

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

לקט הלכות מתוך "משנה תורה"
בזיקה לסעיפי החוק של מדינת ישראל

דיני ממונות

מאת

נחום רקובר

ספריית המשפט העברי

ספריית המשפט העברי

משרד המשפטים
מורשת המשפט בישראל
הקרן לקידום המשפט העברי

הקטעים מן הרמב"ם והפירוש שהובאו בספר הם ממהדורת "רמב"ם לעם"
שיצאה לאור ע"י מוסד הרב קוק, ירושלים

©

כל הזכויות שמורות

מורשת המשפט בישראל
ת"ד 7483 ירושלים 91074
תשמ"ה — 1985

סדר: אורייתא, ירושלים

השנה מלאו, לפי המקובל, 850 שנה להולדת הרמב"ם. אמנם, קמו לאחרונה עודדין על קביעה זו, בשל דברים שכתב הרמב"ם בסוף פירוש המשנה שלו. מכל-מקום, שנה לא זזה ממקומה, ומשרד המשפטים הכריז על שנת תשמ"ה כשנת הרמב"ם.

זיקתו של משרד המשפטים למאורע זה מובנת מאליה. לבד מהיותו מורה גדול לדורות ומופלג בחכמות הרבה, הרמב"ם הוא היוצר של המפעל המונומנטלי של הקודיפיקציה בצורתה המופתית והאידיאלית. מכוחה ומהשפעתה של קודיפיקציה זו באו הקודיפיקציות העבריות האחרות, כגון: הטור והשולחן ערוך. יהי-ציון שנוכח ללכת לאורו הגדול במעשה החקיקה וקיומה.

במסגרת שנת הרמב"ם מקיים משרד המשפטים שיעורים, הרצאות וכנסים בתחום משנתו של בעל ה"יד החזקה". כך מארגן משרד המשפטים בקיץ של שנה זו, בשיתוף עם לשכת עורכי הדין בישראל, אוניברסיטת תל-אביב ולשכת עורכי-הדין של ניו-יורק, סמינר בין-לאומי בירושלים, על הנושא: הרמב"ם כמשפטן. בסמינר זה, שהוא השני במסגרת הכנסים הבין-לאומיים על מקורות המשפט של ימינו, ישתתפו עשרות משפטנים, שופטים וחוקרים מארצות שונות. כדי לעיין בזיקתם ובתרומתם של דברי הרמב"ם למשפט בן-ימינו.

הספר שלפנינו, שהגה וערך פרופ' נחום רקובר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, רואה אוד בשנת הרמב"ם. תקותי, שספר זה יעמידנו על תרומתו של המשפט העברי, ובעיקר על תרומת הנשר הגדול, למשפט ארצנו.

משה נסים
שר המשפטים

התוכן

הקרמה 9

כשרות משפטית 11

שליחות 31

חוזים (כללי) 69

חוזים (תרופות) 159

המחאת חיובים 175

ערבות 187

מכר 205

מתנה 252

שכירות ושאלה 269

מטלטלין 315

חוזה קבלנות 337

שומרים 355

משכון 399

מקרקעין 417

השבת אבדה 505

עשיית עושר ולא במשפט 525

מפתחות

מפתח העניינים 543

מפתח ההלכות 553

הקדמה

לרמב"ם נתייחד מקום בכותל המזרח של היצירה היהודית, ובמיוחד בתחום המשפטי העברי.

הוא הראשון שחיבר חיבור המכיל את כל ההלכה היהודית, וכהגדרתו: "כללו של דבר: כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל, אלא יהא זה מקבץ לתורה שבעל-פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזרות שנעשו מימות משה רבנו ועד חיבור התלמוד וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר התלמוד" (לשון הרמב"ם בהקדמתו ל"משנה תורה").

בשני תחומים עיקריים ניכר ייחוד חיבורו של הרמב"ם: בעריכת ובניסוח. בעריכת התווה לו דרך משלו, שכן לא סידר את הלכותיו לפי סדר התלמוד כמעשה קודמיו. ובניסוח – לשונו של הרמב"ם היא לשון המשנה, לשון צחה ובהירה ("כדי שיהא קל לרוב בני אדם", כדבריו בהקדמה לספר המצוות שלו). באמנות הניסוח נמנה הספר עם ספרי המופת של היצירה ההלכתית לדורותיה.

ארכעת התלקים האחרונים מארכעה עשר חלקי ה"יד החזקה" יוחרו לתחום המשפט, והם: ספר נזיקין, ספר קניין, ספר משפטים וספר שופטים. ואכן רובן של המובאות בקובץ שלפנינו הן מחלקים אלה.

הספר שלפנינו מביא הלכות מתוך "משנה תורה" בזיקה לסעיפי החוק שבתחום המשפט האזרחי, היינו לכל אותם חוקים העתידים להוות את קודקס דיני הממונות בישראל.

לצד כל סעיף שבחוק באו דברי הרמב"ם באותו נושא, בין שהחוק תואם את דברי הרמב"ם ובין שהוא שונה מהם.

בשולי דברי הרמב"ם מובא כיאור מתוך "רמב"ם לעם" שבהוצאת "מוסד הרב קוק". בביאור זה צוינו מקורותיו של הרמב"ם מן התלמוד, לעתים אגב השוואות לשיטות נוספות. כך יוכל המעיין לפנות אל המקור ששאב ממנו הרמב"ם את הלכותיו.

אף הבאנו מראי־מקומות להלכות המקבילות בשולחן ערוך. מראי־מקומות אלה עשויים להרחיב את אופק ידיעותיו של המעיין ואף להצביע, כיצד נפסקה ההלכה במקורות המאחרים. מטרתו של קובץ זה אינה להסיק מסקנות הלכה למעשה, אלא לשמש מצע ורקע להכרת ההלכה, אופייה ודרכה. מן הקטעים ניתן לקבל מושג ראשוני בנושא הנידון בסעיף המסוים של החוק. הכאת הדברים במקביל להוראת הסעיף אינה מורה בהכרח על הקבלה עניינית. יש שהדמיון בין הסעיף ובין דברי הרמב"ם הוא בעיקרו בצורה ובנסיונות, ולא בזהות מבחינת הקונסטרוקציה והתפיסה המשפטית. כדי למנוע תזרות לא הבאנו תומר מקביל המצוי בסעיפים אחרים של החוק. במקומות אלה ניתנו הפניות מתאימות.

תודתנו למוסד הרב קוק, שנתן רשות להשתמש בטקסט המנוקד של הרמב"ם והפירוש שבמהדורת "רמב"ם לעם" (פרי עטם של החכמים רש"ב אורבך, ר"א ארזי, ר"י כהן, רש"ת רובינשטיין ור"מ רייך). לפירוש זה הוכנסו שינויים קלים, שנדרשו למתכונתו של ספר זה. תודתנו הנאמנה נתונה לאלה שתורמו בעשייה ובעצה בהכנת הספר, במיוחד לעו"ד ש' טננבוים על חלקו בשלבי ההכנה הראשוניים, למר ש' בלום ועו"ד י' קפלן, שסייעו בשלבי ההכנה האחרונים, להרב ז"נ גולדברג, שציין מקבילות לפסיקת השולחן־ערוך, לר"י לייכטר, שערך את המפתחות, למר א' ורדי אשר טרח הרבה כעיצובו של הספר, ולמכון אורייתא על מלאכת הסדר.

שר המשפטים מר משה נסים, השוקד על קידומו של המשפט העברי במערכת המשפטית במדינת ישראל, עשה עמנו גם בהוצאת ספר זה.

כס"ד, ירושלים, ר"ח תמוז תשמ"ה

נחום רקובר

CALLU QMGALU

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות,

התשכ"ב – 1962

פרק ראשון: כשרות משפטית

1. כל אדם כשר לזכויות ולחובות מגמר לידתו ועד מותו. ידות לזכויות
ועובות
2. כל אדם כשר לפעולות משפטיות, זולת אם נשללה או הוגבלה כשרות זו בחוק או בפסק דין של בית משפט. ידות לפעולות
ופטיות
3. אדם שלא מלאו לו 18 שנה הוא קטין; אדם שמלאו לו 18 שנה הוא בגיר. תות ובגירות
4. פעולה משפטית של קטין טעונה הסכמת נציגו; ההסכמה יכולה להינתן מראש או למפרע לפעולה מסוימת או לסוג מסוים של פעולות. יכול נציגו של קטין לבטל הסכמתו לפעולה כל עוד לא נעשתה הפעולה. לות של קטין
5. פעולה משפטית של קטין שנעשתה שלא בהסכמת נציגו ניתנת לביטול – (1) על ידי נציגו, ואם אין לקטין נציג – על ידי היועץ המשפטי לממשלה, תוך חודש ימים לאחר שנודע להם על הפעולה; (2) אם לא נודע לנציג או ליועץ המשפטי לממשלה על הפעולה – על ידי הקטין, תוך חודש ימים לאחר שהיה לבגיר. ול פעולות
קטין
6. פעולה משפטית של קטין שדרכם של קטינים בגילו לעשות כמות, וכן פעולה משפטית בין קטין לבין אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהוא קטין, אינה ניתנת לביטול כאמור בסעיף 5, אף שנעשתה שלא בהסכמת נציגו, אלא אם היה בה משום נזק של ממש לקטין או לרכושו. : לביטול
לות
7. פעולה משפטית של קטין טעונה אישור בית המשפט אם היחה טעונה אישור כזה אילו נעשתה בידי נציגו; ואין חוקף לפעולה כל עוד לא בא עליה אישור בית המשפט. לות טעונות
וד ביהמ"ש
8. אדם שמחמת מחלת נפש או ליקוי בשכלו אינו מסוגל לדאוג לעניניו, רשאי בית המשפט לבקשת בן-זוגו או קרובו או לבקשת היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, ולאחר ששמע את האדם או נציגו, להכריזו פסול-דין. זת פסלות

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

- 9. על פעולה משפטית של מי שהוכרז פסול-דין יחולו, בשינויים המחויבים, הוראות הסעיפים 4 עד 7.** פעולות של פסול-דין
- 10. אדם שהוכרז פסול-דין, רשאי בית המשפט, לבקשתו, לבקשת כניזוגו או קרובו או לבקשת היועץ המשפטי לממשלה או בא-כוחו, ולאחר ששמע את פסול-הדין, לבטל את הכרזת הפסלות אם מצא שההכרזה לא היתה מוצדקת או שהתנאים להכרזה חדלו להתקיים.** ביטול ההכרזה
- 11. כל מקום שמדובר בו, בניב כל שהוא, באדם בגיל פלוני, ייחשב גילו מתחילת היום בו הוא נולד, והוא כשאין כוונה אחרת מפורשת או משתמעת; יום מתחיל עם שקיעת החמה של היום שלפניו ונגמר עם שקיעת החמה של אותו יום.** חישוב גיל
- 12. ידועה שנת לידתו של אדם ולא ידוע יום לידתו, חזקה שנוולד באתר בניסן של אותה שנה; ידוע חודש לידתו של אדם ולא ידוע יום לידתו, חזקה שנוולד ביום החמישה עשר של אותו חודש.** חזקת האריך הלידה
- 13. הוראות פרק זה אינן חלות על כשרותו של אדם לפעולות הקובעות או משנות את מעמדו האישי, ואינן גורעות מכל דין הקובע לענין פלוני גיל כשרות או תוצאות של שלילת כשרות או הגבלתה או הקובע תוצאות של הצהרת מוות.** שמירת דינים

1. כל אדם כשר לזכויות ולחובות מגמר לידתו ועד מותו.

שרות לזכויות
לחובות

כָּשֶׁם שֶׁאֵין אָדָם מִקְנָה דְּבָר שְׁלֹא בָא לְעוֹלָם, כֵּן אֵין
אָדָם מִקְנָה לְמִי שְׁלֹא בָא לְעוֹלָם. וְאֶפְלוּ עֶבֶר הָרִי
הוּא כְּמִי שְׁלֹא בָא לְעוֹלָם, וְהַמְזָכָה לְעֶבֶר — לֹא
קָנָה¹; וְאִם הָיָה בְּנוֹ, הוּאִיל וְדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוּבָה
אֶצֶל בְּנוֹ — קָנָה².

הָאוֹמֵר לֹא־שָׁתוּ³: נִכְסֵי לְבָנִים שֶׁתִּלְדִּי מִמֶּנִּי — הָרִי
אֵלָיו לֹא יִקְנוּ פָּלוֹם, שֶׁפִּינֵן שְׁלֹא נִתְעַבְּרָה בָּהֶם
בְּשַׁעַת הַמַּתָּנָה עֲדִין לֹא בָּאוּ כְּדֵי לִהְיוֹת דַּעְתּוֹ
קְרוּבָה לָהֶם.

¹ מסקנת הגמרא בבבא בתרא קמב ע"ב. ² גמרא שם. ונראה
מסתמית לשון רבינו שאין הברל כזה בין בריא לבין שכיב מרע
ועיין במגיר משנה שיש מתלקים כזה. ודוקא מזכה בקנין. אבל
באמירה בלבד — לא קנה. ואף על פי שסברא זו ש"דעתו של אדם
קרובה אצל בנו, מועילה אף באמירה בלבד (פרק כג מהלכות
אישות הלכות יג—יד) — אין זה אלא בדבר שבא לעולם (פרק ו'
מהלכות זכיה ומתנה הלכה יז), שאין סברא זו מועילה אלא באופן
שיש חסרון אתד בלבד: דבר שלא בא לעולם, או אמירה, אבל
כשישנם שני החסרונות: גם דבר שלא בא לעולם וגם אמירה בלבד
— לא קנה. ועיין בהלכות זכיה ומתנה פרק ו' הלכה יז. ³ גמרא
בבא בתרא קמב ע"ב על רקע של עובדה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ר"א — ג.

זִכִּין¹ לְקַטֵּן אֶפְלוּ בֶן יוֹם אֶחָד²...

זכיה ומחנה, ר. ח

¹ כלומר אחר זוכה עבדו. בבא בתרא קנו ע"ב במשנה, ונדאה
מדברי רבינו שזהו מן התורה. וכנוסחת הספרים (שהובאה בתוספות
כתובות יא ע"א דיבור המתחיל "מטבילין") בבבא מציעא ח ע"א
שגרסו "קטן — אף על גב דלית ליה שליחות אית ליה זכיה" ולא

גרסו "מדרבנן" וכך הגרסא בכמה כתבי יד. ראה ברקדוקי סופרים לבבא מציעא ח ע"א. ² [שהרי למאן דאמר אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם מזכין אף לעובר. בבא בתרא קמא ע"ב. וראה למעלה פרק כב מהלכות מכירה הלכה י].
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רמג, יח.

קטניות ובגירות 3. אדם שלא מלאו לו 18 שנה הוא קטין; אדם שמלאו לו 18 שנה הוא בגיר.

קָטָן שֶׁהִגְדִּיל וְהָבִיא הַזָּכָר שְׁתֵּי שְׁעוֹרוֹת אַחֵר שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה¹ וְהָבִית אַחֵר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה², אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ יוֹדֵעַ בְּטִיב מִשָּׂא וּמִתֵּן – מִקְחוֹ מִקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וּמִתְּנָתוֹ מִתְּנָה בְּמִטְלָטְלִין³; אֲבָל בְּקָרְקַע – אֵין מַעֲשִׂיו קָיָמִין עַד שִׁיהִיָּה יוֹדֵעַ בְּטִיב מִשָּׂא וּמִתֵּן אַחֵר שֶׁהִגְדִּיל⁴.

מכירה, כט, יב

¹ ראה פרק ב מהלכות אישות הלכה י. ² הלכות אישות פרק ב הלכה א. ³ היינו, אף מן התורה, עיין בבבא בתרא קנה ע"ב "...מטלטלי דוביניה זביני" (בן יג שנה שאינו יודע בטיב משא ומתן, ועיין רשב"ם שם). ⁴ כן דעת הר"ף שמעשה של רבא שם היה במוכר בנכסיו וגרס שם "ההוא פחות מבן עשרים דאזל זבין נכסי אתא לקמיה דרבא כו' אמר להו זביניה לאו זביני" (מפני שלא ידע בטיב משא ומתן, ולא גרסינן "דאזל זבין נכסי אבוה") וכן שם מה ששלח גירל בר מנשיא בתינוקת בת אדבע עשרה שנה ויום אחד, ואמרו לו אם יודעת בטיב משא ומתן מקחה מקח – הכל מדובר במוכר נכסיו ולא נכסי אביו.

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רלה, ח.

הַבֵּן מְשִׁילֵד עַד שְׁיֵהֶיָּה בֶּן י"ג שָׁנָה — נִקְרָא: קָטָן
וְנִקְרָא: תִּינוּק¹; וְאֶפְלוּ הִבִּיא כְּמָה שְׁעָרוֹת בְּתוֹךְ
הַזְּמַן הַזֶּה — אִינוּ סִימָן אֶלָּא שׁוּמָא². הִבִּיא שְׁתֵּי
שְׁעָרוֹת וְהוּא מִבֵּן י"ג שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וּמַעְלָה —
נִקְרָא: גְּדוֹל וְנִקְרָא: אִישׁ³.

אישות, ב. י

¹ נדה מה ע"ב ואינו בר ענשים. היוצא מזה שהבת מקדימה להיות גדולה יותר מהבן — בשנה שלמה. וחכמינו זכדם לברכה מצאו לזה סמך בתורה: "ויבן ה' את הצלע — מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש", דרשו "ויבן" מלשון בינה. ² שם מו ע"א והוא מין גידול שיש בו שער. ³ שם, איש כי יפליא לנדר נדר — מה תלמוד לומר "איש" לרבות בן י"ג שנה ויום אחד שאעפ"י שאינו יודע להפליא (לפרש לשם מי נדר) נדריו קיימים. וכן הכתוב אומר: איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) והשוה נדה מח ע"ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, לה, א, יז.

הַבֵּת מִיוֹם לְדִתָּהּ עַד שְׁתֵּהֶיָּה בֵּת י"ב שָׁנָה
גְּמוּרוֹת — הִיא הַנִּקְרָאת: קִטְנָה¹ וְנִקְרָאת:
תִּינוּקָת²; וְאֶפְלוּ הִבִּיאָה כְּמָה שְׁעָרוֹת בְּתוֹךְ הַזְּמַן
הַזֶּה, אִינָן אֶלָּא כְּשׁוּמָא³ אֲבָל אִם הִבִּיאָה שְׁתֵּי
שְׁעָרוֹת... וְהִיא מִבֵּת י"ב שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד
וּמַעְלָה — נִקְרָאת: נַעֲרָה⁴.

אישות, ב. א

¹ נדה מו, ע"א ואינה בת ענשים. ² שם מז ע"א. ³ מין יכלת ודרכה לגדל שיער (נדה מו ע"א וברש"י שם). ודא דרש"י לתורה (ויקרא כב, כב). ⁴ נדה מו ע"א והרי היא גדולה לכל ענשים שבתורה וכמבואר שם מה ע"ב ובדף מח ע"ב.

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, קנה, יד; קסו, ד.

4. פעולה משפטית של קטין טעונה הסכמת נציגו; ההסכמה יכולה להינתן מראש או למפרע לפעולה מסוימת או לסוג מסויים של פעולות. יכול נציגו של קטין לבטל הסכמתו לפעולה כל עוד לא נעשתה הפעולה.

שְׁלֹשָׁה אֵין¹ מְקַחֵם² מְקַח וְאֵין מְמַכֵּר³ מְמַכֵּר⁴ דִּין תּוֹרָה: הַחֵרֶשׁ, הַשּׁוֹטָה וְהַקָּטָן; אֲבָל⁵ חֲכָמִים תִּקְנוּ שִׁיְהִיהַ הַחֵרֶשׁ וְהַקָּטָן⁶ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן וּמַעֲשֵׂי קִיּוּמִין מְשׁוּם⁷ כְּדִי חִיּוּ⁸.

מכירה, כט, א

¹ כמו שמפורש בהרבה מקומות בש"ס, ולדוגמא במשנה (גיטין נט ע"ב) שמציאת חרש שוטה וקטן אין בה איסור גזל מן התורה, אלא חכמים אסרוה מפני דרכי שלום (וראה פרק יח מהלכות גזילה ואבדה הלכה ב) — הרי שאין קנינם קנין מן התורה. ² כשהם קונים. ³ כשהם מוכרים. ⁴ לא הזכיר רבינו אלא מקח וממכר, שאנו זקוקים להקנאתם של אלו: להקנות את המקח (כשהם המוכרים) ולהקנות את הדמים (כשהם הקונים), אבל מתנה לא הזכיר. ונראה שהוא סובר שבמתנה יש להם קנין מן התורה, מפני שדעת אחרת מקנה להם וכן נראה בפרק ח מהלכות לולב הלכה י. וראה בפרק ד מהלכות זכייה ומתנה הלכה ז. ⁵ משנה וגמרא גיטין נט ע"א. ⁶ אבל בשוטה לא תקנו (להלן הלכה ד). ⁷ שם, אצל קטן, והוא הדין לחרש (מגדל עוז). ⁸ ראה להלן הלכה ו, שכל זה במטלטלין אבל לא בקרקע.

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רלה, א.

בַּמָּה¹ דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּקָטָן שְׁאֵין לוֹ אֲפּוֹטְרוֹפּוֹס; אֲבָל אִם הִיָּה² לוֹ אֲפּוֹטְרוֹפּוֹס — אֵין מַעֲשֵׂי כְּלוּם³ אֲפִלּוּ בְּמַטְלָטְלִין אֲלָא מִדַּעַת הָאֲפּוֹטְרוֹפּוֹס, שְׁאִם רָצָה לְקַיֵּם מְקַחוֹ וּמְמַכְרוֹ וּמִתְּנָתוֹ בְּמַטְלָטְלִין⁴ — קִיָּם.

מכירה, כט, ז

¹ מימרא של רפרם בכתובות ע ע"א. ² שאז אין כאן חשש יותר משום כדי חייו. ³ בין במקח וממכר ובין במתנה, כמו שכתב

להלן, ובנגוד לדעת הר"ח שהובאה בהגהות מיימוני כאן ובתוספות כתובות שם ד"ה אבל שבמתנה אפילו אם היה לו אפוטורפוס – מתנתו מתנה.⁴ ולא בקרקע.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלה, ב.

מִי שֶׁהֵנִיחַ¹ יְתוּמִים מְקַצֵּת גְּדוּלִים וּמְקַצֵּת קִטְנִים² וְרָצוּ לְחַלּוֹק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶם כְּדִי שִׁיטְלוּ הַגְּדוּלִים חֶלְקָם – מַעֲמִידִין בֵּית דִּין אֲפּוֹטְרוֹפּוֹס לְקִטְנִים וּבּוֹרֵר לָהֶם הַחֶלֶק הַיָּפֶה; וְאִם הִגְדִּילוּ – אֵינָם יְכוּלִין לְמַחֲוֹת³, שֶׁהָרִי עַל פִּי בֵּית דִּין חֶלְקוֹ לָהֶם⁴...

נחלות, י, ד

¹ קידושין מב ע"א. ² בגמרא כתוב סתם: "יתומים שבאו לחלוק" ורבינו מבאר, שהמדובר בגדולים וקטנים, שאם כולם גדולים הרי אין בית דין נזקקים להם כלל, ואם כולם קטנים – חלוקה למה? הלא גם אחר החלוקה יימסרו הנכסים לידי אפוטורפוס. ³ כרב נחמן קידושין מב ע"א. ⁴ מלשונו זו מדייק המגיד משנה שאפוטורפוס אינו רשאי לחלוק על דעת עצמו, אלא על פי בית דין.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רפט, א.

6. פעולה משפטית של קטין שדרכם של קטנים בגילו לעשות כמות, וכן פעולה משפטית בין קטין לבין אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהוא קטין, אינה ניתנת לביטול כאמור בסעיף 5, אף שנעשתה שלא בהסכמת נציגו, אלא אם היה בה משום נזק של ממש לקטין או לזכורו.

יג לביטול
עולות

קִטְנִין¹ עַד שֶׁשׁ שָׁנִים – אֵין הֶקְנֵיתוֹ לְאַחֲרִים כְּלוּם²; וּמִשֶּׁשׁ שָׁנִים³ עַד שִׁיגְדִיל⁴, אִם יוֹדֵעַ⁵

בְּטִיב⁶ מִשָּׂא וּמִתֵּן — מִקְחוֹ מִקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר
וּמִתְּנֻתוֹ⁷ קִיּוֹמָת⁸, בֵּין⁹ בְּדָבָר מְרֻבָּה¹⁰ בֵּין בְּדָבָר
מוֹעֵט בֵּין בְּמִתְּנֵת פְּרִיא בֵּין בְּמִתְּנֵת שְׂכִיב מְרַע¹¹.
וְדָבָר זֶה מְדַבְּרֵי חֻכְמִים, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ: כְּדִי שֶׁלֹּא
יִבְטַל וְלֹא יִמָּצֵא מִי שִׁימְכּוֹר לוֹ וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ.
וְהַכֹּל בְּמִטְלָטְלִין¹²; אֲבָל בְּקָרְקַע — אֵינוֹ מוֹכֵר
וְלֹא נוֹתֵן¹³ עַד שִׁיִּגְדִּיל.

בְּמָה¹⁴ דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקִטְוֹן שָׂאִין לוֹ
אֲפּוֹטְרוֹפּוֹס; אֲבָל אִם הִיָּה¹⁵ לוֹ אֲפּוֹטְרוֹפּוֹס — אֵין
מַעֲשִׂיו כְּלוֹם¹⁶ אֲפֹלוֹ בְּמִטְלָטְלִין אֲלֹא מִדַּעַת
הָאֲפּוֹטְרוֹפּוֹס, שֶׁאִם רָצָה לִקְיֵם מִקְחוֹ וּמִמְכָּרוֹ
וּמִתְּנֻתוֹ בְּמִטְלָטְלִין¹⁷ — קִיָּם.

בּוֹדֵקִין¹⁸ אֶת-הַקִּטְוֹן אִם יוֹדֵעַ בְּטִיב מִשָּׂא וּמִתֵּן¹⁹ אוֹ
אֵינוֹ יוֹדֵעַ, לְפִי שֵׁשׁ קִטְוֹן חֻכָּם וְנִבּוֹן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ
וְהוּא בֶּן-שֶׁבַע²⁰; וְיֵשׁ אַחֵר שֶׁאֲפִילוֹ בֶּן-שָׁלֹשׁ עֲשָׂרָה
אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מִשָּׂא וּמִתֵּן. קִטְוֹן הַיּוֹדֵעַ בְּטִיב מִשָּׂא
וּמִתֵּן שָׂאִין לוֹ אֲפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁנֶּשֶׂא וְנִתֵּן בְּמִטְלָטְלִין
וְטַעָה — דֵּינוֹ כְּדִין הַגְּדוֹל: פְּחוּת מִשְׁתּוֹת —
מִחִילָה²¹ שְׁתּוֹת — מִחֲזִיר הַהוֹנָה; יֵתֵר עַל
שְׁתּוֹת — בְּטַל מִקָּח, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ²². וְאֵנִי אוֹמֵר²³:
שָׂאִין מִקָּח הַקִּטְוֹן וּמִמְכָּרָיו בְּמִטְלָטְלִין קִיּוֹמִין
אֲלֹא בְּשִׁמְשׁוֹף אוֹ הַמְּשִׁיף²⁴; אֲבָל אִם נִתֵּן מַעוֹת
עַל הַמִּקָּח וְחֲזָר²⁵ בּוֹ — אֵינוֹ מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע,
וְאַחֲרֵים שֶׁחֲזָרוּ בּוֹ מְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע.

¹ גיטין נט ע"א משנה וגמרא. וראה בפרק ד מהלכות אישות הלכה ז. ² אבל לעצמו זוכה לפני זה, כמו שיוצא מהמימרא של רבא בגיטין סה ע"א. וראה במגיד משנה ובסמ"ע סימן רלה ס"ק ב. ³ [היינו שגמרו שש שנים והוא נכנס בחלת השנה השביעית (מאירי שם עמוד 235)]. וראה להלן הלכה ח. ⁴ שיהיה גדול — בן שלש עשרה ויום אחר. ⁵ יוצא מתוך השקלא וטריא בגיטין נט ע"א. וראה להלן הלכה ח. ⁶ ענין (סמ"ע סעיף קטן ר), או טבע (ערוך ערך טיב). ⁷ שם כמר בר רב אשי. ⁸ וגם כאן משום כרי חייו, שכל נותן מתנה לחבירו — כודאי קבל ממנו איזו טובת הנאה מקודם. ⁹ גיטין נט ע"א. ¹⁰ שכודאי עשה לו המקבל טובה מרובה. ¹¹ שזה רק כדיבור. ¹² משנה גיטין נט ע"א. ¹³ דקדק לכתוב "אינו מוכר ולא נותן" להורות שלקנות הוא יכול, כמו שהסביר להלן הלכה יא. ¹⁴ מימרא של רפרם בכתובות ע ע"א. ¹⁵ שאז אין כאן חשש יותר משום כדי חייו. ¹⁶ בין במקח וממכר ובין כמתנה, כמו שכתב להלן, ובנגוד לדעת רבנו חננאל שהובאה בהגהות מ"מוני כאן וכתוספות כתובות ע ע"א דיבור המתחיל "אבל" שבמתנה אפילו אם היה לו אפטרופוס — מתנתו מתנה. ¹⁷ ולא בקרקע. ¹⁸ גיטין נט ע"א שהכל תלוי בחריפותו של הקטן. ¹⁹ פירוש: במטלטלין (מגיר משנה). ²⁰ [היינו בתחלת השנה השביעית]. ²¹ גיטין שם: "עד שתות כגדול" כלומר עד שתות — מחילה. והראב"ד תמה על זה, על פי הכלל הידוע: "יתומים אינם בני מחילה", וכנראה שפירש "עד שתות כגדול" — מלמעלה, כלומר עד שתות בטל מקח ואילו בפחות משתות לא דיברו (מאירי). ולדעת רבינו צריך לומר, שדין מחילה כיתומים אינו חמור יותר מגוף הדין של מקח וממכר, שאע"פ שאינם בני משא ומתן — תקנו להם חכמים את אלו, משום כדי חייהם, כמו כן תקנו להם גם דיני אונאה. מאותו הטעם. ²² לעיל פרק י"ב הל' ב — ד. ²³ למר כן ממה שאמרו גיטין נב ע"א (ופסקה רבינו למעלה פרק ט הלכה ד ואילך) בנכסי יתומים שיש להם אפטרופוס, שאין קונים מהם בכסף, ולמד מזה גם לקטן עצמו (מגיר משנה). ²⁴ וגם נתנו לו מעות. אבל במשיכה לחוד לא קונים מהם ואם רצו חוזרים בהם (למעלה שם הלכה ג). ²⁵ שגם גדול אינו קונה בכסף, אלא שחייב כ"מי שפרע", וראה למעלה בפרק ט.

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רלה, א — ג.

קטן¹ שנותנין לו צרור² וזרקו³, אגוז ונוטלו⁴ —
 זוכה לעצמו⁵ ואינו זוכה לאחרים; פחות⁶ מזה —
 לא זכה לעצמו ולא לאחרים. וכן השוטה — אינו
 זוכה לא לו⁷ ולא לאחרים. והמזכה לשוטה על ידי
 בן־דעת — זכה⁸. אבל החרש זוכה⁹ לעצמו¹⁰, כמו
 שבארנו בהלכות גזלה¹¹.

זכיה ומתנה. ד. ה. 1

¹ גיטין סה ע"א מימרא של רבא. ² אבן. ³ הרי יודע הוא לברוח
 מן הרע. ⁴ הרי שיוודע לבחור בטוב. ⁵ מן התורה. לפי שדעת
 אחרת מקנה לו (מגיד משנה כאן ובפרק כט מהלכות מכירה הלכה
 א, עיין שם), אבל במציאה אין לו קנין מן התורה אלא מדרבנן
 משום דרכי שלום (פרק יז מהלכות גזילה הלכה יב). ⁶ גיטין סה
 ע"א. ⁷ מן התורה. אבל מדרבנן, זכה, ואסור לגזול ממנו מפני
 דרכי שלום (פרק יז מהלכות גזילה הלכה יב). ומקור הדבר ממה
 שאמרו ביבמות קיג ע"ב ששוטה אין לו יד לקנות (קצות החושן
 סימן רמג ס"ק ה). ויש שהביאו מסוגיית הגמרא ביבמות לא ע"א
 וכתובות כ ע"א (הגר"א רמג ס"ק כו, וראה תוספות סוכה מו ע"ב
 דיבור המתחיל "דינוקא"). וואף על פי ששם מדובר במקח וממכר,
 שגם בקטן אינו מן התורה, כיון שנתינת הדמים שלו אינה נתינה
 (מגיד משנה פדק כט מהלכות מכירה הלכה א) — סובר רבינו שכל
 עיקר תקנת חכמים בקטן וחרש במקח וממכר משום כדי חייהם
 (פרק כט מהלכות מכירה הלכה א) אינו אלא מפני שיש להם קנין
 מן התורה במתנה. ושוטה שלא תקנו בו חכמים קנין במקח וממכר,
 הוא מפני שאין לו שום קנין מן התורה, ואף לא במתנה, וראה להלן
 לגבי חרש בהערה [10]. ⁸ שודאי אינו גרוע מקטן בן יום אחד
 דלהלן הלכה ח (סמ"ע רמג ס"ק ל). ומה שאמרו ביבמות קיג ע"א
 שפקח שנשא שוטה, זכתה בכתובה שכתב לה — על כדחך
 כשזיכה לה על ידי אחר, וראה במגיד משנה. אבל צריך עיון ממה
 שאמרו בבבא מציעא עב ע"א שזכין לקטן מפני שעתיד להיות
 גדול, ואין זכין לגוי שבלי מעשה גירות לא יהיה ישראל, ואם כן גם
 שוטה, מי יודע אם יתרפא, ואף אם יתרפא זה לא יהיה ממילא אלא
 על ידי מעשה. וראה בקצות החושן שם ס"ק ו. ⁹ והיינו, כאמור,

[illegible]

LEWIS AND CLARK: THE GREAT WESTERN OCEAN

(לשמה של כל אלה ושל כל אלה).

[illegible]

³ אין לרמות שעבוד למכר ומתנה שמכרם ומתנתם קיימים. אמנם קטן שהגיע לעונת הפעוטות שכלו ככר מפותח להבין העברת רכושו לידי אדם אחר, אבל אינו תופס עדיין תוקף משקלה של התחייבות והשתעבדות.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלה, טו – טז

7. פעולה משפטית של קטין טעונה אישור בית המשפט אם היתה טעונה אישור כזה אילו נעשתה בידי נציגו; ואין חוקף לפעולה כל עוד לא בא עליה אישור בית המשפט.

פעולות טעונות אישור בימ"ש

בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּקֶרֶק עָלוּ¹; אָבֵל קֶרֶק שִׁירָשׁ² מֵאֲבוֹתָיו אוֹ מִשָּׂאֵר מוֹרִישָׁיו³ — אֵין מִמְּכָרוֹ מִמְכָּר עַד שִׁיְהִיָּה בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה⁴, אַע"פ שֶׁהָבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת וַיִּדְעַ בְּטִיכַ מִשָּׂא וּמִתָּן⁵, שְׂמָא יִמְכּוֹר בְּזוֹל מִפְּנֵי שֶׁדַּעַתוֹ נוֹטָה אַחֵר הַמַּעוֹת⁶ וַעֲדִין לֹא נִתְיַשְׁבָּה דַּעַתוֹ בְּדַרְכֵי הָעוֹלָם.

מִתְנַת⁷ כְּשֶׁהוּא פְּחוֹת⁸ מִבֶּן-עֶשְׂרִים, בֵּין⁹ מִתְנַת פְּרִיא בֵּין מִתְנַת שְׂכִיב מְרַע — הָרִי זֶה קִיָּמַת, שְׂאֵלוֹ¹⁰ לֹא הִגִּיעַ לוֹ הַנְּיָה גְּדוּלָּה לֹא נָתַן, וְהוּא דְּבָר שְׂאֵינוֹ מְצוּי תָּמִיד¹¹, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: תִּתְקַים מִתְנַתוֹ¹² כְּרִי שִׁיְהִיו דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין¹³. מכירה, כט, יג – יד

¹ שקנה אחר שהגדיל וידע בטיב משא ומתן (למעלה הלכה יב), או אפילו כשהיה קטן (למעלה הלכה יא). ² מימרא של שמואל בבבא בתרא קנו ע"א ושל רבא בגיטין סה ע"א. ³ אף על פי שבגמרא (שם ושם) לא נזכרו אלא "נכסי אביו" — סובר רבינו

שאין הברל ביניהם. שכיון שלא טרח בנכסים אלו – עלול הוא למכרם מתוך קלות רעת (הגר"א סימן רלה ס"ק כו). והדשכ"א חולק וסובר ש"נכסי אביר" דוקא, שלא תקנו חכמים אלא בדבר המצוי, וזה אינו אלא ידושה מאב (מגיד משנה). ⁴ כרכא בגיטין שם וכרכ הונא בר חנינא בשם רב נחמן ולא כרכא בשמו (כבא כתרדא קנה ע"א) וכאופן זה ממכרו ממכר אפילו אם אינו יודע בטיב משא ומתן (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש). ⁵ שאם אינו יודע בטיב משא ומתן – אינו יכול למכור אפילו בנכסיו ואם כן מה שאמרו "בנכסי אביר עד שיהא כן עשרים" – הכוונה אפילו באופן שיוודע בטיב משא ומתן. ⁶ כבא כתרדא קנו ע"א "זימנין דמקדקשי ליה זוזי אזל מזבין לכולהו נכסי דאבוה". ודוקא בקרקע שקבל בירושה שלא עמל עליה, אבל נכסים שקנה כיון שטרח בהם, אין דעתו קלה למכרם (הגר"א, הובא למעלה הערה 3). ודין מטלטלין שירש, לא נזכר כאן, ובשלחן ערוך סימן רלה סעיף ט כתב: "וכשהוא בן עשרים שנה שלימות והביא שתי שערות מוכר בין במטלטלין בין כקדקעות כין שלו כין של אביר" והעיר הגר"א (שם ס"ק לג) ש"בין במטלטלין" מיותר, שהרי במטלטלין מוכר אפילו בפחות מבין כ'. ואם נניח כי בשל אביר אינו מוכר אפילו במטלטלין כל זמן שאינו בן כ' – הדברים מיושבים. ודאה להלן הלכה יז. ⁷ בבא כתרדא קנה ע"כ מימרא של אמימר. ⁸ אבל הוא יותר מבין שלש עשרה (מגיד משנה). ⁹ נלמד מפעוטות למעלה הלכה ו (מגיד משנה). ¹⁰ שם קנו ע"א. ¹¹ ועל דבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים, כמפורש בכמה מקומות בתלמוד ועיין מגיד משנה הלכה יג. ¹² אפילו בנכסי אבותיו, ואפילו אינו יודע בטיב משא ומתן (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש). ¹³ גמרא בבא כתרדא קנו ע"א.

8. אדם שמחמת מחלת נפש או ליקוי כשכלו אינו מסוגל לדאוג לעניניו, רשאי בית המשפט לבקשת בן-זוגו או קרובו או לבקשת היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, ולאחר ששמע את האדם או נציגו, להכריזו פסול-דין.

בתרא קנה ע"ב. ³ נלמד ממימרא של מר עוקבא בכתובות מח ע"א, וראה בפרק י"א מהלכות נחלות הלכה יא. ⁴ כתובות כ ע"א וראש השנה כח ע"א. ⁵ בדעה צלולה. ⁶ חולי נופל. ⁷ היינו שעדיין לא עברה שטותו לגמרי. ⁸ שכבר התחילה השטות, וראה בסמ"ע סימן רלה סעיף קטן נב. ⁹ שאז אין מעשיו כלום.

השוטה פסול לעדות מן-התורה לפי שאינו בן-מצות¹. ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר פלים וזורק אבנים ביד, אלא כל-מי שנטרפה² דעתו ונמצאת דעתו משפשת תמיד בדבר מן-הדברים³ אף-על-פי שהוא מדבר ושואל פענן בשאר דברים – הרי זה פסול ובכלל שוטים יחשב⁴. הנכפה⁵ בעת כפיתו – פסול; ובעת שהוא בריא – פשר⁶. ואחד הנכפה מזמן לזמן או הנכפה תמיד בלא עת קבוע⁷, והוא: שלא תהיה דעתו משפשת תמיד, שהרי יש שם נכפים שגם בעת בריאותם דעתם מטופת עליהם. וצריך להתישב בעדות הנכפין הרבה⁸.

הפתאים ביותר שאין מכירין דברים שפותרין זה את-זה⁹ ולא יבינו עניני הדבר בדרך שמבינין שאר עם הארץ, וכן המבהלים והנחפזים בדעתם¹⁰ והמשתגעים ביותר¹¹ – הרי אלו בכלל השוטים¹². ודבר זה לפי (מה) שיראה הדין שאי אפשר לכוון הדעת¹³ בכתב.

עדות, ט, ט – י

¹ שהוא פטור מכל המצוות, הואיל ואינו בר דעת כמבואר בחגיגה ב ע"ב. ובכבא בתרא קכח ע"א אמרו: "שפוי (=תכם) ונשתטה

פסול". ומקורו בתוספתא שבועות פרק ג הלכה ו: "והוא עד... או ידע (ויקרא ה, א) — להוציא את השוטה".² נתבלבלה.³ כגון שהוא מקרע את בגדיו.⁴ חגיגה ג ע"ב. וכדעת ר' יוחנן שם. וראה נדה יג ע"ב "שנטרפה דעתה היינו שוטה".⁵ נופל לארץ בהכרח מחמת חולי המשגע אותו לעתים.⁶ ראש השנה כח ע"א.⁷ הרי זה כשר כשהוא בריא.⁸ כמו שאמרו (גיטין סז ע"א) "נשתתק... בודקין אותו". ומפדש רש"י לראות אם דעתו מיושבת (באור הגר"א לחושן המשפט סימן לה, סעיף קטן ית).⁹ זה ההבדל בין פתי לשוטה, שהשוטה דעתו מטורפת לגמרי בדבר מהדברים, והפתי אינו מטורף לגמרי בשום דבר, אבל גרוע מהשוטה שאין לו שכל גמור ואינו מבין שום דבר, כדרך שמבינים אותו שאר בני אדם, בעוד שהשוטה, בשאר דברים הוא מבין כשאר בני אדם (סמ"ע לחושן המשפט שם, סעיף קטן כא).¹⁰ עיין שם.¹¹ כמו שאמרו (בבא בתרא קנה ע"ב) "שטותא יתירתא חזא ביה" (=ראה בו שטות יתירה), וביטל את ממכרו, כדין שוטה שממכרו בטל.¹² מקורו בתשובת הרי"ף הובאה ב"העיתור" אות ק (כסף משנה).¹³ ובכת"י תימן — הדעות. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, לה, ח — י.

השפור¹ — מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנותיו קימין. ואם² הגיע לשכרותו של לוט, והוא, השפור שעושה ואינו יודע מה עושה³ — אין מעשיו פלוס, נהרי הוא פשוטה⁴ או כקטן פחות מכן שש⁵.

¹ תוספתא תרומות פרק ג ובבלי עירובין סה ע"א. ² מימרא של ר' חנינא בעירובין שם. ³ כמו שנאמר (בראשית יט, לג): "ולא ידע בשכבה ובקומה". וראה בפרק ד מהלכות אישות הלכה יח. ⁴ למעלה הלכה ד. ⁵ למעלה הלכה ו.

11. כל מקום שמדובר בו, בניכ כל שהוא, באדם בגיל פלוני, ייחשב גילו מתחילת היום בו הוא נולד, והוא כשאין כוונה אחרת מפורשת או משתמעת; יום מתחיל עם שקיעת התמה של היום שלפניו ונגמר עם שקיעת החמה של אותו יום.

פֶּל־הַשָּׁנִים הָאֲמֻרֹת בִּבְנֵי וּבְכֶתֶל וּבְעֶרְכִּין² וּבְכָל־מָקוֹם³ — אֵינָן לֹא שָׁנֵי הַלְבָּנָה⁴ וְלֹא שָׁנֵי הַחֲמָה⁵, אֲלֹא שָׁנִים שֶׁל סֹדֵר הָעֲבוּר שֶׁהֵן פְּשׁוּטוֹת⁶ וּמַעֲבָרוֹת⁷ עַל פִּי בֵּית דִּין כְּמוֹ שֶׁהֵם קוֹבְעִין אוֹתָן⁸ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ⁹, וּבְאוֹתָן הַשָּׁנִים מוֹנִין לְכָל־דְּבָרֵי הַדֵּת¹⁰.
אישות, ב, כא

¹ כגון בן תשעה (נדה ה, ה), בן שלש עשרה (שם, ו), בן עשרים (שם, ט) וכן בבית: בת שלש שנים (שם, ד), בת שתיים עשרה (שם, ו) ועוד. ² "איש כי יפלא נדר בערכך נפשות" (ויקרא כז, ב) שהערך משתנה לפי גיל הנערך. ³ כגון קרבנות הקדשים, שהשנים מעכבות בהם ככתוב (ויקרא ט, ג) וכן שנים האמורות אצל עבר עברי (שמות כא, ב). ⁴ שהן בנות שלש מאות וחמשים וארבעה ימים ושמונה שעות ותתע"ו חלקי שעה. ⁵ שהן בנות שלש מאות וחמשה ימים ושש שעות (הל' קידוש החודש פרק ט, הלכה א). ⁶ בנות שנים עשר חדש מחדשי הלכנה. ⁷ בנות שלשה עשר חדש שהיא בת שלש מאות ושמונים ושלשה ימים ועשרים ואחת שעה ותקפ"ט חלקי שעה (שם פרק ו, הלכה ד). ⁸ שבכל מחזור של תשע עשרה שנה יש שתיים עשרה שנה פשוטות ושבע — מעוברות, והשבע מעוברות הן השנה השלישית מן המחזור, ששית, שמינית, אחת עשרה, ארבע עשרה, שבע עשרה, תשע עשרה (שם, יא). ⁹ פדק ששי. ¹⁰ כגון שנה האמורה בבתי ערי חומה ושתי שנים שבשדה אחוזה (ויקרא כה, טז, כט) והמקור לכל הלכה זו הוא בירושלמי סנהדרין (פדק א, הלכה ב) וסמכו על הפסוק: אקרא לאלהים לאל גומר עלי (תהלים נז, ג), בת שלש שנים ויום אחד נמלכו בית דין לעבר השנה — הבתולים חוזרין (אם נבעלה) ואם לאו אין הבתולים חוזרים. ודע כי שלש עשרה שנה לבן ושתיים עשרה לבת צריכות להיות שלמות מעת־לעת (מיום ליום) אלא יתכן והשעות אין

מעכבות בהן. ראה נדה מז: (ובתוספות שם), באופן שאם נולד בראש
חדש ניסן בבוקר מותר לו לעבור לפני התיבה — בהיותו בן י"ג שנה
— לתפלת מעריב של ראש חדש ניסן אעפ"י שעדיין חסרות לו שתיים
עשרה שעה (מגן אברהם לשו"ע או"ח סימן נג ס"ק יג).

מִי שְׁנֹלָד בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת¹ סָפֵק בַּיּוֹם סָפֵק
בַּלַּיְלָה — מוֹנִין מִן־הַלַּיְלָה וְנִמּוֹל לְתַשְׁיַעִי שֶׁהוּא
סָפֵק שְׁמִינִי. וְאִם נֹלָד עָרֵב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת
— אֵינוֹ דוֹחָה אֶת־הַשַּׁבָּת, אֲלָא נִמּוֹל בְּאַחַד²
בַּשַּׁבָּת, שְׁאִין דוֹחִין אֶת־הַשַּׁבָּת מִסָּפֵק³. מילה, א. יב

¹ משתקע החמה עד שיראו שלשה כוכבים בינונים הוא הזמן
הנקרא בין השמשות בכל מקום (לשון רבנו הלכות שבת פרק ה,
הלכה ד). בין הערבים (שמות יב, ו) מתרגם אונקלוס: "בין שמשא".
² שהוא ספק תשיעי ספק עשירי. ³ שבת קלה ע"א.

ראה שולחן ערוך, יורה דעה, רסו, ח.

שליחות

חוק השליחות, תשכ"ה – 1965

1. (א) שליחות היא יפוי כוחו של שלוח לעשות בשמו או במקומו של שולח פעולה משפטית כלפי צד שלישי.
(ב) כל פעולה משפטית יכולה לשמש נושא לשליחות, חוץ מפעולה שלפי מהותה או על פי דין יש לבצעה אישית.
2. שלוחו של אדם כמותו, ופעולת השלוח, לרכות ידיעתו וכוונתו, מחייבת ומזכה, לפי הענין, את השולח.
3. (א) השליחות מוקנית בהרשאה, שבכתב או שבעל-פה, מאת השולח לשלוח, או בהודעה עליה מאת השולח לצד השלישי, או על ידי התנהגות השולח כלפי אחר מהם.
(ב) נדרש אדם להיוזק לפעולת שלוח, רשאי הוא שלא להכיר בשליחות כל עוד לא הוצגה לפניו הרשאה בכתב ולא נמסר לו העתק ממנה.
4. כל אדם כשר להיות שלוח לפעולה שהוא עצמו ברידעת לעשותה, אך לענין זכויותיו וחובותיו יחולו דיני הכשרות המשפטית הכלליים.
5. (א) השליחות חלה – באין הגבלה בהרשאה – על כל פעולה הדרושה באופן סביר לביצועו התקין של נושא השליחות. אולם אין היא חלה – באין הרשאה מפורשת לכך – על הליכים לפני בית משפט, בית דין או בורר, ולא על פשרה או ויתור או פעולה בלי תמורה.
(ב) רשאי שלוח לעשות כל פעולה דחופה וכלתי צפויה מראש הדרושה באופן סבירא לשמירה על עניני השולח בקשר לנושא השליחות, אף אם הפעולה חורגת מתחום ההרשאה.
6. (א) פעל אדם בחזקת שלוחו של אחר בלי שהורשה לכך או בחריגה מהרשאתו, יכול אותו אחר, בכפוף לאמור בסעיף קטן (ב), לאשר את הפעולה בדיעבד; ואישור בדיעבד – כהרשאה מלכתחילה, ובלבד שלא תיפגע זכות שרכש אדם אחר בתום-לב ובתמורה לפני האישור.
(ב) לא ירע הצד השלישי כשעת הפעולה שהשלוח פועל ללא הרשאה או בחריגה מהרשאתו, הכרירה בידו, כל עוד לא נודע לו על אישור הפעולה, לראות את השלוח כבעל דברו או לחזור בו מן הפעולה ולחבוע מן השלוח את נזקו.

שליחות
שאה

השליחות

נתינת השליחות
רחה

רוח השלוח

חן השליחות

לה
הרשאה

הרמב"ם והתוק במדינת ישראל

(ג) תאגיד יכול לאשר פעולה שנעשתה למענו לפני היוסדרו, ויתולו הוראות סעיף זה.

7. שליחות נסתר לא ידע הצד השלישי בשעת הפעולה על קיומה של השליחות, או לא ידע את זהותו של השולח, תחייב פעולת השלוח את השולח והשלוח יחד ולחוד ותזכה את השלוח בלבד; אולם יכול השולח לאמץ לעצמו זכויות השלוח כלפי הצד השלישי, וזאת אם הדבר נוגד את הזכות לפי מהותה, תנאיה, או נסיבות הענין.

8. נאמנות וחובות השלוח קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יתולו עליו חובות אלו:

- (1) יגלה לשולח כל ידיעה וימסור לו כל מסמך הנוגעים לנושא השליחות ויתן לו דין וחשבון על פעולותיו;
- (2) לא יאה שלוח של שולחים שונים לנושא שליחות אחד שלא על דעת שולחיו;
- (3) לא יעשה פעולת שליחות עם עצמו;
- (4) לא יקבל מכל אדם טובת הנאה או הבטחה לטובת הנאה בקשר לנושא השליחות שלא בהסכמתו של השולח;
- (5) לא ישתמש לרעת השולח בידעו או במסמכים שבאו לידי עקב השליחות, ובדרך כלל יימנע מכל דבר שיש בו ניגוד בין טובת השולח ובין טובתו שלו או של אדם אחר.

9. תרופות (א) הפר השלוח אחת החובות המוטלות עליו לפי סעיף 8, זכאי השולח לתרופות הניתנות בשל הפרת חוזה.

(ב) פעולה שהשלוח עשה כלפי צד שלישי עקב הפרת חובה כאמור וההפרה היתה על דעת הצד השלישי, זכאי השולח, נוסף על התרופות האמורות בסעיף-קטן (א), לבטל את הפעולה וכן לתבוע גם מן הצד השלישי את הפיצויים המגיעים לו מן השלוח.

10. נכסים וריווחים (א) כל נכס שבא לידי השלוח עקב השליחות מוחזק בידו כנאמן של השולח; והוא, אף אם לא גילה השלוח לצד השלישי את קיומה של השליחות או את זהותו של השולח.

(ב) השולח זכאי לכל ריווח או טובת הנאה שבאו לשלוח בקשר לנושא השליחות.

11. שיפוי השולח חייב לשפות את השלוח על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר עקב השליחות.

שליחות

- 12.** על אף האמור בסעיף 18(1), תהא לשלוח זכות עכבון על נכסי השולח שבאו לידו עקב השליחות – כולל נכסים המוחזקים בידו כנאמן השולח – כדי תשלום שכרו וסכומים אחרים המגיעים לו מן השולח עקב השליחות.
- 13.** חובות שהשולח והשלוח חבים זה לזה עקב השליחות ניתנים לקיזוז.
- 14.** (א) השליחות מסתיימת בביטולה על ידי השולח או השלוח, וכן כמותו של אחד מהם, בגרעת כשרותו או בפשיטת רגלו, או – אם היה תאגיד – בפירוקו.
(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו אם ניתנה ההרשאה להכטחח זכותו של אדם אחר או של השלוח עצמו וזכותם תלויה בביצוע נושא השליחות.
- 15.** (א) כל עוד לא ידע השלוח על סיום השליחות, זכאי הוא כלפי השולח לראותה כנמשכת.
(ב) לא ידע הצד השלישי על סיום השליחות, זכאי הוא לראותה כנמשכת; ואם השלוח ידע על סיומה, זכאי הצד השלישי גם לכרירה הנחונה לו בסעיף 6(ב).
- 16.** אין שלוח עושה שלוח לנרשא שליחותו אלא אם הורשה לכך במפורש או מכללא, או שעשה זאת לשם פעולה כאמור בסעיף 5(ב).
- 17.** (א) ניתנה הרשאה אחת לשלוחים אחדים, חוקה שעליהם לפעול יחד.
(ב) ניתנה הרשאה אחת על ידי שולחים אחדים, חוקה שעל השלוח לפעול מכוח כולם יחד.
- 18.** לענין חוק זה רואים אדם כיודע דבר אם היה עליו כאדם סביר לדעתו או שקיבל עליו הודעה בדרך הרגילה.
- 19.** חוק זה אינו בא לגרוע מהוראות כל דין המסדיר סוג מיוחד של יחסי שליחות.
- 20.** הספר האחד-עשר של המגילה – בטל.
- 21.** תחילתו של חוק זה, שלושה חדשים מיום פרסומו ברשומות; על יחסים שבין שולח ושלוח שנוצרו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

זכבון

יזוז

יום השליחות

יגים לסיום
שליחות

ליחות משנה

כוי שלוחים
שולחים

יעה

מידת ימים

טול

זילה והוראת
זכר

[illegible]

שליחות

יכולים, שרברים אינם נמסרים לשליח. וראה להלן בהערה הבאה].
⁵ שם במשנה גיטין סו ע"א – סו ע"ב "אמר לשנים תנו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו". [נאף על פי שכבר כתב רבינו שאפילו אומר מפורש "אמרו לפלוני ולפלוני וכו'", לא מועיל – קל וחומר הוא שבאומר "כתבו וחתמו וכו'", שאינם יכולים לומר לסופר לכתוב (וראה באור הגר"א סימן רמד ס"ק ו) – יש חירוש באומר "כתבו וחתמו", שהרי ב"אומר אמרו", לא מועיל אם כתבו וחתמו בעצמם, ואילו ב"כתבו וחתמו", "הרי הן עצמם כותבים", ויש מקום לטעות, שכיון שהם עצמם יכולים לעשות מעשה – יכולים לעשות גם שליח, ומשמיענו רבינו שגם באופן זה אינם יכולים למנות שליח. וכתב הראב"ד (הובא במגדל עוז): "וזהו הדין אם אמר להם (לשנים) תנו צריכין הם לכתבו". כלומר בניגוד לאומר לשלשה תנו, שעשה אותם בית דין, ואינם יכולים לכתוב בעצמם (חוץ ממה שאינם יכולים לעשות שליח) – באומר לשנים "תנו", לא עשאו בית דין, אלא כוונתו שיכתבו בעצמם. וכן מפורש במשנה גיטין שם, ובמקום "צריכין" שברבריו צריך לומר "יכולין", וראה באור שמח].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמד, א.

2. שלוחו של אדם כמותו, ופעולת השלוח, לרבות ידיעתו וכוונתו, מחייבת ומזכה, לפי הענין, את השולח.

השליחות

...לפיכך אם הודו השליח והמשלח אינם צריכין
 עדים¹, כמו שליח הגט² וכמו שליח שהקשהו³
 להפריש לו תרומה וכיוצא בהן בכל מקום⁴ –
 ששליחו של אדם כמותו ואינו צריך עדים. אישות ג, טו
¹ וכן נראה בירושלמי קדושין פרק ג, א: "לא הוחזק השליח

בעדים".² להולכה. שאין הבעל צריך למנותו בעדים. וכמבואר לקמן, הלכות גירושין פרק ו, הלכה ד. אבל בשליח הגט לקבלה משנה מפודשת היא בגיטין סג ע"ב שצריך שני עדים במינויו. והראב"ד חולק, ולדעתו גם בשליח קדושין להולכה צריך לעשות בפני שנים. ואין להשוות שליח קדושין (בקידושי כסף) לשליח הגט שתופס הגט בידו, ולפיכך אינו זקוק לעדים. אולם כדברי רבנו מוכח מסוגית הש"ס קדושין מה ע"ב שאמרו שם: "ודילמא שליח שויה" ומשמע שאין עדים שעשאו שליח, ובכל זאת סבד התלמוד שאם הבן עשה את אביו שליח לקדש, הרי הוא שליח גמור וקדושו קדושין (כסף משנה).³ בעל התבואה.⁴ כגון בקרבן פסח שהשליח מתמנה לשחוט פסח לשולחו בלא עדים. וכן לענין קדבן מעילה. ראה הלכות מעילה פרק ז הלכה א. וגם בעניני שליחות במכירה כגון "האומר לשולחו צא ומכור לי קדקע זו... או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח וכל מעשיו קיימים, ואין העושה שליח צריך קנין ולא עדים אלא באמירה בלבד בינו לבין חברו" (הלכות שלוחין פרק א, א).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפב, א.

הַאֹמֵר לְשִׁלּוּחוֹ¹: צֵא וּמְכֹר לִי קֶרֶקֶע² או
מְטִלְטָלִים³, או⁴ קָנָה לִי — הִרִי זֶה מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ
וְעוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו קִיָּמִין⁵. שולחין ושותפין, א, א

¹ ענין "שלוcho של אדם כמותו" נידון בהרחבה כקידושין מא ע"א, מא ע"ב ו-מג ע"א, ושם צויינו כל המקורות המקדאיים לכך.
² כתובות צח ע"א, צט ע"ב ו-ק ע"א.³ כתובות צח ע"ב והיא ממסכת מעילה. ואם כי המדובר בה הוא במתנה — מתנה הרי היא כמכר.⁴ כתובות צט ע"א ממסכת מעילה.⁵ ש"שלוcho של אדם כמותו" (קדושין מא, ו-מג ע"א). כלומר, מעשי השליח נחשבים כמעשי המשלח. אבל אין אנו אומרים שגופו נחשב כגוף המשלח, ולפיכך, באופן שדרוש לנו גופו של המשלח, כגון בהנחת תפילין, אין אנו אומרים שהנחת תפילין של השליח מועילה למשלח, שאם כי על עצם הפעולה יש שליחות, והרי זה כאלו הניח המשלח

תפילין — אין זה נחשב כאילו הניח תפילין על ידו של עצמו, אלא כאילו הניח על ידו של השליח, ראה בקצות החושן סימן קכב סעיף קטן א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכב, א.

אָחֵד הַנִּשְׁבַּע לְבַעַל הַמָּמוֹן עֲצָמוֹ אוֹ לְשִׁלּוּחוֹ הֵבֵא בְּהִרְשָׁאתוֹ¹ שֶׁשִּׁלּוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ². שבועות, ז, ו

¹ שהורשה ממנו בכתב לגבות את ממונו מידי הנחבע — ולא לענין ההשבעה בלבד — ואז הריהו כבעל דבר עצמו. אבל אם לא נשתלח אלא להשביעו בלבד, אין לו דין כבעל דבר עצמו, ופטור הנחבע על שבועתו, כי התורה אמרה: "וכחש בעמיתו" הקפידה שחיה השבועה בפני התובע או מורשו לגבות ממנו. והוא הדין כשלא נתן לו כתב הרשאה, אלא מינהו שליח בפני שני עדים לגבות ממנו, הרי הוא משביעו כבעל דבר עצמו, כמבואר בהלכות שלוחין פרק ג הלכות ה, ז (לחם משנה). והשוה לקמן פרק ט הלכה ו "עד שיכפרו וישבעו אחד תביעת בעל דין עצמו או שלוחו". ² קרושין מא ע"ב וכן במשנה ברכות פרק ה משנה ה ועוד. אלא, שאם לא הורשה לגבות את ממונו מהנחבע, אלא להשביעו בלבד, אין אני קורא בו: וכחש בעמיתו, שמשמעו שישבע לשקר בפני עמיתו שהוא בעל דינו או בפני שלוחו שהורשה לכך (תוספות יו"ט לשבועות פרק ה משנה ב).

בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַחֲתִיכוֹת מְקַדְּשֵׁי בֶדֶק הַפִּיט; אֲבָל אִם הָיוּ בִּשְׂר עוֹלָה¹ וְכִיּוּצָא בּוֹ² — לֹא מַעַל אֶלָּא הָאוֹכֵל³ בְּלֶבֶד, שֶׁהָרִי הוּא חָיִב בְּאֶסוּר אַחֵר יִתֵּר עַל הַמַּעֲלָה⁴; וּבְכָל הַתּוֹרָה כָּלָה אֵין שְׁלִיחַ לְדַבֵּר עֲבֵרָה⁵ אֶלָּא בְּמַעֲלָה לְבָדָה שֶׁלֹּא יִתְעַרֵּב עִמָּה אֶסוּר אַחֵר⁶. מעילה, ז, ב

¹ תוספתא מעילה פרק ב הלכה ב. ² דברים העומדים להקטרה.

³ שהרי נהנה. ⁴ גימוק למה לא מעל המשלח. ⁵ פלא הלא גם בגנב וטבח יש שליח לדבר עבירה. ראה פרק ג מהלכות גניבה הלכה ו' ובמשנה למלך שם. ⁶ שאסור לאכול בשד עולה וכיוצא בו. ראה הלכות מעשה הקדבנות פרק יא (ראה משנה למלך שם). ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפב, א; שמח, ח.

הקניית השליחות וצורתה ³. (א) השליחות מוקנית בהרשאה, שבכתב או שבעל־פה, מאת השולח לשלוח, או בהודעה עליה מאת השולח לצד השלישי, או על ידי התנהגות השולח כלפי אחר מהם.

הַאוֹמֵר לְשִׁלּוּחוֹ¹: צֶא וּמְכֹר לִי קֶרֶקַע² אוּ מְטֻלָּטָלִים³, אוּ⁴ קָנָה לִי — הָרִי זֶה מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו קִיָּמִין⁵. וְאִין הָעוֹשֶׂה שְׁלִיחַ צָרִיךְ קִנְיָן⁶ וְלֹא עֲדִים⁷, אֲלֹא בְּאֻמִּירָה בְּלִבֵּר בִּינוּ לְבִין חִבְרוּ. וְאִין צָרִיכִין עֲדִים אֲלֹא לְגִלּוֹת הַדָּבָר אִם כָּפַר אֶחָד מֵהֶם, כְּשֶׁאֵר כָּל הַטְּעָנוֹת⁸.

שלוחין ושוחפין, א. א

¹ ענין "שלוחו של אדם כמותו" נידון בהרחבה בקידושין מא ע"א, מא ע"ב ו-מג ע"א, ושם צוינו כל המקורות המקראיים לכך. ² כתובות צח ע"א, צט ע"ב ו-ק ע"א. ³ כתובות צח ע"ב והיא ממסכת מעילה. ואם כי המדובר בה הוא במתנה — מתנה הרי היא כמכר. ⁴ כתובות צט ע"א ממסכת מעילה. ⁵ ש"שלוחו של אדם כמותו" (קדושין מא, ו-מג ע"א). כלומר, מעשי השליח נחשבים כמעשי המשלח. אבל אין אנו אומרים שגופו נחשב כגוף המשלח, ולפיכך, באופן שדרוש לנו גופו של המשלח, כגון בהנחת תפילין, אין אנו אומרים שהנחת תפילין של השליח מועילה למשלח, שאם כי על עצם הפעולה יש שליחות, והרי זה כאילו הניח המשלח

תפילין — אין זה נחשב כאילו הניח תפילין על ידו של עצמו, אלא כאילו הניח על ידו של השליח, ראה בקצות החושן סימן קפכ סעיף קטן א. ⁶ ראה רברי רבנו למעלה פרק ה מהלכות מכירה הלכות יא — יב. ומקור הדברים בבבא מציעא צח ע"ב במשנה: "אמר לו השואל שלחה וכו'", הרי שבאמירה בלבד נעשה שליח (הגר"א סימן קפכ סעיף קטן ג). ⁷ כן אמרו בבבא קמא קד ע"א בענין מינוי שליח: "היכי דמי אי דלא עשאו בעדים. מנא ידעינן" — הרי שעל עצם קיום השליחות אין פקפוק, אלא השאלה היא מהיכן אנו יודעים שמינהו שליח (הגר"א סימן קפכ סעיף קטן ה). וכל זה בשליחות של ממון, אבל בשליחות לקבל גט או קידושין, צריך עדים, ראה בפרק ג בהלכות אישות הלכה טו. ⁸ בהתאם לכלל האמור בקידושין סח ע"ב "לא נבראו עדים אלא לשקרנים" (= כנגד השקרנים).

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, קפכ, א.

כָּל הָעוֹשֶׂה שְׁלִיחַ לְקַבֵּל הַקְדוּשִׁין — צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּפָנֵי עֲדִים¹; אֲבָל הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה — אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעֲדִים, שָׁאִין מְקוֹם לְעֲדִים בְּשְׁלִיחוֹת הָאִישׁ אֲלָא לְהוֹדִיעַ אֶמְתַּת הַדְּבָר². לְפִיכָךְ אִם הוֹדוּ הַשְּׁלִיחַ וְהַמְּשַׁלֵּחַ אֵינָם צָרִיכִין עֲדִים³, כִּמוֹ שְׁלִיחַ הַגֵּט⁴ וְכִמוֹ שְׁלִיחַ שֶׁהִרְשֶׁהוּ⁵ לְהַפְרִישׁ לוֹ תְּרוּמָה וְכִיוּצָא בֵּהֶן בְּכָל מְקוֹם⁶ — שֶׁשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ עֲדִים.

אישות ג, טו

¹ כדין שליח לקבלה בגט המבואר בסמוך. ² בניגוד לעצם מעשה הקידושין שאינו חל כלל בלא עדים, ראה לקמן פרק ד הלכה ו. ³ וכן נראה בירושלמי קדושין פרק ג, א: "לא הוחזק השליח בעדים". ⁴ להולכה, שאין הבעל צריך למנותו בעדים. וכמבואר לקמן, הלכות גירושין פרק ו, הלכה ד. אבל בשליח הגט לקבלה משנה

מפורשת היא בגיטין סג ע"ב שצריך שני עדים במינויו. והדאב"ד חולק, ולדעתו גם בשליח קדושין להולכה צריך לעשות בפני שנים. ואין להשוות שליח קדושין (בקידושי כסף) לשליח הגט שתופס הגט בידו, ולפיכך אינו זקוק לעדים. אולם כדברי רבנו מוכח מסוגית הש"ס קדושין מה ע"ב שאמרו שם: "ודילמא שליח שויה" ומשמע שאין עדים שעשאו שליח, ובכל זאת סבר התלמוד שאם הבן עשה את אביו שליח לקדש, הרי הוא שליח גמור וקדושו קדושין (כסף משנה).⁵ בעל התבואה.⁶ כגון בקרבן פסח שהשליח מתמנה לשחוט פסח לשולחו כלא עדים. וכן לענין קרבן מעילה. ראה הלכות מעילה פרק ז הלכה א. וגם בעניני שליחות במכירה כגון "האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע זו... או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח וכל מעשיו קיימים, ואין העושה שליח צריך קנין ולא ערים אלא כאמירה בלבד כינו לבין חברו" (הלכות שלוחין פרק א, א).

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, לה, ג.

יש דברים הרבה שאינם צריכין קנין ואין לקנין בהם טעם, כגון: המשחרר את עבדו, והמגרש אשתו, או עושה שליח², או המוסר מודעה, או המבטל מודעה, או המוחל לחברו³ חוב או פקדון⁴ שיש לו בידו וכל פיוצא בדברים אלו. נהגו רב המקומות⁵ להקנות למקצת אלו הדברים או כיוצא באלו, ואומרים: וקנינו מפלוני שעשה פלוני שליח, או שמחל לפלוני חוב שיש לו אצלו, או שפטר המודעה שמסר על גט זה וכיוצא באלו, אף על פי שאינו צריך. קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים – אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומתהלל⁶ אלא שגמר בלבו ואחר כך אמר.

לפִּיכֶךָ אִם אָמַר: בָּלֵב שָׁלֵם אֲנִי אֶמְרָתִי וְגַמְרָתִי
לַעֲשׂוֹת דְּבָר זֶה — אֵין צְרִיךְ דְּבָר אַחֵר כָּלֵל.

מכירה, ה. יא — יג

¹ אלו דברים פשוטים, שלא מצינו בהם קנין בשום מקום, שבאמירה
גמר הדברים (מגיד משנה). ² ראה להלן פרק א מהלכות שלוחין
ושותפין הלכה א. ³ דאך בפרק יז מהלכות אישות הלכה יט,
ובתוספות לסנהדרין ו ע"א דיבור המתחיל "צריכה". ⁴ להלן בפרק
ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב כתב רבינו: "מחל לחבירו חוב שיש
לו עליו, או נתן לו הפקדון שהיה מופקד אצלו, הרי זו מתנה הנקנית
בדברים בלבד". הרי שדעת רבינו כהרא"ש שכדבר שהוא בעין לא
שייך לשון מחילה אלא לשון מתנה, וראה בחושן משפט סימן רמא
סעיף ב ובהגה שם (וראה בלחם משנה ומשנה למלך שם). ⁵ וכן
דעת הגאונים (מגיד משנה). ⁶ ראה מה שכתב רבינו בהלכות
אישות פרק יז הלכה יט.

...או בהדעה עליה מאת השולח לצד השלישי...

האומר¹ לחבירו: מְנָה שֵׁישׁ לִי בִידֶךָ, בֵּין מְלֻחָה בֵּין
פְּקֻדוֹן, שֶׁלַּחְהוּ לִי בִיד פְּלוֹנִי — אֶפְלוּ הִיָּה קֶטֶן²,
אִם דָּצָה לְשַׁלְּחוֹ בִידוֹ נִפְטָר וְאִינוּ חַיֵּב בְּאַחֲרֵייתוֹ.
וְכֵן³ שְׁנַיִם שֶׁהִתְנִוּ בֵּינֵיהֶם שְׁכָל מִי שִׁירְצָה לְשַׁלּוֹחַ
לְחֻבְרוֹ מְשַׁלֵּחַ בִיד מִי שִׁירְצָה הַמְשַׁלֵּחַ — הִרִי זֶה
מְשַׁלֵּחַ בִיד מִי שִׁירְאָה לוֹ שֶׁהוּא רְאוּי⁴ לְהוֹלִיךְ דְּבָר
זֶה; וְאִם נִגְנַב אוֹ אֶבֶד בְּדֶרֶךְ אוֹ שֶׁכָּפַר בּוֹ הַשְּׁלִיחַ
— הִרִי הַמְשַׁלֵּחַ פְּטוּר⁵, שְׁכָל תְּנַאי שְׁבִמְמוֹן
קִיָּם⁶.

שלוחין ושותפין, ב. ג

¹ בבא מציעא צח ע"ב בסוף המשנה, שאם המשאיל אומר לשואל לשלח לו בחזרה את הפרה ששאל ממנו, ביד שלוחו או ביד בנו, פטור השואל מכל התחייבות, וראה בכסף משנה. ² שם במשנה: "ביד בני או ביד שלוחי", ו"בני" היינו קטן, שאם לא כן היינו "שלוחי" (כסף משנה). וכתב הסמ"ע (סימן קפח סעיף קטן ט) שאפילו אם לא ידע המשלח שהוא קטן, ואחר כך נתברר הדבר — פטור המשלח, וזהו החידוש שהשיענו כאן רבינו, מה שלא שמענו בהלכה ב. ³ הרי"ף כבבא קמא פרק הגזול עצים (דפוס וילנא לו ע"ב). ⁴ ואם שלח כיד מי שאינו דאוי, הרי זה כאילו אבדו בידים (רדב"ז). וראה במשנה למלך להלן הלכה ז. ⁵ אם טוען זה שנשלח אליו, כי שליח זה אינו דאוי לשליחות זו ואם נגנב או נאבד או כפר השליח, המשלח ישלם — אין טענתו טענה ופטור המשלח. ובאופן זה פטור גם משבועה, כיון שכך התנו. אבל אם כפר בעצם התניית התנאי או שהכחישו באומר לו: לא שלחת לי על ידי שליח זה — חייב הוא להשבע שבועת היסט וכמו שכתב הראב"ד (רדב"ז). ⁶ בבא מציעא נא ע"א כרבי יהודה. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפח, ב — ג.

(ב) נדרש אדם להיזקק לפעולת שלוח, רשאי הוא שלא להכיר בשליחות כל עוד לא הוצגה לפניו הרשאה בכתב ולא נמסר לו העתק ממנה.

מִי שְׁהִיְתָה לוֹ קְרָקַע² תַּחַת יָד אֶחָד או שְׁהִיּוּ לוֹ מַטְלָטְלִין³ פְּקֻדוֹן⁴, וְרָצָה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ לְדוֹן⁵ עִם זֶה וְלִהְיוֹצִיא⁶ הַקְרָקַע או הַפְּקֻדוֹן מִתַּחַת יָדוֹ — הָרִי זֶה כּוֹתֵב⁷ לוֹ הַרְשָׁאָה⁸. וְצָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ⁹ שְׁהִרְשָׁהוּ, וְאוֹמֵר¹⁰ לוֹ: דוֹן וְזָכָה וְהוֹצֵא לַעֲצָמָךְ וְכִיּוֹצֵא¹¹ בְּעִנְיָנִים אֵלָיו. וְאִם לֹא כָתֵב לוֹ¹² — אֵינוֹ

יכול לדון עמו, מפני שהוא אומר לו: אין אתה בעל דיני¹³. ואף על פי שכתב לו כן¹⁴ — אינו אלא שליח¹⁵ וכל מה שיזכה בו, הרי הוא של משלחו¹⁶. וכל ההוצאות¹⁷ שיוציא השליח על דין זה שהרשה — הרי המשלח חייב בהן. שפך כותבין בהרשאה: כל שתוציא בדין זה — עלי לשלמו. שלוחין ושוחפין, ג. א.

¹ בבא קמא ע"א ו-קד ע"ב. ² ראה בשלחן ערוך סימן קכג סעיף א, שבקרקע יכול לכתוב הרשאה אפילו אם כפר בה השני וכן נראה מדברי רבינו להלן הלכה ו, שכתב שבמטלטלין או במעות אינו יכול לכתוב הרשאה אם כפר בו — הרי שבקרקע אין הדין כן, עיין שם ועיין עוד בסוף הלכה ז. [נשכל טעמה של הלכה זו הוא משום שנראה כמשקר, ובקרקע אין זה נראה כמשקר, לפי שהדבר ירוע ומפורסם שקרקע זו שלו, ועיין דרב"ז להלן הלכה ו]. ³ אבל מעות אינו יכול להקנות אלא בקנין אגב (להלן הלכה ז). ⁴ אם לא כפר בו הנפקד, ובכלל זה גזילה כשלא כפר בה הנגזל. וכלשון השני של נהררעי (בבא קמא ע"א). ולא בא למעט אלא מלוה, שאינו יכול להקנותה בשום פנים כרלהלן הלכה ז (לחם משנה ורב"ז). ⁵ לנהל משא ומתן, כשיש לנתבע טענות מסוימות, אבל אינו כופד בעיקר הדבר, ראה למעלה בהערה הקודמת. וראה עוד להלן הלכה ה שאף בגביית החוב צריך הרשאה. ⁶ רוקא להוציא מיד חבירו, אבל האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע או מטלטלין, או קנה לי — אין צריך קנין — אלא באמירה בלבד (למעלה פרק א הלכה א, וראה בש"ך חושן משפט סימן קכב ס"ק יב). ⁷ כן בגמרא (בבא קמא ע"א): "לא כתבינן אורכתא (=הרשאה) אמטלטלי דכפריה — אבל לא כפריה כתבינן". אבל נראה שהעיקר הוא הקנין (ראה להלן) ואילו הכתיבה אינה אלא לדאייה, ובמקום שאין צורך בראייה, אין צורך בכתיבה, וכן נראה במעשה דרב פפא (בבא קמא קד ע"ב) שם הוזכר הקנין ולא הוזכרה הכתיבה. ⁸ תרגום עברי של המלה הארמית: "אורכתא" שבגמרא (בבא קמא ע"א). ופירושה בשתי הלשונות: שלטון, שהמשלח משליט את השליח על

הפקדון ומקנהו לו.⁹ בקנין סודר ורק במעות צריך קנין אגב (להלן הלכה ז). ומקור קנין זה במעשה דרב פפא (בבא קמא קד ע"ב), שהקנה לשליח את הממון בקנין גמור (ש"ך חושן משפט סימן קכב ס"ק יג).¹⁰ היינו, בכתב ההרשאה, דאח להלן.¹¹ היינו, לשון שיש בה משום הקנאה גמורה.¹² כלומר, שלא כתב לו דון וזכה והוצא לעצמך (כסף משנה). בבא קמא ע"א מימרא שניה של נהרדעי.¹³ הטור (חושן המשפט סימן קכב) כתב הטעם, "משום שיש לו לחוש שמא ביטל המשלת את השליחות או מת [המלוה], שאילו מת או ביטל השליחות קודם שיתן לשליח, ונתן אחר כך לשליח ונאכזר — חייב באחריותו, אף על פי שלא ידע שמת המשלח או ביטל השליחות". ומכיון שרכינו העתיק דברי הגמרא כלשונם ולא ביארם, נראה שגם בלי חששה אחרת, דשאי הנפקד לסרב מלדון עם זה שאין לו הרשאה, בטענה, כי: הראשון נוח לי והשני קשה ממנו.¹⁴ "דון וזכה והוצא לעצמך" כנזכר לעיל, ויש מקום לטעות כי הקנה לו בלב שלם והדי הוא כשותף למחצה כדעה אחת בגמרא (בבא קמא ע"א).¹⁵ כמסקנת הגמרא שם "והלכתא שליח שווייה".¹⁶ זוהי תוצאה מזה שאנו אומרים שהוא שליח ולא שותף.¹⁷ בבא קמא ע"א, מדברי רב אשי.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכב, ד, ו.

מִי שֶׁהָיָה לוֹ בֶּיֶד חֵבְרוֹ פְּקָדוֹן אוֹ מְלִנָּה בֵּין בְּמַטְלָטְלִין בֵּין מְעוֹת,² וַעֲשֵׂה שְׁלִיחַ בְּעֵדִים³ לְהֵבִיאֵם לוֹ — הָרְשׁוֹת בֶּיֶד זֶה שֶׁהֵם אָצְלוּ: אִם רָצָה לְתֵן, נִפְטָר וְאִינוֹ חַיֵּב בְּאַחֲרֵייתָם, שֶׁהָרִי נִתֵּן לְשִׁלּוּחוֹ; וְאִם לֹא רָצָה לְתֵן — אִינוֹ נֹתֵן, שְׁאִין זֶה בְּעַל דִּינוֹ⁴ עַד שְׂכִיבֹא בְּהִרְשָׁאָה עַל הַפְּקָדוֹן,⁵ וְכָל הַבָּא⁶ בְּהִרְשָׁאָה הָרִי הוּא בְּכָלֵל הַנֶּאֱמָר בָּהֶם: וְאֲשֶׁר לֹא טוֹב עֲשֵׂה בְּתוֹךְ עֲמִיר⁷ (יחזקאל יח, יח).

שולחן ערוך, חושן המשפט, ג, ה

¹ בבא קמא קד ע"א כרב חסדא ורבי יוחנן ורבי אלעזר, ולא כרבה. וכן פסק הדין.² שרק לענין הרשאה, שהיא בקנין, יש הכרל בין פקדון של מטלטלין לבין פקדון של מעות (למעלה הלכה א ולהלן הלכה ז). וכן בין פקדון לבין מלוה (שם ושם), אבל בשליחות לחוד — אין הכדל ביניהם. ודא להלן העדה 5.³ המדובר כאן כשלא אמר המפקיד או המלוה לנפקד או ללוה שישלח לו חובו על ידי שליח זה ולפיכך צריך שיעשה השליח כעדים, שמכיון שהטריח להביא עדים ודאי קבל אחריות הכסף עליו משבא ליד שלוחו (גמרא בבא קמא קד ע"א), אבל אם אמר לנפקד או ללוה שלח לי על ידי שליח זה — משבא ליד שליח זה פטור הנפקד או הלוה מאחריות, דא פרק ג מהלכות שאלה ופקדון הלכה א, ובלחם משנה שם.⁴ מקדו מהא דבבא קמא ע"א שאפילו אם כתב לו הרשאה — אם לא כתב לו "דון וזכה והוצא לעצמך" — יכול לומר לו אין אתה בעל דיני. ראה למעלה הלכה א.⁵ אבל על המלוה אינו יכול לכתוב הדשאה, כדלהלן הלכה ז (כסף משנה).⁶ שכונות לא ע"א מימרא של רב. ⁷ [רש"י שם פירש: "שהוא מתעבר על ריב לא לו ושמא הראשון נוח לו ונוח לפשרה יותר מזה שאינו יכול לעשות פשרה בממון אחרים". ולפי זה לעולם אסור. וכן נראה מדברי רבינו. אבל הראב"ד כתב: "דוקא כשהוא עם בעל דינו בעיר אחת — אבל אם היה בעל דינו בעיר אחרת, מציל ממון חבירו הוי". ונראה שלמד כן מתוך אותו הפסוק עצמו "ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו" — דוקא בתוך עמיו, כלומר אם הוא באותה העיר].

ראה שולחן ערוך, תושן המשפט, קכא, א: קכב, א.

ראובן¹ שָׁבַא בְּהִרְשָׁא וְתַבֵּעַ שְׁמַעוֹן — אֵין שְׁמַעוֹן יָכוֹל לְדַחוֹתוֹ וְלֹמַר לוֹ: שְׁמַא הַמְּשַׁלֵּחַ אוֹתָהּ הִרְשָׁה אַחֵר וּבָטַל שְׁלִיחוּתָהּ, שֶׁהִי רְאוּבֵן אוֹמֵר לוֹ: תֵּן לִי הַפְּקָדוֹן שֶׁישׁ לִי בְּיָדְךָ וְזוֹ הִרְשָׁאתִי תְּהִי אֲצִלָּהּ. וְאִם הַמְּפָקִיד הִרְשָׁה אַחֵר — הוּא

הַפְסִיד עַל עֲצֻמוֹ וְשִׁמְעוֹן פֶּטוֹר שְׁהָרִי בְּהַרְשָׁאוֹ נָתַן.

שלוחין ושותפין, ג, י

¹ המפרשים לא ציינו כאן מקור, אבל דברים שבהגיון הם.

ראה שלוחין ערוך, חושן המשפט, קכב, א, ג.

רְאוּבֵן¹ שֶׁשָּׁלַח כָּתֵב² לְשִׁמְעוֹן וְאָמַר לוֹ³: מִנֶּה שִׁישׁ
לִי בִידֶךָ שְׁלַחְהוּ לִי בֵּיד לְוִי⁴. אִם רָצָה לְשַׁלְּחוֹ⁵ —
אֵינוֹ חַיֵּב בְּאַחֲרֵייתָן בֵּין שְׁהָרִי מְלֻנָּה בֵּין שְׁהָרִי
פְקָדוֹן⁶, וְהוּא, שְׁיִכִּיר⁷ שֶׁהוּא כָּתֵב יָדוֹ...

שלוחין ושותפין, א, ח

¹ רי"ף בכבא קמא פרק הגזול עצים. ² שכתב וחתם, או אפילו
כתב הסופר והוא חתם (ש"ך סימן קכא ס"ק יד). ³ כלומר: כך
כתוב באותו כתב: "מנה שיש לי בידך וכו'". ⁴ ומכאן שדווקא
אם סימן לו אדם מסויים, וכך היא הנוסחא ברי"ף שלפנינו וכן
הביא הכסף משנה. ⁵ אבל אינו יכול להכריח את הלווה, וכך
מפורש ברי"ף, וראה להלן פרק ג הלכה ה. ⁶ כן נראה ברי"ף
שכתב "אותו דבר שיש לי בידך" (בתרגום שלנו), משמע כל דבר,
בין מלוה ובין פקדון. ⁷ הלוה או הנפקד, שאם לא כן אינו יכול
לטעון טענת וראי שפרע לו והרי זה כאומר איני יודע אם פרעתיך,
שחייב לשלם לו (פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ט — כסף משנה).

ראה שלוחין ערוך, חושן המשפט, קכא, ד.

4. כל אדם כשר להיות שלוח לפעולה שהוא עצמו כירדעת לעשותה, אך לענין
כשרות השלוח זכירותו וחובותיו יחולו דיני הכשרות המשפטית הכלליים.

עוֹשֶׂה אָדָם שְׁלִיחַ, אִישׁ אוֹ אִשָּׁה¹ וְאֶפְלוֹ אֶשֶׁת

איש², ואָפּלוּ עֶבֶר³ וְשַׁפְחָה⁴ — הוּאִיל וְהֵם בְּנֵי
 דַּעַת וַיִּשְׁנֻם בְּמִקְצַת מִצּוֹת נַעֲשִׂין שְׁלֹחִין לְמַשָּׂא
 וּמִתָּן⁵. אָבֵל מִי שְׁאִינֶם בְּנֵי דַּעַת וְהֵם חִרַשׁ שׁוֹטֵה
 וְקָטָן — אֵינֶם נַעֲשִׂין שְׁלֹחִין⁶ וְלֹא עוֹשִׂין שְׁלִיחַ⁷,
 אַחֵר הַקָּטָן וְאַחֵר הַקָּטָנָה⁸. לְפִיכָף⁹ הַשּׁוֹלֵחַ¹⁰ בְּנוֹ
 קָטָן¹¹ אֲצִל הַחֲנוּנִי¹² וּמִדָּר לוֹ בְּאִסָּר שְׁמָן. וְנָתַן לוֹ
 אֶת הָאִסָּר¹³ וְאָבֵר אֶת הַשְּׁמָן וְאֵת הָאִסָּר¹⁴ —
 הַחֲנוּנִי חַיֵּב לְשֵׁלֶם¹⁵, שְׁלֹא שְׁלַחוּ אֶלָּא לְהוֹדִיעוּ¹⁶
 וְלֹא הָיָה לוֹ לְשַׁלַּח אֶלָּא עִם בֶּן-דַּעַת. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא
 בְּזוֹהַ. וְאִם פֶּרֶשׁ וְאָמַר: שְׁלַח לִי עִם הַקָּטָן — הָרִי
 זֶה פְּטוּר¹⁷.

שליחין ושוחפין, ב, כ

¹ משנה בעירובין עט ע"ב שמזכה הערוב על ירי בתו ואשתו, וזכוי
 זה הוא מטעם שליחות. הרי שאשה נעשית שליח (כסף משנה).
 וכן הוא בגיטין סב ע"ב שהאשה נעשית שליח לקבלת הגט,
 ובקרושין נב ע"א אמרו שהאשה נעשית שליח לחברתה לקבל
 קידושה (הגר"א בחושן משפט סימן קפח ס"ק ב). ² שאינה
 לגמרי ברשותה. עירובין שם במשנה, שמזכה על ירי אשתו. וכן
 בגיטין כג ע"ב במשנה שכין הנשים המביאות גטה — אף צרתה
 ויבמתה, דהיינו אשת איש (הגר"א חושן משפט סימן קפח ס"ק ג).
³ עבד כנעני. כן מפורש בגיטין כג ע"ב ש"העבד מקבל גט לחברו
 מיד רבו של חברו". ⁴ כנענית. כן מפורש בגיטין שם שהשפחה
 זוכה שטר השחרור עבור העובר שלה. ⁵ זה מוסב על עבד
 ושפחה. שרק למשא ומתן נעשים שלוחים, אבל לגיטין וקידושין
 לא, לפי שאינם בתורת גיטין וקידושין (גיטין כג ע"ב ופרק ו
 מהלכות גידושין הלכה ו). ⁶ גיטין כג ע"א במשנה, וההנמקה
 בגמרא שם. ⁷ גיטין סה ע"א במשנה "שאיין קטן עושה שליח".
⁸ גיטין שם במשנה, בקטנה שאינה עושה שליח להבאת הגט, ועל
 זה בא הסיכום: "שאיין קטן עושה שליח". וכתב כן רבינו בכדי שלא
 לתת מקום לטעות, שקטנה שעדיפה מקטן, שהוא אין לו קנין חצר.

והיא יש לה (פרק ד מהלכות זכיה ומתנה הלכה ט) — יש לה גם שליחות, ולפיכך השמיענו שאף הקטנה אינה בכלל שליחות (הרדב"ז).⁹ כלומר כשם שהדין הוא שאינו נעשה שליח אלא בר דעת — כמו כן היא דעת בני אדם, שאינם רוצים לעשות שליח אלא בר דעת.¹⁰ בבא בתרא פז ע"ב במשנה, וכחכמים ולא כרבי יהודה.¹¹ תוספת פירוש של רבינו, וכן כתב בפירוש המשניות שם. וכן הוא בסוף המשנה: "בזמן שהצלוחית ביד החינוך".¹² בחנוני הרגיל אצלו, הדברים אמורים, שכבר מסר לו שני איסרים קודם לכן ועכשיו לא מסר לבנו קטן כלום (כפירוש אית דמפרשי שהביא הרשב"ם שם פח ע"א דיבור המתחיל "ורבי יהודה סבר" — הגר"א סימן קפח ס"ק ח). ובנוסחאות אחדות במשנה שם: "השולח את בנו אצל חנוני ופונדיון (שני איסרים) בידו", ועיין דשב"ם שם.¹³ כלומר, החנוני נחן לו את האיסר העורף מן הפונדיון שקבל מאביו.¹⁴ לא הזכיר רבינו את הצלוחית לפי שכאן מרובד כשהחנוני נתן לו בצלוחיתו. ואם הביא הקטן צלוחית משלו ושברה — פטור החנוני, שהרי השולח איברה מדעת במסור לקטן. ואם לקחה החנוני ממנו והשתמש בה לצרכו, הרי זה שואל שלא מדעת ודינו כגזולן שחייב בהשבה, כן מפורש בגמרא שם, וכתבו רבינו בפרק ג מהלכות גזילה הלכה טו (רדב"ז).¹⁵ עבור השמן ועבור האיסר (=העורף). כדעת החכמים במשנה שם ולא כר' יהודה, שאמר שעל מנת כן שלחו.¹⁶ שהוא זקוק לשמן, אבל לא התכוון לעשות את הקטן שליח.¹⁷ כשם שאמר בגמרא שם, שאם מסר השולח לקטן את הצלוחית פטור עליה החנוני אם שברה הקטן, מפני שהיא אברה מדעת — הוא הדין אם אמר לו שלח לי עם הקטן, שפטור (כסף משנה). ועוד שכל המחלוקת בין חכמים לרבי יהודה היא, אם התכוון לעשות את הקטן שליח או לא, ואם כן, כשאמר מפורש שעושה שליח — בודאי פטור לכל הדיעות (הגר"א סימן קפח ס"ק י). וראה תוספות בבא קמא קד ע"א דיבור המתחיל "רבה" ולהלן הלכה ג.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפח, ב.

שליתות

יקף השליחות

5. (א) השליחות חלה – באין הגבלה בהרשאה – על כל פעולה הדרושה באופן סביר לביצועו התקין של נושא השליחות, אולם אין היא חלה – באין הרשאה מפורשת לכך – על הליכים לפני בית משפט, בית דין או בורר, ולא על פשרה או ויתור או פעולה בלי תמורה.

הבא¹ בהרשאה שמחל לזה הנתבע או שמכר לו² או שמחל לו על השבועה או שעשה עמו פשרה – לא עשה כלום, שהרי אומר לו: לתקן שלחתיך ולא לענות³. לפיכך⁴ אם התנה עמו: בין לתקן בין לענות, אפלו מחל לו על הכל – הרי זה מחול.

שלוחין ושוחפין, ג, ט

¹ כן כתבו הגאונים (כסף משנה בשם נימוקי יוסף בבא קמא פרק מרובה). ² כגון שהרשה אותו לקחת חפץ ממנו והלך ומכרו לו (רדב"ז). ³ שהרי יש בו משום שליחות, ובכל שלוח אמרו כן (למעלה פרק א הלכה ו). ⁴ כמו למעלה פרק א הלכה ג. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכג, ה.

ולה:
א' הרשאה

6. (א) פעל אדם בחזקת שלוחו של אחר בלי שהורשה לכך או בחריגה מהרשאתו, יכול אותו אחר, בכפוף לאמור בסעיף קטן (ב), לאשר את הפעולה בדיעבד; ואישור בדיעבד – בהרשאה מלכתחילה, ובלבד שלא חיפגע זכות שרכש אדם אחר בתום-לב ובתמורה לפני האישור.

(ב) לא ידע הצד השלישי כשעת הפעולה שהשלוח פועל ללא הרשאה או בחריגה מהרשאתו, הברירה בידו, כל עוד לא נודע לו על אישור הפעולה, לראות את השלוח כבעל דברו או לחזור בו מן הפעולה ולתבוע מן השלוח את נזקו. (ג) תאגיד יכול לאשר פעולה שנעשתה למענו לפני היווסדו, ויחולו הוראות סעיף זה.

שְׁלִיחַ שֶׁעָבַר¹ עַל דְּבָרֵי מְשִׁלְחוֹ – לֹא עָשָׂה

כלום². וכן אם טעה³ בכל־שהוא⁴ בין בקרקע⁵ בין במטלטלין⁶ — חוזר⁷, שהרי הוא אומר: לתקן שליחותי שדרתיך ולא לענות. ולא אמרו שההונאה במטלטלין שתות, והעבדים והשטרות והקרקעות אין בהם הונאה — אלא במוכר שלו או קונה לעצמו; אבל שליח שטעה בכלם בכל־שהוא⁸ — חוזר⁹.

שלוחין ושותפין, א. ב

1 במזיר. 2 כתובות צח ע"ב, וראה להלן הלכה ד. 3 בשוגג. 4 היינו, אפילו פחות משתות. 5 כתובות צט ע"ב תשובת רב נחמן. 6 קרושין מב ע"ב מימרא של רבא. 7 [כלומר המקח בטל, וכן אמרו בכתובות ק ע"א "והלכתא שליח [שטעה] כאלמנה [שמכרה בטל אם טעתה]", כמבואר בכתובות צח ע"א במשנה. אלא שדעת רבינו בפרק יב מהלכות מכירה הלכה ד, שאף באופן שהמקח בטל, אין המאנה יכול לחזור, אלא המתאנה בלבד חוזר. וזוהי כוונת דבינו גם כאן]. 8 אפילו בפחות משהו פרוטה (יקר תפארת להרדב"ז). 9 כתובות צט ע"ב, וכן כתב רבינו בפרק יג מהלכות מכירה הלכה ט.

ראה שלוחן ערוך, חושן המשפט, קפכ, ב — ג.

נתני מעות לשלוחו לקנות לו קרקע וקנה לו שלא באחריות² — הרי זה עוות, והשליח לוקח אותה לעצמו שלא באחריות כמו שעשה³ וחוזר ומוכרה למשלח⁴ באחריות, הואיל וקנה אותה במעותיו⁵ והאחריות על השליח⁶. וכן כל פיוצא כזה. לפיכך⁷ אם התנה עליו שעשהו שליח בין לתקן בין לענות, אפלו מכר לו שנה מאה בדינר או לקח שנה דינר במאה — אינו יכול לחזור בו⁸ וחיב המשלח לתן לו כפי התנאי.

שלוחין ושותפין, א. ג

¹ בבא בתרא קסט ע"ב פסקו של רב נחמן. ² שכתוב מפורש בשטר: "שלא באחריות", שאלו כתוב סתם וחסרה המלה "באחריות" רואים את ההשמטה הזאת כטעות הסופר, וכן פסק רבינו בפרק יט מהלכות מכירה הלכה ג (כסף משנה). ³ שהוא משאיד אותה בידו בצורה זו שלקחה, ללא אחריות, וכנראה שכוונת רבינו בתוספת מלים זו לציין, שהשליח צריך להשאיר את המצב כמו שהוא גרם לו במעשיו, להוציא מדעת רש"י (דיבור המתחיל "זיל זבניה"), שהוא חייב עוד פעם לקנות מן המוכר ולכתוב על שמו שטר חדש, וראה סמ"ע סימן קפב ס"ק י. ואין אנו אומרים שהמקח בטל אחרי שהשליח טעה בשליחותו כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ב — שלדעת רבינו יש הבדל בין אם הודיע השליח שהוא שליח, שאז הפעולה בטלה, אם לא בוצעה כראוי, לבין אם לא הודיע השליח שהוא שליח, שאז מעשה השליחות נשאר קיים, ודק השליח נושא באחריות ההוצאה של השנוי. ראה להלן פרק ב הלכה ד, ובראב"ד וכסף משנה כאן. ⁴ היינו, מרצונו של המשלח אבל אין להכריחו על כך (כסף משנה בשם הר"ן), וראה בסמוך. ⁵ של המשלח, שאם קנה השליח כמעותיו, ולא כמעות המשלח — אינו צריך לתקן את המעוות ולחזור ולמכור למשלח, אלא קנה לעצמו (סמ"ע סימן קפב, ס"ק יא, וראה למעלה פדק ז מהלכות מכירה הלכה י). ⁶ שזהו מדיני השליחות, שהוא נושא כתוצאות כל עוות שהוא עושה בשליחותו. ⁷ שבכל דבר שבממון תנאו קיים (כסף משנה). ⁸ שהרי אין אונאה לקרקעות אפילו מכר שוה אלף כדינר או שוה דינר כאלף (פרק יג מהלכות מכירה הלכה ח). ודין שליח שטעה שחזר אפילו בכל שהוא אין כאן כיון שהתנה אתו בין לתקן בין לעוות. וכל זה אינו אלא בשליח שטעה, אבל אם שינה בשליחותו — בטלה השליחות (סמ"ע סימן קפב ס"ק ז. וכן נראה מדברי הרדב"ז).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפב, ו.

הָאוֹמֵר לְשְׁלוּחוֹ: מְכוֹר לִי מִשְׁדֵּה שְׁלִי בֵּית סָאָה²
וּמְכוֹר לוֹ בֵּית סָאָתִים³ — הָרִי זֶה מוֹסִיף⁴ עַל

דְּבָרָיו⁵ וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ בֵּית סָאָה בְּלֶבֶד⁶. אָמַר⁷ לוֹ:
מְכוֹר לִי בֵּית סָאתִים וּמְכַר לוֹ בֵּית סָאָה — הֲרִי זֶה
מַעֲבִיר עַל דְּבָרָיו⁸, וְלֹא קָנָה הַלּוֹקֵחַ⁹. אָמַר¹⁰ לוֹ:
מְכוֹר לִי שְׂדֵה לְאָדָם אֶחָד¹¹ וְהִלֵּךְ הַשְּׁלִיחַ וּמְכָרָהּ
לְשָׁנִים¹² — מִמָּכְרוּ בָטֹל, שֶׁהָרִי עָבַר עַל דְּבָרָיו.
אָמַר¹³ לוֹ: מְכוֹר לִי שְׂדֵה וְלֹא פָרַשׁ¹⁴ — אִפְלוּ מְכַר
לְמֵאָה מִמָּכְרוּ קִיָּם¹⁵.

שלוחין ושוחפין, א. ד.

¹ כתובות צ"ח ע"ב ו-צט ע"א. ² שאפשר לזרוע בו סאה או סאתיים. והוא שטח של חמשים על חמשים אמה (כבא כתר א כו ע"ב). ³ שטח של חמשים על מאה אמה (שם). ⁴ אבל לא מעביר. ⁵ ואינו בכלל משנה מדבריו (כתובות צט ע"א לפי הלשון השני). ⁶ אבל אינו קונה מה שהוסיף השליח. ⁷ היא בעייה בכתובות צט ע"א, לפי הלשון השני. ⁸ שאף על פי שאפשר לו למכור עכשיו גם את היתר — אין בעל הקרקע מרוצה להרכות במכירות ובשטרות, שזה יערער את האימון בו שיחשבו שהעני והוא מוכר כל נכסיו (שם). ואף על פי שלא נפשטה הבעיה שם, פסקה רבינו לקולא לגבי המוחזק, הוא המוכר, בעליה הראשונים של הקרקע (כסף משנה). ⁹ כן גם בכתב יד תימן וכך בספרים מדויקים (כסף משנה). וכדפוס רומי: "וקנה הלוקח", ונוסחא משובשת היא (כסף משנה). ¹⁰ כתובות צט ע"ב כדבר פשוט. ¹¹ כן הוא לפי גירסת רבנו חננאל והרי"ף, שהמשלח אמר "לאחד" ולא פירש לאמר: "ולא לשנים". ולא כגירסתנו שם שאמר מפורש: "לאחד ולא לשנים". ¹² אפילו שניהם בשטר אחד, כי המשלח אינו מעוניין להתעסק בשנים. ¹³ כתובות צט ע"ב. ¹⁴ שלא הזכיר אף את המלה: "לאחר", וזה שוב כהתאם לגירסת הרי"ף ורבנו חננאל, ודלא כגירסתנו. ¹⁵ ואף על פי שאין אדם רוצה שירבו עליו שטרות (ראה למעלה) — אין זה אלא כשהשליח שינה מדבריו, אבל כאן שאמר לו מכור לי שדה ולא פירש, הרי גילה דעתו שלא איכפת לו אם ירכו עליו שטרות. וראה בשולחן-ערוך סימן קפב סעיף יא ובנתיבות המשפט שם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפב, ח — יא.

השליח שקנה או שמכר והודיע שהוא שליח בדבר זה לפלוני, אע"פ שמשך¹ או שהמשיך² ונמצא שעבר על דעת המשלח — בטל המקח ומחזיר; ואם³ לא הודיע שהוא שליח — נקנה המקח ויהיה הדין בינו ובין זה ששלחו.

ראובן⁴ שקנה שדה משמעון ואמר לו: ללוי קניתי אותה⁵, וכתב שטר מכר בשם לוי, וחזר ראובן ואמר לשמעון: לעצמי קניתי, חזור וכתוב שטר מכר בשמי — אין בופין את המוכר לכתוב לו שטר אחר בשם ראובן⁶. ואם התנה עמו בתחלה ואמר לו: לעצמי אקנה, וזה שאכתוב שטר בשם לוי, כדי שלא ידעו בי שאני הוא הקונה — הרי זה כופהו לחזור ולכתוב שטר אחר בשמו.

שלוחין ושותפין, ב. ד—ה

¹ כקונה. ² שמכר, ונתן לקונה לעשות משיכה. ³ בכבא בתרא קסט ע"ב אמרו ששליח ששינה וקנה שלא באחריות אף על פי שעיוות — המקח קיים (ראה למעלה פרק א הלכה ג), ובכתובות ק ע"א אמרו ששליח שטעה מקחו בטל (ולמעלה שם הלכה ב). ומתוך סתירה זו בא רבינו לירי חילוק זה: אם לא הודיע שהוא משלח — מקחו קיים, ואם הודיע — מקחו בטל (כסף משנה). ⁴ בבא קמא קב ע"ב בברייתא ובגמרא שם קג ע"א. ⁵ וכוונתו היתה שלא ירעו שהוא הקונה, כרלהלן. ⁶ אלא צריך לבקש מלוי, שעל שמו נכתב השטר, שיכתוב לו שטר לראובן (בבא קמא קג ע"א), ולא יכול הקונה לטעון שהמוכר צריך היה מיר להעלות על רעתו שהקונה ודאי קנה לעצמו, כי מי זה יקנה שדה לאחרים. ⁷ בגמרא בבא קמא קג ע"א אמרו שאפילו אם לא התנה עם המוכר, אלא אמר

לעדים בפני המוכר: "עוד שטר אחר תכתוב לי על שדה זו" כופין את המוכר לכתוב לו שטר אחר ואינו יכול לטעון כי היה סבור שלוי יכתוב לו שטר זה, שהרי אמר לעדים בפניו. וצריך עיון למה השמיט זאת רבינו, ועיין כסף משנה, לחם משנה ומשנה למלך. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפב, ב; קפד, ב.

7. לא ידע הצד השלישי בשעת הפעולה על קיומה של השליחות, או לא ידע את זהותו של השולח, תחייב פעולת השלוח את השולח והשלוח יחד ולחוד ותזכה את השלוח בלבד; אולם יכול השולח לאמץ לעצמו זכויות השלוח כלפי הצד השלישי, וזאת אם הדבר נוגד את הזכות לפי מהותה, תנאיה, או נסיבות הענין. סליחות נסתר

הַשְּׁלִיחַ שֶׁקָּנָה או שֶׁמָּכַר וְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא שְׁלִיחַ בְּדָבָר זֶה לְפָלוֹנִי, אֲע"פ שֶׁמֶשֶׁן¹ או שֶׁהַמְּשִׁיךְ² וְנִמְצָא שֶׁעָבַר עַל דַּעַת הַמְּשִׁיחַ — בָּטֵל הַמִּקְח וּמִחֲזִיר; וְאִם³ לֹא הוֹדִיעַ שֶׁהוּא שְׁלִיחַ — נִקְנָה הַמִּקְח וַיְהִי הַדִּין בֵּינוֹ וּבֵין זֶה שֶׁשָּׁלַח.

שולחן ושותפין, ב, ד

¹ כקונה. ² שמכר, ונתן לקונה לעשות משיכה. ³ בכבא בתרא קסט ע"ב אמרו ששליח ששינה וקנה שלא באחריות אף על פי שעיוות — המקח קיים (ראה למעלה פרק א הלכה ג), ובכתובות ק ע"א אמרו ששליח שטעה מקחו בטל (ולמעלה שם הלכה ב). ומתוך סתירה זו בא רבינו לידי חילוק זה: אם לא הודיע שהוא משלח — מקחו קיים, ואם הודיע — מקחו בטל (כסף משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפב, ב.

שליחות

8. קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלו:

(1) יגלה לשולח כל ידיעה וימסור לו כל מסמך הנוגעים לנושא השליחות ויתן לו דין וחשבון על פעולותיו;

(2) לא יחלש שלוח של שולחים שונים לנושא שליחות אחד שלא על דעת שולחיו;

(3) לא יעשה פעולת שליחות עם עצמו;

(4) לא יקבל מכל אדם טובת הנאה או הבטחה לטובת הנאה בקשר לנושא השליחות שלא בהסכמתו של השולח;

(5) לא ישתמש לרעת השולח בידיעות או במסמכים שבאו לידי עקב השליחות, ובדרך כלל ימנע מכל דבר שיש בו ניגוד בין טובת השולח ובין טובתו שלו או של אדם אחר.¹

הַנּוֹתֵן מַעוֹת לַחֲבֵרוֹ² לַקְנוֹת לוֹ קֶרֶקַע אוֹ מַטְלָטְלִין, וְהַנִּיחַ מַעוֹת חֲבֵרוֹ אֲצִלוֹ וְהִלֵּךְ וְקָנָה לְעַצְמוֹ בְּמַעוֹתָיו – מֵה שֶׁעָשָׂה עֲשׂוֹי³, וְהָרִי הוּא מְכַלל הָרִמָּאִין.

הָיָה יוֹדֵעַ⁴ שֶׁזֶה הַמוֹכֵר אוֹהֵב אוֹתוֹ וּמְכַבְּדוֹ וּמוֹכֵר לוֹ וְאֵינוֹ מוֹכֵר לְמַשְׁלָחוֹ – הָרִי זֶה מִתֵּר לַקְנוֹת לְעַצְמוֹ⁵, וְהוּא: שִׁיחֲזוֹר וְיוֹדִיעוֹ⁶; וְאִם מִפֶּחַד שָׁמָּה יָבֵא אַחֵר וְיִקְדָּמֶנּוּ לַקְנוֹת – הָרִי זֶה קוֹנֶה לְעַצְמוֹ⁷ וְאַחֵר בֶּן מוֹדִיעוֹ⁸.

מכירה, ד, י – יא

¹ משנה בקדושין נח ע"ב לענין קדושין, ובגמרא (שם נט ע"א) מובא דין זה גם בענין מקח וממכר, וכן דברי רבינו בפרק ט מהלכות אישות הלכה יז: "העושה שליח לקדש לו אשה והלך וקידשה לעצמו – ואסור לעשות כן, וכל העושה דבר זה וכיוצא בו בשאר דברי מקח וממכר נקרא רשע".² וכל שכן לשליחו, שדעת המשלח סומכת עליו יותר, שודאי נקראת רמאות (קידושין נט ע"א).³ קידושין נט ע"א, ובתוספתא (בבא מציעא פרק ד הוצאת צוקרמנדל עמ' 4, 381): "הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות וכו' אם יש עדים שלקח ומכר מוציאין ממנו בעל כדחו" וכן

הוא בירושלמי (בבא מציעא פרק ה הלכה ג) — הרי שהמקח שיין למשלח ולא לשליח? כתב בספר המתיבות שהתוספתא עוסקת באופן שהשליח קנה במעותיו של המוכר. וזהו שרקדק רבינו וכתב "וקנה לעצמו במעותיו" (ראה במגיד משנה).⁴ בשעת המקח (ט"ז סימן קפג סעיף ב).⁵ ואינו מחוייב להשתדל אצל המוכר שיסכים למכור למשלח — כיון שידוע שאינו רוצה למכור לו. קידושין נט ע"א מעשה ברכין חסידא בענין קידושין וברכה בד בר חנה בענין מקח וממכר.⁶ קידושין נט ע"א.⁷ קידושין נט ע"א.⁸ שהמוכר לא רצה למכור למשלח אלא לשליח ובוה יוציא עצמו מן החשר (סמ"ע סימן רד ס"ק ד).
ראה שולחן ערוך. חושן המשפט. קפג. ב.

הַנּוֹתֵן מְעוֹת לְשִׁלְחוֹ לְקַח בָּהֶם חֲטִים אוֹ מִן מִמֶּנִּי סְחוּרָה וְלֹא לְקַח — אֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַרְעֻמָּה.²...

שלוחין ושותפין. א. ה

¹ תוספתא בבא מציעא פרק ד בסוף, הובאה בירושלמי שם פרק ה הלכה ג, וראה להלן פרק ז הלכה ו. ² אבל אינו חייב לשלם לו בעד הנזק, שהרי לא הזיקו בירים.
ראה שולחן ערוך. חושן המשפט. קפג. א.

הַעוֹשֶׂה שְׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אֶשֶׁה, וְהֵלֵךְ וְקִדְּשָׁה לְעַצְמוֹ — הָרִי זֶה מְקַדֶּשֶׁת לְשִׁלְיָהּ.¹ וְאִסּוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן;² וְכָל הַעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה וְכִיּוֹצֵא בוֹ בְּשֶׁאֵר דְּבָרֵי מְקַח וּמִמְכָּר — נִקְרָא: רָשָׁע.³

אישות. ט. יז

¹ ודוקא אם קידשה בכוונה, אבל אם רצה לקדשה למשלחו וטעה ואמר: "הרי את מקודשת לי" אינה צריכה גט מהשליח, כי קידושין בטעות אינם קידושין (הגהות מיימוניות ושולחן-ערוך אבן-העזר סימן לה סעיף ט). ² קדושין נח ע"ב: "מה שעשה עשוי — אלא שנהג בו מנהג דמאות". ³ קדושין נט ע"א: "עני המהפך בחררה

שליחות

(עוגה דקה) ובא אחר ונטלה הימנו נקרא רשע" שיוורד לחיי חברו.
השוה הלכות מכירה פרק ז הלכה י.

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, לה, ט.

9. (א) הפר השלוח אחת החובות המוטלות עליו לפי סעיף 8, זכאי השולח לתרופות הניתנות בשל הפרת חוזה.

(ב) פעולה שהשלוח עשה כלפי צד שלישי עקב הפרת חובה כאמור וההפרה היתה על דעת הצד השלישי, זכאי השולח, נוסף על התרופות האמורות בסעיף-קטן (א), לבטל את הפעולה וכן לחכוע גם מן הצד השלישי את הפיצויים המגיעים לו מן השלוח.

מִי שֶׁהָיָה חַיֵּב לַחֲבֵרוֹ מִמּוֹן² בֵּין מְשׁוּם מְלָנָה בֵּין מְשׁוּם פְּקָדוֹן אוֹ שְׂכִירוֹת, וְנָתַן הַמַּעֲוֹת בְּיַד הַשְּׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ מִמּוֹן זֶה לְבַעַל חוֹבִי – אֵין הַשְּׁלִיחַ צָרִיךְ לְהַטְפִּיל לוֹ וּלְתַן לוֹ בְּפָנָי עֲדִים; וְאִם אָמַר לַשְּׁלִיחַ: אֵל תִּפְדֶּע חוֹב זֶה אֶלָּא בְּעֲדִים וּפְרָעוּ שְׂלָא בְּעֲדִים – חַיֵּב לְשַׁלֵּם³. וְכֵן⁴ אִם הָיָה הַחוֹב בְּשִׁטָּר, בֵּין שְׁאֲמַד⁵ לוֹ: קַח הַשִּׁטָּר וְתֵן לוֹ הַמַּעֲוֹת, בֵּין שְׁאֲמַר לוֹ: תֵּן הַמַּעֲוֹת וְקַח הַשִּׁטָּר, וְנָתַן בְּלֹא עֲדִים וְלֹא לְקַח הַשִּׁטָּר – חַיֵּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהָיָה לְתַתֵּן שְׁלָחוֹ וְלֹא לַעֲוֹת.

שולחן ושוחפין, א, ו.

¹ רי"ף בכתובות פרק הכותב, וראה להלן. ² שכר פעולה או שכר בהמה וכלים. ³ אם המקבל טוען שלא קבל, והרי הוא כמזיק בידים שהרי מסר ממון חבירו לאחר (אור שמח). ויתכן כי חייב גם מדין שומר. ⁴ כתובות פה ע"א מסקנה סופית של הגמרא על רקע עובדא אחת וכהסתייגות מדברי רב אשי, שנאמרו בסמיכות לעובדא

זו.⁵ ומכאן שאם לא הזכיר כלל את השטר, אינו חייב (הגהות מיימוני וכסף משנה).

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, נח, א – ב.

ראה רמב"ם, שלחן ושותפין, א, ג, במקורות לסעיף 6 לחוק זה.

10. (א) כל נכס שבא לידי השלוח עקב השליחות מוחזק בידו כנאמן של השולח; והוא, אף אם לא גילה השולח לצד השלישי את קיומה של השליחות או את זהותו של השולח.
(ב) השולח זכאי לכל ריווח או טובת הנאה שבאו לשלוח בקשר לנושא השליחות.

נכסים וריווחים

הזרזו מקצת המורים: שאם קנה לעצמו במעות חבירו אחר שזקפן עליו מלוה¹ – הרי קנה לעצמו² ומקבלין ממנו³ כשאמר: "זקפתי אותן המעות על עצמי במלוה". ואני אומר: שאין דין זה דין אמת, אלא המקח של משלח⁴, כמו שיתבאר בדין העסק⁵.

מכירה, ז, יב

1 "שחושב בנפשו: מעות הללו שנתן לי המשלח, אקנה לי בהן לעצמי, ויהיו מעותיו לי בידי בתורת הלואה, ואשלם לו היום או מחר" (סמ"ע סימן קפג, ס"ק ב).² אחרי ששנה, קנה בשנוי כמו שמצאנו בבבא קמא קב ע"ב, שאם אמר לו המשלח לקנות חטים וקנה שעורים, שקנה לעצמו (מגיד משנה).³ כלומר, נאמן הוא עלינו. וראה במגיד משנה.⁴ רבינו לשיטתו, שפסק בפרק א מהלכות שלוחין ושותפין הלכה ה' כר' יהודה, שאפילו אמר לו לקנות חטים וקנה שעורים, קנה המשלח.⁵ [פרק ז מהלכות שלוחין ושותפין הלכה ד].

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, קפג, ג.

הנותן¹ מעות לשלוחו לקח בהם חטים או מין ממני סחורה ולא לקח – אין לו עליו אלא תרעמת². נתן³ לו מעות לקח בהן חטים בין⁴ לאכילה⁵ בין לסחורה⁶ והלך ולקח בהן שעורים⁷, אם פחתו⁸ דמי זה שלקח – פחתו לשליח⁹, מפני שהוא משנה; ואם הוסיפו דמיהם – הוסיפו לבעל המעות¹⁰ היה¹¹ השער¹² קצוב¹³ וידוע, והוסיפו לשליח במנן¹⁴ או במשקל¹⁵ או במדה¹⁶ – כל שהוסיפו לו המוכרים הרי הוא של שניהם¹⁷ וחולק התוספת השליח עם בעל המעות; ואם¹⁸ היה הדבר שאין לו קצבה¹⁹ – הכל²⁰ לבעל המעות. שלוחין ושוחפין, א. ה.

¹ תוספתא בבא מציעא פרק ד' בסוף, הובאה בירושלמי בבא מציעא פ"ה הלכה ג וראה להלן פרק ז הלכה ו. ² אבל אינו חייב לשלם לו בעד הנזק, שהרי לא הזיקו בידים. ³ בבא קמא קב ע"ב. כבדייחא השניה, וכרבי יהודה שאומר שאין השליח קונה בשינוי. ⁴ לפי רבי אליעזר שם, מחלק רבי מאיר בין לאכילה ובין לסחורה, ויוצא שלדבי יהודה לא קיים הבדל זה. ⁵ שכאן מקפיד המשלח ויש כאן שינוי בולט. ⁶ שהמשלח מעוניין דק להרויח, ואפשר היה לומר שלא איכפת לו אם השליח קנה חטים שבקש או מין אחר. ⁷ [בכ"י תימן נוסף: "או שנתן לו לקנות שעורים והלך ולקח חטים", וכן בבביתא שם. וזה מה שכתב רבינו "אם פחתו דמי זה שלקח" – כלומר או השעורים או החטים. ⁸ נעשו זולים יותר. ואם אירע אונס אחר שלא מחמת השינוי, פטור השליח (ש"ך סימן קפג ס"ק ט). ⁹ שהוא צריך לשאת באחריות ההפסד, כדין שליח ששינה שאומר לו המשלח לתקן שלחתיך ולא לעוות. ¹⁰ לפי שאין השליח קונה בשינוי, כנ"ל. ובגמרא שם אמרו שהם חולקים בריוח, – לפי ששם מדובר, שנתן לו מעות למחצית שכר, ואילו רבינו מדבר בשליח גרידא ולא בשותפות (הגהות מיימוני אות ד). ולפיכך הוא הזוכה, למרות השנוי של השליח, שהרי המקח נקנה

במעותיו. ¹¹ כתובות צח ע"כ וכרבי יוסי. ¹² המחיר. ¹³ קבוע, כמות מסוימת בסכום מסויים. ¹⁴ שנתנו לו מספר יותר גדול של דברים מכפי שמגיע לו לפי המחיר הידוע והקבוע. ¹⁵ שהמקח שוקל יותר מכפי שמגיע לפי התשלום. ¹⁶ שהחפץ תופס מדה יותר גדולה מכפי שיצא לפי הסכום ששולם. ¹⁷ לפי דעת רש"י (הביאו הכ"מ) היינו מפני שאין אנו יודעים למי התכוון כאן המוכר לוותר, למשלח או לשליח, ולפיכך אנו מקיימים חלוקה. אבל מדברי רבינו נראה שאפילו המתנה מכוונת מפורש לשליח, אנו מקיימים חלוקה, מכיון שסוף סוף הרווח בא על ידי המעות של המשלח (כסף משנה, ועיין לחם משנה). ¹⁸ כר' יוסי של הברייתא האחרת, ואולי בזו אף ר' יהודה מודה, וראה תוס' שם ד"ה כאן שנה רבי. ¹⁹ אלא לפעמים המחיר הוא גבוה יותר ולפעמים נמוך יותר. ²⁰ שכאן אין וותרון כלל מצד המוכר, אלא שהפעם מכר יותר בזול, כפי ההזדמנות.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפג, ה.

שֶׁלֹּשָׁה שְׁנָתָנוּ¹ מְעוֹת לְאֶחָד לְקִנּוֹת לָהֶם הַמֶּקֶחַ, אִם הָיוּ הַמְּעוֹת מְעַרְבוֹת² וְקָנָה בַּמֶּקֶצֶת הַדָּמִים, אִף־עַל־פִּי שֶׁהִיָּתָה פְּנֹת הַשְּׁלִיחַ שֶׁזֶה שֶׁקָּנָה לְאֶחָד מֵהֶם — הָרִי הַמֶּקֶחַ שֶׁל כָּלָם וְחוֹלְקִין אוֹתוֹ לְפִי מְעוֹתֵיהֶם.

הָיוּ מְעוֹת³ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם צְרוּרִין⁴ וְנִתְּנוּמִין⁵, אִף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה בְּלֵב הַשְּׁלִיחַ הַזֶּה שֶׁיִּקְנֶה הַמֶּקֶחַ לְכָלָם — לֹא קָנָה אֶלָּא זֶה שֶׁנִּקְנָה הַמֶּקֶחַ בַּמְּעוֹתָיו בְּלִבָּד.

מכירה, ז, יג – יד

¹ בבא מציעא עד ע"א מימרא של רבא. ² הטור (חושן משפט סימן קפד) מדייק מכאן: "אפילו ערבן השליח", ומביא דעה החולקת על זה. ³ בבא מציעא עד ע"א. ⁴ קשורים. וגם כאן

סובר הטור: אפילו צדום השליח (סמ"ע סימן קפד ס"ק א).
⁵ שיש להם החותם של בעליו.
 ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפד, א.

11. השולח חייב לשפות את השלוח על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר עקב השליחות.

פוי

מִי¹ שְׁהִיְתָה לוֹ קֶרְקַע² תַּחַת יָד אֶחָד אוֹ שְׁהִיּוּ לוֹ
 מְטַלְטָלִין³ פְּקָדוֹן⁴, וְרָצָה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ לְדוֹן⁵ עִם
 זֶה וּלְהוֹצִיא⁶ הַקֶּרְקַע אוֹ הַפְּקָדוֹן מִתַּחַת יָדוֹ — הָרִי
 זֶה כּוֹתֵב⁷ לוֹ הַרְשָׁאָה⁸... וְכָל הַהוֹצָאוֹת⁹ שְׂיוֹצִיא
 הַשְּׁלִיחַ עַל דִּין זֶה שְׁהִרְשָׁה — הָרִי הַמְשַׁלֵּחַ חַיֵּב
 בָּהֶן, שֶׁפֶן כּוֹתֵבִין בְּהַרְשָׁאָה: כָּל שְׂתוֹצִיא בְּדִין זֶה
 — עָלֵי לְשַׁלְמוֹ.

שלוחין ושותפין, ג, א

¹ בבא קמא ע"א ו-קד ע"ב. ² ראה בשולחן ערוך סימן קכג סעיף
 א, שבקרקע יכול לכתוב הרשאה אפילו אם כפר בה השני וכן נראה
 מדברי רבינו להלן הלכה ז, שכתב שבמטלטלין או במעות אינו יכול
 לכתוב הרשאה אם כפר בו — הרי שבקרקע אין הדין כן, עיין שם
 ועיין עוד בסוף הלכה ז. [שכל טעמה של הלכה זו הוא משום
 שנראה כמשקר, ובקרקע אין זה נראה כמשקר. לפי שהדבר ידוע
 ומפורסם שקרקע זו שלו, ועיין רדב"ז להלן הלכה ו]. ³ אבל
 מעות אינו יכול להקנות אלא בקנין אגב (להלן הלכה ז). ⁴ אם לא
 כפר בו הנפקד, ובכלל זה גזילה כשלא כפר בה הנגזל. וכלשון השני
 של נהרדעי (בבא קמא ע"א). ולא בא למעט אלא מלוה, שאינו
 יכול להקנותה בשום פנים כדלהלן הלכה ז (לחם משנה ורדב"ז).
⁵ לנהל משא ומתן, כשיש לנתבע טענות מסוימות, אבל אינו כופר

בעיקר הדבר, ראה למעלה בהערה הקודמת. וראה עוד להלן הלכה ה שאף בגביית החוב צריך הרשאה.⁶ דוקא להוציא מיד חברו, אבל האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע או מטלטלין, או קנה לי — אין צריך קנין — אלא באמירה בלבד (למעלה פרק א הלכה א, וראה בש"ך חושן משפט סימן קכב ס"ק יב).⁷ כן בגמרא (בבא קמא ע"א): "לא כתבין אורכתא (=הרשאה) אמטלטלי דכפריה — אבל לא כפריה כתבין". אבל נראה שהעיקר הוא הקנין (ראה להלן) ואילו הכתיבה אינה אלא לראייה, ובמקום שאין צורך בראייה, אין צורך בכתיבה, וכן נראה במעשה דרב פפא (בבא קמא קד ע"ב) שם הוזכר הקנין ולא הוזכרה הכתיבה.⁸ תרגום עברי של המלה הארמית: "אורכתא" שבגמרא (בבא קמא ע"א). ופירושה בשתי הלשונות: שלטון, שהמשלח משליט את השליח על הפקדון ומקנהו לו.⁹ בבא קמא ע"א, מדברי רב אשי. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכב, ג.

14. (א) השליחות מסתיימת בביטולה על ידי השולח או השלוח, וכן במותו של אחד מהם, בגריעת כשרותו או בפשיטת רגלו, או — אם היה תאגיד — בפירוקו. סיום השליחות

מִי שֶׁהִרְשָׁה לְאַחַד וְרָצָה לְבַטֵּל הַשְּׁלִיחוֹת וּלְהַרְשׁוֹת לְאַחֵר — הָרִי זֶה מְבַטֵּל²... שולחין ושותפין, ג, ח

¹ כן כתב הר"ף בבבא קמא פרק מרובה. ² שאף על פי שהרשהו בקנין — יש בו משום שליחות. ראה ש"ך סימן קכב סעיף קטן ט. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכב, ג.

הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שְׁלִיחַ לְקַדְשָׁהּ וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ וּבָעַת הַלֵּיכָתָהּ בְּטָלָה הַשְּׁלִיחוֹת וְחִזְרָה בָּהּ¹, וְאֵין יָדוּעַ אִם

קדם שְׁקַבֵּל לָהּ הַקְדוּשִׁין חֲזָרָה אוֹ אַחֵר הַקְדוּשִׁין
— הָרִי זֶה מְקַדְּשֶׁת מִסְפֶּק.² וְכֵן הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה
שְׁלִיחַ וְחֲזָר בּוֹ.³

אישות, ט, כ

¹ וחזרתה מועילה, כי בא הדבור השני ומבטל הדבור הראשון
(קדושין נט ע"ב) ואפילו שלא בפני השליח כמפורש ברש"י שם.
² וצריכה גט (קדושין עט ע"א). ³ קדושין עח ע"ב.
ראה שולחן ערוך, אבן העזר, לו, י.

שְׁלִיחַ שֶׁנִּטַּל הַגֵּט וְקָדַם שִׁיגִיעַ לִיד הָאִשָּׁה חֲזָר
הַבַּעַל וְאָמַר לוֹ: גֵּט שֶׁשְּׁלַחְתִּי עִמָּךְ בָּטֹל הוּא; אוֹ
שְׁקָדָם וְאָמַר לָאִשָּׁה: גֵּט שֶׁשְּׁלַחְתִּי לִיךְ בָּטֹל הוּא;
אוֹ שֶׁשְּׁלַח שְׁלִיחַ אַחֵר לְבָטְלוֹ; אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֲרִים:
גֵּט שֶׁשְּׁלַחְתִּי לָאִשָּׁתִּי בָטֹל הוּא — הָרִי זֶה בָטֹל!
וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לַיָּדָה.² וְכֵל הַמִּבְטֵל בְּפָנָי
אַחֲרִים, צָרִיךְ שִׁיבְטֹל בְּפָנָי שָׁנִים.³ וְאִם אַחֵר שֶׁהִגִּיעַ
גֵּט לַיָּדָה אוֹ לִיד שְׁלִיחַ קִבְּלָהּ.⁴ — אֵינוֹ יָכוֹל
לְבָטְלוֹ; וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁחֲזָר בְּתוֹךְ כְּדֵי דְבוּר.⁵ וּבָטְלוֹ,
הוֹאִיל וְאַחֵר שֶׁהִגִּיעַ לַיָּדָה אוֹ לִיד שְׁלִיחַ קִבְּלָהּ אוֹ
לְחֻצְרָה בָטְלוֹ — אֵינוֹ בָטֹל וְהָרִי זֶה גֵט פֶּשֶׁר.⁶

גירושין, ר, טז

¹ גיטין לב ע"א. ² אחרי הכיטול. ³ שהם כמו בית דין, וכן
מצינו כשטר פרוזבול (שכיעית י, ד): "מוסרני לפניכם פלוני ופלוני
הריינים", הרי שגם שנים נקראים בית דין (גיטין לב ע"ב). ובפחות
משנים יש לחוש שלא יודע דבר הכיטול ברכים ובינתיים תינשא
האשה לאחר ונמצאו בניה ממזרים (תוספות גיטין לב ע"ב). וראה
לקמן הלכה כו. ⁴ שידו כירה, כמבואר לעיל הלכה א. ⁵ "כדי
שיאמר תלמיד לרב: שלום עליך רבי" (הלכות שבועות ב, יז).

שליחות

אוֹתָךְ הִרְשָׁה אַחֵר וּבָטַל שְׁלִיחוּתְךָ, שֶׁהָרִי רְאוּבֵן
אוֹמֵר לוֹ: תֵּן לִי הַפְקָדוֹן שֶׁישׁ לִי בְיָדְךָ וְזוֹ הִרְשָׁאתִי
תָּהִי אֲצִלְךָ. וְאִם הַמַּפְקִיד הִרְשָׁה אַחֵר – הוּא
הַפְסִיד עַל עֲצָמוֹ וְשִׁמְעוֹן פָּטוֹר שֶׁהָרִי בְּהִרְשָׁאתוֹ
נָתַן.

שלוחין ושוחפין, ג, י

¹ המפרשים לא ציינו כאן מקור, אבל דברים שבהגיון הם.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכב, ג.

16. אין שלוח עושה שלוח לנושא שליחותו אלא אם הורשה לכך במפורש או
מכללא, או שעשה זאת לשם פעולה כאמור בסעיף 5 (ב).

וליות משנה

וְאִין ¹ לַמַּרְשָׁה לְכַתּוֹב הִרְשָׁאָה לְאַחֵר, שְׁזָה ² אוֹמֵר:
אִין רְצוֹנִי שִׁיְהִי פְקָדוֹנִי בְּיַד אַחֵר ³. לְפִיכָךְ אִם
הִתְנָה עָלָיו שִׁירְשָׁה הוּא לְאַחֵר וְאַחֵר לְאַחֵר – הָרִי
הַשְׁלִיחַ כּוֹתֵב הִרְשָׁאָה לְשָׁנִי וְשָׁנִי לְשָׁלִישִׁי, הַכֹּל לְפִי
תְּנָאוֹ.

שלוחין ושוחפין, ג, ח

¹ רי"ף בכבא קמא פרק הגחל עצים. ² המרשה. ³ כבא מציעא
לו ע"א.

17. (א) ניתנה הרשאה אחת לשלוחים אחדים, חזקה שעליהם לפעול יחד.
(ב) ניתנה הרשאה אחת על ידי שולחים אחדים, חזקה שעל השלוח לפעול
מכוח כולם יחד.

יבוי שלוחים
שולחים

שְׁלֹשָׁה שְׁנֵתָנָהּ¹ מַעוֹת לְאַחַד לְקִנּוֹת לָהֶם הַמֶּקֶחַ, אִם
הָיוּ הַמַּעוֹת מְעֻבָּרוֹת² וְקָנָה בְּמִקְצַת הַדָּמִים, אִף־
עַל־פִּי שְׁהִיְתָה בְּנִית הַשְּׁלִיחַ שְׁזָה שְׁקָנָה לְאַחַד מֵהֶם
— הָרִי הַמֶּקֶחַ שֶׁל כָּלֵם וְחוֹלְקִין אוֹתוֹ לְפִי
מַעוֹתֵיהֶם.

מכירה, ז', יג

¹ בבא מציעא עד ע"א מימרא של רבא. ² הטור (חושן משפט
סימן קפד) מדייק מבאן: "אפילו ערכן השליח", ומביא דעה
החולקת על זה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפד, א.

חוזים (כללי)

חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג – 1973

פרק א: כריתת חוזה

1. **כריתת חוזה –** חוזה נכרת בדרך של הצעה וקיבול לפי הוראות פרק זה.
2. **פנייתו של אדם לחברו היא בגדר הצעה,** אם היא מעידה על גמירת דעתו של המציע להתקשר עם הניצע בחוזה והיא מסוימת כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה; הפניה יכול שתהיה לציבור.
3. **חזרה מן ההצעה** (א) המציע רשאי לחזור בו מן ההצעה בהודעה לניצע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה לניצע לפני שנתן הודעת קיבול.
(ב) קבע המציע שהצעתו היא ללא חזרה, או שקבע מועד לקיבולה. אין הוא רשאי לחזור בו ממנה לאחר שנמסרה לניצע.
4. **ההצעה פוקעת –**
(1) כשדחה אותה הניצע או עבר המועד לקיבולה;
(2) כשמת המציע או הניצע או כשנעשה אחר מהם פסול-דין או ניתן נגדו צו לקבלת נכסים או צו פירוק, והכל לפני מתן הודעת הקיבול.
5. **הקיבול יהיה בהודעת הניצע שנמסרה למציע והמעירה על גמירת דעתו של הניצע להתקשר עם המציע בחוזה לפי ההצעה.**
6. **הקיבול יכול שיהיה כמעשה לכיצוע החוזה או בהתנהגות אחרת,** אם דרבים אלה של קיבול משתמעות מן ההצעה; ולענין סעיפים 3(א) ו-4(2), התנהגות כאמור דינה כדין מתן הודעת קיבול.
(ב) קביעת המציע שהעדר תגובה מצד הניצע ייחשב לקיבול, אין לה תוקף.
7. **הצעה שאין בה אלא כדי לזכות את הניצע, חזקה עליו שקיבל אותה, זולת אם הודיע למציע על התנגדותו תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה.**
8. **אין לקבל הצעה אלא תוך התקופה שנקבעה לכך בהצעה, ובאין תקופה כזאת – תוך זמן סביר.**

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

(ב) נתן הניצע הודעת קיבול בעוד מועד, אך הודעתו נמסרה למציע באיחור מחמת סיבה שאינה תלויה בניצע ולא היתה ידועה לו, נכרת החוזה, זולת אם הודיע המציע לניצע על דחיית הקיבול מיד לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול.

קיבול לאחר פקיעה 9. קיבול של הצעה לאחר שפקעה, כמוהו כהצעה חדשה.

חזרה מן הקיבול 10. הניצע רשאי לחזור בו מן הקיבול בהודעה למציע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה למציע לא לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול או שנודע לו על קיבול בדרך האמורה בסעיף 6 (א).

קיבול תוך שינוי 11. קיבול שיש בו תוספת, הגבלה או שינוי אחר לעומת ההצעה כמוהו כהצעה חדשה.

תום לב במשא ומתן 12. (א) במשא ומתן לקראת בריתתו של חוזה חייב אדם לנהוג בדרך מקובלת ובתום לב.

(ב) צד שלא נהג בדרך מקובלת ולא בתום לב חייב לצד השני פיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב המשא ומתן או עקב כריתת החוזה, והוראות סעיפים 10, 13 ו-14 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א – 1970, יחולו בשינויים המחוייבים.

פרק ב: ביטול החוזה בשל פגם בכריתתו

חוזה למראית עין 13. חוזה שנכרת למראית עין בלבד – בטל; אין בהוראה זו כדי לפגוע בזכות שרכש אדם שלישי בהסתמכו בחוס לב על קיום החוזה.

טעות 14. (א) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני ידע או היה עליו לדעת על כך, רשאי לבטל את החוזה.

(ב) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני לא ידע ולא היה עליו לדעת על כך, רשאי בית המשפט, לפי בקשת הצד שטעה, לבטל את החוזה, אם ראה שמן הצדק לעשות זאת; עשה כן, רשאי בית המשפט לחייב את הצד שטעה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לצד השני עקב כריחת החוזה.

חוזים (כללי)

(ג) טעות אינה עילה לביטול החוזה לפי סעיף זה, אם ניתן לקיים את החוזה בתיקון הטעות והצד השני הודיע, לפני שבוטל החוזה, שהוא מוכן לעשות כן.
(ד) "טעות", לענין סעיף זה וסעיף 15 – בין בעובדה ובין בחוק, להוציא טעות שאינה אלא בכדאיות העסקה.

15. מי שהתקשר בחוזה עקב טעות שהיא תוצאת הטעות שהטעהו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי לבטל את החוזה: לענין זה, "הטעות" – לרבות אי-גילוי של עובדות אשר לפי דין, לפי נוהג או לפי הנסיבות היה על הצד השני לגלותן.

16. נפלה בחוזה טעות סופר או טעות כיוצא בה, יתוקן החוזה לפי אומד דעת הצדדים ואין הטעות עילה לביטול החוזה.

17. (א) מי שהתקשר בחוזה עקב כפיה שכפה עליו הצד השני או אחר מטעמו, בכוח או באיום, רשאי לבטל את החוזה.
(ב) אזהרה בתום לב על הפעלתה של זכות אינה בגדר איום לענין סעיף זה.

18. מי שהתקשר בחוזה עקב ניצול שניצל הצד השני או אחר מטעמו את מצוקת המתקשר, חולשתו השכלית או הגופנית או חוסר נסיונו, ותנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל, רשאי לבטל את החוזה.

19. ניתן החוזה להפרדה לחלקים ועילת הביטול נוגעת רק לאחד מחלקיו, ניתן לביטול אותו חלק בלבד; אולם אם יש להניח שהצד הרשאי לבטל לא היה מתקשר בחוזה לולא העילה, רשאי הוא לבטל את החלק האמור או את החוזה כולו.

20. ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאתר שנודע לו על עילת הביטול, ובמקרה של כפיה – תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפיה.

21. משבוטל החוזה, חייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה, ואם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויו של מה שקיבל.

22. אין בהוראות פרק זה כדי לגרוע מכל תרופה אחרת.

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

פרק ג: צורת החוזה ותכנו

- צורת חוזה** 23. חוזה יכול שיעשה בעל פה, בכתב או בצורה אחרת, זולת אם היתה צורה מסוימת תנאי לתקפו על פי חוק או הסכם בין הצדדים.
- תכנו של חוזה** 24. תכנו של חוזה יכול שיהיה ככל אשר הסכימו הצדדים.
- פירוש של חוזה** 25. (א) חוזה יפורש לפי אומד דעתם של הצדדים, כפי שהיא משמעת מתוך החוזה, ובמידה שאינה משתמעת ממנו – מתוך הנסיבות.
(ב) חוזה הניתן לפירושים שונים, פירוש המקיים אותו עדיף על פירוש שלפיו הוא בטל.
- (ג) ביטויים ותניות בחוזה שנוהגים להשתמש בהם בחוזים מאותו סוג יפורשו לפי המשמעות הנודעת להם באותם חוזים.
- (ד) סעיפים 9.5, 3, 2 (א) ו-36 לפקודת הפרשנות יחולו, כשינויים המחויבים, גם על פירושו של חוזה.
- השלמת פרטים** 26. פרטים שלא נקבעו בחוזה או על פיו יהיו לפי הנוהג הקיים בין הצדדים, ובאין נוהג כזה – לפי הנוהג המקובל בחוזים מאותו סוג, ויראו גם פרטים אלה כמסכמים.
- חוזה על תנאי** 27. (א) חוזה יכול שיהיה תלוי בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מתלה) או שיחדל בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מפסיק).
(ב) חוזה שהיה טעון הסכמת אדם שלישי או רשיון על פי חוק, חזקה שקבלת ההסכמה או הרשיון הוא תנאי מתלה.
(ג) חוזה שהיה מוחנה כתנאי מתלה, זכאי כל צד לסעדים לשם מניעת הפרתו, אף לפני שנתקיים התנאי.
- סיכול תנאי** 28. (א) היה חוזה מותנה כתנאי מתלה וצד אחד מנע את קיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על אי-קיומו.
(ב) היה חוזה מותנה בתנאי מפסיק וצד אחד גרם לקיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על קיומו.
(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם היה התנאי דבר שהצד היה, לפי החוזה, בן חורין לעשותו או לא לעשותו, ולא יחולו אם מנע הצד את קיום התנאי או גרם לקיומו שלא בדרך ושללא ברשלנות.

חוזים (כללי)

- 29.** היה חוזה מותנה בתנאי והתנאי לא נתקיים תוך התקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזאת – תוך זמן סביר מכריחת החוזה, הרי אם היה זה תנאי מתלה – מתבטל החוזה, ואם תנאי מפסיק – מתבטלת ההתנאה. טלות החוזה
או ההתנאה
- 30.** חוזה שכריחתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור – בטל. זוה פסול
- 31.** הוראות סעיפים 19 ו-21 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על בטלותו של חוזה לפי פרק זה, אולם בבטלות לפי סעיף 30 רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן ובתנאים שימצא לנכון, לפטור צד מהחובה לפי סעיף 21, כולה או מקצתה, ובמידה שצד אחד ביצע אח חיובו לפי החוזה – לחייב את הצד השני בקיום החיוב שכנגד, כולו או מקצתו. חולת הוראות
- 32.** (א) חוזה של משחק, הגרלה או הימור שלפיו עשוי צד לזכות בטובת הנאה והזכיה תלויה בגורל, בניחוש או במאורע מקרי יוחר מאשר כהכנה או ביכולת, אינו עילה לאכיפה או לפיצויים. זוה של משחק,
גרלה או הימור
- (ב) הוראות סעיף זה לא יתולו על משחק, הגרלה או הימור שהוסדרו בחוק או שניתן לעריכתם היתר על פי חוק.
- 33.** חוזה שלפיו יינתן ציון, תואר, פרס וכיוצא באלה על פי הכרעה או הערכה של אחד הצדדים או של אדם שלישי, אין ההכרעה או ההערכה לפי החוזה נושא לדיון בבית משפט. זוה למתן
יונים

פרק ד: חוזה לטובת אדם שלישי

- 34.** חיוב שהתחייב אדם בחוזה לטובת מי שאינו צד לחוזה (להלן – המוטב) מקנה למוטב את הזכות לדרוש את קיום החיוב, אם משתמעת מן החוזה בוונה להקנות לו זכות זו. קניית הזכות
- 35.** זכוהו של המוטב לדרוש את קיום החיוב מתבטלת למפרע, אם הודיע לאחד הצדדים לחוזה על דחיית הזכות תוך זמן סביר לאחר שאחד מהם הודיע לו עליה. חיית הזכות
- 36.** (א) כל עוד לא הודיע אחד הצדדים למוטב על זכותו לפי החוזה, רשאים הם לשנותה או לבטלה על ידי שינוי החוזה. יטול הזכות

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

(ב) בחיוב שיש לקיימו עקב מותו של אדם — על פי חוזה ביטוח, על פי חברות בקופת קצבה או בקופת תגמולים או על פי עילה דומה — רשאי הנושה, בהודעה לחייב או בצוואה שהודעה עליה ניתנה לחייב, לכטל את זכותו של המוטב או להעמיד במקומו מוטב אחר, אף אחרי שנודע למוטב על זכותו.

37. כל טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיוב תעמוד לו גם כלפי המוטב. טענות נגד המוטב.

38. זכותו של המוטב אינה גורעת מזכותו של הנושה לדרוש מן החייב את קיום החיוב לטובת המוטב. שמירת זכותו של הנושה.

פרק ה: קיום החוזה

39. בקיום של תיוב הנובע מחוזה יש לנהוג בדרך מקובלת ובחום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מחוזה. קיום בחום לב.

40. תיוב יכול שיקויים בידי אדם שאיננו החייב, זולת אם לפי מהות התיוב, או לפי המוסכם בין הצדדים, על החייב לקיימו אישית. קיום – בידי מי.

41. תיוב שלא הוסכם על מועד קיומו, יש לקיים זמן סביר לאחר כריתת החוזה, במועד שעליו הודיע הנושה לחייב זמן סביר מראש. מועד הקיום.

42. חיוב יכול שיקויים לפני מועדו, ובכלר שהודיע החייב לנושה על כך זמן סביר מראש והדבר לא יפגע בנושה. קיום מוקדם.

43. (א) המועד לקיימו של חיוב נדחה —
(1) אם נמנע הקיום במועדו מסיבה התלויה בנושה — עד שהוסרה המניעה;
(2) אם תנאי לקיום הוא שיקויים תחילה חיובו של הנושה — עד שקויים אותו חיוב;
(3) אם על הצדדים לקיים תיוביהם בד בכר — כל עוד הנושה אינו מוכן לקיים את החיוב המוטל עליו. דחיית קיום.

(ב) נדחת המועד לקיום החיוב כאמור בסעיף קטן (א), רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן, לחייב את הנושה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לחייב עקב הדחיה, אף אם אין בדבר משום הפרת חוזה מצד הנושה, ואם

חוזים (כללי)

היה על התייב לשלם חשלוּמים תקופתיים עד לקיום החיוב שמועדו נדחה – לפטור אותו מחשלוּמים אלה בתקופת הדחיה.

44. (א) חיוב שלא הוסכם על מקום קיומו, יש לקיים במקום עסקו של הנושה, ואם אין לו מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע.

קום הקיום

(ב) שינה הנושה את מקום עסקו או מקום מגוריו אתרי כריתת החזקה, ישא בהוצאות הנוספות הנובעות מקיום החיוב במקום החדש.

45. חיוב למתן נכס או שירות שלא הוסכם על סוגם או טיבם, יש לקיים במתן נכס או שירות מסוג ומטיב בינונים.

זם בכינונית

46. חיוב לתשלום בעד נכס או שירות שלא הוסכם על שיעורו, יש לקיים בתשלום של סכום שהיה ראוי להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החזקה.

זם בסכום
זר

47. תייב לשלם בארץ במטבע חוץ שתשלומו כאותו מטבע אסור לפי הדין, יש לקיים בתשלום במטבע ישראלי, לפי שער התליפין הרשמי ביום התשלום.

זם במטבע
זר

48. חיוב אשר לקיומו התחייב התחייב כלפי הנושה בתיב אחר, או שהעביר לו לשם כך זכות כלפי אדם שלישי, חזקה שלא התכחזו להפקיעו אלא אם קוימו החיוב האחר או הזכות.

זם על תנאי

49. סכום שניתן לסילוקו של חיוב אחד, ייוקף תחילה לתשכון ההוצאות שנתחייב בהן החייב כשל אותו חיוב, לאחר מכן לתשכון הריבית ולכסוף לתשכון החיוב עצמו.

זם חשלוּמים
זיב אחד

50. סכום שניתן לנושה שעה שהגיעו לו מן התייב תיובים אחדים, רשאי החייב, בעת התשלום, לצייין את החיוב שלחשבונו ייוקף הסכום; לא עשה זאת, רשאי הנושה לעשות כן.

זם חשלוּמים
זיבין אחדים

51. (א) כתיובים תלופים רשאי החייב, בהודעה לנושה תוך תקופה שנקבעה לכך, וכאין תקופה כזו – תוך זמן סביר לפני המועד לקיום, לבחור את החיוב שיקיים; לא עשה זאת, רשאי הנושה, בהודעה לתייב, לבחור את החיוב. (ב) הוסכם כי זכות הבחירה תהיה בידי הנושה והוא לא השתמש בה תוך התקופה שנקבעה לכך, וכאין תקופה כזו – תוך זמן סביר לפני המועד לקיום, רשאי התייב, בהודעה לנושה, לבחור את החיוב.

זיה בין
זים תלופים

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

52. נעשה קיומו של חיוב כלתי אפשרי, ויש בשל כך לחייב זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי אדם שלישי, על החייב להעביר לנושה את הזכות, או מה שקיבל על פיה, כדי שוויו של החיוב.

תחליף קיום

53. (א) חיובים כספיים שצודדים חבים זה לזה מתוך עסקה אחת והגיע המועד לקיומם, ניתנים לקיומו בהודעה של צד אחד למשנהו; והוא הדין בחיובים כספיים שלא מתוך עסקה אחת, אם הם חיובים קצובים.

קיומו

(ב) אין לקזז חיוב שהזכות לקיומו אינה ניתנת לעיקול.

(ג) הוראות סעיפים 49 ו-50 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על סילוק דרך קיומו.

פרק ו: ריבוי חייבים ונושים

54. שנים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם חייבים יחד ולחוד.

55. (א) שנים שחייבים יחד ולחוד, רשאי הנושה לדרוש את קיום החיוב, כולו או מקצתו, משניהם כאחד, או מכל אחד מהם בנפרד, ובלבד שלא יפרע יותר מן המגיע לו.

ריבוי חייבים

(ב) כטל או בוטל חיובו של אחד החייבים, כטל גם חיובו של השני, זולת אם הביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו של החייב האחד.

(ג) הפטיר הנושה אחד החייבים מן החיוב, כולו או מקצתו – בוותור, במתילה, בפשרה או בדרך אחרת – הופטר גם השני באותה מידה, זולת אם משתמעת מן הפטור כוונה אחרת.

חיוב יחד ולחוד

56. (א) שנים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם נושאים בנטל החיוב בינם לבין עצמם כחלקים שווים.

נטל החיוב בין החייבים

(ב) חייב שנתן לנושה לקיום החיוב יותר מכפי חלקו בנטל החיוב, זכאי לחזור על החיוב השני ולהיפרע ממנו לפי חלקיהם.

(ג) היו יותר משני חייבים ואין אפשרות סבירה לחזור ולהיפרע מאחד מהם, ישאו בחלקו הנותרים, לפי חלקיהם.

(ד) בוטל חיובו של חייב אחד כאמור בסעיף 55(ב) והביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו, אין לשני זכות לחזור עליו; הופטר חייב אחד כאמור בסעיף 55(ג) ואין בהפטר כדי לפטור את השני, אין בהפטר גם כדי לפגוע בזכות לחזור עליו לפי סעיף זה.

חוזים (כללי)

57. חייב שקיים את החיוב יותר מכפי חלקו, אינו זכאי לחזור על חייב אחר, במידה שהיה עשוי להיות מופטר כלפי הנושה מכוח טענה שהיתה ידועה לו ולא התגונן בה.

צברת בטוחות 58. (א) שעבוד או זכות אחרת שניתנו לנושה להבטחת החיוב יעברו לחייב שקיים את החיוב יותר מכפי חלקו, כדי להבטיח זכותו לחזור על חייב אחר; והוא, במידה שהדבר לא יפגע בנושה.

(ב) עברו שעבוד או זכות כאמור בסעיף קטן (א), על הצדדים לעשות, לפי דרישת החייב שקיים את החיוב, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של ההעברה יהיה יפה לכל דבר.

כיו נחשים 59. (א) שנים שמגיע להם חיוב אחד, חזקה שכל אחד מהם רשאי לדרוש את קיומו, ובלבד שלא ייפרעו מהחייב יותר מן המגיע ממנו; החייב רשאי לקיים את החיוב כלפי אחד הנושים, לפי בחירתו, כל עוד לא ניתן פסק דין לטובת הנושה האחר.

(ב) חזקה על הנושים שהם שותפים בחיוב בחלקים שווים; קויים החיוב כלפי אחד מהם, רשאי השני לדרוש ממנו את חלקו.

פרק ז: שונות

ך ומועד סירת הודעה 60. (א) הודעה לפי חוק זה תינתן בדרך המקובלת בנסיבות הענין. (ב) מקום שמדובר בחוק זה על מסירת הודעה, רואים את ההודעה כנמסרה במועד שבו הגיעה לנמען או אל מענו.

ולה 61. (א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון. (ב) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לענין ובשתיים המתחייבים, גם על פעולות משפטיות שאינן בבחינת חוזה ועל חיובים שאינם נובעים מחוזה.

זולים 62. בטלים –
(1) סעיפים 949, 948, 658, 949 ו-1003 עד 1007 והספר השנים עשר של המגילה;
(2) סעיף 64 לחוק הפרוצדורה האזרחית העותמאני מיום 2 ברג' 1296 (21 ביוני 1879).

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

63. בעניינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר המלך במועצתו לארץ
עצמאות וחוק
ישראל, 1922 – 1947.

64. תחילתו של חוק זה ביום א' באלול תשל"ג (29 באוגוסט 1973);
תחילה והוראת
מעבר
על חכים שנכרתו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

1. תורה נכרת בדרך של הצעה וקיבול לפי הוראות פרק זה. יצירת חזון –

המקח אינו נקנה בדברים¹, ואפילו העידו עליהם עדים. כיצד? בית זה² אני מוכר לך, יין זה אני מוכר לך, עבד זה אני מוכר לך, ופסקו הדמים, ורצה הלוקח ואמר: קניתי; ורצה המוכר ואמר: מכרתי, ואמר לעדים: הוו עלינו עדים שמוכר זה ושלוקח זה – הרי זה אינו כלום³ וכאלו לא היו ביניהם דברים מעולם⁴. וכן בגותן מתנה⁵ ומקבלה. אבל אם נקנה המקח באחד מהדברים⁶ שהיא נקנה בהם – קנה הלוקח ואינם צריכין לעדים כלל⁷ ואין אחד מהם יכול לחזור בו.

מכירה, א, א – ב

1 בלי פעולת קנין. 2 בית, יין, עבד, שלש דוגמאות משלשה תחומים: קרקע, מטלטלין, עבדים. 3 בבא מציעא מח ע"א מהתוספתא פרק ג: "והנושא והנותן בדברים לא קנה". 4 וכל זה מבחינה משפטית, ברם מגונה הדבר מבחינה מוסרית, ועל זה אמרו: "דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה" (בבא מציעא מט ע"א); כלומר, אי-קיום של הדבור, אף הנטול פעולת קנין, יש בו משום חסר כנות, ואינו רצוי לחכמים כמו שאמרו (בבא מציעא מט ע"א): "והחותר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו", וכן כתב רבנו בהלכות מכירה פרק ז הלכה ח (מגיד משנה). 5 בבא מציעא מח ע"א: "האומר לחברו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו". וראה הלכות מכירה פרק ז הלכה ט בדברי רבנו. 6 כלומר כל דבר בהתאם לדרכי הקנין השייכים אליו, כגון: קרקע בכסף ובשטר ובחזקה, מטלטלין במשיכה וכדומה. 7 כלומר אין צורך בעדים לעצם קיום מעשה המקח, תפקידם רק לאשר את המציאות ולמסור את העובדות, במקרה של סכסוך בין הצדדים, בהתאם לכלל הידוע: "לא איברי סהדי אלא לשקרי" (קידושין סה ע"ב) – העדים באים רק לאמת את הענין ולהכחיש את השקרנים.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפט, א.

2. פנייתו של אדם לחברו היא בגדר הצעה, אם היא מעידה על גמירת דעתו של המציע להתקשר עם הניצע בחוזה והיא מסוימת כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה; הפניה יכול שתהיה לציבור.

...גמירת דעתו של המציע...

מִי שֶׁלֹא פָּרַשׁ קֶצֶב הַדָּבָר שֶׁעָרַב, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ:
כָּל מֶה שֶׁתִּתֵּן תֶּן לוֹ וְאֲנִי עָרַב, אוּ מְכֹר לוֹ וְאֲנִי
עָרַב, אוּ הִלָּחֵהוּ וְאֲנִי עָרַב... יִרְאֶה לִּי: שֶׁאֵין זֶה
הָעָרַב חַיִּב כָּלֹּם, שֶׁכִּינֹן שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ הַדָּבָר שֶׁשֶׁעָבַד
עֲצָמוֹ בּוֹ — לֹא סְמָכָה דַּעְתּוֹ וְלֹא שֶׁעָבַד עֲצָמוֹ.¹
וּדְבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם לִמְכִּין.

מלוה ולוה, כה, יג

¹ ואפילו קנין אינו מועיל כמו שנתבאר למעלה הלכה ח גבי חיוב על תנאי. וכן כתב רבינו בפירוש בפרק יא מהלכות מכירה הלכה טז. נרבונו נסים בסוף קידושין מביא דברי הרמב"ן בתשובה החולק על רבינו ודעתו, שאדם יכול לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב כשקנו מידו. גם הראב"ד בהלכות מכירה (פרק יא הלכה טז) השיג על רבינו וכאן נכנס לפשרה בין שתי השיטות, וסומך על אומד הדעת בכל מקרה ומקרה. ראה מגיד משנה כאן ושם וכסף משנה שם].
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, קלא, יג.

...וּמוֹחֶלֶת כְּתִבְתָּהּ אֵינָה צְרִיכָה קִנְיָן¹ וְלֹא עֲדִים²,
כְּשֶׁאָר כָּל הַמוֹחֲלִים שֶׁאֵינֶם צְרִיכִין לֹא עֲדִים וְלֹא
קִנְיָן אֲלֹא בְּדָבָרִים בְּלִבְד³; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ דְבָרִים
שֶׁהִדְעַת סוּמְכָת עֲלֵיהֶם⁴, וְלֹא יִהְיוּ דְבָרֵי שְׁחוּק
וְהַתּוֹל אוּ דְבָרֵי תִמָּה⁵, אֲלֹא בְּדַעַת נְכוּנָה. אישות, יז, יט

¹ קבלת קנין הדרושה במכירה או במתנה. ² אלא אם הוא מודה — מחילתה מחילה, "כי לא הצריכה תורה עדים בדיני ממונות אלא

לכופר" (לשון רבינו הלכות מכירה פרק ה הלכה ט — על פי הש"ס דקידושין סה ע"ב). ³ "יש דברים הרבה שאינם צריכים קנין ואין לקנין טעם בהם, כגון המשחרר את עבדו והמגרש את אשתו... או המוחל לחברו חוב או פקדון שיש לו בידו... נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים... קנין זה אינו מועיל כלום אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בלבו ואחר כך אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אינו צריך דבר אחר כלל" (לשון רבינו הלכות מכירה פרק ה, הלכות יב — יג. וראה כתוספות לסנהדרין 1 ע"א דיבור המתחיל "צריכה קנין"). ⁴ ואין המוחלת יכולה לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי שמחלתי לו כתובתי", שהרי כל הנשים יש להן כתובה ואין כאן איבה אם לא תמחול לו, ואדרבה היא יכולה לומר לו: "ענין נתת בגירושין שאתה מבקש ממני שאמחול לך כתובתי" (מגיד משנה). ⁵ ראה בבא קמא צג ע"א ש"ש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן", שאם אמר "הן" בלשון תמיהה, הרי זה לאו.

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, קה. ה.

המקנה בין קרקע בין מטלטלין והתנה תנאין שאפשר לקיים¹, בין שהתנה המקנה בין שהתנה הקונה, אם נתקיימו התנאין — נקנה הדבר שהקנה; ואם לא נתקיים התנאי — לא קנה. וכבר בארנו משפטי התנאים בהלכות אישות².

במה דברים אמורים? ³ בשקנה ⁴ בדרך מן הדרכים שקונין בהם ⁵ והרי יש עליו לקיים את התנאי; אבל אם לא קנה עתה ⁶ והתנה עמו שאם נתקיים התנאי זה יקנה ואם לא נתקיים לא יקנה — אף-על-פי שנתקיים התנאי לא קנה, שזו אסמכתא היא ⁷: שהרי סמך קנייתו לעשות כך וכך ⁸ — וכל אסמכתא אינה קונה, שהרי לא גמר בלבו להקנותו.

מכירה, יא. א — ב

¹ כדבר רבי יהודה בן תימא (בבא מציעא צד ע"א) והכריעו בגמרא שם כמותו, שהרי כל דיני התנאים אנו לומדים מתנאי בני גד ובני ראובן (במדבר לב) ושם היה אפשר לקיים את התנאי (סמ"ע סימן רז ס"ק א). ² פרק ו. ³ שאם נתקיימו התנאים — נקנה הדבר שהוקנה (למעלה הלכה א). ⁴ שעשה עכשיו פעולת הקנין. ⁵ כגון שאמר לו קנה מעכשיו ולכשתקיים את התנאי, או שאמר לו קנה על מנת שתעשה כך וכך, ש"האומר על מנת כאומר מעכשיו", שבאופן אחר לא מועיל הקנין כלל, כמו שכתב רבינו הלכות מכירה פרק ב הלכה ט לענין משיכה, מפני שכלתה משיכתו, והוא הדין לקנין חזקה (חושן משפט סוף סימן קצא). ומקור דברי רבינו, שבאומר מעכשיו אין דין אסמכתא, הוא בבבא מציעא סו ע"ב, וכן הוא בספר המקח והממכר לרב האי שער יז (ועיין ביאורי הגר"א סימן רז ס"ק ה), וכן הביא המחבר שם שכאן מדובר באומר מעכשיו. ⁶ לא עשה עתה פעולת הקנין, וראה להלן בסמוך. ⁷ "אף על פי שהחזיק בבית אחר שקיים התנאי" (להלן הלכה ג) ואילו עשה רק עתה פעולת הקנין — לא קנה, מטעם אחר: מפני שכלתה חזקתו (ראה למעלה הערה 5). ⁸ בלשון רב האי שם: "לפי שסמך קנין הקרקע לזמן אחר לאחר שהתנה ואינו קנין בשעתו". ולהלן הלכה ו בלשון רבינו: "לא גמר והקנה שהרי דעתו עדיין סומכת, שמא יהיה (=תקיים התנאי) או שמא לא יהיה".

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רז, א — ב.

...הצעה... מסוימת...

חַיִּב עֲצָמוֹ בְּדָבָר שְׁאִינוֹ קָצוּב¹, כְּגוֹן שְׁאָמַר: הָרִינִי חַיִּב לְזוֹן אוֹתָךְ אוֹ לְכַסּוֹת² חֻמֶּשׁ שָׁנִים, אֶף-עַל-פִּי שְׁקִנּוּ מִידּוֹ — לֹא נִשְׁמַעְבָּד, שְׂזוֹ כְּמוֹ מִתְּנָה³ הִיא וְאֵין כָּאֵן דְּבָר יְדוּעַ וּמִצִּי⁴ שְׁנִתְּנוּ בְּמִתְּנָה. וְכֵן הוֹרִי רַבּוּתִי.

מכירה, יא, טז

¹ הראב"ד תמה: איה המקור להלכה זו? הוא גם רוצה להוכיח את ההפך: בכתובות קא ע"ב הקשו על ריש לקיש מהמשנה שם ששנינו: "הנושא אשה ופסק עמה לזון את בתה ה' שנים חייב לזון אותה", הרי שיכול אדם להתחייב בהודאת פיו ללא קנין ואף ללא חוב ממשי קודם לה? ועל זה תרצו שהטעם הוא משום: "הן הן הדברים הנקנים באמירה", הרי שהקושיא אינה אלא לריש לקיש, אבל לר' יוחנן אין הפרש בין נשואין וסתם התחייבות ואף בדבר שאינו קצוב כמו "לזון את הבת ה' שנים" אפשר להתחייב. וראה פרק יא הלכה יז. ² בכתב יד תימן: "ולכסותה". ³ אבל אם היתה ההתחייבות בתורת תמורה ושכר לשרות שקבל המתחייב — נשתעבד, אף על פי שהיתה לדבר שאינו קצוב (משנה למלך בשם הריטב"א). וראה פרק יא בהלכה יז. ⁴ ואין סמיכות דעת של המוכר אלא בדבר מסוים, ולא בהתחייבות כללית, ועיין הלכות מכירה פרק ה הלכה יד.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ס, ב.

המקנה לחברו דבר שאינו מסים¹, אם היה מינו ידוע, אף-על-פי שאין מדתו ומשקלו ומנינו ידוע — הרי זה קנה²; ואם אין מינו ידוע — לא קנה³. כיצד? ערמה⁴ של חטים אני מוכר לך בכך וכך, מדתה⁵ זה של זין אני מוכר לך בכך וכך, שק של תאנים אני מוכר לך בכך וכך, אע"פ שאין מדת הערמה ידועה ולא משקל התאנים ולא מנין הקנקנים⁶ ידוע — הרי זה ממכרו קים, אע"פ שנמצא חסר או יתר על האמד שהיה בדעתם, ויש להם הונאה⁷ לפי השער שבשוק⁸, כמו שבארנו⁹. אבל האומר לחברו: כל מה שיש בבית זה אני מוכר לך בכך וכך, וכל מה שיש בתבה זו אני מוכר לך בכך וכך, או בשק הזה אני מוכר לך בכך וכך,

[illegible]

ተሸላጭ ጸሐፊው በረዕይ ሕይወት ለሚኖሩት ሕዝቦች፡
 ሁሉም ሰው በሕይወት ስራ-ጥራት ሕይወት ሰው በረዕይ —
 ስራ ስራ ስራ፡ በረዕይ ሕይወት ሕይወት ሕይወት፡
 ሕይወት ሕይወት ስራ ሕይወት ስራ ሕይወት ስራ፡
 ስራ — ስራ ሕይወት ስራ ስራ ስራ ስራ፡ ስራ ስራ
 ሕይወት ስራ፡ ሁሉም ስራ ስራ ስራ ስራ፡ ስራ ስራ
 ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡
 ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡
 ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡
 ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡ ስራ ስራ ስራ ስራ፡

444.0 (C444)

...הפניה יכול שתהיה לציבור.

מי שֶהָיָה מוֹכֵר דְלוּעִין¹ אוּ בִיצִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶן וְכֵן
לֹקֵחַ וְנִטֵּל אַחַת² וְהֵלֵךְ לוֹ, אִם הָיוּ דְמֵי כָל אַחַת
וְאַחַת³ קְצוּבִין⁴ – הָרִי זֶה כְּמִי שֶפָּסַק⁵ וְאִין
הַמוֹכֵר יָכוֹל לְהִקְרִישׁ דְּלַעַת זֶה, שֶהָרִי אֵינָהּ
בְּרִשּׁוֹתוֹ; וְאִם אֵין הַדְּמִים קְצוּבִין וְהִקְדִּישָׁהּ⁶ –
מְקַדֶּשֶׁת שְׁעָדִין בְּרִשּׁוֹתוֹ הִיא, שְׁנֵה שְׁלֶקְחָהּ לֹא
לְקַחְהָ דֶרֶךְ גְּזֻלָּה⁷. וְכֵן כָּל פִּיּוֹצֵא בָּזֶה. עֲרוֹכֵן וְחֲרָמִין, ו. כה

¹ רבוי של דלעת, והיא פרי גדול וצהוב של צמח מקשה. ² על
מנת לשלם לו. ³ בדפוסים קדומים: ואחת. ⁴ קבועים.
⁵ המוכר, את המחיר עם הלוקח וקנה הלוקח. ⁶ המוכר. ⁷ אלא
לקנותה, וכיון שאין דמיה קצובים, לא סמכה דעת הלוקח, שמא
ידרוש מחיר גבוה ויחזירנה לו (בבא בתרא פח ע"א). ומכאן הוציא
רבינו את דינו לעיל פרק ו הלכה כב "שאם לא כפר בו הרי הוא
ברשות בעליו בכל מקום".

7. הצעה שאין בה אלא כדי לזכות את הניצע, חזקה עליו שקיבל אותה, וזולת
אם הודיע למציע על התנגדותו תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה.
ראה מקורות לענין חזקה לטובת אדם שלישי, סעיפים 34 – 38 לחוק זה.

חוקת קיבול

12. (א) במשא ומתן לקראת כריחתו של חזקה חייב אדם לנהוג בדרך
מקובלת ובתום לב.

תום לב
במשא ומתן

(ב) צד שלא נהג בדרך מקובלת ולא כתוס'לכ תייב לצד השני פיצויים
בעד הנזק שנגרם לו עקב המשא ומתן או עקב כריתת החוזה, והוראות סעיפים
10, 13 ו-14 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א – 1970, יחולו
בשינויים המחוייבים.

המוכר פָּרַה לַחֲבֵרוֹ¹ וּמָנָה בָּהּ מוֹמִין גְּלוּיִים וּמוֹמִין
שְׂאִין נִפְרִין², וְלֹא הָיָה בָּהּ מֵאוֹתָם הַמוֹמִין הַגְּלוּיִין
שְׂמָנָה וְנִמְצָא בָּהּ מוֹם מֵאוֹתָם שְׂאִינָם נִפְרִין – הָרִי
זֶה מִקַּח טְעוֹת וְחֹזֶר וְאֶף-עַל-פִּי שְׁפָרֵשׁ הַמוֹם
שֶׁנִּמְצָא. שֶׁהָרִי הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר³: כְּשֶׁרָאִיתִי שְׂאִין בָּהּ
אֵלּוּ הַמוֹמִין שֶׁנִּרְאִין שְׂמָנָה אִמְרָתִי: כִּן אֵין בָּהּ אֵלּוּ
שְׂאִינָם נִרְאִין שְׂמָנָה, וְאֵינוֹ מְפָרֵשׁ מוֹמִין אֵלּוּ אֵלָּא
כְּדִי לְהַשְׁבִּית דַּעְתִּי⁴.

כִּיצַד⁵? פָּרַה זֶה עֹנֶרֶת הִיא⁶, חֲגֵרֶת הִיא⁷, נִשְׁכָּנִית
הִיא⁸, רִבְצָנִית הִיא⁹, וְנִמְצָאָת רִבְצָנִית בְּלִבָּד אוֹ
נִשְׁכָּנִית¹⁰ – הָרִי זֶה מִקַּח טְעוֹת¹¹; הָיוּ בָּהּ כָּל
הַמוֹמִין¹² שְׂמָנָה – אֵין זֶה מִקַּח טְעוֹת. וְכֵן אִם
הָיְתָה חֲגֵרֶת¹³ וְנִמְצָאָת נִשְׁכָּנִית אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינָהּ
עֹנֶרֶת – אֵין זֶה מִקַּח טְעוֹת.

מכירה, טו, ז–ח

¹ בבא מציעא פ ע"א. ² לפי פירוש הרי"ף, ולרש"י שם – פירוש
אחר. ³ מרבירי הרי"ף שם. ⁴ שלא יהיה עליו תרעומת אחרי זה
(רש"י שם). ⁵ כן הוא בגמרא שם. ⁶ מום גלוי. ⁷ צולעת או
בעלת רגל אחת, אף היא מן המומים הגלויים. ⁸ רגילה לנשוך בני
אדם או בעלי חיים – מום בלתי ניכר. ⁹ רובצת תמיד תחת
משאה (בבא מציעא לג ע"א), ואף זה מן המומים הבלתי-ניכרים.
¹⁰ כלומר, היו בה המומים הבלתי-גלויים, אבל לא היתה לא עורת
ולא חגרת. ¹¹ כמו שהסביר רבינו למעלה. ¹² בעייה בגמרא
(שם) שנפתרה, והחדוש בהלכה זו, שאין הלוקח יכול לטעון,
שמכיון שלא הראה לו המומים הגלויים לא הרגיש בהם כלל ומחוך

זה חשב שאין בה גם מומים שבסתר (ראה בכסף משנה).
¹³ היינו, אפילו שיש בה רק אחד מן המומים הגלויים שמנה המוכר, ואין בה כולם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ה – ט.

מִכָּאן אָנִי אוֹמֵר, שֶׁהַמוֹכֵר חִפֵּץ לַחֲבֵרוֹ בְּמֵאָה
דִּינָרִין וְאָמַר לוֹ: חִפֵּץ זֶה אֵינוֹ שׁוֹה אֲלָא זֶה אֶחָד
עַל מְנַת שְׂאִין לָךְ עָלֵי אוֹנָאָה – הָרִי זֶה יֵשׁ לוֹ עָלָיו
אוֹנָאָה. שֶׁהָרִי אוֹמֵר: כִּיִּן שְׂרָאִיתִי שְׂאֵמֵר שְׂאִינוֹ
שׁוֹה אֲלָא זֶה, יִדְעָתִי שְׂאִינוֹ מִתְּכֹן אֲלָא לְהַשְׁבִּיחַ
יִדְעָתִי; עַד שִׁפְרֵשׁ כְּדֵי הַהוֹנָה שִׁישׁ בְּמִקְחוֹ בְּנֵדָאִי²
אוֹ קְרוֹב לָהּ³ בְּכֵדִי שֶׁהִדְעַת טוֹעָה⁴, שֶׁהָרִי יִדַּע
בְּנֵדָאִי הַדָּבָר שֶׁמִּחַל בּוֹ. וְכֹזֶה רָאוּי לְדוֹן. מְכִירָה, טו, יא

¹ רבינו מדמה דין אונאה לדין מומים, אם כי יש לחלק ביניהם
(מגיד משנה). ² כגון אם היה שוה שש ואמר לו חפץ זה אינו שוה
אלא שש ומכרו בשבע. ³ כגון שאומר על חפץ שאינו שוה אלא
שש: הרי הוא שוה חמש ומכרו בשבע. ⁴ אונאה במדה כזאת,
שאפשר לחשוב שהמתאנה התעלם ממנה, ולא ידע. וראה להלן
פרק כז הלכה ה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכז, כא.

אֲסוּר לְמוֹכֵר לְמִכּוֹר לַחֲבֵרוֹ קָרָקַע אוֹ מְטַלְטְלִין
שִׁישׁ בָּהּ עֲסִיקִין¹ וְיֵשׁ בָּהּ דִּין² עַד שִׁידְיעוֹ³, שְׂאֵף-
עַל-פִּי שֶׁהֶאֱחָרִיז עָלָיו⁴ – אֵין אָדָם רוֹצֶה שְׂיִתֵּן
מַעוֹתָיו וַיּוֹרֵד לְדִין וַיְהִיָּה נִתְפַּע מֵאַחֲרֵימִים. מְכִירָה, יט, א

¹ כלומר, עוררין. מלשון עסק או עשק כמו: "כי התעשקו עמנו"

(רש"י שבועות לא ע"א דיבור המתחיל "עוררין"). שיש מתעשקים ומתעסקים על המקח וחובעים משפט עליו.² שהדבר נתון בדין ודורש כירור משפטי.³ מקור הדברים בשבועות לא ע"א: "ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו וכו' ושמאל אמר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין" – "וכיון שהלוקח לא טוב עשה, נראה שאסור למוכר למכור אותם בסתם" (מגיד משנה). כלומר, אין לך מום גדול מזה כיון שללוקח יש עוון בזה (וראה שם בהמשך הפסוק ביחזקאל שהוא מת בעון זה). ואמרו עוד בבבא מציעא יד ע"א שהמוכר קרקע לחבירו ויצאו עליה עסיקין עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו "שאין לך מום גדול מזה" (להלן הלכה ב). אם כן על אחת כמה וכמה שלכתחלה אסור לרמות אותו (הגר"א סימן רכו ס"ק יא).⁴ שאם יוציאו מהלוקח יוכל זה האחרון לתבוע את שלו בחזרה מהמוכר, וכן נראה מגמרא בבבא מציעא הנזכר לעיל, שהלוקח יכול לחזור בו אפילו אם קנה באחריות, כל זמן שלא החזיק, ראה להלן הלכה ב, ואם כן הרי זה מום.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכו, ה.

מי שנתן הדמים¹ ולא משך הפרות, אף-על-פי שלא נקנו המטלטלין, כמו שבארנו² – כל החוזר בו בין לוקח בין מוכר³ לא עשה מעשה ישראל⁴ וחיב לקבל⁵ "מי שפרע". ואפלו נתן הערבון⁶ – כל החוזר מקבל מי שפרע.⁷

מכירה, ד, א

¹ בחור קנין כסף. ² הלכות מכירה פרק ג הלכה א. ³ שניהם יכולים לחזור בהם, כמו שכתב רבינו למעלה פרק ג הלכה ד. ⁴ ואינו בכלל מה שאמרה תורה (שמות כב, כז): "ונשיא בעמך לא תאור" (=לא תקלל), לפי שזה אינו עושה מעשה עמך, מעשה ישראל, שהרי נאמר (צפניה ג, יג): "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב". ולפיכך מותר לקללו ולאוררו במי שפרע (בבא מציעא מח ע"ב ורש"י ורי"ף שם). ושניהם, המוכר והלוקח, כל

אחר מהם החוזר בו מן המקח חייב ב"מי שפרע".⁵ משנה בבבא מציעא מד ע"א: "אבל אמרו, מי שפרע מאנשי דור המבול כו", ולפי המבואר בגמרא (שם מח ע"ב) אין זה סיפור דברים בלבד, אלא שחייבים להטיל עליו קללת "מי שפרע" "לעשות חיזוק לדבר, לפי שבחמון העם קל לחזור כל זמן שלא נגמר המקח" (הרא"ש פרק הזהב). ואף על פי שעקרו חכמים קנין כסף, ולא נקנו המטלטלין לקונה – מכיון שמן התורה הוא קונה, ויש רשות למוכר להשתמש בכסף (להלן פרק ז הלכה ג), הואיל וכן יש לו קללת מי שפרע אם הוא חוזר בו (קצות החושן סימן רד ס"ק ב). וראה להלן פרק ז הלכה ה [אבל לפי זה יש להבין למה חייבו את הלוקח, שאין לו שום הנאה, במי שפרע].⁶ כלומר: נתן מקצת דמים לקנין בתורת פרעון חלקי, ואת השאר הוא מתחייב להוסיף ולשלם בתאריך יותר מאוחר.⁷ לפי שהלכה כרבי יוחנן לגבי רב (בבא מציעא מח ע"ב), שערכון קונה כנגד כולו. והרי זה כאילו נתן כל הדמים.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רד, א.

הנושא ונותן בדברים¹ בלבד² – הרי זה ראוי לעמוד לו בדבורו, אף-על-פי שלא לקח מן הדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון; וכל החוזר בו בין לוקח בין מוכר, אף-על-פי שאינו חייב לקבל מי שפרע³ – הרי זה ממחסרי אמנה⁴ ואין רוח חכמים נוחה הימנו.⁵

מכירה, ז, ח

¹ בבא מציעא מח ע"א. ² בלי פעולת קנין, כמבואר בסמוך בדברי רבינו. ³ בבא מציעא מז ע"ב – מח ע"א. ⁴ לשון הגמרא: "דברים יש בהם משום מחסרי אמנה (בבא מציעא מט ע"א כדעת רבי יוחנן לגבי רב). כלומר, אנשים המשנים את דבריהם הם נעדרים אמונה, מחסרי אמון. ומסתימת לשון רבינו נדאה שלעולם הרי הוא מחוסר אמנה אף אם הוקר או הוזל (וכדעת הראב"ד והרשב"א שהביא המגיד משנה, ולא כדעת בעל המאור שהביא הרא"ש פרק ד

דכבא מציעא סימן יד — סמ"ע סימן רד ס"ק יב).⁵ ככא מציעא מח ע"א: "והחזור בו אין רוח חכמים נוחה הימנו".

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רד, ז. וראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכת, ר: כיצד היא הונאת דברים לא יאמר בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו, היו חמרים מבקשים לקנות תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו למכור.

אָסוּר לְרַמּוֹת¹ אֶת בְּנֵי אָדָם² בְּמִקַּח וּמִמְכָּר אוֹ לְגִנוּב³ אֶת דַּעְתָּם⁴, וְאֶחָד גּוֹיִם⁵ וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל שְׁוִים בְּדָבָר זֶה. הִיָּה יוֹדֵעַ שֵׁישׁ בְּמִמְכָּרוֹ מוֹם — יוֹדִיעוֹ לְלוֹקַח. וְאִפְלוּ לְגִנוּב דַּעַת הַפְּרִיָּוִת בְּדָבָרִים⁶ — אָסוּר.

מכירה, יח, א

¹ אין הכוונה כאן לרמאות ביחס לשוירי של המקח, שזוהי אונאה, שכבד הזכירה רבינו (הלכות מכירה פרק יב הלכה א), אלא הכוונה לרמאות שבהעלמת מום במקח — כמו שמסיים רבינו להלן — ואף שאין בזה משום הפרש דמים, ואין בה אונאת ממון (סמ"ע סימן רכת ס"ק ז). ומקוד הלכה זו כחולין צד ע"א שאסור לגנוב דעת הבריות. ² כאונאה כתב הרמב"ם (שם פרק יב הלכה א): "אסור להונות את חבריך". לפי שאין איסור אונאה אלא בישראל ולא בגוי (פרק יג הלכה ז), אבל כאן שגם גוי בכלל, כמבואר להלן, כתב: "בני אדם" [נדאה בתוספות יבמות סא ע"א דיבור המתחיל "ואין", ש"בני אדם" כולל גם גוים]. ³ חולין צד ע"א מימרא של שמואל. ⁴ ראה בפרק ב מהלכות דעות הלכה ו. ⁵ כן בדפוס רומי. והיא מימרא של שמואל שם. [ואף על פי שבאונאת ממון אין הגוי בכלל (פרק יג הלכה ז) וכן אינו בכלל איסור אונאת דברים (וכן נראה בחינוך מצוה שלח) משום שנאמר כהן "עמיתו" — גניבת דעת הדי היא כגניבת ממון שאסורה גם בגוי (פרק א מהלכות גניבה הלכה א) ורמאות על ידי העלמה של מום הרי היא כרמאות במשקל שגם לגוי אסור (פרק ז מהלכות גניבה הלכה ח) שכל שהוא מחסיד אותו הרי הוא בכלל גניבה וגזילה, כמו שכתב המגיד משנה שם]. ⁶ "שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה" (שולחן-ערוך רכת, סעיף ו), היינו, שעושה פעולות ואומר דברים לחבירו לעשות

רושם עליו כאליו הוא טורח כשבילו או מתכוון לכבד אותו במיוחד, ולאמיתו של דבר הוא לא מתכוון לזה כלל. ובהלכות דעות (פרק ב הלכה ו) הביא רבינו: "ולא יסרהב (יפציר) בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת (מתנה, הגשת מנחה) והוא יודע שאינו מקבל וכו' ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור".

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכת, ו.

אין¹ מפרפסין² את האדם³ ולא את הבהמה ולא את הפלים הישנים כדי שיראו⁴ פחדשים; אבל מפרפסין החדשים⁵, כגון⁶ שישוף⁷ ויגהץ⁸ וייפה⁹ כל צרכיו¹⁰.

מכירה, יח, ב

¹ משנה (בבא מציעא דף ס ע"א) וגמרא (שם ע"ב). ² יפוי ותיקון (פירוש המשנה). ³ שאם היה שיער זקנו לבן, צובעו כדי שייראה צעיר (מגיד משנה לפני הגמרא שם). ⁴ והיינו גניבת דעת. ⁵ מסקנת השקלא וטריא (שם). ⁶ מתוך שורה של עובדות המובאות בגמרא (בבא מציעא ס). ⁷ לשפשף במי סובין (גמרא בבא מציעא ס). ⁸ גמרא שם. יעביר עליו מכבש להשוות את הקמטים. ⁹ כגון לתלות חוטי משי בכבד (גמרא שם, ועין רש"י דיבור המתחיל "למירמי תומי לסרבלא"). ¹⁰ שהרי הם בלעדי הייפוי חדשים וטובים (טור) והגהון רק מייפה אותם יותר, ומדת הייפוי שלהם אינה מוגזמת, ואינה עשויה לעורר אשליות.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכת, ט.

אין¹ מערבין פרות בפרות², אפלו חדשים בחדשים; ואין צריך לומר ישנים בחדשים³, אפלו הישנים ביקר והחדשים בזול⁴ — מפני שהלוקח רוצה לישנם. בין⁵ הוא שהתירו לערב קשה בך⁶ בין הגתות⁷ בלבד מפני שמשכיתו⁸; ואם היה

[464].

[illegible]

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱՆ

2000

፤ቲሪ ወቹሪ ስጽሢ ሲፈጸም በፋሺዎች፣ ተፈራርቄ ሕግ
ስጽሢ ተፈጻሚ — ሕግ ሲፈጸም፣ ፍትሕ ሲፈጸም፣ ስጽሢ

WILLIAMS (CZC)

ואין כל אלו הדברים אמורים¹ אלא במקום שאין להם מנהג; אבל במקום שיש להם מנהג – הכל כמנהג המדינה².

יש מקומות³ שנהגו שיהיו כל פרות מנקים וברורים מכל דבר ושיהיו היינות והשמנים צלולים ולא ימכרו השמרים כלל⁴; ויש מקומות שנהגו אפלו היו בהם מחצה שמרים, או שיהיו בפרות מחצה עפר או תבן או מין אחר – ימכר פמות שהוא. לפיכך⁵ הבורר צרור⁶ מתוך גרנו של חברו – נותן לו דמי חטים כשעור צרור שפדר⁷, שאלו הניתו היה נמכר במדת חטים. ואם תאמר: יחזירנו⁸ – הרי אמרו⁹: אסור לערב כל שהוא. מכירה, יח, יב – יג

¹ כן כתבו רב האי גאון (ספר המקח והממכר שער נז) והרי"ף בפרק ו דבכא בתרא. ² עקרון ידוע, והובא כמה פעמים במסכת בבא מציעא. ³ מדברי רב האי שם. ⁴ אף במוכר שמן סתם, שמן הדין אם עידה מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכן (למעלה פרק יח הלכה ח). ⁵ היינו, אחרי שיש מנהג שמותר לערב עפר בתוך התבואה. אבל במקום שאין מנהג אין מציאות להלכה זו, לפי שדעת דבינו שבחטים אין הלוקח מקבל שום עפרורית, ראה למעלה הלכה יא. והטור (סימן רכט) השמיט מלת הקשר "לפיכך", ודאח לחם משנה. ⁶ אכן או עפר. ⁷ דעת רשב"ם (בבא בתרא צד ע"א דיבור המתחיל "נותן") שחיובו מטעם "דינא דגרמי" (ראה פרק ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ז). ויש אומרים כי זהו מדין "גורם לממון" לפי שיטת רבי שמעון, הסובר שגורם לממון הוא כממון (תוספות בבא בתרא צד ע"א דיבור המתחיל "נותן" בשם ריב"ם). ויתכן שכאן גם חכמים מודים בזה, לפי שזה דומה כאילו גזל החטים עצמן (תוספות שם בשם ר"י). ⁸ יחזיר את הצרור לתוך החטים, ויוצא שלא הפסיד כלום. ⁹ ירושלמי פרק ב דכלאים הלכה א. וראה למעלה פרק יח הלכה ח.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכט, ב.

13. חחה שנכרת למראית עין כלבר — כטל: אין בהוראה זו כדי לפגוע בזכות שרכש אדם שלישי בהסתמכו בתם לב על קיום החחה.

הרוצה¹ להנשא וכתבה כל נכסיה בין לבנה² בין לאחר³, ואחר כך נשאת ונתגרשה⁴ או⁵ שמת בעלה — מתנתה בטלה⁶, שזו מברחת היא ולא כתבה כל נכסיה אלא להברית מבעלה⁷ שלא יירשנה⁸, וכשתיה צריכה להם⁹ יחזרו לה¹⁰. לפיכך אם מתה היא בחיי בעלה — קנה המקבל מתנה את הכל¹¹. ואם¹² שיגרה כלום אפלו מטלטלין¹³ — מתנתה קימת¹⁴, ואף-על-פי שנתגרשה אינה חוזרת.

זכיה ומתנה, ז, יב

¹ כתובות ע"ב — ע"א מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל. ² בכתובות שם נזכרה "כתו". וכבבא בתרא קנא ע"א נזכר "בנו". ³ וכל שכן הוא: אם בכתובת לבנה או לבתה אמרו "לא שביק איניש נפשיה ויהיב לאחריני" (=אין אדם מזניח עצמו ונותן לאחרים) — קל וחומר בכתובת לאחר (שם) כגמרא בדברי רבא). ⁴ שם. ⁵ תוספת של רבינו. ⁶ לגבי קנין הגוף, אבל לגבי פירות, הרי היא שלו, כל זמן שהיא תחת בעלה (להלן פרק ו הלכה יג). ואף על פי שאין למקבל בה קנין הגוף — אין הבעל יורשה, שעשאו חכמים כנכסים שאינם ידועים לבעל ולא זכה בהם כלל (כתובות ע"א, וראה בפרק כב מהלכות אישות הלכות ח — ט). ⁷ אומד הדעת הוא אף שלא אמרה כן בפירוש (מגיד משנה בשם הר"י מיגאש, וראה תוספות כתובות ע"ב דיבור המתחיל "כתבתינה", וכן נראה מדברי רבינו, שהרי סידר הלכה זו בסמוך להלכות אחרות של אומד הדעת). ⁸ [רק לגבי קנין הגוף היתה כוונת הברחה מבעלה, שלא יירשנה ולא יחלטו הנכסים אצלו לאחר מותה, אבל לגבי אכילת הפירות, כל זמן שהנכסים ברשותו — לא היתה כוונת הברחה מבעלה, כדי שלא יאכל הפירות, אלא המקבל אוכל פירות, כדלהלן פרק ו הלכה יג]. ⁹ היינו, כשתתגרש או

כשימות הבעל.¹⁰ שאין אדם מזניח את עצמו לגמרי לטובת אחרים, ואפילו הם בניו (כתובות עט ע"א מדברי רבא ורב נחמן).¹¹ כן כתב רבינו גם בהלכות אישות פרק כב הלכה ט.¹² כרבי זירא בכתובות עט ע"א ורבא בשם רב נחמן בבבא בתרא קנ ע"ב.¹³ כבא בתרא קנ ע"ב.¹⁴ אלא אם כן גלתה רעתה מפורש, שאז אין מתנתה מתנה, כתובות עט ע"א וכבא בתרא קנא ע"א (ועיין שם כתוספות ריכור המתחיל "אפילו") וראה בהלכות אישות שם. ראה שלחן ערוך, אבן העזר ז, יז.

ראובן שהיה חייב לשמעון¹ מאה ולוי חייב לראובן מאה — מוציאים מלוי ונותנים לשמעון. לפיכך אם אין לראובן נכסים² והיו לו שטרי חוב על לוי ואמר לוי שטר אמנה הוא³, פרוע הוא⁴, והודה לו ראובן⁵ — אין משגיחין על הודאתו⁶, שמא קנוניא הם עושין לאבד זכותו של שמעון⁷, אלא ישבע שמעון⁸ ויטול מלוי כדין כל טורף⁹ שאינו נפרע אלא בשבועה¹⁰. וכן כל מי שיש עליו שטר חוב והודה לאחר מעצמו בחוב אחר¹¹, אם אין לו נכסים כדי שיגבו שניהם — גובה בעל השטר בלבד, שלא יעשו קנוניא על שטרו של זה¹².

מלוא ולוה, ב, ו

¹ כתובות יט ע"א כרבי נתן: מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מנין שמוציאים מזה ונותנים לזה? תלמוד לומר (במדבר ח, ז): "ונתן לאשר אשם לו" (כלומר, לאשר הלוהו אין כתוב כאן אלא לאשר האשם שלו והיינו למי שהקן שלו — רש"י).² כי אם יש לו נכסים אין שמעון גובה מלוי מדרשתו של רבי נתן, לפי שלא נאמרה אלא כשאין ללוה נכסים אחרים כמבואר בבבא קמא מ ע"א (מגיד משנה).³ לא לזה כלום אלא מסרו לו מתוך אימון שלא יתבענו אלא אם ילווהו.⁴ ונשאר השטר בידי ראובן.⁵ שהשטר

פרוע או אמנה.⁶ של ראובן.⁷ כתובות יט ע"א, וכפירושו של אב"י.⁸ בנקיטת חפץ, שלא נפרע חוב זה ולא מחלו או מכרו לאחר (על פי רבינו להלן פרק כב הלכה י).⁹ מנכסים המכורים או משועבדים לאחרים.¹⁰ כמבואר לקמן (פרק כב שם על פי שבועות מה).¹¹ שקדם, לדבריו, להלואה בשטר — ואין כאן עדי הלואה.¹² כבר לימרנו רבינו (למעלה פרק ב הלכה ה), שחוששים לקנוניא ואין מקבלים הוראתו בחובות אחרים, וחזר רבינו וכתב דין זה שנית, לפי שאין רקע החשר לקנוניא של הנדון כאן דומה להמבואר בהלכה ה, כי כהלכה המדובר, כשנשבע כבר שבועת הסידור והגורם לקנוניא הוא דאגתו לפרנסת אשתו ובניו, שאינו רשאי להאכיל אותם אלא פורע ראשון ראשון לבעל חובו כמבואר שם, ובכך החשר מבוסס על זה שאדם עשוי להורות היתר לעצמו בגלל פרנסת אשתו ובניו ואפשר שגם האחרים רואים בזה מצוה לפרנס אשה וילדים קטנים, ובנידון שלפנינו, שמורה לפני שבועת הסידור, הגורם לקנוניא האפשרית הוא, כדי שלא ישאר ערום מנכסיו, ולכן מלמרנו רבינו, שחוששים לקנוניא גם בגלל סיבה זו (ולצד שני, אין הנידון בהלכה ה נלמד מהמבואר כאן, לפי שבנידון הלכה ה כבר התחייב בשבועה שלא יעשה שום קנוניא ולכן מלמרנו רבינו שאין שבועה זו מסייעת לאמת הוראתו — כסף משנה. עיין ש"ך סימן צט ס"ק ג).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, מז, א.

14. (א) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני ידע או היה עליו לדעת על כך, רשאי לבטל את החוזה.

(ב) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני לא ידע ולא היה עליו לדעת על כך, רשאי בית המשפט, לפי בקשת הצד שטעה, לבטל את החוזה, אם ראה שמן הצדק לעשות

זעות

זאת: עשה כן, רשאי בית המשפט לחייב את הצד שטעה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לצד השני עקב כריחת החוזה.

(ג) טעות אינה עילה לביטול החוזה לפי סעיף זה, אם ניתן לקיים את החוזה בתיקון הטעות והצד השני הודיע, לפני שבוטל החוזה, שהוא מוכן לעשות כן.

(ד) "טעות", לענין סעיף זה וסעיף 15 — בין בעובדה ובין בחוק, להוציא טעות שאינה אלא בכדאיות העסקה.

15. מי שהתקשר בחוזה עקב טעות שהיא תוצאת הטעיה שהטעהו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי לבטל את החוזה; לענין זה, "הטעיה" — לרבות אי-גילויין של עובדות אשר לפי דין, לפי נוהג או לפי הנסיבות היה על הצד השני לגלותן.

הטעיה

לְעוֹלָם! אוֹמְדִין² דַּעַת³ הַנוֹתֵן: אִם הָיוּ הַדְּבָרִים
מֵרָאִין סוֹף דַּעַתוֹ — עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֱמֶד אֶף-עַל-פִּי
שֶׁלֹא פָּרַשׁ. כִּיצַד? מִי⁴ שֶׁהָלַךְ בָּנוּ לַמְּדִינָה הַיָּמָּה
וְשָׁמַע⁵ שְׁמַת, וְכָתַב כָּל נִכְסָיו⁶ לְאַחַר מִתְּנָה גְלוּיָהּ
גְּמוּרָה⁷ וְאַחַר כֵּךְ בָּא בָנוּ — אֵין מִתְּנָתוֹ קִימָת,
שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שֶׁאֵלּוּ יָדַע שֶׁבָּנוּ קָיָם לֹא הָיָה
נוֹתֵן כָּל נִכְסָיו⁸. לְפִיכָךְ⁹ אִם שִׁיר מִנִּכְסָיו כָּל שֶׁהוּא,
בֵּין קֶרֶקַע בֵּין בְּמִטְלָטְלִין¹⁰ — מִתְּנָתוֹ קִימָת¹¹.

זכיה ומתנה, ג, א

¹ בבא בתרא קמו ע"ב כרבי שמעון בן מנסיא שאמר: "אזלינן בחר
אומדנא". וכן פסק דב נחמן שם קלב ע"א. ² בדיני ממונות, יש
וצריך תנאי כפול (הלכות זכיה ומתנה פרק ג הלכות ז—ח), ויש
שמשפיק גילוי דעת גרידא (הלכות מכירה פרק יא הלכה ח), ויש
שאפילו אומר הדעת קובע, כמו כאן. וראה תוספות קידושין מט
ע"ב דיבור המתחיל "דבדים שבלב". ³ על דקע המסיבות ועל
יסוד הערכה פסיכולוגית, אנו משערים דעתו של הנותן. אף שהוא
עצמו לא פירשה. ⁴ בבא בתרא קמו ע"ב. ⁵ לא פירש רבינו אם
זה בשכיב מדע, או אף בבריא, כמו שפירש בהלכה ב. ויש אומרים
שהדברים אמורים רק בשכיב מדע. אבל בבריא אף על פי שבא בנו,

מתנתו קיימת, שאם על עצמו לא חס ולא השאיר לעצמו כלום, קל וחומר שעל בנו אינו חס (וראה בכתובות ע"ט ע"א, טור חושן משפט סימן רמו בשם הרמב"ן, וראה באור הגר"א שם ס"ק ג). ⁶ דוקא "כל נכסיו", אבל אם השאיר לעצמו כל שהוא מנכסיו – מתנתו קיימת, כמו שמפרש בסמוך, וכן הוא לשון הברייתא הנזכרת, וראה עור להלן. ⁷ ראה הלכות זכיה ומתנה פרק ה הלכות א – ב. ⁸ מבלי להשאיר כלום לבנו. ⁹ כלומר, כיון שכל ההוכחה היא מזה שלא השאיר כלום – לפיכך אם השאיר כל שהוא, שבטלה ההוכחה הלזו – מתנתו קיימת. ¹⁰ כן הוא בבבא בתרא קמט ע"ב. ראה להלן בסמוך. ¹¹ מקור דברי רבינו מלשון הברייתא הנזכרת לעיל של רבי שמעון בן מנסיא "וכתב כל נכסיו" (וכן הוא בתוספתא כתובות פרק ד לפי כתב יד ווין ודפוס ראשון) – הדי שדוקא אם כתב כל נכסיו, אבל אם שייר – מתנתו מתנה. ועוד שבגמרא בבא בתרא קמט ע"ב השוו דין ברייתא זו לדין מתנת שכיב מרע, בבא בתרא מפורש במשנה: "שכיב מדע שכתב כל נכסיו לאחרים ושייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת, לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת". בבא בתרא קמט ע"ב אמרו שקרקע לאו דוקא, אלא אפילו שייר מטלטלין, מתנתו קיימת. וראה הלכות זכיה ומתנה פרק ח הלכה טו (מגיר משנה) ושם הלכה ז.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמז א.

המוכר לחברו במדה¹ במשקל או במנין וטעה בכל
שהוא² – חוזר³ לעולם⁴, שאין הוניה⁵ אלא
בדמים⁶; אבל בחשבון – חוזר⁷.
ביצד? מכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצאו מאה
ואחד⁸ או תשעים ותשעה⁹ – נקנה המקח¹⁰
ומחזיר את הטעות, ואפלו לאחר כמה שנים¹¹.
וכן¹² אם נמצאו¹³ המעות חסר או יתר מן המנין
שפסקו¹⁴ – חוזר¹⁵, ואפלו לאחר שקנו מידו¹⁶

**שְׁלֹא נִשְׁאַר לוֹ אֶצֶל חֲבֵרוֹ כָּלוּם — חֲזֵר¹⁷, שְׁקִנְיָן
בְּטַעוֹת הוּא¹⁸. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה.**

מכירה, טו, א – ב

¹ מימרא של רבא, מצוטטת בכמה מקומות, כגון קידושין מב ע"ב ושם נסמן. ² אף בפחות משתות, בניגוד לאונאה בדמי המקח שפחות משתות הוא מחילה (הלכות מכירה פרק יב הלכה ג). ³ היינו, שיכול לדרוש את ההפרש, אבל לא לבטל את המקח, ועיין להלן הלכה ב. ⁴ בניגוד לאונאה ברמים שקבעו זמן להחזרת האונאה (הלכות מכירה פרק יב הלכה ה), וראה להלן הלכה ב. ⁵ דיני אונאה, הכוללים גם את הדין שפחות משתות הוא מחילה. ⁶ ששילם יותר או פחות משווי האמיתי של המקח, הואיל ואי-אפשר לצמצם בדיוק את המחיר, ורכו של ארם לוותר על פחות משתות. ⁷ כי כאן הטעות היא ברודה, ואין מקום לויתור ומחילה. ⁸ ונתאנה המוכר. ⁹ ונתאנה הלוקח. ¹⁰ שהדי אמר רבא (קידושין מב ע"ב): "כל רבר שבמרה ושכמשקל ושכמנין אפילו פחות מכדי אונאה נמי חוזר", ולא אמר: "אפילו פחות מכדי אונאה בטל מקח" — הרי שלעולם המקח קיים אלא שמחזיר האונאה אפילו בפחות משתות (רשב"א בקידושין מב ע"ב). וכן דעת ר"י מיגש, רבו של רבינו, בחידושי בבבא בתרא צ ע"א, שהרי זה כמי שיש לו אצל חברו חוב מנה והחזיר לו פחות רינר — שעליו להשלים לו עד סילוק חובו, שהרי אין כאן טעות כעיקר המקח, ובאופן שאפשר להשלים ולתקן את הטעות, אכל אם לא ניתן להשלים, בטל המקח כולו (כסף משנה בהלכה א). ואם אמר לו שק זה של אגוזים, שיש בו כך וכך אגוזים, אני מוכר לך, ונתברר שאין בו סכום זה שאמר לו, הרי זה מקח טעות (ראב"ד לפי סוגית הגמרא בקידושין ח ע"א, ולפי דעת הבספ משנה גם רבינו מודה לו בזה). ¹¹ שדבר זה דומה להחזרת גזילה שאין לה זמן, ולעולם חייב הוא להחזירה (סמ"ע רלב ס"ק ג). ¹² אחוה הדין שיש בטעות במקח, הוא גם בטעות בממון. ¹³ קידושין מז ע"א. ¹⁴ והיתה הטעות בכדי שהדעת טועה, שאם לא כן — מתנה היא שנתן לחבירו כמו שכתב דבינו בפדק ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י (לחם משנה). ¹⁵ לתבוע החסר לו. ¹⁶ זה, שנתבדר שהוטעה, קיבל בקנין מחבירו מקודם שאין לו על חברו כלום וכי קיבל ממנו כל מה שהיה צריך

חוזים (כללי)

לקבל. ¹⁷ לחבוע שיחזיר לו הטעות, אבל המקח קיים (ב"ח סימן רלב) ¹⁸ אותו קנין שקיבל שאין לו על חבריו כלום, אינו קנין. שבטעות הוא. ומקור הדברים בגיטין טו ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, א.

וראה שולחן ערוך, חושן המשפט, כה, ה: דין שטעה וחייב שבועה למי שאינו חייב בה ועשה זה פשרה עם בעל דינו כדי שלא ישבע ואחר כך ידע שאינו בן שבועה אף על פי שקנו מידו על הפשרה אינה כלום דקנין בטעות היא וחרור.

ראה מקורות לסעיף 11 לחוק המכר.

16. נפלה בחוזה טעות סופר או טעות כיוצא בה, יחוקן החוזה לפי אומר דעת הצדדים ואין הטעות עילה לביטול החוזה.

זעות סופר

כל המוכר¹ קרקע או עבד או שאר מטלטלין — הרי זה חייב באחריותם². כיצד? אם הוציא³ המקח מיד הלוקח מחמת המוכר⁴ — חוזר הלוקח ונוטל כל הדמים שנתן מן המוכר, שהרי נלקח המקח מחמתו. כך הדין בכל ממכר, אע"פ שלא פרש הלוקח דבר זה אלא קנה סתם; אפילו מכר הקרקע בשטר⁵ ולא הזכיר בו האחריות — הרי זה חייב באחריותו. שאחריות⁶ שלא נזכר טעות סופר הוא⁷.

מכירה, יט, ג

¹ סיכום הלכות של רבא (בבא מציעא טו ע"ב). ² כן נראה בבבא בתרא מג ע"ב שגם בפרה וטלית שהם מטלטלים חייב המוכר באחריות (וראה באור הגר"א לחושן משפט רכה ס"ק א). ³ מערער או בעל-חוב, ראה להלן. ⁴ בקרקע, כגון שהמערער טוען שהיא שלו או שבא בעל חוב לגבותה ממנו בחובו; בעבד, במערער שהוא שלו, או בבעל-חוב ובאופן שעשהו אפותיקי לבעל-חובו, כי

אחרת אינו גובה ממנו את העבד (פרק יח מהלכות מלוה ולוה הלכה ה), ובמטלטלין שאין בעל חוב גובה מהם אפילו אם עשאו אפותיקי (פרק יח מהלכות מלוה ולוה הלכה ה) אין אפשרות לטרופ מהלוקח אלא אם כן מערער עליהם שהם שלו (ראה להלן פרק יט הלכה ד בדברי רבינו). ואילו בא וטרף ממנו שלא בטענה אין זה מחמת המוכר ואינו אחראי לגזולן הבא לגזול מהלוקח. ⁵ ובו כל תנאי המכירה, ועם זה לא נזכר הפרט של אחריות, ואפשר היה לראות בהשמטה זו הוכחה שהלוקח ויתר על האחריות. ⁶ מימרא של שמואל (כבא מציעא יד ע"א ועוד בכמה מקומות). ⁷ לפי שאין אדם מפקיר את מעותיו, ובודאי דעתו של הלוקח היתה, שאם יתפסו ממנו את מקחו, שיתבע את מעותיו בחזרה מהמוכר, ולא היה צורך אפילו להתנות על זה, והסופר חייב היה להכין מעצמו ולכתוב אחריות בשטר, אף ללא הוראה מפורשת של הלוקח, ואם לא עשה כן — זוהי טעות מצדו (סמ"ע רכה ס"ק ד לפי דברי רש"י בבבא מציעא יד ע"א).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכה, א.

כפיה

17. (א) מי שהתקשר בחוזה עקב כפיה שכפה עליו הצד השני או אחר מטעמו, בכוח או באיום, רשאי לבטל את החוזה.

(ב) אזהרה בתום לב על הפעלתה של זכות אינה בגדר איום לענין סעיף זה.

מִי שְׁאֲנָסוּהוּ¹ עַד שְׁמֹכַר² וְלָקַח דָּמֵי הַמָּקַח³, אִפְלוּ תְלוּהוּ⁴ עַד שְׁמֹכַר — מִמָּכְרוֹ מִמָּכָר בֵּין בְּמִטְלָטְלִין⁵ בֵּין בְּקִרְקָעוֹת⁶, שְׁמִפְנֵי אָנְסוֹ גָּמַר וּמִקְנָה⁷, אַךְ-עַל-פִּי שְׁלֹא לָקַח הַדָּמִים בְּפָנֵי הָעֵדִים⁸. לְפִיכֹף⁹ אִם מָסַר מוֹדָעָה¹⁰ קִדָּם שְׁיִמְכּוֹר

וְאָמַר לְשָׁנֵי עֲדִים¹¹: דָּעוּ שְׂוֵה שְׂאֲנִי מוֹכֵר חֶפֶץ
פְּלוֹנִי, אוֹ שְׂוֵה פְלוֹנִי לְפְלוֹנִי מִפְּנֵי שְׂאֲנִי אָנוֹס —
הָרִי הַמִּמָּכָר בָּטֵל, וְאֶפְלוּ הַחֲזִיק כִּמְהָ שָׁנִים מוֹצִיאִין
אוֹתָהּ מִיָּדוֹ¹² וּמִחֲזִיר הַדָּמִים.

מכירה. י. א

¹ כבא כתרא מז ע"ב מימרא של רב הונא: "תליהוה וזבין — זביניה זביני" (=תלו את המוכר והכריחוהו למכור ומכר, מכירתו מכירה).
ושם מח ע"א פסק רבא הלכה כרב הונא. ² דוקא במכירה מועיל האנוס, ולא כן במתנה, ראה להלן פרק י הלבא ג. ³ מיד. כלומר בעת המכירה. ויש אומרים שאפילו אם לקח אחר כך, מכירתו מכירה (הראב"ד, לדעת הר"ף) וראה במשנה למלך. ⁴ כלומר הלוקח תלה את המוכר על העץ, כדי לאנסו למכור. ⁵ כן נראה כבכא קמא סב ע"א (הגר"א חושן משפט סימן רה ס"ק ג).
⁶ הוזכר מפורש בשקלא וטריא של הגמרא (כבא כתרא מח ע"ב).
⁷ כגמרא (כבא קמא סב ע"א) אמרו, שאין מכירתו מכירה אלא אם אמר "רוצה אני", אבל סובר רבינו שכל שלא אמר בפירוש שאינו רוצה, אלא שתק, הרי זה כאומר "רוצה אני" (לחם משנה בשם בית יוסף, ועיין רמב"ם פרק ר מהלכות אישות הלכה א). ⁸ אלא הורה בפני העדים שקיבל המעות, ומקור הלכה זו כגמרא כבא כתרא מח ע"ב "והלכתא ככולהו רהו זביניה זביני ואפילו כשרה זו". כלומר בכל האופנים מכירתו מכירה, בין הרצה לפניו את המעות ובין לא הרצה לפניו את המעות אלא הורה לו על כך (ראה בתוספות בבא בתרא מח ע"ב דיבור המתחיל "ואפילו"). ואף על פי שהגחל שדה וחזר ולקחה מהבעלים והורו הבעלים שלקחו ממנו מעות, יכול הנגול לטעון "מתמת יראה הודיתי" ונאמן (הלכות גזילה פרק ט הלכה טו) — אין זה אלא מפני שהוחזק גולן, אבל כאן שלא הוחזק גולן אין המוכר נאמן בטענה זו (כסף משנה ועיין ראב"ר). וברור הדבר שמי שאנסוהו לתת מתנה אין מתנתו מתנה כיון שלא קבל מעות (ראה כבא כתרא מח ע"א בתוספות ריבור המתחיל "אמר").
[ומה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות גירושין הלכה כ' ע"ר שמכר או עד שנתן] אין כוונתו אלא להביא דוגמא של "אנוס", ולא שתהא מתנתו מתנה. ⁹ כבא כתרא מ ע"א ומח — מט. ¹⁰ "שמוריע

לעדים איך הענין היה" (סמ"ע סימן רה ס"ק ו), היינו, שנותן הודעה מוקדמת לעדים על הרקע האמתי של המכר.¹¹ בבא בתרא מ ע"א "מודעה בפני שנים".¹² לפי שגזלן אין לו חזקה (הלכות טוען ונטען פדק יג הלכה ב והלכה יא).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רה. א.

וְצָרִיכִין הָעֵדִים לֵידַע שֶׁהוּא מוֹכֵר מִפְּנֵי הָאִנֹּס
וְשֶׁהוּא אָנוּס וְדַאי, לֹא שִׁסְמְכוּ עַל פִּיו; וְכָל מוֹדְעָה
שֶׁאֵין פְּתוּב בָּהּ: וְאָנוּ הָעֵדִים יִדְעוּ שֶׁפְּלוּנִי זֶה אָנוּס
הִיא — אֵינָה מוֹדְעָה.¹

מכירה, י. ב

¹ בבא בתרא מ ע"ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רה. א.

בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּמוֹכֵר אוֹ בְּעוֹשֶׂה פְּשָׁרָה;¹
אֲבָל בְּמִתְּנָה אוֹ בְּמַחִילָה, אִם מָסַר מוֹדְעָה קֹדֶם
מִתְּנָה אַף-עַל-פִּי שְׁאִינוֹ אָנוּס — הָרִי הַמִּתְּנָה
בְּטֻלָּה. שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּמִתְּנָה אֶלָּא אַחֵר גְּלוּי דַּעַת²
הַנּוֹתֵן, שֶׁאִם אִינוֹ רוֹצֶה לְהַקְנוֹת³ בְּכָל לְבוֹ — לֹא
קָנָה הַמִּקְבֵּל מִתְּנָה. וְהַמַּחִילָה — מִתְּנָה הִיא.⁴

מכירה, י. ג

¹ שבאה על ידי טענת התובע וכפידת הנחבע, וכל אחד ואחד מוותר קצת לחבירו תמורת זה שחבירו מוותר לו קצת והדי זה כמכר (סמ"ע סימן רה ס"ק ט).² בבא בתרא מ ע"ב.³ והודעה כל שהיא שאינו רוצה במתנה מספיקה לנו, ולא צריך שיהיה בה אונס. אבל במכירה, מכיוון שמקבל כסף — אף על פי שמסר מודעה, ודאי נתדעה אחר כך ובטלה המודעה.⁴ שהרי אינו מקבל שום תמורה עבורה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רה. ב — ג.

אֶחָד הָאוֹנֵס אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֶׁהָפָהוּ¹ אוֹ תִּלְאַהּ עַד שְׁמֹכֵר, אוֹ שֶׁהִפְחִידוֹ בְּדָבָר שְׁאִפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת² בֵּין בִּידֵי גוֹי בֵּין בִּידֵי יִשְׂרָאֵל³ — הָרִי זֶה אָנֹס. וּמַעֲשֵׂה בְּאֶחָד⁴ שְׁשׂוֹכֵר פְּרָדֶס מִחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹר שָׁנִים וְלֹא הָיָה שָׁטֵר חֹבֵב⁵ בֵּיד הַמְשָׁפִיר, וְאַחֵר שְׁאָכְלוֹ הַשּׁוֹכֵר שְׁלֹשׁ שָׁנִים⁶ אָמַר לוֹ: אִם לֹא תִמְכְּנֵנוּ לִי — אֲכַבּוֹשׁ שָׁטֵר שְׂכִירוֹת וְאֶטְעוֹן שֶׁהוּא לְקִיחַ בִּידֵי. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: שֶׁזֶּה אָנֹס⁷. וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בְּזֶה⁸. לְפִיכָף⁹ אִם¹⁰ תִּבְעוּ הַמְשָׁפִיר בְּבֵית דִּין וְכֹפֵר בּוֹ¹¹ וְטַעַן שֶׁהִפְרָדֶס שְׁלוֹ¹², וְאַחֵר כֶּף מְסֵר הַמְשָׁפִיר מוֹדָעָה¹³ וְאַחֵר כֶּף מְכַר לַשּׁוֹכֵר שְׁכָפֵר בּוֹ — הָרִי הַמִּמְכָּר בְּטֹל, שֶׁהָרִי יֵשׁ לוֹ עֲדִים שֶׁהוּא אָנוֹס, וְהֵם הָעֲדִים שְׁכָפֵר בְּפִנְיָהֶם בְּבֵית דִּין¹⁴ וְהֵם עֲדֵי הַמוֹדָעָה¹⁵. וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בְּזֶה¹⁶.

מכירה, י, ד

¹ בגמרא הביאו תלייה, וזה רק לדוגמא, והוא הדין יסורים אחרים, ואף אונס ממון, כפי שיוצא מהעובדה להלן. ² יוצא מתוך העובדה להלן. ³ ואין אומרים שאין זה אונס, לפי שהוא יכול לתבוע את הישראל לדין (סמ"ע סימן רה ס"ק טו) — מכיון שלא תמיד ניתן לביצוע, כמו שאמרו בגמרא, שכותבים מודעה אפילו על אנשים דמי'מעלה (כגון "עלי ועליך", אביי ורבא על עצמם), כלומר, שבדאי מציינים לדין, מפני שלא תמיד בית הדין מזומן מיד (רשב"ם דיבור המתחיל "עלי ועליך"). ⁴ בבא בתרא מ ע"ב. ⁵ היינו שטר שכירות, הנקרא אף הוא שטר תוב, שכתוב בו זכותו של המשכיר וחובתו של השוכר (סמ"ע סימן רה ס"ק טז). ⁶ שאז יכול המחזיק לטעון שקנה הקרקע מהבעלים ושטר אבד (הלכות טוען ונטען פרק יא הלכה ב). ⁷ שהרי צפוי למוכר הפסד כל המקח. ⁸ היינו כל אונס ממון, ואפילו על ידי הפחדה. ⁹ כן הביא הרשב"ם בבא בתרא מ ע"ב בשם רבנו חננאל. ¹⁰ הרמב"ם

מתכוון בהמשך הדברים להסביר לנו כיצד נתברר האונס כעוכר דלעיל.¹¹ כלומר, שהפחדה זו נודעה על ידי זה, שהשוכר קיים את איומו וכפר באמת בשכידות, וטען שלקוח הוא בידו, וכך יצאו הדברים לאור.¹² והעדים שמעו את הטענה הזאת, אבל לא שמעו את ההפחדה, שהרי אם שמעו את ההפחדה, אין זה אונס, שהרי המוכר יכול להביאם לבית דין, ואם לא יעשה זאת, סימן שהשלים בסוף עם המכירה (מגיד משנה).¹³ שהמוכר אומר לבית דין, שהוא יכול לברר את אי-אמיתת הטענה של הלוקח, שכל הכפירה באה רק לשם הפחדה כדי שימכור לו, שהרי זה הלוקח מוכן לשלם לו כל הדמים, אם ימכור לו מעכשיו, והרי זה סימן שעדיין לא קנה, והוא מודיע כזה שהוא ימכור רק בכדי לגלות את האיום, אבל אין בדעתו כלל למכור (סמ"ע סימן דה ס"ק יז).¹⁴ שאם כי לא שמעו את ההפחדה, אבל שמעו את הכפירה שלו בשכירותו וטענתו שהיא לקוחה, וזהו אונס גמור, שהרי אלמלי לא מכר לו אחרי הכפירה, היה מפסיד הכל על ידי כפירה זו.¹⁵ לכאורה נראה דעת הרמב"ם, שצריך שעדי המודעה ידעו גם את האונס, אבל המגיד משנה מביא, שמספיק אפילו אם יש עדים אחדים שידועים על האונס.¹⁶ כלומר כל אונס על ידי הפחדה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רה, ז.

**בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? ¹ בְּאֵנִס, שֶׁהָרִי הוּא ² חֲמָסָן
מִפְּנֵי שְׁכוּפָה אֶת הַמוֹכֵר לְמִכּוֹר שְׁלֹא בְּרָצוֹנוֹ ³; אֲבָל
הַגּוֹזֵל ⁴ וְהַחֹזֵק בְּגִזְלָן וְאַחֵר כֶּף לִקְחַ שְׂדֵה שְׁגוֹל —
אֵין הַמוֹכֵר צָרִיף לְמִסּוֹר מוֹדְעָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנו
בְּהִלְכוֹת גִּזְלָה ⁵.**

מכירה, י, ה

¹ שצריך מודעה. ² אין זו נתינת טעם למה צריך מודעה, אלא קביעת העובדה כאילו אמר "שהוא" (סמ"ע סימן דה ס"ק יח) והמגיד משנה, אמנם, העתיק דברי רבינו "שהוא". וראה להלן הלכות מכירה פרק יז הלכה ח. ³ שאף על פי שאמד לו: "רוצה אני" או לפי מה שכתבנו למעלה בהלכה א (הערה 7) שכל שלא

אמר בפירוש שאינו דוצה הרי זה כאילו אמר "רוצה אני" ובאופן זה מכירתו מכירה (למעלה הלכה א) ואינו נקרא חמסן (בבא קמא סב ע"א) — כיון שמסר מורעה בפני עדים, גילה בזה שכל המכירה ואף אמירתו "רוצה אני" — כל זה היה באונס ויפה קראו רבינו "חמסן". וראה בלחם משנה פרק ד מהלכות אישות הלכה א. ⁴ בבא בתרא מז ע"ב. ושם מימרא של רב הונא, שגזלן, אף אם הביא שטר מכירה על השרה שגזל, אין לשטר זה כל משקל; וסוכר רבינו שרב ביבי שמסיעם בה משמיה דרב נחמן "קרקע אין לו, אבל מעות יש לו" — לא בא לחלוק על רב הונא, אלא להוסיף על דבריו. ולפי זה מפורש בדברי רב הונא שגזלן אין קנייתו קנין, אף שנתן מעות, אף על פי שלגבי חמסן אמר רב הונא: "תליוהו וזבין זכיניה זכיני" (בבא בתרא מז ע"ב). אבל דעת הרשב"ם שם, שרב ביבי חולק על רב הונא, וכן דעת הרי"ף שם. ומה שאמר רב הונא שגזלן אין קנינו קנין — כשלא נתן מעות (רשב"ם ותוספות שם) או שמסר מורעה (רי"ף). ולעולם אין חילוק בין גזלן לחמסן. ⁵ פרק ט הלכה טז. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, דה, ח.

19. ניתן החחה להפרדה לחלקים ועילת הביטול נוגעת רק לאחד מחלקי. ניתן לביטול אותו חלק בלבד; אולם אם יש להניח שהצד הרשאי לבטל לא היה מחקש בחוזה לולא העילה, רשאי הוא לבטל החלק האמור או את החחה כולה.

טול חלקי

שטר שפתיב בו רבית¹ בין קצוצה בין של ורביתם — גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית².

מלוה ולוה, ד, ו

¹ "פלוגי לזה מפלוגי מנה כריבית כך וכך לזמן פלוני" (רש"י בבא מציעא עב ע"א). ² ואין קונסין את המלוה שיפסיד את הקרן משום הריבית (בבא מציעא עב ע"א כחכמים ולא כרבי מאיר

האומר קנסינן היתרא משום איסורא ואינו גובה לא את הקרן ולא את הריבית).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, נב, א.

20. ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על עילת הביטול, ובמקרה של כפיה — תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפיה.

דרך הביטול

עד מתי¹ יהיה לו לחזור² ולתבע ההונאה³ או לבטל המקח⁴ עד כדי⁵ שיראה⁶ לתגר⁷ או לקרובו⁸; ואם שהה⁹ יותר מזה, אפלו לקח שנה מאה במאיתם — אינו חוזר¹⁰.

במה דברים אמורים?¹¹ בלוקח, שהרי המקח בידו¹² ומראהו¹³; אבל המוכר¹⁴ חוזר בהונאה לעולם¹⁵, ואין צריך לומר בבטול מקח¹⁶ שאינו יודע דמי זה שמכר¹⁷ עד שיראה כמותו שנמכר בשוק. לפיכך¹⁸ אם היה המקח דבר שאין במינו שנזני והוא כלו שנה¹⁹, כגון פלפלין²⁰ וכיוצא בהם — הרי זה אינו חוזר אלא עד כדי שישאל על שער שבשוק בלבד.

וכן²¹ אם נודע²² שבא לידו כממכרו וידע שטעה ולא תבע — אינו יכול לחזור ולתבוע, שהרי מחל.

מכירה, יב, ה — ז

¹ משנה בבבא מציעא מט ע"ב. ² במשנה (שם) כחוב: "מוחר", ומוזה דייק רש"י (שם) דיבור המתחיל "ער מחי מותר להתזיר", שאף "מי שפרע" אין כאן. ³ בשתות. וכן הוא בשולחן ערוך (סימן רכו סעיף ז). ⁴ ביתר משתות. וכן הוא בשולחן ערוך שם. ⁵ משנה בבבא מציעא מט ע"ב. וכמו שפסק רבא (שם נ ע"ב) "זה וזה (=שתות ויותר משתות, כלומר, אונאה וביטול מקח) בכדי שיראה לתגר או לקרובו". ⁶ את המקח. ⁷ סוחר בעל מקצוע. ⁸ הבקי בענינים אלו. ⁹ שאז "מחל על אונאתו" (רש"י שם). ¹⁰ שאין חילוק באונאה של "יותר משתות" בין חומש לשליש או חצי (סמ"ע סימן רכו ס"ק טז). וראה להלן פרק כז הלכה ה שאם היתה האונאה בכדי שאין הדעת טועה, אין זו בכלל אונאה, אלא מתנה היא. ¹¹ בבא מציעא נ ע"ב מימרא של רב נחמן, ושם נא ע"א עובדא, שבה הורה כן רב נחמן הלכה למעשה. ¹² טעם זה הביאו בגמרא נא ע"א בקשר עם עובדא מסוימת. ¹³ שהלוקח רגיל ללכת ממקום למקום ולהראות את מקחו, ומתוך כך מעירים לו על האונאה. ¹⁴ שאין המקח תחת ידו. ¹⁵ ללא כל הסתייגות בזמן. ¹⁶ בעובדא שהורה בה רב נחמן (שם נא ע"א) שהמוכר לעולם חוזר, היתה האונאה יותר משתות, שהרי אמרו לו לחזור (הגר"א סימן רכו ס"ק טז). ¹⁷ שוויו האמיתי של המקח. ¹⁸ מסקנא הגיונית, שהוציא הרמב"ם מהדין הקודם, והסכים לו הרמב"ן. אך הרשב"א חולק עליו וסובר שמוכר תמיד חוזר, ללא כל הסתייגות שהיא "שלא תחלוק בשעורין" (מגיד משנה). ¹⁹ שכל בני המין יש להם מחיר אחיד, ללא יוצא מן הכלל. ²⁰ שאין כל הפרש בין פלפל אחד לחבירו. ²¹ אף הלכה זו היא מסקנא הגיונית מן ההלכה הקודמת. ²² = בבירור גמור (סמ"ע סימן רכו ס"ק כ).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכו, ז – ח.

21. משבוטל החוזה, חייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה, ואם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה — לשלם לו את שוויי של מה שקיבל.

המוכר¹ זרעוני גנה², שאין עצמם של זרעונים
נאכל, לחברו ולא צמחו — חייב באחריותם
ומחזיר לו את הדמים³ שלקח ממנו, שחזקתם
לזריעה⁴...

מכירה, טז, א

¹ משנה בבבא בתרא צב ע"א כרבן שמעון בן גמליאל. ² כגון זרע כרוב וקפלוט (רשב"ם שם). ³ אבל אינו חייב להחזיר את ההוצאות שהוציא הלוקח, כדעת תנא קמא בברייתא (שם צג ע"ב), לפי שאינו אלא גרם כנזק ("גרמא כנזיקין") מה שאינו גורר אחריו תגמול משפטי (רשב"ם שם דיבור המתחיל "דמי זרע"). ולא כרעת יש אומרים (שם) שחייב לשלם דמי ההוצאה. ואין המוכר יכול לנכות מן החשבון את הזרעים, שהשתמש בהם הלוקח ונרקחו והלכו לאיבוד — מכיון שידע מראש מה צפוי להם, לזרעים אלו (סמ"ע סימן דלכ ס"ק מו) והלוקח לא היתה לו כל הנאה מזרעים אלו (רשב"ם שם). ⁴ שאף שלא התנה במפורש שקונה אותם לזרעים — כיון שאינם עומדים לאכילה, הרי זה כאילו התנה שהוא קונה לזרעים.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלכ, כ.

המוכר¹ בהמה לחברו לטביחה² ושחטה ונמצא
טרפה³, אם נודע בודאי⁴ שהיתה טרפה⁵ כשלקחה
— הרי זה מחזיר לו את השחוטת ויחזיר המוכר
את הדמים. מפאן אתה למד⁶: שהמוכר דבר שהיה
מום בממכרו ועשה בו הלוקח מום אחר⁷ קדם
שיודע לו⁸ המום הראשון, אם עשה דבר שידרכו
לעשותו, כגון זה ששחט⁹ את הטרפה — פטור;

וְאִם שְׁנָה וְעָשָׂה מוֹם אַחֵר קִדְּם¹⁰ שְׂיִדְעַע לוֹ הַמוֹם
[הָרֵאשׁוֹן] — מַחְזִיר הַמֶּקֶחַ לְכַעֲלֹ וּמִשְׁלֵם דָּמֵי
הַמוֹם¹¹ שְׁעָשָׂה.

מכירה, טז, ו

¹ חולין נ — נא וכתובות עו ע"ב. ² ודוקא שהותנה מפורש לשחיטה, כי אחרת לא היה הלוקח צריך לשוחטה, שהרי הוא יכול להשתמש בה לחרישה, ברם הטור השמיט המלה: "לטביחה", ודעתו, כמו שמסביר ה"נתיבות" (סימן רלב, אות ג), שטריפה אינה ראוייה אף לחרישה. ³ כל מיני טריפות, אפילו טריפות של סירכא, אף שהיא דבר שכיח ואפשר היה לומר, שזה לא מקח טעות, שהלוקח חייב היה להעלות על הדעת דבר זה ולהתנות על זה מראש (באד הגולה סימן רלב, יב. ועיין נתיבות המשפט שם אות ג). ⁴ כגון שהוגלד פי המכה, שאז ברור שהטרפות נולדה כבר שלשה ימים לפני השחיטה, ובאופן שהלוקח קנה תוך שלשת ימים אלו, ראה להלן פרק כ הלכה טו. ⁵ ואפילו ספק טריפה (דמ"א בשם הר"ן, סימן רלב סעיף יב), ואפילו רק חומרות הגאונים (סמ"ע בשם הר"ן, ס"ק כח), שהרי ביחס לדיני מקח וממכר, אחרי שאי אפשר לאכול בהמה זו, יהיה מחמת הספק, או מאיזה טעם שהוא, סוף סוף הרי זה מום. ⁶ מהדין הקודם. ⁷ כגון כאן, ששחט הבהמה, שעל ידי כך אינה ראויה אף לחרישה שלזה היתה ראוייה לפני השחיטה, והדי זה הוא כמו מום. ⁸ אבל אם עשה בו מום לאחר שנודע לו — הדי זה כנשתמש בו (למעלה פרק טו הלכה ג, ראה לחם משנה). ⁹ אחרי שהבהמה עמדה לשחיטה. ¹⁰ בדפוס רומי: "אחר" במקום "קודם". וזה סותר למה שכתב למעלה פרק טו הלכה ג. והכסף משנה פירשה בדוחק: "ואם שנה ועשה מום אחר (כלומר קודם שנודע) — אחר שידע לו מחזיר המקח" וכו'. ¹¹ ה"נתיבות" (סימן רלב, סעיף יד, ס"ק ה) מהסס בדבר, ולדעתו, המוכר שידע את המום למפרע — הוא חייב לשאת באחריות ולא הלוקח.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, יא — יג.

המוכר קרקע¹ לחברו ואכל פירותיה ולאחר זמן
נראה כה מום, אם רצה להחזיר קרקע לפעלים –
מחזיר כל הפירות שאכל²; ואם היה חצר³ ודר בו
– צריך להעלות לו שכר.

המוכר⁴ דבר שיש בו מום שאינו נראה ואבד המקח
מחמת אותו המום⁵ – הרי זה מחזיר את
הדמים.

מכירה, טז, ח – ט

¹ בבא מציעא סו – טז, ושם שורה של עובדות ומימרות, שנושאן:
"בטול המקח" והסיכום: אם קרקע חוזרת, אף הפירות חוזרים,
שהלוקח צריך להחזיר למוכר את הפירות שאכל שלא כדין.
² שהרי הלוקח מקבל בתורה את כספו ונמצא כסף זה דומה להלואה,
והפירות שאכל כריבית (סמ"ע סימן רלב ס"ק לג) וראה בדברי
רבינו בפרק ו מהלכות מלוה ולוה הלכה ד. ³ משנה בבא מציעא
סד ע"א על נושא דומה. ⁴ יוצא מתוך העובדא המובאת כבבא
מציעא מב ע"כ והשקלא וטריא מסביב לה. ⁵ שאחרי שהלוקח
לא ידע עליו, לא היה זהיר במדה מספקת, ומתוך כך אבר המקח.
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רלב, טז, יח.

...וכן המוכר שדה¹ או חצר באסמכתא², הואיל
ולא קנה הגוף – הרי כל הפירות שאכל רבית
ומחזיר אותן. והוא הדין לכל מי [שלא] קנה קנין
גמור מתחלה³ שהוא מחזיר את הפירות, מפני שאם
אכל את הפירות – הרי זו רבית של תורה...

מלוה ולוה, ו, א

¹ ראה להלן הלכה ז. ² יתבאר להלן פרק ו הלכה ד. ³ יתבאר
להלן פרק ו הלכה ה.

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רז, י.

23. חזוה יכול שיעשה בעל פה, בכתב או בצורה אחרת, זולת אם היתה צורה מסוימת תנאי לחקפו על פי חוק או הסכם בין הצדדים.

המקח אינו נקנה בדברים¹, ואפלו העידו עליהם עדים. כיצד? בית זה² אני מוכר לך, יין זה אני מוכר לך, עבד זה אני מוכר לך, ופסקו הדמים, ורצה הלוקח ואמר: קניתי; ורצה המוכר ואמר: מכרתי, ואמרו לעדים: הוו עלינו עדים שמכר זה ושלקח זה — הרי זה אינו כלום³ וכאלו לא היו ביניהם דברים מעולם⁴. וכן פנותן מתנה⁵ ומקבלה.

מכירה, א. א.

¹ בלי פעולת קנין. ² בית, יין, עבד, שלש דוגמאות משלשה תחומים: קרקע, מטלטלין, עבדים. ³ בבא מציעא מח ע"א מהתוספתא פרק ג: "והנושא והנותן בדברים לא קנה". ⁴ וכל זה מבחינה משפטית, ברומ מגונה הדבר מבחינה מוסרית, ועל זה אמרו: "דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה" (בבא מציעא מט ע"א); כלומר, איקיום של הדבור, אף הנטול פעולת קנין, יש בו משום חסר כנות, ואינו רצוי לחכמים כמו שאמרו (בבא מציעא מח ע"א): "והחזור בו אין רוח חכמים נוחה הימנו", וכן כתב רבנו בהלכות מכירה פרק ז הלכה ח (מגיד משנה). ⁵ בבא מציעא מט ע"א: "האומר לחברו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו". וראה הלכות מכירה פרק ז הלכה ט בדברי רבנו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קפט, א.

מכר לו בדברים¹ בלבד ופסקו הדמים², ורשם הלוקח רשם³ על המקח פרי שיהיה לו סימן ידוע שהוא שלו, אף-על-פי שלא נתן מהדמים כלום — כל החזור בו אחר שרשם מקבל מי שפרע⁴; ואם מנהג המדינה הוא שיקנה הרשם קנין גמור —

**נִקְנָה הַמֶּקֶחַ⁵ וְאֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, וְיִהְיֶה
זֶה חַיֵּב לִתֵּן דָּמִים⁶.**

מכירה, ז. ו

¹ כבא מציעא עד ע"א. ² תנאי הכרחי הקודם לכל קנין, וראה הלכות מכירה פרק ד הלכה יא. ³ זה פירוש המלה "סיטומתא", המובאת בגמרא כבא מציעא עד ע"א. ⁴ כך מסקנת הגמרא שם, ופירש הסמ"ע: "חז"ל תקנו נאף במקום שאין המנהג שהרושם קונה קנין גמור] להיות לרושם דין נתינת מעות על המקח [נשיקבל מי שפרע]". ⁵ כבא מציעא עד ע"א. ומכאן "שהמנהג מבטל הלכה ככל כיצא כזה, שבכל דבר שבממון על פי המנהג קונים ומקנים" (מגיד משנה בשם הרשב"א). "ובזמן הזה שנהגו הסוחרים שמוסרים לקונה המפתח וסוגרים בו — קונה בענין שכירות בית כשמסר לו המפתח" (הגהות מיימוניות כאן אות ה בשם ספר המקצועות). ⁶ [בקנין הגבחה שהיא מן התורה ואף בקנין משיכה שהיא מדרבנן, כתב רבינו (הלכות מכירה פרק ג הלכה ה) ש"כופין את הלוקח ליתן הדמים", ואילו "סיטומתא" שאינה אלא מנהג, סוכר רבינו, שאין מנהג לכופו ולהוציא ממנו ממון. ועיין רש"י לכתובות צא ע"ב דיבור המתחיל "מצוה", שסוכר שאין כופין אלא כמצוה המפורשת בתורה ובתוספות שם פו ע"א דיבור המתחיל "פריעת" חלקו עליו וכתבו שאף כמצוה דרבנן כופין אותו, עיין שם].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רא. א.

**וּבִמָּה יִקְנָה הַמֶּקֶחַ? הַקִּרְקָעוֹת בְּאֶחָד מִשְׁלָשָׁה
דְּבָרִים: בְּכֶסֶף, או בְּשֹׁטֶר, או בְּחִזְקָה¹.**

מכירה, א. ג

¹ קידושין כו ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצ. א.

**בִּיצֵד בְּשֹׁטֶר? כָּתֹב לוֹ עַל הַנִּיָּר¹, או עַל הַחֶרֶס², או
עַל הָעֵלָה: שְׂדֵי נְתוּנָה לָךְ³, שְׂדֵי מְכוּרָה לָךְ — פֵּינָן**

שְׁהִינֵה שְׁטֵר לִידוֹ קָנָה, אֶף-עַל-פִּי שְׁאִין שֵׁם
עֲדִים כָּלֵל, וְאֶף-עַל-פִּי שְׁאִין הַשְׁטֵר שְׁוֹה כָּלוּם.⁵
בְּמֵה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹכֵר שְׁדָה מִפְּנֵי רָעָתָה;⁷
אֲבָל בְּשֹׂאֵר קִרְקָעוֹת, אֶף-עַל-פִּי שְׁהִינֵה שְׁטֵר שֵׁל
מִכָּר לִידוֹ וְנֶאֱפְלוּ הָיוּ בּוֹ עֲדִים — לֹא קָנָה⁸ עַד
שִׁיתָן אֶת הַדָּמִים.

מכירה, א. ז

¹ קידושין כו ע"א בברייחא. ² ה"חרס" וה"עלה" שניהם אפשר
לזייף את הכתב שעליהם, מבלי שיהיה ניכר הזיוף, ומתוך כך אין
כותבים עליהם שטר ראיה ושטרי חוב, שצדיכים, למטרתם,
להתקיים זמן רב, לעומת זה: שטר מכר שאינו זקוק לקיום ממשיך,
כי אם לשעת המכר, לא איכפת לנו, אם ישנו את הכתב שעליו
ויזייפו אותו, אחרי שתפקידו נגמר עם המכר (סמ"ע סימן קצא
סעיף א). ³ במתנה. ⁴ של הקונה או מקבל המתנה. ⁵ כלומר
אין הנייר שוה פרוטה (קידושין כו ע"א). ⁶ שקונה בשטר לבר.
⁷ שאז מעוניין המוכר להפטר מן המקח, ומסתפק בכל מעשה קנין
שהוא (קידושין כו ע"א). ⁸ וברור שגם כאן מועיל תנאי מפורש
של אחד הצדדים בבחירת הקנין (מגיד משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצא, א – ב.

כְּשֵׁם שֶׁהִקְרָקַע נִקְנָה בְּכֶסֶף, בְּשֹׂטֵר וּבַחֲזָקָה כָּף
שְׁכִירוֹת הִקְרָקַע¹ נִקְנָה בְּכֶסֶף לְבִדּוֹ² אוּ בְשֹׂטֵר לְבִדּוֹ
אוּ בַחֲזָקָה, וְאִין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ.

מכירה, א. יח

¹ בבא מציעא צט ע"ב. ² בשכירות מספיק כל קנין לבדו ואין
צורך להרכיב את שניהם, מפני שאינה אלא לזמן מוגבל וסמכה
דעתם של השוכר והמשכיר באיזה קנין שהוא (ראה בית יוסף, סימן
קצה, ריבוד המתחיל "וכשם").

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שטר, א.

אָחַד הַבְּהֵמָה¹ וְאֶחָד שָׂאֵר הַמַּטְלָטְלִין נִקְנִין בְּמַעוֹת
דִּין תּוֹרָה, וּמִשְׁנֵתָן אֶת הַמַּעוֹת — קָנָה וְאִין אֶחָד
מֵהֶם יוּכַל לְחַזֹּר בּוֹ; אֲכָל חֲכָמִים תִּקְנוּ² שְׁלֹא יִקְנוּ
הַמַּטְלָטְלִין אֲלֵא בְּהִגְבָּהָה אוֹ בְּמִשְׁכֵּית דְּבַר שְׂאִין
דִּרְכּוֹ לְהִגְבִּיהָ³.

מכירה, ג, א

¹ בבא מציעא מז ע"ב כרבי יוחנן. נולמדים דבר זה מקל וחומר: אם גופו קונה במעות, כעבד עברי (קידושין יד ע"ב) — ממונו לא כל שכן (רבינו חננאל זרי"ף, וראה ברמב"ן ורשב"א ונימוקי יוסף בבבא מציעא שם. ומקור קל וחומר זה בכבודות יג ע"א בדין קניית ישראל מגוי). ואין לדחות הקל וחומר ולאמר: אם כן אפילו בשטר יקנה ממונו כשם שקונה גופו (קידושין יד ע"ב), שהרי מטלטלים אינם בני שטר — בבא קמא עט ע"ב (וצריך לומר שמה שהקשו בכבודות יג ע"א על קל וחומר מעין זה "אם כן אפילו שטר וחזקה" — שעיקר הקושיא מחזקה (ולא משטר שהרי מטלטלים אינם בני שטר), וכאן ב"ישראל מישאל" לא שייך להקשות כן שהרי עבד עברי אינו נקנה בחזקה). וגם אין לדחות ולומר: ישראל מגוי יוכיח שקונה גופו של גוי בכסף כעבד כנעני (קידושין כב ע"ב) וממונו אינו קונה אלא במשיכה, לדעת רבי יוחנן (בכבודות יג ע"ב), שהרי דעת הרמב"ם שישאל מגוי קונה גם במשיכה וגם במעות (הלכות זכיה ומתנה פרק א הלכה יד ועיין שם במגיד משנה). ורש"י (בבא מציעא מז ע"ב) נתן מקור אחר לדעת רבי יוחנן שמעות קונות דבר תורה, ועיין תוספות בכורות יג ע"ב דיבור המתחיל "דבר".
² הטעם ראה להלן הלכה ה. ³ כי הגבהה עדיפה ממשכה, וכל דבר שדרכו להגביה אינו נקנה אלא בהגבהה כרלהלן.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצת, א.

הַסְפִּינָה הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לְהִגְבִּיהָ¹ וַיֵּשׁ
בְּמִשְׁכֵּתָה טָרַח גְּדוֹל וְאִינָה נִמְשַׁכֶּת אֲלֵא לְרִבִּים²
— לֹא הִצְרִיכוּהָ מְשִׁיכָה³ אֲלֵא נִקְנִית בְּמִסְרָה⁴.

וכן כל פיוצא בזה⁵. ואם אמר לו המוכר: לך משוך וקנה! — אינו קונה הספינה עד שימשיכה⁶ כללה⁷ ויוציאנה מכל המקום שהיתה בו⁸, שהרי הקפיד⁹ המוכר שלא יקנה זה אלא במשיכה. מכירה, ג. ג.

¹ בגלל כוונתה. ² רק על ידי אנשים רבים (כסף משנה). ³ כלומר לא הצריכה להוציאה מרשות הרבים ולהכניסה לסימטא במקום שהמשיכה קונה (הלכות מכירה פרק ר הלכה ג). כי משיבה עריפה ממסירה, בנגור לשיטת רבנו תם, הסובר שמסירה עריפה ממשיכה (עיין תוספות בבא בתרא עו ע"א דיבור המתחיל "ספינה"). ⁴ בבא בתרא עו ע"א פו ע"א. ומסירה זו מה היא? נחלקו בה רבותינו הראשונים: יש אומרים, שצריך שימסור לו המוכר מיר ליד (תוספות בבא בתרא עה ע"ב דיבור המתחיל "אחזה" בשם ריב"א) ויש אומרים, שאם אחז הבהמה או הספינה במצות המוכר הרי זו מסירה (שם בתוספות). ⁵ בגון כלים ככרים ותיבות גדולות. ⁶ לסימטא. ⁷ כשמואל ולא כרב (בבא בתרא עה ע"ב). וראה פרק מהלכות מכירה הלכה ו שבבעלי חיים מספיק אם עקרה יד ורגל והרי היא כנעקרה כולה, עיין שם. ⁸ כלומר, שימשוך אותה מלוא אורכה, באופן שיגיע סוף הספינה למקום שהיה ראשה בתחילה. ⁹ כחכמים דרבי (בבא בתרא עו ע"ב). וכן אם הלוקח, בלי שהמוכר יצווה על זה, אלא מיזמתו-הוא, התחיל במשיכת הספינה, על אף היותה ברשות הרבים, ששם מספיקה מסירה, אינו קונה אלא במשיכה, שהרי גילה דעתו שהוא רוצה רק בקנין זה (ר"י אבן מגש).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצח, ו.

נמצאת למד¹: שהלוקח מטלטלין, אף-על-פי שנתן כל הדמים יכול לחזור בו²; וכן המוכר³ יכול לחזור בו עד שיגביה⁴ או ימשוך דבר שאין בו הגבחה, או ימסור המוכר ללוקח דבר שאין דרכו

לְהַמְשִׁיךְ. וּמִשְׁהִגְבִּייה אוּ מִשֶּׁךְ דָּבָר שְׁאִין דִּרְכוּ
לְהִגְבִּייה, אוּ נִמְסָר לוֹ דָּבָר שְׁאִין דִּרְכוּ לְהַמְשִׁיךְ —
קָנָה וְאִין אֶחָד מִשְׁנִיָּהֶם יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, וְכוֹפִין אֶת
הַלּוֹקֵחַ לַתֵּן אֶת הַדָּמִים.⁵

¹ סיכום הדברים הקודמים. ² אבל חייב לקבל "מי שפרע", וראה
פרק ז מהלכות מכירה הלכות א — ב. ³ כחכמים ולא כרבי
שמעון, הסובר, שרק המוכר שהכסף בידו יכול לחזור בו, ולא
הלוקח (כבא מציעא מד ע"ב). ⁴ ההדרגה הידועה בדרכי הקנין:
הגבחה, משיכה, מסירה. ⁵ כדין פריעת חוב שכופין את הלוח
לפרוע למלוה (כתובות פו ע"א), וראה הלכות מכירה פרק ז הלכה ו.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצח, א.

- פירוש של חוזה 25. (א) חחה יפורש לפי אומד רעתם של הצדדים. כפי שהיא משתמעת מתוך
החוזה, ובמידה שאינה משתמעת ממנו — מתוך הנסיבות.
- (ב) חחה הניתן לפירושים שונים, פירוש המקיים אותו עדיף על פירוש
שלפיו הוא בטל.
- (ג) ביטויים ותניות בחוזה שנוהגים להשתמש בהם בחוזים מאותו סוג
יפורשו לפי המשמעות הנודעת להם באותם חוזים.
- (ד) סעיפים 2, 3, 5, 9 (א) ו-36 לפקודת הפרשנות יחולו, בשינויים
המחוייבים, גם על פירושו של חוזה.

שְׁטָר¹ שֶׁכָּתְבוּ מִלְמַעְלָה מִנֶּה² וּמִלְמָטָה מֵאֲתִים,
מִלְמַעְלָה מֵאֲתִים וּמִלְמָטָה מִנֶּה — הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחֵר
הַתַּחְתּוֹן. וְלָמָּה אֵין הוֹלְכִין אַחֵר הַפְּתוֹת
שֶׁבְּשִׁנְיָהֶם?³ לְפִי שְׁאִין הָאֶחָד תְּלוּי בַּחֲבֵרוֹ, שְׁאִם
הָיָה כְּתוּב בּוֹ מִנֶּה שֶׁהֵן מֵאֲתִים אוּ מֵאֲתִים שֶׁהֵן מִנֶּה

הָיָה נוֹטֵל מִנֶּה;⁴ אָבֵל שְׁנֵי דְבָרִים שְׁאִין הָאֲחֵרוֹן
תְּלוּי בְּרֵאשׁוֹן — הֵלֶךְ אַחֵר אַחֲרוֹן. הָיָה בּוֹ
מְלַמֵּעֵלָה שֵׁם וּלְמַטָּה שֵׁם קְרוֹב לוֹ — הֵלֶךְ אַחֵר
הַתַּחְתּוֹן.⁵ אִם כֵּן לָמָּה כּוֹתֵבִין אֶת הָעֲלִיּוֹן? שְׁמָא
תִּמְחַק אוֹת אַחַת מִן הַתַּחְתּוֹן וְיִלְמַד מִן הָעֲלִיּוֹן.⁶
כְּגוֹן שֶׁהָיָה⁷ בְּעֲלִיּוֹן חֲנָנִי אוֹ עֲנָנִי וּבַתַּחְתּוֹן חֲנָן אוֹ
עֲנָן בְּדוּעַ שֶׁהוּא הַשֵּׁם הָעֲלִיּוֹן, אָבֵל לֹא יִלְמֹד
תַּחְתּוֹן מֵעֲלִיּוֹן בְּשֵׁתִי אוֹתִיּוֹת.⁸

מלוה ולוה, כו. יד

¹ משנה בבבא בתרא קסה ע"ב. ² מאה דינרי כסף. ³ שהרי אין
מוציאים ממון מספק. ⁴ ולמה אין הולכים גם בזה אחר התחתון?
משום שכאן טעות גלויה בחשבון, ואין אנו יודעים איזה סכום
מוטעה, ולפיכך רנים כמו בכל ספק שבממון, שהמוציא מחבירו
עליו הראיה. ⁵ בשטרות הולכים בכל רבר אחר התחתון, כשאין
סיבה מיוחדת מתנגדת לכך. הר"י מיגש בפירושו מגמק שיש לראות
בתחתון חזרה מהכתוב בעליון. ⁶ כל זה במשנה הנזכרת לעיל.
⁷ ברייתא בבא בתרא קסו ע"ב. ⁸ שם. ובגמרא פירשו טעמו של
דבר: שמא יקרה שם בן שלש אותיות וכתוב למעלה שתי אותיות
שהן רוב השם ואין ללמוד מעליון אלא להשלים את התחתון
כשהוא עיקר השם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, מב. ה. ו.

שְׁטָרִי שְׁכָתוּב בּוֹ: אֶסְתִּירָא מֵאָה מְעִי² אוֹ שְׁכָתוּב
בּוֹ: מֵאָה מְעִי אֶסְתִּירָא — הֵלֶךְ אַחֵר פְּחוֹת
שְׁבִלְשׁוֹנוֹת וְאִינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אֶסְתִּירָא אַחַת³, שִׁיד
בְּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמוֹצִיא
מִחֲבֵרוֹ וְאִינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא כְּדָבָר שְׁאִין בּוֹ סֶפֶק.
לְפִיכָף כָּל שְׁטָר שֵׁישׁ בּוֹ מִשְׁמַע שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: שְׁמָא
כָּף אוֹ שְׁמָא כָּף — אִינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא הַפְּחוֹת

שְׁבִשְׁתִּיהֶן; וְאִם תִּפְסַּ בְּעֵלְיוֹנָה – אֵין מוֹצִיאֵין
מִיָּדוֹ⁴ אֶלָּא בְּרָאָה בְּרוּרָה⁵.
מלוה ולוה, כז, טז

¹ בבא בתרא קה ע"ב. ² מעי = פרוטה של נחושת (מעה כסף, היא אחד משהה בזוז = 32 פרוטות). ³ היינו 96 פרוטות. ולמה אין הולכים אחד התחתון? כמו במנה ומאתים (ראה הלכה יד)? משום שזה כאילו אמר "איסתירא שהיא מאה מעי" והרי זה רומה לכותב מאה שהם מאתים. ואפשר להוסיף עוד נימוק: שדרכם של אנשים לעגל את הסכומים ולפיכך כתב מאה אף על פי שמגיע לו רק 96 פרוטות, וסמך על מה שכתב אסתירא (ראה רשב"ם בבא בתרא קה ע"ב דיבור המתחיל "מהו רתימא"). ⁴ שהרי הוא המוחזק. ⁵ ואפילו אם יש עדים שתפס ואינו יכול להכחיש (מסקנת המגיד משנה וכן פסק הש"ך חושן משפט סימן מב ס"ק ט. ראה בית יוסף שם).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, מב, טו.

וְהוּא הָדִין לְכָל תְּנָאי מָמוֹן, שְׁאוּמְדִין דַּעַת הַמִּתְנָה
וְאֵין כּוֹלְלִין בָּאוֹתוֹ הַתְּנָאי אֶלָּא דְּבָרִים הִידוּעִין
שֶׁבְּכָלֵּלִם הִיָּה הַתְּנָאי וְהֵם שֶׁהִיוּ בְּדַעַת הַמִּתְנָה
בְּשַׁעֲה שֶׁהִתְנָה.

מכירה, יט, ו

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכה, ג.

וְאֵין¹ הַדָּמִים רְאָיָה², שְׁאִם³ טַעָה⁴ בְּכָדִי שֶׁהִדַּעַת⁵
טוּעָה – יֵשׁ לוֹ⁶ אוֹנָאָה⁷ אוֹ בְטוּל מַקָּח⁸, כְּדִין כָּל
הַמוּכָר וְלוֹקֵחַ⁹; וְאִם¹⁰ טַעָה בְּכָדִי שְׁאֵין¹¹ הִדַּעַת
טוּעָה – לֹא¹² כְּטַל הַמַּקָּח, שֶׁנֶּה¹³ מִתְנָה¹⁴ נָתַן לוֹ
וְאֵין לוֹ אֶלָּא¹⁵ הַחֲמוּר¹⁶ בְּלֹא שְׂקִים¹⁷. וְכֵן כָּל
כִּיּוֹצֵא¹⁸ בָּזֶה אֵין מְבִיאֵין בּוֹ רְאָיָה מִן הַדָּמִים.

מכירה, כז, ה

¹ משנה בבבא בתרא עז"כ כחכמים ולא כרבי יהודה. ² היינו, שאם נתן הלוקח דמים, שסכומם עולה על ערך נושא המכירה, אין אומדים שזה ראייה שהתכוון לכלול במכירה זו עוד דברים, כגון אם קנה צמד, ונתן מאה זהובים, אין אומרים: כיון שבעד צמד לבדו לא היה ניתן סכום גדול כזה, אלא ודאי התכוון גם לצרוף הבקר (סמ"ע סימן רכ ס"ק טו). ³ כלומר, ודינו של העודף כדלהלן. ⁴ היינו, הטעות היא, שהוסיף דמים יותר ממשוה מחיר נושא המכירה. ⁵ שהטעות אינה מופרזת, רק שאפשר להניח שהלוקח טעה, ונתן יותר מכפי שצריך, מתוך אי-הבנה. ⁶ אין אנו אומדים שהתוספת בדמים באה לכלול תוספת בחפצים, אלא שהתכוון באמת רק לנושא המכירה, ואשר לעודף דמים שנתן – היה זה מחמת טעות. וזה כלול במסגרת "אונאה", ולכן הדין הוא כמו בכל אונאה. ⁷ אם ההפרש הוא בשתות. ⁸ אם ההפרש הוא ביותר משתות. ⁹ ראה פרק יב מהלכות מכירה. ¹⁰ כלשון האחרונה בגמרא, וכפי הנמקת הרשב"ם (דיבור המתחיל "בכדי שהדעת טועה") שהתשובה הראשונה היא דוחק. ¹¹ שההפרש הוא מוגזם, ואין להניח שהיחה כאן טעות, שאין אדם טועה עד כדי כך. ¹² אף כאן, אין אנו אומרים, שהתכוון בתוספת דמים זו לתוספת רבדים. ולא עוד אלא שכאן אף אין דנים דין אונאה, ואין המוכר יכול לתבוע את העודף, שבו נתאנה. ¹³ העודף הזה. ¹⁴ שמכיון שלא יתכן, שאדם טועה בשעור כזה, אנו אומרים שהתכוון לתת לו את העודף הזה בתורת מתנה. וזה הוא כלל בכל דיני אונאה, שאם האונאה היא מופרזת, בכדי שאין הדעת טועה – אין בה דין אונאה, והיא נחשבת כמתנה. וראה בפרק ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י. ¹⁵ כלומר, אינו מקבל את דמיו שנתן יותר משויו של נושא המכירה בחזרה, וכן אינו מקבל תוספת רבדים על זה שכרגיל. ¹⁶ רבינו נותן דוגמא מההלכה האחרונה שעסק בה. ¹⁷ היינו כלי המשא. ¹⁸ בכל השטחים, שאפשר היה כאילו להניח, שהרמים ישמשו הוכחה להכליל יותר דברים בנושא המכירה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכ, ח.

הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ¹: שְׁדוֹת² אֲנִי מוֹכֵר לָךְ — מַעוֹט
שְׁדוֹת שְׁתִּים³. אָמַר לוֹ: כָּל שְׁדוֹת⁴ — אֶפְלוּ שְׁלֹשׁ
וְאַרְבַּע⁵, חוּץ⁶ מִגִּנּוֹת⁷ וּפְרָדִים⁸. אָמַר לוֹ: נִכְסִים⁹
— אֶפְלוּ גִנּוֹת וּפְרָדִים, חוּץ מִבָּתִּים וְעֶבְדִּים¹⁰;
וְאִם אָמַר לוֹ: כָּל נִכְסֵי¹¹ — אֶפְלוּ עֶבְדִּים וּבָתִּים
וְכָל הַמְטַלְטֵלִין¹² הַיְדוּעִים לוֹ, וְאֶפְלוּ תַּפְלִין
שֶׁבְּרֹאשׁוֹ¹³ בְּכָלֵל הַמָּכָר.

מכירה, כא, יח

¹ סיכום הגמרא בבבא בתרא סא ע"ב. ² ללא הגדרת הכמות.
³ שיר בעל השטר — הלוקח — על התחונה, והוא מקבל רק את
המינימום, שיש במשמעות לשון המכירה. ⁴ שהוסיף מלת הרבוי:
"כל". ⁵ כלומר כל השדות שישנם: ואפילו הן יותר משתים עד
שלש וארבע, והוא הדין יותר. ⁶ שביטוי זה "שדות" אינו כולל
את אלו. ⁷ שמגדלים בהם ירקות, ולא ירקות כמו בשדות.
⁸ שמגדלים בהם פירות, כגון רמונים. ⁹ ככתב יד תימן: "נכסי" וכן
במגיד משנה. וכן כרי"ף ישן שם: "אמר ליה נכסי אפילו פרדסי
ובוסתני לכו מבתי ועבדי" (מגיד משנה והגהות הכ"ח כרי"ף שם).
ואף על פי שלהלן (הלכות זכיה ומתנה פרק יא הלכה טו) כתב
רבינו שכל המטלטלין והקרקעות והבגדים והעבדים והכהמה וכו'
בכלל "נכסי" — שם מדובר במתנה שהנותן נותן כעין יפה
(תוספות בבא בתרא סא ע"ב דיבור המתחיל "ואי" ונימוקי יוסף
שם). ¹⁰ שדינם כקרקע, אבל אינם כלולים בביטוי "שדות", או
נכסים לדעת רבינו. ¹¹ כן כרי"ף ישן (מגיד משנה והגהות הכ"ח
שם). ¹² בגמרא שם לפי גירסת הרי"ף "כל נכסי אפילו בתי
ועבדי" (ב"ח שם). ולא נזכר שם שגם מטלטלין וכו' בכלל זה, אבל
כן כתב רב האי גאון בספר המקח והממכר שער כד. וזה נלמד מדין
האומר "נכסי" במתנה (רמב"ם הלכות זכיה ומתנה פרק יא).
¹³ בבא בתרא קנא ע"א (לענין מתנה). וספד תורה ודאי אינו בכלל,
שהדי אסור למכרו (הלכות ספד תורה פרק י הלכה ב — אור שמח).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריח, כד.

הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ¹: בֵּית מִבְתִּי וְשׁוֹר מִשְׁנִירִי אֲנִי מוֹכֵר לָךְ – נוֹתֵן לּוֹ הַקֶּטֶן שִׁבְהֵם²; מֵת³ אֶחָד מִן הַשְּׁנִירִים אוֹ שְׁנָפֶל אֶחָד מִן הַבָּתִּים – מֵרָאָה לּוֹ זֶה שְׁמֵת⁴ אוֹ שְׁנָפֶל, שִׁיד בְּעַל הַשְּׁטֵר עַל הַתַּחְתּוֹנָה⁵.

מכירה, כא, יט

¹ ואין כן בהקדש (מנחות קח ע"ב ודמב"ם פרק טז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח). ² אם אמר לו בית סתם, ודאי נותן לו את הקטן שבהם, אלא אפילו אמר "בית מבתי" או "שור משוורי" שיש כמשמעות הלשון: הבית החשוב מבתי והשור החשוב בשוורי (ראה פרק טז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח ומנחות קח ע"ב) – נותן לו הקטן שבהם מפני שיד בעל השטר על התחתונה. כמסקנת הסוגיא במנחות קט ע"א. נומה שאמרו בנדרים נו ע"א בסוף הסוגיא שנותן לו המעולה שבבתים (ועיין שם רבנו נסים שהעיר על הסתירה וכתב שהלכה כסוגיית הגמרא במנחות שם) – אין זה אלא אליבא דרבי מאיר, שסובר שעלייה אינה בכלל בית, ולפיכך הוכרחו לפרש "מן העלייה" – "מן המעולה שבנכסיו". אבל לרבנן שעלייה בכלל בית – הפירוש פשוט "מן העלייה" מן העליה ממש, לפי שהיא גרועה. כן הוא לפי גירסת קצת ספרים בתוספות רי"ד ובשיטה מקובצת בנדרים נו ע"א, ולפי זה אין שום סתירה בין הסוגיות, שגם הסוגיא בנדרים סוברת יד בעל השטר על התחתונה, אליבא דרבנן, וגם סוברת ש"בית מבתי" משמע יותר חשיבות מ"בית סתם"]. ³ ברייתא במנחות קח ע"ב. ⁴ שהמוכר, שהוא המחזיק, ידו על העליונה, והוא יכול לאמר שהתכוון לפחות בביתם, וכן הוא יכול לטעון, שהתכוון לזה שמת. ⁵ כלל ידוע הוא שהמחזיק, ידו על העליונה והמוציא, ידו על התחתונה ובעל השטר, היינו הלוקח, הוא המוציא.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריד, ב.

הָאוֹמֵר¹ לַחֲבֵרוֹ: שְׁדֵּה רְאוּבֵן² אֲנִי מוֹכֵר לָךְ, וְכִינֹן שָׂבָא הַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אָמַר לוֹ הַמוֹכֵר: אֵינָה זֹו

השדה שהיתה של ראובן, אלא כף היא קרויה וּלְעוֹלָם לא היתה לו, אלא זו³ היא שהיתה של ראובן וּלְקַחְתִּיהָ מִמֶּנּוּ והיא שִׁמְכַרְתִּיהָ לָךְ — על המוכר להביא ראיה⁴; ואם לא הביא — זוכה הלוקח בזו שכל העם⁵ קוראים "של ראובן". וכן כל פיוצא בזה — הלך אחר השם שהוא פשוט בפי הכל.

מכירה, כא, כא

¹ הוראה של רב נחמן בבבא בתרא ל ע"א. ² והכוונה: שדה שקנה מדאובן. ³ הוא מצביע על שדה אחר. ⁴ צריך להביא ראיה, שדה זו רק נקראת "שדה ראובן" ולא שנקנית ממנו, וזה מספיק, כי ברור שהביטוי "שדה ראובן" משמעותו, שדה שקנה מדאובן, ולא שדה שנקראת "שדה ראובן" (רשב"ם בבא בתרא ל ע"א ריכור המתחיל "כיון", ועיין סמ"ע סימן ריח ס"ק סו, ובאר הגולה שם אות צ). ⁵ כן בגמרא בבא בתרא ל ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריח, כה.

לְעוֹלָם¹ אוֹמְדִין² דַּעַת³ הַנּוֹתֵן: אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מֵרָאִין סוֹף דַּעַתוֹ — עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֱמֶד אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא פָּרַשׁ. בִּיצֵד? מִי⁴ שֶׁהָלַךְ בָּנוּ לְמַדִּינַת הָיִם וְשָׁמַע⁵ שְׁמַת, וְכָתַב כָּל נִכְסָיו⁶ לְאַחַר מִתְּנָה גְלוּיָהּ גְּמוּרָה⁷ וְאַחַר כֵּךְ בָּא בָנוּ — אֵין מִתְּנָתוֹ קִיּמָת, שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שְׁאֵלוֹ יָדַע שֶׁבָנוּ קָיָם לֹא הָיָה נוֹתֵן כָּל נִכְסָיו⁸. לְפִיכֵךְ⁹ אִם שִׁיר מִנְּכָסָיו כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קָרָע בֵּין בְּמַטְלָטְלִין¹⁰ — מִתְּנָתוֹ קִיּמָת¹¹.

זכיה ומתנה, ו, א

¹ בבא בתרא קמו ע"ב כרבי שמעון בן מגסיא שאמר: "אזלינן בתר אומרנא". וכן פסק רב נחמן שם קלב ע"א. ² בריני ממונות, יש

וצריך תנאי כפול (הלכות זכיה ומתנה פרק ג הלכות ז – ח), ויש שמספיק גילוי רעת גרידא (הלכות מכירה פרק יא הלכה ח), ויש שאפילו אומר הרעת קובע, כמו כאן. וראה חוספות קירושין מט ע"ב דיכור המתחיל "רכרים שבלב".³ על רקע המסיבות ועל יסוד הערכה פסיכולוגית, אנו משערים רעתו של הנותן, אף שהוא עצמו לא פירשה.⁴ בבא בתרא קמו ע"ב.⁵ לא פירש רבינו אם זה כשכיב מרע, או אף ככריא, כמו שפירש בהלכה ב. ויש אומרים שהדברים אמורים רק כשכיב מרע. אבל ככריא אף על פי שבא בנו, מתנתו קיימת, שאם על עצמו לא חס ולא השאיר לעצמו כלום, קל וחומר שעל בנו אינו חס (וראה בכתובות עט ע"א, טור חושן משפט סימן רמו בשם הרמב"ן, וראה באור הגר"א שם ס"ק ג).⁶ דוקא "כל נכסיו", אבל אם השאיר לעצמו כל שהוא מנכסיו – מתנתו קיימת, כמו שמפרש בסמוך, וכן הוא לשון הבריתא הנזכרת, וראה עוד להלן.⁷ ראה הלכות זכיה ומתנה פרק ה הלכות א – ב.⁸ מבלי להשאיר כלום לבנו.⁹ כלומר, כיון שכל ההוכחה היא מזה שלא השאיר כלום – לפיכך אם השאיר כל שהוא, שבטלה ההוכחה הלזו – מתנתו קיימת.¹⁰ כן הוא בבבא בתרא קמט ע"ב. ראה להלן בסמוך.¹¹ מקור דברי רבינו מלשון הבריתא הנזכרת לעיל של רבי שמעון בן מנסיא "וכתב כל נכסיו" (וכן הוא בתוספתא כתובות פרק ר לפי כתב יד וויז ורפוס ראשון) – הרי שדוקא אם כתב כל נכסיו, אבל אם שייר – מתנתו מתנה. ועוד שבגמרא בבא בתרא קמו ע"ב השוו רין ברייתא זו לרין מתנת שכיב מרע, ושם מפורש במשנה: "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ושייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת, לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת". ושם קמט ע"ב אמרו שקרקע לאו דוקא, אלא אפילו שייר מטלטלין. מתנתו קיימת. וראה הלכות זכיה ומתנה פרק ח הלכה טו (מגיד משנה) ושם הלכה ז.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמז, א.

26. פרטים שלא נקבעו בחוזה או על פיו יהיו לפי הנהוג הקיים בין הצדדים, ובאין נוהג כזה – לפי הנהוג המקובל בחוזים מאותו סוג, ויראו גם פרטים אלה כמוסכמים.

וְכֵן הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ בַּעֲשֵׂרָה דִּינָרִין חֲטִים וְלֹא פֶסֶק
כֶּמֶה סָאָה מְכָר לוֹ – נוֹתֵן לוֹ כֶּשֶׁר שְׂבִשּׁוֹק²
בַּשְּׂעֵת הַמְּכִירָה, וְכָל הַחֲזוֹר בּוֹ מֵאַחַר נְתִינַת הַדָּמִים
וְלֹא רָצָה כֶּשֶׁר שְׂהָיָה בִּשּׁוֹק בַּשְּׂעֵת נְתִינַת הַמַּעוֹת
– מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, כְּמוֹ שֶׁבֶּאֱרָנוּ³.

¹ כלומר כשם שבקניית ערימה של חטים, שאין מדתה ידועה – נקבעה ההונאה לפי שער השוק (למעלה פרק כא הלכה ב) כמו כן במקרה דלהלן שלא קבע לו כלל – נקבע המחיר לפי השער שבשוק. והשולחן ערוך (סימן רט סעיף ג) מביא הלכה זו בלי מלת-החיבור "וכן". ² בבא מציעא עב ע"ב במשנה: "יצא השער פוסקין", ואף על פי שהוא לא פסק עמו הולכין אחר השער שבשוק (הגר"א סימן רט ס"ק ה). ³ פרק ז מהלכות מכירה הלכה א. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רט, ג.

הַמּוֹכֵר¹ שְׁלֹשָׁה² אֵילָנוֹת בְּתוֹךְ שְׁדֵהוּ³ וְנֶאֱפְלוּ הָיוּ
שְׁלֹשׁ נְטִיעוֹת⁴ קִטְנוֹת⁵ אוֹ שְׁלֹשָׁה בְּדֵי אֵילָן⁶ –
הָרִי יֵשׁ⁷ לְלוֹקַח קָרָקַע הָרְאוּי לָהֶם⁸. וְנֶאֱפְלוּ⁹ יָבִשׁוּ¹⁰
הָאֵילָנוֹת אוֹ נִקְצְצוּ¹¹ – יֵשׁ לוֹ¹² קָרָקַע הָרְאוּי לָהֶם
וְקָנָה¹³ כָּל הָאֵילָנוֹת¹⁴ שֶׁבִּינֵיהֶם¹⁵.

¹ משנה בבבא בתרא פא ע"ב. ² כשהם עומדים כחצובה, כדלהלן פרק כד הלכה ג, הם מהווים גוש חשוב. ³ בתוך שדה שיש למוכר. ⁴ [לענין שמיטה כתב רבינו (פרק ג מהלכות שמיטה הלכה ו): "אי זו היא נטיעה זה האילן הקטן כל זמן שקודאין לו נטיעה"]. ⁵ שהרי שנינו "אילנות" סתם ובין גדולים ובין קטנים במשמע (מגיד משנה). [וכן נראה ממה ששאל ר' ירמיה (בבא בתרא פג ע"א): "מכר לו שלשה בדי אילן מהו", ועל כרחנו שכוונתו

בדים צעירים, כנטיעות, שאילו בבדים זקנים יש לו קרקע, כמפורש למעלה (בבא בתרא פב ע"א) "דלמא מסקא ארעא שרטון (=שמא יתכסו ענפי האילן בעפר) ואמרית לי תלתא זכינת לי ואית לי ארעא" (וראה באור הגר"א סימן רטז ס"ק יג). וכן מבואר בתוספתא בבא בתרא פרק ד: "קנה שלשה, קנה קרקע – וכמה יהיו רחוקים זה מזה ממטע עשרה לבית סאה". ובבבא בתרא עב ע"א "הקדיש שלשה אילנות ממטע עשרה לבית סאה (כלומר נטיעות קטנות שהן ממטע עשר לבית סאה, ואילו אילנות גדולים הם ממטע שלשה לבית סאה – רשב"ם שם, וכן כתבו התוספות בערכין יד ע"א דיבור המתחיל "הקדיש") – הרי הקדיש את הקרקע ואת האילנות שביניהם". הרי שדין נטיעות כדין אילנות לענין הקדש ולענין מכירה. ועיין רמב"ם פרק ד מהלכות ערכין וחרמין הלכה יז, לפי נוסחת המגיה שם בלחם משנה].⁶ בגמרא בבא בתרא פג ע"א: "בעי ר' ירמיה מכר לו שלשה בדי אילן, מהר" ופירש רשב"ם שמכר לו אילן אחד שיש לו שלשה בדים מרוחקים זה מזה ארבע אמות (ראה להלן פרק כד הלכה ג) והעלה הקרקע שירטון ונראים הכדים כאילו הם שלשה אילנות נפרדים. וצד הספק שבדבר הוא: כיון שהם יונקים מגוף האילן – הם אילן אחד, או כיון שכל אחד מהם מושרש בקרקע – הם שלשה אילנות. ונחלקו הראשונים בבאור מסקנת הגמרא: לדעת הרשב"ם הם שלשה אילנות, ולדעת ר"י בן מיגש הם אילן אחד (מגיד משנה) ודעת רבינו כדעת הרשב"ם. נולפני בעל המגיד משנה היתה, כנראה, נוסחא אחרת בדברי רבינו: "שלשה בדי אילנות" וכן הוא אמנם בכתב יד תימן, והכוונה למוכר שלשה בדים משלשה אילנות, ואם כן אין זו בעית ר' ירמיה בגמרא (שהרי שם מפורש "שלשה בדי אילן וראה ברשב"ם בבא בתרא פג ע"א), והכריע המגיד משנה כנוסחא שלפנינו "שלשה בדי אילן". לפי שעל פי הנוסחא האחרת צריך עיון למה השמיט רבינו את בעית הגמרא. וראה להלן פרק כד הלכה ו].⁷ שגוש של שלשה אילנות נקדא שרה אילן (סמ"ע סימן רטז ס"ק טז), ולפיכך אף על פי שלא התנה כמפורש שיקנה את הקרקע – קנה אותה, כי כל הקרקע הראוי להם, היינו כל השדה מסביבם, נחשב לשטח המחיה שלהם.⁸ כל השטח מסביב לאילנות, הדרוש לשם הטיפול בהם, וראה להלן פרק כד הלכה ב.⁹ כתוצאה מזה, שהקדקע היא של הלוקח.

ԱՎԵԼ...

ԱՎԵԼ՝ ԵՄ՝ Է՝

Ե՛ՐԵԼ Ի՛ն ԽԻ ՀԵԼԵՍ ԹԹԵԼ՝ ԹԵ՛Հ ԸՅԱՎԵԼ Ե՛ՏԻ՛ ԴՅԵ՛,
 Ի՛ՏԼԵԼ՝ ԸՅԱՎԵԼ ՀԴՐԵՍ ՀԻ Է՛ԼԵ Ե՛՛ ԸՀԻՉԸ Ե՛Լ ՀԻՅԵ՛ՐՕ

ԼԵՍ ԹԻՂԱԼ ԽԼԻ՛ ԽԼԻ՛ ԽԹԹԹԹ՝ ԺԵ՛՛ Է՛՝

Զ ԿԵՐԵԼ ԽԵ ԹՀՄ ԽԼԵՐԵ ԵՀ ԽԵ ԱԼԽԹ — ԸՄՀԻ՛ ԽԼԵՐԵ՛՝
 ԵՐԸՕ (ԼԹՄ՝ ԵՐԽ ԵՍԼՄ 1 ԹՄՄ ԼԵԸԸ ԵՐԽԽԿ՝ «ԽԼԽ ԽԼԵՍ»)՝
 ԼԵԼՄ՛: «ԹԼԵ ԵԸԸՕ»՝ Զ ԹԼԵ ԽԵԼԽ՝ Զ ԹԸՍ ԵԸԸԸ ՀԵԸԸԸ
 ՀԵԶԻ՛ ԵԼՉ ԸԼ ԵՀԸԸ ԷԼ՝ ԼԵԼՄՄՄ ԹՕ ԵՐԸՄՄ «ԹԼԵ ԸԸՕ»՝
 1 ԸԼՄՄՄ ԵՐԽ ԵՍԼՄ 1 ԹՄՄ՝ 2 ԸՍՕ ԵԸԸՕ ԵՄՄ ԹՀ ԼԵԸԸՕ (ԼԽՄ

ԹԼԵՄ Է՛ՐԼ Է՛ԼԵ՛՛

ԱՎԵԼ՝ ԵՄ՝ Է՝

Ե՛ՐԵ Ե՛՛ ԸՀԺԵ՛, Ի՛ՃԻ ԽԼԵԼ ԴՅԼԹ Է՛ՐԼ Ի՛ն Ե՛ԵԼ՝
 ԹԼԵ ԴՅԻ ՕՅԸԸԸ ԴՕԼԵ ԸՄՀԸԸ ԹՀ Ե՛ԼԸՕ՝ ԹԹՀ
 ԴՅԻ՛ — Է՛Թ ԴԵ՛Հ ԸԵ՛ԼԸՕ ԽԼԵ՛՛ ԽԵԸ՝ ԵՍԼԵ
 ԸՄՍԸԼ՝ ԹՍՀԺԵ ԽՍԸ ԸՕՀ Ե՛ԼԸՕ՝ Ի՛ՃԸ ԸՕՀ ԹԼԵ

ԼԵՍ ԹԻՂԱԼ ԽԼԻ՛ ԽԼԻ՛ ԽԹԹԹԹ՝ ԼԵ՛՛ Է՛՝

ԵՍԼՄ ԹԵ ԹՄՄ ԼԵԸԸ ԵՐԽԽԿ՝ «ԽՄՄ ԵՄՀԸԸՍ»՝
 ԽԼԵՍ ԼԵԸԸ ՀԻ ԺԵԺԽ՝ ԸԼՀԵԶԻ՛ ԵԼՉ ԸԼ ԵՀԸԸ Է՛՝ ԼԵԸԸ ԽԸԸԸՄ ԵՐԽ
 ԼԽԸՕ՝ ԵՀ ԷԼ՝ ԵՄՀԸԸՍ ԹԵԸԸՍ՝ ԵԺԸԸՕ՝ ԽԵ ՀԸՄ ԵՍԸՄ ԵՄԼԽ
 ԵՄՀԸԸՍ ԽՀՄ ԼԵԸՄ ԵՄԸԸՄՄ ԹՀ ԽԼԽ ԽԼԵՍ — ԵՍ ԸԹԸՕ
 ԹԵԸԸՍ՝ ԽԸՕ ԹԸԸՕ ԽԸՄՄ ԼԽԸՕ՝ ԽՀՀ ԹՕ Խ՛ ԸԸ՛ ԹՀԹՄ
 ԹԸԸՄ ԽԸՄ (ԼԽՄ ՀԵԶԻ՛ ԵԼՉ ԸԼ ԵՀԸԸ Է՛՝) ԵՄԸ՛ ԹՄՀԸԸՍ ԽՀԻ՛
 ԸԹԸՄ ԸԸ՛ ԸՀ ԽՄՄ ԵՄԸՄ ԵՄՀԸԸՍ ԹԺԸՄ — ԼԵՍ ԹՀ ԹԹ
 ԷՍԸ ԸԸՀՕ՝ ԽՀՄ ԹՀԹՄ ԵՄՀԸԸՍ ԹԺԸՄ՝ Զ1 [ԸԸԸՄ ԹԸԸԸԸԸ
 ԵՐԸՄ ԼԸԸ՛ ԹԸԸԸԸ ԽՄՄ ԵՄԸ՛ ԹՄՄ՛ ԽԵ ԵՄԸՄ՛ ԹՄՀԸԸՍ ԸԸՀՕ՝
 ԵՄՀԸԸՍ)՝ ԵՄԸԸ՛: «ԺԸԸՕ»՝ ԼԸ՛ ԵՐԽ՛ ԵՄԸՄ (ԸԸ՛ ԼԸ՛)՝ ԼԸՒԸ
 Ե՛՛ ԹՄՄ՝ Զ1 ԵՄԸՄ՛ (ԵՐԽ ԵՍԼՄ Ե՛՛ ԹՄՄ ԼԵԸԸ ԵՐԽԽԿ՝ «ԽՄՄ
 ԹՄՄ՝ 21 ԸԸՀՀՀՀ ԹՄՄՄ ԵՄԸՄ՛ ԵՄԸՄ՛)՝ Զ1 ԸԼՄՄՄ ԵՐԽ ԵՍԼՄ
 01 ԵՄԸՄ՛ ԵՐԽ ԵՍԼՄ ԵՄՄ ԹՄՄ՝ 11 ԸԼՄՄՄ ԵՐԽ ԵՍԼՄ Ե՛՛

ԵՄԸՄ՛Օ ԵՄԸՄ՛ ԸԸԸԸՄ՛ ԹԸԸՀ

¹ משנה בבבא בתרא סד ע"א וכרבי עקיבא ופסקו בגמרא (בבא בתרא סה ע"א) הלכה כמותו. ² יתכן כי כוונת רבינו להדגיש שמה שאמרו "צריך ליקח לו דרך", אין זה אלא ב"בור ודות", אבל לא ב"חרור" ו"גג", המובאים בהלכות מכירה פרק כה הלכה א. וגם להלן הלכות מכירה פרק כו הלכה ד דקדק רבינו לכתוב כן. וכבר הרגיש בזה הגר"א בסימן רטו ס"ק יז וכתב שם שרק בבור וגת ושובך צריך ליקח לו דרך. ³ ואינו מוכר בצמצום, ולא שייר לעצמו חלק בשטח שמכר. כן מסקנת הגמרא (בבא בתרא סה ע"ב) בטעם דברי רבי עקיבא.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריד, ב.

בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? ¹ בְּמוֹכֵר, מִפְּנֵי ² שְׁהִיָּה לוֹ לְלוֹקֶחַ ³ לְפָרֵשׁ ⁴ וְלֹא פָּרֵשׁ ⁵ אֵין לוֹ ⁶ אֶת אֱלוֹ ⁷; אֲכָל הַנוֹתֵן מִתְּנָה – קִנְיָה ⁸ אֶת פְּלִס ⁹ בֵּין פְּשֻׁדָּה בֵּין בְּבִית בֵּין בְּתֶצֶר בֵּין בְּבִית הַבַּד ¹⁰. כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר: הַנוֹתֵן קִרְקָע ¹¹ בְּמִתְּנָה – קִנְיָה הַמִּקְבֵּל כָּל הַמִּתְחַבֵּר ¹² לָהּ ¹³ עַד שִׁפְרָשׁ ¹⁴.

מכירה, כו, ה

¹ [שישנם כמה דברים שאינם מכורים בכלל שדה, בית, חצר ובית-הבד, אפילו אם אמר לו "דבר זה וזה וכל מה שבתוכו" וראה להלן]. ² כדבריו של יהודה בן נקוסא (בבא בתרא עא ע"א). ³ כן כתב גם בפירוש המשניות וכן הוא ברשב"ם בבא בתרא עא ע"א בשם רבנו חננאל. ⁴ שהרי הוא נותן מעות, ואינו מתבייש לעמוד על המקח ולפרש ברורות מה כלול במכר. ⁵ והוא לא עשה כן ולא פירש. ⁶ הפסיד בגלל ההזנחה שלו. ⁷ שאף על פי שאמרו: המוכר בעין יפה הוא מוכר – היינו לענין זה שמה שמכר מפורש מכר הכל ולא עיכב לעצמו כלום, אבל לא עד כדי כך שייכלול במכירתו יותר ממה שפירש (רשב"ם, דיבור המתחיל "במכר"). ⁸ המקבל, שהוא מתבייש לומר לנותן שיפרט לו בדיק את פרטי המתנה (פירוש המשניות). ⁹ היינו, כל אלה שאינם בכלל המכר, וגם אלה שאינם אפילו בכלל "כל מה שבתוכה" כגון חרוב המורכב

(רשב"ם כבא כחרא עא ע"א. דיבור המתחיל "אכל כנותן מתנה" ורמב"ן בשם ר"י מיגאש). ככל זאת הם בכלל המתנה. ¹⁰ [נראה שאף מרחץ בכלל זה אף על פי שהשמיטו רבינו. אבל עיר אינה בכלל זה. שהרי לדעת רבינו אין לכלול כמתנה אלא "דבר המחובר לה" פרט למטלטלין ופרט לדבר המחובר שהוא מחוצה לה. ואילו בעיר אין לך דבר לכלול כמתנתו אלא מטלטלין או דברים שהם מחוצה לה]. ¹¹ כי דוקא בקרקע קיים הפרש זה בין מכר ומתנה, אבל לא במטלטלין כגון ספינה (מגיד משנה). ¹² פרט לתלוש. ואפילו תכואה התלושה הצריכה לקרקע (ולדעת הרשב"ם, אם צריכה לקרקע, הרי היא בכלל). ¹³ דוקא מה שבתוך הדבר הניתן כגון בור ודות וחרוב. אבל לא במה שנמצא חוצה לו כגון יציע וחרד (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש). [וראה למעלה הערה 9]. ¹⁴ הנותן, מה הוא מוציא מכלל המתנה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רטו, ו.

אף במוכר ולוקח אין כל אלו הדברים וכיוצא בהם מענינים¹ אמורים, אלא במקום שאין שם מנהג ולא שמות ידועים² לכל דבר ודבר בפני עצמו; אבל במקום שנהגו שהמוכר כך מכר כך — הרי זה מכור וסומכין על המנהג³. וכן מקום שאין קורין אלא בית⁴ לבית לבדו או שקורין בית לבית וכל סביבותיו ולכל שעל גביו — הולכין אחר לשון אנשי המקום. וכן הדין במוכר חצר או שדה או עיר או מטלטלין — בכל הולכין אחר השמות הערוכות בפי הכל.

וזה עקר גדול: בכל דברי משא ומתן הולכין אחר לשון בני אדם באותו המקום ואחר המנהג; אבל מקום שאין ידוע בו מנהג ולא שמות מיוחדין, אלא

יֵשׁ קוֹרִין כֶּךָ וַיֵּשׁ שְׁקוֹרִין כֶּךָ — עוֹשִׂים כָּמוֹ
שְׁפָרְשׁוֹ חֲכָמִים בְּפָרְקִים אֱלוֹ.

מכירה, כו, ז — ח

¹ בכחב יר תימן: "מעניינם". ² שמות ידועים לנושאי המכירה, כלומר, מה כלול בכלל הבית או השרה. ³ כן הוא בתוספתא פרק ר דבבא בתרא וכן כתב רב האי בספר המקח והממכר שעד כ בסופו. ודאה פרק יז מהלכות מכירה הלכה ו ופרק כז הלכה יא ופרק כח הלכה טו. ⁴ מקור הדברים בבבא בתרא סא ע"ב ובבא קמא כז ע"א. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריח, יט.

אֵל יְלוֹזוּ ² מְעִינִיךְ הָעֵקֶר הַגָּדוֹל בְּדָבָרִים אֱלוֹ, שֶׁהוּא
מְנַהֵג הַמְדִּינָה ³ וְהַשְׁמוֹת ⁴ הַיְדוּעִים בִּיחוד לְכָל דָּבָר
וְדָבָר; וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מְנַהֵג וְלֹא שֵׁם שֶׁהִפֵּל אוֹמְרִים
לוֹ בִּיחוד וְלֹא שְׁתוּף ⁵ — הוֹלְכִין אַחֵר אֱלוֹ הַפְּלָלוֹת
שֶׁבָּאֵרֵי חֲכָמִים, כָּמוֹ שֶׁבָּאֲרָנוּ ⁶.

מכירה, כו, יא

¹ חזרה על הסיכום, שנאמר בסוף הפרק הקודם, וכן נמצא גם במקומות אחרים. ודבוי החזרות נראה מוזר קצת. ² יסור, מלשון הכחוב (משלי ג, כא): "בני אל ילוזו מעיניך". ³ העיקר הזה, תכנו הוא: מנהג המדינה. שבכל עניני מקח וממכר הולכים לפי הנוהג המקומי. ⁴ שבכל דיון על קביעת נושאי המכירה, קובעים השמות, שהנוהג הוא לתת במקום המכר — לנושאים אלו. ⁵ היינו, ששם זה מיוחד רק לנושא זה, ואיננו שם שתופי לנושאים הרבה. ⁶ הלכות מכירה פרק כו הלכה ח. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריח, יט.

וְכֵן כָּל הַדָּבָרִים הָאֵלֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שֵׁם מְנַהֵג, כָּמוֹ
שֶׁבָּאֲרָנוּ; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מְנַהֵג — הֵלֵךְ אַחֵר
הַמְנַהֵג ² וְאַחֵר לְשׁוֹן רַב אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם ³ הַיְדוּעִים
לָהֶם.

מכירה, כח, טו

¹ בכתב יד תימן: "וכל", וכן במגיד משנה ובמגדל עז. ² ראה פרק כו מהלכות מכירה הלכות ז – ח ופרק כז הלכה יא. ³ אף על פי שאין הולכין בממון אחר הרוב (פרק טז מהלכות מכירה הלכה ה) – בענין הלשון, הכל מודים שהולכים אחר הרוב, שהוא קובע הלשון לכל העולם, וגם המיעוט יורע שזוהי הלשון המקובלת, וראה פרק כז מהלכות מכירה הלכה ב (אבן האזל).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ר"ח, יט.

27. (א) חוזה יכול שיהיה תלוי בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מתלה) או שיחדל בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מפסיק).

חוזה על תנאי

(ב) חוזה שהיה טעון הסכמת אדם שלישי או רשיון על פי חוק, חזקה שקבלת ההסכמה או הרשיון הוא תנאי מתלה.

(ג) חוזה שהיה מותנה בתנאי מתלה, וכאי כל צד לסעדים לשם מניעת הפרתו, אף לפני שנתקיים התנאי.

28. (א) היה חוזה מותנה בתנאי מתלה וצד אחד מנע את קיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על אי-קיומו.

סיכול תנאי

(ב) היה חוזה מותנה בתנאי מפסיק וצד אחד גרם לקיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על קיומו.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם היה התנאי דבר שהצד היה, לפי החוזה, כן חורין לעשותו או לא לעשותו, ולא יחולו אם מנע הצד את קיום התנאי או גרם לקיומו שלא בזדון ושלא ברשלנות.

29. היה חוזה מותנה בתנאי והתנאי לא נתקיים תוך תקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה בזאת – תוך זמן סביר מכירת התחלה, הרי אם היה זה תנאי מתלה – מתבטל החוזה, ואם תנאי מפסיק – מתבטלת ההתנאה.

כסלות החוזה

המקנה בין קרקע בין משלטלין והתנה תנאין
שאפשר לקיים¹, בין שהתנה המקנה בין שהתנה
הקונה, אם נתקיימו התנאין – נקנה הדבר

שֶׁהִקְנָה; וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנָאי — לֹא קִנְיָה. וְכִבְר
 בְּאֶרְנוּ מִשְׁפָּטֵי הַתְּנָאִים בְּהִלְכוֹת אִישׁוֹת.²
 בְּמָה דְּבָרִים אָמֹרִים? ³ בְּשִׁקְנָה⁴ בְּדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים
 שֶׁקֻּנִּין בָּהֶם⁵ וְהָרִי יֵשׁ עָלֵיו לְקַיֵּם אֶת הַתְּנָאי; אָבֵל
 אִם לֹא קִנְיָה עֲתָה⁶ וְהַתְּנָה עִמּוֹ שְׂאֵם נִתְקַיֵּם הַתְּנָאי
 זֶה יִקְנָה וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם לֹא יִקְנָה — אֶף-עַל-פִּי
 שְׁנֵתִיקִים הַתְּנָאי לֹא קִנְיָה, שְׂזֹו אֶסְמַכְתָּא הִיא⁷; שֶׁהָרִי
 סָמָךְ קִנְיָתוֹ לַעֲשׂוֹת כֶּךָ וְכֶךָ⁸ — וְכָל אֶסְמַכְתָּא אִינָה
 קִנְיָה, שֶׁהָרִי לֹא גָמַר בְּלִבּוֹ לְהַקְנוֹתוֹ.
 פִּיֶּצֶד? הַמּוֹכֵר בֵּית לַחֲבֵרוֹ אוֹ נִתְּנוֹ לוֹ בְּמִתְּנָה עַל
 מְנָת⁹ שְׁלֵף עִמּוֹ לִירוּשָׁלַיִם בְּיוֹם פְּלוּנִי, וְהַחֲזִיק זֶה
 בְּבֵית — הָרִי זֶה קִנְיָה כְּשֵׁלֵף עִמּוֹ לִירוּשָׁלַיִם בְּאוֹתוֹ
 הַיּוֹם¹⁰; וְאִם עֲבָר אוֹתוֹ הַיּוֹם וְלֹא הִלֵּךְ — לֹא קִנְיָה.
 אָבֵל אִם הַתְּנָה וְאָמַר לוֹ: אִם תֵּלֵךְ¹¹ עִמִּי לִירוּשָׁלַיִם
 בְּיוֹם פְּלוּנִי, אוֹ אִם תָּבִיא לִי דְּבָר פְּלוּנִי — אֶתֵּן לָךְ
 בֵּית זֶה, אוֹ אֶמְכְּרֶנּוּ לָךְ בְּכֶךָ וְכֶךָ, וְהִלֵּךְ עִמּוֹ בְּאוֹתוֹ
 הַיּוֹם אוֹ שֶׁהִבִּיא לוֹ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַחֲזִיק בְּבֵית אַחֵר
 שְׁקִיִּים הַתְּנָאי¹² — לֹא קִנְיָה, שְׂזֹו הִיא אֶסְמַכְתָּא. וְכֵן
 כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה.

מכירה, יא, א—ג

¹ כדברי רבי יהודה בן תימא (בבא מציעא צד ע"א) והכריעו בגמרא
 שם כמותו, שהרי כל דיני התנאים אנו לומדים מתנאי בני גד ובני
 ראובן (במדבר לב) ושם היה אפשר לקיים את התנאי (סמ"ע סימן
 רז ס"ק א). ² פרק ו. ³ שאם נתקיימו התנאים — נקנה הדבר
 שהוקנה (למעלה הלכה א). ⁴ שעשה עכשיו פעולת הקנין.
⁵ כגון שאמר לו קנה מעכשיו ולכשתקיים את התנאי, או שאמר
 לו קנה על מנת שתעשה כך וכך, ש"האומר על מנת כאומר מעכשיו".
 שבאופן אחר לא מועיל הקנין כלל, כמו שכתב רבינו הלכות מכירה

פרק ב הלכה ט לענין משיכה, מפני שכלתה משיכתו, והוא הדין לקנין חזקה (חושן משפט סוף סימן קצא). ומקור דברי רבינו, שבאומר מעכשיו אין דין אסמכתא, הוא בבבא מציעא סו ע"ב, וכן הוא בספר המקח והממכר לרב האי שער יז (ועיין ביאורי הגר"א סימן דז ס"ק ה, וכן הביא המחבר שם שכאן מדובר באומר מעכשיו).⁶ לא עשה עתה פעולת הקנין, וראה להלן בסמוך.⁷ "אף על פי שהחזיק בבית אחד שקיים התנאי" (להלן פרק י"א הלכה ג) ואילו עשה דק עתה פעולת הקנין — לא קנה, מטעם אחד: מפני שכלתה חזקתו (ראה למעלה הערה 5).⁸ בלשון רב האי שם: "לפי שסמך קנין הקדקע לזמן אחד לאחר שהתנה ואינו קנין בשעתו". ולהלן הלכה ו בלשון רבינו: "לא גמר והקנה שהרי דעתו עדיין סומכת, שמה יהיה (=יתקיים התנאי) או שמה לא יהיה".⁹ "ש"האומר על מנת כאומר מעכשיו רמי" (פרק ב מהלכות מכירה הלכה ט), וכן כתב רב האי שם שבאומר על מנת אין דין אסמכתא וכל רבדי רבינו לקוחים מדברי רב האי שם (הגר"א בבאוריו שם). ובטוד שם העתיק בדברי רבינו "על תנאי" וכתב שם בבית יוסף שאפשר שכך היה כתוב בנוסחת הרמב"ם שהיה בירי בעל הטור. וכן הוא אמנם ברמב"ם כתב יד תימן. אבל הנוסחא שלפנינו עיקר, שאם לא אמר "על מנת" — לא קנה מחמת שני טעמים: א. שכלתה חזקתו; ב. שזוהי אסמכתא.¹⁰ כלומר: מאז ולמפרע, משעת פעולת החזקה.¹¹ ואין כאן אמידת מעכשיו.¹² שאילו החזיק קודם — אין זו חזקה כלל וכלל, שהרי בשעת חלות הקנין, כלומר בעת קיום התנאי, כבר כלתה החזקה ואיננה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, דז, א — ב.

מִי שְׁמָכַר חֲצֵרוֹ או שְׁדָּהּ, וּפָרַשׁ¹ בְּשַׁעַת הַמְכִּירָה²
שֶׁהוּא מוֹכֵר כְּדִי לִילֹךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי³, או מִפְּנֵי
הַמָּטָר שֶׁנִּמְנָע, כְּדִי לְקַנּוֹת⁴ חֲטִים בְּדָמֵי חֲצֵרוֹ⁵ —
הָרִי זֶה כְּמוֹכֵר עַל תְּנָאִי⁶. לְפִיכָּךְ אִם יָרַד הַמָּטָר
אַחֵר שְׁמָכַר, או כָּאוֹ חֲטִין וְהוֹזִלוּ, או נִמְנָע הַדֶּרֶךְ⁷
לִילֹךְ לְאוֹתָהּ הָאֶרֶץ, או שֶׁלֹּא נִסְתִּיעַ לוֹ לְהַעֲלוֹת⁸ או

לקנות חטים — הרי זה מחזיר אותם הדמים ותחזור לו קרקע; שהרי פרש שאינו מוכר אלא לעשות דבר פלוני — והרי לא נעשה⁹. וכן כל כיוצא בהם.

אכל המוכר סתם¹⁰, אף-על-פי שהיה בלבו שמפני כך וכך הוא מוכר, ואף-על-פי שנראים הדברים¹¹ שאינו מוכר אלא לעשות כך וכך ולא נעשה — אינו חוזר, שהרי לא פרש ודברים שפלב אינם דברים.

מכירה, יא, ח — ט

¹ ולא בלשון תנאי, דאח להלן. ² דוקא בשעת מכירה, אבל אם פירש לפני המכירה ובשעת מכירה לא אמר כלום — אין זה כתנאי (מגיד משנה להלן הלכה ט). ³ קידושין נ ע"א. ⁴ בכתב יד תימן: "או כדי לקנות". ⁵ כתובות צו ע"א. ⁶ אף על פי שלא אמר בלשון תנאי וכל שכן שלא כפל תנאו — "לפי שאין דרך אדם למכור קרקעותיו שהוא מתפדנס מהן, אם לא היה ברעתו לעבוד דירתו מכאן" (כסף משנה). ולפי זה אין הדברים אמורים אלא בחצירו או בשדהו. אבל לא במטלטלין, שלפעמים אדם מוכר מטלטליו אפילו דעתו להשאיר בכאן (שם). ⁷ קידושין נ ע"א וזהו הפירוש של "אונס בדרך" ולישנא בתרא שם. וכן כתב בתוספות המיוחסות לר"י הזקן. ⁸ [כן גם בלחם משנה ומשנה למלך. אולם בכתב יד תימן ובדפוס רומי: "לעלות", וכן במגיד משנה. ולפי הנוסח "להעלות" פירוש הרבדים: שלא הצליח להעלות לכאן את החטים ממקום פלוני. "או לקנות חטים", כלומר: או שלא הצליח לקנותם כלל. ואילו לפי הנוסח "לעלות" קשה, שהרי זהו מה שכתב למעלה "או נמנע הדרך לילך לאותה הארץ", ועיין מגיד משנה ולחם משנה ומשנה למלך]. ⁹ ודוקא אם נתעכב הדבר מחמת אונס, אבל אם מדצונו הטוב לא עלה — המקח קיים, שגילוי דעת אינו כתנאי גמור. ואילו בתנאי גמור, היינו אם התנה מפורש בלשון של תנאי, שהוא מוכר דק אם יעלה, אז, אפילו אם נמנע מלעלות מרצונו — בטל המקח (מגיד משנה). ¹⁰ קידושין מט ע"ב.

¹¹ שם: עוכרד באדם שהיה כדעתו לעלות אבל הוא לא הזכיר כוונתו זו בשעת המכר, ואמרו ש"דברים שבלב אינם דברים".

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רז, ג – ד.

המוכר קרקע¹ לחברו והתנה עמו, שכל אגס שיגד בקרקע זה יהיה חייב לשלם – אפלו בא גוי וגזלה² מחמת המוכר³ חייב לשלם; אבל אם⁴ נפסק הנדר⁵ שהיה משקה אותה, או שחזר הנדר⁶ לעבור בתוכה ונעשית ברכה, או שבאה זרעה⁷ והשחיתה אותה – הרי זה פטור, שאלו וכיוצא בהם אגס שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה⁸, וכל אגס שאינו מצוי אינו בכלל התנאי הזה.

והוא הדין לכל תנאי ממון, שאומדין דעת המתנה ואין כוללין באותו התנאי אלא דברים הידועין שבכללם היה התנאי והם שהיו בדעת המתנה בפעולה שהתנה.

מכירה, יט, ה – ו

¹ זה דבר פשוט בהלכות תנאים, וגם יוצא מתוך השלילה שבהמשך ההלכה. ² שהדי זה אונס מצוי וכלול בתנאי (מגיד משנה). ³ דוקא כשהאונס בא מחמת המוכר, כגון שהגוי טוען שהמוכר גזל את השרה ממנו, ועל סמך זה הוא טורפה מהלוקח. אבל אם בא בטענה אל הלוקח, שהוא גזלה ממנו – כיון שאין זה מחמת המוכר אין המוכר אחראי לזה שכוודאי לא קיבל עליו אלא אונסים שיש להם קשר אתו (כסף משנה). ⁴ בגיטין עג ע"א פסק רבא הלכה במעשה שהיה, ושהעתיקה רבינו להלן הלכה ז, שאונס שאיננו שכיח אינו נכלל בתנאי, שודאי לא עלה זאת על דעת המתנה. ⁵ וכן אמרו בבבא מציעא עז ע"א שיש ופסיקת נהד אינו שכיח (הגר"א סימן רכה ס"ק ד). ⁶ כן הוא בגיטין עג ע"א

במעשה של רבינא. ⁷ נבברכות נט ע"א: "מאי זוועות אמר רב קטינא גוהא" כלומר רעידת האדמה. אבל בפרק י מהלכות ברכות הלכה יד הביא רבינו "קול ההברה שתשמע בארץ כמו ריחים גדולים" וזהו פירוש ל"זוועות" הנזכרות לעיל (כסף משנה שם) וכן פירש רבינו במשניות שם, וזהו ודאי כרבנן בברכות שם שמפרשים שהיינו "בועט ברקיע". אבל "זועה" כאן אין לפרשה אלא רעידת אדמה]. ⁸ ואילו היו הדברים האלה שכיחים ומצויים היה המוכר אחראי להם, בהתאם לתנאו, ואף על פי שלא באו מחמת המוכר — מכיון שלא באו גם מחמת הלוקח, הרי זה בכלל תנאו (כסף משנה). ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכה, ג — ד.

המקדש על תנאי¹, אם נתקיים התנאי — מקדשת; ואם לאו — אינה מקדשת, בין שיהיה התנאי מן האיש² בין שיהיה מן האשה³. וכל תנאי שבעולם בין בקדושין בין בגרושין⁴, בין במקח בין בממכר⁵ בין בשאר דיני ממונ⁶ — צריך להיות בתנאי ארבעה דברים⁷.

נאלו הם הארבעה דברים של כל תנאי: שיהיה כפול⁸, ושיהיה הן שלו קודם ללאו⁹, ושיהיה התנאי קודם למעשה¹⁰, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקימו¹¹. ואם חסר התנאי אחד מהם — הרי התנאי בטל וכאלו אין שם תנאי כלל, אלא תהיה זו מקדשת או מגרשת מיד ויתקיים המקח או המתנה מיד וכאלו לא התנה כלל, הואיל וחסר התנאי אחד מן הארבעה¹².

אישות, ה, א — ב

¹ כגון שאמר לאשה: אם תתני לי מאתיים וזה הרי את מקודשת לי בדינר זה. ² לטובת האיש (פרישה סימן לח אות א). ³ לטובת האשה (פרישה שם). ⁴ כגון שאמר לה הרי זה גיטך על מנת

שתני לי מאתיים זוז. ⁵ כנוסח כתב יד התימנים: "בין במקח וממכר". ⁶ כגון מתנות. השוה רברי רכינו הלכות זכיה ומתנה פרק ג הלכה ז. ⁷ לענין תנאי כפול בממון ראה להלן פרק ו הלכה יד. ⁸ מפורש בסמוך הלכה ה. ⁹ בסמוך הלכה ו. ¹⁰ בסמוך הלכה ד. ¹¹ בסמוך הלכה ז. ¹² כל ארבעה דברים אלו למרו חכמים מתנאי בני גד ובני ראובן (כמרכר לב, כט – ל) שנאמר בו: "ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן... ונתתם להם את ארץ הגלעד לאתוזה, ואם לא יעברו אתכם ונאחזו בתכם בארץ כנען" הרי שהוצרך משה לכפול ולומר: "אם יעברו" "ואם לא יעברו"... ונאחזו בתכם, ואילו לא היה כופל את תנאו היו נוחלים את ארץ הגלעד אף על פי שלא היו עוברים, ואין אומרים מכלל הן אתה שומע לאו. מכאן אומר רבי מאיר (קידושין סא ע"א): כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי, והוא הדין לשאר הרברים המעכבים כתנאי – כולם מתנאי בני גד ובני ראובן הם למדים וכמבואר בסמוך כל רבר במקומו.

ראה שלחן ערוך, אבן העזר, לת, א – ב.

המקדש על תנאי – פשיטתים התנאי תהיה מקדשת משעה שנתקיים התנאי, לא משעה שנתקדשה. פיצד? האומר לאשה: אם אתן לך מאתים זוז בשנה זו, הרי את מקדשת לי בדינר זה, ואם לא אתן לך, לא תהיי מקדשת, ונתן הדינר ליהודה בניסן ונתן לה המאתים זוז שהתנה עמה באלול – הרי זו מקדשת מאלול. לפיכך אם קדשה אחר קדם שיתקיים התנאי של ראשון, הרי זו מקדשת לשני. וכן הדין בגטין² ובממונות³, בשעה שיתקיים התנאי, הוא שיהיה גט או יתקיים המקח או המתנה. כמה דברים אמורים? בשעה שם תנאי ולא אמר מעכשו, אבל אם אמר לה: הרי את מקדשת לי

מַעֲכָשׁוּ בְּדִינָר זֶה אִם אֶתֶן לִיךְ מֵאֲתִים זֶזוּ, וְלֹאֲחֵר
זְמַן נָתַן לָהּ מֵאֲתִים זֶזוּ — הִרִי זֶז מְקַדֶּשֶׁת לְמַפְרַע
מִשְׁעֵת הַקְדוּשִׁין⁴. אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא נַעֲשֶׂה תְּנָאוֹ
אֲלֵא לֵאחֵר זְמַן מְרֻבָּה. לְפִיכֶךָ אִם קִדְשָׁה הַשְּׁנִי קֶדֶם
שְׁיַעֲשֶׂה הַתְּנָאִי⁵ — אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. וְכֵן הִדִּין בְּגִטִּין
וּבְמָמוֹן.

אישות, ו, טו – טז

¹ קידושין ס ע"א. וממילא אין קדושי הראשון תופסים בה אפילו
כשהראשון יקיים תנאו אחר כך, כי הרי אשת איש היא מהשני ואין
קדושין תופסין באשת איש. ² ראה פרק ח מהלכות גרושין הלכה
א. ³ כל זה במתנה שבעל פה, אבל במתנה בשטר ויש תאריך
בשטר, זמנו של השטר מוכיח עליו, והרי זה כאומר מהיום או
מעכשיו. בבא בתרא קלו ע"א וכן פסק רבנו בהלכות זכיה ומתנה
פרק יב הלכה טו. ויש אומרים שאפילו בגט אם יש בו זמן, זמנו
מוכיח עליו והרי מגורשת למפרע (מגיר משנה) וראה פרק ח
מהלכות גרושין הלכה א שבגיטין אין רבנו מסכים להם.
⁴ קידושין ס ע"ב. ⁵ ואחר כך קיים הראשון תנאו.

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, לה, ו – ו.

כָּל הָאוֹמֵר: מַעֲכָשׁוּ — לֹא יִצְטָרֵךְ לְכַפֵּל תְּנָאוֹ¹
וְלֹא לְהַקְדִּים הַתְּנָאִי עַל הַמַּעֲשֶׂה, אֲלֵא אֶף-עַל-פִּי
שֶׁהַקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה² תְּנָאוֹ קִיָּם. אֲכַל צָרִיךְ לְהַתְּנוֹת
בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ; וְאִם הַתְּנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר
לְקַיְּמוֹ — הִרִי זֶה כְּמַפְלִיג בְּדָבָרִים וְאֵין שָׁם תְּנָאִי³.
וְכָל הָאוֹמֵר: עַל מְנָת — כְּאוֹמֵר מַעֲכָשׁוּ⁴, וְאֵינּוּ
צָרִיךְ לְכַפֵּל הַתְּנָאִי וְלֹא לְהַקְדִּימוֹ לַמַּעֲשֶׂה. אישות, ו, י

¹ דעת רב האי גאון הובאה בדא"ש לגיטין פרק ו אות ט, וכן ברי"ף
שם פרק ז, וראיתם מלשון המשניות בגיטין פרק ז, ה – ו שהוזכר
בהם תנאי בלשון "על מנת" – שהוא כאומר "מעכשיו" –

כמבואר בסמוך, ולא הוזכר בהם כפל התנאי, מכאן — שב"על מנת" ו"מעכשיו" אין צורך בכפל התנאי, והטעם יתבאר בהלכה יח בסמוך. והתוספות בגיטין ע"ה ע"א חולקים על זה, ולדעתם כל המשניות הללו עוסקות בתנאי כפול אף על פי שלא הוזכר בהן. וכן דעת רבנו חננאל והרא"ש בגיטין פרק ו אות ט ובתשובותיו כלל פא. ² [לפי דעת רבינו (למעלה הלכה ד) שמעשה קודם לתנאי היינו שהקדים ונתן הקידושין בידה ואחר כך התנה — קשה מאד כאן באומר מעכשיו היאך מועיל התנאי לאחר המעשה והרי אמרו בנדרים פז ע"א שבקירושין לא אמרו "תוך כרי רכור כרבור" ואי אפשר לחזור בו. והרגיש בזה הרמ"ך בהגהותיו לרמב"ם (למעלה הלכה ד) כתב יד אוקספורד]. ³ שכן שנינו בגיטין פר ע"א: הרי זה גיטך על מנת שתעלי לרקיע רבי יהודה בן תימא אומר הרי זה גט, ופסקו שם הלכה כרבי יהודה, הרי שאפילו ב"על מנת" צריך להתנות בדבר שאפשר לקיימו. ⁴ שכוונתו מעכשיו יהא המעשה קיים על מנת שתקיים התנאי (גיטין עד ע"א) וכן פסקו רבנו אלפסי (גיטין פז) ורב האי גאון הובא ברא"ש הנזכר לעיל. ראה שלחן ערוך, אבן העזר, לח, ג.

כָּל הַנּוֹתֵן מִתְּנָה עַל תְּנָאי, בֵּין שֶׁהִתְּנָה נֹתֵן בֵּין שֶׁהִתְּנָה הַמְּקַבֵּל,² וְהַחֲזִיק הַמְּקַבֵּל וְזָכָה בָּהּ, אִם נִתְּקִים הַתְּנָאי — נִתְּקִים³ הַמִּתְּנָה;⁴ וְאִם לֹא נִתְּקִים הַתְּנָאי — בָּטְלָה הַמִּתְּנָה וַיַּחֲזִיר פְּרוֹת שְׂאֵכָל,⁵ וְהוּא, שְׂיִהֶיהָ הַתְּנָאי כְּרְאוּי⁶.

זכיה ומתנה, ג, ו

¹ נזכר בכמה מקומות בתלמוד. ומקור הדברים בתנאם של בני גד ובני ראובן שמשח רבינו, כשנתן להם את עבר הירדן, התנה אחם על מנת שיעברו את הירדן (במרכב לב). ² קידושין מט ע"ב במשנה "וכן היא (=האשה מקבלת-הקידושין) שהטעתו (=שהתנתה אתו ולא נתקיים תנאה — לא נתקיימו הקידושין)". ³ במשנה למלך ובשלחן ערוך (סימן רמא, סעיף ט) "נתקיימה". ⁴ היינו מעת קיום התנאי ואילך (פרק ו מהלכות אישות הלכה טו).

⁵ בבא מציעא סה ע"ב וכן כתב רבינו בפרק יא מהלכות מכירה הלכה יא. ⁶ ראה להלן פרק ג הלכה ז.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, ט.

הַתְּנָה עָלֶיהָ שְׂיִהְיֶה גֵט אִם לֹא בָּא עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם
לְמַדִּינָה זֹו, וְהָיָה בָּא בְּדֶרֶךְ פְּתוּף שְׁלֹשִׁים יוֹם וְחָלָה
אוּ עָפְבוּ נָהָר וְלֹא בָּא עַד אַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם – הָרִי
זֶה גֵט¹; אֲפִלּוּ עוֹמֵד וְצוֹחֵ: הָרִי אֲנִי אֲנוֹס – שְׁאִין
אֲנוֹס בְּגִטִּין², וְאַף-עַל-פִּי שְׁגָלָה דַּעְתּוֹ שְׁאִין דַּעְוֹנוֹ
לְגֶרֶשׁ³.

גירושין, ט, ח

¹ שהרי לא בא. ² אין טענת אונס לבטל גט (כתובות ב ע"ב).
והטעם, משום נשים צנועות, שלפעמים לא יאנס ולא יבוא (והרי זה
גט), והיא תחשוש שמא נאנס ולפיכך לא בא ותרעב מלהנשא ויחשב
עגונה (כתובות ב ע"ב). ³ אין גילוי רעת מועיל בגיטין, כמבואר
לעיל פרק ו הלכה כה. ורעת התוספות בכתובות ג ע"א שאין
הרבירים אמורים אלא באונס המצוי, כגון עכבו נהר, או אונס המצוי
במקצת, כגון חולי, שהיה לו להעלות על רעתו ולהתנות בפירוש,
שם יאנס יתבטל הגט, אבל אונס שאינו מצוי כלל, כגון נפל עליו
הבית, בזה יש טענת אונס בגיטין והגט בטל. ובהלכות מכירה פרק
יט הלכה ה כותב רבנו: "המוכר קרקע לחכרו והתנה עמו, שכל
אונס שיוקר בקרקע זה יהיה (המוכר) חייב לשלם אפילו בא גוי
וגזלה מחמת המוכר חייב לשלם, אבל אם נפסק הנהר שהיה משקה
אותה... או שבאה זועה והשחיתה אותה... פטור... שאונס שאינו
מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה וכל
אונס שאינו מצוי אינו בכלל התנאי הזה". הרי, שאפילו אם התנה
בפירוש לקבל עליו כל אונס אין אונס שאינו מצוי בכלל, קל וחומר
לתנאי בגיטין שלא הזכיר דבר האונס בתנאו שהגט בטל מחמת
אנסו (מגיד משנה).

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, קמד, א.

הרי זה גטך לכשתצא חמה מנרתקה, ומת בלילה
— אינו גט¹; על מנת שתזרח חמה, ומת בלילה
— הרי זו מגרשת² וכשתזרח חמה יתקיים התנאי³.
התנה עליה, שאם זרחה חמה יהיה גט, ואם לא
זרחה⁴ לא יהיה גט, ומת בלילה — אינו גט, שהרי
לא נתקיים התנאי עד שמת⁵, ואין גט לאחר
מיתה⁶.

גירושין, ט, סו

¹ שלא נתכוין זה לגרשה אלא לכשתצא חמה מנרתקה (=מן התיק שלה, כלומר במלא זהרה וחמימותה, ראה ברש"י לבבא מציעא פו ע"ב), והרי מת מקורם ואין גט לאחר מיתה. ² שכל האומר על מנת כאומר מעכשיו. ³ והרי זה מגורשת למפרע. ⁴ שיהיה מחר יום מעונן וזהרורי השמש לא ייראו. ⁵ שכל תנאי המנוסח בלשון: "אם יהיה ואם לא יהיה" אין הגט חל אלא לכשיתקיים התנאי, כמבואר בפרק ח מהלכות גירושין הלכה א. ⁶ גיטין עז ע"א. ראה שולחן ערוך, אבן העזר, קמר, ד.

30. חזקה שכריתתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור — בטל.

חזקה פסול

31. הוראות סעיפים 19 ו-21 יחולו, כשינויים המחוייבים, גם על בטלותו של חזקה לפי פרק זה, אולם כבטלות לפי סעיף 30 רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן ובתנאים שימצא לנכון, לפטור צד מהחובה לפי סעיף 21, כולה או מקצתה, ובמידה שצד אחד ביצע את חיובו לפי החזקה — לחייב את הצד השני בקיום החיוב שכנגד, כולו או מקצתו.

תחולת הוראות

המוכרי או הנותן בשבת ואין צריך לומר ביום
טוב, אף-על-פי שמכין אותו² — מעשיו קימין.

וְכֵן כָּל מִי שֶׁקִּנֶּה מִיָּדוֹ בַּשָּׁבֶת — הַקֵּנִין קָיָם
וְכוֹתֵבִין לְאַחֵר הַשָּׁבֶת וְנוֹתְנִין.¹
מכירה, ל. ז

¹ מקור הלכה זו בתוספתא ביצה פרק ד: "אין דנין וכו' ולא מקדשין ולא מעריכין (ואיסורם משום מקח וממכר — ביצה לו ע"א) וכו' וכולן שעשאן בין אנוסין ובין שוגגין ובין מזידין ובין מוטעין מה שעשה עשוי [בשבת ואין צריך לומר ביום טוב — דפוס ראשון]" והובאה ברי"ף פרק ה דביצה בשם ירושלמי. ולומד משם לדין קנין בשבת וביום טוב. ² מכת מררות, "על שעבר על דברי חכמים" (שולחן ערוך סימן רלה סעיף כח). ³ קנין חליפין, שאף זה אסור בשבת.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלה, כח.

שֶׁטֶר שֶׁפְּתוּב בּוֹ רַבִּית¹ בֵּין קְצוּצָה בֵּין שֶׁל דְּבָרֵיהֶם
— גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ גּוֹבֶה אֶת הָרַבִּית². קֶדֶם
וְגָבֶה הַכֹּל³ — מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָרַבִּית קְצוּצָה⁴;
אֲבָל אֲבָק⁵ רַבִּית שֶׁהוּא מְדַבְּרֵיהֶם — אֵינוֹ גּוֹבֶה⁶
מִן הַלֹּהֶה לְמַלְוָה, וְאֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ מִן הַמַּלְוָה
לְלֹהֶה⁷.
מלוה ולוה, ד. ו

¹ "פלוני לזה מפלוני מנה בריבית כך וכך לזמן פלוני" (רש"י בבא מציעא עב ע"א). ² ואין קונסין את המלוה שיפסיד את הקרן משום הריבית (בבא מציעא עב ע"א כחכמים ולא כרבי מאיר האומר קנסינן היתרא משום איסורא ואינו גובה לא את הקרן ולא את הריבית). ³ אף את הריבית. ⁴ שיוצאה בדינין, כמבואר למעלה הלכה ג. ⁵ כעין ריבית ולא ריבית ממש — כאבק שהוא כעין עפר ולא עפר ממש. ⁶ בית דין. ⁷ אם קדם וגבה, שאין אבק ריבית יוצאה בדיינים, כמו שיתבאר להלן (מלוה ולוה פרק ו הלכה א).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, נב, א.

לא תקח שחד, אין צריך לומר לענות את הדין¹ אלא
אפלו לזכות את הנפאי² ולחייב את החייב – אסור
ועובר בלא-תעשה. והרי הוא בכלל ארור לקח
שחד³ (דברים כז, כח) וחייב להחזיר השחד כשיתפצנו
הנותן⁴.

סנהדרין, כג, א

¹ לזכות את החייב, שעל זה הוא מזהר משום: לא תטה משפט.
² שלא יחייבו אם זכאי הוא (כתובות קה"ע"א וברש"י). ³ ובכתובות
קה"ע"ב אמרו: "מה שוחד? שהוא חד", כלומר, הנותן והמקבל
נעשים לב אחד, כיון שלקח ממנו שוחד, נתקרבה דעתו אצלו
ונעשה כגופו, "ואין אדם רואה חובה לעצמו" (שם). ⁴ כמו
שאמרו (תמורה ד ע"ב) כל דבר שאמרה תורה אל תעשה ועשה,
אינו עשוי ואינו מועיל, ושם ו ע"ב הסיקו, שרביית שלקח המלוה
יצאה ללוה על ידי תביעתו בבית הדין, וממנה למד רבינו לענין
שוחד (באור הגר"א לחושן משפט ט, ב). וכן אמר הנביא שמואל
(שמואל-א יב, ג) "ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב
לכם".

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, ט, א.

34. חיוב שהתחייב אדם בחוזה לטובת מי שאינו צד לחוזה (להלן – המוטב) מקנה למוטב את הזכות לדרוש את קיום החיוב, אם משתמעת מן החוזה כוונה להקנות לו זכות זו.	הקניית הזכות
35. זכותו של המוטב לדרוש את קיום החיוב מתבטלת למפרע, אם הודיע לאחד הצדדים לחוזה על דחיית הזכות תוך זמן סביר לאחר שאחד מהם הודיע לו עליה.	דחיית הזכות
36. (א) כל עוד לא הודיע אחד הצדדים למוטב על זכותו לפי החוזה, רשאים הם לשנותה או לבטלה על ידי שינוי החוזה.	ביטול הזכות

(ב) בחיוב שיש לקיימו עקב מותו של אדם — על פי חוזה ביטוח, על פי חבדות בקופת קצבה או בקופת תגמולים או על פי צילוח דומה — רשאי הנושה, בהודעה לחייב או בצוואה שהודעה עליה ניתנה לחייב, לבטל את זכותו של המוטב או להעמיד במקומו מוטב אחר, אף אחר שנודע למוטב על זכותו.

37. כל טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיוב תעמוד לו גם כלפי המוטב.

38. זכותו של המוטב אינה גורעת מזכותו של הנושה לררוש מן החייב את קיום החיוב לטובת המוטב.

מיית זכותו
ל הנושה

המזכה¹ לחברו במתנה על ידי אחר, פיון שהחזיק בה אחר, כגון שמשן המטלטלין או הגיע שטר הקרקע לידו או החזיק בקרקע — זכה חברו אע"פ שלא הגיע המתנה לידו ואין הנותן יכול לחזור בו. אבל² המקבל ידו על העליונה: אם רצה³ מקבל; אם לא רצה — אינו מקבל. שזכין⁴ לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא בפניו. וזכות הוא שתנתן לו מתנה אם ירצה; אבל אם לא ירצה — אין נותנין מתנה לאדם בעל פרחו.

זכיה ומתנה, ה. ב

¹ גיטין יא ע"ב במשנה. ² בבא בתרא קלח ע"א. ³ הסכים מפורש מיד עם קבלת המתנה לידו, או שתק אז ולא מחה. ⁴ גיטין יא ע"ב במשנה.

ראה שולחן ערוך חושן המשפט, רמג, א

המוכר שמכר קרקע או מטלטלין וזכה בהם הלוקח שלא מדעתו¹ — יד הלוקח על העליונה², ואם רצה לוקח אין המוכר יכול לחזור בו³; ואם לא רצה⁴ — תחזור לבעליה⁵...

מכירה, ל. א

¹ כגון שזיכה לו המוכר על ידי אחר (ראה פרק ד מהלכות זכיה

ומתנה הלכה ב).² כדי שתהיה זאת זכות גמודה, בהתאם לכלל הידוע: "זכין לו לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו" (הלכות זכיה ומתנה פרק ד הלכה ב).³ לפי שקנאה הלוקח. כן הוא בקידושין ז ע"א שאם אמד לחברו הילך מנה ותהא שדך מכודה לפלוני, קנה אותו פלוני השדה, מדין עבד כנעני. וכן בבבא קמא קב ע"ב שאם קנה מי שהוא שדה בשביל ראש הגולה, קנה האחרון (ביאור הגד"א סימן דלה ס"ק סד).⁴ כששמע שמכרו לו הקרקע או המטלטלין — התנגד מיד ולא רצה לקבל (פרק ד מהלכות זכיה ומתנה הלכות ב — ג).⁵ "שזכות היא שתנתן לו מתנה [או מקח], אם ירצה. אבל אם לא ירצה, אין נותנין מתנה לאדם בעל כרחו" (הלכות זכיה ומתנה פרק ד הלכה ב). ומקור הדברים בבבא בתרא קלז ע"ב — קלח ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלה, כג.

39. בקיום של חיוב הנובע מחוזה יש לנהוג בדרך מקובלת ובתום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מחוזה.

הַמְלִיחָה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמִּטְבֵּעַ וְנִפְסְלִי, אִם יָכוֹל
לְהוֹצִיאוֹ בְּמִדִּינָה אַחֶרֶת וְיֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ לְאוֹתָהּ מִדִּינָה
— נוֹתֵן לוֹ מִמִּטְבֵּעַ שֶׁהִלְחִהוּ וְאוֹמֵר לוֹ: לֵךְ
וְהוֹצִיאוֹ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי; וְאִם אֵין לוֹ דֶּרֶךְ לְשָׁם —
נוֹתֵן לוֹ מִמִּטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא בְּאוֹתָהּ שְׁעָה². וְכֵן
בְּפִתְכָה³.

מלוה ולוה, ד, יב

¹ הוצאה מן המחזור מטעם המלכות. ² כבא קמא צח ע"א.
³ ביאורו דבינו בפרק טז מהלכות אישות הלכה י.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עד, ז.
ראה מקורו לס' 12 לחוק זה.

- ¹ הרצאה מן המחזור מטעם המלכות. ² בבא קמא צח ע"א.
³ ביארו רבינו בפרק טז מהלכות אישות הלכה י.
 ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עד, ז.
 ראה מקורות לסעיף 12 לחוק זה.

40. חיוב יכול שיקויים בידי אדם שאיננו החייב, זולת אם לפי מהות החיוב, עם – בידי מי
 או לפי המוסכם בין הצדדים, על החייב לקיימו אישית.
 ראה מקורות לסעיפים 3, 7 לחוק השומרים ולסעיף 16 לחוק השליחות.

41. חיוב שלא הוסכם על מועד קיומו, יש לקיים זמן סביר לאחר כריחת עז הקיום
 החזוה, במועד שעליו הודיע הנדע הנדע לחייב זמן סביר מראש.

הַמְלִיָּה אֶת חֲבֵרוֹ וְקָבַע לוֹ זְמַן לְפָרְעוֹ – אֶף-עַל-
 פִּי שְׁלֹא קָנוּ מִיָּדוֹ אִינוּ יָכוֹל לְתַבְעוֹ¹ עַד סוֹף הַזְמַן
 בֵּין בְּמִלְּנָה עַל פֶּה בֵּין בְּמִלְּנָה בְּשֹׁטֶר, בֵּין שֶׁהֲלֹהוּ
 עַל הַמְשָׁכּוֹן² בֵּין שְׁמֵת לֹהֶה³ בֵּין שְׁמֵת מְלֹהֶה. וְסִתָּם
 מְלֹהֶה⁴ שְׁלֹשִׁים יוֹם⁵ בֵּין בְּשֹׁטֶר בֵּין עַל פֶּה בֵּין עַל
 הַמְשָׁכּוֹן; וְאִם הִתְנָה שְׁיִתְּבַע בְּכָל זְמַן שְׁיִרְצָה יֵשׁ לוֹ
 לְתַבְעוֹ בְּיוֹמוֹ, שְׁתֵּנָּאִי מִמּוֹן הוּא⁶.
 מלוה ולוה, יג, ה

- ¹ מכוח ג ע"ב: "המלוה את חבירו לעשר שנים אין השביעית משמטחו", מפני שאינו ב"לא יגוש" שאינו יכול לתבעו תוך הזמן.
² שם: "הכא כמאי עסקינן במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לבית דין" – וכל שכן מלוה על פה (הגר"א סימן עג ס"ק ט).
³ השווה פרק א מהלכות שאלה ופקדון הלכה ה. ⁴ בלא קביעת זמן

ובמקום שאין להם מנהג קבוע.⁵ אינו יכול לתבעו בפנות משלושים יום (מכות ג ע"ב).⁶ וכל תנאי בממון קיים. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עג, א—ב.

קיום מקום

42. חיוב יכול שיקויים לפני מועדו, ובלבד שהודיע החייב לנושה על כך זמן סביר מראש והדבר לא יפגע בנושה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עד, כ: ואם הפקירו אצלו לזמן ידוע אינו יכול להכריחו לקבלו ממנו חוץ הזמן.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצג, ג: קבע המלוה ללוה זמן ורוצה הלוה לפרועו כדי שלא יעמוד הממון באחריותו עד הזמן והמלוה אינו רוצה לקבלו אם הגיע הזמן אף על פי שהלוה ממחר לפרוע חובו כדי להציל עצמו מהאונסים העתידים לבא כמו חלוף המטבע וגזירת המסים והתשחור' (פירוש עבודו' של מלך) הרינו עמו שאין עתה הקלקלה נראית אף על פי שעתידיה לבא למחר או בו כיום לאחר הפרעון ואין לו להשגיח על חקלת חבירו אבל אם לא הגיע הזמן אם מצוי וניכר לעינים חילוף המטבע מיד וגזירת המסים והתשחורת אינו יכול לכופו לקבל חובו קודם זמנו אבל אם אין שם אחת מכל החששות האלה וכיוצא בו אף על פי שאין המלוה רוצה לקבל חובו קודם הזמן כדי שלא יהיו באחריותו עד שיגיע הזמן אין שומעין לו מפני שקביעות הזמן לחקנת הלוה היא.

מקום הקיום

44. (א) חיוב שלא הוסכם על מקום קיומו, יש לקיים במקום עסקו של הנושה, ואם אין לו מקום עסק — במקום מגוריו הקבוע.
(ב) שינה הנושה את מקום עסקו או מקום מגוריו אחרי כריתת החוזה, ישא בהוצאות הנוספות הנובעות מקיום החיוב במקום החדש.

הַמְלִיָּה! נִתְּנָה לְתַבֵּעַ בְּכָל מְקוֹם. יֵצֵד? הַמְלִיָּה אֶת
חֲבֵרוֹ בְּיָשׁוּב וּתְבַעוּ בְּמִדְבָּר — אֵינוֹ יָכוֹל לְדַחְתּוֹ,

אֶלָּא חָיֵב לַפְּרֹעַ לוֹ בְּכָל מְקוֹם שִׁיתְּבַעְנֹו. בָּא הַלֵּלָה
לַפְּרֹעַ בַּמִּדְבָּר² — הָרְשוּת בְּיַד הַמִּלְחָה: אִם רָצָה
מִקְבֵּל, וְאִם רָצָה אֹמֵר לוֹ: אֵינִי נִפְרָע אֶלָּא בִּישׁוּב
בְּדֶרֶךְ שְׁנַתְתִּי לָךְ בִּישׁוּב, וְהָרִי הֵן בְּרְשׁוּתוֹ עַד
שִׁפְרָעְנִי בִּישׁוּב.

¹ בבא קמא ק"ח ע"א. ² המדובר כשהלוה בישוב (הרמב"ן
בתשובה, מובא במגיד משנה), וכן נראה מלשון רבינו בהמשך.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עד, א.

הַפְּקִדוֹן וְהָאֲבִידָה¹ לֹא נִתְּנוּ לַתְּבַע אֶלָּא בַּמְקוֹמָם.
בִּיצֵד? הַפְּקִיד אֶצְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם — אֵינוֹ יָכוֹל
לַתְּבַע בְּנוֹב²; וְאִם הִחְזִיר לוֹ בְּנוֹב — מִקְבֵּלוֹ
מִמֶּנּוּ³. הַפְּקִיד אֶצְלוֹ בִּישׁוּב וְהִבִּיא פְּקִדוֹנוֹ בַּמִּדְבָּר
— אֵינוֹ מִקְבֵּלוֹ מִמֶּנּוּ⁴, אֶלָּא יֹאמֵר לוֹ⁵: הָרִי הוּא
בְּאַחֲרֵיתָךְ עַד שֶׁתִּחְזִירְנִי לִי בִּישׁוּב כְּדֶרֶךְ שֶׁהַפְּקִידָתִי
אֶצְלָךְ בִּישׁוּב.

¹ בבא קמא ק"ח ע"א. ² אינו יכול לדרוש מהנפקד או ממוצא
האבידה להביאו אליו לנוב. ³ ואינו יכול לטעון הפקדתי אצלך
בירושלים החזיר לי שם. ⁴ אינו מחויב לקבלו ולפטור את הנפקד
מחובת השמירה. ⁵ יכול הוא לאמר לנפקד. (כתב בהגהות
מימוניות, שאם הוכרח להוציאו למדבר משום שלא היה לו מקום
להטמין את הפקדון ביישוב ולשומר אחר אסור למסור, ולקח אתו
הפקדון או את האבידה למדבר ונאנס — דעת ראב"ה שהוא
פטור).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצג, א—ב.

אֹמֵר לְשִׁלּוּחוֹ¹: צֵא וּשְׁכּוֹר לִי פּוֹעֲלִים בְּשִׁלְשָׁה²

וְהָלַךְ וּשְׁכָרָם בְּאַרְבָּעָה³, אִם אָמַר לָהֶם הַשְּׁלִיחַ:
שְׁכַרְכֶּם עָלַי — נוֹתֵן לָהֶם אַרְבָּעָה⁴ וְנוֹטֵל מִבְּעַל
חֲבִית שְׁלֹשָׁה⁵ וּמִפְסִיד אֶחָד מִפִּיסוֹ⁶; אָמַר לָהֶם:
שְׁכַרְכֶּם עַל בְּעַל הַבֵּית⁷ — נוֹתֵן לָהֶם בְּעַל הַבֵּית
כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה⁸. הָיָה בַּמְּדִינָה מִי שֶׁנִּשְׁכַּר בְּשְׁלֹשָׁה
וּמִי שֶׁנִּשְׁכַּר בְּאַרְבָּעָה — אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם אֶלָּא
שְׁלֹשָׁה⁹ וַיֵּשׁ לָהֶם תַּרְעֻמַּת עַל הַשְּׁלִיחַ¹⁰. בְּמָה
דְּבָרִים אֲמֹרִים¹¹ פֶּשְׁאִין מְלֹאכְתָּם נִפְרָת¹²; אָבֵל
הָיְתָה מְלֹאכְתָּם נִפְרָת וְהָרִי הִיא שְׁוֵה אַרְבָּעָה —
נוֹתֵן לָהֶם בְּעַל הַבֵּית אַרְבָּעָה, שְׁאֵלוֹ לֹא אָמַר לָהֶם
שְׁלִיחוֹ אַרְבָּעָה לֹא טָרְחוּ וַעֲשׂוּ שְׁוֵה אַרְבָּעָה...

שכירות, ט. ג.

¹ בבא מציעא עו ע"ב. ² בשלשה דינרים לכל פועל ופועל. ובכתב יד התימנים: בשלשה שלשה, וכן הוא כרי"ף שם. ³ כרי"ף ובכתב יד תימן: בארבעה ארבעה. ושער הפועלים הנהוג הוא שלושה. ⁴ כפי מה שקצב עמהם וקיבל על עצמו אחריות השכירות. ⁵ כפי מה שהתנה עמו. ⁶ אמנם אם שער הפועלים באותו מקום קבוע בארבעה — נוטל מבעל הבית ארבעה כפי מה שהנהגו, כרין השוכר את הפועל והראהו בשל חכירו שמבואר להלן הלכה ט שנוטל מחכירו כפי מה שנהגה (שיטה מקובצת בבא מציעא עו ע"ב בשם הרמ"ך וכן כתב הרמ"א סימן שלב בשם יש אומרים ועיין סמ"ע וש"ך שם ס"ק ב). ⁷ היינו שהודיעם שהוא שליח ושאלו אחריות השכר עליו (שיטה מקובצת בבא מציעא עו ע"ב). ⁸ ואם שער הפועלים הוא בשלושה נותן להם שלושה ואם בארבעה — ארבעה. מאחר ששינה השליח ושכרם בארבעה למרות שכעל הבית אמר בשלושה, בטלה שליחותו ואין בקצירתו ממש, ולפיכך אנו דנים מקרה זה כאילו השכירות נעשית סתם בלא קציצת שכר, ששכרם כפי מנהג המדינה (רי"ף שם). ⁹ שבמקום שאין שכר קבוע רעת השוכר בלא קציצה מן הסתם על השער הנמוך, ועל

הפועלים לגלות רעתם שהם אינם נשכרים אלא בארבעה, וכיון שלא גילו רעתם – אנו אומרים, שהסכימו לעבודה כפי דעת השוכר, ולפיכך, אף שהשליח שכרם בארבעה אין להם אלא שלשה, מאחר ששמעו מן השליח "שכרכם על בעל הבית" היה עליהם לגלות דעתם לבעל הבית ולא לסמוך על קציצת השליח (רי"ף שם, סמ"ע סימן שלב ס"ק ג).¹⁰ שאלמלא שכרם בארבעה היו טורחים ומשכירים עצמם לאחרים בארבעה, שהרי יש במקום ששוכרים בארבעה (גמרא בבא מציעא ע"א).¹¹ שבעל הבית נותן להם שלשה כמנהג המדינה (עיין ש"ך סימן שלב ס"ק ח).¹² שאינה ניתנת להערכה, כגון שעבודתם היתה בחפירת חריץ סביבות השרה ונתמלא מים (גמרא בבא מציעא ע"א).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שלב, א.

50. סכום שניתן לנושה שעה שהגיעו לו מן החייב חיובים אחרים, רשאי החייב, בעת התשלום, לציין את החיוב שלחשבונו ייוקף הסכום; לא עשה זאת, רשאי הנושה לעשות כן.

קיפת תשלומים
חיובים אחדים

**וְאֶתְדָּ שְׁעָרָב לְשָׁנִים – כְּשִׁפְרָע לְמַלְוָה יוֹדִיעוּ¹ עַל
חֹב אִיזָה מְשֻׁנֶּה פּוֹרֵעַ כְּדִי שִׁיחְזוֹר עָלָיו².**

מלוה ולוה, כה, יא

¹ המלוה יודיע לערב. ² שהערב ידע ממי לדרוש החזרת מעותיו.
דין זה היא סברת עצמו.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קלב, ה.

53. (א) חיובים כספיים שצדדים חבים זה לזה מתוך עסקה אחת והגיע המועד לקיומם, ניתנים לקיוזו בהודעה של צד אחד למשנהו: והוא הדין בחיובים כספיים שלא מתוך עסקה אחת, אם הם חיובים קצובים.
- (ב) אין לקזז חיוב שהזכות לקיומו אינה ניתנת לעיקול.
- (ג) הוראות סעיפים 49 ו-50 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על סילוק דרך קיוז.

שְׁנַיִם¹ שֶׁהוֹצִיאוּ כָּל אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם שְׁטָר חוֹב עַל חֶבְרוֹ²... זֶה גּוֹבֶה חוֹבוֹ וְזֶה גּוֹבֶה חוֹבוֹ. הִזָּה זֶה בְּמֵאָה וְזֶה בְּמֵאָה, וַיֵּשׁ לָזֶה עֵדִית וְלָזֶה עֵדִית אוֹ לָזֶה בִּינוֹנִית וְלָזֶה בִּינוֹנִית לָזֶה זְבוּרִית וְלָזֶה זְבוּרִית — אֵין נִזְקָקִין לָהֶם אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹמֵד בְּשָׁלוֹ³. הִזָּה לָזֶה⁴ עֵדִית⁵ וּבִינוֹנִית וְלָזֶה זְבוּרִית⁶ — זֶה⁷ גּוֹבֶה מִן הַבִּינוֹנִית⁸ וְזֶה⁹ גּוֹבֶה מִן הַזְּבוּרִית¹⁰.

י מלוה ולוה, כד, י

- ¹ מחלוקת אדמון וחכמים במשנה כתובות קי ע"א ופסק כחכמים.
- ² והאחד זמנו מוקדם לזמנו של השני. ³ אינו גובה ואין גובים ממנו, משום שהגביה לא תשנה כלום ואין להטריח בית דין חנם.
- ⁴ מחלוקת רב נחמן ורב ששת בכתובות קי ע"א ופסק כרב נחמן בהתאם לכלל שבידנו: הלכה כרב נחמן בדיני (ראה לקמן הערה 10). ⁵ שדה משובחת. ⁶ שדה גרועה. ⁷ בעל הזיבורית.
- ⁸ כדין כל בעל חוב, כמבואר בפרק יט מהלכות מלוה ולוה הלכה א.
- ⁹ בעל עידית ובינונית. ¹⁰ משום שהבינונית שגבה היא עידית בשדותיו, שהרי אין לו שדה יחד משובחת ובעל חוב אינו גובה מעידית. בגמרא שם אמרו שמחלוקתם היא אם סוגי השדות נקבעים לפי שדותיו של הלוה (בשלו הם שמין) או לפי המקובל בעולם (בשל עולם הם שמין), רב נחמן סובר: בשלו הם שמים ומשום כך, כשיש לו ללוה בינונית לפי המקובל ואין לו יותר מעולה הרי דינה כעידית ואין גובים ממנה אלא מן הזיבורית, ואם כן ירויה בעל הזיבורית ומשום כך בית דין צריכים להגבותו את המגיע לו לפי הדין, ורב ששת סובר בשל עולם שמים ואם כן הבינונית שיגבה

ימשיכו להיות בינונית ויגבה אותה בעל הבינונית חזרה, ולמה יטרח בית דין שלא לצורך. נוהגים משנה מקשה, שרבינו כאן סותר דברי עצמו בפרק יט מהלכות מלוה ולוה הלכה ד, שהרי כתב שם: "היו לו זיבורית וכינונית בלבד, נזקין ובעל חוב בבינונית". וחירץ שדעת דכינו כשל עולם שמים ואף על פי כן בנידון שלפנינו, ירוח בעל הזיבורית, כגון שבית דין יגבה את הזיבורית לבעל העידית וכינונית ויהיו לו מכל שלשת הסוגים ויגבה השני את הבינונית. ומוסיף שרבינו אינו גודס בגמרא שדכ נחמן סבר בשלו הם שמין. ובכסף משנה דוחה תירוץ, שהדי המדובר כשבאים ביחד לבית דין (דאח גמרא שם) וברור שבית דין לא יגבה תחילה מבעל הזיבורית, כדי להפסיד לשני, אלא יגבה מבעל הבינונית תחילה כמו שכחב דבנו נסים שם. והוא מתרץ את הסתירה, שבפרק יט המדובר כשהיתה ללוה גם עידית וחל השעבוד על הבינונית, ואחר כך מכר את העידית ולכן נשאר השעבוד על הבינונית, אף על פי שהיא עכשו עידית שלו. וכן ביאר רבינו בבבא קמא ח ע"א את הברייתא, ובחילו קיצר והביא לשון הברייתא — כדרכו. וכן פסק בטור חושן משפט סימן קב, שאם היתה לו עידית ומכרה גובה מבינונית, ואם לאו — גובה מזיבורית משום שבשלו שמים — וכן פסק בשולחן ערוך סימן קב סעיף ד.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, פה, ג.

יבוי חיובים 54. שנים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם חייבים יחד ולחוד.

יבוי יחד ולחוד 55. (א) שנים שחייבים יחד ולחוד, רשאי הנושה לדרוש את קיום החיוב, כולו או מקצתו, משניהם כאחד, או מכל אחד מהם בנפרד, ובלבד שלא ייפרע יותר מן המגיע לו.

(ב) בטל או בוטל חיובו של אחד החייבים, בטל גם חיובו של השני, זולת אם הביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו של החייב האחד.

(ג) הפטיר הנושה אחד החייבים מן החיוב, כולו או מקצתו — בויתור, במחילה, בפשרה או בדרך אחרת — הופטר גם השני באותה מידה, זולת אם משתמעת מן ההפטר כוונה אחרת.

נטל החיוב בין החייבים 56. (א) שנים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם נושאים בנטל החיוב בינם לבין עצמם בחלקים שווים.

(ב) חייב שנתן לנושה לקיום החיוב יותר מכפי חלקו בנטל החיוב, זכאי לחזור על החיוב השני ולהיפרע ממנו לפי חלקיהם.

(ג) היו יותר משני חייבים ואין אפשרות סבירה לחזור ולהיפרע מאחד מהם, ישאו בחלקו הנותרים, לפי חלקיהם.

(ד) בנטל חיובו של חייב אחד כאמור בסעיף 55(ב) והביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו, אין לשני זכות לחזור עליו: הופטר חייב אחד כאמור בסעיף 55(ג) ואין בהפטר כדי לפטור את השני, אין בהפטר גם כדי לפגוע בזכות לחזור עליו לפי סעיף זה.

סיג לזכות החזרה 57. חייב שקיים את החיוב יותר מכפי חלקו, אינו זכאי לחזור על חיוב אחד, במידה שהיה עשוי להיות מופטר כלפי הנושה מכוח טענה שהיחה ידועה לו ולא התגונן בה.

שְׁנַיִם שָׁלוּ¹ בְּשֵׁטֶר אֶחָד או שֶׁלְקָחוּ מִקַּח אֶחָד, וְכֵן הִשְׁתַּפֵּין שְׁלוֹהָ אֶחָד מֵהֶם או לָקַח בְּשִׁתְּפוּת – הָרִי הֵם עֲרָבָאִין זֶה לָזֶה² אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא פָּרַשׁ.

מלוה ולוה, כה, ט

¹ ירושלמי שבועות פרק ה הלכה א. ² כל אחד דינו כלוה לגבי מחצית ההלוואה וכערב למחציתה השניה. [בטור חושן משפט סימן עז כתב בשם רבינו, שהמלוה רשאי לגבות הכל ממי שירצה, אולם בבית יוסף שם הוכיח שגירסא משובשת נזרמנה לבעל הטורים, הגירסא הנכונה היא כמו שהיא בספרים שבידנו: "נעשו ערבאים", ודינם ככל ערב שאינו גובה ממנו תחילה. וכן כתב בכסף משנה כאן].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עז, א.

חוזים (כללי)

ב"י נושים

59. (א) שנים שמגיע להם חיוב אחד, חזקה שכל אחד מהם רשאי לדרוש את קיומו, ובלבד שלא יפרעו מהחייב יותר מן המגיע ממנו; החייב רשאי לקיים את החיוב כלפי אחד הנושים, לפי בחירתו, כל עוד לא ניתן פסק דין לטובת הנושה האחר.

(ב) חזקה על הנושים שהם שותפים בחיוב בחלקים שווים; קיים החיוב כלפי אחד מהם, רשאי השני לדרוש ממנו את חלקו.

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, עו, ו: א: אחד שלושה משנים ומחל אחד מהם כל החוב אין חלק חבירו מחול. הגה: אפילו שניהם כתובים בשטר אחד, נתפסד הלווה עם האחד מהם לא יוכל השני לומר כבר הדיית שאתה חייב לנו ונתפסד עמי גם כן כי יוכל הנחבע לטעון לזה ויתרתי ונגדך איני מוותר.

חוזים (תרופות)

חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה). התשל"א – 1970

פרק א: הוראות כלליות

1. (א) בחוק זה –
"הפרה" – מעשה או מחדל שהם בניגוד לחוזה;
"נפגע" – מי שזכאי לקיום החוזה שהופר;
"אכיפה" – כן בצו לסילוק חיוב כספי או בצו עשה אחר ובין בצו לא-תעשה, לרבות צו לתיקון תוצאות ההפרה או לסילוקן;
"נזק" – לרבות מניעת ריווח.
(ב) כל מקום שמדובר בחוק זה בהפרת חוזה – גם הפרת חיוב מחויביו במשמע.
2. הופר חוזה, זכאי הנפגע לתבוע את אכיפתו או לבטל את החוזה, וזכאי הוא לפיצויים, בנוסף על אחת התרופות האמורות או במקומן, והכל לפי הוראות חוק זה.

פרק ב: התרופות

סימן א: אכיפת החוזה

3. הנפגע זכאי לאכיפת החוזה, זולת אם נתקיימה אחת מאלה:
(1) התחזה אינו בר-ביצוע;
(2) אכיפת החוזה היא כפיה לעשות, או לקבל, עבודה אישית או שירות אישי;
(3) ביצוע צו האכיפה דורש מידה בלתי סבירה של פיקוח מטעם בית משפט או לשכת הוצאה לפועל;
(4) אכיפת החוזה היא בלתי צורקת בנסיבות הענין.

הרמב"ם והתוקן במדינת ישראל

4. בית המשפט רשאי להתנות את אכיפת החוזה בקיום חיוביו של הנפגע או בהבטחת קיומם או כתנאים אתרים המתחייבים מן החוזה לפי נסיבות הענין.

תנאים כאכיפה

5. ניתן צו אכיפה על חיוב להקנות נכס או זכות בנכס וההקניה טעונה רישום בפנקס המתנהל על פי תיקוק. ייעשה הרישום בתוקף צו האכיפה ולפי האמור בו כאילו נעשה לבקשת הצדדים.

אכיפה בעסקה
טענת רישום

סימן ב: ביטול החוזה

6. לענין סימן זה, "הפרה יסודית" – הפרה שניתן להניח לגביה שאדם סביר לא היה מתקשר באותו חוזה אילו ראה מראש את ההפרה ותוצאותיה, או הפרה שהוסכם עליה בחוזה שתיתשב ליסודית; תניה גורפת בחוזה העושה הפרות להפרות יסודיות ללא הבחנה ביניהן, אין לה תוקף אלא אם היתה סבירה בעת כריתת החוזה.

הפרה

7. (א) הנפגע זכאי לבטל את החוזה אם הפרת החוזה היתה יסודית.
(ב) היתה הפרת החוזה לא יסודית, זכאי הנפגע לבטל את החוזה לאחר שנתן תחילה למפר ארכה לקיומו החוזה לא קיים תוך זמן סביר לאחר מתן הארכה, וזולת אם בנסיבות הענין היה ביטול החוזה בלתי צודק; לא תישמע טענה שביטול החוזה היה בלתי צודק אלא אם המפר התנגד לביטול תוך זמן סביר לאחר מתן הודעת הביטול.

הוכחת לביטול

(ג) ניתן החוזה להפרדה לחלקים והופר אחד מחלקיו הפרה שיש בה עילה לביטול אותו חלק, אין הנפגע זכאי לבטל אלא את החלק שהופר; היתה בהפרה גם משום הפרה יסודית של כל החוזה, זכאי הנפגע לבטל את החלק שהופר או את החוזה כולו.

8. ביטול החוזה יהיה בהודעת הנפגע למפר תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על ההפרה; אולם במקרה האמור בסעיף 7(ב) ובכל מקרה אחר שהנפגע נתן למפר תחילה ארכה לקיום החוזה – תוך זמן סביר לאחר שחלפה הארכה.

דרך הביטול

9. (א) משבוטל החוזה, חייב המפר להשיב לנפגע מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויי של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך; והנפגע חייב להשיב למפר מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויי של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך.

השבה לאחר
ביטול

חוזים (תרופות)

(ב) בוטל החוזה בתלקו. יחולו הוראות סעיף קטן (א) על מה שהצדדים קיבלו על פי אותו חלק.

סימן ג: פיצויים

10. הנפגע זכאי לפיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב ההפרה ותוצאותיה ושהמפר ראה אותו או שהיה עליו לראותו מראש, בעת כריתת החוזה, כתוצאה מסתברת של ההפרה.

הזכות לפיצויים

11. (א) הופר חיוב לספק או לקבל נכס או שירות ובוטל החוזה בשל ההפרה, זכאי הנפגע, ללא הוכחת נזק, לפיצויים בסכום ההפרש שבין התמורה בעד הנכס או השירות לפי התחזה ובין שוויים ביום ביטול התחזה.

פיצויים ללא הוכחת נזק

(ב) הופר חיוב לשלם סכום כסף, זכאי הנפגע, ללא הוכחת נזק, לפיצויים בסכום הריבית על התשלום שבפיגור, מיום ההפרה ועד יום התשלום, כשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, תשכ"א – 1961, אם לא קבע בית המשפט שיעור אחר.

12. האמור בסעיף 11 אינו גורע מזכותו של הנפגע לפיצויים בעד נזק שהוכיח לפי סעיף 10; אולם אם היתה התמורה שכנגד החיוב שהופר בלתי סבירה, או שלא היתה תמורה כלל, רשאי בית המשפט להפחית את הפיצויים עד כדי האמור בסעיף 11.

שמירת זכות

13. גרמה הפרת החוזה נזק שאינו נזק ממון, רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים בעד נזק זה בשיעור שייראה לו בנסיבות הענין.

פיצויים בעד נזק שאינו של ממון

14. (א) אין המפר חייב בפיצויים לפי סעיפים 10, 12 ו-13 בעד נזק שהנפגע יכול היה, באמצעים סבירים, למנוע או להקטין.

הקטנת הנזק

(ב) הוציא הנפגע הוצאות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו, או שהתחייב בהתחייבויות סבירות לשם כך, חייב המפר לשפות אותו עליהן, בין אם נמנע הנזק או הוקטן ובין אם לאו; היו ההוצאות או ההתחייבויות בלתי סבירות, חייב המפר בשיפוי כדי שיעורן הסביר בנסיבות הענין.

15. (א) הסבימו הצדדים מראש על שיעור פיצויים (להלן – פיצויים מוסכמים), יהיו הפיצויים במוסכמם, ללא הוכחת נזק; אולם רשאי בית המשפט להפחיתם אם מצא שהפיצויים נקבעו ללא כל יתס סביר לנזק שניתן היה לראותו מראש בעת כריתת החוזה כתוצאה מסתברת של ההפרה.

פיצויים מוסכמים

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

(ב) הסכם על פיצויים מוסכמים אין בו כשלעצמו כדי לגרוע מזכותו של הנפגע לתבוע במקומם פיצויים לפי סעיפים 10 עד 14 או לגרוע מכל תרופה אחרת בשל הפרת החוזה.

(ג) לענין סימן זה, סכומים שהמפר שילם לנפגע לפני הפרת החוזה והצדדים הסכימו מראש על חילוטם לטובת הנפגע, דינם כדן פיצויים מוסכמים.

16. בקביעת שיעור הפיצויים לא יובא בחשבון סכום שהנפגע קיבל או זכאי לקבל בשל הפרת החוזה לפי תחב ביטוח.

פיצויים וביטוח

פרק ג: שונות

17. גילה צד לחוזה את דעתו שלא יקיים את החוזה או שנסתבר מנסיבות הענין שלא יוכל או לא ירצה לקיימו, זכאי הצד השני לתרופות לפי חוק זה גם לפני המועד שנקבע לקיום החוזה, ובלבד שכיית המשפט, בנתנו צו אכיפה, לא יורה שיש לבצע חיוב לפני המועד שנקבע לקיומו.

הפרה צפויה

18. (א) היתה הפרת החוזה תוצאה מנסיבות שהמפר, בעת כריתת החוזה, לא ידע ולא היה עליו לדעת עליהן או שלא ראה ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, וקיום החוזה באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים, לא תהיה ההפרה עילה לאכיפת החוזה שהופר או לפיצויים.

פטור בשל אונס או סיכול החוזה

(ב) במקרים האמורים בסעיף קטן (א) רשאי בית המשפט, בין אם בוטל החוזה ובין אם לאו, לחייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה או, על פי בחירה כאמור בסעיף 9, לשלם לו את שווי, ולחייב את המפר בשיפוי הנפגע על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר לשם קיום החוזה, והכל אם נראה לבית המשפט צודק לעשות כן כנסיבות הענין ובמידה שנראה לו.

19. קיבל הנפגע עקב החוזה נכס של המפר שעליו להחזיר, תהא לנפגע זכות עיכובן באותו נכס כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המפר עקב ההפרה.

זכות עיכובן

20. תוכות שהצדדים חבים זה לזה על פי חוק זה ניתנים לקיזוז.

קיזוז

21. (א) הודעה לפי חוק זה תינתן בדרך שקבעו הצדדים, וכאין קביעה כזאת – בדואר רשום או בדרך אחרת המקובלת בנסיבות הענין.

הודאות בדבר מתן הודעה

תווים (תרופות)

(ב) נפגע שנתן הודעה כאמור בסעיף קטן (א) ויש יסוד להניח שההודעה הגיעה לתעודתה במועדה, רשאי להסתמך עליה אף אם איחרה להגיע או לא הגיעה כלל.

22. (א) אין בחוק זה כדי לגרוע מסמכות בית המשפט לתת פסק דין הצהרתי, צו עשה או לא-תעשה, לשעה או לתמיד, החלטות ביניים או כל סעד אחר.

(ב) הוראות חוק זה יתולו כשאין בחוק המסדיר יחסי עבודה או בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הגדון.

23. סעיפים 106 עד 111 לחוק הפרוצדורה האזרחית העותמאני מיום 2 רגב 1296 (21 ביוני 1879) — בטלים.

24. בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר-המלך במועצתו לארץ-ישראל, 1922 — 1947.

25. תחילתו של חוק זה ביום א' בניסן חשל"א (27 במרס 1971); על חוזים שנכרתו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

שמירת דינים

ביטול

עצמאות החוק

תחילה והוראת מעבר

3. הנפגע זכאי לאכיפת החוזה, זולת אם נתקיימה אחת מאלה:

הזכות לאכיפה

(1) החוזה אינו בר-ביצוע;

(2) אכיפת החוזה היא כפיה לעשות, או לקבל, עבודה אישית או שירות אישי;

(3) ביצוע צו האכיפה דורש מידה בלתי סבירה של פיקוח מטעם בית משפט או לשכת הוצאה לפועל;

(4) אכיפת החוזה היא בלתי צודקת בנסיבות הענין.

...וּמִשֶּׁהִגְבִּייה או מִשֶּׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דָּרְכּוֹ לְהִגְבִּייה, או
נִמְסָר לוֹ דָּבָר שֶׁאֵין דָּרְכּוֹ לְהִמְשִׁיךְ – קָנָה וְאֵין
אֶחָד מִשְׁנִיָּהֶם יָכוֹל לְחַזֹּר בוֹ, וְכּוֹפִין אֶת הַלּוֹקֵחַ
לְתֵן אֶת הַדָּמִים.¹

מכירה, ג, ד

¹ נכרין פריעת חוב שכופין את הלויה לפרוע למלוה (כתובות פו ע"א), וראה הלכות מכירה פרק ז הלכה ו.

...אָבֵל אִם הִתְחִיל הַפּוֹעֵל בְּמַלְאָכָה וְחָזַר בוֹ אֶפְלוּ
בְּחֻצֵי הַיּוֹם¹ – חוֹזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה, נה): כִּי לִי
בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים – וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים.²

שכירות, ט, ד

¹ הזכות בירו לחזור בו. ² בבא מציעא י ע"א. כלומר, אין אדם מישראל רשאי למכור גופו להיות כעבד ממש לישראל אחר, שהוא עבדו של הקדוש ברוך הוא כמו זה הנמכר לו לפיכך הפועל חוזר בו אפילו בחצי היום, שלא תהא שכירות פועל מכירה לזמן כמו שאר שכירות (ראה למעלה פרק ז הלכה א) ער שלא יהיה כאפשרותו לחזור בו, כעבד שהוא מכור לאדוניו ואינו שולט בגוף שלו. ברם דין יש ביניהם וכמו שמבאר רבינו והולך.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שלג, ג.

7. (א) הנפגע זכאי לבטל את החחה אם הפרת החחה היתה יסודית.

(ב) היתה הפרת החחה לא יסודית, זכאי הנפגע לבטל את החחה לאחר שנתן תחילה למפר ארכה לקיומו והחחה לא קיים חוץ זמן סביר לאחר מתן הארכה, וזאת אם בנסיבות הענין היה ביטול החחה בלתי צודק; לא חישמע טענה שביטול החחה היה בלתי צודק אלא אם המפר התנגד לביטול חוץ זמן סביר לאחר מתן הודעת הביטול.

(ג) ניתן החחה להפרה לחלקים והופר אחד מחלקי הפרה שיש בה עליה לביטול אותו חלק, אין הנפגע זכאי לבטל אלא את החלק שהופר; היתה בהפרה גם משום הפרה יסודית של כל החחה, זכאי הנפגע לבטל את החלק שהופר או את החחה כולה.

הַאֲמֵר¹ לַחֲבֵרוֹ: קִרְקַע וְדִקְלִים אֲנִי מוֹכֵר לָךְ, אֶפְלוּ
לֹא הָיוּ לוֹ² דִּקְלִים, אִם רָצָה³ לִקְנוֹת לוֹ שְׁנֵי⁴ דִּקְלִים
— הָרִי זֶה נִקְנָה הַמֶּקֶחַ⁵ וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לוֹמַר
לוֹ: אֲנִי לּוֹקֵחַ אֶלֶּא קִרְקַע שֵׁשׁ בּוֹ דִּקְלִים. וְאִם
אָמַר⁶: קִרְקַע בְּדִקְלִים⁷ אֲנִי מוֹכֵר לָךְ, אִם הָיוּ בּוֹ⁸
שְׁנֵי דִקְלִים — קָנָה; וְאִם לֹא — מֶקֶח טְעוֹת הוּא
וְחֻזְרָה⁹. וְאִם¹⁰ אָמַר לוֹ: קִרְקַע שֶׁל דִּקְלִים אֲנִי מוֹכֵר
לָךְ — אֵין לוֹ דִּקְלִים, שְׁאֵין בְּלִשׁוֹן הַזֶּה¹¹ אֶלֶּא
קִרְקַע הָרְאוּי לְדִקְלִים¹².

מכירה, כד, יג

¹ בבא בתרא סט ע"ב. ² לא באותו הקרקע ולא מחוצה לו.
³ דאח להלן בהערה 5. ⁴ שסתם "דקלים" אינו פחות משנים.
⁵ כנוסחא שלפנינו כד"ף (פרק ד דבבא בתרא). אבל בנוסחת רי"ף
ישן כתוב שחייב לקנות לו שני דקלים. והעיר על זה הראב"ד כאן
וכתב: "הדב חייב לקנות שני דקלים". [ובדור הדבר שאין כוונת
רבינו כאן לומר שאין המוכר חייב לקנות לו ממקום אחר, אלא
שכאן מדובר באופן שהלוקח מביע התנגדות למוכר ואינו רוצה
שיקנו לו ממקום אחר, בטענה כי לא התכוין אלא לקרקע שיש
דקלים בתוכו, ובוה השמיע לנו רבינו שאין שומעים לו, אלא אם
רצה המוכר לדחותו יכול לדחותו ולקנות לו שני דקלים ממקום
אחר, אבל אם לא התנגד הלוקח ומסכים שיקנה לו ממקום אחר —

כודאי חייב המוכר לקנות לו ממקום אחר וכמו שכתב למעלה שם. וכדעת הדי"ף בנוסחא ישנה, וכמו שכתב רבינו עצמו למעלה פרק כב הלכה ב]. ⁶ כבא בתרא סט ע"ב. ⁷ וביטוי זה, כניגוד לביטוי הקודם: "קרקע ודקלים", משמעו, שהדקלים נמצאים בקרקע עצמה. ⁸ בקרקע עצמו, ולא מחוצה לו. ⁹ המקח מתבטל, ושניהם, המוכר והלוקח, יכולים לחזור בהם. ואף על פי שאין דין אונאה בקרקע (פרק יג מהלכות מכירה הלכה ח) – יש בו דין מקח טעות (פרק טו מהלכות מכירה הלכה ג). ¹⁰ כבא בתרא סט ע"ב. ¹¹ "קרקע של דקלים". ¹² ואפילו אם יש בו דקלים, אין הלוקח מקבלם. ואין כן דעת הרשב"ם (בבא בתרא סט ע"א דיבור המתחיל "ארעא ביה דיקלי") ועיין מגיד משנה. ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רטז. ה.

9. (א) משבוטל החוזה, חייב המפר להשיב לנפגע מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויו של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך; והנפגע חייב להשיב למפר מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויו של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך. ראה מקורות לסעיף 21 לחוק החוזים (חלק כללי).

השבה לאחר ביטול

10. הנפגע זכאי לפיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב ההפרה ותוצאותיה ושהמפר ראה אותו או שהיה עליו לראותו מראש, בעת כריתת החוזה, כתוצאה מסתברת של ההפרה. הזכות לפיצויים

הורו רבותי: שאם היה מנהג המדינה שיעשה כל אדם סעודה ויאכיל לרעיו או יחלק מעות לשמשין ולחזנין וכיוצא בהם, ועשה כדרך שעושין כל העם ויחזרה בה — משלמת הכל. שהרי גרמה לו לאבד ממון וכל הגורם לאבד ממון חבירו — משלם², והוא, שיהיו לו עדים כמה הוציא, שאין זה נשבע ונוטל³.

זכיה ומתנה, ו, כד

¹ [היינו שליחי צבור. וכן רעת רבינו בפרק יר מהלכות חפלה הלכה ח. ולא כמו שכתבו התוספות ברכות לד ע"א ריבזר המתחיל "לא יענה" שחזן הוא שמש כית הכנסת]. ² כמו שכתב רבינו בפרק ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ז. והיינו מטעם "דיני גרמי", וכמו שהסבירו התוספות (בבבא בתרא כב ע"ב דיבור המתחיל "זאת אומרת" בשם הר"י) שאם נעשה ההיזק בשעת מעשה הרי זה דיני דגרמי וחייב לשלם, ואף כאן בעת שחזרת בה, נעשה ההיזק (ט"ז באבן העזר סימן נ ס"ק ד). והראב"ד חולק על דברי רבינו, וראה במגיד משנה. [ואף על פי שבחזרתה לא נתכוונה להזיק, ולדעת רבינו אין חיוב ב"גרמי", אלא במתכוין להזיק (ראה בפרק ו מהלכות סנהדרין הלכה א) — יש להבדיל בין דיין שטעה, שאם נחייבהו לשלם, לא ידון לעולם, כמו שכתב הר"ף בפרק ד דסנהדרין (ראה בסמ"ע סימן כה ס"ק ו), לבין מזיק אחר, שאף על פי שלא התכוין להזיק חייב לשלם. ומה שכתב רבינו בחשובה בדין הפורץ גדר לפני בהמת חבירו שאם נתכוין כדי שתזיק — חייב, ואם לא נתכוין לכך פטור (ראה פרק ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב במגדל עוז ובמגיד משנה) — כנראה שבפורץ גרר הקילו יותר, מפני שההיזק אינו בא מיד בשעת המעשה]. ³ [אף על פי שבנגזל תקנו חכמים שיהא נשבע ונוטל (פרק ד מהלכות גזילה הלכה א) וכמו כן במזיק (פרק ז מהלכות חובל ומזיק הלכה יז) ובמוסר ממון חבירו לגוי שהוא מדיני דגרמי, השאירו חכמים ב"תיקו" אם עשו תקנה זו או לא (בבא קמא סב ע"א) ופסק רבינו שאם תפש הנמסר אין מוציאין מידו ונשבע וזוכה כמה שתפש (הלכות חובל ומזיק

פרק ח הלכה ז) — כאן בחזרה בה שלא התכוונה להזיק אין הדין כן. מפני שכל תקנה זו אינה אלא מדין קנס (הלכות גזילה פרק ד הלכה א) ולא קנסו חכמים שוגג אטו מזיד, כמו שכתב רבינו בפרק ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ג. וראה באבן האזל].
ראה שולחן ערוך, אבן העזר, נ, ג.

15. (א) הסכימו הצדדים מראש על שיעור פיצויים (להלן — פיצויים מוסכמים), יהיו הפיצויים כמוסכם, ללא הוכחת נזק; אולם רשאי בית המשפט להפחיתם אם מצא שהפיצויים נקבעו ללא כל יחס סביר לנוק שניתן היה לראותו מראש בעת כריחת החזה כתוצאה מסתברת של ההפרה.

הַמִּקְבֵּל¹ שְׁדָה מִחֲבֵרוֹ וְאַחַר שְׁזָכָה בָּהּ² הוֹבִירָהּ³ — שְׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת וְנוֹתֵן לוֹ חֶלְקוֹ שֶׁהָיָה מֵגִיעַ לוֹ⁴, שֶׁכֶּף כּוֹתֵב לְבַעַל הַקֶּרֶקַע: אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבֹד⁵ אֲשֶׁלֶם בְּמִיטְבָּהּ⁶. וְהוּא הַדִּין אִם הוֹבִיר מִקְצָתָהּ⁷. וּמִפְּנֵי מָה נִתְחַיֵּב לְשֵׁלֶם?⁸ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא פָּסַק עַל עֲצָמוֹ דְּבַר קָצוֹב⁹ כְּדִי שֶׁנֶּאֱמַר: הֲרִי הִיא כְּאֶסְמַכְתָּא¹⁰, אֲלֹא הִתְנָה שִׁישְׁלֶם בְּמִיטְבָּהּ¹¹ וּלְפִיכָךְ גָּמַר וְשֶׁעֲבֹד עֲצָמוֹ¹². אֲכָל אִם אָמַר: אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבֹד אֶתֵּן לָךְ מֵאָה דִּינָרִין¹³ — הֲרִי זֶה אֶסְמַכְתָּא¹⁴ וְאִינוּ חַיֵּב לְשֵׁלֶם, אֲלֹא נוֹתֵן כְּפִי מֵה שֶׁרְאוּיָה לַעֲשׂוֹת בְּלִבְדּוֹ¹⁵.

שכירות, ח, יג

¹ משנה בבא מציעא קד ע"א. ² באחד הדרכים שקרקע נקנית בהם (בבא מציעא צט ע"ב) ואינו יכול לחזור בו. ³ לא חרשה ולא זרעה ועשאה שדה בור. ⁴ כפי תנאים. ⁵ ולא אעשה בה פעולה

הדאוויה לה. ⁶ כלומר במיטב שלה — של השרה, היינו כיבול הגבוה והטוב שהשרה היתה ראוויה לעשות אם היתה חרושה וזרועה כראוי. ⁷ שם בגמרא "אוכיר תילתא" (שליש). ⁸ כלומר והלא אסמכתא היא, שהרי אינו מחייב אלא במקרה אם יוכיר, "וכל האומר אם יהיה או לא יהיה לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה" (לשון רבינו בפרק יא מהלכות מכירה הלכה ו). ⁹ סכום מסוים שלא על בסיס חישוב ההפסד המשוער. ¹⁰ שרעתו סומכת שעדיין לא יהיה ולא אמר כן אלא להגזים. ¹¹ כפי ההפסד ולא התחייב עצמו ברכר גוזמא. ¹² כלומר ברין הוא משלם במיטבה שאין זה אסמכתא (על פי הגהות מ'מוניות כאן וראה בכסף משנה פרק יא מהלכות מכירה הלכה ו). ¹³ היינו יותר מכפי ההפסד. ¹⁴ ולא גמר ושיעבר עצמו ולא אמר כך אלא להגזים (כבא מציעא קר ע"ב). ¹⁵ שהתחייב עצמו בכלל המאה דינרין שאמר. אמנם לא שיעבר עצמו לתשלום מאה דינרין, שאין זה אלא אסמכתא, אבל כפי ההפסד המשוער גמר ושיעבר עצמו במסגרת מאה הדינרין והרי זה כרין אם אוכיר ולא אעביר אשלם במיטבה (רי"ף שם). וכל המדובר בהלכה זו הוא בקבלות בלבד, שהרי בחכירות מקבל בעל השרה דמי חכירות, בין יעבר את השרה ובין יוכירה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שכת, ב.

וְכֵן מִי שִׁפְרַע¹ מִקְצַת חוּבוֹ וְהִשְׁלִישׁ אֶת הַשְּׁטָר²
וְאָמַר לוֹ: אִם לֹא נִתְּנִי לָךְ עַד יוֹם פְּלוֹנִי תֵּן לוֹ
שְׁטָרוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַן וְלֹא נָתַן לוֹ — לֹא יִתֵּן הַשְּׁלִישׁ
אֶת הַשְּׁטָר, שֶׁזוֹ אִסְמַכְתָּא הִיא.³

וְכֵן כָּל תְּנָאִין שֶׁמִּתְנִין בְּנִי אָדָם בִּינֵיהֶם, אֶף-עַל-פִּי
שֵׁהֶם בְּעֵדִים וּבִשְׁטָר: אִם יִהְיֶה כֶּף אוֹ אִם תַּעֲשֶׂה כֶּף
— אֶתֵּן לָךְ מָנָה אוֹ אֶקְנֶה לָךְ בֵּית זֶה; וְאִם לֹא יִהְיֶה
אוֹ לֹא תַעֲשֶׂה — לֹא אֶקְנֶה לָךְ וְלֹא אֶתֵּן לָךְ, אֶף-
עַל-פִּי שֶׁעֲשִׂה אוֹ שֶׁהִיָּה הַדָּבָר — לֹא קִנְיָה, שֶׁכָּל

האומר: אם יהיה אם לא יהיה לא גמר והקנה⁴, שהרי דעתו עדין סומכת שמה יהיה או שמה לא יהיה.

כל האומר⁵: קנה מעכשיו⁶ — אין כאן אסמכתא כלל וקנה, שאלו לא גמר להקנותו לא הקנהו מעכשיו. כיצד? אם באתי מכאן ועד יום פלוני קנה בית זה מעכשיו, וקנו מידו על כך — הרי זה קנה אם בא בתוך הזמן שקבע. וכן כל פיוצא בזה.

מכירה, יא. ה—ז

¹ משנה בבבא בתרא קסח ע"א כרבי יהודה ולא כרבי יוסי.
² הלוח פרע מקצת החוב ודאג שמה יחזור המלוה ויתבענו כל החוב ולפיכך דרש מהמלוה שישליש את השטר ביד אחר, וכן עשה המלוה שהשלישו ביד שלישי.
³ שכיון שאין השטר ביד המלוה אין זה אלא כאומד: "אתן לך, אשלם לך", ואמנם אם היה השטר ביד המלוה, שיכול לגבות בו כל החוב, המקצת שכבר שילם, הרי הוא כ"ערכוני מחול לך" (מגיד משנה).
⁴ בבא מציעא סו ע"ב מימרא של דבה: "כל דאי לא קני".
⁵ בבא מציעא סו ע"ב, ואין כאן דין בפני עצמו, אלא מפרש והולך מה שכתב למעלה בהלכות ב—ג (הגד"א סימן רז ס"ק ה).
⁶ והוא הדין "על מנת" שהוא כמו "מעכשיו", כמו שכתב למעלה הלכה ג.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רי, יב—יד

18. (א) היחה הפרת החובה תוצאה מנסיבות שהמפר, בעת כריחת החובה, לא ידע ולא היה עליו לדעת עליהן או שלא ראה ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, וקיום החובה באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים, לא תהיה ההפרה עילה לאכיפת החובה שהופר או לפיצויים.

פטור בשל אונס או סיכול החובה

(ב) במקרים האמורים בסעיף קטן (א) רשאי בית המשפט, בין אם בוטל החוזה ובין אם לאו, לחייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה או, על פי בחירה כאמור בסעיף 9, לשלם לו את שווי, ולחייב את המפר בשיפוי הנפגע על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב כהן באופן סביר לשם קיום החוזה, והכל אם נראה לבית המשפט צורך לעשות כן בנסיבות הענין ובמידה שנראה לו.

ראה חוק השכירות והשאלה סעיפים 7 – 10 וכן סעיף 15.

המחאת חיובים

חוק המחאת חיובים, התשכ"ט – 1969

- 1. (א)** זכותו של נושה, לרבות זכות מותנית או עתידה לבוא, ניתנת להמחאה ללא הסכמת החייב, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין, לפי מהות הזכות או לפי הסכם בין החייב לבין הנושה.
- (ב)** ההמחאה יכול שתהיה לגבי הזכות כולה או מקצתה, ויכול שתהיה מותנית או על דרך שעבוד.
- 2. (א)** המחאת זכות אין בה כדי לשנות את הזכות או תנאיה, ולחייב יעמדו כלפי הנמחה כל הטענות שעמדו לו כלפי הממחה בעת שנודע לו על ההמחאה.
- (ב)** פרע החייב את הזכות לממחה לפני שהודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב, זולת אם פעל שלא בתום-לב.
- (ג)** פרע החייב את הזכות לנמחה לאתר שהממחה הודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב אף אם לא עברה הזכות לנמחה, זולת אם פעל שלא בתום-לב.
- 3.** הומחתה מקצתה של זכות, רשאי החייב לנכוח את ההוצאות שנגרמו לו כחוצאה מפיצול הזכות.
- 4.** המחאה הנושה זכות לאחר וחזר והמחה אותה לאחר, הזכות היא של הראשון; אולם אם הודיעו לחייב על ההמחאה השניה לפני שהודיעו לו על הראשונה, הזכות היא של השני.
- 5.** בכפוף להסכם ההמחאה כוללח המחאת זכות גם כל ערבות ושעבוד שניתנו להבטחתה וכל זכות אחרת הנלווית לזכות שנמתתה, במידה שהן עבירות; ועל הנושה לעשות, לפי דרישת הנמחה, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של המחאה הזכויות האמורות יהיה יפה לבל דבר.
- 6.** חבותו של חייב ניתנת להמחאה, כולה או מקצתה, כהסכם בין החייב לבין הנמחה שבאה עליו הסכמת הנושה, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין.
- 7.** המחאת חבות אין בה כדי לשנות את החבות או תנאיה, ולנמחה יעמדו כלפי הנושה כל הטענות שעמדו לחייב בעת ההמחאה.

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

8. היתה החבות מוכטחת בערבות או בשעבוד שניתן לא מידי החייב, ערבויות, שעבדים וכו' מפקיעה המחאת החבות את הערבות והשעבוד, זולת אם הערב או על הנכס המשועבד הסכים להמחאה.
9. המחאות אחרות המחאות חוק זה יתולו גם על המחאת זכות או חבות שאינן נובעות מחיוב.
10. תחולה הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון; הן אינן חלות על המחאות לפי מסמכים סחירים.
11. הוראות מעבר זכות הנובעת מחיוב שנוצר לפי תחילת חוק זה, המחאת מקצתה טעונה הסכמת החייב.
12. בטלים ביטולים (1) הספר הרביעית של המגילה; (2) פקודת החוב (העברה).
13. תחילתו של חוק זה ביום כ"ג בטבת תש"ל (1 בינואר 1970). תחילה

1. (א) זכותו של נושה, לרבות זכות מותנית או עתידה לבוא, ניתנת להמחאה ללא הסכמת החייב, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין, לפי מהות הזכות או לפי הסכם בין החייב לבין הנושה.
- (ב) ההמחאה יכול שתהיה לגבי הזכות כולה או מקצתה, ויכול שתהיה מותנית או על דרך שעבוד.

היו¹ עומדים שלשתם² ואמר לו: מנה שיש לי
בדרך בין פקדון בין מלנה³ תנהו לזה — קנה לוי⁴
ואין אחד משלשתם⁵ יכול לחזור בו. ודבר זה⁶
אמרו חכמים: שהיא הלכה שאין לה טעם⁷, לפיכך
אין למדין ממנה לדין אחר⁸.

מכירה, ו, ח

¹ גיטין יג ע"ב ו-יר ע"א. ² ראובן (המלוה או המפקיד) המקנה, שמעון (הלוה או הנפקד) הנותן, ולוי המקבל. ³ אף על פי שאין הכסף בעין, שהרי מלוה להוצאה ניתנה וכול זאת קונה במעמר שלשתן — שם, במסקנת הגמרא. ⁴ ראה בפרק ה מהלכות אישות הלכה יז שגם לענין קירושין מועיל קנין זה. ⁵ אף לוי המקבל אינו יכול לחזור בו, שאם מקבל זה הוא בעל טוב של הנותן, אין המקבל-המלוה יכול לחזור בו ולתבוע שוב את הלוה (מגיר משנה), וכמו כן אין ראובן (המלוה-המקנה) יכול לתבוע חובו משמעון (הלוה-הנותן), כמבואר בהלכה ט (כסף משנה). ⁶ גיטין יר ע"א אחרי שקליא וטריא ארוכה ואחרי שנדחו הטעמים, בהם רצו לבסס הלכה זו. ⁷ כלומר, אין לה בסיס משפטי והיא כאילו "קבלה למשה מסיני, שאין לתת בה טעם" (רש"י), אבל יש טעם וסיבה למה עשו חכמים תקנה זו, והיא להקל על המשא-ומתן: "משום תקנת השוק, שמי שקונה סחורה, ואין בידו מעות, מעמידו אצל בעל חובו ואינו צריך להמתין עד שיקנה לו הקנין" (תוספות גיטין יד ע"א דיבור המתחיל "כהילכתא"). ⁸ באופן שהנותן אינו חייב כלום למקנה וכמו שביאר להלן הלכה ט.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכו, א.

ראובן¹ שהיה חייב לשמעון מנה, ואמר שמעון

לְרֹאבוֹבֶן: מִנֶּה שֵׁשׁ לִי בִּידֶךָ תִּנְהוּ לְלוֹי, וְהָיוּ
שְׁלֹשָׁתָם עוֹמְדִין² וְקָבַל לֹוִי³, וְנִמְצָא רֹאבוֹבֶן עֲנִי וְאִין
לוֹ מִמֶּה שִׁיגָבָה מִמֶּנּוּ – הָרִי לֹוִי חוֹזֵר בְּחוֹב שֶׁל
שְׁמַעוֹן⁴ שָׁזָה⁵ הִטְעָהוּ; וְאִם יָדַע לֹוִי שֶׁהוּא עֲנִי אוֹ
שֶׁהִיא עֲשִׂיר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהָעֲנִי – אִינוֹ יָכוֹל
לְחַזֵּר שְׁהָרִי קָבַל. טָעַן לֹוִי שֶׁהִיא רֹאבוֹבֶן עֲנִי
וְהִטְעָהוּ, וְשְׁמַעוֹן אוֹמֵר: עֲשִׂיר הִיא וְהָעֲנִי – יֵרָאֶה
לִי שְׁעַל שְׁמַעוֹן לְהִבִּיא רֹאֶיָה⁶ וְאַחֲרֵכָךְ יִפְטֹר⁷
מִחוֹב לֹוִי, לֹא יִהְיֶה אֶלָּא שׁוֹבֵר⁸ בִּידּוֹ אוֹמְרִים לוֹ⁹:
קַיִם שׁוֹבֵרֶךָ וְהִפְטֹר.

מלוה ולוה, טז, ג

¹ ירושלמי קידושין פרק ג הלכה ד. הביאו הרי"ף בבא מציעא פרק
המקבל, תקעט. ² שנעשית ההמחאה בנוכחות שלשתם. בגמרא
ובפוסקים: "במעמד שלשתן". ³ הסכים לכך ובוזה קנה לוי החוב
של ראובן ואינו יכול לחזור בו ונפרע החוב שהיה לו על שמעון
ואינו יכול לחזור בו (ראה פרק ו מהלכות מכירה הלכה ח).
⁴ בכתב יד תימן הנוסחא: בחובו של שמעון, והכוונה, שלוי חוזר
ותובע חובו משמעון. ⁵ שמעון. ⁶ במגיד משנה מבאר,
שהמדובר כשלו מוציא שטר חוב על שמעון, ואם כן על שמעון
להוכיח שהשטר נפרע, אבל במלוה על פה – חובת ההוכחה על
לוי, שהרי שמעון יכול לטעון פרעתי ויהיה נאמן בשבועת היסת,
ולפיכך נאמן גם לומר עשיר היה והעני במיגו, שאם רצה לשקר היה
יכול לטעון – פרעתי (ראה שולחן ערוך חושן משפט סימן קכו
סעיף יא). ⁷ ואם לא הביא ראיה ישבע לוי ויטול (שולחן ערוך
שם). ⁸ לא יהא כוחה של ההמחאה גדול מכוחו של שובר.
⁹ כלומר, היינו אומרים לו ללוה המוציא את השובר: קיים שוברך
והפטור, ואם לא קיימו אינו נאמן לומר פרעתי – כך בנידון
שלפנינו על שמעון להביא ראיה שנפרע החוב, היינו, שראובן עשיר
היה בשעה שהמחהו אצלו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכו, י.

הִזָּה לוֹ חוֹב בֶּיֶד אֲחֵרִים וְאָמַר לָהּ: הֲרִי אֶת מִקְדָּשְׁתָּ לִּי בַחוֹב שֵׁשׁ לִי בֶּיֶד זֶה בְּמַעֲמַד שְׁלֹשָׁתָם¹ — הֲרִי זֶה מִקְדָּשְׁתָּ².
אישות, ה, יז

¹ הלוה, המקדש והמתקדשת. ² קידושין מח ע"א. כי הלכה היא שעל ידי מעמד שלשתן אפשר להקנות את החוב למקבל, ללא כל הקנאה נוספת (גיטין יד ע"א) בין מלוה ובין פקדון (פרקו מהלכות מכירה הלכה ח) וגם אם מחל המלוה אחר כך את חובו ללוה אין חובו מחול, כי כבר משועבד הוא למקבל (מגיד משנה).
ראה שולחן ערוך, אבן העזר, כח, יג.

הַמוֹכֵר שְׁטָר חוֹב לַחֲבֵרוֹ אוֹ נָתַנוּ בְּמַתָּנָה — אֵינוֹ נִקְנָה¹ בְּמִסִּירַת הַשְּׁטָר לִידּוֹ, שֶׁלֹּא מָסַר לוֹ אֶלֶּא הָרֹאֶה שָׁבוּ² וְאֵין הָרֹאֶה נִתְפָּשֶׁת בִּידָּ³.
וְכִיצַד יִקְנָה הַשְּׁטָר? שִׁיכָתוּב לוֹ⁴ הַמִּקְנָה: קָנָה שְׁטָר פְּלוֹנִי וְכָל הַשְּׁעָבוֹד⁵ שֵׁשׁ בּוֹ, וַיִּמְסֹר לוֹ הַשְּׁטָר — וְנִמְצָא שֶׁנִּקְנָה בְּכַתִּיבָה וּמִסִּירָה. וְאֵין צָרִיף עֲדִים לְעִנֵּן קִנְיָתוֹ⁶; אֲבָל צָרִיף עֲדִים לְעִנֵּן חֲבִיעֵתוֹ⁷, שֶׁהֲרִי הַנִּתְבָּע אוֹמֵר לוֹ: מִי יֹאמֵר שֶׁפָּעַל דְּבָרִים שְׁלִי בְּתַב וּמָסַר לָךְ⁸.

קָנִין הַשְּׁטָרוֹת בְּדֶרֶךְ הַזֹּאת⁹ מִדְּבָרֵי סוּפְרִים¹⁰; אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵין הָרֹאִיוֹת נִקְנוֹת אֶלֶּא גֹנֵף הַדֶּבֶר¹¹ בְּלִבָּד קְנוֹי. לְפִיכָף¹² הַמוֹכֵר שְׁטָר חוֹב לַחֲבֵרוֹ עֲדִין יִכּוֹל לְמַחֹל¹³ וְאֶפְלוּ יוֹרְשׁוֹ מוֹחֲלוֹ.

¹ בבא בתרא עז ע"א. ושם: "אמר אמימר, הילכתא אין אותיות נקנות במסירה" (כן היא גירסת רב האי, רבנו חננאל והרי"ף, אבל גירסת הרשב"ם: "הילכתא אותיות נקנות במסירה"). ² שהרי השטר אין גופו ממון אלא ראייה או תעודת אישור על חביעת ממון.

המחאת חיובים

פיצויים מדין מזיק (פרק ז מהלכות חובל ומזיק הלכה י). וכתב הראב"ד בהשגה, שאם כתב הלוח בשטר חובו הריני משועבד לך ולכל הבאים מכחך – אינו יכול למחול. וכתב הכסף משנה שכן הוא גם לדעת רבינו. ובאופן זה קנוי השטר ללוקח מדן תורה. ועיין לעיל הערה 9.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, סו, א.

2. (א) המחאת זכות אין בה כדי לשנות את הזכות או תנאיה, ולחייב יעמדו כלפי הנמחה כל הטענות שעמדו לו כלפי הממחה בעת שנודע לו על ההמחה.

ז החייב

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, סו, טו: הקונה מהמלוה שטר חוב שיש לו על הלווה... אם הלווה קיים וטוען שהוא פרוע... אם המוכר קיים ישכע וגובה הלוקח ואם אינו רוצה להשבע לא יפרע הלווה.

(ב) פרע החייב את הזכות לממחה לפני שהודיע לו על ההמחה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב, זולת אם פעל שלא בתום-לב.

(ג) פרע החייב את הזכות לנמחה לאחר שהממחה הודיע לו על ההמחה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב אף אם לא עברה הזכות לנמחה, זולת אם פעל שלא בתום-לב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, סו, טז: המוכר שטר חוב לחבירו כדניו ובאים המוכר והלוקח לתבעו מהלווה, בית דין אומרים לו ליתנו ללוקח ואם יפרע למוכר תחור וגובה ממנו הלוקח ואם קדם הלווה ופרע למוכר נפטר ואין ללוקח עליו אלא תרעומת (יש אומרים: שהלוקח צריך להתזיר ללווה שטרו) ובית דין מחייבים את המלווה ליתן ללוקח מה שגבה מהלווה, ואם הוציא רבובו ואין לו לשלם פטור הלווה, יש אומרים: שאם פרע הלווה למלווה לא נפטר בזה מהלוקח.

6. חבוחו של חייב ניתנת להמחאה, כולה או מקצתה, בהסכם בין החייב לבין הנמחה שבאה עליו הסכמת הנושה, וזולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין.

הִיָּה¹ רְאוּבֵן חָיֵב לְשִׁמְעוֹן מֵאָה זָוָה וְאָמַר לְלוֹי: תֵּן לְשִׁמְעוֹן מֵאָה זָוָה אֵלּוּ שְׁאֵנִי חָיֵב לוֹ עַד שְׁאֵתָן לְךָ² או עַד שְׁאֵעֲשֶׂה עִמָּךְ חֶשְׁבֹּן. וְאָמַר לוֹ: הֵן, וְקָבַל שִׁמְעוֹן — כָּל אֶחָד מִשְׁלֵשָׁתָם יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ, וְנִאֲפְלוּ פָּרַע לֹוִי לְשִׁמְעוֹן מִקְצַת חֻבּוֹ. לְפִיכָךְ אִם לֹא פָּרַע לֹוִי לְשִׁמְעוֹן — חֹזֵר שִׁמְעוֹן³ וְתוֹבֵעַ אֶת רְאוּבֵן בְּשָׂאָר חֻבּוֹ⁴.

מכירה, ה, ט

¹ מקור הלכה זו בבבא מציעא קיא ע"א במשנה וכדעת רבה שם (ק"ב ע"א) שאם המחיה (=שלח את הפועל שלו) אצל חנוני (=שאמר בעל הכית לחנוני: תן לפועל בדינר, פירות, שאני חייב לו, ואני אשלם לך) — יכול לחזור בו, שמכיון שאין הנותן חייב למקנה אין כאן קנין מעמד שלשתן (רי"ף שם). ² שהרי אין לוי חייב לראובן כלום, בניגוד לפרק ה הלכה ח, שהנותן חייב למקנה. ³ ומכאן שאם הנותן חייב מעות למקנה (שקנה המקבל, כנזכר לעיל מהלכה ח), שאין המלוה-המקנה, חוזר ותובע חובו מהלוה-הנותן, כיון שהמקבל קנה החוב במעמד שלשתן (כסף משנה למעלה הלכה ח, עיין שם). ⁴ אבל המקצת שפרע אינו יכול לחזור ולתבוע (משנה למלך).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שלט, י.

כָּכָר בְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת מִקָּח וּמִמְכָּר¹, שְׁרָאוּבֵן שְׁלֹא הִיָּה לוֹ אֶצֶל שִׁמְעוֹן² כָּלוּם וְהִיָּה רְאוּבֵן חָיֵב לְלוֹי מִנָּה וְהִמְחִיָּהוּ אֶצֶל שִׁמְעוֹן, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִמְחִיָּהוּ בְּמַעֲמַד שְׁלֵשָׁתָם — לֹא קָנָה³, וְאִם רָצָה שִׁמְעוֹן שְׁלֹא יִתֵּן — לֹא יִתֵּן; וְאִם נָתַן⁴ — חֹזֵר וְגוֹבֵה

מֵרְאוּבֵן, שֶׁהָרִי עַל פִּי נָתַן. וְכֵן אִם רָצָה לִּי לַחְזוֹר
וְלֹאמַר: אֵינִי רוֹצֶה לְגִבּוֹת מְשֻׁמְעוֹן — חֹזֵר וְגֹבֶה
מֵרְאוּבֵן; וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁנִּפְרַע מִקְצַת מְשֻׁמְעוֹן —
חֹזֵר וְגֹבֶה הַשָּׂאָר מֵרְאוּבֵן.

מלווה ולוה, טז, ד

¹ בפרק ו מהלכות מכירה הלכה ט. ² אמר ללוי שיגבה החוב
משמעון. ³ הואיל ושמעון אינו חייב לו כלום — שלשתם יכולים
לחזור בהם. ⁴ שמעון ללוי.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שלט, י.

ערבות

1.

44

(C)

L

(1)

2.

(1)

2.

(C)

•

2.

L'

(c)

44
45

カ

CU

4

١٤

3

4.

7

21

{

A

U.

I

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

8. (ב) התיישנה התביעה נגד החייב. מתיישנת גם התביעה נגד הערב, אם לא התיישנה לפני כן.

8. הערב והחייב אחראים כלפי הנושה יחד ולחוד, אולם אין הנושה רשאי לדרוש מן הערב מילוי ערבותו בלי שדרש תחילה מן החייב קיום חיובו, אלא באחת הנסיבות האלה:

- (1) הערב ויתר על הדרישה מן החייב;
- (2) ניתן נגד החייב צו קבלת נכסים או צו פירוק;
- (3) החייב מת או נמצא מחוץ לישראל או שמתן הדרישה כרוך בקשיים מיוחדים.

9. זולת אם ניתנה הערבות שלא בהסכמת החייב, זכאי הערב לחזור על החייב ולהיפרע ממנו מה שנתן למילוי ערבותו, בתוספת הוצאות סבירות שהוציא לרגל הערבות וריבית בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, תשכ"א – 1961, מיום מילוי הערבות או מיום ההוצאות.

10. (א) הערב לא יהיה זכאי לחזור על החייב במידה שהוא היה עשוי להיות מופטר על ידי טענה שעמדה לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו והטענה הייתה ידועה לערב ולא התגונן כה; וכלבד שזכות הערב לחזור על החייב אינה נפגעת אם עשה כאמור בסעיף 5(ג)(1).

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו אם הערב מילא את ערבותו לאחר ששלח לחייב הודעה על כוונתו לעשות כן ונתן לו זמן סביר לפנות לבית המשפט.

11. לערב יהיו, לפני שמילא ערבותו, אותם הסעדים להבטחת זכותו לחזור על החייב הנתונים לנושה להבטחת חוב שטרם הגיע זמן פרעונו.

12. היה החיוב הנערב מובטח גם כשעבד נכס של החייב, יעבור השעבוד לזכות הערב, לאחר שמילא ערבותו, להבטחת זכותו לחזור על החייב, ועל נתון השעבוד והנושה לעשות, לפי דרישת הערב, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של ההעברה יהיה יפה לכל דבר; והכל במידה שאין הדבר פוגע בזכויות הנושה.

13. שנים או יותר שערכו חיוב אחד, אם כמאותד ואם כנפרד, יהיו אחראים יחד ולחוד; ואם היה היקף הערבויות שונה, יהיו אחראים כאמור בתחום הערבות המשותפת; והכל כשאין בוונה אחרת משחמעת מן הערכויות.

14. נתן אדם לנושה התחייבות למילוי ערבותו של ערב. יהא דין ערבותו של הערב כלפי הנושה כדין חיוב נערב הן לענין היחסים בין אותו אדם לבין הנושה והן לענין היחסים בינו לבין הערב.

ערבות

15. (א) ניתנה ערבות לחיוב עתיד לבוא רשאי הערב, כל עוד לא נוצר החיוב הנערב, לבטל ערבותו על ידי מתן הודעה בכתב לנושה, אולם עליו לפצות את הנושה בעד הנוק שנגרם לו עקב הביטול.
- (ב) ניתנה ערבות כאמור בהסכמת החייב וביטל הערב ערבותו כלי שנתן לחייב הודעה על כך זמן סביר מראש, על הערב לפצות את החייב בעד הנוק שנגרם לו עקב אי-מתן ההודעה.
16. התחייבות לשיפוי: הודעה של אדם לשפות נושה בשל אי-קיום חיובו של חייב כלפי הנושה, כשהתחייבות אינה בבחינת ערבות, יחולו עליה סעיפים 3, 9, 11, ו-12, בשינויים המחוייבים לפי הענין.
17. ערבות לחיוב שתקפו פגום רק מבחינת כשרותו או ייצוגו של החייב יראוה כהתחייבות לשיפוי; על התחייבות לשיפוי בשל אי-קיום חיוב כאמור לא יחולו סעיפים 9, 11 ו-12.
- ערבות או התחייבות לשיפוי בשל חיוב פגום
18. הוראות חוק זה יחולו כשאין ברין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כזוה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.
- תחולה
19. הספר השלישי של המגילה, חרץ מסעיפים 656 ו-658 – בטל.
- ביטול
20. תחילתו של חוק זה ביום כ"ו באלול (1 באוקטובר 1967); על ערכויות והתחייבויות לשיפוי שניתנו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.
- תחילה והוראת מעבר

1. (א) ערבות היא התחייבותו של אדם לקיים חיובו של אדם אחד כלפי אדם שלישי. מהות הערבות

אמר לו: בשעת מתן מעות: הלוהו ואני
ערב — נשתעבד הערב² ואינו צריך קנין...

מלוה ולוה, כה, ב

¹ גמרא בבא בתרא, קעו ע"ב. ² משום שהמלוה הסתמך עליו ונתן
הכסף.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, ב.

האומר לחברו¹: ערוב לפלוני כך וכך ואני ערב לך
— הרי זה כמי שאמר לו: הלוהו ואני ערב, וכשם
שנשתעבד הערב למלוה כך נשתעבד ערב לערב
ראשון². ודין הערב עם המלוה ודין ערב ראשון עם
השני — דין אחד הוא.

מלוה ולוה, כה, יב

¹ לא נמצא מקור ברור לדין זה (מגיד משנה). ² משמע אפילו
בלא קנין, ואף על פי שערב ראשון אינו משתעבד בלי קנין שלא
בשעת מתן מעות (דאזה הלכה א) ובערב שני אין מתן מעות, שהרי
ערב ראשון אינו נותן מעות כלל. וטעמו של דבר — שעת חלות
השעבוד של ערב ראשון נחשבת כשעת מתן מעות לגבי ערב שני
(מגיד משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קלא, יד.

(ב) הערבות יכול שתהיה לחיוב כולו או מקצתו, קיים או עתיד לבוא,
מתחדש או מותנה, קצוב או בלתי קצוב.

המלוה¹ את חברו ואחר שהלוהו אמר לו אחד: אני ערב, או שתבע את הלוה בדין ואמר לו אחד: הנח ואני ערב, או שהיה חונק את חברו בשוק לתן לו ואמר לו: הנח ואני ערב – אין הערב חייב כלום², ואפילו אמר: אני ערב בפני בית דין³; אבל אם קנו מידו שהוא ערב ממון זה – כל אלו הפנים בין בפני בית דין בין בינו לבין המלוה נשתעבד⁴. אמר לו⁵ בשעת מתן מעות: הלוה ואני ערב – נשתעבד הערב⁶ ואינו צריך קנין. וכן אם בית דין עשו אותו ערב – נשתעבד אף-על-פי שלא קנו מידו. כגון שהיו בית דין רוצין לגבות מן הלוה ואמר להם: הניחיה ואני ערב לכם, הואיל ויש לו הנאה שהאמיניהו בית דין, באותה הנאה – שעבד עצמו⁷.

מלוה ולוה, כה, א – ב

¹ בבא בתרא קעו ע"ב. ² משום שהמלוה נתן את הכסף על אמונתו של הלוה עצמו ולא סמך על הערב, ודיבור של הערב בלא קבלת קנין אין לו תוקף של התחייבות. ³ שלא על פי התעורבות בית הדין. ⁴ משמע אפילו לגבות מנכסים משועבדים שלו, משום שקנין יש לו קול ומתקבל על הדעת, שהלוקח ידע ששדותיו של הערב משועבדות למלוה. וכן כתב הטור חושן משפט סימן קכט בשם רבינו מאיר הלוי. [בנימוקי יוסף בבא בתרא שם כתב, שבקנין בלי שטר אינו גובה ממשועבדים, אולם מסתימת לשונו של רבינו משמע שדעתו כדעת הרמ"ה]. ⁵ בבא בתרא קעו ע"ב. ⁶ משום שהמלוה הסתמך עליו ונתן הכסף. ⁷ במקום שאין לערב כל הנאה אינו משעבד עצמו, אלא רוצה להציל את הלוה ממצבו הקשה בלי סיכון של הפסד ממון, אבל כשיש לו הנאה כל שהיא אנו אומרים, שיקבל על עצמו הסיכון של הפסד ממון. [בגמרא בבא בתרא קעו

ע"ב אמרו: "ערב דבית דין לא בעי (אינו צריך) קנין". ופירש רבינו שהכוונה כמו שביאר כאן, אבל כשאמר בפני בית דין — ללא כל סיבה מצד בית הדין — "אני ערב" — לא נשתעבד].
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט. א — ב.

...מתחדש או מותנה...

ראובן שֶמְכַר לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה וְכָא לִוי וְקִבֵּל אַחֲרֵיהֶם
עָלֵיו¹ — לֹא נִשְׁתַּעֲבַד לִוי שְׂזוֹ אֶסְמִכְתָּא הִיא²;
וְאִם קָנוּ מִידּוֹ שֶׁהוּא עָרַב לְשִׁלֵּם דְּמֵי מִכָּר זֶה כָּל עֵת
שִׁירָצָה שִׁיתַּבְּעֵנוּ לְשִׁמְעוֹן — הָרִי זֶה חֵיב³ וְכֵּה
הוֹרוּ רַבּוֹתֵי.

וְכֵן הָעָרַב אוֹ הַקִּבֵּל שֶׁחֵיבּוֹ עֲצָמָם עַל תְּנָאי, אֵף־
עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִידּוֹ — לֹא נִשְׁתַּעֲבַד מִפְּנֵי שֶׁהוּא
אֶסְמִכְתָּא⁴. בִּיצֵד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ: תֵּן לוֹ וְאֲנִי אֶתֵּן
לָךְ אִם יִהְיֶה כֶּף וְכֶף אוֹ אִם לֹא יִהְיֶה. שְׁכָל הַתּוֹלָה
שֶׁעָבַד שֶׁאֵינוֹ חֵיב בּוֹ בְּ"אִם יִהְיֶה וְאִם לֹא יִהְיֶה"
— לֹא גָמַר וְהִקְנֶה קִנְיָן שְׁלֵם וְלִפְיֶכָּךְ לֹא
נִשְׁתַּעֲבַד.

מלוה ולוה, כה, ז — ח

¹ כלפי הלוקח, שאם יטרוף בעל חוב של המוכר את השדה והמוכר לא יחזיר לו מעותיו — ישלם הוא. ² לוי בטוח היה שלא יטרפו את השדה וסמכה דעתו שלא יצטרך לשלם (על פי פירושו של המגיד משנה). הראב"ד השיג, שהרי זה כערב בשעת מתן מעות שאינו צריך קנין, כמו שכתב רבינו בהלכה א. ובמגיד משנה מבאר,

...דאס איז דאס דאס...

[illegible]

ALCIV

עֲצָמוּ בּוֹ — לֹא סִמְכָה דַּעְתּוֹ וְלֹא שֶׁעָבַד עֲצָמוֹ¹.
וְדַבְּרִים שֶׁל טַעַם הֵם לַמִּבִּין.

מלוה ולוה, כה, יג

¹ ואפילו קנין אינו מועיל כמו שנתבאר למעלה הלכה ח גבי חיוב על תנאי. וכן כתב רבינו בפירוש בפרק יא מהלכות מכירה הלכה טז. [רבינו נסים בסוף קידושין מביא דברי הרמב"ן בתשובה החולק על דביגו ודעתו, שאדם יכול לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב כשקנו מידו. גם הראב"ד בהלכות מכירה (פרק יא הלכה טז) השיג על רבינו וכאן נכנס לפשרה בין שתי השיטות, וסומך על אומד הדעת בכל מקרה ומקרה. ראה מגיד משנה כאן ושם וכסף משנה שם].
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, קלא, יג.

3. הערכות נוצרת בהסכם בין הערב לבין הנושה או בהתחייבותו של הערב שהודעה עליה ניתנה לנושה; ואם היתה הערכות על פי צו של רשות — משנמסר כתב הערכות לרשות.
ראה לעיל סעיף 1(ב), הלכות מלוה ולוה, פרק כה, הלכות א — ב.

יצירת הערכות

4. (א) אין הערב חב ביותר מחיובו של החייב ולא כחמור ממנו.

תחומה של
הערכות

מִלֵּוָּה שֶׁתִּבְעַע אֶת הַלֵּוָּה וְלֹא מָצָא לוֹ נִכְסִים — אֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרֵעַ מִן הָעֶרֶב עַד אַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם שֶׁנִּתְחַיֵּב הָעֶרֶב לְשֵׁלֵם, לֹא יִהְיֶה כֹחַ זֶה פְּחוּת מִן

הַלֹּהֶ עֲצָמוֹ². וְכָזָה הוֹרוּ הַמּוֹרִים. וְאִם הִתְנָה עָמוֹ
— הַפֶּל לְפִי הִתְנָאִי³.

מלוה ולוה, כו, ב

¹ על ידי בית דין. ² וכל ההקלות והדיתחיים שנאמרו למעלה (פרק כב) גבי לוה — כוח יפה גם בערב. וכן דרכי הכפיה מצד בית הדין שייכות גם בערב. ³ נחבאר כבר כמה פעמים, שכל תנאי שבממון — קיים (מועיל).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, ט.

7. (א) כל טענה שיש לחייב כלפי הנושה כקשר לחיובו עומדת גם לערב.

ענות הגנה

מִי שֶׁהָיָה עָרֵב לַחֲבֵרוֹ בְּמִלְוֶה עַל פֶּה וּבֹא הַמִּלְוֶה
לְתַבּוּעַ אֶת הָעָרֵב וְהָרִי הַלֹּהֶ בְּמִדִּינַת הַיָּם — אוֹמֵר
לוֹ הָעָרֵב: הֵבֵא רְאִיָּה שֶׁלֹּא פָּרַעַף¹ הַלֹּהֶ וְאֲנִי
אֲשַׁלֵּם לָּהּ.

מלוה ולוה, כו, ה

¹ ואינו נוטל בשבועה. והטעם, שהלוה עצמו נאמן לומר פרעתי במלוה על פה, כמבואר למעלה פרק יא הלכה א (מגיד משנה).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, יב.

8. הערב והחייב אחראים כלפי הנושה יחד ולחוד, אולם אין הנושה רשאי לדרוש מן הערב מילוי ערבותו בלי שדרש תחילה מן החייב קיום חיובו, אלא באחת הנסיבות האלה:

זריזת הערב

- (1) הערב ויתר על הדרישה מן החייב;
(2) ניתן נגד החייב צו קבלת נכסים או צו פירוק;
(3) החייב מת או נמצא מחוץ לישראל או שמתן הדרישה כרוך בקשיים מיוחדים.

המלוה¹ את חברו על ידי ערב, אף-על-פי שהערב משתעבד למלוה — לא יתבע את הערב תחלה, אלא תובע את הלוה תחלה; אם לא נתן לו — חוזר אצל הערב ונפרע ממנו. במה דברים אמורים? בשאין נכסים ללוה²; אבל אם יש נכסים ללוה — לא יפרע מן הערב קלל³ אלא מן הללוה....

¹ שנינו (בבא בתרא קעג ע"א): "המלוה את חברו על ידי ערב לא יפרע מן הערב" ופירשו בגמרא (שם עמוד ב): לא יפרע מן הערב תחילה. ² רבינו מבאר מה שכתב לפני כך "ולא נתן לו" הכונה שלא מצא נכסים לגבות מהם. ³ אפילו אם הללוה מסרב לפרוע. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, ח.

התנה¹ המלוה על הערב ואמר לו: על מנת שאפרע ממך שארצה, אם יש נכסים ללוה — לא יפרע מן הערב². אמר: על מנת שאפרע ממך שארצה תחלה³ או שהיה קבלן⁴ — הרי זה יתבע את הערב הזה או את הקבלן⁵ תחלה ויפרע מהם אף-על-פי שיש נכסים⁶ ללוה.

איזהו ערב⁷ ואיזהו קבלן? אמר לו: תן לו ואני נותן לך — זהו קבלן שיש למלוה להפרע ממנו תחלה אף-על-פי שלא פרש ולא אמר: על מנת שאפרע ממך שארצה. אבל אם אמר לו: הללוה ואני

ԵՍԵՆԱ. — ԵՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ՝ 8 ԿԵԼԵԼ ՀԱՏԱԹԵ ԺԵՀԻ՝ ԱԼ ՄԱՆԱԼ: ՍԻ
 ԳՈՃ ԸԼԵՆ՝ ՕՄԻՑ ՄԱՍԻ ՄԱՍԼԻ (ԵՀԿ ԵՆԸՆ ՕՏԱԵՒ ԼԵՆ ՍԶԵՍ
 ՀԿԵՍ ՍՍՈ՝ 2 ԵԵՇ ԵՍԼ ՔՏԼ Ք՝Ն ԵՍՀԺՆ ՄԱՍԼԱՆՈՒՄ: ԸԵՆ
 ՏԶ Գ. ՄՀՆ ՄԱԼ ԵԳԼԼՄ «ՄԱՆԿԱՆ» 9 ՄԵՀԻ ԼԼԼԼՈՒ ԼՈԳՄԼ
 ՆՀՆ «ՕՏԱ ՄԱՍԼԱՆ» 10 ԵՍՕՄԼՆ ՄԵՇՆԱԼ Օ՝ ԺԵՀԻ՝ ՕՏԱ ՔՏԼ՝ 5 ՆԵ
 ԼԵՆԸ՝ 6 ԵԵՇ ԵՍԼ ՍԺԼԵՍ ՍՕՐԼԸԸ ԵՄՀՆ ՍՍԵՍ ԵԳԼԼՄ «ՄԱՆԿԱՆ»
 ԼԵՆՍՍ ՍՕԳԼԸՈՒ ՄԵՇՆԱԼ (ԵԵՇ ԵՍԼ ՔՏԼ Ք՝Ն) ՕՏԱՆ ՀՄՈՒՍ
 — ԻՑ ԼԵՆՆ ԼՍԻՑԵ ՍԶԻՍ ՍՍԵՍ ՄԱՍԻ ԵԳԼԸՈՒ ՍՍԵՍԸ ՍՍԿԱՆ՝
 ՍՍՈ՝ ՔԵՀ ԵՄՍԸ ԼԼԼԸՈՒ ՕՏԱ ՄԵՇՆԱՆՈՒ ՕՏԺՈՒ ՄԸ ԵՍ ԼԻ՝ ՕՏԱՆ
 ՄԵՇՆԱՆ ՈՒ ՄԵՇՆԱՆՈՒ ՕՏԺՈՒ ԼՍԻՃ ԼՏԼԸՆ ՀՈՒՍՍ ՍՏԵՍ ԸԼ՝ ՀԿԵՍ
 ԻՏԵՍ Օ՝ ՍՏԼԸ ՍՏԸԼ ՀԿԵՈՒ ՄԱՆՈՒ ԼԼԼԸՈՒ ՀԵՍ ԼԻ՝ ՆԵՍ ՍՏ
 ՀՍԵՍ՝ ՄԼԵՆՆ ՍԳԼՄ ՍՍ ՄԵՍԵ ԼԵՆ՝ ՄԵՇՆԱՆ ՀԶԻՍ ԸՕՈՒ ԻՑ Ը՝
 «ՄԱՆԸ ԸԼԸ՝ ՀՀՆ ՕՏԱ ԵՍ ԼԻ՝ ԸՕՈՒ ՀԿԵՍ — ՍԿԵՍ ՕՏԱՆ՝ ԼԵՍ
 ԼԵՄՀՆ ՍՍԵՍ ԸԼ — ԸԼԶ ՀԻՐԸ ՀՕՀԻՍ ՍՍԵՄ ՆՍ ՍԶԻՍ ՍՍԿԱՆ ԼՈՒ
 ՕՒԼՍՍ ՄԱՍԸ՝ ՆԸ՝ ՍՏԼԸ ԸԼԶ ՀԼՍՍՍ ԵՄՈՒՐԸ ՄԵՇՆ ՕՏԱ ՄԱՍԼԱՆ՝
 «ԼԼԼԸՈՒ՝ ՔԵՀ ԵՄՈՒՐ՝ ՀԻ՝ ԸՕՈՒՈՒ «ԼԼԼԸՈՒ՝ ՄԱԳՄԼ ՀՍԳԼՄ ՍՍՈՒ ԸՀԸ
 ՕՏԼՄ ՍՍ՝ ՄԵՍԵ ԼԵՆՆ «ՔԱ՝ ԼԵՈՒՈՒ ՀՀԻՍ» ՍՏԸՍ ՀԿԵՈՒ
 ԸՈ՝ ՍՍՄԵՇՈՒ ԸԸԸ ԼԵՆՆ ԻՑ ՀԳ. ՄՈՒՍ ԼԵՆ՝ ՍՍՆ (ՕՏԱՆ ՕՏԱՆ)
 ՄՈՒՍ ԼԵՆ ԼԵՆՆ ԼՍԻՑԵ ՍԶԻ՝ ՆԼԶ ՀԳ. ԸՈՒՍՍ ՄԶ ՍԿԸԸ ԵՄԸՍ
 ՍՏԼ՝ ՆՀՆ ԵՄՈՒՐ՝ ԸՕՈՒ ՀՀԻՍ՝ [ՀԵՄԼՍ ՄՈՒՍ՝ ՄԶ ԼԵՆՆ ԸՐԸՍ
 ԵՇՇ ԵՍԼ ՔՏԼ Ք՝Ն ԼԵՆՍ ՍՕՍՍԿ «ՍՕՐԸՆ») ՄԱՍՆ ԻՏԵՍ Օ՝
 ՀՀԻՍ ԸՕՈՒՈՒ ԻՏԵՍ Օ՝ ՍՏԼԸ ՍՍԿԱՆ՝ ԼԼՍ ԼԵՆՆ ՍՏ (ԼՍՍ ՍՕԳԼՍ
 ՍՍ ՄԸՆ ԵՄՍՀԺՍ ԼՏՄՈՒՈՒ: ԼԼՍ ԼԵՆՆ ԼՍԻՑԵ ՍԶԻ՝ ՄԱԳՀԻ՝ ԼԵՍ
 1 ԵԵՇ ԵՍԼ ՔՏԼ Ք՝Ն 2 ԸՈՒՍ ՍՍՄԻ ՕՓԳՈ ՕՓՈ՝ ԺԵՇ ԸՏԸ ՄԸԼ՝

ԼԵՆՈՒ: ՕՏԱ ՔՏԼՆ՝ ՔՏԼՆ՝
 ԸՏԼՆ ՕՏԸՆ ԸՏԺՈՒ ՔՏԼՆ ԸՕՈՒ ՀՀԻՍ ԱԼ ՔՏԼՆ
 ԸՀԻ ՀՄԼ՝ ՔՏԸՆՍ ՍԻ՝ ԼՏԱՆ ՍԿԸՆ՝ ՍՍՀԻՍ ԼՀՆ
 ՀԻ՝ ԼՏԱՆ ԳԼՆ՝ ՍԻ՝ ՀԻ՝ ԼՏԱՆ ՍՏ՝ ՍԻ՝ ՀԻ՝ ԼՏԱՆ ՔՏԸ —
 ԼՏԱՆ ՍՍ՝ ՍՀԻՍ՝ ԼՏԱՆ ՔՏԺ՝ ՍԻ՝ ՀԻ՝ ԼՏԱՆ ՔՏԺ՝ ՍԻ՝
 ՔՏԸ՝ ՍՀԻՍ՝ ԼՏԱՆ ԳԼՆ՝ ՍՀԻՍ՝ ԼՏԱՆ ՍՏ՝ ՍՀԻՍ՝

לו ואני אתן לך. ⁹ רוצה לומר, שאמר "תחילה" (מגיד משנה) כמו שנתבאר בהלכה הקודמת.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, יד – טו, יז – יח.

(3) החייב מת או נמצא מחוץ לישראל או שמתן הדרישה כרוך בקשיים מיוחדים.

...הָיָה הַלֹּה בְּמִדְיָנָה אַחֶרֶת¹ שְׁאִינוּ יָכוֹל לְהוֹדִיעוֹ
וְלֹא לִילֵף אֵלָיו, או שְׁמַת הַלֹּה וְהַנִּיחַ יְתוּמִים
קְטָנִים שְׁאִין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לְנִכְסֵיהֶם – הָרִי זֶה
תּוֹבֵעַ אֶת הָעֶרֶב תַּחֲלָה, שְׁהָרִי אֵין הַלֹּה מְצוּי².
מלוה ולוה, כה, ג.

¹ המדובר, כשאין ללוה נכסים ידועים, אבל כשיש לו – בית דין יורדים לנכסיו וגובים ואין תובעים את הערב תחלה (כסף משנה בשם בעל התרומות). ² ראה למעלה פרק כה הלכה ג.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, יז – יא; קי, ג.

...הָיָה הַלֹּה אֵלֶם וְאֵין בֵּית דִּין יָכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדוֹ
או שְׁלֹא בָּא לְדִין – הָרִי זֶה נִפְרָע מִן הָעֶרֶב
תַּחֲלָה...
מלוה ולוה, כה, ג.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, יז.

9. זולת אם ניתנה הערבות שלא בהסכמת החייב, זכאי הערב לתזור על החייב ולהיפרע ממנו מה שנתן למילוי ערבותו, בתוספת הוצאות סבירות שהוציא לרגל הערבות וריבית בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, תשכ"א – 1961, מיום מילוי הערבות או מיום ההוצאות.

ערב שקדם ונתן לבעל חוב את חובו – הרי זה חוזר וגובה מן הלוה¹ כל מה שפרע על ידו אף על-פי שהיתה מלוה על פה או בלא עדים כלל. במה דברים אמורים? כשאמר לו הלוה בעת שנעשה לו ערב: ערבני ושלם; אבל אם עמד ברשות עצמו ונעשה לו ערב או קבלן, או שאמר לו הלוה: ערבני ולא הרשהו שיתן ויפרע החוב² – אין הלוה חייב לשלם לו כלום³. וכן הפורע שטר חובו של חברו שלא מדעתו⁴ אפילו הנה החוב על המשכון⁵ – אין הלוה חייב כלום ונוטל משכונו בחנם והרי אבד זה הנותן את מעותיו, שמא הנה הלוה מפייס את המלוה ומוחל לו⁶... מלוה ולוה, כו. ו

¹ כן משמע מבריייתא בבבא בתרא קער ע"ב. ² שלא אמר "ושלם". ³ במגיד משנה מדויק מלשונו של רבינו: "ערבני ולא הרשהו", שדין זה נאמר בערב בלבד, אבל בקבלן חייב הלוה לשלם כשאמר לו: "הכנס להיות קבלן" אפילו כשלא הוסיף "ושלם". ומסביר את ההבדל בין ערב לקבלן, שהמלוה אינו יכול לתבוע את הערב תחילה למה היה לו למהר ולשלם, אבל קבלן, שהמלוה יכול לנגוש אותו וללחוץ עליו שיפרע את החוב מתקבל על הרעת, שרצה להשתחרר מאימת הנגישה, ומשום כך אין לדמות רין קבלן לדין פורע שטר חובו של חברו שלא מרעתו, שמביא דבינו בקטע הבא. ומזה מסיק במגיד משנה, שאם עמר הלוח בדין ולא נמצאו לו נכסים והרי המלוה רשאי לתבוע את הערב וקדם הערב ושילם לפני שנתבע בבית דין – חייב הלוח לשלם לו (ראה ראב"ד כאן).

⁴ משנה כתובות קז ע"ב וגמרא שם קח ע"א, וכן פסק רבינו בפרק יב מהלכות אישות הלכה יט. ⁵ ירושלמי כתובות פרק יג הלכה ב. ⁶ נימוק זה אמרו בירושלמי שם. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קל, א – ב.

10. (א) הערב לא יהיה זכאי לחזור על החייב במידה שהוא היה עשוי להיות מופטר על ידי טענה שעמדה לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו והטענה היתה ידועה לערב ולא התגונן בה: ובלבד שזכות הערב לחזור על החייב אינה נפגעת אם עשה כאמור בסעיף 5 (ג) (1).

סייג לזכות הערב לחזור על החייב

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו אם הערב מילא את ערבותו לאחר ששלח לחייב הורעה על כוונתו לעשות כן ונתן לו זמן סביר לפנות לבית המשפט.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קל, א: ערב או קבלן שפרעו למלוה בפני עדים אם פרעו הלוח וטוען הלוח שכבר פרעו אינו חייב לערב כלום אבל אם פרעו אחר שהביא המלוה ראיה שלא נפרע צריך הלוח ליתן לו כל מה שפרע בשבילו בין שנתחייב לזה למלוה בשטר בין שנתחייב לו בעל פה אפילו בלא עדים.

12. היה החיוב הנערך מובטח גם בשעבוד נכס של החייב, יעבור השעבוד יעבור השעבוד לזכות הערב, לאחר שמילא ערבותו, להבטחת זכותו לחזור על החייב, ועל גותן השעבוד והנושה לעשות, לפי דרישת הערב, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של ההעברה יהיה יפה לכל דבר; והכל במידה שאין הדבר פוגע בזכויות הנושה. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קל, ד.

שעבוד נכס של החייב

13. שנים או יותר שערבו חיוב אחד, אם כמאוחד ואם בנפרד, יהיו אחראים יחד ולחוד; ואם היה היקף הערבויות שונה, יהיו אחראים כאמור בתחום הערבות המשותפת; והכל כשאין כוונה אחרת משחמעת מן הערבויות.

רבי עובדי

שְׁנַיִם שְׁעָרָיו לְאֶחָד — כְּשִׁכּוּא הַמְּלוּה לְפָרַע מִן
הָעָרִב. יִפְרַע מֵאֵי זֶה מֵהֶם שְׂיִרְצָה¹; וְאִם לֹא הָיָה
לְאֶחָד כְּדֵי הַחֹב — חֲזָר וְתוּבַע הַשְּׁנִי בְּשָׂאָר
הַחֹב.

מלוה חלוה, כה, י

¹ למר רין זה ממה שאמרו בכבא בתרא קז ע"א "האחים שחלקו
(ירושל' אביהם) ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהם וכו'". הרי
שהמלוה של אביהם יכול לגבות הכל מנכסי יורש אחד, אף על פי
שנכסי הלוה דינם כערבים כמו שאמרו: "נכסוהי דבר אינש אינון
ערבין ביה". יוצא מזה שבמקום שיש שני ערבים יכול המלוה
לגבות הכל מאחד מהם. ואין זה דומה לשנים שלוו שבהלכה
הקודמת, משום שאין ערבות לחצאים, אבל הלוואה אפשר שזה לזה
חצי וזה חצי (מגיד משנה בשם רשב"א). נתמיהו רבים על רבינו
מתוספתא מפורשת סוף בבא בתרא: "המלוה את חברו על ירי שני
ערבים לא יפרע מאחד מהם, ואם אמר על מנת שאפרע מאחד מהן
— יפרע מאחד מהן". ובנימוקי יוסף בבא מציעא תחילת פרק ג'
כתב, שרבינו מפרש מה שכתבה התוספתא: "לא יפרע מאחד מהן"
הכוונה שלא יפרע תחילה כלום מאחד מן הערבים אלא מן הלוה,
ואם התנה שיגבה מאיזה מהם שירצה — גובה בפי תנאו (ראה
למעלה הלכה ד). וכן פירש גם הרשב"א ופסק כרבינו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קלב, ג.

18. הוראות חוק זה יחולו כשאין ברין אחר הוראות מיוחדות לענין הגדון,
ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.

ולו

מְלוּה שֶׁתְּבַע אֶת הַלֹּה וְלֹא מָצָא לוֹ נִכְסִים — אֵינוֹ
יָכוֹל לְהִפְרֹעַ מִן הָעָרִב עַד אַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם

**שְׁנֵת־חַיִּיב¹ הָעֶרֶב לְשָׁלֵם, לֹא יִהְיֶה כַּחַּ זֶה פְּחוּת מִן
הַלֹּחֶה עֲצָמוֹ². וְכֵּזֶה הוֹרֵי הַמִּזְרִים. וְאִם הִתְנָה עַמּוֹ
— הַכֹּל לְפִי הַתְּנָאִי³.**

מלוה ולוה, כו, ב

¹ על ידי בית דין. ² וכל ההקלות והדיחויים שנאמרו למעלה (פרק
כב) גבי לוה — כוח יפה גם בערב. וכן דרכי הכפיה מצד בית
הדין שייכות גם בערב. ³ נתבאר כבר כמה פעמים, שכל תנאי
שבממון — קיים (מועיל).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכט, ט.

ראה רמב"ם, מלוה ולוה, כה, ד, ה, בסעיף 8 לחוק זה.

מכר

חוק המכר, התשכ"ח – 1968

פרק א: הוראות כלליות

1. **זהות המכר** מכר הוא הקניית נכס חמורת מחיר.
2. **וספק נכס** חוזה להספקת נכס שיש להפיקו או ליצרו, רואים אותו כחוזה מכר, זולת אם המזמין קיבל עליו לחת את עיקר החמרים הדרושים להפקת הנכס או לייצורו.
3. **ולפיין** הוראות חוק זה יחולו, כשינויים המחוייבים, גם על חליפין.
4. **חולה** (א) הוראות חוק זה יחולו על מכר של מטלטלין, ובשינויים המחוייבים – גם על מכר של מקרקעין וזכויות.
(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.
5. **סכם ונוהג** (א) פרטים של חוזה מכר שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנהג שהצדדים להסכם ראו אותו כמקובל עליהם בעסקאות קורמות שביניהם, ובאין נוהג כזה – לפי הנהג שצדדים סכירים רואים אותו כחל בעסקאות מאותו סוג.
(ב) נזקקו הצדדים לביטויים או לתניות שנוהגים להשתמש בהם בהליכות סחר, יפורשו הביטויים והתניות בהתאם למשמעות הנודעת להם בסתר הנדון.
6. **וס'לב** חיוב הנובע מחוזה מכר יש לקיימו כדרך מקובלת וכתום-לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מן החוזה.

פרק ב: חיובי הצדדים

סימן א: חיובי המוכר

7. **ובת מסירה** המוכר חייב למסור לקונה את הממכר ולהעביר לו את הבעלות בו.

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

8. מסדה כיצד? (א) מסירת הממכר תהא בהעמדת הממכר לרשות הקונה.
(ב) היה הממכר חלק מתוך צובר של נכסים, תהא המסירה בעשיית כל הדרוש כדי לאפשר את ייחוד הממכר וקבלתו על ידי הקונה.
(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה בהעמדת הממכר לרשות המוביל, ובלבד שהמוביל אחראי כלפי הקונה על פי חחה ההובלה.
9. מועד המסירה (א) מקום שהממכר לא נמסר על אחר, תהא המסירה זמן סביר לאחר גמירת החווה.
(ב) הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית, רשאי המוכר לקבוע את מועד המסירה בתוך אותה תקופה.
(ג) במקרים האמורים בסעיפים קטנים (א) ו-(ב), על המוכר להודיע לקונה זמן סביר מראש על מועד המסירה.
10. מקום המסירה (א) המסירה תהא במקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום עסק – במקום הקבוע.
(ב) ידעו הצדדים בעת גמירת החווה שבמועד המסירה יימצא הממכר במקום פלוני, תהא המסירה באותו מקום.
(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה במקום שהוסכם עליו עם המוביל האחראי כאמור בסעיף 8 (ג).
11. אי-התאמה המוכר לא קיים את חיוביו, אם מסר –
(1) רק חלק מהממכר או כמות גדולה או קטנה מן המוסכם;
(2) נכס שונה או נכס מסוג או תיאור שונה מן המוסכם;
(3) נכס שאין בו האיכות או התכונות הדרושות לשימושו הרגיל או המסחרי או למטרה מיוחדת המשתמעת מן ההסכם;
(4) נכס שמבחינת סוגו, תיאורו, איכותו או תכונותיו אינו מתאים לדגם או לדוגמה שהוצגו לקונה, וזולת אם הוצגו ללא קבלת אחריות להתאמה;
(5) נכס שאינו מתאים מבחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים.
12. אין הקונה זכאי להסתמך על אי-התאמת הממכר כאמור בסעיף 11 (להלן – אי-התאמה) אם ידע עליה בעת גמירת החווה. ידעה על אי-התאמה
13. בדיקת הממכר (א) על הקונה לבדוק את הממכר מיד לאחר קבלתו.
(ב) הוסכם על הובלת הממכר, על הקונה לבדוק אותו מיד לאחר שהגיע למקום הייעוד, ואם הועבר הממכר למקום אחר בלי שהקונה בדק אותו והמוכר ידע או היה עליו לדעת על אפשרות של העברה כזאת – מיד לאחר שהגיע הממכר למקום האחר.

מכר

(ג) על המוכר לתת לקונה, לפי דרישתו, הזדמנות נאותה לבדוק את הממכר לפני המועדים האמורים בסעיפים קטנים (א) ו-(ב).

14. (א) על הקונה להודיע למוכר על אי-התאמה מיד לאחר מועד הבדיקה לפי סעיף 13 (א) או (ב) או מיד לאחר שגילה אותה, הכל לפי המוקדם יותר.

ע"ע
התאמה

(ב) לא הודיע הקונה על אי-התאמה כאמור בסעיף קטן (א), אין הוא זכאי להסתמך עליה.

15. לא הייתה אי-התאמה ניתנת לגילוי בבדיקה סבירה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיף 14, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה; אולם במכירת נכס נד אין הקונה זכאי לתזור כזו מן התזוה אם נתן הודעה כאמור לאחר שעברו שנתיים ממסירת הממכר, ואין הוא זכאי ליתר התרופות בשל הפרת תחיה אם נתן את ההודעה לאחר שעברו ארבע שנים ממסירת הממכר.

התאמה
רת

16. הייתה אי-התאמה נובעת מעובדות שהמוכר ידע או היה עליו לדעת עליהן בעת גמירת התחיה ולא גילה אותן לקונה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיפים 14 ו-15 או בכל הסכם, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה.

למ
התאמה

17. (א) קונה המודיע על אי-התאמה יפרט אותה פירוט סביר ויתן למוכר הזדמנות נאותה לבדוק את הממכר.

אית
נזק
ההודעה

(ב) ניתנה הודעה אי-התאמה בדרך המקובלת בנסיבות הענין, זכאי הקונה להסתמך עליה אף אם אחריה להגיע לתעודתה או לא הגיעה אליה כלל.

18. (א) המוכר חייב למסור את הממכר כשהוא נקי מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת של צד שלישי.

זכויות

(ב) על המוכר להודיע לקונה מיד על כל חביעת זכות לגבי הממכר שירע או שהיה עליו לדעת עליה לפני מסירת הממכר.

סימן ב: חיובי הקונה

19. הקונה חייב לשלם למוכר את המחיר ולקבל את הממכר.

ית
תשלום
לה

20. (א) לא הוסכם על המחיר או על דרך קביעתו, ישולם המחיר הראוי.

זכ
המחיר

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

(ב) נקבע המחיר לפי משקל, יחושב לפי המשקל הנקי.

21. המחיר ישולם כמועד נוסירת הממכר ובמקום עסקו של המוכר, וכאין למוכר מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע. המועד לתשלום המחיר ומקומו
22. (א) אבד או נתקלקל הממכר לפני שהקונה קיבל אותו, משוחרר הקונה מחיוביו, זולת אם אבד או נתקלקל, מסיבה שאין המוכר אחראי לה, אחרי שהמוכר עשה את המוטל עליו למסירתו והקונה הפר את חובתו לקבלו. העבדת הסיכון
- (ב) הוסכם על הובלת הממכר והמוכר מסרו למוכיל האחראי כאמור בסעיף 8(ג), אין הקונה משוחרר מחיוביו אם אבד או נתקלקל הממכר אחרי שנמסר למוכיל מסיבה שאין המוכר אחראי לה.

סימן ג: הוראות משותפות למוכר ולקונה

23. חובת המוכר למסור את הממכר וחובת הקונה לשלם את מחירם הם חיובים מקבילים שיש לקיימם בד בבד. חיובים מקבילים
24. הוצאות מסירה הממכר יחולו על המוכר; הוצאות קבלת הממכר יחולו על הקונה. הוצאות מסירה וקבלה
25. הוציא צד אחד הוצאות החלות על הצד השני, זכאי הוא להחזרתן בצירוף ריבית עליהן בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, תשכ"א – 1961, מיום הוצאתן ועד יום החזרתן. החזרת הוצאות
26. הוראות חוק זה בענין מסירת הממכר וקבלתו כוחן יפה גם לגבי מסירה וקבלה של המסמכים המתייחסים לממכר. מסמכים המתייחסים לממכר

פרק ג: תרופות

27. הוראות פרק זה באות להוסיף על כל דין אחר בענין התרופות בשל הפרת חוזה. הוראה כללית
28. הפר המוכר חיוב כאמור בסעיף 11 ולא תיקן את הדבר תוך זמן סביר אחרי שהקונה נתן לו הודעה על כך, ואין הקונה רוצה לתבוע את ביצוע החוזה או לחזור ניכוי מהמחיר

מכר

בו ממנו, זכאי הוא לנכות מן המחיר את הסכום שבו פחת שווי הממכר עקב אי-ההתאמה לעומת שוויו לפי החזקה.

29. מסר המוכר לקונה נכסים בכמות יחידה על המוסכם, והכמות היחידה ניתנת להפרדה ללא הוצאות או טרחה בלתי סבירות. אין הקונה זכאי לחזור בו בשל כך מן החוזה, אלא זכאי הוא, תוך זמן סביר, להודיע למוכר שהוא דוחה את הכמות היחידה; לא עשה כן, ישלם את מחירה לפי השיעור המוסכם.

רץ כמות עודפת

30. (א) ניתנה לקונה הזכות לקבוע מידה, מניין, משקל או נתונים אחרים הנוגעים לממכר או לתנאי המכר, והקונה לא קבעם תוך הזמן המוסכם בחוזה, ובאין זמן מוסכם – תוך זמן סביר אחרי שקיבל דרישה לכך מאת המוכר, זכאי המוכר, תוך זמן סביר, לחזור בו מן החוזה כאילו הופר או לקבוע נתונים אלה בעצמו בהתחשב בצרכיו של הקונה במידה שהם ידועים לו.

מכירה על-פי מפרט

(ב) קבע המוכר נתונים כאמור והודיע על כך לקונה, תהא קביעתו מחייבת, זולת אם קבע הקונה את הנתונים מיד לאחר שקיבל את ההודעה.

31. (א) למוכר תהא זכות עכבון על הממכר כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן הקונה עקב עסקת המכר; וכן תהא זכות עכבון לקונה כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המוכר, אם קיבל את הממכר ועליו להתזירו למוכר. (ב) מי שיש לו זכות עכבון לפי סעיף קטן (א) זכאי לדחות את הובלת הממכר או לשמור לעצמו את הזכות לשלוט בו תוך כדי הובלתו ולמנוע את קבלתו על ידי הצד השני.

זכות עכבון

32. חובות שהצדדים חבים זה לזה עקב עסקת מכר אחת ניתנים לקיזוז.

קזוז

פרק ד: שונות

33. הבעלות בממכר עוברת לקונה במסירתו, אם לא הסכימו הצדדים על מועד אחר או על דרך אחרת להעברת הבעלות.

העברת הבעלות

34. נמכר נכס נד על ידי מי שעוסק במכירת נכסים מסוגו של הממכר והמכירה הייתה במהלך הרגיל של עסקיו, עוברת הבעלות לקונה נקיה מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת בממכר אף אם המוכר לא היה בעל הממכר או לא היה זכאי להעבירו כאמור, ובלבד שהקונה קנה וקיבל אותו לחזקתו כתום-לב.

נקנת השוק

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

35. בפקודת הנוזיקין [נוסח חדש]. בסעיף 53 במקום הקטע המתחיל "בתום־לב בשוק חפשי" ועד סוף הסעיף יבוא "בתום־לב בהתאם לסעיף 34 לחוק המכר, תשכ"ח — 1968".
- דיקון פקודת הנוזיקין [נוסח חדש]
36. הספר הראשון של המגילה — בטל.
- ביטול
37. תחילתו של חוק זה ביום ט' בתשרי תשכ"ט (1 באוקטובר 1968): על מכר שנעשה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.
- תחילה וחוראת מעבר

...הלוקח קונה הגוף קנין עולם בדמים שנתן;
 ומקבל מתנה קנה הגוף קנין עולם ולא נתן כלום;
 והשוכר קנה הגוף לפרותיו עד זמן קצוב בדמים
 שנתן; והשואל קנה הגוף לפרותיו עד זמן קצוב
 ולא נתן כלום...
 שאלה ופקדון, א. ה

המוכר גוף הקרקע¹ לזמן קצוב² — הרי
 זה מכירה³ ומשתמש הלוקח בגוף כחפצו⁴
 ואוכל הפרות כל זמן המכירה, ובסוף תחזור
 לבעליה.

ומה הפרש יש בין המוכר קרקע לזמן קצוב ובין
 המקנה אותה לפרותיה?⁵ שהקונה לפרות אינו
 יכול לשנות צורת הקרקע ולא יבנה ולא יהרוס⁶;
 אבל הקונה לזמן קצוב⁷ — הוא בונה והורס⁸
 ועושה בכל זמנו הקצוב כמו שעושה הקונה קנין
 עולם לעולם.

מכירה, כג. ה-ו

¹ כלומר, לא רק לפירותיו, אלא את גוף הקרקע עצמו מכר, לכל
 חשמישיו, ברם לא לצמיתות. ² לתאריך מוגבל. ³ יש חוקק
 משפטי למכירה זו, והלוקח קונה את הגוף כמו שהוא, אף שאינו
 אלא לזמן מוגבל. ומקור הדבר בבבא קמא סח ע"א שנתמעטה
 מכירה לשלשים יום מתשלומי ארכעה וחמשה בענין גנב משום
 שנאמר "וטבחו או מכרו", הוקשה מכירה לטביחה: "מה טביחה
 שאינה חוזרת, אף מכירה שאינה חוזרת" — הרי שלולא זה הרי
 היא מכירה גמורה (באור הגר"א לשו"ע חו"מ סימן ריב ס"ק ט).
⁴ כלומר, חוץ ממה שאוכל הפירות, זוכה הוא גם בגוף עצמו לכל
 תשמישיו, וראה להלן פרק כג הלכה ו. ⁵ כלומר, אף על פי

שלכאורה אין הפרש ביניהם, וגם בגמרא (גיטין מח ע"א) השוו מכירה לזמן קצוב – דהיינו, מכירת קרקע בזמן שהיובל נוהג שאינה אלא עד היובל – להמוכר שדהו לפירות, שבשניהם אין ללוקח אלא קנין פירות בלבד, ועם כל זה יש הפרש בין קנין פירות למוכר הגוף לזמן קצוב, ומהו ההפרש? (באור הגר"א לשולחן ערוך חושן משפט סעיף קטן יא).⁶ שהרי אין לו זכות בגוף עצמו, אלא לפירות היוצאים ממנו ולא יותר. וכן מפורש בבבא בתרא ג ע"ב שאין לבעל רשות לחפור בורות שיחין ומערות בנכסי מלוג של אשתו אף על פי שקנויים לו לפירות (באור הגר"א סימן ריב סעיף קטן יב).⁷ שכאן יש לו זכות בגוף עצמו, אם כי לזמן מוגבל בלבד.⁸ מקור דבריו ממה שאמרו בירושלמי סוף פרק ד גיטין: "קנה שדה ביובל (פרוש: בזמן שהיובל נוהג – כן נראה ברשב"א לגיטין מז ע"א) רב אילא אמר קנה (פירוש: כקונה קרקע לזמן קצוב), אבא בר ממל אמר לא קנה קרקע (פירוש: לא קנה גוף הקרקע). אלא יש לו בה קנין פירות בלבד). מתיב רבי אבא בר ממל לרבי אילא, על דעתך דאת אמר קנה קרקע, יחפור בה בורות שיחין ומערות. אמר לו: התורה אמרה ושם לאחוזתו – בעינו". הרי שלולא הפסוק הזה, רשאי הקונה קרקע לזמן קצוב שיש לו בה קנין הגוף – לחפור בה בורות שיחין ומערות (וראה בהשגות הראב"ד ומגיד משנה כאן ובמשנה למלך פרק יא מהלכות שמיטה ויובל הלכה א ובאבן האזל כאן). וראה ברש"י ערכין כט ע"ב דיבור המתחיל "וחדא" (באור הגר"א לשולחן ערוך חושן משפט סימן ריב סעיף קטן יג).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריב, ד.

ומה הפרש יש בין המוכר שדה זו לפירותיה ובין המוכר פרות שדה זו לחברו?¹ שהמוכר פרות השדה אין ללוקח להשתמש בשדה זו כלל אפלו להפגס אלא בשעת הוצאת הפירות,² ויש לבעל השדה להשתמש בה כחפצו; אבל המוכר שדה לפירותיה – אין בעל השדה יכול להפגס בה אלא

מדעת הלוקח³ ויש ללוקח להשתמש בה כחפצו⁴.

מכירה, כג. ז

¹ הכסף-משנה תמה על זה: הרי הפרש גדול יש ביניהם שמוכר שדה לפירות קנה, ומוכר פירות שדה לא קנה. והטור, חושן המשפט סימן ריב ס"ק יג, כתב: "פירוש: אחר שבאו [הפירות] לעולם" (ועיין משנה למלך). [אבל בדפוס רומי כתוב: "ומה הפרש יש בין המוכר שדה לפירותיה ובין המוכר פירות שדה זו לחברו שלא קנה כמו שבארנו" וכן הוא בכתב יד תימן. ולפי זה מתפרשים דברי רבינו בפשטות, שזה עצמו הוא שואל: מה הפרש בין זה לזה שבוה קנה ובוה לא קנה, והוא מסביר כי במוכר שדה לפירות יש לו ללוקח להשתמש בשדה כחפצו ובעל השדה אינו יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח ואם כן זהו קנין הגוף, ואילו המוכר פירות השדה, אף על פי שעדיין לא חזר בו המוכר והלוקח אוכל פירותיה (ראה למעלה פרק כב הלכה ב) — אין ללוקח להשתמש בשדה כלל, אפילו להכנס, אלא בשעת הוצאת הפירות, ובעל השדה משתמש בה כחפצו, ואם כן אין זה קנין הגוף, אלא קנין פירות בלבד, ולפיכך אינו קונה הפירות שאינם בעולם]. ² [כל זמן שלא חזר בו המוכר, כנזכר לעיל]. ³ שהרי יש לו לנטעה או לזרעה כל זמן שירצה או להובירה (להלן הלכה ח). ובתוספות בבא בתרא כז ע"א דיבור המתחיל "לא" כתבו, שיכול לשטוח בקרקע זו פירות לייבש, עיין שם. וכן נראה מדברי רבינו להלן. ולכן אין בעל השדה יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח. ⁴ וכנראה שיכול להפיק ממנה כל ההנאות, כמו שכתבו התוספות בבבא בתרא שם, ובלבד שלא ישנה צורת הקרקע ולא יבנה ולא יהרוס כמו שכתב למעלה הלכה ו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריב, ה.

ומה הפרש יש בין הקונה שדה זו לפירותיה ובין השוכר שדה מחברו? שהקונה שדה לפירותיה יש לו לנטעה או לזרעה¹ כל זמן שירצה² או

להובירה³; והשוכר אינו כן⁴, כמו שיתבאר בענין שכירות⁵. ואין השוכר רשאי להשכיר⁶; אבל הקונה מקנה לאחרים כל מה שקנה. מכירה, כג. ח

¹ למרות שהבעלים שזרעה בשנה שעברה, היו מעוניינים אולי להובירה השנה. ² שהלוקח נעשה בעל הבית לתקופת המכירה, ואין הוא חייב לדאוג ולהביא בחשבון מה שיהיה אחריו. ³ להשאירה ריקה, בלתי חרושה וזרועה – ועושים כן כרי שלא תנוצל הקרקע יותר מרי – ואף שהבעלים הובירו אותה בשנה הקורמת, והיו אולי מעוניינים שהיא תזרע השנה, שלא תעמור שממה יותר מרי. ומקור הרברים נראה מכתובות פ ע"ב: "בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום – שמא תכסיף" ופירש רש"י שם: "שלא יחוש הלוקח לזבלה ולטייבה (=לחרשה) וכו'". הרי שמותר לו לעשות כן (באור הגר"א סימן ריב ס"ק יח). ⁴ שאם נוהגים הבעלים לזרעה שנה ולהובירה שנה, אין השוכר רשאי לשנות (סמ"ע סימן ריב ס"ק טז), שהשוכר אין לו אלא זכות הנאה בלבד, ולא בעלות, ולפיכך הוא חייב להזהר בשמירת החפץ ולדאוג גם לעתירו. ⁵ פרק ח הלכות ג, ו, ח, שאין החוכר (=השוכר) יכול לעשות בה כרצונו. ⁶ (גיטין כט ע"א ופרק א מהלכות שכירות הלכה ד). לפי שאין לו בעלות על החפץ, רק זכות הנאה אישית. ואף על פי שבפרק ה מהלכות שכירות הלכה ה כתב רבינו שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין ולא בקרקע (ראה כסף משנה) – יחכן כי כוונת רבינו כאן למטלטלין. שאף הם הוזכרו למעלה (פרק כג הלכה ב): "רחל לגיזתה או בהמה לולדותיה" (ראה משנה למלך). [ואפשר שלא כתב כן רבינו שם, אלא באופן שבעל השרה נמצא בשרה, שכן כתב שם: "אבל בקרקע או בספינה, שהדי בעלה עמו, אין אומר כן (אין דצוני שיהא פקדוני ביד אחר)", אבל אם אין בעל השרה עמה אין השוכר רשאי להשכיר, כמו במטלטלין].

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, ריב, ו.

2. חוזה להספקת נכס שיש להפיקו או לייצרו, רואים אותו כחוזה מכר, וזוהי אם המזמין קיבל עליו לתת את עיקר החמרים הדרושים להפקת הנכס או לייצורו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ס. ו: המחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם או שאינו מצוי אצלו חייב אף על גב שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. כמה דברים אמורים כשהקנה לו כלשון מכר או בלשון מתנה ואפילו כתב לו שעבוד על שדה או קבל אחריות על כל נכסיו, ואפילו נתן לו משכון אינו כלום, אבל בלשון חיוב כגון שאמר היו עלי עדים שאני מחייב לפלוני בכך וכך חייב והוא שקנו מידו...

3. הנוראות חוק זה יחולו, בשינויים המחוייכים, גם על חליפין.

כָּל הַמְטַלְטֵלִין קוֹנֵין זֶה אֶת זֶה.¹ פִּיצֵד? הַחֲלִיף²
פָּרָה בַּחֲמֹר או זֵין בְּשֶׁמֶן³, אֶף-עַל-פִּי שְׁמַקְפִּידִין
עַל הַדָּמִים וְשַׁעֲרֵי כָּמָה שָׁוָה זֶה וְכָמָה שָׁוָה זֶה וְאַחֵר
כָּף הַחֲלִיפִין⁴, כִּינֹן שְׁמֶשֶׁן הָאֶחָד או הַגְּבִיָּהוּ —
קָנָה הַשְּׁנִי הַמְטַלְטֵלִין הָאֲחֵרִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם
וְנִעְשָׂה בְּרִשּׁוֹתוֹ⁵, וְאֶף-עַל-פִּי שְׁעָדִין לֹא מִשְׁכָּם.

מכירה, ה. א

¹ "בחליפין", משנה בבבא מציעא מד ע"א כלשון רבינו. ומבואר מתוך הסוגיא שם מו ע"ב שהמדובר בקנין חליפין (הגר"א חושן משפט סימן רג ס"ק א). ² קנין חליפין אנו לומדים מבעז (רות ד, ז): "וזאת לפנינו בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר: שלף איש נעלו ונתן לרעהו". "לפנים בישדאל" — קנין חליפין הוא קנין עתיק: "על הגאולה" — זו מכירה; "ועל התמורה" — זו חליפין, וכן הוא אומר: לא יחליפנו ולא ימיר (בבא מציעא מז ע"א). ³ להלן (הלכה ו) כותב רבינו מפורש: "אין קונין אלא

בכלים — ולא בפירות" — הרי שפירות אינם נעשים חליפין, וכאן כתב "יין בשמן" — הרי שפירות נעשים חליפין? — שני מיני חליפין הם: האחד, כשהחפץ הנמסר למוכר בתורת חליפין, אינו שווה כמחירו של החפץ הנקנה, וזה הוא "קנין סודר" היסודי אשר מתנאיו העיקריים, שה"סודר" — נושא החליפין — צריך להיות כלי דוקא ולא פרי; והשני, כשהחפץ הנ"ל שווה בערכו לחפץ השני הנקנה, בזה קונים אף בפירות (מגיד משנה לפי שיטת רבינו תם בתוספות בבא מציעא מז ע"ב דיבור המחליל "ופירי").⁴ אין אנו אומרים שזהו קנין כסף ואינו קונה עד שימשוך החפץ השני, אלא קנין חליפין הוא וקנה הלוקח את החפץ שביד המוכר (בבא מציעא מז ע"א).⁵ שאם נתקלקל החפץ, או שנשבר, או שחל שינוי במחיר החפץ, הכל על חשבון זה שקנהו בחליפין.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רג, א.

הַקִּרְקָעוֹת¹ וְהַעֲבָדִים² וְהַבְּהֵמָה וְשָׂאֵר כָּל הַמְטַלְטְלִין, כָּל אֶחָד מֵהֶם נִקְנָה בְּחִלְפִין וְהוּא הַנִּקְנָה: קִנְיָן³. וְעָקֵר הַדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁיִּתֵּן הַקּוֹנֶה לַמִּקְנָה⁴ כָּלִי כָּל שֶׁהוּא⁵ וַיֹּאמֶר לוֹ⁶: קִנָּה כָּלִי זֶה חֲלָף הַחֲצֵר, או הַיֵּין, או הַבְּהֵמָה, או הָעֶבֶד שֶׁמְכַרְתָּ לִּי בְּכֶךְ וְכָךְ. כִּינֵן שֶׁהַגְּבִיָּה⁷ הַמּוֹכֵר אֶת הַכָּלִי וְקָנָהוּ — קִנָּה הַלּוֹקֵחַ אוֹתוֹ הַקִּרְקָע אוֹ אוֹתָם הַמְטַלְטְלִין, אַף-עַל-פִּי שֶׁעֲדִין לֹא מִשְׁכָּם וְלֹא נָתַן הַדָּמִים⁸, וְאֶחָד מֵהֶם אֵין יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ.

מכירה, ה, ה.

¹ מתוך השקלא וטריא בגמרא בבא מציעא מז ע"א, שחמהו לדעת האומר, שקונים בכליו של מקנה — "נמצא שמקנה לו קרקע אגב מטלטלין" — נראה ברור שקרקע נקנית בחליפין (בספ משנה).
² קידושין כב ע"ב. ³ היינו קנין סתם, ראה להלן פרק ה הלכה ט.
⁴ כרב ולא כלוי (בבא מציעא מז ע"א). וכחכמים דרבי יהודה (שם) הסוברים שמה שכתוב "שלף איש נעלו ונתן לרעהו", היינו, שבועז

הקונה שלף ונתן לגואל שהיה המקנה. ⁵ ו"נעל" שנאמר במקרא אינו דוקא, והוא רק לציין שצריך כלי, אבל לא חשוב איזה כלי (ועיין סמ"ע סימן קצה אות א). ⁶ כמו שכתוב (דוד ד, ח): "ויאמר הגואל לבועז קנה לך" (הגר"א סימן קצה ס"ק ב). ⁷ נכיון שהמדובר ב"כלי כל שהוא", כמו שכתב רבינו למעלה — כתב "שהגביה", שכל דבר שדרכו להגביה אינו נקנה אלא בהגבהה (למעלה פרק ג) וראה בשולחן ערוך חושן משפט סימן קצה סעיף א. ⁸ כן היא בהלכות גדולות (הלכות הלואה, דפוס וורשא קט ע"ד). והרשב"א (בקידושין כו ע"א) הוכיח כן מהגמרא בבבא מציעא טז ע"ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט. קצה, א.

4. (א) הוראות חוק זה יחולו על מכר של מטלטלין, ובשינויים המחוייבים — גם על מכר של מקרקעין וזכויות.

ולה

אין¹ אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, בין במכר בין במתנה בין במתנת שכיב מרע.² כיצד? מה שתוציא שדה זו מכור לך, מה שתוציא אילן זה נתין לך, תנו מה שתלד בהמה זו לפלוני⁴ — לא קנה פלוס⁵. וכן כל פיוצא בזה.

מכירה, כב, א

¹ הנושא הזה אם אדם מקנה לחברו דבר שלא בא לעולם או לא, העסיק כמה דורות של תנאים ואמוראים, ובשני מקומות בתלמוד (יבמות צג ע"א וקידושין סב ע"ב) מנו שורה של תנאים ואמוראים, שכולם ב"שיטה" אחת, שאדם מקנה לחבירו דבר שלא בעולם, וכלל הלכותי בירינו: "אין הלכה כשיטה" (מגיר משנה). ² למתנת שכיב מרע ישנורק יתרון אחד, שאינה זקוקה לקנין, אבל באופן שהקנין לא חל, אין עדיפות כל שהיא לשכיב מרע, ומקור הלכה זו בבבא

בחרא קמו ע"ב ועיין שם ברשב"ם ד"ה א"ר נחמן (ביאור הגר"א לחושן משפט סימן רט סעיף קטן ו).³ יתכן, שבכוונה הביא רבנו את הדוגמא של מכירה בשדה, ואת זו של מתנה באילן, משום שהשדה מוציא הרבה, והאילן באופן יחסי מעט, ומתאים יותר להדגים מכר בשדה, ומתנה באילן (סמ"ע, סימן רט, סעיף קטן ח).⁴ זוהי מתנת שכיב מרע.⁵ אפילו לאחר שבאו הדברים לעולם, ראה להלן הלכה ב. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רט, ד.

אין אדם מקנה לא במכר ולא במתנה אלא דבר שיש בו ממש¹ אבל דבר שאין בו ממש — אינו נקנה.² כיצד? אין אדם מקנה ריח התפוח הזה או טעם הדבש הזה או עין³ הפדולח⁴ הזה. וכן כל פיוצא כזה. לפיכך⁵ המקנה לחברו אכילת פרות דקל זה,⁶ או דירת בית זה⁷ — לא קנה, עד שיקנה לו גוף הבית לדור בו וגוף האילן לאכול פרותיו,⁸ כמו שיתבאר.⁹

מכירה, כב, יג — ד

¹ גוף, עצם. ² ראה למעלה פרק ה הלכה יד. ³ צבע, מראה. ⁴ אבן טובה. ⁵ בבא בתרא קמו ע"ב ואף על פי שהזכירו שם שכיב מרע — הרי בארו שם: "מה שאין בבריא אין בשכיב מרע", כלומר, אין לשכיב מרע אלא יתרון אחד: שאינו זקוק לקנין. אבל אם בבריא לא מועיל הקנין — אין כח גם במתנת שכיב מרע, שאינה עדיפה ממתנת בריא. ⁶ ואכילה עצמה היא דבר שאין בו ממש אם כי הפירות הם דבר שיש בו ממש. ואף על פי שהם בעולם (סמ"ע סימן ריב סעיף קטן א) וראה ברשב"ם שם דבור המתחיל א"ד נחמן, שנראה מדבריו שהמדובר שהפירות אינם בעולם. ⁷ כלומר, הדיור בבית זה. שהדיור אין בו ממש. ⁸ וכל שכן אם מוכר הפירות עצמם — כיון שהם בעולם. ⁹ להלן פרק כג.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריב, א, ב, ה.

מקנה¹ אדם הגוף לפרותיו² בין במכר³ בין במתנה בין במתנת שכיב מרע⁴, ואין זה מקנה דבר שלא בא לעולם⁵ — שהרי הגוף מצוי⁶ ומקנה לפירות⁷. הא למה זה דומה?⁸ לשוכר בית או שדה לחברו שלא הקנה לו הגוף⁹ אלא הנאת הגוף¹⁰.

פיצד? כגון שמכר או שנתן שדה לפרותיה¹¹ בין לזמן קצוב בין כל ימי חייו של מוכר או של לוקח. והוא הדין למוכר ולנותן אילן לפרותיו¹², או רחל לגזתה¹³, או בהמה ושפחה לולדותיה¹⁴, או עבד למעשה ידיו¹⁵ — בכל ממכרו או מתנותיו קנימין¹⁶.

מכירה, כג. א – ב

¹ כלומר, יכול להקנות, ויש חוקף לקנינו. ² מקור רבירי רבינו בבבא בתרא קמז ע"ב: "אמר רב נחמן שכיב מרע וכו' עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו, תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו", וראה להלן פרק י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו. וכן הוא בגיטין מג ע"א: "עד כאן לא קאמרי רבנן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אלא כגון פירות דקל, דהשתא מיהא ליתנהו (=שעכשיו עדיין אינם בעולם), אבל הכא (=במוכר עבד לקנס, שאם יגחנו שור יהא קנסו של הלוקח) הא קאי שור והא קאי עבד (הנה השור והנה העבד)" ועיין שם בתוספות מב ע"ב דיבור המתחיל "עבד". ³ בגמרא שם הובאה הלכה זו במתנה, אך הוא הדין במכר, כי אין הפרש בענין זה בין מכר למתנה. ⁴ הנושא במימרא הנוכרת הוא שכיב מרע, אך הגמרא מסכמת סמוך למימרא זו את העקרון: "דבר שאינו בבריא, אינו בשכיב מרע", המשוה, לענין זה, שכיב מרע ובריא כאחד. ⁵ כמו מקנה פירות של הדקל (ולא דקל לפירותיו). ועיין לעיל פרק כב הלכה ב. ⁶ הגוף הוא דבר מצוי ובא לעולם. ⁷ והוא לא מקנה את הפירות, שהם דבר שלא בא לעולם, כי אם את הגוף המצוי בעולם, אם כי בצורה מוגבלת — לפירותיו. ⁸ רבינו רוצה בהשוואה זו להדגיש את המושג של הקניית גוף להנאות

ותשמישים מוגבלים על ידי מושג דומה, אך שכיח יותר, והוא: השכירות. אם כי יש הפרש להלכה בין "גוף לפירות" לבין "שכירות" (להלן הלכה ח) [נראה להלן הלכה ט].⁹ שהרי את הבית או את השדה הוא חייב להחזיר, כעבור זמן-מה.¹⁰ את זכות הדירה, והיינו שהקנה לו את הגוף להנאה זו של הדירה, אבל לא שהקנה לו את הדירה או את הנאת הגוף, כי זהו דבר שאין בו ממש וגם דבר שלא בא לעולם, ולא קנה, כמבואר בגמרא בבא בתרא קמז ע"ב. ודכינו לא נכנס עכשיו לנושא זה וסמך על כירורו להלן פרק י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו.¹¹ גיטין מז ע"ב: "המוכר שדהו לפירות".¹² בבא בתרא קמז ע"ב.¹³ לא ידוע לי המקור המדויק לדוגמא זו.¹⁴ שכת קלה ע"ב: "בלוקח שפחה לעוברת".¹⁵ בכתובות נח ע"א אמרו: "יקדשו ידיך לעושיהם", והוא הדין למוכר עבד למעשה ידיו.¹⁶ והוא קונה מיד, אף טרם באו הפירות לעולם (סמ"ע סימן רט ס"ק טו), וכך לשון השולחן ערוך: "ואם מכר אילן לפירותיו וכו', קנה מיד, ואין אחד מהן יכול לחזור בו" (סימן רט סעיף ד).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רט, ד; רנב, כא.

(ב) הוראות חוק זה יהולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון. ובאין כוונה אחת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.

...שְׁפָל תִּנְאִי בְּמִמּוֹן קָיָם וְאִין צְרִיף קִנְיָן וְלֹא עֲדִים.

שכירות, ב, ט

5. (א) פרטים של חוזה מכר שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנוהג שהצדדים להסכם ראו אותו כמקובל עליהם בעסקאות קודמות שביניהם, ובאין נהוג כזה – לפי הנוהג שצדדים סבירים רואים אותו כחל בעסקאות מאותו סוג. (ב) נזקקו הצדדים לביטויים או לתניות שנוהגים להשתמש בהם בהליכות סחר, יפורשו הכיטויים והתניות כהתאם למשמעות הנודעת להם כסחר הנדון.

כָּל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו בְּנֵי הַמְּדִינָה¹ שֶׁהוּא מוֹם שֶׁמִּחְזִיר בּוֹ מִקָּח זֶה – מִחְזִירִין; וְכָל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו שֶׁאֵינוֹ מוֹם – הָרִי זֶה אֵינוֹ מִחְזִיר בּוֹ² אֶלָּא אִם פָּרַשׁ³, שֶׁכָּל הַנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן סֶתֶם עַל מִנְהַג הַמְּדִינָה הוּא סוֹמֵךְ⁴.

מכירה, טו, ז

¹ דבר שבהגיון הוא. ² כן הוא בכתובות עב ע"ב: "מידי דקפדי בה אינשי הוה קפידה קפידא, מידי דלא קפדי בה אינשי לא הוה קפידה קפידא". ³ ראה בתוספות כתובות עב ע"ב דיבור המתחיל "ומידי". ⁴ כלל מובא בהרבה מקומות בתלמוד כגון משנה בכבא מציעא פג ע"א וכבא בתרא ב ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ו.

וכן ראה מקורות לסעיפים 25 – 26 לחוק החוזים (חלק כללי)

6. חיוב הנובע מחוזה מכר יש לקיימו בדרך מקובלת ובתום-לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מן החוזה. ראה מקורות לסעיף 12 לחוק החוזים (חלק כללי).

9. (ב) הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית, רשאי המוכר לקבוע את מועד המסירה בחוך אותה תקופה.
מקום המסירה
ראה מקורות לסעיף 42 לחוק החוזים (חלק כללי)

10. (א) המסירה תהא במקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום עסק – במקום הקבוע.
מקום המסירה
ראה מקורות לסעיף 44 לחוק החוזים (חלק כללי).

11. המוכר לא קיים את חיוביו, אם מסר –
א"התאמה
(1) רק חלק מהמכר או כמות גדולה או קטנה מן המוסכם;
(2) נכס שונה או נכס מסוג או תיאור שונה מן המוסכם;

המוכר לחברו במדה¹ במשקל או במנין וטעה בכל שהוא² – חוזר³ לעולם⁴, שאין הונגה⁵ אלא בדמים⁶; אבל בחשבון – חוזר⁷.
פיצד? מכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצאו מאה ואחד⁸ או תשעים ותשעה⁹ – נקנה המקח¹⁰ ומחזיר את הטעות, ואפלו לאחר כמה שנים¹¹.
וכן¹² אם נמצאו¹³ המעות חסר או יתר מן המנין שפסקו¹⁴ – חוזר¹⁵, ואפלו לאחר שקנו מידו¹⁶ שלא נשאר לו אצל חברו כלום – חוזר¹⁷, שקנין בטעות הוא¹⁸.
וכן כל פיוצא בזה.

מכירה, טו, א – כ

¹ מימרא של רבא, מצוטטת בכמה מקומות, כגון קידושין מב ע"ב ושם נסמן. ² אף בפחות משתות, בניגוד לאונאה בדמי המקח שפחות משתות הוא מחילה (הלכות מכירה פרק יב הלכה ג). ³ היינו, שיכול לדרוש את ההפדש, אבל לא לבטל את המקח, ועיין להלן הלכה ב. ⁴ בניגוד לאונאה בדמים שקבעו זמן להחזרת האונאה (הלכות מכירה פרק יב הלכה ה), וראה להלן הלכה ב. ⁵ דיני אונאה, הכוללים גם את הדין שפחות משתות הוא מחילה. ⁶ ששילם יותר או פחות משוויו האמיתי של המקח, הואיל ואי־אפשר לצמצם בדיוק את המחיר, וורכו של אדם לוותר על פחות משתות. ⁷ כי כאן הטעות היא ברורה, ואין מקום ליתור ומחילה. ⁸ ונתאנה המוכר. ⁹ ונתאנה הלוקח. ¹⁰ שהרי אמר רבא (קידושין מב ע"ב): "כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה נמי חוזר", ולא אמר: "אפילו פחות מכדי אונאה בטל מקח" — הרי שלעולם המקח קיים אלא שמחזיר האונאה אפילו בפחות משתות (רשב"א בקידושין מב ע"ב). וכן דעת ר"י מיגש, רבו של רבינו, בחידושייו בבבא בתרא צ ע"א, שהרי זה כמי שיש לו אצל חברו חוב מנה והחזיר לו פחות רינר — שעליו להשלים לו עד סילוק חובו, שהרי אין כאן טעות בעיקר המקח. ובאופן שאפשר להשלים ולתקן את הטעות, אבל אם לא ניתן להשלים, בטל המקח כולו (כסף משנה בהלכה א). ואם אמר לו שק זה של אגוזים, שיש בו כך וכך אגוזים, אני מוכר לך, ונתכרר שאין בו סכום זה שאמר לו, הרי זה מקח טעות (ראב"ד לפי סוגית הגמרא בקידושין ח ע"א. ולפי דעת הכסף משנה גם רבינו מודה לו בזה). ¹¹ שדבר זה דומה להחזרת גזילה שאין לה זמן, ולעולם חייב הוא להחזירה (סמ"ע רלב ס"ק ג). ¹² אותו הדין שיש בטעות במקח, הוא גם בטעות בממון. ¹³ קידושין מז ע"א. ¹⁴ והיתה הטעות בכדי שהדעת טועה, שאם לא כן — מתנה היא שנתן לחבירו כמו שכתב רבינו בפרק ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י (לחם משנה). ¹⁵ לתכוע החסר לו. ¹⁶ זה, שנתברר שהטעות, קיבל בקנין מחברו מקודם שאין לו על חברו כלום וכי קיבל ממנו כל מה שהיה צריך לקבל. ¹⁷ לתכוע שיחזיר לו הטעות, אבל המקח קיים (ב"ח סימן רלב). ¹⁸ אותו קנין שקיבל שאין לו על חבירו כלום, אינו קנין. שבטעות הוא. ומקור הדברים בגיטין טו ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, א.

אַרְבַּע¹ מְדוֹת² בְּמוֹכְרִין³ ; מְכַר לוֹ חֲטִים יָפוֹת וְנִמְצְאוּ
רְעוֹת⁴ — הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ וְלֹא הַמוֹכֵר⁵ ; רְעוֹת
וְנִמְצְאוּ יָפוֹת⁶ — הַמוֹכֵר⁷ יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ וְלֹא
הַלּוֹקֵחַ⁸ ; רְעוֹת וְנִמְצְאוּ רְעוֹת⁹ ; יָפוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת,
אֲע"פ¹⁰ שֶׁאֵינָן יָפוֹת שְׂאִין לְמַעַלָּה מִהֶן וְלֹא רְעוֹת
שֶׁאֵין לְמַטָּה מִהֶן וַחֲרִי יֵשׁ שֵׁם הוֹנָה שְׁתּוֹת¹¹ — אֵין
אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ, אֲלֹא קָנָה וּמַחְזִיר אוֹנָאָה.
אֲבָל הַמוֹכֵר חֲטִים¹² שְׁחֲמַתִּית¹³ וְנִמְצְאוֹת לְבָנָה¹⁴,
לְבָנָה וְנִמְצְאוֹת שְׁחֲמַתִּית, עֲצִים שֶׁל זֵית וְנִמְצְאוּ שֶׁל
שְׁקָמָה¹⁵, שֶׁל שְׁקָמָה וְנִמְצְאוּ שֶׁל זֵית, יֵין וְנִמְצָא
חֲמֵץ¹⁶, חֲמֵץ וְנִמְצָא יֵין — כָּל אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחְזוֹר
בּוֹ¹⁷, שֶׁאֵין זֶה הַמִּין¹⁸ שֶׁאָמַר שְׂיִמְכּוֹר לוֹ. וְכֵן כָּל
כִּיּוֹצֵא בְּזֶה¹⁹.

מכירה, יו, א – ב

¹ משנה בבבא בתרא פג ע"ב. ² דינים נפרדים. ³ במקח וממכר.
⁴ ואף על פי שברמים לא היתה כאן אונאה (חושן המשפט סימן
רלג סעיף א) — הפרש זה בטיב המקח נקרא אף הוא אונאה.
⁵ אף שנתייקר המקח, ומתוך כך רוצה המוכר לחזור. שאף על פי
ש"המוכר חטים שחמתית ונמצאת לבנה — כל אחד מהם יכול
לחזור בו" (הלכה ב) — כאן ביפות ורעות אין זה שינוי גמור אלא
שינוי קצת ולפיכך נחנו לזה דין של "אונאה בשחות", שרק
המתאנה יכול לחזור בו, כמו שכתב רבינו הלכות מכירה פי"ב
הלכה ד (רשב"ם שם ומגיד משנה). ⁶ שהלוקח הטעה את המוכר
שפירות אלו הם רעות, ונחברר שהם יפות. ⁷ שהוא המתאנה.
⁸ שהוא המתאנה. ⁹ במשנה בבא בתרא פג ע"ב. ¹⁰ זה פירושו של
רבינו לכבא זו שכמשנה: "רעות ונמצאו רעות, יפות ונמצאו יפות",
שהיא לכאורה מיותרת, שאם אמנם לא היה שום שינוי, מה חידוש
הוא שאינם יכולים לחזור בהם? ולפיכך פירשה רבינו שהיפות אינן
היפות ביותר, וכן הרעות אינן הרעות ביותר. ¹¹ אף על פי שעל
ידי שינוי זה ישנה אונאה עד שתות, אין המקח בטל, ואם יש יותר

משתות — המתאנה יכול לחזור כו (הלכות מכירה פי"ב ה"ד).
¹² משנה שם. ¹³ אדומה, מלשון חמה, המאדמה את הכל (בבא בתרא פר ע"א). ¹⁴ שזה מין אחר לגמרי, והרי זה מקח טעות ממש. ¹⁵ היא עץ תאנה מדברית ונקראת בערבית גמיו (רבינו בפירוש המשניות בבא בתרא פרק ב משנה יא). ¹⁶ אף על פי שלענין הפרשת תרומה פסק רבינו כדעת חכמים, בנגוד לשיטת רבי, שיין וחומץ הם מין אחד, ומותר לתרום מיין על חומץ (פ"ה מהלכות תרומות הלכה כא) — לענין מקח וממכר הם שני מינים שיש רוצה ביין ואינו מעוניין בחומץ, וכן להיפך (גמרא בבא בתרא פר ע"ב). ¹⁷ שזה מקח טעות גמור. ¹⁸ וכל אחד יכול לטעון: לא למין זה התכוונתי למכור או לקנות. ¹⁹ כגון זהב ונמצא כסף (הגהות מיימוניות).

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רלג, א.

וְכֵן הַמּוֹכֵר¹ לַחֲבֵרוֹ קָרָע אוֹ עָבַד² אוֹ בִהְמָה אוֹ שְׂאֵר מְטִלְטֵלִין וְנִמְצָא בְּמִקְח מוֹם שְׁלֹא יָדַע³ בּוֹ הַלּוֹקֵחַ — מִחֲזִירוֹ אֶפְלוּ לְאַחַר בְּמָה שָׁנִים⁴, שְׁנֵה מִקְח טְעוּת הוּא⁵. וְהוּא: שְׁלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִקְח אַחֵר שִׁידַע בְּמוֹם; אֲכַל אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ⁶ בּוֹ אַחֵר שְׂרָאָה הַמוֹם — הָרִי זֶה מִחַל וְאִינוּ יָכוֹל לְהַחֲזִיר. מכירה, טו, ג

¹ כלומר, כשם שטעות במדה ובמשקל ובמנין חוזר לעולם, כמו כן אם נמצא מום כמקח חוזר הוא לעולם (מגיד משנה). ² שאין בהם דין אונאה (למעלה פרק יג הלכה ח), אף על פי כן יש בהם דין מקח טעות, אם נמצא בהם מום. ³ שאם ידע הרי קיבל עליו. ⁴ וכן כתב הרי"ף בשם רב האי שבמומין לא קבעו זמן כמו שקבעו באונאת דמים בכדי שיראה לתגר או לקרובו (למעלה פרק יב הלכה ה). ⁵ בבא מציעא פ ע"א. ⁶ כלל זה למד רבינו ממה שאמר בכתובות עה ע"ב: "חזקה אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בורקו" וכן פסק בפרק כה מהלכות אישות הלכה ו שהבא על אשתו ושהה כמה ימים וטען שמום זה לא נדאה לו — אין שומעין לו, חזקה

שאין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו יפה וחזקתו שידע ורצה.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ג – ד.

אין מחשבין פחת המום¹: אפלו מכר לו כלי שנה
עשה דינרין ונמצא בו מום המפחיתו מדמיו
אסר² — מחזיר את הכלי³ ואינו יכול לומר לו הילך
אסר פחת המום, שהלוקח אומר: בחפץ שלם אני
רוצה. וכן אם רצה הלוקח⁴ לקח פחת המום, הרשות
ביד המוכר, שהוא אומר לו: או תקנה אותו כמו
שהוא או טול דמים שלך ואלך.

מכירה, טו, ד

¹ שיחזיר לו רק את ההפרש, מה שהחפץ שוה פחות בגלל המום.
² שהוא אחד מעשרים וארבעה בדינר ונמצא שההונאה קטנה עד
מאד. ³ שהרי זה מקח טעות ואינו מקח (עיין ביצה ז ע"א). ⁴ אף
על פי שבאונאה יותר משתות אין למאנה הזכות הזאת (ראה הלכות
מכירה פרק יב הלכה יד) — כאן שהיתה טעות בעיקר המקח, ולא
חלה המכירה כלל, יכולים שניהם לחזור (וראה בתוספות בבא מציעא
נ ע"ב ד"ה ואילו).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ג – ד.

כל הלוקח סתם¹ — אינו לוקח אלא הדבר השלם
מכל מום; ואם פרש המוכר ואמר: על מנת שאין
אתה חוזר עלי במום — הרי זה חוזר עד שיפרש
המום שיש בממכרו וימחול הלוקח, או עד שיאמר
לו: כל מום שימצא במקח זה הפוחת דמיו² עד כף
וכף קבלתי אותו. שהמחל צריך לידע הדבר
שימחול לו בו ויפרש אותו כמו המפרש בהונאה³.

מכירה, טו, ו

¹ למד זאת מדין מקדש את האשה ונמצאו בה מומין שאינה מקודשת (כתובות נז ע"ב ורא"ש שם עג ע"ב) אלא שמצד חומד איסוד אשת איש הצריך רבינו גט במקדה זה, עיין בפדק ז מהלכות אישות הלכה ח ובמגיד משנה. ² שהלוקח מקבל עליו כל המומים, שהם מפחיתים את המקח עד סכום ידוע. ³ למעלה פרק יג הלכות ג—ד.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ז.

(3) נכס שאין בו האיכות או התכונות הדרושות לשימושו הרגיל או המסחרי או למטרה מיוחדת המשתמעת מן ההסכם:

המוכר¹ זרעוני גנה², שאין עצמם של זרעונים נאכל, לחברו ולא צמחו — חייב באחריותם ומחזיר לו את הדמים³ שלקח ממנו, שחזקתם לזריעה⁴. והוא⁵: שלא צמחו מחמת עצמם⁶; אבל אם לקחה הארץ בפרד וכיוצא בו — אינו חייב באחריותם⁷, שמה מחמת הפרד לא צמחו. וכן כל כיוצא בזה.

מכירה, טז, א

¹ משנה בבבא בתרא צב ע"א כרבנן שמעון בן גמליאל. ² כגון זרע כרוב וקפלוט (דשב"ס שם). ³ אבל אינו חייב להחזיר את ההוצאות שהוציא הלוקח, כדעת תנא קמא בברייתא (שם צג ע"ב), לפי שאינו אלא גדם בנזק ("גרמא בנזיקין") מה שאינו גודר אחדיו תגמול משפטי (דשב"ס שם דיבור המתחיל "דמי זרע"). ולא כדעת יש אומרים (שם) שחייב לשלם דמי ההוצאה. ואין המוכד יכול לנכות מן החשבון את הזדעים, שהשתמש בהם הלוקח ונרקבו והלכו לאיבוד — מכיון שידע מראש מה צפוי להם, לזרעים אלו

(סמ"ע סימן רלב ס"ק מו) והלוקח לא היתה לו כל הנאה מזרעים אלו (רשב"ם שם). ⁴ שאף שלא התנה במפורש שקונה אותם לזרעים — כיון שאינם עומדים לאכילה, הרי זה כאילו התנה שהוא קונה לזרעים. ⁵ הרי"ף. ⁶ שמן הסתם, כל זמן שלא ידועה לנו על סיבה אחרת אנו מניחים שסיבת אי הצמיחה היא בזרעים עצמם (סמ"ע בשם הרא"ש והטור, סימן רלב ס"ק מז). ⁷ אינו חייב להחזיר את הדמים.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ב.

מכר לו¹ זרעים הנאכלין², כגון חטים³ ושעורים וזרען ולא צמחו — אינו חייב באחריותו⁴. אפלו היתה זרע פשתן⁵ שרב בני אדם⁶ קונין אותה לזריעה, הואיל ואוכלין⁷ אותה — אינו חייב באחריות זריעתו; ואם הודיעו⁸ שהוא קונה לזרע — חייב באחריותו⁹. והוא הדין¹⁰ לדברים הנמכרים לרפואה¹¹ ולצביעה. וכן כל פיוצא כזה. מכירה, טו, ב.

¹ משנה בבבא בתרא צב ע"א כדברי תנא קמא. ² שעומדים במדה שוה לאכילה כמו לזריעה. ³ לשון הטור (סימן רלב): "שעומדים רובם לאכילה". ⁴ שכיון שלא התנה במפורש שקנה אותם לזריעה — ודאי נתכוין לאכילה. ⁵ משנה ובריתא (שם). ⁶ ואף על פי כן לא מתחשבים עם הרוב, בהתאם לכלל: "אין הולכין בממון אחרי הרוב". ⁷ כלומר, מקצת בני אדם אוכלים אותו. ⁸ ברייתא לפי נוסח הרי"ף. ⁹ כמו כל תנאי במקח, שבטולו מביא לבטול המקח. ¹⁰ דבר שבהגיון הוא. ¹¹ שאם נמכרים דק לרפואה דינם כמו בהלכה א, ואם גם לאכילה וגם לרפואה, דינם כלפנינו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, כא.

12. אין הקונה זכאי להסתמך על אי־התאמת הממכר כאמור בסעיף 11 (להלן) – אי־התאמה) אם ידע עליה בעת גמירת החוזה.

י"ע על
התאמה

ואם פרש המוכר ואמר: על מנת שאין אתה חוזר עלי במום – הרי זה חוזר עד שיפרש המום שיש בממכרו וימחול הלוקח, או עד שיאמר לו: כל מום שימצא במקח זה הפוחת דמיו¹ עד כן נכון קבלתי אותו. שהמחול צריך לידע הדבר שימחול לו בו ויפרש אותו כמו המפרש בהוננה². המוכר פרה לחברו³ ומנה בה מומין גלויים ומומין שאין נפרין⁴, ולא הנה בה מאותם המומין הגלויין שמנה ונמצא בה מום מאותם שאינם נפרין – הרי זה מקח טעות וחוזר ואף־על־פי שפרש המום שנמצא. שהדי הלוקח אומר⁵: כשראיתי שאין בה אלו המומין שנראין שמנה אמרתי: כן אין בה אלו שאינם נראין שמנה, ואינו מפרש מומין אלו אלא כדי להשביח דעתי⁶.

ביצד⁷ פרה זו עגרת היא⁸, חגרת היא⁹, נשכנית היא¹⁰, רבצנית היא¹¹, ונמצאת רבצנית בלבד או נשכנית¹² – הרי זה מקח טעות¹³; היו בה כל המומין¹⁴ שמנה – אין זה מקח טעות. וכן אם היתה חגרת¹⁵ ונמצאת נשכנית אף־על־פי שאינה עגרת – אין זה מקח טעות.

מכירה, טו, ו – ח

¹ שהלוקח מקבל עליו כל המומים, שהם מפחיתים את המקח עד סכום ידוע. ² למעלה פרק יג הלכות ג – ד. ³ בבא מציעא פ"ע"א. ⁴ לפי פירוש הדי"ף, ולדש"י שם – פירוש אחר. ⁵ מדברי הדי"ף שם. ⁶ שלא יהיה עליו תרעומת אחרי זה (רש"י שם). ⁷ כן הוא בגמרא

שם. ⁸ מום גלוי. ⁹ צולעת או בעלת רגל אחת, אף היא מן המומים הגלויים. ¹⁰ רגילה לנשוך בני אדם או בעלי חיים — מום בלתי ניכר. ¹¹ רובצת תמיד תחת משאה (בבא מציעא לג ע"א), ואף זה מן המומים הבלתי-ניכרים. ¹² כלומר, היובה המומים הבלתי-גלויים, אבל לא היתה לא עורת ולא חגרת. ¹³ כמו שהסביר רבינו למעלה. ¹⁴ בעייה בגמרא (שם) שנפתרה, והחדוש בהלכה זו, שאין הלוקח יכול לטעון, שמכיון שלא הראה לו המומים הגלויים לא הרגיש בהם כלל ומתוך זה חשב שאין בה גם מומים שבסתור (ראה בבספ משנה). ¹⁵ היינו, אפילו שיש בה רק אחד מן המומים הגלויים שמנה המוכר, ואין בה כולם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ח.

13. (א) על הקונה לבדוק את הממכר מיר לאחר קבלתו. כדוקת הממכר

(ב) הוסכם על הובלת הממכר, על הקונה לבדוק אותו מיד לאחר שהגיע למקום הייעוד, ואם הועבר הממכר למקום אחר בלי שהקונה בדק אותו והמוכר ידע או היה עליו לדעת על אפשרות של העברה כזאת — מיד לאחר שהגיע הממכר למקום האחר.

(ג) על המוכר לתת לקונה, לפי דרישתו, הזדמנות נאותה לבדוק את הממכר לפני המועדים האמורים בסעיפים קטנים (א) ו-(ב).

וְכֵן הַמוֹכֵר¹ לַחֲבֵרוֹ קָרָקַע אוֹ עֶבֶד² אוֹ בְהֵמָה אוֹ שְׂאֵר מִטְּלָטְלִין וְנִמְצָא בְּמִקְחַ מוֹם שְׁלֹא יָדַע³ בּוֹ הַלּוֹקֵחַ — מַחְזִירוֹ אִפְּלוּ לְאַחַר כִּמָּה שָׁנִים⁴, שְׁזָה מִקְח טְעוֹת הוּא⁵. וְהוּא: שְׁלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִקְח אַחֵר שְׂדֵעַ בְּמוֹם; אֲכָל אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ⁶ בּוֹ אַחֵר שְׂרָאָה הַמוֹם — הָרִי זֶה מִחַל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִיר. מכירה, טו, ג.

¹ כלומר, כשם שטעות במדה ובמשקל ובמנין חוזר לעולם, כמו כן

אם נמצא מום במקח חוזר הוא לעולם (מגיר משנה). ² שאין בהם דין אונאה (למעלה פרק יג הלכה ח), אף על פי כן יש בהם דין מקח טעות, אם נמצא בהם מום. ³ שאם ידע הרי קיבל עליו. ⁴ וכן כתב הרי"ף בשם רב האי שבמומין לא קבעו זמן כמו שקבעו באונאת דמים בכדי שיראה לתגר או לקדוכו (למעלה פרק יב הלכה ה). ⁵ בבא מציעא פ ע"א. ⁶ כלל זה למד דבינו ממה שאמרו בכתובות עה ע"כ: "חזקה אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו" וכן פסק בפרק כה מהלכות אישות הלכה ו שהבא על אשתו ושהה כמה ימים וטען שמום זה לא נדאה לו — אין שומעין לו, חזקה שאין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו יפה וחזקתו שידע ודעה. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ג, ח.

המוכר¹ דבר שיש בו מום שאינו נראה ואבד המקח מחמת אותו המום² — הרי זה מחזיר את הדמים. [פיצור?³] המוכר שור לחברו שאין לו טוחנות⁴ והניחו הלוקח עם הפקר שלו והיה מניח המאכל לפני כלם ואוכלין ולא היה יודע⁵ שזה [אינו]⁶ אוכל עד שמת פרעב — הרי זה מחזיר לו את הנבלה⁷ ויחזיר זה את הדמים. וכן כל פיוצא בזה. היה המוכר⁸ סרסור⁹ שלוקח מזה ומוכר לזה ואינו משהה המקח עמו ולא ידע במום זה — הרי הסרסור נשבע¹⁰ שבועת הסת שלא ידע במום זה ויפטר¹¹. מפני שהיה על הלוקח לבדוק השור¹² בפני עצמו ולהחזירו לו קדם שימית ויהיה הסרסור מחזירו על המוכר הראשון; הואיל ולא עשה¹³ — הוא הלוקח הפסיד על עצמו¹⁴. וכן כל פיוצא בזה.

מכירה, טז, ט — יא

¹ יוצא מחוך העובדא המובאת בבבא מציעא מב ע"כ והשקלא וטדיא

מסביב לה. ² שאחרי שהלוקח לא ידע עליו, לא היה זהיר במדה מספקת, ומתוך כך אבד המקח. ³ היא תמצית ההלכה, המוסקת על רקע העובדא הנוכרת. ⁴ שנים, ועיין פירוש הרמ"א לשולחן ערוך (רלב סעיף יח). ⁵ ואף על פי שהלוקח חייב היה לבדוק מקודם (כמפורש הלכות מכירה, פרק טז הלכה יא) — אחרי שהמוכר ידע מן המום (כי מן הסתם אנו אומרים שידע — סמ"ע שם סעיף קטן מ), כל האחריות מוטלת עליו. וראה להלן הלכה יא. ⁶ כן הוא ברפוס רומי. וכן בשלחן ערוך חושן משפט סימן רלב סעיף יח. ⁷ וכגון שמכר מפורש לחרישה, אחרת יוכל המוכר לטעון שמכרו לשחיטה, ואולי אף במוכר לשחיטה צריך שהבהמה תחיה ימים מספר (הגהות מיימוניות). ⁸ בסוגיא בבא מציעא מב ע"ב, אף כי לא לפי פירוש רש"י (דיבור המתחיל ומשלם בקרא דמי בשר בזול) והתוספות (דיבור המתחיל הכא בספסירא): פירוש הרמב"ם לסוגיא, שהמגיד משנה הניחו בצריך עיון, מסביר יפה הכסף-משנה כאן. ⁹ בכתב יד תימן וברפוס רומי: "ספסר". וכן הוא בגמרא שם. והוא הקונה מזה ומוכר מיד לאחרים. ואילו "סרסור" אינו קונה כלל אלא מתווך בין המוכר והלוקח (ועיין סמ"ע סימן רלב ס"ק לט). ¹⁰ בגמרא שם. ¹¹ כן הוא בפירוש רבנו חננאל שם. ויש אומרים שהסרסור חייב להחזיר שאם "אמנם הוא נתאנה, אין לו להונות אחרים" (רמ"א סימן רלב סעיף יח). ודעות אלו תלויות בפירוש הסוגיא. ¹² אחרי שהוא יודע שהסרסור לא היה לו זמן לבדוק. ¹³ את פעולת הבדיקה. ¹⁴ אבל במקום שלא היה על הלוקח לבדוק ולא פשע בדבר כלל, כגון שמכר לו טבעת בחזקה שהיא של זהב ושכרו הלוקח ונמצא שהוא של בדיל, חייב הסרסור להחזיר ללוקח את הכסף, אף על פי שגם הוא נתאנה (רמ"א סימן רלב סעיף יח), ואולי גם רבינו יסכים לזה. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, יח.

16. היתה אי-התאמה נובעת מעובדות שהמוכר ידע או היה עליו לדעת עליהן בעת גמירת החוזה ולא גילה אותן לקונה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיפים 14 ו-15 או בכל הסכם, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאתר שגילה אותה.

...הָיָה יוֹדֵעַ שֵׁישׁ בְּמִמְכְּרוֹ מוֹם – יוֹדִיעוֹ לְלוֹקֵחַ.

מכירה, יח, א

18. (א) המוכר חייב למסור את הממכר כשהוא נקי מכל שעבוד, עיקול וזכות אתרת של צד שלישי.

זככות

(ב) על המוכר להודיע לקונה מיד על כל תביעות זכות לגבי הממכר שידע או שהיה עליו לדעת עליה לפני מסירת הממכר.

ז

אָסוּר לְמוֹכֵר לְמַכּוֹר לְחִבְרוֹ קֶרְקַע אוֹ מְטַלְטְלִין
שֵׁישׁ בֶּה עֲסִיקִין¹ וַיֵּשׁ בֶּה דִין² עַד שִׁיּוּדִיעוֹ³, שְׁאִף־
עַל־פִּי שְׁהֶאֱחָרִית עָלָיו⁴ – אֵין אָדָם רוֹצֶה שִׁיתֵּן
מְעוֹתָיו וַיּוֹרֵד לְדִין וַיְהִיָּה נִתְבַּע מְאַחֲרִים.

מכירה, ט, א

¹ כלומר, עוררין. מלשון עסק או עשק כמו: "כי התעשקו עמו" (רש"י שבועות לא ע"א דיבור המתחיל "עוררין"), שיש מתעשקים ומתעשקים על המקח ותובעים משפט עליו. ² שהדבר נתון בדין ודורש בירור משפטי. ³ מקור הדברים בשבועות לא ע"א: "ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו וכו' ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין" – "וכיון שהלוקח לא טוב עשה, נראה שאסור למוכר למכור אותם בסתם" (מגיד משנה). כלומר, אין לך מום גדול מזה כיון שללוקח יש עוון בזה (וראה שם בהמשך הפסוק ביחזקאל שהוא מת בעון זה). ואמרו עור בבבא מציעא יד ע"א שהמוכר קרקע לחבירו ויצאו עליה עסיקין עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו "שאין לך מום גדול מזה" (להלן הלכה ב). אם כן על אחת כמה

וכמה שלכתחלה אסור לרמות אותו (הגר"א סימן רכו ס"ק יא).
⁴ שאם יוציאו מהלוקח יוכל זה האחרון לתבוע את שלו בחזרה
 מהמוכר, וכן נדאה מגמרא בבבא מציעא יד ע"א, שהלוקח יכול
 לחזור בו אפילו אם קנה באחריות. כל זמן שלא החזיק, ראה להלן
 הלכה ב, ואם כן הרי זה מום.
 ראה שולחן ערוך, תושן המשפט, רכו, ו.

המוכר¹ קרקע לחברו ואחר שקנה הלוקח באחד מן
 הדרך² שקונים בהם³, קדם שישתמש בה יצא
 עליו מערערין⁴ — הרי זה יכול לחזור בו, שאין
 לה מום גדול מזה שעדיין לא נהנה בו וכאן
 התובעין. לפיכך יבטל המקח ויחזיר המוכר את
 הדמים ויעשה דין עם המערערין. ואם נשתמש⁵
 בה הלוקח כל שהוא, ואפילו דש המצר שלה וערכו
 עם הארץ⁶ — אינו יכול לחזור בו, אלא עושה דין
 עם המערערין⁷. ואם הוציאו מידו בדין⁸ — יחזור
 על המוכר בדין כל הנטרפין⁹.

מכירה, יט, ב

¹ כתובות צב ע"ב ובבא קמא ח ע"ב ובבא מציעא יד ע"א מימרא
 של אביי: "ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות — וללשון
 השניה: אף באחריות — עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו,
 ומשהחזיק בה אינו יכול לחזור בו".² כסף, שטר וחזקה (פרק א
 מהלכות מכירה הלכה ג).³ אף על פי שבגמרא שם מפודש "עד
 שלא החזיק בה יכול לחזור, משהחזיק בה אינו יכול לחזור בו" —
 סובר רבינו שחזקה זו אינה חזקה של קנין, כי כאן המדובר שכבר
 קנה הקרקע בקנין המועיל (לפי המבואר למעלה בפרק א) וחזקה זו
 אינה אלא השתמשות של הלוקח בקרקע שקנה, שכיון שיצאו
 המערערים לפני שהספיק להשתמש בה — אין לה מום גדול מזה
 והרי זה מקח טעות, אבל אם כבר השתמש בה ונהנה ממנה, אמרו
 חז"ל את דעתו כי מותר הוא על ביטול המקח מאחר שכבר נהנה

מקרקע זו, והוא מקבל עליו להתדיין עם המערערים. ולמד רבינו פירוש זה מתוך דברי הגמרא עצמה, שהרי אמרו שם: "ומאימתי מחזיק בה? — מכי דייש אמצרי" (ראה להלן פירוש הדברים). וזה חמוה מאד: שהרי יודעים אנו מה היא חזקה ומשנה מפורשת היא בכבא כתרא מב ע"כ, אלא על כרחנו שאין כאן המדובר על חזקה של קנין, שאינה מוגבלת על תשמישו של הקונה בלבד, אלא גם באופן המועיל לו (פרק א הלכה טו וגם בהלכה יג) וגם באופן שאין הלוקח נהנה כלל מהקרקע, אלא עושה פעולה לטובת הקרקע (פרק א הלכה יא) — אלא המדובר כשכבר עשה פעולת הקנין, או כספ ובושטר או בחזקה (לטובת הקרקע), וכל זמן שלא השתמש בקרקע ולא נהנה ממנה, יכול לחזור בו, כנזכר לעיל. ועיין רש"י ותוספות שם. ⁴ טוענים שהקרקע שלהם. ⁵ שמוש של הנאה. ⁶ המצד הוא גדר של עפר שעושים סביב השדה, והמדובר כשלקח שדה סמוך לשדהו ודש עפר זה עד שהשווה את שטח שני השדות, שיהיו כשדה אחר, וזו היא הנאתו שצורף את שני השדות והפכם לשדה אחד, וגם חסך את כל שטח הגדר שיהיה מעתה ראוי לשימוש. ⁷ אף שקנה באחריות ואם יטרפוהו ממנה, חוזר הוא ותובע המעות מהמוכר, כמו שמסיים רבינו בסוף ההלכה — החובה להתריין עם המערערים מוטלת על הלוקח, כי כל זמן שלא הוציאו מירו יכול המוכר לטעון לפניו: "אחוי טירפך ואשלם לך" כלומר: הראה לי כתב-אישור מבית דין שטרפו (תפסו) ממך את השדה ואשלם לך. ⁸ אבל אם תפסו שלא כדין, אינו יכול הלוקח לחזור לתבוע את המוכר. ⁹ וזה דוקא שיש קרקע למוכר, שיכול לשמש מקור כספי ללוקח לגבות ממנו את שלו, אבל אם אין לו קרקע למוכר, יכול הלוקח לתבוע מיד את כספו מבלי לחכות עד שיתפסו המערערים את השדה ממנו, מתוך טענה, שבינתיים יאכל המוכר את כספו, ולא יהיה לו ממה לגבות (כסף משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכו, ה.

19. הקונה חייב לשלם למוכר את המחיר ולקבל את הממכר.

חובת שלום
וקבלה

נמצאת למד¹: שהלוקח מטלטלין, אף-על-פי שנתן כל הדמים יכול לחזור בו²; וכן המוכר³ יכול לחזור בו עד שיגביה⁴ או ימשוף דבר שאין בו הגבהה, או ימסור המוכר ללוקח דבר שאין דרכו להמשיך. ומשהגביה או משוף דבר שאין דרכו להגביה, או נמסר לו דבר שאין דרכו להמשיך — קנה ואין אחד משניהם יכול לחזור בו, וכופין את הלוקח לתן את הדמים⁵.

¹ סיכום הדברים הקודמים. ² אבל חייב לקבל "מי שפרע", וראה להלן פרק ז הלכות א — ב. ³ כחכמים ולא כרבי שמעון, הסובר, שרק המוכר שהכסף בידו יכול לחזור בו, ולא הלוקח (בבא מציעא מד ע"ב). ⁴ ההדרגה הידועה בדרכי הקנין: הגבהה, משיכה, מסירה. ⁵ [כדין פריעת חוב שכופין את הלזה לפרוע למלוה (כתובות פו ע"א), וראה להלן פרק ז הלכה ו].

20. (א) לא הוסכם על המתיר או על דרך קביעתו, ישולם המחיר הראוי.

חישוב המחיר

וכן¹ המוכר לחברו בעשרה דינרין חטים ולא פסק כמה סאה מכר לו — נותן לו כשער שבשוק² בשעת המכירה, וכל החוזר בו מאחר נתינת הדמים ולא רצה כשער שהיה בשוק בשעת נתינת המעות — מקבל מי שפרע, כמו שבארנו³.

מכירה, כא, ד

¹ כלומר כשם שבקניית ערימה של חטים, שאין מדתה ידועה — נקבעה ההונאה לפי שער השוק (למעלה פרק כא הלכה ב) כמו כן במקרה דלהלן שלא קבע לו כלל — נקבע המחיר לפי השער שבשוק. והשולחן ערוך (סימן דט סעיף ג) מביא הלכה זו בלי מלת החיבור "וכן". ² בבא מציעא עב ע"ב במשנה: "יצא השער פוסקין", ואף על פי שהוא לא פסק עמו הולכין אחר השער שבשוק (הגד"א סימן רט ס"ק ה). ³ פרק ז מהלכות מכירה הלכה א. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רט, ג, ר, ז.

22. (א) אבד או נתקלקל הממכר לפני שהקונה קיבל אותו. משוחרר הקונה מחיוביו, וזולת אם אבד או נתקלקל. מסיבה שאין המוכר אחראי לה, אחד שהמוכר עשה אח המוטל עליו למסירתו והקונה הפר את חובתו לקבלו.

זעברת הסיכון

אַחַד הַבְּהֵמָה¹ וְאַחַד שְׁאֵר הַמְּטַלְטְלִין נִקְנִין בְּמַעוֹת דִּין תּוֹרָה, וּמִשְׁנֵתֶּן אֶת הַמַּעוֹת — קָנָה וְאִין אֶחָד מֵהֶם יוּכַל לַחְזוֹר בּוֹ; אֲבָל חֲכָמִים תִּקְנוּ² שְׁלֹא יִקְנוּ הַמְּטַלְטְלִין אֲלָא בְּהִגָּבָה אוּ בְּמִשִּׁיכַת דָּבָר שְׁאִין דִּרְפוּ לְהִגָּבִיָּה³.

מכירה, ג, א

¹ בבא מציעא מז ע"ב כרבי יוחנן. נולמדים דבר זה מקל וחומר: אם גופו קונה במעות, כעבר עבדי (קידושין יד ע"ב) — ממונו לא כל שכן (רבינו חננאל ורי"ף, וראה ברמב"ן ורשב"א ונימוקי יוסף בבבא מציעא שם. ומקור קל וחומר זה בבכורות יג ע"א בדין קניית ישראל מגוי). ואין לדחות הקל-וחומר ולאמר: אם כן אפילו בשטר יקנה ממונו כשם שקונה גופו (קידושין יד ע"ב), שהרי מטלטלים אינם בני שטר — בבא קמא עט ע"ב (וצריך לומר שמה שהקשו בבכורות יג ע"א על קל וחומר מעין זה "אם כן אפילו שטר וחזקה" — שעיקר הקושיא מחזקה (ולא משטר שהרי מטלטלים אינם בני

שטר), וכאן ב"ישראל מישראל" לא שייך להקשות כן שהרי עבד עברי אינו נקנה בתזקה). וגם אין לדחות ולומר: ישראל מגוי יוכית שקונה גופו של גוי בכסף כעבד כנעני (קידושין כב ע"ב) וממונו אינו קונה אלא במשיכה, לדעת רבי יוחנן (בכורות יג ע"ב), שהרי דעת הרמב"ם שישראל מגוי קונה גם במשיכה וגם במעות (הלכות זכיה ומתנה פרק א הלכה יד ועיין שם במגיד משנה). ורש"י (בבא מציעא מז ע"ב) נתן מקור אחר לדעת רבי יוחנן שמעות קונות דבר תורה, ועיין תוספות בכורות יג ע"ב דיבור המתחיל "דבר".² הטעם ראה להלן הלכה ה. ³ כי הגבהה עדיפה ממשיכה, וכל דבר שדרכו להגביה אינו נקנה אלא כהגבהה כרלהלן.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצח, א.

וְלָמָּה תִּקְנוּ חֲכָמִים¹ דָּבָר זֶה בַּמִּטְלָטְלִין?² גִּזְרָה: שָׁמָּה יִתֵּן הַלֹּקֶחַ דָּמֵי הַחֶפֶץ וְקִדְּם שִׁיקְחָנוּ יֵאָבֵד בְּאֹנֶס, וּבְגֹנֶן שֶׁנִּפְלָה דְּלָקָה וְנִשְׁרַף אוֹ בָּאוּ לִסְטִים וְנִטְלוּהוּ, אִם יִהְיֶה בְּרִשּׁוֹת הַלֹּקֶחַ יִתְמַהֵּמָה הַמּוֹכֵר³ וְלֹא יִצִּילָהוּ⁴ — לְפִיכֵן הָעֲמִידוּהוּ חֲכָמִים בְּרִשּׁוֹת הַמּוֹכֵר כִּדִּי שִׁישְׁתַּדֵּל וַיִּצִּיל הַחֶפֶץ, שָׁאִם אָבֵד חֵיב לְשַׁלֵּם.⁵

מכירה, ג. ה

¹ בבא מציעא מז ע"ב לרבי יוחנן. ² שלא יקנו במעות אלא במשיכה. ³ שאין אדם מוכן לעשות מאמצים יתרים להציל ממון חברו, ואין צורך לומר, שהמדובר פה באנשים בלתי מהוגנים "שיניחו פירות חבריהם לשרוף" (שם, וראה בתוספות דיבור המתחיל "אי-אמרת"). ⁴ ועכשיו שתקנו שמעות אינן קונות אין מקום לחשש, שמה ישרף הכסף שקבל המוכר והוא יתנצל שנשרף באונס, שהרי אף אז שנשרף הכסף באונס, חייב המוכר, שאפילו אם דינו כשומר חנם ולא כשומר שכר, הרי זו פשיעה, כי כלל ידוע הוא: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע (הגהות מיימוניות). ⁵ כן כתב הרי"ף לבבא מציעא מז ע"ב. אבל דעת דש"י (שם) אינה כן, ועיין שם בתוספות דיבור המתחיל "אי-אמרת".

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצח, ה.

נמצאת אוֹמֵר¹: שֶׁאִם נָתַן דָּמִי הַמֶּקֶחַ וְנִאָּנְס קָדָם
 שִׁיקָחוּנִי, וְאָמַר לוֹ הַלּוֹקָח: תֵּן לִי מִקְחִי אוֹ הַחֲזֹר לִי
 אֶת מְעוֹתִי, וְאָף-עַל-פִּי שֵׁשׁ עֲדִים שֶׁאֶבֶד בְּאִנְס וְלֹא
 הָיָה בְּמוֹכֵר כֹּחַ לְהַצִּילוֹ וְלֹא נִתְרַשַּׁל בְּדָבָר — הָרִי
 זֶה מִחֲזִיר אֶת הַדָּמִים, שֶׁהָרִי תִקְנוּ חֲכָמִים מְשִׁיכָה.
 לְפִיכָךְ אִם הָיָה בֵּיתוֹ² שֶׁל לּוֹקָח שֵׁשׁ בּוֹ הַחֲפֵץ
 שֶׁנִּמְכַּר מְשַׁכֵּר לְמוֹכֵר — לֹא תִקְנוּ לוֹ חֲכָמִים
 מְשִׁיכָה, שֶׁהָרִי הַמֶּקֶחַ בְּרִשּׁוֹת הַלּוֹקָח וּמִשְׁנָתוֹ אֶת
 הַדָּמִים נִקְנָה הַמֶּקֶח³ וְאֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזוֹר
 בּוֹ.

מכירה, ג. ו

¹ יוצא מתוך האמור, וכן כתב הר"ף שם. ² בבא מציעא מט ע"ב.
³ בקנין כסף. אבל קנין חצר אין כאן שהרי הבית מושכר למוכר.
 ואף על פי שדעת רבינו (פרק ו מהלכות שכירות הלכה ה) שחצר
 המושכרת קונה למשכיר זבל הנופל בחצר — יש לחלק בין חפץ
 המונח בבית שהושכר, שזכות החזקת חפצים היא על השוכר, לבין
 חצר שנפלו בה זבל של אחרים שלא לכך הושכרה לשוכר. ועיין
 מגיד משנה ולחם משנה. וראה להלן פרק כג הלכה י.
 ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצת, ה.

(ב) הוסכם על הובלת הממכר והמוכר מסרו למוכיל האחראי כאמור
 בסעיף 8(ג), אין הקונה משוחרר מחיוביו אם אבד או נתקלקל הממכר אחרי
 שנמסר למוכיל מסיבה שאין המוכר אחראי לה.

השואל¹ אֶת הַפֶּרָה מִחֲבֵרוֹ וּשְׁלָחָהּ לוֹ הַמְּשָׁאֵל בִּיד
 בְּנוֹ² אוֹ בִּיד שְׁלוּחֹוֹ אוֹ בִּיד עֲבָדוֹ³, אֶפְלוּ שְׁלָחָהּ לוֹ

בִּיד בְּנוֹ אוֹ בִּיד עֲבָדוֹ אוֹ בִּיד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שְׁאוּלֵל⁴
וּמִתָּה קָדָם שְׁתַּכְנֶס לְרִשּׁוֹת הַשְׁאוּל – הִרִי זֶה
פְּטוֹר⁵. וְאִם אָמַר לוֹ הַשְׁאוּל: שְׁלַחָה לִי בִּיד
בְּנֵי בִּיד עֲבָדֵי בִּיד שְׁלוּחֵי אוֹ בִּיד עֲבָדֵי הָעֲבָרִי אוֹ בִּיד
שְׁלוּחָה, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמִּשְׁאִיל: הִרִינִי מִשְׁלַחָה בִּיד
בְּנֵי בִּיד עֲבָדֵי בִּיד שְׁלוּחָה בִּיד בְּנֵי בִּיד עֲבָדֵי
הָעֲבָרִי בִּיד שְׁלוּחֵי, וְאָמַר לוֹ הַשְׁאוּל: שְׁלַח!
וְשְׁלַחָה וּמִתָּה בְּדֶרֶךְ – הִרִי זֶה חֵיב⁶... שאלה ופקדון, ג, א

¹ משנה בכא מציעא צח ע"ב. ² של המשאיל. ³ בין עבד עברי
ובין בנעני. ⁴ השואל עשה אותו שליח לקבל את הפרה מיד
המשאיל, ולא אמר למשאיל: שלח לי ביד פלוני. ⁵ רבינו אינו
מחלק כאן בין עשאו שליח בעדים לעשאו שלא בעדים וגם כתב
סתם: "שלוחו של שואל" ומשמע אפילו שליח ממש וזה נגד דעת
רב חסדא (בכא קמא קד ע"א) שהמדובר במשנה כשכידו ולקיטו
(באדם המושכר לו או לוקט אצלו שבלים בקביעות) ואין עדים
שעשאו שליח לדבר זה. ופליאה היא, שהרי בהלכות גזילה פרק ז,
הלכה י פסק כרב חסדא. אולם מצאנו בכמה מקומות שרבינו מביא
לשון המשנה ככתבה וסומך על הביאודים שנאמרו בגמרא ונראה
שגם כאן נהג כך. ⁶ מכיון שאמר למשאיל: "שלח" עשה יד
השליח כידו ממש.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שם, ח.

28. הפר המוכר חיוב כאמור בסעיף 11 ולא תיקן את הדבר תוך זמן סביר
אחרי שהקונה נתן לו הודעה על כך, ואין הקונה רוצה לתבוע את ביצוע החוזה
או לחזור בו ממנו, זכאי הוא לנכות מן המחיר את הסכום שבו פחת שווי הממכר
עקב אי-ההתאמה לעומת שווי לפי החוזה.

ניכוי מהמחיר

אֵין מַחְשָׁבִין פֶּחַת הַמוֹם¹: אֶפְלוּ מָכַר לוֹ כָּלִי שְׁוֹה
 עֲשֶׂה דִינָרִין וְנִמְצָא בּוֹ מוֹם הַמִּפְחִיתוֹ מִדְּמִיו אֶסֶר²
 — מַחְזִיר אֶת הַכָּלִי³ וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ הִילָף אֶסֶר
 פֶּחַת הַמוֹם, שֶׁהַלֹּקֶחַ אוֹמֵר: בְּחַפְזִי שָׁלַם אֲנִי רוֹצֶה.
 וְכֵן אִם רָצָה הַלֹּקֶחַ⁴ לִקַּח פֶּחַת הַמוֹם, הִרְשִׁית בְּיַד
 הַמוֹכֵר, שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ: אוֹ תִקְנָה אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא
 אוֹ טוֹל דָּמִים שֶׁלֶף וְלָף.
 מכירה, טו, ד

¹ שיחזיר לו רק את ההפרש, מה שהחפץ שוה פחות בגלל המום.
² שהוא אחד מעשרים וארבעה דינר ונמצא שההונאה קטנה עד
 מאד. ³ שהרי זה מקח טעות ואינו מקח (עיי' ביצה ז ע"א).
⁴ אף על פי שבאונאה יותר משתות אין למאנה הזכות הזאת (ראה
 פרק יב מהלכות מכירה הלכה יד) — כאן שהיתה טעות בעיקר
 המקח, ולא חלה המכירה כלל, יכולים שניהם לחזור (וראה
 בתוספות בבא מציעא נ ע"ב דיבור המתחיל "ואילו").
 ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, ה.

29. מסר המוכר לקונה נכסים בכמות יחידה על המוסכם, והכמות היחידה
 ניתנת להפרדה ללא הוצאות או טרחה בלתי סבירות, אין הקונה זכאי לחזור בו
 בשל כך מן החוזה, אלא זכאי הוא, חוץ זמן סביר, להודיע למוכר שהוא דוחה את
 הכמות היחידה; לא עשה כן, ישלם את מחירה לפי השיעור המוסכם.

כִּיצַד? מָכַר לוֹ מֵאָה אֲגוּזִים בְּדִינָר וְנִמְצָאוּ מֵאָה
 וְאַחַד¹ אוֹ תִשְׁעִים וְתִשְׁעָה² — נִקְנָה הַמִּקְח³
 וּמַחְזִיר אֶת הַטָּעוּת, וְאֶפְלוּ לְאַחַר כְּמָה שָׁנִים⁴. וְכֵן⁵
 אִם נִמְצָאוּ⁶ הַמְּעוֹת חֲסֵר אוֹ יִתֵּר מִן הַמִּנְיָן שֶׁפָּסְקוּ⁷

— חוזר⁸, נאפלו לאחר שקנו מידו⁹ שלא נשארו לו
אצל חברו פלוס — חוזר¹⁰, שקנין בטעות הוא¹¹.
וכן כל פיוצא בזה.

מכירה, טו, ב

¹ ונתאנה המוכר. ² ונתאנה הלוקח. ³ שהרי אמר רבא (קידושין
מב ע"ב): "כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי
אונאה נמי חוזר", ולא אמר: "אפילו פחות מכדי אונאה בטל מקח"
— הרי שלעולם המקח קיים אלא שמתזיר האונאה אפילו בפחות
משות (רשב"א בקידושין מב ע"ב). וכן דעת ר"י מיגש, רבו של
רבינו, בחידושו בכבא בתרא צ ע"א, שהרי זה כמי שיש לו אצל
חברו חוב מנה והחזיר לו פחות דינר — שעליו להשלים לו עד
סילוק חובו, שהרי אין כאן טעות בעיקר המקח. ובאופן שאפשר
להשלים ולתקן את הטעות, אבל אם לא ניתן להשלים, בטל המקח
כולו (כסף משנה בהלכה א). ואם אמר לו שק זה של אגוזים, שיש
בו כך וכך אגוזים, אני מוכר לך, ונתברר שאין בו סכום זה שאמר
לו, הדין זה מקח טעות (ראב"ד לפי סוגית הגמרא בקידושין ח ע"א.
ולפי דעת הכסף משנה גם רבינו מודה לו בזה). ⁴ שדבר זה דומה
להחזרת גזילה שאין לה זמן, ולעולם חייב הוא להחזירה (סמ"ע
רלב ס"ק ג). ⁵ אותו הדין שיש בטעות במקח, הוא גם בטעות
בממון. ⁶ קידושין מז ע"א. ⁷ והיתה הטעות בכדי שהדעת
טועה, שאם לא כן — מתנה היא שנתן לחבירו כמו שכתב רבינו
בפרק ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י (לחם משנה). ⁸ לתבוע החסר
לו. ⁹ זה, שנתברר שהוטעה, קיבל בקנין מתברר מקורם שאין
לו על חברו כלום וכי קיבל ממנו כל מה שהיה צריך לקבל.
¹⁰ לתבוע שיחזיר לו הטעות, אבל המקח קיים (ב"ח סימן רלב).
¹¹ אותו קנין שקיבל שאין לו על חבירו כלום, אינו קנין, שבטעות
הוא. ומקור הדברים בגיטין טו ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רלב, א.

33. הבעלות בממכר עוברת לקונה במסירתו, אם לא הסכימו הצדדים על מועד אחר או על דרך אחרת להעברת הבעלות.

ויבמה יקנה המקח? הקרקעות באחד משלשה דברים: בכסף, או בשטר, או בחזקה.¹ מכירה, א, ג

¹ קידושין כו ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצ, א.

אחד הבהמה¹ ואחד שאר המטלטלין נקנין במעות דין תורה, ומשנתן את המעות – קנה ואין אחד מהם יוכל לחזור בו; אבל חכמים תקנו² שלא יקנו המטלטלין אלא בהגבהה או במשיכת דבר שאין דרכו להגביה.³ מכירה, ג, א

¹ בבא מציעא מז ע"ב כדבי יוחנן. [ולמדים דבר זה מקל וחומר: אם גופו קונה במעות, כעבר עבדי (קידושין יד ע"ב) – ממונו לא כל שכן (רבינו חננאל ודי"ף, וראה בדמב"ן ורשב"א ונימוקי יוסף בבבא מציעא שם. ומקוד קל וחומר זה בכורות יג ע"א בדין קניית ישראל מגוי). ואין לדחות הקל-וחומר ולאמר: אם כן אפילו בשטר יקנה ממונו כשם שקונה גופו (קידושין יד ע"ב), שהרי מטלטלים אינם בני שטר – בבא קמא עט ע"ב (וצדיך לומר שמה שהקשו בכורות יג ע"א על קל וחומר מעין זה "אם כן אפילו שטר וחזקה" – שעיקר הקושיא מחזקה (ולא משטר שהרי מטלטלים אינם בני שטר), וכאן ב"ישראל מישאל" לא שייך להקשות כן שהרי עבד עברי אינו נקנה בחזקה). וגם אין לדחות ולומר: ישראל מגוי יוכיח שקונה גופו של גוי בכסף כעבר כנעני (קידושין כב ע"ב) וממונו אינו קונה אלא במשיכה, לדעת רבי יוחנן (בכורות יג ע"ב), שהרי דעת הרמב"ם שישראל מגוי קונה גם במשיכה וגם במעות (הלכות זכיה ומתנה פדק א הלכה יד ועיין שם במגיד משנה). ודש"י (בבא מציעא מו ע"ב) נתן מקור אחד לדעת רבי יוחנן שמעות קונות דבר תורה, ועיין תוספות בכורות יג ע"ב דיבור המתחיל "דבר".]

² הטעם ראה להלן הלכה ה. ³ כי הגבחה עדיפה ממשיכה, וכל רכב שדרכו להגביה אינו נקנה אלא בהגבחה כולהלן. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצח, א.

מָכַר לוֹ בְּדָבָרִים¹ בְּלִבָּד וּפְסָקוֹ הַדָּמִים², וְרָשָׁם הַלּוֹקֶחַ רָשָׁם³ עַל הַמֶּקֶחַ כְּדִי שִׁיחֶיהָ לוֹ סִימָן יָדוּעַ שֶׁהוּא שְׁלוֹ, אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא נָתַן מִהַדָּמִים כָּלוּם — כָּל הַחֲזוֹר בּוֹ אַחֵר שֶׁרָשָׁם מִקְבֵּל מִי שֶׁפָּרַע⁴; וְאִם מִנְהַג הַמְּדִינָה הוּא שִׁיקְנָה הַרָשָׁם קִנְיָן גָּמוּר — נִקְנָה הַמֶּקֶחַ⁵ וְאִין אַחֵד מֵהֶם יָכוֹל לְחֲזוֹר בּוֹ, וַיְהִיָּה זֶה חַיֵּב לְתֵן דָּמִים⁶.

מכירה, ז. ו

¹ בבא מציעא ער ע"א. ² תנאי הכרחי הקורם לכל קנין, וראה הלכות מכירה פרק ר הלכה יא. ³ זה פירוש המלה "סיטומתא", המובאת בגמרא בבא מציעא ער ע"א. ⁴ כך מסקנת הגמרא שם, ופירש הסמ"ע: "חז"ל תקנו [אף במקום שאין המנהג שהרושם קונה קנין גמור] להיות לרושם דין נתינת מעות על המקח [שיקבל מי שפרע]". ⁵ בבא מציעא ער ע"א. ומכאן "שהמנהג מבטל הלכה בכל כיוצא בזה, שבכל רכב שבממון על פי המנהג קונין ומקנין" (מגיד משנה בשם הרשב"א). "ובזמן הזה שנהגו הסוחרים שמוסרים לקונה המפתח וסוגרים בו — קונה בענין שכירות בית כשמסר לו המפתח" (הגהות מיימוניות כאן אות ה בשם ספר המקצועות). ⁶ [בקנין הגבחה שהיא מן התורה ואף בקנין משיכה שהיא מדרבנן, כתב רבינו (הלכות מכירה פרק ג הלכה ה) ש"כופין את הלוקח ליתן הדמים", ואילו "סיטומתא" שאינה אלא מנהג, סובר רבינו, שאין מנהג לכופו ולהוציא ממנו ממון, ועיין רש"י לכתובות צא ע"ב ריבור המתחיל "מצוה", שסובר שאין כופין אלא במצוה המפורשת בתורה ובתוספות שם פו ע"א ריבור המתחיל "פרעית" חלקו עליו וכתבו שאף במצוה דרבנן כופין אותו, עיין שם].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רא, א.

34. נמכר נכס נר על ידי מי שעוסק כממכרת נכסים מסוגו של הממכר והמכירה היתה במהלך הרגיל של עסקיו. עוברת הבעלות לקונה נקיה מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת בממכר אף אם המוכר לא היה בעל הממכר או לא היה זכאי להעבירו כאמור, ובלבד שהקונה קנה וקיבל אותו לחזקתו בתום-לב.

הגֹּנֵב וּמֹכְרֵי וְלֹא נִתְּנָאֵשׁוּ הַבְּעָלִים², וְאַחַר כֵּךְ הִפְרֵה הַגֵּנֵב³ וּבָאוּ עֵדִים שֶׁזֶה הַחֶפֶץ שֶׁמֹכְרוּ פְּלוֹנִי הוּא גִנְבוֹ בְּפָגִינוּ⁴ – חֲזִיר הַחֶפֶץ לְבַעְלֵיו⁵ וְהַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ דָּמִים⁶ שֶׁשֶׁקֶל⁷ לַגֵּנֵב מִפְּנֵי תִקְנַת הַשּׁוּק⁸, וְהַבְּעָלִים חֲזִירִין וְעוֹשִׂים דִּין עִם הַגֵּנֵב⁹. וְאִם גֵּנֵב מִפְּרָסָם הוּא¹⁰ – לֹא עָשׂוּ בּוֹ תִקְנַת הַשּׁוּק¹¹ וְאִין הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ פְּלוֹס, אֲלֹא חֲזִיר הַלּוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה דִין עִם הַגֵּנֵב וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּמִים שֶׁשֶׁקֶל לוֹ.

גניבה, ה, ב

1 בבא קמא קטו ע"א. 2 ועדיין הגניבה קיימת ברשות הבעלים. 3 וכשעה שקנה הלוקח לא ידע שהמוכר גנב הוא. 4 כי אם לא כן יכול המוכר לטעון: קניתי את החפץ מן הבעלים. 5 כי החפץ עדיין ברשות הבעלים. 6 ואין אומרים שיחזיר את החפץ לבעלים בלי כסף, ויתבע את כספו מן הגנב. זו דעת רבי יוחנן בשם רבי ינאי בבבא קמא קטו ע"א. 7 ששילם. 8 משום שקנה הלוקח בשוק – בפרהסיא – ולא ידע שהחפץ נגנב, עשו לו תקנה שישלמו לו הבעלים מעותיו. אחרת אין לך אדם קונה מחבירו כלום, כי יחשוש להפסיד כספו. 9 ומקבלים ממנו את הדמים ששילמו לקונה. 10 והיה לו ללוקח להעלות על דעתו, שזה חפץ גנוב. 11 דעת רבא בבבא קמא קטו ע"א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שנו, ב.

נִתְּנָאֵשׁוּ הַבְּעָלִים מִן הַגֵּנֵבָה, בֵּין שֶׁנִּתְּנָאֵשׁוּ וְאַחַר כֵּךְ מֹכְרֵי הַגֵּנֵב בֵּין שֶׁנִּתְּנָאֵשׁוּ אַחֵר שֶׁמֹכְרֵי – קָנָה

הלוקח² בַּיָּאוֹשׁ וְשָׁנוּי רְשׁוּת³ וְאִינוֹ מַחְזִיר הַגָּנֵבָה
עֲצָמָה לְבַעְלֶיהָ, אֲלֵא נֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים⁴ אִם לָקַח
מִגָּנֵב מִפָּרָסָם⁵; אוֹ אִינוֹ נֹתֵן כָּלֹל לֹא חֲפֵץ וְלֹא
דָּמִים מִפְּנֵי חֲקֵנַת הַשּׁוֹק⁶ אִם לֹא הָיָה זֶה הַמוֹכֵר גָּנֵב
מִפָּרָסָם.

גניבה, ה. ג.

¹ וכשקנה לוקח עדיין לא היה יאוש ולא יצא מרשות הבעלים.
² בשעה שהתיאשו הבעלים, ולא כרב זביד אליבא דרבי יוחנן (בבא
קמא קטו ע"א). ³ מרשות הגנב לרשות הקונה. ⁴ והקונה
יתבע את כספו מן הגנב. ⁵ כי חייב היה לחשוש שהחפץ גנוב,
ועל כן ישלם דמיו לבעלים. ⁶ והבעלים יתבעו את הדמים מן
הגנב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שנו, ג.

גָּנֵב וּפָרַע בְּחוּבוֹ¹, גָּנֵב וּפָרַע בְּהֻקְפוֹ² — אֵין בָּזָה
תַּקְנַת הַשּׁוֹק³, אֲלֵא הַבְּעָלִים נוֹטְלִים הַגָּנֵבָה בְּלֹא
דָּמִים וְיִשְׁאַר חוֹב אֵלָיו⁴ עַל הַגָּנֵב כְּשֶׁהָיָה⁵. מִשְׁכָּן
הַגָּנֵבָה⁶ בֵּין שְׁמִשְׁכָּנָה בִּיתָר עַל דְּמִיָּה⁷ אוֹ בְּפָחוֹת
מִדְּמִיָּה⁸ — הַבְּעָלִים נֹתְנִין לְבַעַל הַמִּשְׁכּוֹן וְחוֹזְרִין
וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגָּנֵב, אֲלֵא אִם כֵּן הָיָה הַגָּנֵב
מִפָּרָסָם, כְּמוֹ שֶׁבֹאֲרָנוּ⁹.

גניבה, ה. ו.

¹ שלוח כסף מאחר ושלם לו בחפץ הגנוב (בבא קמא קטו ע"א).
² בסחורה שקנה בהקפה. ³ אפילו אם אינו ידוע כגנב. ⁴ החוב
של המלוה ושל החנוני, וצריך להיות: חוב של אלו. ⁵ לפני שפרע
הגנב. במקרים אלה לא תיקנו, מפני שלא על דעת הגניבה הלוח
המלוה לגנב או מכר לו החנוני בהקפה (גמרא בבא קמא קטו ע"א).
⁶ אצל מלוה וקבל עליה הלואה (שם). ⁷ אפילו כשדמי ההלואה
עולים על דמי הגניבה אומרים, שהמלוה סמך על המשכון.
⁸ שדמי ההלואה פחותים מדמי הגניבה. במקרה זה בוודאי סמך

המלווה על המשכון. כך פוסקת הגמרא (שם), שבכולם עשו תקנת השוק בין מכר בין משכון חוץ מגנב ופרע בחובו, וגנב ופרע בהקיפו. וסובר רבינו שמשכון דינו כמכר גם לענין שווה מנה במאיתם, וכמו במכר עשו בזה תקנת השוק, כך גם במשכון. כך פסק גם רבינו חננאל (ראה אוצר הגאונים, בבא קמא עמוד 106). [והראב"ד בהשגותיו כתב: אלא בכדי דמיה. והמגיד-משנה פירש, שכוונתו לחלוק ודעתו שבמשכון לא עשו תקנת השוק בשווה מנה והלווה מאיתם. אולם אפשר לומר שהראב"ד לא בא להשיג אלא לפרש דברי רבינו, כדרכו בכמה מקומות, ואומר, שבעל החפץ מחזיר למלווה דק דמי החפץ, אבל לא כל הסכום שהלווה].⁹ בהלכה ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שנו, ו-ז.

הַלּוּקָח מִגֵּנֵב שְׁאִינוּ מִפְּרָסָם, בֵּין שֶׁלֶקַח מִמֶּנּוּ שְׁוֵה מֵאָה בְּמֵאֵתִים¹ או שְׁוֵה מֵאֵתִים בְּמֵאָה — הֵרִי זֶה נוֹטֵל הַדָּמִים מִבְּעַל הַבֵּית² וְאַחֵר כֶּף מִחֲזִיר הַגֵּנִיבָה³, מִפְּנֵי תִקְנַת הַשּׁוּק, כְּמוֹ שֶׁבֹאֲרָנוּ⁴. גניבה, ה, ז.

¹ דוגמאות אלה מובאות בגמרא בבא קמא קטו ע"א. ² נוטל מאיתם, אפילו שווה החפץ מאה בלבד. הקונה יכול לטעון: בשבילי הוא שווה מאתיים. ³ אם לא ישלמו לו את כל המאיתם, רשאי הוא לעכב את הגניבה לעצמו, אף על פי שלא נתייאשו הבעלים (לו היה יאוש, היה הלוקח קונה את הגניבה ביאוש ושינוי רשות). ⁴ למעלה הלכה ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שנו, ח.

הִיָּה נוֹשֶׁה בְּגֵנֵב¹ מֵאָה זָוָז² וְגֵנֵב וְהִבִּיא לְבַעַל חוֹבּוֹ³, וְנָתַן לוֹ⁴ מֵאָה אַחֶרֶת — הֵרִי הַגֵּנִיבָה חוֹזֶרֶת לְבַעְלֶיהָ⁵ וְאוֹמְרִין לָזֶה⁶: לֵךְ וְתִבַּע הַגֵּנֵב בְּמֵאֵתִים⁷, שְׁלֹא נִתְּתָ⁸ לוֹ הַמֵּאָה הָאַחֶרֶת מִפְּנֵי הַחֲפֵץ שֶׁהִבִּיא

לך בלכד. כשם שהאמנתו בראשונה⁹ האמנתו
באחרונה¹⁰.
גניבה, ה, ח

¹ בבא קמא קטו ע"א. ² שהלוה לו. ³ למלוה. ⁴ המלוה.
⁵ בלי דמים, ואין המלוה יכול לטעון שהלוה לגנב את המאה השניה
על סמך המשכון. ⁶ למלוה. ⁷ שלא תקנו לו תקנת השוק.
⁸ בזה אנו דוחים את טענת המלוה הטוען, שהלוה לו את המאה
האחרת על סמך החפץ בלכד. ⁹ והלויית לו את המאה הראשונה
בלי משכון. ¹⁰ ואת החפץ קבלת בעד החוב של המאה הראשונה,
ועל כן הדין הוא כמו בגנב ופרע בחוכו, שלא עשו בו תקנת השוק,
ראה הלכה ו. במה דברים אמורים, כשלא אמר הגנב למלוה
כפירוש: הלווני על חפץ זה מאה זו, אבל כשאמר כן בפירוש, על
בעל החפץ להחזיר למלוה את המאה זו כמו בהלכה ו (מגיד
משנה וכסף משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שנו, ט.

לקח מגנב¹ שאינו מפרסם במאה ומכר לאחר
במאה ועשרים והפר הגנב — בעל הגנבה נותן
לזה האחרון² מאה ועשרים ונוטל גנבתו וחוזר
הפעל ונוטל עשרים של שכר מן המוכר³ ונוטל
המאה מן הגנב. ואם גנב מפרסם הוא — נוטל
המאה ועשרים מן התגר⁴ שלקח מן הגנב והולך
התגר ותובע הגנב במאה של קרן⁵. והוא הדין אם
מכר השני לשלישי והשלישי לרביעי אפלו מאה
שהוא נוטל מכל אחד ואחד מה שנספר ונוטל
הקרן מן הגנב. וכל הדברים האלו⁶ לפני יאוש, כמו
שבארנו⁷.
גניבה, ה, ט

¹ בבא קמא קטו ע"א. ² ללוקח השני, כי אם כלוקח מן הגנב עשו
תקנת השוק, כל שכן כלוקח מן הלוקח. ³ גם הקונה הראשון עשו

בו תקנת השוק, ואינו מחזיר לבעלים אלא את העשרים זוז שהרויח.⁴ [פירוש: בתחילה מחזיר בעל הגניבה ללוקח השני את המאה ועשרים שנתן, כמו באינו מפורסם, כי בלוקח השני עשו תקנת השוק גם בגנב מפורסם, שהרי הוא קנה מן התגר ולא מן הגנב ואל יהיה דינו גרוע מלוקח מגנב שאינו מפורסם. על כן חייב בעל הגניבה לשלם מאה ועשרים ללוקח השני, ואת כספו הוא נוטל חזרה מן התגר שלקח מן הגנב, כי בו לא עשו תקנת השוק, משום שקנה מגנב מפורסם]. והדאב"ד כאן חולק ואומר שהלוקח השני נוטל מן התגר ולא בירר את נימוקו.⁵ הגנב מחזיר את המאה שקבל, והתגר החזיר את העשרים שהרויח.⁶ שהלוקח האחרון חייב להחזיר את הגניבה עצמה.⁷ למעלה הלכה ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שנו, י.

מתנה

חוק המתנה, התשכ"ח – 1968

1. (א) מתנה היא הקניית נכס שלא בתמורה.
(ב) דבר־המתנה יכול שיהיה מקרקעין, מטלטלין או זכויות.
(ג) מתנה יכול שתהיה בריחורו של הנותן על זכות כלפי המקבל או במחילתו של הנותן על חוב המקבל כלפיו.
2. מתנה נגמרת בהקניית דבר־המתנה על־ידי הנותן למקבל תוך הסכמה ביניהם שהדבר ניתן במתנה.
3. חזקה על מקבל המתנה שהסכים למתנה, זולת אם הודיע לנותן על רחייתה תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה.
4. מתנה יכול שתהיה על תנאי ויכול שתחייב את המקבל לעשות מעשה בדבר־המתנה או להימנע מעשיו; נותן המתנה רשאי לדרוש מהמקבל את מילוי החיוב, ורשאי לדרוש זאת מי שהחייב הוא לזכותו, ואם היה בדבר ענין לציבור – היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו.
5. (א) התחייבות לתת מתנה בעתיד טעונה מסמך בכתב.
(ב) כל עוד מקבל המתנה לא שינה את מצבו בהסתמך על ההתחייבות, רשאי הנותן לחזור בו ממנה, זולת אם ויחר בכתב על רשות זו.
(ג) מלבד האמור בסעיף קטן (ב), רשאי הנותן לחזור בו מהתחייבותו אם הייתה החזרה מוצדקת בהתנהגות מחפירה של מקבל המתנה כלפי הנותן או כלפי בן־משפחתו או בהרעה ניכרת שחלה במצבו הכלכלי של הנותן.
6. הבעלות בדבר־המתנה עוברת למקבל כמסירת הדבר לידו, או במסירת מסמך לידו המזכה אותו לקבלו, ואם היה הדבר ברשות המקבל – בהודעת הנותן למקבל על המתנה; והכל כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.
7. הספר השביעי של המגילה – בטל.
8. תחילתו של חוק זה ביום ט' בתשרי תשכ"ט (1 באוקטובר 1968); על מתנה, ועל התחייבות לתת מתנה, שנעשו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

זית המתנה

צה לאלתר

קת הסכמה

אים וחייבים

חייבות
זית מתנה

כי ההקניה

טול

זילה והוראת
צבר

1. (א) מתנה היא הקניית נכס שלא בחמורה.
(ב) דבריה מתנה יכול שיהיה מקרקעין, מטלטלין או זכויות.

...הלוקח קונה הגוף קנין עולם בְּדָמִים שְׁנָתָן;
וּמִקְבֵּל מִתְּנָה קִנְיָה הַגּוֹף קִנְיָן עוֹלָם וְלֹא נִתָּן
כָּלוּם¹...

שאלה ופקרין, א. ה.

¹ יש ללמד דין זה מסברא הגיונית.

המחייב עצמו בממון לאחר בלא תנאי כלל, אף-
על-פי שלא היה חייב לו כלום — הרי זה חייב¹,
שדבר זה מתנה היא ואינה אסמכתא. פיצד?
האומר לעדים: הוו עלי עדים² שאני חייב לפלוני
מנה, או שכתב לו בשטר³: הריני חייב לך מנה
אע"פ שאין שם עדים⁴, או שאמר לו בפני עדים:
הריני חייב לך מנה, בשטר⁵, אע"פ שלא אמר אתם
עדי, הואיל ואמר "בשטר" — הרי זה כמי שאמר:
הוו עלי עדים וחייב לשלם, אע"פ ששניהם מודים
והעדים יודעים שלא היה לו אצלו כלום. שהרי
חייב עצמו כמו שישתעבד הערב⁶. וכזה הורו רב
הגאונים.

מכירה, יא, טו

¹ כתובות קא ע"ב שהאומר לחבירו: "חייב אני לך מנה" — חייב
וכשיטת הרי"ף שכאן מדובר בהודאה של התחייבות חדשה ולא
בהודאה שלוח ממנו מקודם (ודלא כפירש"י שם). וכן מצאנו בבבא
בבא קמט ע"א בענין איסור גיורא שיש קנין אודיתא (=הודאה),
אף על פי שלאמתו של דבר לא היה חייב לו כלום. ² וזה לכל
הדעות בגמרא, ואף ריש לקיש מודה בזה (שם). אבל אם לא אמר
כך יכול המודה להשתמט אחר כך ולומר לו: "משטה אני בך",

כלומר, לא כיונתי באמת, אלא לצחוק ממך בלבד אמרתי כן.
³ כר' יוחנן שם ולא כריש לקיש וכפירוש רבנו חם (ברא"ש שם), שמה שאמרו שם: "דאמר לו חייב אני לך מנה בשטר" — היינו על התחייבות חרשה ולא הוראה על העבר ובוזו חולק ריש לקיש על ר' יוחנן, והלכה כר' יוחנן, אבל אם כתב לו הוראה לעבר, אין בזה שום פלוגתא, שהרי משנה מפורשת היא בבבא בתרא קעה ע"ב "הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו — גובה".⁴ ועיין להלן פרק יא מהלכות מלוה ולוה הלכה ג שבאופן זה אין כחו של שטר זה אלא כמו מלוה על פה (וראה מגיד משנה, וש"ת הרמב"ם הוצאת פריימן סימן רכא).⁵ כן פירשו רבנו חננאל והרי"ף שם מה שאמרו: "דאמר לו חייב אני לך מנה בשטר".⁶ כלומר: הוא מחייב עצמו כמו הערב שאע"פ שלא לוה ממנו, משעבר הוא את עצמו (ש"ך חושן משפט סימן מ ס"ק ז ובאור הגר"א שם סימן קכט ס"ק ט), אף שבעצם הדין אין ערב דומה לכותב שמחייב עצמו, שהרי זה אינו צריך קנין ואילו ערב צריך קנין (ש"ך והגר"א סימן מ ועיין לחם משנה כאן).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, מ. א.

ראה גם שולחן ערוך, חושן המשפט, ס. ו.

הנזותן מתנה לחברו — אין המקבל זוכה בה אלא באחד מן הדרכים שהקונה זוכה בהן במקחו¹: אם מטלטלין רוצה לתן לו — עד שיגביה או שימשוך דבר שאין דרכו להגביה², או יקנה באחד משאר הדברים שהמטלטלין נקנין בהם³; ואם קרקע או עבדים נתן לו — עד שיחזיק בדרך שמחזיק הלוקח⁴ או עד שיגיע שטר מתנה לידו⁵. אבל בדרך — לא זכה המקבל, אלא כל אחד מהם עדין יכול לחזור בו⁶.

זכיה ומתנה, ג. א

¹ בבא בתרא קנא ע"א מעשה באמו של רב עמרם חסידא שרצתה

לתת מתנה ועל זה שואלת שם הגמרא: "והא לא משך (המקבל)?"
וכן יש בכמה מקומות בגמרא (מגיד משנה).² ראה פרק ג
מהלכות מכירה הלכות א – ב. ³ קנין חצר (שם הלכה ז), קנין
אגב קרקע (שם הלכה ח) וקנין סודר (שם פרק ה הלכה ה).
⁴ חזקת קנין בקרקע בפרק א מהלכות מכירה הלכות ג – ח וחזקת
קנין בעבדים שם פרק ב הלכות א – ב. ⁵ ראה שם פרק א הלכות
ג – ז ופרק ב הלכה א. ⁶ ואין בזה אפילו משום מחוסר אמנה,
חוץ ממתנה מועטת (פרק ז מהלכות מכירה הלכה ט).

ראה הלכות מכירה כב, א, יג, יד, בסעיף 4 (א) לחוק המכר.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, א.

(ג) מתנה יכול שתהיה בויתורו של הנותן על זכות כלפי המקבל או
במחילתו של הנותן על חיוב המקבל כלפיו.

מְחִילִי לַחֲבֵרוֹ חוֹב שֵׁשׁ לוֹ עָלָיו, או נִתֵּן² לוֹ הַפְקָדוֹן
שֶׁהָיָה מִפְּקֹד אֲצֵלוֹ – הָרִי זוֹ מַתָּנָה הַנִּקְנִית
בְּדָבָרִים בְּלִבָּד, וְאֵין צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.³
זכיה ומתנה, ג, ב.

¹ קדושין טז ע"א ועוד מקומות אחרים, ראה בתוספות סנהדרין ו
ע"א ר"ה צריכה קנין. ² מכאן שבפקדון כיון שהוא בעין צריך
לשון מתנה רוקא ולא מועילה לשון מחילה (לחם משנה ומשנה
למלך). ³ הלכות מכירה פרק ה הלכה יא, וראה במגיד משנה שם.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, ב.

2. מתנה נגמרת בהקניית דבר-המתנה על-ידי הנותן למקבל תוך הסכמה ביניהם שהדבר ניתן במתנה.

הנותן מתנה לחברו – אין המקבל זוכה בה אלא באחד מן-הדרכים שהקונה זוכה בהן במקחו¹... אכל בדברים – לא זכה המקבל, אלא כל-אחד מהם עדין יכול לחזור בו².

זכיה ומתנה, ג, א

¹ בכא כתרא קנא ע"א מעשה כאמו של רב עמדס חסידא שרצתה לתת מתנה ועל זה שואלת שם הגמרא: "והא לא משך (המקבל)?" וכן יש בכמה מקומות בגמרא (מגיד משנה). ² ואין בזה אפילו משום מחוסר אמנה, חוץ ממתנה מועטת (פרק ז מהלכות מכירה הלכה ט).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, א.

3. חזקה על מקבל המתנה שהסכים למתנה, זולת אם הודיע לנותן על דחייתה תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה.

המקבל את המתנה וזכה¹ בה, ואחר שפאה לידו והוא שותק, חזר בו ואמר: איני רוצה בה², או איני מקבלה³, או הרי היא בטלה⁴, או שאמר: מום זה גרף לי בה⁵ – לא אמר כלום⁶. וכשם שאין הנותן יכול לחזור בו, כך המקבל אינו יכול לחזור בו אחר שזכה. מתנה זו שאמר המקבל: איני רוצה בה אחר שפאת לידו – הרי היא הפקר וכל הקודם בה זכה בה, שהרי הפקירה המקבל אחר

**שְׁזָכָה בָּהּ; אָבֵל⁷ אִם הָיָה צוּחַ מַעֲקָרוֹ — לֹא קָנָה
הַמִּקְבֵּל וְחֻזְרָתָ⁸ לְבָעֲלִים הָרְאוּשׁוֹנִים.** זכיה ומתנה, ר, א

¹ בקנין הראוי. ² "אי אפשי בה". בבא בתרא קלז ע"ב: "אמר רב יהורה אמר שמואל הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה אי אפשי בהן — קנה, ואפילו עומר וצווח", אם שחק מעיקרא. ³ הינו "אינה מתנה" שבכרייתא שם. ורבינו גרס כגירסת הספרים בגיטין לב ע"א ובכריתות כד ע"א שהובאת בתוספות בבא בתרא קלז ע"ב דבור המתחיל "מבוטלת": "אי אפשי בה, בטלה היא, אינה מתנה — דבריו קיימין" וכמסקנת הגמרא בכריתות כד ע"א ש"דבריו קיימין" אינו שיחזור לבעלים אלא שהוא לא קנה אותם, "והם הפקר" אין הכוונה לעבר וחזור לבעל המתנה אלא לעתיד והם הפקר (ובגיטין לב ע"א מקשה לפי ה"הוה אמינא" בכריתות שם — הגר"א סימן רמה ס"ק יד — ועיין בסמ"ע ס"ק יז). ⁴ בגמרא בבא בתרא קלז ע"ב "בטלה היא" ורבינו אינו מחלק ביניהם (ועיין ראב"ד). וכן נראה להלן הלכה יג שכתב "או שאמר בטילה היתה מתחלתה לפי שלא קבלתיה — דבריו קיימין" — דוקא אם הדגיש שמתחלתה היתה בטילה, אבל אם אמר סתם "בטילה היא", לא אמר כלום. וכן כתב מגיד משנה שם. ⁵ המדובר במוסד גלוי שודאי דאח אומו מיד ומכיון ששחק אז ודאי הסכים וקיבל, וכשאומר עתה "מוס זה נראה לי בה" אינו יכול לבטל את המתנה למפרע (ראה כסף משנה). ⁶ שכל אלו אינן לשונות של עבר, לבטל המתנה למפרע, אלא לשונות של להבא. ⁷ בבא בתרא קלח ע"א מסקנת רבי אבא בר ממל. ⁸ לפי פירוש התוספות בבא בתרא קלח ע"א דיבור המתחיל "כאן".

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמה, י.

**הַמְזָכָה לַחֲבֵרוֹ בְּמִתְנָה עַל יְדֵי אֲחֵר, פִּינֵן שֶׁהֶחֱזִיק
בָּהּ אֲחֵר, כְּגוֹן שֶׁמִּשְׁוֹ הַמְטִילְטִין אוֹ הִגִּיעַ שְׁטַר
הַקָּרָקַע לְיָדוֹ אוֹ הֶחֱזִיק בְּקָרָקַע — זָכָה חֲבֵרוֹ אֶע"פּ
שֶׁלֹא הִגִּיעַ הַמִּתְנָה לְיָדוֹ וְאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחְזוֹר בּוֹ.**

אָבֵל² הַמִּקְבֵּל יָדוֹ עַל הָעֲלִיוֹנָה: אִם רָצָה³ מִקְבֵּל; אִם לֹא רָצָה — אֵינוֹ מִקְבֵּל, שְׂזָכִין⁴ לְאָדָם שְׁלֹא בְּפָנָיו וְאֵין חֲבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו. וְזָכוּת הוּא שְׁתַּנְתֵּן לוֹ מִתְּנָה אִם יִרְצָה; אָבֵל אִם לֹא יִרְצָה — אֵין נוֹתֵנִין מִתְּנָה לְאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ.

זכיה ומתנה, ד, ב

¹ גיטין יא ע"ב במשנה. ² בבא בתרא קלח ע"א. ³ הסכים מפורש מיד עם קבלת המתנה לידו, או שתק אז ולא מחה. ⁴ גיטין יא ע"ב במשנה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמג, א.

זָכָה¹ לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר וּכְשֶׁשָּׁמַע הַמִּקְבֵּל שֶׁתֵּק וְאַחֵר כִּן צִוָּח וְאָמַר: אֵינִי מִקְבֵּלָה — הֲרִי זֶה סִפְקָ²: אִם זֶה שֶׁשָּׁתַּק כִּבְר רָצָה³ וְזֶה שֶׁחֲזַר וְצִוָּח חֲזַר בּוֹ⁴; אוֹ שֶׁשָּׁתַּק מִפְּנֵי⁵ שְׁעָדִין לֹא הִגִּיעַ לְיָדוֹ כְּלוּם⁶ וְזֶה שֶׁצִּוָּח הוֹכִיחַ⁷ סוּפּוֹ עַל תַּחֲלָתוֹ⁸. לְפִיכֵן אִם קָדַם אַחֵר וְזָכָה בָּהּ לְעֶצְמוֹ — אֵין⁹ מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, שְׁמָא הַמִּקְבֵּל זָכָה וְכִינֵן שְׁאָמַר: אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ — הֲרִי הִפְקִידָה, כְּמוֹ שֶׁבֶּאֱרָנוּ¹⁰, וְזֶה שֶׁקָּדַם וּלְקַחָה מִן הַהִפְקָד זָכָה. וְאִם חֲזַר הִבְעֵלִים הָרְאשׁוֹנִים וּתְפֹשׂוּהָ מִיָּד זֶה שֶׁקָּדַם וְזָכָה בָּהּ — אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדָם, שְׁמָא הַמִּקְבֵּל לֹא זָכָה וְכִינֵן שְׁאָמַר: אֵינִי רוֹצֶה — הוֹכִיחַ סוּפּוֹ עַל תַּחֲלָתוֹ וְלֹא קָנָה אוֹתָהּ וּבְרָשׁוֹת בְּעָלִים הָרְאשׁוֹנִים הִיא קִיָּמַת עֲדִין.

זכיה ומתנה, ד, ג

¹ בבא בתרא קלח ע"א מימרא של רב נחמן בר יצחק, וברייתא המובאת על ידו, ובה מחלוקת על נושא זה בין החכמים ורבן

שמעון בן גמליאל, לפי הפירוש של רבא בחולין לט ע"ב.
² בבבא בתרא קלח ע"א לא הכריעו בין התנאים, ובחולין לט ע"ב הביאו עובדא, שלא רצו בה להכריע מבחינה עקרונית, שלא לפגוע בכבוד צד זה או אחר של התנאים המתוכחים. ³ ששתיקה זו כמו כל שתיקה שפירושה הסכמה. ⁴ ודינו כמו שכתב בהלכה א.
⁵ כדברי רבא (בבא בתרא קלח ע"א). ⁶ ואין לו עדיין על מה לצוות או למחות. ⁷ גילה. ⁸ שאף אז כששתק דעתו היתה לשלילה.
⁹ כדין כל ספק בממון. ¹⁰ בהלכה א.
 ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמה, יא.

4. מתנה יכול שתהיה על תנאי ויכול שתחייב את המקבל לעשות מעשה בדבריה המתנה או להימנע מעשותו; נותן המתנה רשאי לדרוש מהמקבל את מילוי החיוב, ורשאי לדרוש זאת מי שהחיוב הוא לזכותו, ואם היה בדבר ענין לציבור – היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו.

תנאים וחייבים

כָּל הַנוֹתֵן¹ מִתְּנָה עַל תְּנָאי, בֵּין שֶׁהַתְּנָה נוֹתֵן בֵּין שֶׁהַתְּנָה הַמְקַבֵּל², וְהַחֲזִיק הַמְקַבֵּל וְזָכָה בָּהּ, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנָאי – נִתְקַיֵּם³ הַמִּתְּנָה⁴; וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנָאי – בָּטְלָה הַמִּתְּנָה וַיִּחְזֹר פְּרוֹת שְׁאֵכָל⁵, וְהוּא, שִׁיְהִי הַתְּנָאי כְּרֵאוֹי⁶.

זכיה ומתנה, ג, ו

¹ נזכר בכמה מקומות בתלמוד. ומקור הדברים בתנאים של בני גור ובני ראובן שמשה רבינו, כשנתן להם את עבר הירדן, התנה אתם על מנת שיעברו את הירדן (במדבר לב). ² קידושין מט ע"ב במשנה "וכן היא (=האשה מקבלת הקידושין) שהטעתו (=שהתנתה אתו ולא נתקיים תנאה – לא נתקיימו הקידושין)".
³ במשנה למלך ובשולחן ערוך (סימן רמא, סעיף ט) "נתקיימה".
⁴ היינו מעת קיום התנאי ואילך (פרק ו מהלכות אישות הלכה טו).

⁵ בבא מציעא סה ע"ב וכן כתב רבינו בפרק יא מהלכות מכירה הלכה יא. ⁶ ראה להלן בהלכה ז.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, ט.

כָּבֵד בְּאַרְנוֹ¹ שְׁכַל תְּנַאִין שִׁישׁ בְּמַתָּנוֹת אוֹ בְּמִקְח
וּמִמְכָּר צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה תְנַאִי כָּפוּל, וְהֵן² קוֹדֶם לְלֹאוֹ³,
וְתְנַאִי קוֹדֶם לְמַעֲשֶׂה⁴, וְיִהְיֶה תְנַאִי שְׁאִפְשָׁר
לְקַיְמוֹ⁵; וְאִם חֹסֵד אַחֵר מֵאלוֹ הַתְּנַאִין⁶ — בָּטֵל
וְכֹאֲלוֹ אֵין שֵׁם תְּנַאִי⁷.

זכיה ומתנה, ג, ז

¹ בפרק ו מהלכות אישות הלכות א — ב. ² התנאי החיובי.
³ גיטין עה ע"ב רברי רבא. ⁴ בבא מציעא צד ע"א במשנה וגיטין
עה ע"א. והיינו שהתנה לפני שעשה הקונה מעשה הקנין (פרק ו
מהלכות אישות הלכה ד) ולדעת הראב"ד (שם הלכה א) צריך
שדיבור התנאי יקדים לדיבור על המעשה. ⁵ כרכי יהודה בן תימא
(בבבא מציעא צד ע"א) ולא כחכמים החולקים עליו. וטעם כל אלו
לפי שדיני תנאי נלמדו מתנאי בני גד ובני ראובן ושם היו כל ארבעה
דברים אלו. קירושין סא ע"א, גיטין עה ע"א ופד ע"א ותוספות שם
דיבור המתחיל "על מנת". ⁶ על יתר משפטי התנאי שלא הזכירם
רבינו, ראה מגיד משנה בפרק ו מהלכות אישות הלכה א. ⁷ כן
כתב גם בהלכות אישות שם הלכה ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, יב.

הַנּוֹתֵן¹ מַתָּנָה עַל מְנַת לְהַחְזִיר — הָרִי זֶה מַתָּנָה²,
בֵּין שֶׁהַתָּנָה לְהַחְזִיר מִיָּד³ בֵּין שֶׁהַתָּנָה לְהַחְזִירָהּ
לְזֶמֶן קָצוּב, אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו שֶׁל אֶחָד מֵהֶם⁴, אוֹ כָּל
יְמֵי חַיָּו שֶׁל פְּלוֹנִי — הָרִי זֶה מַתָּנָה בֵּין
בְּמַטְלָטְלִין⁵ בֵּין בְּקֶרְקַע⁶. וְאוֹכֵל⁷ פְּרוֹת כָּל זֶמֶן
הַמַּתָּנָה.

זכיה ומתנה, ג, ט

¹ בבא בתרא קלז ע"ב מימרא של רבא. ² אם קיים תנאו וחזר לבסוף (פרק ח מהלכות לולב הלכה י ושולחן ערוך חושן המשפט סימן רמא סעיף ו). ואם אמר כל ימי חייו של מקבל, כדלהלן, יחזירו יורשיו. ואם אמר כל ימי חיי הנותן, יחזיר המקבל ליורשי הנותן. ³ כגון אתרוג לצאת בו (בבא בתרא קלז ע"ב). ⁴ בעובדא של האשה ורב ביבי בר אביי (בבא בתרא שם) מדובר בנותן לכל ימי חיי המקבל, וסובר רבינו שהוא הדין בנותן לכל ימי חיי הנותן. ⁵ כגון אתרוג ושור, שם. ⁶ בעובדא הנזכרת לעיל ברב ביבי בר אביי (שם). ⁷ כמו בעובדא הנזכרת שהאשה נתנה האילן כמתנה, על מנת להחזיר, לרב ביבי בר אביי, והוא אכל פירותיו. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, ו.

5. (א) התחייבות לתת מתנה בעתיד טעונה מסמך בכתב.

ראה רמב"ם מכירה יא, טו, בסעיף י לחוק זה.

התחייבות
לתת מתנה

(ג) מלבד האמור בסעיף קטן (ב), רשאי הנותן לתזור בו מהתחייבותו אם היתה התזרה מוצדקת בהתנהגות מחפירה של מקבל המתנה בלפי הנותן או בלפי בן-משפחתו או בהרעה ניכרת שחלה במצבו הבלבלי של הנותן.

וְכֵן מִי שְׁאָמַר לְחֵבְרוֹ לִתֵּן לוֹ מַתָּנָה וְלֹא נָתַן – הָרִי זֶה מִמַּחֲסְרֵי אֲמָנָה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמִוּרִים? בְּמַתָּנָה מוּעָטָה, שֶׁהָרִי סְמָכָה דַּעְתּוֹ שֶׁל מְקַבֵּל פְּשֵׁה־בִטְיָחוֹ; אֲבָל בְּמַתָּנָה מְרֵבָה – אֵין בָּהּ

חֲסֵרוֹן אֲמֵנָה, שֶׁהָרִי לֹא הֶאֱמִין זֶה שִׁיתֵּן לוֹ² דְּבָרִים
אֵלּוּ עַד שִׁיקְנָה אוֹתוֹ בְּדְבָרִים שְׁקוֹנִין בָּהֶם. מכירה, ז, ט

¹ בבא מציעא מט. כרבי יוחנן. ² אבל במכירה יש סמיכות דעת שימכור לו, שהרי הבטיח לו דמי המקח ואף אם הוקר או הוזל — שיוקר וזול הם בכלל מתנה מועטת וסמך דעתו (תוספות שם ד"ה מודה ונימוקי יוסף שם). ויש אומרים שאם דבים אמרו לאחד שיתנו לו מתנה מרובה — אם חזרו בהם הם מחוסרי אמנה, לפי שסמכה דעתו של היחיד שהרבים בודאי לא יחזרו בהם ויתנו לו, ועוד, שלכל אחד מגיע סכום קטן והרי זו כמתנה מועטת (שו"ע חו"מ סימן רד סעיף ט וסמ"ע שם ס"ק יד).
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רד, ח; רמא, א; רמט, א.

לְעוֹלָם¹ אוֹמְדִין² דַּעַת³ הַנוֹתֵן: אִם הָיוּ הַדְּבָרִים
מְרָאִין סוֹף דַּעְתּוֹ — עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֱמֵד אֶף-עַל-פִּי
שְׁלֹא פָּרַשׁ. פִּיֶּצֶד? מִי⁴ שֶׁהֵלֵךְ בָּנוּ לְמַדִּינַת הָיִם
וְשָׁמַע⁵ שְׁמַת, וְכָתַב כָּל נִכְסָיו⁶ לְאַחַר מִתְּנָה גְלוּיָהּ
גְּמוּלָהּ⁷ וְאַחַר כֵּךְ בָּא בָּנוּ — אֵין מִתְּנָתוֹ קִיָּמָה,
שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שְׁאֵלּוּ יָדַע שֶׁבָּנוּ קָנִים לֹא הָיָה
נוֹתֵן כָּל נִכְסָיו⁸. לְפִיכֵךְ⁹ אִם שִׁיר מִנִּכְסָיו כָּל שֶׁהוּא,
בֵּין קֶרֶקַע בֵּין בְּמַטְלָטְלִין¹⁰ — מִתְּנָתוֹ קִיָּמָה¹¹.

זכיה ומתנה, ז, א

¹ בבא בתרא קמו ע"ב כרבי שמעון בן מנסיא שאמר: "אזלינן בתר אומדנא". וכן פסק רב נחמן שם קלב ע"א. ² בדיני ממונות, יש וצריך תנאי כפול (הלכות זכיה ומתנה פרק ג הלכות ז — ח), ויש שמספיק גילוי דעת גרידא (הלכות מכירה פרק יא הלכה ח), ויש שאפילו אומדן הדעת קובע, כמו כאן. וראה תוספות קידושין מט ע"ב ריכור המתחיל "דברים שבלב". ³ על רקע המסיבות ועל יסוד הערכה פסיכולוגית, אנו משערים דעתו של הנותן, אף שהוא עצמו לא פירשה. ⁴ בבא בתרא קמו ע"ב. ⁵ לא פירש רבינו אם

זה בשכיב מרע, או אף כבריא, כמו שפירש בהלכה ב. ויש אומרים שהדברים אמורים רק בשכיב מרע. אבל כבריא אף על פי שבא בנו, מתנתו קיימת, שאם על עצמו לא חס ולא השאיר לעצמו כלום, קל וחומר שעל בנו אינו חס (וראה בכתובות עט ע"א, טור חושן משפט סימן רמו בשם הרמב"ן, וראה באור הגר"א ס' רמו ס"ק ג).⁶ דוקא "כל נכסיו", אבל אם השאיר לעצמו כל שהוא מנכסיו – מתנתו קיימת, כמו שמפרש בסמוך. וכן הוא לשון הברייא הנזכרת, וראה עוד להלן.⁷ ראה פרק ה מהלכות זכיה ומתנה הלכות א – ב.⁸ מבלי להשאיר כלום לבנו.⁹ כלומר, כיון שכל ההוכחה היא מזה שלא השאיר כלום – לפיכך אם השאיר כל שהוא, שבטלה ההוכחה הלזו – מתנתו קיימת.¹⁰ כן הוא בבבא בתרא קמט ע"ב. ראה להלן בסמוך.¹¹ מקור דברי רבינו מלשון הברייא הנזכרת לעיל של רבי שמעון בן מנסיא "וכתב כל נכסיו" – הרי שדוקא אם כתב כל נכסיו, אבל אם שייר – מתנתו מתנה. ועוד שכגמרא בכא בתרא קמו ע"ב השוו דין בדייתא זו לדין מתנת שכיב מרע, ושם מפורש במשנה: "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ושייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת, לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת". ושם קמט ע"ב אמרו שקרקע לאו דוקא, אלא אפילו שייר מטלטלין, מתנתו קיימת. וראה להלן פרק ח הלכה טו (מגיד משנה) ושם הלכה ז.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמז, א.

ראה גם שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, ט, בהגהת הרמ"א.

6. הבעלות בדבר-המתנה עוברת למקבל במסירת הדבר לידו, או במסירת מסמך לידו המזכה אותו לקבלו, ואם היה הדבר ברשות המקבל – בהודעת הנותן למקבל על המתנה; והכל כשאין כדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

דרכי ההקניה

הנותן מתנה לחברו – אין המקבל זוכה בה אלא באחד מן-הדרכים שהקונה זוכה בהן במקחו¹: אם

מטלטלין רוצה לתן לו — עד שיגביה או שימשוך
דבר שאין דרכו להגביה², או יקנה באחד משאר
הדברים שהמטלטלין נקנין בהם³; ואם קרקע
או עבדים נתן לו — עד שיחזיק בדרך שמחזיק
הלוקח⁴ או עד שיגיע שטר מתנה לידו⁵. אבל
בדברים — לא זכה המקבל, אלא כל אחד מהם
עדין יכול לחזור בו⁶.

מחל⁷ לחברו חוב שיש לו עליו, או נתן⁸ לו הפקדון
שהיה מפקד אצלו — הרי זו מתנה הנקנית
בדברים בלבד, ואין צריך דבר אחר, כמו שבארנו⁹.

זכיה ומתנה, ג, א — ב

¹ כבא כתר א קנא ע"א מעשה כאמו של רב עמרם חסידא שרצתה
לתת מתנה ועל זה שואלת שם הגמרא: "והא לא משך (המקבל)?"
וכן יש בכמה מקומות בגמרא (מגיד משנה). ² ראה פרק ג
מהלכות מכירה הלכות א — ב. ³ קנין חצר (שם הלכה ז), קנין
אגב קרקע (שם הלכה ח) וקנין סודר (שם פרק ה הלכה ה).
⁴ חזקת קנין בקרקע בפרק א מהלכות מכירה הלכות ג — ח וחזקת
קנין בעבדים שם פרק ב הלכות א — ב. ⁵ ראה שם פרק א הלכות
ג — ז ופרק ב הלכה א. ⁶ ואין בזה אפילו משום מחוסר אמנה,
חוץ ממתנה מועטת (פרק ז מהלכות מכירה הלכה ט). ⁷ קדושין
טז ע"א ועוד מקומות אחרים, ראה בתוספות סנהדרין ו ע"א דבור
המתחיל צריכה קנין. ⁸ מכאן שבפקדון כיון שהוא בעין צריך
לשון מתנה דוקא ולא מועילה לשון מחילה (לחם משנה ומשנה
למלך). ⁹ פרק ה מהלכות מכירה הלכה יא, וראה במגיד משנה שם.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, א — ב.

כשם שאין צריכין עדים לענין מקח וממכר אלא
לגלות הדבר בלבד אם היתה שם טענה וכפירה¹,

כָּךְ בְּמַחֲלֹת וּמִתְּנוֹת אֵין צְרִיכִין עֲדִים אֶלָּא מִפְּנֵי הַמְשָׁקִים.²

זכיה ומתנה, ג, ד

¹ קידושין סה ע"ב: "לא איברו סהדי אלא לשקדי (=לא נבראו עדים אלא כנגד השקרנים)". ² כן כתב בפרק ה מהלכות מכירה הלכה ט.

הַפּוֹתֵב¹ בַּשָּׁטֶר: נִתְּתִי² שְׂדֵה פְּלוּנִית לְפְלוּנִי, או שְׁכֶתֵב: נִתְּתִי³ לוֹ, או הָרִי הִיא שְׁלוֹ — הָרִי זֹכֶה כֹּה כְּשִׁיגִיעַ הַשָּׁטֶר לִידּוֹ. אֲבָל⁴ אִם פָּתַב בַּשָּׁטֶר: אֲתַנְּנָה⁵ לוֹ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֶעִידוּ עָלָיו הָעֲדִים — לֹא זֹכֶה הַמִּקְבֵּל⁶, עַד שִׁיאֲמַר לְעֲדִים: פָּתַבוּ שָׁטֶר מִתְּנָה וְתָנוּ לוֹ וְכוּתְבִין⁷ וְנוֹתְנִין לוֹ — שְׁאִין⁸ הַמִּקְבֵּל זֹכֶה עַד שִׁיגִיעַ שָׁטֶר הַמִּתְּנָה לִידּוֹ⁹, או עַד שִׁיזְכֶּה לוֹ בּוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ¹⁰. זכיה ומתנה, ד, יא

¹ גיטין מ ע"ב בברייתא. ² לשון עבר. ³ זוהי גירסת הרי"ף. וצריך עיון מה בין "נתתי" ל"נתתיה" — שניהם מלשון עבר (סמ"ע סימן רמה ס"ק א). ובגמרא שם: "נתונה", והוא לשון הווה. ⁴ כחכמים ולא רבי מאיר (שם). ⁵ לשון עתיד. ⁶ שאין כאן נתינה אלא הבטחה לתת. ⁷ אפילו הלשון "אתננה לו", שרק אם נותן השטר מידו ליד המקבל, שהמתנה מתקיימת מיד, צריך לכתוב בלשון עבר "נתתי" או בלשון הווה "נתונה", אבל אם אומר לעדים שיכתבו ויתנו, שאין המתנה מתקיימת עתה כשנותן לעדים אלא אחר כך כשיבוא השטר לידי המקבל — בזה אפשר לכתוב גם לשון עתיד "אתננה" (כסף משנה). ⁸ וממילא אף הלשון "אתננה" היא טובה, אחרי שאין המקבל זוכה, אלא אחרי שמוסרים את השטר לידו, ולשעה זו כיון הנותן בלשון "אתננה" (כסף משנה). ⁹ [ראה בפרק ו מהלכות עבדים הלכה א ש"תן" אינו כ"זכה" ולא זכה עד שיגיע לידו וראה ברש"י גיטין ט ע"ב וברי"ף שם]. ¹⁰ בהלכה ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רמא, א.

שכירות ושאלה

חוק השכירות והשאלה, התשל"א – 1971

פרק א: שכירות

סימן א: הוראות כלליות

1. שכירות היא זכות שהוקנתה בתמורה (להלן – דמי שכירות), להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיתות. זהות השכירות
2. (א) הוראות פרק זה יחולו על שכירות של מקרקעין ושל מיטלטלין, ובשינויים המחוייבים – גם על שכירות של זכויות.
(ב) הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על שכירות משנה.
(ג) הוראות פרק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון ובאין כוונה אחרת משחמעת מן ההסכם בין הצדדים. חולה
3. פרטים של חוזה שכירות שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנהג שהצדדים להסכם ראו אותו כמקובל עליהם בעסקאות קודמות שביניהם, ובאין נהג כזה – לפי הנהג שצדדים סבירים רואים אותו כחל בעסקאות מאותו סוג. רטים שלא נקבעו בהסכם
4. חיוב הנובע מחוזה שכירות יש לקיימו בדרך מקובלת ובתום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מן החוזה. ום לב

סימן ב: חיובי המשכיר

5. (א) המשכיר חייב למסור את המושכר לשוכר בהעמדת המושכר לרשותו.
(ב) הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית, רשאי המשכיר לקבוע את מועד המסירה בתוך אותה תקופה; לא הוסכם על מועד המסירה, תהא המסירה זמן סביר לאחר כריתת החוזה; במקרים אלה על המשכיר להודיע לשוכר זמן סביר מראש על מועד המסירה.
(ג) המסירה תהא במקום שבו נמצא המושכר בזמן כריתת החוזה. מסירה, מועדה וקומה

הרמב"ם והחוק כמדינת ישראל

6. המשכיר לא קיים אח חיוביו אם מסר לשוכר נכס שבזמן המסירה לא החאים מבחינת סוגו, תיאורו, איכותו או תכונותיו או מכחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים (להלן – אי־התאמה); אולם אין השוכר זכאי להסתמך על אי־התאמה בכל אחת מאלה:

אי־התאמה

- (1) הוא ידע עליה כעת כריתת החוזה;
- (2) הוא לא הודיע עליה למשכיר זמן סביר לאחר שגילה אותה או, אם הודיע כאמור, לא נתן למשכיר הזדמנות נאותה לכדוק את המושכר; פסקה זו לא תתול אם ידע המשכיר על אי־התאמה.

7. (א) המשכיר חייב, תוך זמן סביר לאחר שקיבל דרישה לכך מאת השוכר, לתקן במושכר, או בנכס שברשותו המשמש את המושכר, כל דבר השולל או המגביל הגבלה של ממש את השימוש במושכר לפי ההסכם או לפי המקובל בנסיבות (להלן – פגם), בין שהפגם היה בזמן מסירת המושכר לשוכר ובין שהתהווה לאחר מכן, וזאת פגם שהשוכר אחראי לו לפי חוק השומרים, תשכ"ז–1967, או שתיקונו, לפי ההסכם או לפי המקובל בנסיבות, אינו חל על המשכיר.

חובת תיקון המושכר

(ב) היה הנכס המושכר מיטלטלין וכשכיל השוכר לא נודעת משמעות להתוון, רשאי המשכיר לקיים את חיובו לפי סעיף זה בדרך של החלפת הנכס בנכס אחר; הוצאות ההחלפה יחולו על המשכיר.

8. היו אי־התאמת המושכר או הפגם נובעים מעובדות שהמשכיר ידע או שהיה עליו לדעת עליהן בעת כריתת החוזה ולא גילה אותן לשוכר, זכאי השוכר לזכויות לפי סעיפים 6 ו־7 על אף האמור בכל הסכם.

העלמה של אי־התאמה או פגם

9. (א) לא תיקן המשכיר את הפגם תוך זמן סביר לאחר שקיבל על כך דרישה מאת השוכר, רשאי השוכר –

תרופות בשל אי־תיקון

- (1) לתקן את הפגם ולדרוש מהמשכיר התזרת הוצאותיו הסבירות;
- (2) להפחית את דמי השכירות. כל עוד לא תוקן הפגם, לפי היחס שבין פחת שווי השכירות עקב הפגם לעומת שווייה לפי החוזה.

(ב) רצה השוכר לתקן את הפגם, עליו להודיע על כך בכתב למשכיר זמן סביר מראש.

(ג) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן השוכר שימתין לתיקונו בידי המשכיר, רשאי השוכר לתקנו כאמור בסעיף קטן (א) (1) בלי דרישה לפי סעיף 7 (א) או הודעה לפי סעיף קטן (ב).

10. היה הפגם תוצאה מנסיבות שבעת כריתת החוזה לא ידע עליהן המשכיר ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, ותיקון הפגם באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שהיה מטיל על המשכיר תיוב השונה באופן יסודי ממה שהוסכם בין הצדדים – לא יהא הפגם עילה לדרישת תיקון, לפיצויים או להחזרת הוצאות כאמור בסעיף 9 (א) (1).

פגם שאין לדרוש תיקונו

שכירות ושאלה

11. המשכיר חייב לאפשר לשוכר להשתמש במושכר במשך תקופת השכירות לפי המוסכם בין הצדדים ללא הפרעה מצדו או מטעמו. ימוש ללא
פרעה

סימן ג: חיובי השוכר

12. השוכר חייב לקבל את המושכר להחזקתו במועד ובמקום כאמור בסעיף 5. ובת קבלת
מושכר
13. (א) השוכר חייב לשלם למשכיר את דמי השכירות.
(ב) לא הוסכם על שיעור דמי שכירות או על דרך קביעתם, ישולמו דמי שכירות שהיו ראויים להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החוזה. מי השכירות
14. (א) נקבעו דמי השכירות בסכום מסוים לתקופות קצובות ישולמו, בשכירות מקרקעין – בראשית כל תקופה, ובשכירות אחרת – בסוף כל תקופה.
(ב) דמי השכירות ישולמו, באחת הדרכים המקובלות, במקום עסקו של המשכיר, ובאין לו מקום עסק – במקום מגוריו. ועד התשלום
עקמו
15. (א) היה הנכס המושכר מקרקעין ונמנע מן השוכר להשתמש בו למטרת השכירות מחמת נסיבות הקשורות במושכר או בדרכי הגישה אליו והשוכר לא ביטל את החוזה בשל כך, פטור הוא מתשלום דמי השכירות בעד הזמן שהשימוש נמנע כאמור; המשכיר רשאי, כעבור זמן סביר בנסיבות הענין, לבטל את החוזה, זולת אם הודיע לו השוכר לפני כן שהוא מוותר על הפטור מתשלום דמי השכירות.
(ב) הפטור האמור יחול רק אם בעת כריתת החוזה לא ידע השוכר על הנסיבות האמורות בסעיף קטן (א) ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לדאוגן מראש, ולא יכול היה למנען. פטור מחובת
תשלום
16. השוכר לא ישתמש במושכר אלא לפי המוסכם; אולם אם שימוש זה לא הותנה כשימוש ייחודי, רשאי הוא להשתמש במושכר שימוש אחר, ובלבד שלא יהיה בו משום פגיעה במושכר או הכבדה על המשכיר יותר מאשר לפי המוסכם. ימוש במושכר
17. השוכר חייב לאפשר למשכיר, בכל עת סבירה, לכדוק את המושכר ולבצע בו תיקונים, ובלבד שהמשכיר יודיע לו על כך זמן סביר מראש וימעיט ככל האפשר בהפרעה לשוכר. דיקת המושכר
תיקוני בידי
משכיר

ԱԼՔՇԱՆԻ ԵՄԽԷՐԸ ԱՅՈՒՆ ՎԵՐԶՆԵ

שכירות ושאלה

23. התרופות הנמוגות לצדדים לפי פרק זה באות להוסיף על הוראות חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), חשל"א – 1970, ולא לגרוע מהן. זכות כלליות אל הפרת חוזה
24. לענין חוק השומרים, תשכ"ז – 1967, יראו שוכר כשומר שכר שהמטרה של שמירת הנכס טפלה למטרה העיקרית של החזקתו. זולת חוק שומרים. תשכ"ז – 1967
25. חובות שהצדדים חבים זה לזה עקב השכירות ניחנים לקיומם. זו

פרק ב: שאלה

26. שאלה היא זכות להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיתות, כשהזכות הוקנתה שלא בתמורה. זוה שאלה
27. הוראות סעיפים 2 עד 5, 11, 12, 17, 18, 20, 21 ו-25 יחולו, כשיגריים המחויבים, גם על שאלה. זולת סעיפים
28. (א) על אי-התאמת המושאל יחולו הוראות סעיף 6, אולם היא לא תשמש עילה לפיצויים, אלא אם ידע עליה המשאל בעת כריחת החוזה והשואל לא ידע עליה. לילת תרופות
- (ב) הפרת חוזה שאלה לא חשמש עילה לתביעה אכיפה.
29. (א) המשאל רשאי לבטל את חוזה השאלה כל עוד לא מסר את המושאל לשואל, והוא רשאי לסיים את השאלה בתוך תקופתה אם מת השואל או אם המושאל ררוש למשאל לצורך עצמו, והכל בהודעה לשואל זמן סביר מראש. יום השאלה
- (ב) לא הוסכם על תקופת השאלה, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השאלה על ידי מתן הודעה לצד השני זמן סביר מראש.
30. השואל אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושאל או להשאלו בהשאלת משנה, אלא בהסכמת המשאל. עברת השאלה

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

פרק ג: שונות

31. הוראות פרק א' יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכות שהוקנתה בתמורה להשחמש בנכס שאין עמה הזכות להחזיק בו, והוראות פרק ב' יחולו, בשינויים המחוייבים, על זכות כאמור שהוקנתה שלא בתמורה. שימוש בלי החזקה
32. הספר השני של המגילה, במידה שהוא מחייב לשכירות נכסים – בטל. ביטול
33. בחוק המקרקעין, תשכ"ט – 1969 –
(1) בסעיף 3, במקום "תמורת דמי שכירות" יבוא "בתמורה";
(2) סעיף 82 – בטל;
(3) בסעיף 83, המלים "פרט לסעיף 82" – יימחקו. תיקון חוק המקרקעין, תשכ"ט – 1969
34. תחילתו של חוק זה מיום י"ד בטבת תשל"ב (1 בינואר 1972); על עסקה שנעשתה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם. תחילה והוראות מעבר

שכירות ושאלה

1. שכירות היא זכות שהוקנתה בחמורה (להלן – דמי שכירות), להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיחות.

זוהי השכירות

...שהשכירות מכירה לזמן קצוב¹ היא. שכירות, ז, א

¹ כן אמרו בבבא מציעא נו ע"ב לענין אונאה (ראה פרק ג מהלכות מכירה הלכה יט) וסובר רבינו שלכל הדברים שכירות כמכר (ולא כדעת התוספות בבבא מציעא נו ע"ב דיבור המתחיל "והא"י").
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רכו, לה.

...והשוכר קנה הגוף לפרותיו עד זמן קצוב בדמים שנתן.

שאלה ופקדון, א, ה

וראה עוד הלכות מכירה פרק כג הלכה ח, במקורות לסעיף 3 לחוק המקרקעין.

2. (ג) הוראות פרק זה יתולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון וכאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.

תולה

כָּשֶׁם שֶׁמִתְנָה אָדָם כָּל תְּנָאֵי שְׂרָצָה בְּמִקְחָ וּמִמְכָּרָ
כֶּף מִתְנָה בְּשִׁכְרִית, שֶׁהַשְׂכִּירָה מְכִירָה לְזִמְן קָצוּב²
הִיא. וְכָל שֶׁמִּמְכְּרוּ בְּנִכְסֵי מִמְכָּר³, שׁוֹכֵר⁴ שְׂכִירָתוֹ
שְׂכִירָתוֹ. וְכָל שֶׁאֵין לוֹ לְמַכּוֹר⁵ כֶּף אֵין לוֹ לְשׁוֹכֵר
אֶלָּא אִם בֶּן יֵשׁ לוֹ פְּרוֹת בְּלִבָּד בְּאוֹתָהּ הַקֶּקֶע⁶ —
הָרִי זֶה שׁוֹכֵר⁷ וְאֵינוֹ מוֹכֵר⁸.

שכירות, ז, א

¹ ואם נתקיים התנאי נקנה הדבר שהוקנה, ואם לא נתקיים לא קנה כמו שנתבאר בפרק יא מהלכות מכירה הלכה א. ² כן אמרו בבבא

על ארבעה חלקים

וְתָכֵן מְזוֹנוֹת⁷ שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם; יֵתֵר עַל זֶה —
הַשּׂוֹכֵר מְעַבֵּב, מִפְּנֵי שְׁאִפְשָׁר לוֹ לִקְנוֹת בְּכָל מְלֹן
וּמְלֹן⁸. לְפִיכָךְ אִם אֵין שָׁם מֵאֵין יִקְנֶה⁹ — מְנִיחַ
עָלָיו מְזוֹנוֹתָיו וּמְזוֹנוֹת בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל כָּל אוֹתָהּ
הַדֶּרֶךְ¹⁰. וְכָל אֱלוֹ הַדְּבָרִים בְּשׂוֹכֵר סֶתֶם וּבְמָקוֹם
שֶׁאֵין מְנַהֵג יְדוּעַ; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מְנַהֵג — הַכֹּל
לְפִי הַמְּנַהֵג¹¹.

שכירות ר, ח

¹ בבא מציעא עט ע"ב. ² בגדים שיצטרך להם כשיגיע למחוז
חפצו להחליף בגדי הדרך (שיטה מקובצת שם בשם הריטב"א).
³ כד המים. ⁴ עד שיגיע למחוז חפצו. ⁵ אינו רגיל בכך.
⁶ שהוא פוגש בדרכו. ⁷ בדפוס רומא; ומזונות. ⁸ שהחמר דרכו
לחזור אחר מזונותיו ומזון החמור בכל מקום שהם חונים ללינת
לילה. ⁹ שאין עוברים במקום ישוב. ¹⁰ בבא מציעא עט ע"ב.
¹¹ כמו שאמרו בענין שכירות פועלים (בבא מציעא פג ע"א): "הכל
כמנהג המדינה" (מגיד משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שח, ג.

הַמְּשַׁכֵּר¹ בֵּית לַחֲבֵרוֹ בְּבִירָה גְדוֹלָה² — מְשַׁתְּמֵשׁ³
בְּזִיזֵיהָ וּבְכִתְלֶיהָ⁴ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת⁵ וּבַתְּרִבָּן שֶׁל
חֲצֵר⁶ וּבְרַחֲבָה⁷ שְׁאֲחֹרֵי הַפְּתִים⁸. וּמָקוֹם שֶׁנִּהְיֶה
לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּעֶבֶי הַפְּתָלִים⁹ — מְשַׁתְּמֵשׁ בְּעֶבֶי
הַפְּתָלִים. וּבְכָל אֱלוֹ הַדְּבָרִים הוֹלְכִין אַחֵר מְנַהֵג
הַמְּדִינָה¹⁰ וְהַשְׁמוֹת¹¹ הַיְדוּעִין לָהֶם, כְּדֶרֶךְ שְׁאֲמָרְנוּ
כְּעֵינִן מִקֶּחַ וּמִמְכָּר¹².

שכירות ו, א

¹ בבא בתרא ו ע"ב. ² בנין גדול המכיל דירות רבות ולא פורש
בחווה השכירות זכות השימוש, שהשוכר קונה בחצר ובמבנים
הנמצאים בשטח המקיף את הבירה, וגם אין מנהג מוסכם באותו

מקום. ³ השוכר. ⁴ בחורים שבכתלים החיצוניים המקיפים את הכירה. ⁵ שטח של ארבע אמות, מחוץ לחלק הכותל שממול הבית ששכר. ⁶ גינת החצר, שמגדלים בה עשבים ופרחים לרענן את האוויר (כרב נחמן בבבא בתרא ו ע"ב). ⁷ מגרש פנוי. ⁸ כדבא שם, שכל שוכר בית, מן הסתם על דעת שיהיה לו רשות להשתמש במקומות אלו שוכר. ⁹ שוכדי עליה משתמשים בגג הכותל. ¹⁰ כלומר, הדינים שלמעלה נאמרו במקום שאין מנהג ידוע, אבל אם יש מנהג קבוע — הכול כפי המנהג המקובל. ¹¹ המונחים המגדירים תנאי השכירות, שמן הסתם על דעת המנהג נעשתה השכירות. ¹² ראה פרק כו מהלכות מכירה. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, סיג, א.

שָׂכַר לוֹ בֵּית סֵתָם¹ לְלִינָה — אֵין פְּחוֹת מִיּוֹם אֶחָד² ;
לְשִׁבְתָּהּ³ — אֵין פְּחוֹת מִשְׁנֵי יָמִים⁴ ,
לְנִשְׁוֹאֵין — אֵין פְּחוֹת מִשְׁלָשִׁים יוֹם⁵ .
שכירות ו, ו

¹ רי"ף בבא מציעא פרק השואל בשם הירושלמי (וראה תוספתא בבא מציעא פרק ח ה"א). ² שהשוכר ללינה סתם — על דעת לילה ויום שוכר (שיטה מקובצת לבבא מציעא קא ע"ב בשם הר' יונתן). ³ לשבת. ⁴ כלומר, גם יום הששי בכלל, כדי להכין צרכי שבת (שם). ⁵ ששמחת נשואין נמשכת שלושים יום כמו שאמרו (ראה כתובות ח ע"א) שעד שלושים יום כל סעודה שהחתן עושה סתמא מפני הנשואין היא ומברכים "שהשמחה במעונו" וכן אמרו (שם ד ע"א): אין מונעין תכשיטים מן הכלה כל שלושים יום.

השֹׂכֵר¹ אוּ הַמִּקְבֵּל שָׂדֶה מִחֲבֵרוֹ מְקוֹם שְׁנֵהֲגוֹ
לְקַצֹּר² — יִקְצֹר וְאֵינוֹ רֹשֵׁאי לְעַקֹּר³ ; לְעַקֹּר —
יִעַקֹּר וְאֵינוֹ רֹשֵׁאי לְקַצֹּר, וְשְׁנֵיהֶם מְעַפְּבִין זֶה עַל
זֶה⁴ . וּמְקוֹם שְׁנֵהֲגוֹ לְחֵרוֹשׁ אַחֲרָיו⁵ — יִחְרוֹשׁ⁶ .
מְקוֹם שְׁנֵהֲגוֹ לְהִשְׁכִּיר⁷ אֵילָנוֹת עַל גִּב קֶרְקַע⁸ —

מִשְׁכִּירִין⁹ וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהַשְּׂכִיר לֹא סָתַם בְּפָחוֹת מִן
הַיָּדוּעַ¹⁰. וּמִקֹּם שֶׁנִּהְיָ שָׁלָא לְהַשְׂכִּיר אֵילָנוֹת —
אֵין לֹא אֵילָנוֹת אֶף-עַל-פִּי שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בִּיתָר עַל
הַיָּדוּעַ¹¹. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה¹². שכירות, ח, ו

¹ בבא מציעא קג ע"ב. ² במגל, וקני השבלים נשארים בקרקע.
³ עם השורש. ⁴ כשאחר מהם רוצה לשנות מן המנהג. בעל
הקרקע מעבב לעקור במקום שנהגו לקצור, בטענה, שרוצה שישארו
בשרה הקשין של התבואה לאחר הקצירה לזבל הקרקע; והחוכר או
המקבל מעבב, בטענה, שהקצירה קלה היא מן העקירה. ובמקום
שנהגו לעקור בעל הקרקע מעבב לקצור, בטענה, שהוא רוצה בשרה
נקיה, ואינה צריכה לזבל, והחוכר או המקבל מעבב, בטענה, שצריך
הוא לחלקו בקש (שהמקבל נוטל חלקו גם מהקש, ראה להלן הלכה
י) למאכל בהמותיו (שם). ⁵ אחר הקצירה או העקירה כרי להפוך
שרשים של עשבים רעים שבשרה ולהשמידם, שלא יחזרו ויצמחו
לכשתזרע. ⁶ ואמרו בגמרא שם, שאפילו ניכש השרה מעשביה
הרעים בעור שהתבואה בקמתה, אינו נפטר בזה מלחרוש אחר
הקצירה או העקירה. ⁷ בבא מציעא קג ע"ב. ⁸ שאגב הקרקע
נוטל השוכר גם מפירות האילנות — אף על פי שאינו טורח בהם.
⁹ כלומר, מן הסתם הם מושכרין. ¹⁰ מהשער המקובל באותו
מקום, שלא התנה על כך בשעת השכירות — מתקבל על הרעת.
שכמנהג המדינה השכיר ולפיכך אין בעל השרה יכול לטעון
השכרתי בפחות מן המקובל, על מנת שלא תיטול מפירות האילנות.
¹¹ אין המקבל יכול לטעון ששכרו ביותר מהמקובל על דעת
שיהיה לו גם מפירות האילנות, שמן הסתם כמנהג המדינה שכר
(שם). ¹² כלומר, וכל הבא לשנות — עליו להתנות על כך בשעת
השכירות.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שכ, ד.

השואל¹ פִּנְדֵק מִחֲבָרוֹ לְלִינָה — אֵין פָּחוֹת מִיּוֹם
אֶחָד; לְשִׁבְתָּהּ² — אֵין פָּחוֹת מִשְׁנֵי יָמִים;

לְנִשְׁוֹאִים³ — אֵין פְּחוֹת מְשֻׁלְשִׁים יוֹם. שְׁאֵל חֲלוּק
מִחֲבָרוֹ לִילָף בּוֹ לְבֵית הָאֶבֶל — כְּדֵי שְׂיִלָּף
וַיִּחְזֹר⁴; שְׁאֵלוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתָּה — כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם;
שְׁאֵלוֹ לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁתָּה שְׁלוֹ — אֵין פְּחוֹת מְשֻׁבָּעָה
יָמִים.

שאלה ופקדון, א. י

¹ תוספתא בבא מציעא פרק ח הלכה יא. ² לשבת. ³ של השואל
עצמו. ⁴ אין דרכם של בני אדם לשהות זמן רב בבית האבל.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, סיב. ה.
ראה עור מקורות לסעיפים 25-26 לחוק החווים (חלק כללי).

וְזֶה עֵקֶר גְּדוּל: בְּכָל־דְּבָרֵי מִשָּׂא וּמִתָּן הוֹלְכִין אַחֵר
לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם וְאַחֵר הַמְּנַהֵג.

שכירות כו. ח

ראה עור מקורות לסעיפים 25-26 לחוק החווים (חלק כללי).

7. (א) המשכיר חייב, תוך זמן סביר לאחר שקיבל דרישה לכך מאת השוכר,
לתקן במושכר, או בנכס שכרשוחו המשמש את המושכר, כל דבר השולל או
המגביל הגבלה של ממש את השימוש במושכר לפי ההסכם או לפי המקובל
בנסיבות (להלן – פגם). בין שהפגם היה בזמן מסירת המושכר לשוכר ובין
שהתהווה לאחר מכן, זולת פגם שהשוכר אתדאי לו לפי חוק השומרים,
תשכ"ז – 1967, או שתיוגנו, לפי ההסכם או לפי המקובל בנסיבות, אינו חל על
המשכיר.

חובת תיקון
המושכר

(ב) היה הנכס המושכר מיטלטלין וכשביל השוכר לא נודעת משמעות
לזהותו, רשאי המשכיר לקיים את חיוכו לפי סעיף זה בדרך של החלפת הנכס
בנכס אחר; הוצאות ההחלפה יתולו על המשכיר.

8. היו אי-התאמת המושכר או הפגם נובעים מעובדות שהמשכיר ידע או
שהיה עליו לדעת עליהן בעת כריתת החוזה ולא גילה אותן לשוכר, זכאי השוכר
לזכויות לפי סעיפים 6 ו-7 על אף האמור בכל הסכם.

העלמה של אי-
התאמה או פגם

שכירות ושאלה

9. (א) לא תיקן המשכיר את הפגם חוך זמן סביר לאחר שקיבל על כך דרישה מאת השוכר, רשאי השוכר –

רופת בשל
י"תיקון

- (1) לתקן את הפגם ולדרוש מהמשכיר החזרת הוצאותיו הסבירות;
- (2) להפחית את דמי השכירות, כל עוד לא תוקן הפגם, לפי היחס שבו פתח שווי השכירות עקב הפגם לעומת שווייה לפי החוזה.
- (ב) רצה השוכר לתקן את הפגם, עליו להודיע על כך בכתב למשכיר זמן סביר מראש.

(ג) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן השוכר שימתין לתיקונו בידי המשכיר, רשאי השוכר לתקנו כאמור בסעיף קטן (א)(1) בלי דרישה לפי סעיף 7(א) או הודעה לפי סעיף קטן (ב).

10. היה הפגם תוצאה מגסיבות שבעת כריתת החוזה לא ידע עליהן המשכיר ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, ותיקון הפגם באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שהיה מטיל על המשכיר חיוב השונה באופן יסודי ממה שהוסכם בין הצדדים – לא יהא הפגם עילה לדרישת תיקון, לפיצויים או להחזרת הוצאות כאמור בסעיף 9(א)(1).

גם שאין לדרוש
יקונו

הַשׁוֹכֵר אֶת הַבֵּהֱמָה¹ וְחִלְתָּהּ², או נִשְׁתַּטֵּית, או נִלְקְחָה לַעֲבֹדֶת הַמֶּלֶךְ, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִין סוּפָה לַחֲזוֹר³ אִם נִלְקְחָה דֶּרֶךְ הַלִּיכָה⁴ – הָרִי הַמִּשְׁפִּיר אוֹמֵר לַשׁוֹכֵר: הָרִי שֶׁלֹּךְ לַפְּנִיף⁵ וְחֵיב לָתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מִשְׁלָם⁶. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁷? בְּשִׁשְׁכָּרָה לְשֹׂאת עָלֶיהָ מִשׁוּי שְׂאֵפֶשֶׁר לְהַשְׁלִיכוֹ בְּלֹא הַקְפָּדָה⁸; אֲבָל אִם שְׂכָרָה לְרִכּוּב עָלֶיהָ אוֹ לְשֹׂאת עָלֶיהָ כְּלִי זְכוּכִית וְכִיּוּצָא בָהֶן – חֵיב לְהַעֲמִיד לוֹ תַּמּוֹר אַחֲרָי⁹ אִם שָׂכַר מִמֶּנּוּ תַּמּוֹר¹⁰; וְאִם לֹא הָעֵמִיד – יִחְזֹר הַשָּׂכֵר¹¹ וְיִחְשׁוֹב עִמּוֹ עַל שְׂכָר כְּמָה שֶׁהֵלֵךְ בָּהּ¹².

שכירות, ה, א

¹ משנה בבבא מציעא עח ע"א וגמרא שם. ² בברקית, שעלה תבלול בעיניה הגורם עוורון או שתקף אותה עש האוכלת רגליה (גמרא שם), ועדיין ראויה היא למלאכה (טור סימן שי). ³ שם, כשמואל. ⁴ כלומר, לא יצא הצו מן המלך אלא להחרים הבהמות

הדין שבגלוקחה לעבורת המלך אומר לו הרי שלך לפניך מבוסס (כמו שבאדנו למעלה הערה 5) על טענת המשכיר, שבסיבת השוכר נגרם לבהמה שתלקח וטענה זו כוחה יפה גם בשכרה לרכיבה או למשא כלי זכוכית (בבא מציעא ע"ט ע"א בשם רבי שמעון בן אלעזר: "השוכר את החמור לרכוב עליה והכריקה (חלתה בעיניה או ברגליה. ראה בבא מציעא ע"ח ע"ב) או שנשתתה חייב להעמיד לו חמור אחר וכו' אמר רב פפא וכלי זכוכית כלרכוב עליה דמי" פירוש, דין משא כלי זכוכית כדין רכיבה).¹⁰ וכדפוס וונציא גוסף: "או כהמה אחרת כאותה ששכר" כלומר, המשכיר חייב להעמיד כמין הבהמה שהשכיר לו, כגון אם השכיר חמור לא יעמיד לו סוס (בתוספתא בבא מציעא בפרק ז הלכה ה: המשכיר בהמה לחברו לא ישנה לו (המשכיר) את הבהמה. השכיר לו חמור לא יושיבנו על הפרד וכו').¹¹ אפילו הקדים לו השוכר שכרו והוא בחזקת המשכיר.¹² כלומר, זה שאמר חייב להעמיד חמור אחר הכונה שאם המשכיר רוצה בכל השכר כפי שהוסכם בעסקת השכירות — יעמיד לו חמור אחד ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך, אבל אם אין ברצונו להמשיך בעסקת השכירות הרשות בידו (מגיד משנה) ומחזיר לשוכר השכר שקיבל בער שארית הדרך שלא הלכה הבהמה ומעכב בידו השכר בעד הדרך שכר הלך כה, שהרי נהנה השוכר כמה שהגיע עד כאן וכידו לשכור בהמה אחרת להמשיך בדרכו (ראה גמרא ע"ט ע"א ובתוספות בדיבור המתחיל "אילו").

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, סי' א.

מִתָּה הַבְּהֵמָה או נִשְׁכְּרָה¹, בֵּין שְׂכָרָה לְשֵׂאת² בֵּין שְׂכָרָה לְרִכּוֹב, אִם אָמַר לוֹ: חֲמֹר סֵתֶם³ אֲנִי מִשְׁפִּיר לָךְ — חֵיב לְהַעֲמִיד לוֹ חֲמֹר אַחֵר⁴ מִכָּל מְקוֹם⁵; וְאִם לֹא הָעֵמִיד — יֵשׁ לְשׁוֹכֵר לְמַכּוֹר הַבְּהֵמָה⁶ וְלִקַּח בָּהּ בְּהֵמָה אַחֶרֶת, או שׁוֹכֵר⁷ בְּהֵמָה בְּדָמֶיהָ אִם אֵין בְּדָמֶיהָ לִקַּח⁸ עַד שִׁיגִיעַ לְמְקוֹם שִׁפְסָק בּוֹ⁹. אָמַר לוֹ: חֲמֹר זֶה¹⁰ אֲנִי שׁוֹכֵר לָךְ, אִם

שְׂכָרָה לְרִכּוּב עָלֶיהָ אוֹ לְכָלִי זְכוּכִית נִמְתָּה בְּחֻצֵי הַדֶּרֶךְ, אִם יֵשׁ בְּדַמְיָהּ לֶקַח בְּהֵמָה אַחֶרֶת — יִקַּח¹¹; וְאִם אֵין בְּדַמְיָהּ לֶקַח — שׁוֹכֵר אֶפְלוּ בְּדַמִּי כָּלָה¹² עַד שֶׁיִּגְיַע לְמָקוֹם שֶׁפָּסַק עִמּוֹ. וְאִם אֵין בְּדַמְיָהּ לֶקַח וְלֹא לְשׁוֹכֵר — נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁל חֻצֵי הַדֶּרֶךְ¹³ וְאֵין לוֹ עָלָיו אֲלֵא תַרְעֻמַּת¹⁴. שְׂכָרָה לְמִשְׁאָה — הוֹאִיל וְאָמַר לוֹ "חֲמוֹר זֶה" וּמֵת בְּחֻצֵי הַדֶּרֶךְ — אֵינוֹ חַיֵּב לְהַעֲמִיד לוֹ אַחֵר, אֲלֵא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁל חֻצֵי הַדֶּרֶךְ וּמַנִּיחַ לוֹ נִבְלָתוֹ¹⁵.

שכירות, ה, ב

¹ ואינה ראויה למלאכה כלל. ² משא שאפשר להשליכו בלא הקפדה. ³ ואם כן קיבל עליו לספק לו חמור עד שישלים העברת משאו או רכיבתו. ⁴ משנה בכבא מציעא ע"א. ⁵ בין אם יש למשכיר משלו ובין שצריך לשכור. כלומר, אפילו אם אין למשכיר חמור משלו — חייב לשכור חמור אחר ולהעמידו לשוכר, ואם לא העמיד — מפסיד כל דמי השכירות (רבינו בפירושו למשנה כותב: "לא יחשב שום דבר מן השכירות". ראה לחם משנה). וטעמו של דבר: שהמשכיר קיבל עליו לספק חמור עד שישלים מטרת שכירותו, ואם אינו מקיים התחייבותו פקעה גם התחייבותו של השוכר לשלם לו דמי שכירות. ⁶ שבזה שמסר הבהמה לרשות השוכר וקנאה השוכר במשיכה למלא בה תנאי השכירות — נשתעבדה גם לאחר מותה לממן בנבלתה השלמת מלאכתו כפי שהוסכם בחוזה. למעלה (בהלכה א) בדין חלחה בשכרה לרכיבה לא ניתנה רשות לשוכר למוכרה, שלא אמרו זאת, אלא במקום שאין לבהמה תקנה, כגון מתה או נשברה ואין אפשרות לרפאותה, ואנו אומרים שהשכירות משעבדת את הבהמה לשוכר ומשום כך רשאי הוא למכור את נבלתה כדי לקיים תנאי השכירות והרי בין כך ובין כך עומדת היא למכירה, אבל בחלחה, שעומדת היא לרפאותה, אין סבדא לומר שהמשכיר שעבד הבהמה לשוכר שיהיה כיכולתו למוכרה, שהרי אינה עומדת להימכר (נתיבות המשפט סימן שי"ס ק"ד). ⁷ בכא מציעא ע"א כשמואל בהשכירו חמור זה והוא הדין

בחמור סתם.⁸ אם דמי הנבילה אינם מספיקים כדי לקנות בהמה אחרת. משמע, שאם רמי הנבילה מספיקים לקנות חמור אחר אינו רשאי לשכור על חשבון המשכיר.⁹ ואם אין בדמיה לא ליקח ולא לשכור – אין מחייבים את המשכיר להשלים את ההפרש, מפני שלא שעבר אלא את החמור, אבל לא שאר נכסיו (מגיר משנה). ובמקרה זה מפסיד המשכיר כל שכרו, אם אינו מעמיר לו חמור אחר כמו שביארנו למעלה (הערה 5).¹⁰ כלומר, חמור זה אני משכיר לך ואיני מקבל עלי לספק לך חמור אחר אם ימות.¹¹ שהבהמה משועבדת לו אפילו לאחר מותה כששכרה לרכיבה (וראה להלן הערה 15 ברין שכרה למשא).¹² בבא מציעא עט ע"א כשמואל.¹³ שהרי נהנה השוכר במה שהגיע ער כאן (בבא מציעא עט ע"א).¹⁴ שם. כלומר, אף שאין לשוכר תביעת ממון על המשכיר רשאי הוא להתרעם על המשכיר בגלל העוול שעשה לו בזה שהשכיר לו בהמה כחושה ואין תרעומתו תרעומת חנם האסורה (בשם רבי ישראל סלנטר – בספר אור ישראל – נתיבות אור).¹⁵ למשכיר, שאין נבלת החמור משועבדת לשוכר ליקח או לשכור חמור אחר בדמיה שלשון "חמור זה" שהתנה המשכיר בעת השכירות משמעותה, שאינו מתחייב להעמיד לו חמור אחר עד שישלים השוכר מלאכתו אפילו לא מרמי החמור שמשכירו אם ימות, שאינו משעבד את החמור לשוכר אלא למלאכה שהתנה עמו. ולא אמרו שדמי החמור משועבדים לשוכר – אף ב"חמור זה" – אלא בשכרו לרכיבה או לכלי זכוכית (כמבואר למעלה). שלכך פירש השוכר מטרת השכירות – אף על פי שבשכרו למשא סתם רשאי הוא לא להשתמש בחמור לכל מטרה שהיא – כדי שיהיה החמור משועבד לו גם לאחר מיתתו, שהשוכר לרכיבה או לכלי זכוכית מקפיד שלא יהיו לו עיכובים בדרכו (דאה טורי זהב סימן שי). רבינו למד הבדל זה בין רכיבה לבין משא ממה שאמרו שם (לפי נוסחת הרי"ף): "השוכר את החמור לרכוב עליו ומתה לו בחצי הדרך אמר רב אם יש בדמיה וכו'", משמע שרק בשכרו לרכיבה (או לכלי זכוכית שדינה כרכיבה) משועבדים דמי החמור לשוכר, אבל אם שכרו למשא סתם – לא (ורעז הראב"ד בהשגה, שאין הפרש בין רכיבה למשא, ובשניהם החמור משועבד לשוכר, וזה שאמרו בגמרא לרכוב עליו, לאו דוקא אמרוהו).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, סי' ב.

השוכר את הספינה¹ וטבעה לו בחצי הדרך, אם אמר לו: ספינה זו אני משכיר לך ושכרה השוכר להוליך בה יין סתם², אף-על-פי שנתן לו השוכר — יחזיר כל השכר³, שהרי זה אומר לו: הבא לי הספינה עצמה ששכרתי שהקפדה גדולה יש בספינה זו ואני אביא יין מכל מקום ואוליך בה⁴. אמר לו: ספינה סתם אני משכיר לך ושכרה השוכר להוליך בה יין זה, אף-על-פי שלא נתן לו מן השכר כלום — חייב לתן כל השכר, שהרי אומר לו: הבא לי היין עצמו ואני אביא לך ספינה מכל מקום ואוליכו⁵. אבל צריך לנכות פרי הטרח של חצי הדרך⁶, שאינו דומה המטפל בהולכת הספינה ליושב ובטל⁷. אמר לו: ספינה זו אני משכיר ושוכר השוכר להוליך בה יין זה, אם נתן השוכר — אינו יכול להחזירו; ואם לא נתן — לא יתן, שאין זה יכול להביא הספינה עצמה ולא זה יכול להביא יין עצמו⁸. שכר ספינה סתם ליין סתם⁹ — הרי אלו חולקין השכר¹⁰.

שכירות, ה. ג.

¹ בבא מציעא עט ע"א. ² כל יין שירצה. ³ אפילו בעד חצי הדרך שכר הוביל — מחזיר, שלא אמדו שהשוכר משלם שכר חצי הדרך (כמבואר למעלה הלכות א—ב) אלא במקום שנהנה מהובלת מטענו, אבל כאן הלוא היין טבע ואבד — אין לשוכר לשלם כלום (ראה תוספות בבא מציעא עט ע"א בדיבור המתחיל "אילימא"). ⁴ כלומר ומאחר שאין ביד המשכיר למלא תנאי "ספינה זו" שבחוזה השכירות — שהרי טבעה, וביד השוכר למלא, שהדי ליין סתם שכרו ובאפשרותו להביא יין, הרי המשכיר אינו מקיים את מה שקיבל על עצמו ולכן מחזיר כל השכר. ואין המשכיר יכול להציע ספינה אחרת במקום הספינה שטבעה ולהמשיך בהסכם

שכירות ושאלה

השכירות, שיש לשוכר זכות, כהסתמכות על תנאי "ספינה זו" שבחוזה השכירות, לתבוע מילוי החוזה כפי הפרטים שנקבעו בו בשלימות (רי"ף שם). והוסיף רבינו נימוק בטענת השוכר, "שהקפדה גדולה יש בספינה זו" כלומר ספינה זו שטבעה שכרתייה אחר שבדקתי ובחנתי מבנה ומצבה וכל פרטי הליכותיה ואיני מוכן לקבל ספינה אחרת שתעמיד במקומה (ראה משנה למלך).⁵ והרי העיכוב בקיום החוזה מצד השוכר בא, ולכן משלם בעד כל הדרך כפי שהוסכם.⁶ שהיה על המשכיר – הספן – לטרוח בהולכת הספינה אלמלא טבעה.⁷ כלומר יש לחשב התשלום בעד חצי הדרך – שהמשכיר מקבל בעדו שכר – פחות הסכום שאדם מוכן שינכו לו משכרו, כדי שלא יצטרך לעבוד ולטרוח אלא יהא יושב ובטל (רי"ף שם).⁸ כלומר מאחר שלא המשכיר ולא השוכר בידם למלא אחר תנאי השכירות – אנו מחליטים המעות ביד המוחזק ויד התובע על התחלונה, שאין להוציא המעות מן המוחזק מטעם שלא קיים תנאו אלא אם כן נתקיימו מצד התובע, ומאחר שאין ביד התובע לקיים תנאו – מפסיד כל שכרו.⁹ ורשאי המשכיר להעמיד ספינה אחרת – והשוכר יין אחד, אבל שניהם לא מילאו תנאי השכירות.¹⁰ אם הקדים השוכר השכר, המשכיר מחזיר שכר חצי הדרך הנותר, ואם לא הקדים, השוכר משלם בעד חצי הדרך שנסעו (גמרא בבא מציעא ע"ט ע"א) ואין המחזיק יכול לטעון – כמו בספינה זו ויין זה – אין לי להחזיר השכר לפני שהתובע מילא תנאו, מפני שיש לתובע טענה נגדית: מוכן אני למלא התנאי ולהביא יין, אבל אין להטיל עלי למלא התנאי, לפני שהמשכיר ממלא תנאו להעמיד ספינה ואינני מאמינו שיעשה זאת ונמצא שאני טורח ומפסיד מעותי (רא"ש בבא מציעא פרק ו' סימן יא) ויוצא מזה, שאם אחד משניהם מילא תנאו ואין השני ממלא – מוציאין השכר אפילו מן המוחזק, מאחר שאינו ממלא תנאו (מגיד משנה בשם הרמב"ן).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיא, ב – ה.

בית זה אני משכיר לך, ואחר שהשכירו נפל –
אינו חייב לכנותו¹ אלא מחשב על מה שנשתמש בו

וּמִחֲזִיר² לֹא שְׂאֵר הַשְּׂכִירוֹת³; אֲבָל אִם סָתְרוּ —
חַיֵּב לְהַעֲמִיד לֹא בֵּית אַחֵר אוֹ יִשְׁכִּיר לֹא כְּמוֹתוֹ⁴...

שכירות, ה, ו

¹ כבא מציעא קג ע"א. שהרי כית זה השכיר ולא התחייב לבנות לו בית חדש. ² המשכיר אם הקדים השוכר השכר. והוא הדין אם לא הקדים שהשוכר משלם בעד פרק זמן שדר בו ונהנה. ³ ואין לשוכר רשות למכור אכני הבית ועציו ולשכור בדמיהם בית אחר כמו למעלה בהלכה ב בדין חמור זה לרכוב. וטעם ההבדל מבואר במגיר משנה: חמור שמת — נבלתו עומדת להמכר, והמשכיר שעבד לשוכר את החמור ואת נבלתה, אבל "בית זה" משמע כל זמן שהוא ראוי לדירה ולא למכור העצים והאכנים, שאינם עומדים להמכר אלא לבנות הבית מחדש. ואין לחייבו להעמיד לרשות השוכר את הבנין החדש מפני שבית זה השכירו. ⁴ כמדת הבית וכצורתו שהשכירו. שלא אמרו בבית זה שאינו חייב לבנותו אלא כשנפל הבית מאליו, אבל במקום שהמשכיר סתרו בלי הסכמת השוכר חייב להעמיד לו בית אחר. ופשוט, שהשוכר יכול לעכב שלא יסתור (מגיר משנה).

הַשְּׂכִיר¹ לֹא בֵּית סָתָם² וְאַחֵר שֶׁנָּתַן לֹא בֵּית נָפֵל —
חַיֵּב לְבָנוֹתוֹ, אוֹ יִתֵּן לֹא בֵּית אַחֵר; וְאִם הָיָה קָטָן מִן
הַבֵּית שֶׁנָּפֵל — אֵין הַשּׁוֹכֵר יָכוֹל לַעֲכָב עָלָיו³, וְהוּא
שִׁיהֵיָה קְרוֹי: בֵּית⁴, שֶׁלֹּא הַשְּׂכִיר אֱלָא בֵּית סָתָם⁵.
אֲבָל אִם אָמַר לֹא: בֵּית כְּזֶה⁶ אֲנִי מְשַׁכֵּיר לָךְ — חַיֵּב
לְהַעֲמִיד לֹא בֵּית כְּמִדַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ שֶׁל בֵּית
זֶה שֶׁהָרָאָהוּ, וְאִינוֹ יָכוֹל לֹמַר לוֹ: לֹא הָיָה עֲנִין
דְּבָרֵי אֱלָא שִׁיהֵיָה קְרוֹב לְנֶהָר אוֹ לְשׁוּק אוֹ לְמַרְחָץ
כְּזֶה — אֱלָא חַיֵּב לְהַעֲמִיד לֹא בֵּית כְּמִדַּתוֹ
וּכְצוּרָתוֹ⁷. לְפִיכָךְ⁸ אִם הָיָה קָטָן — לֹא יַעֲשֶׂנוּ

גָּדוֹל⁹; גָּדוֹל — לֹא יַעֲשֶׂנוּ קָטָן; אֶחָד — לֹא יַעֲשֶׂנוּ שְׁנַיִם; שְׁנַיִם — לֹא יַעֲשֶׂנוּ אֶחָד. וְלֹא יִפְחֹת מִן הַחֲלוֹנוֹת שֶׁהָיוּ בּוֹ וְלֹא יוֹסִיף עָלֵיהֶן אֶלָּא מַדְעַת שְׁנֵיהֶם¹⁰.

שכירות, ה, ז

¹ בבא מציעא קג ע"א. ² ולא קבע מרחו וצורחו. ³ רי"ף שם וכן משמע בגמרא. ⁴ שראוי לדירה, כלומר שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות (נימוקי יוסף שם). ⁵ וביר המשכיר היה להעמיד לו מחחילה בית קטן כזה שהוא מעמיד לו עכשיו, ונפילת הבית הראשון אינה מעניקה לשוכר זכויות חדשות. ⁶ שקיבל עליו המשכיר להשכיר לו בית והרגימו בית מסוים ואמר לו כזה. ⁷ בגמרא בבא מציעא קג ע"א. ⁸ אם נפל הבית אחד שהשכירו. ⁹ יש בני אדם שמעדיפים דידה קטנה. ¹⁰ בבא מציעא קג ע"א. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, יז.

הַמְשָׁכִיר עָלֶיהָ סֵתֶם¹ — חָיֵב לְהַעֲמִיד לּוֹ עָלֶיהָ². אָמַר לוֹ: עָלֶיהָ זֶה שָׁעַל גְּבִי בֵּית זֶה אֲנִי מְשָׁכִיר לָךְ — הָרִי שְׁעָבַד בֵּית לְעָלֶיהָ³, לְפִיכָךְ אִם נִפְתְּחָה⁴ הָעָלֶיהָ בְּאַרְבָּעָה טַפָּחִים⁵ אוֹ יֵתֵר — חָיֵב הַמְשָׁכִיר לְתַקֵּן; וְאִם לֹא תִקֵּן — הָרִי הַשּׁוֹכֵר יוֹרֵד וְדָר בְּבֵית עִם בָּעַל הַבַּיִת⁶ עַד שִׁיתַּקֵּן. הָיוּ שְׁתֵּי עָלִיּוֹת זֶה עַל גְּבִי זֶה⁷ וְנִפְתְּחָה הָעָלִיּוֹנָה — דָּר בְּתַחְתּוֹנָה⁸. נִפְתְּחָה הַתַּחְתּוֹנָה — הָרִי זֶה סָפַק אִם יְדוּר בְּעָלִיּוֹנָה אוֹ בְּבֵית⁹, לְפִיכָךְ לֹא יְדוּר; וְאִם דָּר — אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם¹⁰. מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד¹¹ שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ: רָלִית¹² זֶה שָׁעַל גְּבִי הַפֶּרֶסֶק הַזֶּה אֲנִי מְשָׁכִיר לָךְ וְנִעְקַר אֵילָן הַפֶּרֶסֶק מִמְּקוֹמוֹ, וּבֹא מַעֲשֵׂה לְפָנַי חֲכָמִים וְאָמְרוּ לוֹ: חָיֵב אַתָּה לְהַעֲמִיד

הפרסק פל זמן שהדלית קימת¹³. וכן כל פיוצא בנה.

שכירות, ה, ח

¹ בבא מציעא קטז ע"ב. ² אם נפלה זו שהעמיד לו חייב להעמיד לו אחרת. ³ שאם לא כן לשם מה הוסיף: "שעל גבי בית זה" ולא הסתפק באמרו: "עלייה זו". ולכן אנו מפרשים כוונתו, שאם יארע קלקול בעליה ולא יתקנו הרי הבית שלמטה משועבד לשוכר, כמו שמבאר רבינו והולך. ⁴ נתקלקלה. ⁵ על פני שטח של ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (בבא מציעא קטז ע"ב כשמואל). ⁶ ביחד, אבל אינו יכול לדרוש שבעל הבית יצא מדירתו בבית שלמטה ויעמיד לו את כולה, שעל דעת כן לא שיעבדו. ⁷ בית בן שלש קומות והשכיר הקומה העליונה, ואמר לו: עליה זו שעל גבי בית זה. ⁸ בעלייה התחתונה, ואינו יכול לירד ולדור בבית שלמטה, כדי לאלץ את בעל הבית לתקן דירת העלייה, מפני שגם העלייה התחתונה בכלל הבית ששיעבדו הוא (סמ"ע חושן משפט סימן שיב ס"ק מא). ⁹ כלומר אם בעל הבית יכול לדחותו לעלייה העליונה או לא. וצדדי הספק מבוארים בגמרא (שם קיז ע"א) "דאמר ליה שם עלייה קבילת עלך", כלומר המשכיר אומר לשוכר הרי עלייה שכרת והסכמת לדור בעלייה והרי עלייה אני מוסר לך, "או דילמא חד עלייה קביל עליה שתי עליוח לא קביל עליה", פירוש, השוכר יכול לטעון קבלתי עלי טורח העלייה לקומה ראשונה, אבל איני מסכים לטרוח ולעלות שתי קומות. בעיה שנשארה בתיקו שם. ¹⁰ מפני שהדבר בספק, אין מוציאים מן המוחזק, וכל עוד שלא תפס השוכר הדירה, בעל הבית מונע ממנו כניסתו אבל כשתפסה השוכר, הרי הוא המוחזק, ואין לבעל הבית זכות להוציאו. וכל דינים אלה נאמרו, כשנפחתה רצפת העליה שהיא תקרת הבית או של העליה התחתונה, שהרי הקלקול הוא בבית המשועבד לו, אבל כשנפחתו קירות העליה – אין המשכיר חייב לתקנם, כי קלקול זה אין לו קשר עם הבית המשועבד (מגיד משנה). ¹¹ בבא מציעא קטז ע"ב. ¹² גפן שענפיה נידלו על עץ האפרסק. ¹³ מפני ששעבד האפרסק לדלית באמרו "על אפרסק זה", מחייב הוא להחזירו למקומו כדי שיהווה משענת לדלית הגפן הקיימת.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, יח – כ.

המשכיר בית לחברו¹ – חייב להעמיד לו דלתות ולפתוח לו החלונות שנתקלקלו ולחזק את התקרה² ולסמוך את הקורה³ שנשברה ולעשות נגר⁴ ומנעול⁵ וכל פיוצא כאלו מדברים שהן מעשה אמן⁶ והם עקר גדול בשיבת הבתים והתצרות⁷. השוכר חייב לעשות מעקה ומזוזה⁸ ולתקן מקום המזוזה⁹ משלו¹⁰. וכן אם רצה לעשות סלם¹¹ או מרזב¹² או להטית גגו¹³ – הרי זה עושה משל עצמו¹⁴.

שכירות, ג. ג.

¹ בבא מציעא קא ע"ב. ² מערכת הנסרים המשמשים מכסה לבית. ³ קורות הבית, שהנסרים מונחים עליהן. ⁴ בריח המשמש לנעילת הדלת ופתיחתה מבפנים. ⁵ מבחוץ. ⁶ בבא מציעא קא ע"ב, וכתב הנמוקי יוסף (בפירושו להרי"ף שם) שעל המשכיר לתקן דברים אלו במשך כל תקופת השכירות אף כשהיו תקינים בשעת השכירות ולזה נוטה לשון רבינו שכתב "ולפתוח לו חלונות שנתקלקלו" כלומר שנתקלקלו בתוך תקופת השכירות. ובשם הריטב"א כתב שזה נאמר באמר לו בית סתם, אבל אם אמר לו "בית זה אני משכיר לך" אינו חייב לתקן כשנתקלקל בתוך תקופת השכירות (וכן פסק הרמ"א בסימן שיד סעיף א. עיין שם ובביאור הגר"א ס"ק ו ובקצות החושן ס"ק א). ⁷ שמן הסתם, על רעת שיהא הבית ראוי לרירה שכו. ⁸ בבא מציעא קא ע"ב, שחובת מצוות אלו על הדר הם, שהרי בית שאין דרים בו פטור ממעקה ומזוזה (ראה פרק ה מהלכות מזוזה הלכה יא ופרק יא מהלכות רוצח ושמירת נפש הלכה א). ⁹ חקיקה במזוזת הבית להכניס בה את המזוזה. ¹⁰ אפילו אם מזוזת הבית היא של אבן והחקיקה היא מעשה אומן ואמרנו למעלה שהדברים שהם מעשה אומן חייב המשכיר לעשות. וטעמו של דבר, שאין כל הכרח לחקוק מקום באבן להניח את המזוזה, שהרי אפשר לקבוע המזוזה בקנה ולקבוע הקנה בנסר ולהעמיד את הנסר בצמצום בין המשקוף והמפתן סמוך למזוזת הבית באופן שלא יזוז ממקומו. ואין למעשה זה צורך

לאומן (בבא מציעא קא ע"ב על-פי רש"י ונמוקי יוסף).¹¹ לגג הבית כדי להשתמש בו, ואין השימוש בגג עיקר בשיבת הבתים (ראה נמוקי יוסף).¹² נסרים סמוכים לכותל אצל הגג המטווח בטיח ומשופע והמים שעל הגג נופלים על הנסרים ואינם מרטיבים את הכותל, וכשנופלים הנסרים, כל אדם מחזירה ואין צריך אומן לזה (בבא מציעא קא ע"ב על-פי רש"י).¹³ להטיח הסדקים שנחתו בגג, כדי שלא ירלפו מי הגשם לבית דרך הסדקים, ואין צריך אומן לזה.¹⁴ בבא מציעא קא ע"ב, שאין על המשכיר לחקן אלא דבר שהוא מעשה אומן ועיקר בשיבת הבית.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ש"ד, א.

הַמְשָׁכִיר עָלֶיהָ לְחִבְרוֹ¹ וְנִפְחָתָהּ² בְּאַרְבָּעָה³ או יָתֵר — תִּיב לְתֵקֵן הַתְּקָרָה⁴ וְהַמְעֲזִיבָהּ⁵ שְׁעָלֶיהָ, שֶׁהַמְעֲזִיבָה תְּזוּק הַתְּקָרָה הִיא⁶.

שכירות, ו, ד

¹ ואמר לו עלייה סתם, שנחבאר למעלה בפרק ה הלכה ח, שאם נפלה חייב להעמיד לו עלייה, וכאן מבאר רבינו והולך מה הדין אם נפחתה, אבל באמר לו עלייה זו — כשם שאינו חייב להעמיד לו עלייה בנפלה כן אינו חייב לתקנה בנפחתה (מגיר משנה על-פי הגמרא בבא מציעא ק"ז ע"ב, ועיין לחם משנה, וראה בחושן משפט סימן שיב סעיף יז).² נשבר נסר ברצפתה.³ טפחים על ארבעה טפחים (בבא מציעא ק"ז ע"ב כשמואל).⁴ תקרת הבית המשמשת רצפה לעליה.⁵ הטיט והעפר שטוחין על התקרה — והוא מלשון הכתוב (נחמיה ג, ח) "ויעזבו ירושלים" (על-פי רש"י שם וכן פירש רבינו בפירוש המשנה שלו).⁶ ועיקר הוא בשיבת העלייה, שאין אדם דר בעלייה כשנסרי הרצפה רפים והוא עלול ליפול אם ישמט נסר ממקומו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, יח.

ראה הגהת הרמ"א לשולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, א: המשכיר בית לחבירו ובחוק הזמן רוצה לבנותו אין יכול לכופו לצאת אפילו לבית יפה ממנו, גם להכניס פועלים לבית לבנותו, מיהו [=אלם] מבקשים מן השוכר לעשות לפנים משורת הדין.

רמ"א, שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, א.

שכירות ושאלה

15. (א) היה הנכס המושכר מקרקעין ונמנע מן השוכר להשתמש בו למטרת השכירות מחמת נסיבות הקשורות במושכר או בדרכי הגישה אליו והשוכר לא ביטל את התחה בשל כך, פטור הוא מתשלום דמי השכירות בעד הזמן שהשימוש נמנע כאמור; המשכיר רשאי, כעבור זמן סביר בנסיבות הענין, לבטל את התחה, זולת אם הודיע לו השוכר לפני כן שהוא מוותר על הפטור מתשלום דמי השכירות.

(ב) הפטור האמור יתול רק אם בעת כריתת התחה לא ידע השוכר על הנסיבות האמורות בסעיף קטן (א) ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען.

החוכר או המקבל שדה מחברו והיא בית השלחין¹ או בית האילן² ויבשה³ מעין בית השלחין ולא פסק הנזהר הגדול⁴ אלא אפשר להביא ממנו בדלי⁵, או שנקצץ האילן של בית האילנות — אינו מנפה לו מחכירו⁶; ואם מפת מדינה היא⁷, כגון שיבש הנזהר⁸ — מנפה לו מחכירו⁹. הנה עומד¹⁰ בתוך השדה ואמר לו: בית השלחין הזה אני משכיר לך, בית האילן זה אני משכיר — יבש המעין או נקצץ האילן מנפה מחכירו, שהרי הוא עומד בתוכה ולא אמר לו "הנה"¹¹ אלא כמי שאומר: כמות שהיא עתה אני משכיר¹². לפיכך אם לא היה עומד בתוכה ואמר לו: בית השלחין אני משכיר לך או בית האילן ויבש המעין או שנקצץ האילן — אינו מנפה לו מחכירו¹³.

שכירות, ח, ד

¹ קרקע יבשה צמאה למים, שאין מי הגשמים מספיקין לה ומשקים אותה בידי אדם ממעין או מבריכות שבה. שלחין: מלשון ארמית ומובנו צמאון, עיפות למים, "ואתה עיף ויגע" (דברים כה, יח) מתרגם אונקלוס: "ואת משלהי ולא", כלומר צמא למים כלשון הכתוב (ירמיה לא, כה) הרויתי נפש עיפה — והוא מתחלפת בחית

(מועד קטן ב ע"א). ובכתב יד תימן: "השלהין" וכן הוא ברי"ף שם.
² שדה שנטועים בו אילנות. ³ בכתב יד תימן: ויבש המעין של.
⁴ שממנו משקים בני המדינה. ⁵ ויש באפשרותו לעבד השרה
 על ידי שיביא המים כרליים מן הנהר, אלא שנתוסף עליו טורח.
⁶ שאין בתוספת הטירחא לשינוי קביעת דמי השכירות, שהרי השרה
 ראוי ואפשר לעבדו, אלא שמזלו של השוכר גרם לו שיבש המעין
 בזמן שהשרה שכור אצלו – ועליו לישא בהפסד הטורח. והמקבל
 אינו יכול לטעון, שקביעת דמי שכירות השרה היה מיוסד על דעת
 המעין שיש בו או מפני בית האילן שיטול חלק בפירות בלי תוספת
 טירחה. והטעם, מפני שלא גילה דעתו כשעת השכירות שהוא
 מסתמך על המעין והאילן וכסתם אין אנו אומרים שדוקא על דעת
 המעין או בית האילן הסכים לקביעת השכר (בכא מציעא קג ע"ב
 על-פי רש"י). ⁷ תופעה שלילית שפגעה בכל יושבי המדינה
 (מדינה, היינו עיר – ראה פרק א מהלכות מגילה הלכה ד).
⁸ הגדול שממנו משקים בני המדינה שדותיהם. ⁹ בכא מציעא קג
 ע"ב, לפי חישוב ההפסד, שהרי אין ליחס את המכה, שפגעה בכל
 שדות העיר למזלו של השוכר וגם אלמלי נשאר השרה בטיפול
 המשכיר היתה המכה פוגעת בו, ולפיכך מנכה לו מחכירו, כלומר,
 משכר החכירות בקיבלה בחכירות, ומחלקו של בעל השרה מיכול
 השרה בקבלנות – ואף על פי שבקבלנות שבעל השרה נוטל חלקו
 כפי מה שיוציא השרה, ממילא גם בעל השרה מפסיד, שהרי גם
 חלקו עולה בפחות בעקבות מכת המדינה. והטעם, שאנו מחשבים
 היכול שהוציא השרה ביחס להוצאות שהשקיע המקבל בזריעת
 השרה ובטיפולה, כלומר, כשנחשב היכול שהצטמצם בעקבות מכת
 המדינה לעומת ההשקעה נמצא, שהפסדו של המקבל גדול משל
 בעל השרה, שהרי נוסף על ההפסד מצמצום היכול הוא מפסיד חלק
 ההוצאות שהשקיע על יסוד החישוב של היכול המשוער אילמלא
 לא פגעה המכה, בעוד שבעל השרה מפסיד רק את פירות היכול
 בלבד, ולפיכך מנכים מחלקו של בעל השרה כפי חישוב ההוצאות
 שהפסיד המקבל (מרכבת המשנה. וראה מה שביאר באבן האזל
 בדעת רבינו. ודעת הרמב"ן והרשב"א, הביאה המגיד משנה, שדין
 זה אינו אמור אלא בחכירות עיין שם). ¹⁰ משנה בכא מציעא קג
 ע"ב. ¹¹ כלומר, הרי הם עומדים בתוכה ורואים השרה ולמה לו

שכירות ושאלה

לפרש "הזה", אלא לא נתכוין במה שאמר הזה.¹² כלומר שיהיה כמו שהיא עתה כל זמן שהיא ברשותך ולפיכך מנכה לו כיבש המעין או נקצץ האילן, שהרי חל שינוי בשדה שגורם להפסד (בבא מציעא קר ע"א כרבינא. וכוונסת הר"ף שם "מדקאמר הזה מכלל דקאי בגוה עסקינן, בית השלחין הזה למה ליה למימר, דקאמר ליה בית השלחין כדקיימא השתא").¹³ כמו שביארנו למעלה בהערה 6, שמן הסתם לא על דעת המעיין או בית האילן שוכר [רבינו סותם ואינו מבדיל בין אמר השוכר ובין אמר המשכיר ולא כשמואל שם (ראה מגיד משנה)].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שכא. א – ב.

השוכר¹ או המקבל² שדה מחברו נאכלה חגב או נשתדפה³, אם ארע דבר זה לרב השדות של אותה העיר⁴ – מנכה לו מחכירו הכל לפי ההפסד שארעו; ואם לא פשטה המכה ברב השדות – אינו מנכה לו מחכירו⁵ אף-על-פי שנסתדפו כל השדות של בעל הקרקע⁶. נשתדפו כל השדות של השוכר או המקבל אף-על-פי שפשטה המכה ברב השדות – אינו מנכה לו מחכירו, שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר שהרי כל שדותיו נשתדפו⁷. התנה עליו בעל הקרקע שיזרענה חטים וזרעה שעורים⁸ או שלא זרעה כלל⁹ או שזרעה ולא צמחה, אף-על-פי שבא חגב או שדפון והכתה רב המדינה – אינו מנכה לו מחכירו¹⁰. ... שכירות, ח. ה

¹ כדעת חכמים במשנה (בבא מציעא קה ע"ב) שהדין שמנכה במקרה של מכת מדינה הוא גם בשוכר וכלי-שכן חוכר.
² בקבלנות וכמו שביארנו למעלה בשם המרכבת המשנה, שגם בקבלנות שייך לומר שמנכין מחלקו של בעל הבית (ראה לעיל

הלכה ד' הערה 9).³ שהצטמקו גרעיני התבואה על ידי רוח חמה ויבשה.⁴ והרי זה מכת מדינה (בבא מציעא קה ע"ב: היכי דמי מכת מדינה אמר רב יהודה כגון דאישדוף רובא דבאגי, היינו רוב השדות של אותה העיר. ורש"י גודס "רובא דבאגא" ופירש רוב אותה הבקעה — מגיד משנה).⁵ בבא מציעא קה ע"ב. אנו אומרים שמזלו של השוכר גרם לכך שנשדפה או אכלה חגב — שהרי שדותיהם של אחרים לא נפגעו — ועליו לישא בהפסד.⁶ שלא החכיר אותם והרי יש לייחס את ההפסד בשדה זו למזלו של בעל השרה כשם שיש לייחסו למזל השוכר. בגמרא (בבא מציעא קו ע"א) נימקו, שמסתבר יותר לייחס ההפסד למזל השוכר מאשר לבעל השדה, מפני שבעל השרה יכול לטעון "אי משום לתאי דידי הוה משתייר לי פורתא, כדכתיב (ירמיה מב, כ) כי נשארנו מעט מהרבה". פירוש אילמלא מזלך הרע היתה מתקיימת בי מדתו של הקדוש־ברוך־הוא, שמרחם אפילו בשעה שמדת הדין מתוחה, כמו שנאמר "כי נשארנו מעט מהרבה", ושדה זו ראויה חיתה להינצל משדפון כשם שניצלו רוב השרות של העיר, אלמלא מזלך שגרם לה שנשדף.⁷ כלומר יותר יש לייחס ההפסד למזלו של השוכר — כשכל שדותיו נשתדפו — מאשר לייחסו למכת המדינה. ולמה אין השוכר יכול לטעון כאן שלולא מכת המדינה היה מתקיים בו "כי נשארנו מעט מהרבה"? פירשו בגמרא, שבעל השדה עונה: "אי הוית חזית לאישתיורי לך מידי הוה משתייר לך מדנפשך". פירוש, אם ראוי אתה שיתקיים כך מקרא זה — היתה ניצולת אחת משדותיך, כי משדה זו לא יישאר לך כלום, או דבר מועט מאוד. אפילו אם לא תשלם דמי חכירה כלל. ולמה בנשתרפו כל שדותיו של בעל השדה אין השוכר יכול לומר לבעל השדה: "אי הוית חזית" וכו'? מפני שגם משדה שנשתדפה נשאר לו דמי חכירותו, ואפשר שדמים אלה הם ה"מעט מהרבה" (תוספות בבא מציעא קו ע"א דיבור המתחיל "אי הוית"). אולם סברא זו כוחה יפה בשכירות ובחכירות, אבל לדעת רבינו, שכתב בראש הלכה זו "או המקבל" קשה, מה יענה בעל השדה לטענת "אי חזית", הרי בקבלנות גם הוא מפסיד כל חלקו כמו המקבל? ונראה שרבינו מפרש מה שאמרו בגמרא: אילו "הוית חזית" הכוונה, שאין לטעון "כי נשארנו" אלא בשדה שהיא שלו, אבל לא בשדות אחרים שנמסרו בקבלנות או

שכירות ושאלה

בשכירות (וראה שיטה מקובצת בשם שיטה. ויותר נכון לקבל פירושו הדחוק קצת של המגיד משנה, שרבינו התכוון לשכירות או חכירות בלבד ולא לקבלנות, ותפס לשון המשנה שכתבה "המקבל". ויש לשים לב לזה, שבכל המשניות בפרק זה כתוב "המקבל", אפילו כשהכוונה לשכירות או חכירות).⁸ ונשתדפה. ופשטה המכה ברוב המרינה אינו מנכה, שבעל השרה טוען אילו לא שנית והיית זורע חיטים כמו שהתניתי עמך לא היתה המכה פוגעת בה, שהיה מתקיים בי מה שנאמר (איוב כב, כח) ותגזר אומר ויקם לך. כלומר, מה שתבקש מהיוצר – יעשה, ואני לא ביקשתי מן השמים בתחילת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחיטים (בבא מציעא קו ע"א על-פי רש"י).⁹ אינו מנכה, שבעל השרה טוען אלמלי זרעת לא היתה המכה פוגעת בה שהיה מתקיים בי מה שנאמר (תהלים לו, יט): "לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו" (שמואל שם).¹⁰ שבעל השרה טוען חזור וזרע (ריש לקיש שם).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שכב, א – ב.

16. השוכר לא ישתמש במושכר אלא לפי המוסכם; אולם אם שימוש זה לא הותנה כשימוש ייחודי, רשאי הוא להשתמש במושכר שימוש אחר, ובלבד שלא יהיה בו משום פגיעה במושכר או הכבדה על המשכיר יותר מאשר לפי המוסכם.

השוכר את החמור¹ להוליכה בְּהָר² וְהוֹלִיכָהּ בְּבִקְעָה, אִם הִחְלָקָה³ – פְּטוּר⁴, אֶף-עַל-פִּי שְׁעָבֵר עַל דַּעַת הַבָּעָלִים⁵; וְאִם הוֹחֲמָה – חַיֵּב⁶. שְׂכָרָה לְהוֹלִיכָה בְּבִקְעָה וְהוֹלִיכָה בְּהָר, אִם הִחְלָקָה – חַיֵּב שֶׁהִחְלָקוֹת יִתֵּר בְּהָר מִן הַבִּקְעָה; וְאִם הוֹחֲמָה – פְּטוּר, שֶׁחֲמִימוֹת בְּבִקְעָה יִתֵּר מִן הָהָר מִפְּנֵי הָרוּחַ שֶׁמְנַשֶּׁבֶת בְּרֹאשׁ הָהָרִים. וְאִם הוֹחֲמָה מִחֲמַת

המַעֲלָה⁷ — חֵיב⁸. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה. וְכֵן הַשּׁוֹכֵר
אֶת הַפֶּה⁹ לְחֵרוֹשׁ בֶּהָר וְחֵרֶשׁ בְּבִקְעָה וְנִשְׁכַּר
הַקֶּנֶקֶן, וְהוּא הַכֹּלִי¹⁰ שֶׁחֹרֵשׁ בּוֹ — הָרִי הַשּׁוֹכֵר
פְּטוּר¹¹, וְדִין בְּעַל הַפֶּה עִם הָאֲמִנִּין שֶׁחֹרֵשׁוֹ¹². וְכֵן
אִם לֹא שָׁנָה עַל דַּעַת הַבְּעָלִים וְנִשְׁכַּר הַקֶּנֶקֶן — דִּין
בְּעַל הַפֶּה עִם הָאֲמִנִּין¹³. שְׂכָרָה לְחֵרוֹשׁ בְּבִקְעָה
וְחֵרֶשׁ בֶּהָר וְנִשְׁכַּר הַקֶּנֶקֶן — הַשּׁוֹכֵר חֵיב¹⁴, וְדִינוֹ
שֶׁל שּׁוֹכֵר עִם הָאֲמִנִּים¹⁵.

וַיִּמָּהוּ דִּין הָאֲמִנִּין שֶׁשָּׂכְרוּ בְּעַת חֲרִישָׁה? מְשַׁלְּמִין.
מִי מְשַׁלֵּם? ¹⁶ זֶה הָאוֹחֵז אֶת הַכֹּלִי בְּעַת הַחֲרִישָׁה¹⁷.
וְאִם הֵיטָה הַשָּׂדֶה מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת — שְׁנֵיהֶם חֵיבִים
בְּדָמֵי הַקֶּנֶקֶן: הַמִּנְהִיג אוֹתָהּ בְּמִלְמַד¹⁸ וְהָאוֹחֵז אֶת
הַכֹּלִי¹⁹.

שכירות, ד, א—ב

¹ משנה בבא מציעא ע"א. ² על תנאי שיוליכנה דרך ההר.
³ מערה. ⁴ שמעידת החמור בבקעה מעוטה מכהר, נמצא שמעידתה
אינה תוצאה מהשינוי. ⁵ שהשכירה לדרך הרים. כחכמים (כמשנה
בבא מציעא ע"א) ולא כרבי מאיר (בגמרא שם) האומר: כל
המעביר על דעת בעל הבית נקרא גזלן. כלומר, כל עבירה על תנאי
השכירות, אפילו שינוי לטובת המשכיר, מפקיעה תורת השכירות מן
השוכר ודינו כגזלן שחייב אפילו באונסים. ⁶ שמשב הרוח
בבקעה חלש מכהר, נמצא שהשינוי גרם לדיבוי החמימות (שם).
⁷ שהתאמצה בעלייתה להר. ⁸ שהשינוי גרם לה חמימות יתירה.
⁹ עם כלי החרישה. ¹⁰ קנה המחדשה. ¹¹ שהמכשולים בבקעה
מעוטים מאשר בהר שמצויים בו סלעים, נמצא ששבירת הקנקן
אינה תוצאה מהשינוי (בבא מציעא פ"א). ¹² כלומר, תביעת
בעל הבית מופנית כלפיהם, שבסיבתם גשבר הקנקן, ואם אין להם
לשלם מפסיד בעל הפרה. ¹³ משמענו, שהאומנים חייבים לשלם
לבעל הפרה, אף על פי שהשוכר לא שינה, ואפילו אם שכרו לחרוש

שכירות ושאלה

בהר שיש בו סלעים ונתקלה בהם המחרישה ונשכרה, מפני שבעל הפרה יכול לטעון לאומנים מחויבים אחם להשמר מנגיעה בסלעים. ¹⁴ שהרי פשע כמה ששינה מחרישת בקעה הקלה לחרישת הר הקשה. ¹⁵ כלומר והם חייבים להחזיר לו מה ששילם למשכיר, שהרי הם חייבים גם כחרישת הר (מגיד משנה). ¹⁶ החרישה נעשית בשנים — אחד המנהיג את הבהמה ומכוון את פסיעותיה והשני אוחרו כמחרישה ומכוון את עומק המחרישה. ושואל רבינו: מי משניהם משלם? כלומר למי אנו מחסים שכירת הקנקן, אם למנהיג, שאפשר שלא כיוון יפה את צעדי הפרה ועיקם בזה את השורה של המענה וגרם שהקנקן נתקל באבן ונשבר, או לזה האחרו כמחרישה, שאנו אומרים שבמה שהעמיק את הקנקן יותר מן הדרוש גרם לשבירתו. ¹⁷ כלומר יותר יש לייחס שכירת הקנקן להאחרו כמחרישה שאילו לא העמיק יותר מן הדרוש לא היה נשבר על ידי עיוות התלם. ¹⁸ מקל שכאמצעותו מכוונים הפרה החורשת. ¹⁹ במקרה זה יש לייחס שכירת הקנקן למנהיג ולהאחרו כמחרישה במידה שווה, שבמקום שיש מעלות שהמכשולים מרובים, גם בעיוות השורה על ידי המנהיג לבד עלול הקנקן להשבר והדבר בספק מי גרם לשבירתו, ולכן שניהם חייבים (רש"י).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שט, א, ב, ד.

19. (א) לא הוסכם על תקופת השכירות, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השכירות על ידי מתן הודעה לצד השני.

ס השכירות

- (ב) ניתנה הודעה כאמור בסעיף קטן (א), תסתיים השכירות —
- (1) כשנקבעו דמי השכירות בסכום מסוים לתקופות קצובות — בתום התקופה המתחילה בסמוך לאחר מתן ההודעה, או כעבור שלושה חדשים לאחר מתן ההודעה, הכל לפי המועד הקצר יותר;
 - (2) בכל מקרה אחר — במועד שנקבע לכך בהודעה, ואם מועד זה היה בלתי סביר — תוך זמן סביר לאחר מתן ההודעה.

20. (א) בתום השכירות חייב השוכר להחזיר למשכיר את המושכר והמשכיר חייב לקבלו. החזרת המושכר

(ב) בשכירות של מקרקעין יוחזר המושכר כשהוא פנוי.

(ג) בשכירות של מיטלטלין יוחזר המושכר במקום שבו נמסר לשוכר.

הַמְשָׁכִיר בֵּית א֥וֹ חֶצֶר א֥וֹ מְרֻחָן א֥וֹ חֲנוּת א֥וֹ שָׂאֵר
הַמְקוֹמוֹת עַד זְמַן קְצוּב — הָרִי זֶה כּוֹפֶהוּ לְצֵאת
בְּסוֹף זְמַנוֹ וְאִינוֹ מִמְתִּין לוֹ אֲפִלּוּ שְׁעָה אֶחָת.¹ שֹׂכֵר
לוֹ בֵּית סֵתֶם² לְלִינָה — אֵין פָּחוֹת מִיּוֹם אֶחָד³;
לְשִׁבְתָּהּ⁴ — אֵין פָּחוֹת מִשְׁנֵי יָמִים⁵; לְנִשְׁוֹאִין —
אֵין פָּחוֹת מִשְׁלֹשִׁים יוֹם.⁶

שכירות, ו. ו

¹ כלומר, אין המשכיר צריך למסור לשוכר הודעת פינוי מוקדמת אלא מיד כשיגיע הזמן, ואפילו בימות הגשמים, מוציאו, שער כאן לא אמרו (ראה הלכה ז) שאין המשכיר מוציאו בימות הגשמים כלל, ובימות החמה בלי הודעה מוקדמת של שלושים יום, אלא כשהשכירות נעשית בסתם, כדי לאפשר לשוכר לחפש מקום לדור (כמבואר בסמוך הלכה ז) אבל כשהשכירות נעשית לזמן קצוב — עצם קביעת השכירות לזמן מסוים הורעה היא. וכן אמרו בירושלמי (הביאו הרי"ף בבבא מציעא פרק ח — בירושלמי לפנינו אינו): "ואם השכירו לזמן ידוע אפילו הגיע זמנו בימות הגשמים מוציאו מיד. מאי טעמא? מידע ידיע דומניה בטבת (ידוע הוא שזמן יציאתו הוא בטבת)".² רי"ף שם בשם הירושלמי (וראה תוספתא בבא מציעא פרק ח הלכה יא).³ שהשוכר ללינה סתם — על דעת לילה ויום שוכר (שיטה מקובצת בכא מציעא קא ע"ב בשם הרב יונתן).⁴ לשבת. כלומר, גם יום הששי בכלל, כדי להכין צרכי שבת (שם).⁶ ששמחת נישואין נמשכת שלושים יום כמו שאמרו (ראה כתובות ח ע"א) שער שלושים יום כל סעודה שהחתן עושה סתמא מפני הנישואין היא ומברכים "שהשמחה במעונו" וכן אמרו (כתובות ד ע"א): אין מונעים תכשיטים מן הכלה כל שלושים יום.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ש"ב, א, ד, ת.

המשכיר בית לחברו סתם¹ — אינו יכול להוציא עד שיודיעו שלשים יום מקדם² כדי³ לבקש מקום ולא יהיה משלך בדרך, ולסוף השלשים יצא. במה דברים אמורים? בימות החמה⁴; אבל בימות הגשמים⁵ — אינו יכול להוציא⁶ מן החג⁷ ועד הפסח⁸. קבע לו שלשים לפני החג, אם נשאר מן השלשים יום אפילו יום אחד לאחר החג⁹ — אינו יכול להוציא עד מוצאי הפסח¹⁰, והוא¹¹ שיודיעו שלשים יום מקדם¹². במה דברים אמורים? בעירות; אבל בכרכים¹³ אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים — צריך להודיעו שנים עשר חדש מקדם¹⁴. וכן בחנוות¹⁵ בין בכרכים בין בעירות — צריך להודיעו שנים עשר חדש מקדם¹⁶. שכירות, ה. ז.

¹ משנה בבא מציעא קא ע"ב וגמרא שם. קבעו שכר בעד כל חדש וחדש ולא קבעו זמן גמר השכירות, וסתם שכירות אינה פחות משלושים יום. ² ואם הודיע לשוכר זמן מסוים לפני שנכנס לדירה שעליו לפנותה אחר שלושים יום — אינו יכול להוציא לפני גמר שלושים ימי מגורו (ש"ך סימן שיב ס"ק ז). ³ לאפשר לשוכר. ⁴ שהדירות מצויות — שדרך בני אדם כשהם רוצים לעבור לדירה אחרת עוברים בימות החמה. ⁵ שמפני הגשמים אין בני אדם עוברים לדירה אחרת, ואין הדירות מצויות. ⁶ אפילו הודיעו קודם. ⁷ חג הסוכות. ⁸ מוצאי הפסח, שאין ההודעה מאפשרת לשוכר לחפש לו דירה אחרת שהרי אין הדירות מצויות, אמנם אם הקדים לו הודעת הפינוי — שיפנה הדירה בתקופת החורף — שלושים יום בימות החמה מוציאו ביום שקבע. ⁹ כגון שמסר לו ההודעה בכ"ד אלול (דאח שיטה מקובצת בבא מציעא קא ע"ב). ¹⁰ בבא מציעא קא ע"ב מימרא דרב אסי: אם נכנס יום אחד בימות הגשמים מהני (מאותם) שלושים יום (שהודיעו בימות החמה) אינו

יכול להוציאו מן החג עד הפסח, כלומר, שלושים ימי ההודעה צריכים להגמר לפני החג ואם לא נגמרו כולם – אין ההודעה מועילה להוציאו כימות הגשמים (נמוקי יוסף שם).¹¹ בתנאי.¹² לפני מוצאי פסח, ואינו יכול להוציאו על סמך ההודעה הקודמת, מפני שאנו רואים אותה כאילו אינה קיימת כלל, שהרי קבעה זמן יציאה מנוגד לדין, ולכן צריך המשכיר להודיעו הודעה שניה לפני הפסח (סמ"ע סימן שיב ס"ק ח. ודאה בביאור הגר"א שם ס"ק טו מה שמגיה בלשון דבינו).¹³ שאין דירות פנויות מצויות בהם, שרבים נמשכים אחר ישיבת כרכים.¹⁴ בבא מציעא קא ע"כ.¹⁵ שדרך החנוני להקיף לצדכניו, והקפותיו לזמן ארוך הן.¹⁶ כרי לאפשר לו לגבות בינתיים את הקפותיו (בבא מציעא קא ע"כ על-פי רש"י עיין שם).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, ה. ו.

כָּשֶׁם¹ שֶׁהַמְשָׁכִיר חָיֵב לְהוֹדִיעוֹ, כִּי הַשּׁוֹכֵר חָיֵב לְהוֹדִיעוֹ מִקֵּדָם שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּעִירוֹת, אוּ מִקֵּדָם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּכַרְכִּים, כִּי שִׁיבְקֵשׁ שָׂכָן² וְלֹא יִשְׁאַר בֵּיתוֹ פְּנוּי³; וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ – אֵינוֹ יָכוֹל לְצִאתוֹ, אֲלָא יִתֵּן הַשָּׂכָר⁴.

שכירות, ו. ח

¹ ברייתא בבבא מציעא קא ע"כ. ² דייר הגון. ³ עד שימצא אדם הגון להשכיר לו הדירה. ⁴ ממשיך לשלם השכר – אפילו יצא מהבית – עד תום שנים עשר חרש, ויש זכות לשוכר להשכיר הבית לתקופה זו לאחר ואין המשכיר יכול לעכב בידו, כמו שנתבאר למעלה בפרק ה הלכה ה (רמ"א בהגהותיו סימן שיב סעיף ז עיין שם).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, ז.

אָף-עַל-פִּי שְׂאִין הַמְשָׁכִיר יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ וְלֹא הַשּׁוֹכֵר יָכוֹל לְצִאתוֹ עַד שִׁיּוֹדִיעוֹ מִקֵּדָם, אִם הוֹקְרוֹ

הַבְּתִּים יֵשׁ לַמִּשְׁכִּיר לְהוֹסִיף עָלָיו וּלְאֹמֵר לְשׁוֹכֵר: אוֹ שְׂכֹר בְּשָׁנָה¹ עַד שְׁתַּמְצָא אוֹ תִצָּא². וְכֵן אִם הוֹזִלוּ הַבְּתִּים יֵשׁ לְשׁוֹכֵר לְפָחוֹת הַשָּׂכָר וּלְאֹמֵר לַמִּשְׁכִּיר: אוֹ הַשָּׂכָר לִי כְּשֶׁעַר שֶׁל עֵתָּה אוֹ הָרִי בִיתְךָ לְפָנֶיךָ³. נִפְל בֵּית הַמִּשְׁכִּיר⁴ שֶׁהָיָה דָר בּוֹ — הָרִי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיא הַשׁוֹכֵר מִבֵּיתוֹ⁵ וְאֹמֵר לוֹ: אֵינוֹ בְּדִין שֶׁתִּהְיֶה אֵתָּה יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי עַד שֶׁתַּמְצָא מְקוֹם⁶ וְאֲנִי⁷ מְשַׁלֵּךְ בְּדֶרֶךְ, שְׂאִין אֵתָּה בְּעַל זְכוּת בְּבֵית זֶה יוֹתֵר מִמֶּנִּי⁸.

נָתַן הַבֵּית לְבָנוֹ לִשְׂאֵל בּוֹ אִשָּׁה⁹, אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבָּנוֹ נִצְשָׁה חֶתֶן בְּזִמָּן פְּלוּנִי וְהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹדִיעוֹ מִקֵּדֶם וְלֹא הוֹדִיעוֹ — אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ¹⁰; וְאִם עָכְשׁוֹ נִזְדַּמְּנָה לוֹ אִשָּׁה וְהָרִי הוּא נוֹשֵׂאָה מִיָּד — הָרִי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיאוֹ, שְׂאִינוֹ בְּדִין שֶׁיִּהְיֶה זֶה יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וּבֶן-בְּעַל-הַבֵּית יִשְׁכּוֹר בֵּית שְׂעִיעֶשָׁה בּוֹ חֲתָנָה.

שכירות, ו. ט — י

¹ כפי ערכו עתה. ² אם אין ברצונך לשלם כפי השער של עכשו, שאין על המשכיר להפסיד ממון — הפרש יוקר, מהחקנה שמטרתה להגן על הדייר, שלא יהא מושלך בחוץ (גמרא בבא מציעא קא ע"ב). ³ אמנם בגמרא שם לא הוזכר דין ההוזלה, אבל הסביר נותנת, שכוח השוכר יפה בהוזלו ככוח המשכיר בהוקרו (מגיד משנה). ⁴ שם. ⁵ מיד, בין כימות החמה בין כימות הגשמים. ⁶ כדי שלא תהא מושלך בדרך. ⁷ והרי אני כבר מושלך בדרך. ⁸ מלשון רבינו נראה, שאין דינים אלו — הפרש היוקר וההוזלה, ונפילת בית המשכיר, ומשיא בנו המבואר כהל' י — אמורים, אלא בתקנת ההודעה, כלומר כשהשכירו סתם, שמיסוד הדין יש למשכיד ולשוכר זכות לכטל את השכירות בכל עת שירצו, שהרי לא קבעו זמן לשכירות, אלא שחכמים תיקנו, לטובת השוכר והמשכיד.

להודיע מקורם, אבל בהשכירו לזמן קצוב אין כוח התקנה יפה לפגוע בתנאי השכירות המפורשים ואפילו נפל ביחו אינו מוציא את השוכר, שבחקופת השכירות יש לשוכר יותר זכות בבית מן המשכיר, שהשכירות לזמן קצוב כמכירה היא, כמו שיחבאר להלן הלכות שבירות פ"ז הל' א (וכן כתב המגיד משנה בשם הרשב"א וכן נפסק בשו"ע שיב סעיף יא).⁹ בבא מציעא קא ע"ב.¹⁰ שהרי היה לו להודיעו.¹¹ ולא היה באפשרותו להודיעו קודם. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, ט – י.

21. המשכיר רשאי להעביר לאחר זכויותיו במושכר; עשה כן, יבוא רוכש העברת המושכר הזכויות במקומו של המשכיר בכל הנוגע לחוזה השכירות, אולם כל עוד לא נתן המשכיר לשוכר הודעה על ההעברה או לא נודע לשוכר עליה ממקור אחר – מופטר השוכר בחשלומו דמי השכירות וקיום שאר תיוביו למשכיר.

מְכַר אֶת הַבַּיִת אוּ נָתַנוּ אוּ הוֹרִישׁוּ – אֵין הַשְׁנִי יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ עַד שִׁידְעֵהוּ מִקֶּדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם¹ אוּ מִקֶּדֶם שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ², שֶׁהָרִי הַשּׁוֹכֵר אוֹמֵר לוֹ: אֵין פֶּחֶף יֵתֵר מִכֶּח זֶה שְׁנֵכִית בְּבֵית זֶה מִחֲמַתוֹ³.
שכירות, ה, יא

¹ בעירות. ² בכרכים. ³ וכשם שזה שמכר לך לא היה יכול להוציאני בלי הודעה מוקדמת כן אף אתה אינך יכול. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שיב, יג.

שכירות ושאלה

22. ^{עברת השכירות} השוכר אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושכר או להשכירו בשכירות משנה, אלא בהסכמת המשכיר; אולם אם לא הסכים המשכיר לעסקה מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו כתנאים בלתי סבירים, יהיה –

(1) בשכירות מקרקעין – רשאי השוכר לעשות את העסקה בלי הסכמתו של המשכיר;

(2) בכל שכירות – רשאי בית המשפט להרשות את העסקה כתנאים שייראו לו; ובשכירות של מקרקעין רשאי בית המשפט לעשות כן על אף האמור בחוזה השכירות.

וְכֵן אֵין הַשׁוֹכֵר רֹשֵׁאִי לְהַשְׁכִּיר, אֲפִלּוּ הַשְׁכִּירוֹ סִפְּרָ-
תוֹרָה לֹא יִשְׁכְּרוּנוּ לְאַחֵר¹, שֶׁהָרִי זֶה אוֹמֵר לוֹ: אֵין
רְצוֹנִי שִׁיְהִיָּה פְקֻדוֹנִי בְּיַד אַחֵר².
שכירות, א. ד.

¹ תוספתא בבא מציעא פרק ג הלכה א. ² גיטין כט ע"ב.
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, שו"ד.

הַשׁוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה וּפְרָקָה¹ בַּחֲצֵי הַדֶּרֶךְ – נוֹתֵן
לוֹ שֹׂכֵר כָּל הַדֶּרֶךְ²; וְאִם מָצָא הַשׁוֹכֵר מִי שִׁישְׁכִּיר
אוֹתָהּ לוֹ עַד הַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק – שׁוֹכֵר³ וַיֵּשׁ לְבַעַל
הַסְּפִינָה עָלָיו תַּרְעֻמַּת⁴. וְכֵן אִם מָכַר כָּל הַסְּחוּרָה⁵
שֶׁבַּסְּפִינָה לְאִישׁ אַחֵר בַּחֲצֵי הַדֶּרֶךְ וַיֵּרֶד, וְעָלָה
הַלּוֹקָח – נוֹטֵל שֹׂכֵר חֲצֵי הַדֶּרֶךְ מִן הָרִאשׁוֹן וְשֹׂכֵר
הַחֲצֵי מִזֶּה הָאַחֲרוֹן. וַיֵּשׁ לְבַעַל הַסְּפִינָה עָלָיו
תַּרְעֻמַּת שְׁגָרָם לוֹ לְסִבּוֹל דַּעַת אִישׁ אַחֵר שֶׁעָדִין לֹא
הִרְגֵּל בּוֹ. וְכֵן כָּל כְּיוּצָא בְּזֶה.
שכירות, ה. ד.

¹ הוריד מטענו, כלומר חזר בו השוכר מהשכירות. ² כפי שהותנה, שאין השוכר יכול לחזור בו באמצע. בבא מציעא עט ע"ב: "השוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך וכו' ואי דלא משכח לאגוריה (שאין השוכר מעמיד אדם אחר במקומו שישכור

מלחמה על חירות

ביתו; אבל אם היו ארבעה – לא ישפיר לתמשה². שלא אמרו חכמים³: אין השוכר רשאי להשפיר אלא מטלטלין, שהרי אומר לו: אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר⁴; אבל בקרקע⁵ או בספינה שהרי בעלה עמה⁶ אין אומר כן⁷. וכן אני אומר: אם אמר לו בעל הבית לשוכר: למה תטרח ותשפיר ביתי לאחרים? אם לא תרצה לעמוד בו, צא הניחו ואתה פטור משכירתו – אינו יכול להשפירו לאחר, שזה ב"אל תמנע טוב מבעליו"⁸, עד שאתה משפירו לאחר תניח לזה ביתו. ויש מי שהורה שאינו יכול להשפירו לאחר כלל ויתן שכרו עד סוף זמנו⁹. ולא יראה לי שדין זה אמת¹⁰.

שכירות, ה, ה

¹ ואין למשכיר זכות התנגדות וכדין ספינה. ומוסיף המגיד משנה, שכאן אפילו תרעומת אין לו למשכיר, שער כאן לא אמרו יש לו תרעומת אלא בספינה, מפני שגרם לו לסבול כל זמן הנסיעה רעת איש שאינו רגיל בו, אבל בבית – שאין המשכיר דר עם השוכר – אפילו תרעומת אין לו. ² שאין השוכר רשאי להרבות בדיורים, אפילו אם גם הוא ממשיך וגר בבית, ראה פרק ה מהלכות שכנים הלכה ט. ³ גיטין כט ע"א. ⁴ שם. כלומר, השכירות מקנה לשוכר זכות מלאה להשתמש בחפץ בהתאם לתנאי השכירות ואין בזה כל הגבלה משפטית עקרונית, אולם כמטלטלים נשאת למשכיר זכות התנגדות להעברת זכות זו, מפני שיכול לטעון: אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר, כי השוכר השני אינו נאמן אצלי שלא יעלים את החפץ ויטעון: נאנס (דאח למעלה פרק א הלכה ד). ⁵ שאין בה מציאות העלמה. ⁶ שבעל הספינה דר עם השוכר ושומר הוא ספינתו. ⁷ אין מקום לטענה זו, ולכן השוכר משכירה לאחרים. ⁸ כתוב במשלי ג, כז. וגומר: "בהיות לאל ידיך לעשות", כלומר, שאין הדבר גורם לך כל הפסד שהוא. ⁹ שהם סבורים, שדין בית מושכר כדין מטלטלין, מפני שבעל הבית אינו דר

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

ביחד עם השוכר ואינו יכול לשמור שלא יחזק על ידי השוכר השני, שאינו סומך עליו כמו על הראשון, ואין זה דומה לספינה שבעלה עמה ושומר שלא יתקלקל על ידי השוכר (ראב"ד).¹⁰ רבינו דוחה סברא זו וסובר שהחשש לקלקול הבית אינה טענה, שהרי השוכר השני — יתחייב לשלם בעד ההיזק (מגיד משנה).
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, שטז, א.

26. שאילה היא זכות להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיתות, כשהזכות מהות השאילה הוקנתה שלא בתמורה.

...והשואל קנה הגוף לפרותיו עד זמן קצוב ולא נתן פלוס...
שאלה ופקרין, א. ה

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, שמא, א.

29. (א) המשאיל רשאי לבטל את חוזה השאילה כל עוד לא מסר את המושאל לשואל, והוא רשאי לסיים את השאילה בתוך תקופתה אם מת השואל או אם המושאל דרוש למשאיל לצורך עצמו, והכל בהודעה לשואל זמן סביר מראש. (ב) לא הוסכם על תקופת השאילה, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השאילה על ידי מתן הודעה לצד השני זמן סביר מראש.

השואל פלי מחברו או בהמה סתם¹ — הרי המשאיל מחזירו² בכל עת שיירצה³; שאלו לזמן

קצוב, כִּינן שְׁמֶשֶׁךְ וְזָכָה — אֵין הַבְּעָלִים יְכוּלִין
 לְהַחְזִירוֹ⁴ מִתַּחַת יָדוֹ עַד סוֹף יָמֵי הַשְּׁאִילָה. וְאִפְּלוּ
 מִתְּשׁוּאָל — הָרִי הַיּוֹרְשִׁין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשְׁאִילָה עַד
 סוֹף הַזְּמָן⁵. וְדִין הוּא⁶: הַלּוֹקֵחַ קוֹנֶה הַגּוֹף קִנְיָן
 עוֹלָם בְּדָמִים שְׁנֵתָן; וּמִקְבֵּל מִתְּנָה קִנְיָה הַגּוֹף קִנְיָן
 עוֹלָם וְלֹא נִתֵּן כָּלוּם; וְהַשּׁוֹכֵר קִנְיָה הַגּוֹף לְפָרוֹתָיו
 עַד זְמַן קָצוֹב בְּדָמִים שְׁנֵתָן; וְהַשְּׁאִיל קִנְיָה הַגּוֹף
 לְפָרוֹתָיו עַד זְמַן קָצוֹב וְלֹא נִתֵּן כָּלוּם. כָּשֶׁם שֶׁהַנּוֹתֵן
 כְּמוֹכָר שְׁאִינוֹ יְכוּלִי לְחַזֹּר בּוֹ לְעוֹלָם⁷ — כֵּן
 הַמְּשָׁאִיל⁸ כְּמִשְׁכִּיר⁹ שְׁאִינוֹ יְכוּלִי לְחַזֹּר בְּתוֹךְ הַזְּמָן.
 הַנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם פָּרָה שְׁאִילָה וְנִתְּנָה — אֵין חֵיבִין
 בְּאַנְסִיָּה¹⁰. חָשְׁבוּ שֶׁהִיא שֶׁל אֲבִיהֶם
 טְבַחְוָה וְאַכְלוּהָ¹¹ — מְשַׁלְּמִין דָּמֵי כֶּשֶׁר בְּזוּל¹²;
 וְאִם הַנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם נִכְסִים¹³ וְנִתְּנָה אוֹ שְׁטַבְּחָהָ
 — מְשַׁלְּמִין אֶת דָּמֶיהָ מִנְּכָסֶיהָ¹⁴.

שאלה ופקדון. א. ה.

¹ בלי קביעת זמן החזרה. ² יכול הוא לקחת בחזרה. ³ ולא אמרו (מכות ג ע"ב) סתם הלואה שלושים יום אלא בהלואת כסף, שניתנה להוצאה, אבל שאלה שהשואל צריך להחזיר את הדבר ששאל, אין לה זמן כלל. וכן גם דעת רש"י בשבת קמח ע"א [ורבינו תם (בתוספות שם) חולק ואומר שגם סתם שאלה שלושים יום ומביא ראיה ממה שאמרו (מנחות מד ע"א) טלית שאולה פטורה מן הציצית כל שלושים יום. ראה בתוספות שם ישוב שיטת רש"י, וראה גם רא"ש מכות שם והגהות מימוניות כאן]. ⁴ כר' אלעזר (בבא קמא עט ע"א): "כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות כך תיקנו משיכה בשומרים" (מגיד משנה). [בתוספות בבא קמא עט ע"א דיבור המתחיל "תיקנו" כתבו שד' אלעזר מודה שמן התורה יכול המשאיל לחזור בו ותכמים תיקנו שהשואל יקנה במשיכה, אולם דעת ד' אמי (בבא מציעא צט ע"א) שקונה מן התורה, שאם לא כן,

למה אמר (שם) שהמשאיל קרדום של הקדש מעל וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה (מפני שיצא לחולין ע"י מעילה של המשאיל)? הלוא השואל לא קנה את הקרדום ואם כן לא עשה המשאיל כלום. ויוצא מזה שהחומרא שהטילו חכמים על המשאיל מביאה קולא שמתירה לכל אדם ליהנות מהקרדום. ומאחר שרבינו פוסק (בהלכות מעילה פרק ו הלכה ד) כר' אמי, ברור שאינו סובר כר' אלעזר. על פי סברת תוספות זו רצוי יותר להסמיך דברי רבינו כאן על רב אמי ולא על ר' אלעזר.⁵ כרבא בכתובות לד ע"ב.⁶ יש ללמוד דין זה מסברא הגיונית.⁷ אף על פי שהמקבל לא נתן כל דבר חמורת החפץ.⁸ שנתן לזמן קצוב ללא תמורה.⁹ שקיבל תמורה בער זכות השימוש כמשך זמן מסוים. סברתו זו משמשת הסבר לתקנת קנין משיכה (מגיר משנה).¹⁰ לפי שהם לא שאלו את הפרה ולא קיבלו עליהם אחריות אונסים, אבל חייבים בגניבה ואבירה כשוכר, שהרי הם רשאים להשתמש בה, ואפילו לא השתמשו בה יש להם טובת הנאה מזה, שהרשות בידם להשתמש בה (מגיד משנה). המרוכר כשלא ירשו כלום מאכיהם. ואם ירשו יבואר רינם בסמוך.¹¹ המשך דברי רבא בכתובות לד ע"ב.¹² פחות שליש משויו (כבא בתרא קמז ע"ב וראה רבינו בפרק ו מהלכות זכיה ומתנה הלכה כג בשם הגאונים).¹³ בגמרא שם כתוב "אחריות נכסים" פירוש, קרקעות, שהרי מרין הגמרא בעל חוב אינו גובה ממטלטלים של יתומים שהוריש להם אביהם, ורבינו שינה וכתב נכסים בהתאם לתקנת הגאונים (ראה הלכות מלוה ולוה פרק יא הלכה יא) לגבות ממטלטלים של יתומים.¹⁴ כל דמי הפרה ולא דמי בשר בזול. רבינו מפרש מה שאמר שם: "הניח להם אחריות נכסים חייבים לשלם" הכוונה גם למתה הבהמה כלשון ראשון בדעת רבא שם. והרמב"ן והרשב"א השיגו על זה ומוכיחים מסוגית הגמרא שם שזה נאמר רק באכלוה, לומר לך שמשלמים כל דמי הפרה ולא דמי בשר בזול, אבל פטורים מאונסים, מפני שהחיוב בא בזמן שנאנסה, היינו אחר מיתת המוריש ואינו חל על היורשים ולא כדעת האומרים, שהחיוב חל משעה ששאל ומשום כך יורשיו חייבים לשלם כשהשאייר נכסים (מגיד משנה). ובכסף משנה מבאר שיטת רבינו, שחיוב האונסים בכוח בא בשעה ששאל ונשתעבדו נכסיו, אלא שהחיוב למעשה בא כשמתה ואז נתחייבו

שכירות ושאלה

נכסיו בתוקף אותו השעבוד שחל בחיי המוריש והוא מוסיף שלרכינו גירסא אחרת בגמרא שם מזו שבספרים שלנו (ראה משנה למלך).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שמא, א, ג.

השואל כלי מחברו לעשות בו מלאכה פלונית¹ – אין המשאל יכול להחזירו מתחת ידו עד שיעשה בו אותה מלאכה². וכן אם שאל ממנו בהמה לילך בה במקום פלוני – אינו יכול להחזירה מיד השואל עד שילך בה לשם ויחזור. שאלה ופקדון, א, ו

¹ והשואל משך את הכלי. ² כמו בהשאלו לזמן קצוב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שמא, ה.

נברת השאלה 30. השואל אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושאל או להשאלו בהשאלח משנה, אלא בהסכמת המשאל. ראה חוק השומרים, סעיף 3.

מטלטלין

חוק המטלטלין, התשל"א – 1971

1. בחוק זה, "מטלטלין" – נכסים מוחשיים, חוץ ממקרקעין. דוח
2. הבעלות במטלטלין היא הזכות להחזיק ולהשתמש בהם ולעשות בהם כל דבר וכל עסקה, בכפוף להגבלות לפי דין או הסכם. דוח
3. מטלטלין שאין להם בעל יכול כל אדם, בכפוף לכל דין, לרכוש את הבעלות בהם כחפישתם חוץ כוונה לזכות בהם. זמן ההפקר
4. (א) נתחברו או נתערבבו מטלטלין של אחד עם מטלטלין של אחר עד שאין להזותם או להפרידם, או שהפרדתם הייתה כרוכה בנזק בלתי סביר או בהוצאות בלתי סבירות (להלן – מטלטלין מתוברים), יהיו המטלטלין המתוברים כבעלותם המשותפת של שניהם כל אחד בשיעור שונים של המטלטלין ערב החיבור. ור ערובות
- (ב) היו מטלטלי האחד עיקר ומטלטלי האחר טפל, תעבור הבעלות במטלטלין המטפלים לידי בעל המטלטלין העיקריים, והוא חייב לשלם לחברו את הסכום שזכה בו ברכישת המטלטלין הטפלים.
- (ג) הוראות סעיף זה יחולו באין הסכם אחר בין הצדדים; אין בהן כדי לגרוע מזכות לפיצויים או מתרופה אחרת בשל החיבור.
5. (א) היו המטלטלין של אחד הבעלים המשותפים האמורים בסעיף 4 (א) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד על חלקו במטלטלין המתוברים. שעבוד מטלטלין ובריס
- (ב) היו המטלטלין העיקריים האמורים בסעיף 4 (ב) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד גם על המטלטלין שהבעלות בהם עברה לפי אוחה הוראה; היו המטלטלין הטפלים משועבדים, יחול השעבוד על החיוב שחב בו בעל המטלטלין העיקריים.
- (ג) נחחלף משכון מכוח סעיף זה, על הצדדים לעשות, לפי דרישת הנושה, את הפעולות הדרושות לפי חוק המשכון, תשכ"ז – 1937, כדי שכוחו של המשכון יהא יפה כלפי נושים אחרים של החייב.
- (ד) לענין סעיפים קטנים (א) ו-(ב) דין עיקול כדין שעבוד.

6. הוראות סעיפים 4 ו-5 יחולו, בשניונים המחוייבים, גם כשאדם גורם בעבודתו לשינוי במיטלטלין של אחר; במקרה זה יראו את שווי העבודה כשווים של מיטלטלין. עיבוד
7. הבעלות במיטלטלין פוקעת כשבעלם מוציאם משליטתו תוך כוונה להפקירם. הפקרה
8. סעיפים 15 עד 20 לחוק המקרקעין, תשכ"ט – 1969, יחולו גם על הגנת הבעלות וההחזקה במיטלטלין. הגנת הבעלות וההחזקה
9. (א) מיטלטלין שהם של כמה בעלים, בעלותו של כל אחד מהם לפי תלקו כשיתוף מתפשטת על מלוא המיטלטלין ואין לשום שותף חלק מסויים בהם. (ב) חלקיהם של כל אחד מהשותפים במיטלטלין, חזקה שהם שווים. (ג) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המיטלטלין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויות השותפים וחובותיהם ככל הנוגע למיטלטלין (להלן – הסכם שיתוף) כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכלפי כל אדם אחר, ובלבד שהשותף או האחר ידע או היה עליו לדעת על קיום ההסכם ותנאיו. (ד) הקנה אחד השותפים לאדם אחר זכות בתלקו במיטלטלין המשותפים, עליו להודיע על כך לשאר השותפים, ואם נעשה הסכם שיתוף, עליו להודיע לאדם האחר על קיום ההסכם ותנאיו. (ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 33, 34(א), 35 ו-36 לחוק המקרקעין, תשכ"ט – 1969, גם על השיתוף במיטלטלין. פירוק השיתוף
10. (א) כל שותף זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף; היתה בהסכם שיתוף תניה השוללת או מגבילה זכות זו, רשאי בית המשפט לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צורך בנסיבות הענין. (ב) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים, ובאין הסכם – על פי צו בית המשפט, ורשאי בית המשפט לצוות על חלוקת המיטלטלין בעין, או על מכירתם וחלוקת הפדיון, או על דרך אחרת של פירוק השיתוף הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין. (ג) מכירת המיטלטלין על-פי צו בית המשפט תהיה בדרך שנמכרים מיטלטלין מעוקלים כהוצאה לפועל, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין.
11. (א) עיכבון הוא זכות על פי דין לעכב מיטלטלין כערוכה לתיוב עד שיסולק החיוב. עיכבון

מטלטלין

(ב) עלה שווי המיטלטלין המעוכבים על שווי זחיוב במידה בלתי סבירה, זכאי החייב לשחרור מקצת המיטלטלין אם הם ניתנים להפרדה לחלקים.
(ג) החייב זכאי לשחרר את המיטלטלין מן העיכובן במתן ערובה מספקת אחרת לסילוק החיוב.
(ד) הוציא הנושה ברצונו את המיטלטלין המעוכבים משליטתו, יפקע העיכוב.
(ה) מקום שיש עיכובן במקרקעין, יחולו הוראות סעיף זה גם עליו; כן יחולו הוראות סעיף זה על עיכובן על פי הסכם, כשאין בהסכם הוראות אחרות לענין הגדון.

12. התחייב אדם להקנות לחברו בעלות או זכות אחרת במיטלטלין, ולפני שמסר לו את המיטלטלין או הקנה לו את הזכות חזר והתחייב עם אדם אחר בהקניה נוגדת, וזכותו של הראשון עדיפה, אך אם השני התקשר בעסקה וקיבל את המיטלטלין או את הזכות בתום לב ובתמורה – זכותו עדיפה.

13. (א) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לענין ובשינויים המחוייבים, גם על זכויות.
(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הגדון.

14. (א) בסעיף 3 לחוק נכסי המדינה, תשי"א – 1951, ברישה, במקום "נכס המצוי" יבוא "נכס מקרקעין המצוי".
חוק יינה, תשי"א 1951

15. בסעיף 1 לפקודת הפרשנות, במקום הגדרת "מטלטלין" או "טובין" יבוא: "מיטלטלין" או "טובין" – נכסים מוחשיים, חוץ ממקרקעין; אולם מקום שהמלה "מיטלטלין" או "טובין" באה כחיקוק שניתן לפני תחילת חוק המיטלטלין, תשל"א – 1971, תהא משמעותה כמשמעות שהיתה נודעת לה אילולא החוק האמור.

16. הספר השמיני והספר חעשירי של המגילה – בטלים. ול

17. חוק זה תחילתו ביום י"ד בשבט תשל"ב (1 בינואר 1972). לה

3. זכיה מן ההפקר מיטלטלין שאין להם בעל יכול כל אדם, בכפוף לכל דין, לרכוש את הבעלות בהם בתפישתם תוך כוונה לזכות בהם.

ההפקר — פל המחזיק בו זכה¹. וכן² המדפרות והנהרות והנהלים⁴ — כל שבהם⁵ הפקר⁶ וכל הקודם בהם זכה, כגון: העשבים⁷ והעצים והפרות של אילנות של יער⁸ וכיצא בהם. זכיה ומתנה, א, א

¹ נדרים מג ע"א ומקומות רבים אחרים בתלמוד. וראה בפרק ב מהלכות נדרים הלכה יד שכתב רבינו: "ומה הוא ההפקר, הוא שיאמר אדם נכסים אלו הפקר לכל, בין במטלטלין בין בקרקעות. וכיצד דין ההפקר, כל הקודם וזכה בו קנהו לעצמו ונעשה שלו".
² היינו, צורה שנייה של הפקר, דברים שהם מופקרים ועומדים, שאף פעם לא היו שייכים לאיש. וראה בבא קמא יג ע"ב. ³ כבא כתרא נד ע"כ וסנהדרין מט ע"א. ⁴ עירובין מז ע"א וראה בפרק ו מהלכות גזלה הלכה יג. ⁵ מלשון הכתוב (דברים ח, ז) "אדן נחלי מים". וראה בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה כ' ובפרק ט מהלכות רוצח הלכה כ'. ⁶ מה שמוצאים בהם, כמו שמפרש רבינו בסמוך. ⁷ כבא קמא פא ע"א וראה פרק ה מהלכות נזקי ממון הלכה ג. ⁸ יער הוא הפקר וכן נראה במכות ז ע"ב "יער רשות לגיוק ולמזיק ליכנס לשם". ומה שכתב רבינו "של יער" — מוסב על כל הנ"ל, היינו על עשבים ועצים ופירות. נומסתימת לשון רבינו נראה, שהכוונה גם לתלושים וגם למחוברים ולא כרבי שמעון בן אלעזר בתוספתא כבא קמא פרק ח שאמר: "תלושין שכמדבר (בכבלי בבא קמא פא ע"ב: "תלושין שבהרים") הרי הן של כל השבטים ומחוברין הרי הן של אותו השבט", שלדעת רבינו דעת יחיד היא ואין חכמים מודים לו. והראב"ד כהשגה שכתב: "דוקא לאותו השבט" כוונתו לפסוק כרבי שמעון בן אלעזר, וראה מגיד משנה ולחם משנה ואכן האזל.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, א, יב.

הצד דגים מן הימים¹ ומן הנהרות, או שצד עופות

או מיני חיות², הואיל ואין להם בעלים — זכה, ובלבד שלא יצוד בשדה חברו³; ואם צד שם — קנה⁴. ואם היו הדגים בביכרים⁵ של בעלים וכן חיה ועוף שבביכרים, אף-על-פי שהוא ביכר גדול והוא מחסר צידה⁶ — הרי זה של בעל הביכרים⁷ והצד משם הרי זה גזלן⁸.

אבל⁹ הלוקח דגים מתוך מצודתו¹⁰ של חברו כשהוא¹¹ בתוך הים¹² או שלקח חיה ממצודתו¹³ כשהיא פרוסה במדבר — הרי זו אסור¹⁴ מדברי סופרים¹⁵; ואם¹⁶ היה¹⁷ המצודה כלי¹⁸ ולקח מתוך המצודה — הרי זה גזלן¹⁹.

זכיה ומתנה, א. ב — ג

¹ כלומר הימים הגדולים. פרט לימה של טבריא, שיש לו דינים מיוחדים לענין זה, ראה בפרק ה מהלכות נזקי ממון הלכה ג.
² במדברות וביצרות שהם הפקר, כנזכר לעיל. ³ לפי שאין לו להכנס לשדה חברו שלא ברשותו. ורק להציל את נחיל הדבורים שלו, שברח, התירו לו להתהלך בשדה חברו (בבא קמא קיד ע"א במשנה — ביאור הגר"א סימן רעג ס"ק יג). ⁴ אם עשה קנין. והמדובר בשדה שאינה משתמרת, ובעל השדה אינו עומד בצד שדהו, ולפיכך לא זכה מטעם קנין חצר — שאין חצרו של אדם קונה לו אלא אם היא משתמרת, או אם עומד בצדה (בבא מציעא יא ע"א). וראה להלן הלכה ד. ⁵ [ביכר הוא כלי להחזקת חיות בר ודגים, "ביכר" = בית בר. ולפי זה יש לנקד: "ביכר". וראה פרק כו מהלכות מכירה הלכה א.]. ⁶ ראה פרק י מהלכות שבת הלכות יט — כ. ⁷ שהרי הם משתמרים בביכרים, וחצר המשתמרת קונה לו לאדם אפילו שלא מדעתו (בבא מציעא יא ע"א). ⁸ כלומר עובר על "לא תגזול" מן התורה, ואפשר להוציאה בדיינים כמו שמפרש הראב"ד בהלכה ג (לחם משנה שם). ⁹ משנה בגיטין נט ע"ב וכתנא קמא. ¹⁰ מצודה זו היא: חוט ארוך ובו כמה מחטים שעל ידם ניצודים הדגים. ¹¹ בכתב יד תימן: "כשהיא". ¹² כנגוד

לביכרים, שלמעלה.¹³ גם מצודה זו היא על ידי חוט ובה מחטים לתפיסת החיות.¹⁴ אבל אין בו משום גזל ממש, שיהא אפשר להוציאו בדיינים, "מפני שעדיין לא הגיעו ליד הזוכה בהן" (לשון רבינו בפרק ו מהלכות גזילה הלכה יב), לפי שאין בית קיבול למצודות אלו, וראה להלן.¹⁵ "מפני ררכי שלום" (משנה גיטין נט ע"ב).¹⁶ גיטין ס ע"ב וסא ע"א.¹⁷ בכתב יד תימן: "היתה".¹⁸ שיש לה בית קיבול.¹⁹ ואפשר להוציאו בדיינים (ראב"ד). שכליו של אדם קונים לו (גיטין שם, שבזה אין פלוגתא בין תנא קמא ורבי יוסי).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, יג.

הפורס מצודה¹ בשדה חברו וצד בה חיה או עוף, אף-על-פי שאין לו רשות לעשות דבר זה² — קנה³; ואם היה⁴ עומד בעל השדה בתוך שדהו⁵ ואמר⁶: זכתה לי שדי — קנה בעל השדה⁷, ואין לבעל המצודה פלוגתא.

זכיה ומתנה, א, ד

¹ מצודה סתם היא חוט ארוך ובה מחט, כמבואר למעלה בהלכה ג, וראה להלן.² כמו שכתב למעלה בהלכה ב.³ מדברי סופרים, משום דרכי שלום, כמו שכתב למעלה בהלכה ג.⁴ בבא מציעא יא ע"א.⁵ המדובר בשדה שאינה משתמרת שהרי במשתמרת אינו צריך לעמוד בצד שדהו (פרק יז מהלכות גזילה ואבדה הלכה ח).⁶ לאחר שהחיה והעוף כבר היו ניצודים במצודה.⁷ ובטל קניינו של בעל המצודה, ואין כאן משום "רכי שלום" שלא תקנו תקנה זו אלא בפורס מצודה בשדה הפקר, אבל לא לפורס בשדה חברו שלא בדשות, וכיחוד כשבעל השרה עומד וצווח שהוא עצמו דרצה לזכות בזה, דאז מגיד משנה. ולא חילק רבינו בין אם החיה רצה כדרכה לבין אם היתה רגלה שבורה כמו שחילק בהלכות גזילה (פדק יז הלכה יא) — שהרי כאן המדובר כשכבד היו ניצודים במצודה, ודינם כצבי שבוד וכגחלות שלא פרחו שנקנים לבעל

השדה (אף על פי שאינה משתמרת, אם עומד בצד שדהו) וראה בראב"ד ובמגיד משנה, כסף משנה ולחם משנה.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, ד.

דגים¹ שֶׁקָּפְצוּ לְתוֹךְ הַסְּפִינָה — קָנָה בְּעַל הַסְּפִינָה,
שֶׁזוֹ כְּחֹצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת הִיא.² וְאִינָה חֹצֵר הַמְּהֻלָּכֶת,³
שֶׁהַמִּים הֵם שְׁמוּלֵיכִין אוֹתָהּ וְאִינָה הוֹלֶכֶת מִחֲמַת
עֲצָמָה.⁴

¹ בבא מציעא ט ע"ב. ² וקונה, כאמור, בלי עמידת בעל החצר
בחצרו וכלי אמירתו. ³ שאינה קונה (פרק ג מהלכות מכירה הלכה
(יג). ⁴ כן בגמרא בבא מציעא ט ע"ב.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, טו.

גֵּר¹ שֶׁמֶת וְלֹא הוֹלִיד יִשְׂרָאֵל אַחֵר שְׁנַתְּגִיר², אֵין לוֹ
יִוְרִשִׁין — אֵלֹא כָּל הַקּוֹדֵם וְהַחֲזִיק בְּנִכְסָיו זָכָה;
וְאֵין בְּעַל הַמִּצָּר³ יָכוֹל לִסְלֹק⁴ בְּדָמִים, שֶׁזוֹ
כְּמַתְנָה⁵ הִיא.⁶

¹ משנה בכבא בתרא מב ע"א וגמרא שם נג ע"א ועוד. ² היינו,
שלא הוליד אחרי שנתגיר, אף על פי שלידתו היתה בקדושה, אחר
שנתגיר, כיון שהולידו טרם שנתגיר (מגיד משנה). וכלשון
השולחן ערוך (סימן רעב סעיף א): "ולא הניח בן, שהורתו ולידתו
בקדושה". וראה קידושין יז ע"ב — יח ע"א ותוספות שם דיבור
המתחיל "כאן שהורתו", ובבא בתרא קמט ע"א בעובדא דאיסור
גיוורא. ³ בעל השדה, הגובל עם שדה הגר. ⁴ כדין בעל מצרא
(פרק יב מהלכות שכנים הלכה ה). ⁵ ובמתנה אין דין בעל מצרא
(פרק יג מהלכות שכנים הלכה א). ⁶ שכשם שבמתנה, אין בעל
המצד יכול לטעון — כמו שהוא טוען במכר — "קנה לך במקום
אחר ואל תכנס בגבולי", שרק זה רצה לתת לו מתנה ורק במקום זה

ולא במקום אחר – אף בהפקר הרבר כן, שהרי אינו יכול למצוא נכסי הפקר במקום אחר, ראה בלחם משנה.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעה, א.

...וכיצד דין ההפקר? כל הקודם וזכה בו – קנהו
לעצמו ונעשה שלו. ואפלו זה שהפקיר – דינו בו
כדין כל אדם¹: אם קדם וזכה בו – קנהו². נדרים, ב, יד

¹ ואין אומרים מכיון שהוציאו מרשותו יהיה לו דין הקדש ויאסר בו. ² ככל הזוכה מן ההפקר, ואם הפקיר את כרמו וחזר וזכה בו בתורת הפקר הרי הוא פטור מן המעשרות (נדרים מד ע"ב) וכמבואר בהלכות מתנות עניים פרק ה הלכה כז.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, ד.

דבר המפקר שפא אחד ושמו ויהיה מביט בו שלא
יטלנו אדם – לא קנהו בהבטה¹, אלא עד
שיגביהו אם היה מטלטלין² או יחזיק בקרקע³
כדרך שקונים הלקוחות⁴. נדרים, ג, יט

¹ בבא מציעא קיח ע"ב. ² ובכתב יד התימנים: מיטלטל.
שהמטלטלין נקנים בהגבהה. ³ כרין קרקע הנקנית בחזקה.
⁴ מידי המוכרים, כשיש דעת אחרת מקנה, כל שכן בהפקר שאין בו דעת אחרת מקנה, ודאי שהזוכה צריך לקנות בקנין גמור (קרית ספר). ודין קנין הלקוחות בהלכות מכירה פרק א הלכה ג ופרק ג הלכה א.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, א.

4. (א) נתחברו או נתערכבו מיטלטלין של אחד עם מיטלטלין של אחר עד שאין לזהותם או להפרידם, או שהפירדם היחה כרוכה בנוק בלתי סביר או בהוצאות בלתי סבירות (להלן – מיטלטלין מחוברים). יהיו המיטלטלין המחוברים בבעלותם המשותפת של שניהם כל אחד כשיעור שוים של המיטלטלין ערב החיבור.

(ב) היו מיטלטלי האחד עיקר ומיטלטלי האחר טפל, תעבור הבעלות במיטלטלין הספלים לידי בעל המיטלטלין העיקריים, והוא חייב לשלם לחברו את הסכום שזכה בו ברכישת המיטלטלין הטפלים.

(ג) הוראות סעיף זה יחולו באין הסכם אחר בין הצדדים; אין בהן כדי לגרוע מזכות לפיצויים או מתרופה אחרת בשל החיבור.

המפקיד פרות אצל חברו – הרי זה לא יערבם עם פרותיו¹; עבר וערב² – יחשוב כמה היה הפקדון ויראה כמה חסר הכל³ ויחשוב חסרון הפקדון⁴ ויתן לו אחר שישבע⁵ נסתפק מהן⁶ ולא ידע כמה נסתפק – יוציא לו חסרונו⁷; לחטים ולארוז קלוף – ארבעה קבין ומחצה לכל כור⁸; לשעורים ולדוחן – תשעה קבין לכל כור. לכסמין ולזרע פשתן בגבעוליו⁹ ולארוז שאינו קלוף – שלש סאין לכל כור. וכמדה הזאת לכל שנה ושנה¹⁰. כמה דברים אמורים? ¹¹ שמדד לו בימות הגרן¹² והחזיר לו בימות הגרן; אבל מדד בימות הגרן והחזיר לו בימות הגשמים – אינו מוציא לו חסרונו, מפני שהן מותרות¹³. וכן¹⁴ מוציא לו שתות לזין¹⁵ ושלשת לגין שמן למאה לגין: לג ומחצה שמרים ולג ומחצה בלע¹⁶. אם היה מזקק – אינו מוציא לו שמרים; ואם היו הקנקנים ישנים – אינו מוציא לו בלע¹⁷.

שאלה ופקדון, ה. ה.

¹ משנה בבא מציעא לח ע"א: "המפקיד פירות אצל חבירו וכו' לא יגע בהן". ² משנה וגמרא שם מ. ³ כמה החסירה התערובת. פירות מאוחסנים משקלם או מדתם פוחת והולך. ⁴ לפי יחס כמותם לכמות כל הפירות. ⁵ הנפקד שהחסרון בא שלא בפשיעתו. במה דברים אמורים, כשחסרו יותר ממה שורכם של פירות לחסור, אבל אם החסרון אינו גדול מזה, פטור משבועה (סמ"ע סימן רצב סעיף קטן כח וש"ך שם סעיף קטן כב). ⁶ נטל מן התערובת לצורך עצמו. ⁷ כשהוא מחזיר למפקיד פירותיו מנכה לו החסרון המקובל. ⁸ הכור שלושים סאה והסאה מחזיקה ששה קבים. ⁹ הגבעול דומה לשכולת של תבואה ובראש הגבעולים גדלים גרעינים שהם זרע הפשתן. ¹⁰ ברייתא שם. ¹¹ ברייתא שם. המדובר כשנסתפק מהם. ¹² בקיץ כשהוכנסו הפירות לגורן והם יבשים. ¹³ מתנפחות מן הריטבות. ¹⁴ משנה שם. ¹⁵ הקנקנים בולעים אחר משה. ¹⁶ בליעת הקנקנים. השמן הוא סמך ואין הקנקנים סופגים הרבה. ¹⁷ מפני שבלעו כבר כדי שביעה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצב, י – יא.

5. (א) היו המיטלטלין של אחד הבעלים המשותפים האמורים בסעיף 4 (א) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד על חלקו במיטלטלין המחוברים.
- (ב) היו המיטלטלין העיקריים האמורים בסעיף 4 (ב) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד גם על המיטלטלין שהבעלות בהם עברה לפי אותה הוראה; היו המיטלטלין הטפלים משועבדים, יחול השעבוד על החיוב שחב בו בעל המיטלטלין העיקריים.
- (ג) נתחלף משכון מכוח סעיף זה, על הצדדים לעשות, לפי דרישת הנושה, את הפעולות הדרושות לפי חוק המשכון, תשכ"ז – 1967, כדי שכוחו של המשכון יהא יפה כלפי נושים אחרים של החייב.
- (ד) לענין סעיפים קטנים (א) ו-(ב) דין עיקול כדן שעבוד.

דין שעבוד
במיטלטלין
מחוברים

6. הוראות סעיפים 4 ו-5 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם כשאדם גורם בעבודתו לשינוי במיטלטלין של אחר; במקרה זה יראו את שווי העבודה כשווים של מיטלטלין.

נָתַן לְאִמְנִין¹ לְחֶזֶן וְקִלְקִלוּ – חֵיבִין לְשָׁלֵם. בִּיצֵר?
נָתַן לְחֶרֶשׁ² שְׂדֵה תְּכָה וּמִגְדֵּל³ לְקַבּוֹעַ בָּהֶם מִסְמֵר
וּשְׁכָרָם אוֹ שָׁנְתָן לוֹ אֶת הָעֵצִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶם שְׂדֵה
תְּכָה וּמִגְדֵּל וְנִשְׁכְּרוּ אַחֵר שֶׁנַּעֲשׂוּ – מְשָׁלֵם לוֹ דָּמִי
שְׂדֵה תְּכָה וּמִגְדֵּל⁴, שְׁאִין הָאֶמֶן קוֹנֶה בַּשֶּׁבַח הַכָּלִי⁵.
נָתַן צֶמֶר לַצֶּבַע וְהַקְדִּיחְתּוּ יוֹרָה⁶ – נוֹתֵן לוֹ דָּמִי
צִמְרוֹ. צָבָעוּ פָּעוּר⁷, אוֹ נָתַנוּ לוֹ לַצֶּבַעוּ אָדָם וּצָבָעוּ
שְׁחוּר, שְׁחוּר וּצָבָעוּ אָדָם, נָתַן עֵצִים לְחֶרֶשׁ לַעֲשׂוֹת
מֵהֶם פָּסָא נָאָה וְעָשָׂה כֶּסֶא רַע אוֹ סִפְסָל⁸, אִם
הִשְׁבִּיחַ יִתֵּר עַל הַהוֹצָאָה – נוֹתֵן בְּעַל הַכָּלִי אֶת
הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יִתְּרָה עַל הִשְׁבִּיחַ – נוֹתֵן
לוֹ אֶת הִשְׁבִּיחַ בְּלִבְדֹּר⁹. אָמַר בְּעַל הַכָּלִי: אֵינִי רוֹצֶה
בְּתַקְנָה זֹאת, אֵלָּא יִתֵּן לִי דָּמִי הַצֶּמֶר אוֹ דָּמִי הָעֵצִים¹⁰
– אֵין שׁוּמְעִין לוֹ¹¹. וְכֵן אִם אָמַר הָאֶמֶן: הֵא לָךְ
דָּמִי צִמְרֶךְ אוֹ דָּמִי עֵצֶךְ וְלָךְ¹² – אֵין שׁוּמְעִין לוֹ,
שְׁאִין הָאֶמֶן קוֹנֶה בַּשֶּׁבַח כָּלִי שֶׁעָשָׂה¹³. שְׂכִידוֹת, י. ד.

¹ בבא קמא צח ע"ב. ² נגר. ³ מיני ארגזים וארונות. בפירוש המשנה במסכת שבת (קכ ע"א) כותב רבינו: "שירה צורתה ידועה אצלנו והיא תיבה קטנה... ומגדל – אוצד של עץ ידוע אצלנו ונקרא בערבית מנשא"ר". ⁴ גמורים, אף על פי שנתן לו עצים. ⁵ פירוש, האומן עושה הכלי כשביל בעל הבית שמשלם לו שכר עבודתו, וכל מה שמשביחים העצים בשווים מתוך שנעשו כלים – שייך לבעל הבית ואין האומן קונה כלום בשבט זה ומשום זה הוא נוטל שכרו בלבד ומשלם מה שהזיק (בבא קמא צח ע"ב כרכא).

⁶ "שדפתו היורה שהרחיחה יותר מדאי" (שם ק ע"ב דש"י שם).
⁷ שצבעו בשיירי צבע שנשתיידו ביורה וקבל הצבע מדא (גוון) מכוער (שם).⁸ והואיל ושינה אין בעל הבית נותן שכרו כפי מה שקצץ עמו, אלא יד האומן על התחתונה וכמו שמבאר רבינו והולך.
⁹ "כגון אם היה הבגר שוה דינר ואחר צביעתו שוה דינר וחצי והוציא בו הצבע דבע דינר לא יתן אלא רבע דינר, ואם הוציא עליו שלשה רבעי דינר יתן לו החצי (הדינר). מאשר הותיד ברמיו (=שהשביח בבגר)" (רבינו בפירוש המשנה בבא קמא ק ע"ב).
¹⁰ ויטול לו הכלי שעשה (רבינו שם ועיי'ן קצות החושן סימן שו).
¹¹ "לפי שאמרנו 'אם השבח יתר על ההוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח' היא תקנה לכל אחד משניהם" (רבינו שם).¹² או תן לי כפי השבח שהשביח הבגר.¹³ ואין לו אלא דמי ההוצאה, כמו שנתבאר (על פי סוגיית הגמרא בבא קמא קב ע"א, ועיי'ן הגר"א סימן שו).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שו, ב – ג.

7. הבעלות במיטלטלין פוקעת כשבעלם מוציאם משליטתו תוך כחונה להפקירם.

הפקרה

הַפְּקָר אֶף־עַל־פִּי שְׁאִינוּ נִדְרִי – הֲרִי הוּא כְּמוֹ
 נִדְרִ שְׁאִסּוּר לוֹ לַחֲזוֹר בּוֹ.² וְמָה הוּא הַפְּקָר? הוּא
 שְׁיֵאמַר אָדָם: נִכְסִים אֵלּוּ הַפְּקָר לְכָל³, בֵּין
 בְּמִטְלָטְלִין בֵּין בְּקִרְקָעוֹת. וְכִיצַד דִּין הַפְּקָר? כָּל
 הַקֹּדֶם וְזָכָה בּוֹ – קָנָהוּ לְעַצְמוֹ וְנִעְשָׂה שְׁלוֹ.
 וְאֶפְלוּ זֶה שֶׁהַפְּקִיר – הֵינוּ בּוֹ כְּדִין כָּל אָדָם⁴: אִם
 קָדָם וְזָכָה בּוֹ – קָנָהוּ⁵.

נדרים ב, יד

¹ שיעבור עליו משום "כל יחל דברו", וגם אינו הפקר ער שיפקיר לעניים ולעשירים כאחד, בעוד שנדר הוא אפילו לעניים בלבד, ראה נדרים צ ע"א (סמ"ע לשלחן ערוך חושן משפט סימן רעג ס"ק ג).
² נדרים מג ע"ב ובירושלמי (פאה פרק ו הלכה א) דרשו: נאמר בתורה (שמות כג, יא) "והשביעית תשמטנה ונטשתה" — מה תלמוד לומר ונטשתה? לומר לך יש נטישה אחרת שהיא כזו, מה זו (שמיטה) בין לעניים בין לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים, ומכאן שהפקר דינו כשמיטה (קריית ספר) וראה ב"קצות החושן" חושן משפט סימן רעג ס"ק א. ³ בין לעניים בין לעשירים. ⁴ ואין אומרים מכיון שהוציאו מרשותו יהיה לו דין הקרש ויאסר בו. ⁵ ככל הזוכה מן ההפקר, ואם הפקיר את כרמו וחזר וזכה בו בתורת הפקר הרי הוא פטור מן המעשרות (נדרים מד ע"ב) וכמבואר בהלכות מתנות עניים פרק ה הלכה כז. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, ב — ד.

המפקיר לעניים אכל לא לעשירים — אינו הפקר עד שיפקיר לכל בשמיטה¹...

נדרים, כ, טו

¹ שפירות שנת השמיטה הם הפקר לכל, גם לעניים וגם לעשירים (פאה פרק ו משנה א) וראה בירושלמי פאה פרק ו הלכה א. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, ה.

המפקיר את הקרקע — כל הקודם והחזיק¹ בהן זכה. דין תורה אפלו הפקיר בפני אחד² — הרי זה הפקר ונפטר מן המעשרות³, כמו שיתבאר במקומו⁴; אבל מדברי סופרים אינו הפקר עד שיפקיר בפני שלשה, כדי שיהיה אחד זוכה אם רצה והשנים מעידים⁵. והאומר: הרי זה הפקר וזה — הרי השני ספק הפקר⁶; ואם אמר: וזה כמו זה,

חכמים היא, מפני הרמאים, שרגילים להפקיר שדותיהם ולחזור ולזכות בהם, כדי לפטון מן המעשר, ונמצא שלא היה הפקדם אלא העדמה בלבד, לפיכך הוצרכו לומד, שאין זה הפקר כלפי הבעלים עד עבור שלשה ימים, ובינתיים יכולים אחרים לזכות בו, ואם נתכוין להעדים הדי יפסיד שדהו, כשאחרים יזכו בהם תוך שלשה ימים לפני שחזר מהפקרו, כי ביחס לאחדים הדי זה הפקר אפילו בתוך שלשה ימים מיד לאחר הפקרו (נדרים מד ע"א וברא"ש שם). ולפי זה אם הפקיר שאר נכסים, שאין בהם חשש הפקעת מעשרות, אינו יכול לחזור בו מיד כשהפקירם, אלא יכול לזכות בהם בתורת הפקר כשאר כל אדם ולא מטעם חזרה (רדב"ז לעיל הלכה יד).² אפילו אם לא זכה בו אחר.³ לא בתורת חזרה, ובכתב"ד התימנים: "אינו חוזר, אלא אם קדם וזכה בה".⁴ שניהם שוים בו, שזוכים מן ההפקר ואינו חייב עוד במעשרות, כי משהופקר, הופקעו הפירות מדין מעשרות, אפילו כשזכו בהם הבעלים (נדרים מג ע"ב וכפידוש הכסף-משנה).

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רעג, ט.

האומר: שדה זו מפקרת ליום אחד, לשבת אחת,¹ לחדש אחד, לשנה אחת, לשבוע² אחד — עד שלא זכה בה הוא או אחר³ יכול לחזור בו;⁴ ומשזכה בה, בין הוא בין אחר — אינו יכול לחזור בו.⁵ ומפני מה יש לו לחזור פאן עד שיזכו בה? מפני שזה דבר שאינו מצוי הוא, שאין אדם מפקיר לזמן קצוב.⁶

¹ שבוע ימים. ² שמיטה, והיא מחזור של שבע שנים, ואחד הזמן הזה, אם לא יזכה בה אדם, תהיה שלי כבתחילה (נדרים מד ע"א וברא"ש). ³ בתורת הפקר. ⁴ אפילו לאחר שלשה ימים, הואיל ולא הפקירו הפקר עולם, גילה דעתו שאינו רוצה שיצא מרשותו עד שיזכה בה אדם, כי מצפה הוא שמא לא יזכה בה אדם בתוך זמן זה ותחזור אליו (רא"ש נדרים מד ע"א). ⁵ אפילו בתוך שלשה ימים,

ואין כאן חשש "מפני הדמאים", כי אילו היה בדעתו לזכות בה מיד, למה לו להפקירה לזמן קצוב, יפקירה לגמרי, כיון שבדעתו לזכות בה לאלתר, אלא ודאי לאותו זמן שהפקירה, גמר והפקירה בלא הערמה (רבנו נסים שם).⁶ נמצא, שזה הפקר גרוע, ויכול לחזור בו, כלעיל העדה 4. אמנם אם זכו בה אחרים הרי זו שלהם כבהפקר גמור, שכן מצינו בשנת השמיטה שהיא הפקר, אף על פי שאינה אלא לשנה אחת (קריית ספר וכן בסמ"ע לחושן משפט סימן רעג ס"ק יד).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רעג, י.

שיחוף

9. (א) מיטלטלין שהם של כמה בעלים, בעלותו של כל אחד מהם לפי חלקו בשיתוף מתפשטת על מלוא המיטלטלין ואין לשום שותף חלק מסויים בהם. (ב) תלדיהם של כל אחד מהשותפים במיטלטלין, חזקה שהם שווים. (ג) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המיטלטלין המשותפים והשיתוף בהם ובדבר זכויות השותפים וחובותיהם בכל הנוגע למיטלטלין (להלן – הסכם שיתוף) כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכלפי כל אדם אחר, ובלבד שהשותף או האחר ידע או היה עליו לדעת על קיום ההסכם ותנאיו. (ד) הקנה אחד השותפים לאדם אחר זכות בחלקו במיטלטלין המשותפים, עליו להודיע על כך לשאר השותפים, ואם נעשה הסכם שיתוף, עליו להודיע לאדם האחר על קיום ההסכם ותנאיו. (ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יתולו הוראות סעיפים 30 עד 33, 34(א), 35 ו-36 לחוק המקרקעין, תשכ"ט – 1969, גם על השיתוף במיטלטלין.

פירוק השיתוף

10. (א) כל שותף זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף; היתה בהסכם שיתוף תניה השוללת או מגבילה זכות זו, רשאי בית המשפט לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צורך בנסיבות הענין. (ב) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים, ובאין הסכם – על פי צו בית המשפט, ורשאי בית המשפט לצוות על חלוקת המיטלטלין בעין, או על מכירתם וחלוקת הפדיון, או על דרך אחרת של פירוק השיתוף הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין.

מטלטלין

(ג) מכירת המיטלטלין על-פי צו בית המשפט תהיה בדרך שנמכרים מיטלטלין מעוקלים בהוצאה לפועל, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין.
ראה מקורות לסעיפים 27 – 48 לחוק המקרקעין.

12. התחייב אדם להקנות לחברו בעלות או זכות אחרת במיטלטלין, ולפני שמסר לו את המיטלטלין או הקנה לו את הזכות חזר והתחייב עם אדם אחר כהקניה נוגדת, זכותו של הראשון עדיפה, אך אם השני החקשר בעסקה וקיבל את המיטלטלין או את הזכות כתום לב וכתמורה – זכותו עדיפה.

זקאוח נגדות

הַאֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: ¹כְּשֶׁאֶמְכּוֹר שְׂרָה זֹה – הִרִי הִיא מְכֹרָה לְךָ מֵעַכְשָׁיו ²בְּמֶאֱהָ זֶזוּ, וְקִנּוּ מִירוֹ ³עַל כָּךְ, וְלֵאחֶר זְמַן מְכָרָה לְאַחֵר בְּמֶאֱהָ – קָנָה הָרִאשׁוֹן; מְכָרָה בְּיֹתֵר עַל מְנָה ⁴– קָנָה אַחֲרוֹן ⁵. שְׁלֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא "כְּשֶׁאֶמְכּוֹר", שִׁיְהִיָּה מוֹכֵר מִדַּעְתּוֹ תַּחֲלָה ⁶ – וְזֶה לֹא הָיָה רוֹצֵה לְמְכּוֹר וְלֹא מְכַר אֶלָּא מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת שֶׁהוֹסִיף עַל שְׂוִיו, וְנִמְצָא בְּמִי שֶׁנֶּאֱמַר וּמְכַר.

מכירה, ח, ז

¹ גמרא בעבורה זרה עב ע"א (הביאה הרי"ף בבבא בתרא פרק ז בסופו). ² כך כתב הרי"ף שם. וראה בהערה הבאה. ³ גם זה שם ברי"ף. שאם לא קנו מידו ואם לא אמרו לו "מעכשיו" בוראי לא קנה הראשון אם מכרה לאחר. ⁴ גם זה עובדא בגמרא שם: "זבנה לאינש אחרינא במאה ועשרין (=מכרה לאדם אחר במאה ועשרים)" וסובר רבינו ש"מאה ועשרים" לאו רוקא, אלא כל שמכר ביותר אין זו מכירה ברצון. ⁵ כרכי יעקב מנהר פקוד, ולא כרכ הונא. ⁶ כלומר ברצונו הטוב בלי שום הכרח.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רז, א.

אמר לו¹: כְּשֶׁאֶמְכַּרְנָהּ, הֲרִי הִיא קְנוּיָה לְךָ מֵעַכְשָׁו
כְּמָה שֶׁיִּשְׁוּמוּ אוֹתָהּ בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה² – אָפְלוּ
עַל פִּי שְׁנַיִם³ מִן הַשְּׁלֹשָׁה; אָמַר לוֹ: כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ
שְׁלֹשָׁה⁴ – עֵד שֶׁיֹּאמְרוּ הַשְּׁלֹשָׁה⁵. וְכֵן אִם אָמַר
לוֹ: כְּמוֹ שֶׁיִּשְׁוּמוּ אוֹתָהּ בֵּית דִּין שֶׁל אַרְבָּעָה – עֵד
שֶׁיִּשְׁוּמוּ הָאֲרָבָעָה כֻּלָּם⁶ וְיִסְכְּמוּ וְיִמְכְּרוּ⁷ לְאַחַר
כְּמוֹ שֶׁיִּסְכְּמוּ⁸, וְאַחַר כֵּךְ יִקְנֶה הָרֹאשׁוֹן. שְׁמוֹ אוֹתָהּ
שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה וְאָמַר הַמוֹכֵר: עֵד שֶׁיִּבְאוּ שְׁלֹשָׁה
אַחֲרָיו אוֹ אַרְבָּעָה וְיִשְׁוּמוּ – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ⁹,
שֶׁהֲרִי קָנוּ מִיָּדוֹ¹⁰ תַּחֲלָה שֶׁמֶכַר מֵעַכְשָׁו. מכירה, ח, ת

¹ עבודה זרה עב ע"א. ² בגמרא שם: "כדשיימי בתלתא", אבל
בריי"ף (בבא בתרא פרק ז): "כדשיימי בי תלתא", ו"בי תלתא" היינו
בית-דין של שלשה, וראה מגיד משנה. ³ מכיון שהזכיר "בית
דין", וזה מהותו של בית דין, שהולכין בו אחר הרוב. ⁴ לדברי
רבנו ישנם שני הבדלים בין הדין הראשון לשני: בראשון הזכיר
"שומא" וגם "בית דין" ובשני לא הזכיר לא "שומא" ולא "בית
דין". ולפי זה לא ברור מה דינו של המזכיר "שומא" בלי "בית דין".
ולדעת רש"י שם כיון שהזכיר "שומא" אף על פי שלא הזכיר "בית
דין" כוונתו ל"בית דין", וזהו לפי נוסחתנו בגמרא שם "כדשיימי
בתלתא". ⁵ שמכיון שלא התכוון לבית דין, צריך שיהא בהסכמת
כל השלשה, ולא בהסכמת הרוב בלבד כמו בבית דין. ⁶ מכיון
שהוא הזכיר ארבעה, יותר מהמספר הדרוש להרכב בית דין, סימן
שהוא מתכוון – אם כי הוא הזכיר בית דין – דוקא לכל
הארבעה, שאם כוונתו היתה לבית דין בהרכבו החוקי, לא היה
מזכיר ארבעה. ⁷ כלומר, לא מספיקה הסכמתם לשומא, אלא שגם
ימכור לפי שומא זו, שהרי אמר לו "כשאמכרנה", ורק אז היא קנויה
לראשון. ⁸ אבל אם מכר אותה יותר מכפי השומא, אז המכר הוא
לשני, כמו בסוף ההלכה הראשונה (לחם משנה). ⁹ כרב הונא בן
רבי יהושע, ולא כרב פפא (בעבודה זרה עב ע"א). ¹⁰ בגמרא
(עבודה זרה עב ע"א) נימקו הלכה זו, ואמרו: מי יודע אם אלו

מטלטלין

האחרונים הם יותר טובים מהראשונים, ומכיון שהדבר בספק —
אין בכחו של הספק לבטל את המכירה, מאחר שכבר קנו מידו
מעכשיו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ר"ה, ב' — ד'.

חוזה קבלנות

חוק חוזה קבלנות, התשל"ד – 1974

1. חוזה קבלנות הוא חוזה לעשיית מלאכה או למתן שירות בשכר כשהקבלן אינו עובדו של המזמין.
2. הקבלן תייב לעשות את המלאכה או לתת את השירות והמזמין חייב לשלם את השכר, הכל לפי המוסכם בין הצדדים.
3. (א) לא היו המלאכה או השירות בהתאם למוסכם (להלן – פגם), על המזמין להודיע לקבלן על הפגם זמן סביר לאחר שגילה אותו או שהיה עליו לגלותו, ואם הפגם ניתן לתיקון – לתת לקבלן הזדמנות נאותה לתיקון.
- (ב) אין המזמין זכאי להסתמך על הפגם –
- (1) אם לא קיים את המוטל עליו לפי סעיף קטן (א) זולת אם ידע הקבלן על הפגם;
- (2) אם בא הפגם מסיבה שהמזמין אחראי לה.
4. (א) לא תיקן הקבלן את הפגם תוך זמן סביר לאחר שהמזמין עשה כאמור בסעיף 3(א), רשאי המזמין –
- (1) לתקן את הפגם ולדרוש מהקבלן החזרת הוצאותיו הסבירות;
- (2) לנכות מן השכר, כל עוד לא תוקן הפגם, את הסכום שבו פחת שווי המלאכה או השירות עקב הפגם לעומת השכר לפי המוסכם.
- (ב) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן המזמין שימתין לתיקונו בידי הקבלן, רשאי המזמין לתיקנו כאמור בסעיף קטן (א)(1) גם בלי שעשה כאמור בסעיף 3(א).
- (ג) לא ניתן הפגם לתיקון, זכאי המזמין לניכוי מן השכר כאמור בסעיף קטן (א)(2).
5. לקבלן תהא זכות עכבון על נכס שמסר לו המזמין לבצוע מלאכתו או למתן שירותו, כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המזמין עקב עיסוקת הקבלנות.
6. (א) נעשו המלאכה או השירות בנכס בידי הקבלן, תייב המזמין לקבלו במועד שהוסכם עליו, ובאין הסכם – תוך זמן סביר לאחר שהקבלן הודיע לו שגמר את המלאכה או השירות.

זה קבלנות
הו

יובי הצדדים

גם

נרופות בשל
גם

כות עכבון

קבלת הנכס
העברת הסיכון

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

- (ב) אבד או ניזק הנכס בעודו בידי הקבלן –
(1) אחראי הקבלן, לענין חוק השומרים, חשכ"ז – 1967, כשומר שכר ששמירת הנכס אינה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו;
(2) פטור המזמין מתשלום השכר, זולת אם אבד או ניזק הנכס אחרי שהמזמין היה חייב לקבלו ומסיבה שהקבלן אינו אחראי לה.

שמירת תרופות 7. אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מתרופה אחרת בשל הפרת חוזה.

תחולה 8. (א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הגדון, ובאין כוונה אחרת משחמעת מן ההסכם בין הצדדים.

(ב) על חחה להספקת נכס שיש להפיקו או לייצרו והקבלן קיבל עליו לתת את עיקר החמרים הדרושים לכך, יחולו הוראות חוק המכר, תשכ"ח – 1968.

אי-תחולת המגלה 9. בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול הספר השני של המגלה.

עצמאות החוק 10. בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר המלך במועצתו לארץ-ישראל 1922 – 1947

תחילה והוראות מעבר 11. תחילתו של חוק זה ביום א' בחשוון תשל"ה (17 באוקטובר 1974); על חחה קבלנות שנעשה לפני תחילתו יוסיף לחול הדין הקודם.

חוזה קבלנות

חוזה קבלנות
והר

1. חוזה קבלנות הוא חוזה לעשיית מלאכה או למתן שירות בשכר כשהקבלן אינו עובדו של המזמין.

ראה רמב"ם שכירות, יא, ג, ושולחן ערוך, חושן המשפט, שלט, ו.

ראה רמב"ם הלכות אבל, ה, יא – יב, ושולחן ערוך, יורה דעה, שפ, יז.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שלג, ה, בהגהת הרמ"א: שכר [=השכיר] עצמו לזמן יש לו דין פועל, אבל אם שכר [=השכיר] עצמו ללמוד [=ללמד] ספר או חצי ספר יש לו דין קבלן.

דרכי הצדדים

2. הקבלן חייב לעשות את המלאכה או לתת את השיחת והמזמין חייב לשלם את השכר, הכל לפי המוסכם בין הצדדים.

נתן, טליתו² לאמן³ וגמרה ויהודיעו⁴, אפלו אחרו
עשרה ימים – כל זמן שהפלי ביד האמן אינו עובר⁵.
נתנה בחצי היום, בין ששקעה עליו חמה – עובר
משום כל תלין⁶, שהקבלנות כשכירות היא⁷ וחייב
לתן לו בזמנו.

שכירות, יא, ג

1 בבא מציעא קיב. 2 לחקנה. 3 בקבלנות. 4 לבעל הטלית
שגמרה ויבא לקחתה – ולא בא. 5 שאין אני קורא בו לא תלין
פעולת שכיר אתך שהרי אין פעולתו אצלו אלא אצל האומן (שיטה
מקובצת). 6 וכן אמרו בבביתא (בבא מציעא קיב ע"א). וזה
תימה שהלא בנתנה לו בחצי היום משום לא תבוא עליו השמש יש
כאן, אבל לא תלין אין כאן כדין יצא ביום (שכירות, פרק יא, הלכה
ב'). וכבר תמה על כך בכסף משנה והניחו בתימה, ובלחם משנה
אומר שמכאן סיוע לדעת המגיר משנה (הלכות שכירות, פרק יא, הלכה
א) שבשל יום עובר אף על של לילה והזכיר רבינו אחר מהם
והעריף להזכיר את לאו ולא תלין כדי להדגיש את החידוש וכל
שכן שהוא עובר על לא תבא, האמור על של יום. 7 כרב ששת
שם – שאין האומן קונה בשבח הכלי (כמבואר הלכות שכירות

פרק י הלכה ד' ודינו כשכיר ועובר משום לא תלין (כמבואר בגמרא בבא מציעא, קיב ע"א). שלדעת האומר אומן קונה והשבח שלו, אין בעל הטלית עובר על כל תלין לפי שהכסף שבעל הבית מחויב לשלם אינו שכר עבודה, אלא דמי השבח שמוכר לו האומן והם כמילוה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שלט, ו.

ראה מקורות לסעיפים 25-26 לחוק החוזים (חלק כללי).

תירופות בשל
פנס

4. (א) לא תיקן הקבלן את הפגם תוך זמן סביר לאחר שהמוזמין עשה כאמור בסעיף 3(א), רשאי המזמין –
(1) לתקן את הפגם ולדרוש מהקבלן החזרת הוצאותיו הסבירות;
(2) לנכות מן השכר, כל עוד לא תיקן הפגם, את הסכום שבו פתח שווי המלאכה או השירות עקב הפגם לעומת השכר לפי המוסכם.
(ב) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן המזמין שימתין לחיקונו בידי הקבלן, רשאי המזמין לתקנו כאמור בסעיף קטן (א) (1) גם בלי שעשה כאמור בסעיף 3(א).
(ג) לא ניתן הפגם לתיקון, זכאי המזמין לניכוי מן השכר כאמור בסעיף קטן (א) (2).

נָתַן לְאֶמְנִי¹, לְתַקֵּן וְקִלְקְלוּ – חֵיבִין לְשֵׁלֶם. בִּיצֵד?
נָתַן לְתַרְשׁ² שְׁדָה תְּבָה וּמִגְדָּל³ לְקַבֹּעַ בָּהֶם מִסָּמֵר
וּשְׁכָרָם אוֹ שְׁנָתָן לוֹ אֶת הָעֵצִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶם שְׁדָה
תְּבָה וּמִגְדָּל וּנְשָׁכְרוּ אַחֵר שֶׁנַּעֲשׂוּ – מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי
שְׁדָה תְּבָה וּמִגְדָּל⁴, שְׁאִין הָאֶמֶן קוֹנֶה בְּשִׁבְחַ הַכְּלִי⁵.
נָתַן צֶמֶד לַצֶּבֶעַ וְהַקְדִּיחְתּוּ יוֹרָה⁶ – נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי
צֶמֶדוֹ. צֶבֶעוּ כְּעוֹר⁷, אוֹ נָתַנוּ לוֹ לַצֶּבֶעוּ אֶדָם וּצֶבֶעוּ
שְׁחֹר, שְׁחֹר וּצֶבֶעוּ אֶדָם, נָתַן עֵצִים לְתַרְשׁ לַעֲשׂוֹת
מֵהֶם כֶּסֶא נָאָה וְעֵשֶׂה כֶּסֶא רַע אוֹ סִפְסָל⁹, אִם

השֶׁבַח יִתֵּר עַל הַהוֹצָאָה — נוֹתֵן בְּעַל הַפְּלִי אֶת הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יִתְּרָה עַל הַשֶּׁבַח — נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח בְּלִבָּד.⁹ אָמַר בְּעַל הַפְּלִי: אֵינִי רוֹצֶה בַּתְּקֵנָה זֶה, אֲלֵא יִתֵּן לִי דְּמֵי הַצֶּמֶר אוֹ דְּמֵי הָעֵצִים¹⁰ — אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ¹¹. וְכֵן אִם אָמַר הָאָמֶן: הֵא לָךְ דְּמֵי צֶמֶר אוֹ דְּמֵי עֵצָה וְלָךְ¹² — אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שְׂאִין הָאָמֶן קוֹנֶה בַּשֶּׁבַח כְּלִי שְׁעָשָׂה¹³.

הַמּוֹלִיד חֲטִיין¹⁴ לְטַחוּן¹⁵ וְלֹא לְתֵתֵן¹⁶ וְעֵשְׂאֵן סִבִּין¹⁷ אוֹ מִרְסֵן¹⁸, נָתַן הַקָּמַח לִנְחָתוֹם¹⁹ וְעֵשְׂאוֹ פֶת נְפוּלִין²⁰, בְּהֵמָה לְטַבַּח וְנִבְלָה — חֲטִיבִין לְשֵׁלֶם דְּמִיָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵם נוֹשְׂאֵי שְׂכָר²¹. לְפִיכָךְ אִם הָיָה טַבַּח מִמָּחָה²² וְשַׁחַט בְּחֻנָּם — פֶּטוּר מִלְּשֵׁלֶם²³; וְאִינוּ מִמָּחָה אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא בְּחֻנָּם — חֲטִיב לְשֵׁלֶם²⁴. וְכֵן הַמְּרָאָה דִּינֵר לְשִׁלְחָנִי²⁵ וְאָמַר לוֹ: יָפָה הוּא²⁶ וְנִמְצָא רַע²⁷, אִם בְּשֶׁכֶר רָאָהוּ — חֲטִיב לְשֵׁלֶם אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא בְּקִי²⁸ וְאִינוּ צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד; וְאִם בְּחֻנָּם²⁹ דָּאָהוּ — פֶּטוּר, וְהוּא³⁰ שִׁיָּהִיָּה בְּקִי שְׂאִינוּ צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד. וְאִם אִינוּ בְּקִי — חֲטִיב לְשֵׁלֶם אֶף-לִפִּי שֶׁהוּא בְּחֻנָּם, וְהוּא שְׂיֵאמַר לְשִׁלְחָנִי: עָלִיד אֲנִי סוֹמֵךְ³¹ אוֹ שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מִרְאִין שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל רְאִיתוֹ וְלֹא יִרְאֶה לְאַחַדִּים³². טַבַּח שְׁעָשָׂה בְּחֻנָּם וְנִבֵּל וְכֵן שִׁלְחָנִי שְׂאָמַד: יָפָה וְנִמְצָא דַע, וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה — עָלִיהֶם לְהִבְיָא רְאִיָּה שֶׁהֵם מְמַחִין; וְאִם לֹא הִבְיָאוּ רְאִיָּה — מְשִׁלְמִין³³. שְׂכִירוֹת, י' ד' — ה

¹ כַּכָּא קָמָא צַח ע"כ. ² נָגַר. ³ מִינֵי אֲרֻגִּים וְאֲרוֹנוֹת. כַּפִּירוּשׁ הַמִּשְׁנָה בַּמַּס' שֶׁבַת (ק"ע א') כּוֹתֵב רַבִּינוּ: "שִׁידָה צוּרָה יִדְוֶעָה אֲצִלְנוּ

התקלה ואין השומד שכר פטור אלא על אונס גמור, שלא היה בידו למנעו (כמו שנתבאר הלכות שכירות פרק א הלכה ב).²² שידיו מאומנות לשחיטה (מאידי בבא קמא צט ע"ב).²³ שהרי זה כאונס והשומד חנם פטור על אונס שכזה (כמו שנתבאר הלכות שכירות פרק א הלכה ב) — וכן טחון ונחתום מומחים ועשו בחנם — פטורים (מגיד משנה).²⁴ שהרי פושע הוא שלא היה לו לשחוט כשאינו מומחה (שם כרבי יוחנן).²⁵ לחלפן — ושואל על טיבה.²⁶ וקיבלה מחבירו.²⁷ כגון שפסלחו מלכות.²⁸ בטיב המטבעות.²⁹ בגמרא ב"ק צט ע"ב לא הוזכר בראיית המטבעות חילוק בין בשכר בין בחנם, ודעת רבינו שיש להשוות דין השולחני לדין הטבח (מגיד משנה).³⁰ זה שאמרנו שהאינו כקי חייב.³¹ שאם לא הודיעו יכול השולחני לטעון לא ידעתי שעלי אתה סומך.³² כגון שהיו עומדים לפני גמר עיסקא וגמרו העיסקא בפניו, אינו צריך להודיעו (רי"ף שם ע"פ עובדא בגמרא שם צט ע"ב — ק ע"א כרבי חייא ובריש לקיש).³³ בבא קמא, צט ע"ב. עובדא לפני רבי יוחנן בטבח שעשה בחנם ולמד רבינו שהוא הדין בשולחני (מגיד משנה).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שו"ב — ז.

הַנוֹטֵעַ אֵילָנוֹת¹ לְבְנֵי הַמְּדִינָה שֶׁהִפְסִיד², וְכֵן טָבַח
שֶׁל בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּבְל הַבְּהֵמוֹת³, וְהַמְּקִיזִים שֶׁחָבַל,
וְהַסּוֹפֵר שֶׁטָעָה בַּשְּׁטָרוֹת⁴, וּמִלְמַד תִּינוּקוֹת שֶׁפָּשַׁע
בְּתִינוּקוֹת וְלֹא לָמַד אוֹ לָמַד בְּטָעוֹת⁵, וְכָל כִּיּוֹצֵא
בְּאֵלוֹ הָאֲמָנִים שְׂאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְּזִירוּ הַהֶפְסֵד
שֶׁהִפְסִידוּ — מִסְּלָקִין אוֹתָם בְּלֹא הַתְּרָאָה שֶׁהֵם
כְּמִתְרִין וְעוֹמְדִין⁶ עַד שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ בְּמִלְאכָתָם הַזֵּה
וְהַעֲמִידוּ אוֹתָם הַצָּבוּר עֲלֵיהֶם⁷.

שכירות, י, ז

¹ בבא מציעא קט ע"א. ² שאין הנטיעות גדילות כראוי, והפסד שאי אפשר להחזיר הוא (הגהות מימוניות). ³ בין שהוא בחנם בין בשכר, שאפילו בשכר שמשלם ההפרש בין כשירה לגבילה (כמבואר הלכות שכירות פרק י הלכה ה) — הפסד שאי אפשר להחזיר הוא.

שלפעמים יש צורך בהרכבה בשר ואין בהמות אחדות מצויות (מגיד משנה).⁴ שכתבו שלא כדין (הגהות מימוניות).⁵ שאותה שעה שלא לימדם או לימדם בטעות מופסדת ואינה חוזרת לעולם.⁶ לסלקם כשיפשעו.⁷ עליהם להשתדל ביותר. מימרא של דבא בבא מציעא קט ע"א: "מקרי דרדקי (מלמד תינוקות), שתלא, טבחא ואמנא (מקיז דם) וספר מתא (סופד העיד) כולן כמותדין ועומדין דמי. כללא דמילתא — כל פסידא דלא הדר (שאינו חוזר) כמותדין ועומדין דמי". ומפרש רבינו שמה שאמר "מתא" מוסב על כל הפיסקא, כלומר מקדי דרדקי דמתא וכן כולן (מגיד משנה. ודעת הראב"ד והטור סימן שו שהוא הדין נוטע ליחיד. ובאבן האזל כותב, שגם דעת רבינו כן היא ומה שאמר "מתא" הכוונה: אף על פי שהוא ממונה מטעם הציבור מסלקים אותו ואין זה דומה לשליח ציבור שאין מסלקים אותו אלא אם נמצא בו פסול, כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים סימן נג סעיף כה. אולם מלשון רבינו שכותב "הואיל והעמידו", משמע שלא כדברי האבן האזל, שלשון הואיל, נדאה כנתינת טעם כלומר, לכך מסלקים אותם בלא התראה הואיל והעמידו אותם הציבור, ומשמע דוקא בשל רבים).
דאה שולחן ערוך, חושן המשפט, שו. ח.

5. לקבלן תהא זכות עכבון על נכס שמסר לו המזמין לביצוע מלאכתו או למתן שירותו, כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המזמין עקב עיסקת הקבלנות.
ראה רמב"ם שכירות, י, ג בסעיף 6 לחוק זה.

זכות עכבון

חוזה קבלנות

לית הנכס
עברת הסיכון

6. (א) נעשו המלאכה או השירות בנכס בידי הקבלן, חייב המזמין לקבלו במועד שהוסכם עליו, ובאין הסכם – תוך זמן סביר לאחר שהקבלן הודיע לו שגמר את המלאכה או השירות.

(ב) אבד או ניזק הנכס בעורו בידי הקבלן –

(1) אחראי הקבלן, לענין חוק השומרים, תשכ"ז – 1967, כשומר

שכר ששמית הנכס אינה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו;

(2) פטור המזמין מתשלום השכר, זולת אם אבד או ניזק הנכס אחרי

שהמזמין היה חייב לקבלו ומסיבה שהקבלן אינו אחראי לה.

כָּל־הָאֲמָנִין שׁוֹמְרֵי שְׂכָר הֵם¹, וְכֻלָּם שְׂאֲמָרוּ: טוֹל
אֶת שְׁלָף וְהָבֵא מְעוֹת, או שְׂאוּמָר לוֹ הָאֶמֶן: גְּמַרְתִּיו
וְלֹא לָקַחוּ הַבְּעָלִים אֶת הַכָּלִי – הָאֶמֶן שׁוֹמֵר חָנָם²;
אֲכָל אִם אָמַר הָאֶמֶן: הָבֵא מְעוֹת וְטוֹל שְׁלָף³ –
עֲרִין הוּא נוֹשֵׂא שְׂכָר כְּשֶׁהָיָה⁴.

שכירות, י, ג

¹ אף על גב שאינו נוטל שכר שמירה לפי שהוא נהנה במה שהכלי בשמירתו שעל ידו הוא מקבל שכר אומנתו ודומה לשוכר שנתבאר בהלכות שכירות פרק א הלכה א שדינו כשומר שכר לפי שהוא נהנה מששתמש בו לצורכו (בבא מציעא פא ע"ב. ע"פ המשנה למלך כאן וש"ך סימן שו סעיף קטן א). ² לפי שנגמרה מלאכתו ואינו משתכר עוד על ידה, והרי הוא כשאר שומר שכר, שאחר שנגמר זמן שמירתו חייב כשומר חנם בלבד (נתיבות המשפט סימן שו סעיף קטן ב, ע"פ שולחן ערוך סימן שמג סעיף ב). ³ שהקדים נתינת המעות לנטילת החפץ גילה דעתו שמעכב החפץ עד שיקבל שכרו. ⁴ שהרי הוא נהנה במה שהחפץ ברשותו, שהוא תופסו כתור משכון להבטחת שכרו, וזהו שכרו (בבא מציעא פא ע"ב).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שו, א.

השוכר את הפועלים¹, והטעו² את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותם³ — אין להם זה על זה אלא תרעמת⁴. במה דברים אמורים?⁵ בשלא הלכו⁶; אבל הלכו⁷ החמירין ולא מצאו תבואה⁸, פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה⁹, או ששכר להשקות השדה ומצאו שנתמלאה מים¹⁰, אם בקר בעל הבית מלאכתו¹¹ מבערב ומצא שצריכה פועלים — אין לפועלים¹² כלום¹³, מה בידו לעשות?¹⁴ ואם לא בקר¹⁵ — נותן להם שכרם¹⁶ כפועל בטל¹⁷, שאינו דומה הבא טעון¹⁸ לבא ריקן ועושה מלאכה¹⁹ לבטל. במה דברים אמורים?²⁰ בשלא התחילו במלאכה²¹; אבל אם התחיל הפועל במלאכה וחזר בו אפלו בחצי היום²² — חוזר, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה) ולא עבדים לעבדים²³. וכיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל? שמין לו מה שעשה ונוטל²⁴. ואם קבלן הוא²⁵ — שמין לו מה שעתיד לעשות. בין שהוזלו בעת ששכרם²⁶ בין לא הוזלו, בין שהוזלה מלאכה אחר כן²⁷ בין לא הוזלה — שמין לו מה שעתיד לעשות²⁸. כיצד? קבל ממנו קמה²⁹ לקצור בשתי סלעים³⁰ קצר חציה והניח חציה, בגד לארוג בשתי סלעים ארג חציו והניח חציו — שמין לו מה שעתיד לעשות: אם היה שנה³¹ ששה דינרין³² — נותן לו שקל³³ או יגמרו את מלאכתם³⁴. ואם היה

הנשאר יפה שנים דיגרין³⁵ — אינו נותן להם אלא סלע³⁶, שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה³⁷. במה דברים אמורים? ³⁸ בדבר שאינו אבוד³⁹; אבל בדבר האבוד⁴⁰, כגון פשתנו להעלות מן המשרה⁴¹ או ששכר חמור להביא חלילין למת⁴² או לכלה⁴³ וכיוצא בהן — אחד פועל ואחר קבלן אינו יכול לחזור בו אלא אם כן נאנס. כגון שחלה⁴⁴ או שמע שמת לו מת⁴⁵; ואם לא נאנס וחזר בו — שוכר עליהם⁴⁶ או מטעם. כיצד מטעם? אומר להם: סלע קצצתי לכם — בואו וטלו שתיים, עד שיגמרו מלאכתם, ולא יתן להם⁴⁷ אלא מה שפסק תחלה. ואפלו נתן להם השתיים — מחזיר⁴⁸ מהם התוספת. כיצד שוכר עליהם? שוכר פועלים אחרים וגומרים מלאכתם שלא תאבד, וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק לראשונים — נוטל מן הראשונים. עד כמה⁴⁹ עד כדי שכרם של ראשונים⁵⁰; ואם היתה להם ממוין⁵¹ תחת ידו — שוכר⁵² להשלים המלאכה עד ארבעים וחמשים וזו בכל יום לכל פועל⁵³, אף על פי ששכר הפועל⁵⁴ שלשה או ארבעה⁵⁵. במה דברים אמורים? שאין שם פועלים לשכור בשכרם⁵⁷ להשלים המלאכה; אבל יש פועלים לשכור בשכרם ואמרו לו: צא ושכור מאלו להשלים מלאכתך ולא תאבד — בין שוכר⁵⁸ בין קבלן אין לו עליהם אלא תרעמת⁵⁹ ושמין לשוכר מה שעשה ולקבלן מה שעתידי לעשות⁶⁰.

שכירות, ט. ד.

בהם אין לבעל הבית עליהם אלא תדעומת ואומר דכינו בר"א שאין ביניהם דין. ²¹ שאין כאן אלא דברים. ²² הזכות בידו לחזור בו. ²³ בבא מציעא י"ע"א. כלומר, אין אדם מישדאל רשאי למכור גופו להיות כעבד ממש לישדאל אחד, שהוא עבדו של הקדוש ברוך הוא כמו זה הנמכר לו לפיכך הפועל חוזר בו אפילו בחצי היום, שלא תהא שכירות פועל מכירה לזמן כמו שאר שכירות (ראה הלכות שכירות פרק ז הלכה א) עד שלא יהיה באפשרותו לחזור בו, כעבד שהוא מכור לאדונו ואינו שולט בגוף שלו. בדם דין יש ביניהם וכמו שמבאר רבינו והולך. ²⁴ בבא מציעא עז"ע"א. ובר"ף שם, אם שכרו בשמונה דינרים ועבד חצי היום וחזר בו ובמשך היום עלה שער הפועלים ואין בעל הבית מוצא מי שיגמור מלאכתו אלא בששה – אין שמין כפי מה שעתיד להיעשות, היינו שבעל הבית ינכה מהשכר המלא ששה דינרים, כפי מה שיוציא כדי לגמור מלאכתו, אלא נותן לו ארבעה דינרים כפי מה שעשה, שיד הפועל על העליונה מכיון שבזכות הוא חוזר (ראה בסמ"ע סימן שלג סעיף קטן טז וש"ך סימן שלג סעיף קטן יט שחלוקים הם בדעת הטור באם הוול שכר הפועלים כגון ששכרם בשמונה והוול שבר הפועלים ועמד על ארבעה שלדעת הסמ"ע שמין מה שעתיד להיעשות, היינו שבעל הבית מנכה משכר הפועל שני דינרים כפי מה שצריך להשלמת המלאכה ונותן לפועל ששה דינרים, ולדעת הש"ך גם בהוול שמין מה שעשה ואין לו לפועל אלא ארבעה כפי שהותנו (ועיין קצות החושן סימן שלג). ²⁵ הפועל שחזר בו, היינו שלא נשכר לזמן ידוע, אלא שקבל על עצמו לעבוד עבודה מסוימת בשכר קבוע מראש. קבלנות כזו, אין בה משום עבדות, שהרי אין גופו מושכר. ²⁶ שהיה שער הפועלים בשעת השכירות זול ובמשך היום עלה השער. ²⁷ אחר ששכרם. ²⁸ מנכים משכרו הקצוב את הסכום שתעלה השלמת המלאכה. ²⁹ תבואה שהבשילה והיא עומדת לפני קצירה. ³⁰ שהם שמונה דינרים. ³¹ החצי שלא גמרו. ³² שהוקדה המלאכה. ³³ שהוא שני דינרים, שבעל הבית מעבד בידו שקל מהשכר שמגיע לקבלן בעד מה שעשה, כפי מה שצריך להוסיף כדי לגמור מלאכתו. והוא הדין אם הנשאר שווה שמונה אינו נותן להם כלום. שיד הקבלן על התחתונה מפני שחזר בו שלא כדין. ואף על פי כן אם נתיקרה

חזרה קבלנות

עבודת יום אחד. ⁵⁴ שער הפועל הוא בדרך כלל. ⁵⁵ בבא מציעא עו ע"ב. ⁵⁶ ששוכר עליהם או מטען. ⁵⁷ כפי השכר שפסק עם הראשונים. ⁵⁸ שכיר יום, פועל. ⁵⁹ בבא מציעא עו ע"ב. ⁶⁰ כדין חזרה בדבר שאינו אבוד.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שלג, א – ז.

שומרים

חוק השומרים, התשכ"ז – 1967

1. מידה ושומרים (א) שמירת נכס היא החזקתו כדין שלא מכוח בעלות.
(ב) השומר נכס שאין לו בשמירתו טובת הנאה לעצמו, הוא שומר חנם.
(ג) השומר נכס המקבל תמורה בעד השמירה או שיש לו בשמירתו טובת הנאה אחרת לעצמו, ואינו שואל, הוא שומר שכר.
(ד) השומר נכס כדי להשתמש בו או ליהנות ממנו בלי ליתן תמורה, הוא שואל.
2. זריות שומרים (א) שומר חנם אחראי לאבדן הנכס או לנזקו אם נגרמו ברשלנותו.
(ב) שומר שכר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, וזולת אם נגרמו עקב נסיבות שלא היה עליו לחזותן מראש ולא יכול היה למנוע תוצאותיהן; אך כשהמטרה לשמור על הנכס היתה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו, פטור השומר אם אבדן הנכס או נזקו נגרמו שלא ברשלנותו.
(ג) שואל אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, יהיו גורמיהם אשר יהיו, וכלבד שאחריותו לא תהיה חמורה משל מתזיק בנכס שלא כדין.
(ד) שומר שנודע לו כי עלול להיגרם לנכס נזק שהוא אינו אחראי לו לפי סעיפים קטנים (א) עד (ג), ולא הודיע על כך לבעל הנכס תוך זמן סביר או לא נקט אמצעים סבירים להודיע לו, יהא אחראי לאותו נזק במידה שההודעה היתה מאפשרת לבעל הנכס למנוע את הנזק.
3. חמרת האחריות שומר חנם או שומר שכר שקיבל נכס על מנת לשמרו אישית, והוא מסר אותו לאדם אחר בלי שהורשה לכך במפורש או מכללא, אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו תהא כשל שואל.
4. ויג לאחריות שומר אינו אחראי לאבדן הנכס או לנזקו שנגרמו עקב שימוש רגיל בנכס לפי תנאי השמירה או עקב בלאי טבעי או מום שהיה בו בתחילת השמירה, אולם אין בהוראה זו כדי להפחית מאחריותו בשל רשלנות.
5. נזיר ושיפור (א) היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זכאי בעל הנכס לפיצויים הניתנים בשל הפרת חובה.
(ב) לא היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, אך היה לו בשל אבדנו או נזקו זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי צד שלישי, רשאי בעל הנכס לתבוע מן השומר את נזקו מתוך הפיצוי או השיפוי המגיע לשומר.

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

6. שומר רשאי לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה באופן סביר למניעת נזק העלול להיגרם לנכס, כאילו נתן לו בעל הנכס הרשאה לעשות כן.

7. (א) שומר שמסר את הנכס לשומר משנה, רואים את מעשיו ומחדליו של שומר המשנה כמעשיו ומחדליו של השומר, ושומר המשנה אחראי גם כלפי בעל הנכס באותה מידה שהוא אחראי כלפי השומר.

שומר שמסר
לשומר משנה

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יתלוו כין אם מסירת הנכס היתה ברשות בעל הנכס ובין אם היתה שלא ברשותו, ובלבד שאין בהן כדי לגדוע מאחריותו של השומר לפי סעיף 3 או לפי כל דין אחר.

8. (א) בעל הנכס חייב לשפות שומר חנם וכן את המחזיק משכון או בטוחה אחרת, על ההוצאות הסבירות שהוציאו ועל ההתחייבויות שהתחייבו בהן באופן סביר עקב השמירה.

שיפוי

(ב) כל שומר זכאי לשיפוי כאמור בסעיף קטן (א) עקב פעולה שעשה לפי סעיף 6.

9. לשומר תהא זכות עכבון על הנכס כדי המגיע לו מבעל הנכס עקב השמירה.

עכבון

10. חובות שבעל הנכס והשומר חבים זה לזה עקב השמירה ניתנים לקיזוז.

קיזוז

11. שומר הזכאי להחזיר את הנכס לבעלו ועשה את המוטל עליו כדי להחזירו, אלא שבעל הנכס לא קיבלהו, רשאי לבקש מכית המשפט הוראות מה יעשה בנכס ויהא פטור מכל אחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט; ואם היה שומר שכר או שואל, תהא אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו וזכותו לשיפוי כשל שומר חנם, אף בלי שביקש הוראות מבית המשפט.

בעל נכס שלא
קיבלהו כתורה

12. (א) בסעיף זה –

דין בעל מלון

“מלון” – לרבות פנסיון ובית אירוח אחר;

“בעל מלון” – לרבות מי שבירד ניהול של מלון;

“אורח” – מי שניתן לו מקום לינה במלון.

(ב) לענין נכסים של אורח הנמצאים במלון, דין בעל המלון כדין שומר

שכר.

(ג) היו הנכסים כספים, ניירות ערך או חפצי ערך אחרים, לא יחול סעיף

קטן (ב) אלא אם הודיע עליהם האורח לבעל המלון ומסרם, לפי דרישתו, להחזקתו.

שומרים

(ד) בעל מלון פטור מאחריותו לפי סעיף זה, אם לא ניתנה לו הודעה על אכדן הנכס או על נזקו תוך זמן סביר לאחר שנודע על כך לאדח או שהיה עליו לדעת על כך.

(ה) לבעל מלון תהא זכות עכבון על נכס האורח הנמצאים במלון או שנמסרו להתזקתו לפי סעיף קטן (ג) כדי המגיע לו הן עקב השמיהה והן עקב האירוח.

13. לענין חוק זה "בעל הנכס" כלפי שומר — כל מי שהשומר מחזיק את הנכס בשבילו. נדרה

14. הוראות חוק זה יחולו על שמירת נכסים כשאין ברין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כהנה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים. חולה

15. הספר הששי של המגילה, חוץ מסעיף 770 — בטל. יטול

16. תחילתו של חוק זה כיום כ"ו באלול תשכ"ז (1 באוקטובר 1967); על שמירת נכסים שהחלה לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם. חילה
הוראות מעבר

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

- שמירה ושומרים 1. (א) שמירת נכס היא התזקתו כדין שלא מכוח בעלות.
(ב) השומר נכס שאין לו בשמירתו טובת הנאה לעצמו, הוא שומר חנם.
(ג) השומר נכס המקבל תמורה בעד השמירה או שיש לו בשמירתו טובת הנאה אחרת לעצמו, ואיננו שואל, הוא שומר שכר.
(ד) השומר נכס כדי להשתמש בו או ליהנות ממנו בלי ליתן תמורה, הוא שואל.

אֲרַפֶּעָה שׁוֹמְרִים נֶאֱמְרוּ בְּתוֹרָה¹ וְשִׁלְשָׁה דִּינֵין יֵשׁ
לָהֶם². וְאֵלּוּ הֵן הָאֲרַפֶּעָה שׁוֹמְרִין: שׁוֹמֵר חָנָם³,
וְהַשְּׂוֹאֵל⁴, וְנוֹשֵׂא שָׂכָר⁵, וְהַשּׂוֹכֵר⁶.
שכירות, א, א

- 1 שמות כב, ו – יד. 2 ששנים מהם – נושא שכר והשוכר – דין אחד להם (כבא מציעא צג ע"א) כמבואר בסמוך הלכה ב.
3 שיקבל עליו לשמור בחנם (שמות כב, ו – ח. בסמוך כהלכה ב יתבאר, שפרשה זו כשומר חנם נאמרה). 4 שמות כב, יג – יד.
5 שומר שיקבל עליו לשמור בשכר (שמות כב, ט – יב. כהלכה ב יתבאר שפרשה זו כשומר שכר נאמרה). 6 שמות כב, יד.
ראה המקורות לסעיף 2 לחוק זה.

- אחריות שומרים 2. (א) שומר חנם אחראי לאבדן הנכס או לנזקו אם נגרמו ברשלנותו.
(ב) שומר שכר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זולת אם נגרמו עקב נסיבות שלא היה עליו לחזותן מראש ולא יכול היה למנוע תוצאותיהן: אך כשהמטרה לשמור על הנכס היתה טפלה למטרה העיקרית של התזקתו, פטור השומר אם אבדן הנכס או נזקו נגרמו שלא ברשלנותו.
(ג) שואל אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, יהיו גורמיהם אשר יהיו, ובלבד שאחריותו לא תהיה תמורה משל מחזיק בנכס שלא כדין.

וְאֵלּוּ הֵן שִׁלְשָׁה דִּינֵין שֶׁלֵּהֶן: שׁוֹמֵר חָנָם שֶׁנֶּגְנַב
הַפֶּקֶדוֹן מִמֶּנּוּ אוֹ אֶבֶד, וְאֵין צְרִיךְ לוֹמַר אִם נֶאֱנַס

הפקדון אִנֹּס גָּדוֹל¹ כְּגוֹן שֶׁהִיְתָה כְּהֶמָה וּמָתָה אוֹ
 נִשְׁפִּית — הָרִי זֶה נִשְׁפָּע שֶׁשָּׁמֵר בְּדַרְךָ הַשּׁוֹמְדִין²
 וּפְטוֹר³, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגִנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ וְגו', וְנִקְרַב
 בְּעַל-הַבֵּית אֶל-הָאֱלֹהִים⁴ (שמות כב, ו-ז). הַשּׁוֹאֵל —
 מְשַׁלֵּם הַכֹּל בֵּין שֶׁאֵבֵד דְּבַר הַשְּׂאוֹל אוֹ נִגְנֵב, בֵּין
 שֶׁאֲרָעוּ אִנֹּס גָּדוֹל מִזֶּה⁵, כְּגוֹן שֶׁמָּתָה הַכְּהֶמָה
 הַשְּׂאוֹלָה אוֹ נִשְׁבְּרָה אוֹ נִשְׁפִּית. שֶׁכֵּן כְּתוּב בַּשּׁוֹאֵל:
 וְנִשְׁפָּר אוֹ-מָת בְּעָלָיו אֵין-עֲמוֹ שְׁלֵם יִשְׁלֵם⁶ (שמות כב,
 יג). נוֹשֵׂא שְׂכָר אוֹ הַשּׁוֹכֵר — שְׁנִיָּהֶם דִּין אֶחָד יֵשׁ
 לָהֶן⁷: אִם נִגְנֵב אוֹ אֵבֵד הַדְּבַר הַשּׁוֹכֵר אוֹ שֶׁנִּטַּל
 שְׂכָר עַל שְׁמִירָתוֹ — הָרִי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים⁸; וְאִם
 אֲרָעוּ אִנֹּס גָּדוֹל מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁהִיְתָה כְּהֶמָה וּמָתָה אוֹ
 נִשְׁבְּרָה אוֹ נִשְׁפִּית אוֹ נִטְרָפָה — הָרִי אֵלּוּ נִשְׁכָּעִין
 שֶׁנֶּאֱמָר וּפְטוֹרִין⁹, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָת אוֹ-נִשְׁפָּר אוֹ-
 נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה שְׁכָעַת ה' וְגו' וּכְתִיב: [וְ]אִם-נִגְנֵב
 יִגְנֵב מִעֲמוֹ יִשְׁלֵם לְבַעְלָיו וְגו'¹⁰ (שמות כב, ט-יא).
 נִמְצָאת אוֹמֵר¹¹: שׁוֹמֵר חֲנָם נִשְׁפָּע עַל הַכֹּל;
 וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל, חוּץ מִן הַמָּתָה בַּשְּׁעַת
 מְלֶאכֶה, כְּמוֹ שִׁיתְּבָאֵר¹²; נוֹשֵׂא שְׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר
 מְשַׁלְּמִין אֶת הָאֵבֶדָה וְאֶת הַגִּנְבָה וְנִשְׁכָּעִין עַל
 הָאֲנָסִין הַגְּדוֹלִים, כְּגוֹן שְׁבוּרָה וְשְׁבוּיָה וּמָתָה
 וּטְרָפָה, אוֹ שֶׁאֵבֵד הַדְּבַר בְּסָפִינָה שֶׁטְכָעָה בֵּים¹³ אוֹ
 נִלְקַח בְּלִסְטִים מִזֵּין¹⁴, וְכֹל פִּיּוּצָא בָּאֵלּוּ מִשְׁאֵר
 אֲנָסִין הַגְּדוֹלִים¹⁵.

שְׁבוּרָה, א. כ

¹ גמור. ² ולא פשע בשמירתו, ששומר חנם שלא שמר כראוי חייב

שמרו כדרך השומרים, ואם הוא חייב בגניבה, מפני שהיה בירו למנוע על ידי שמירה מעולה, קל וחומר שחייב על האבירה. ננתבאר למעלה הערה 4 שהפרשה המחייבת את השומר בגניבה ואבירה – בשומר שכר נאמרה].¹¹ ממה שאמרנו אתה למד, שחלוקת דיניהם כך הוא. במורה נבוכים חלק ג פרק מב מסביר רבינו דיני "ארבעה שומרים" וזה לשונו: ואופני היושר בו מבואר, והוא, ששומר חנם, שאין תועלת בו כלל בזה הענין, ואמנם הוא גומל חסר – הוא פטור מן הכל. וכל נזק שיארע בו הוא מכיס בעל הממון, ושואל שהתועלת כולה שלו, ובעל הממון הוא הגומל אותו חייב בכל, וכל הנזקים המתחרישים הם מכיס השואל. אבל נושא שכר והשוכר – כל אחד משניהם, רצוני לומר השומר ובעל הממון, משתתפים בתועלת. ולזה נחלקו הנזקים בין שניהם. מה שיבא מנזק מפני מעוט השמירה הוא מכיס השומר והוא גניבה ואבירה, כי הגניבה והאבירה באה מפני שלא שמר שמירה מעולה, והנזקים שאין תחבולה למונעם, והם שבורה ושבויה ומתה, הם מכיס בעל הממון.¹² בפרק א מהלכות שאלה ופקרון הלכה א. ¹³ בבא מציעא כט ע"ב. ¹⁴ בבא מציעא כט ע"ב וצג ע"ב. ¹⁵ שהצלתם כרוכה בסכנה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, א: שג, ב: שז, א: שמ, א.

יִרְאֶה לִי: שְׁאֵם פֶּשַׁע הַשּׁוֹמֵר בְּעֶבְדִּים וְכִיּוֹצֵא בָהֶן¹
 – חֵיב לְשַׁלֵּם, שְׁאִינוּ פְטוּר² בְּעֶבְדִּים וְקִרְקָעוֹת
 וְשִׁטְרוֹת אֲלֵא מִדִּין גִּנְבָה וְאֶבְדָּה וּמִתָּה וְכִיּוֹצֵא
 בָּהֶן³: שְׁאֵם הִיא שׁוֹמֵר חֲנָס עַל מְטַלְטְלִין וְנִגְנְבוּ אוֹ
 אֶבְדּוּ – יִשְׁבַּע; וּבְעֶבְדִּים וְקִרְקָעוֹת וְשִׁטְרוֹת פְטוּר
 מִשְׁבִּיעָה⁴. וְכֵן אִם הִיא שׁוֹמֵר שְׁכָר שְׁמִשְׁלָם גִּנְבָה
 וְאֶבְדָּה בְּמְטַלְטְלִין – פְטוּר מִלְשַׁלֵּם בְּאִלוֹ⁵. אֲבָל
 אִם פֶּשַׁע בָּהּ – חֵיב לְשַׁלֵּם, שְׁכָל הַפּוֹשֵׁעַ מִזִּיק
 הוּא⁶ וְאִין הִפְרֵשׁ בֵּין דִּין הַמִּזִּיק קִרְקַע לְדִין הַמִּזִּיק

מטלטלין, ודין אמת הוא זה למבינים וכן ראוי לדין. וכן הורו רבותי⁷, שהמוסר פרמו לשומר בין באריסות⁸ בין בשמירות חנם והתנה עמו שיחפור או יזמור⁹ או יאבק¹⁰ משלו, ופשע ולא עשה — חייב¹¹ כמי שהפסיד בידים¹². וכן כל פיוצא בזה שהפסיד בידים — חייב על-כל-פנים.

שכירות, ב, ג

¹ קרקעות ושטרות. ² כלומר לא פטרה התורה את השומר. ³ אונסים גדולים. ⁴ כלומר מה שמיעטה תורה קרקעות וכו' הכוונה לחיובים הנובעים מתורת שמירה, כגון בשומר חנם שהטילה עליו התורה שבועה ששמד כדרך השומרים ובקרקעות נאמן בלא שבועה, אבל כשירדע לנו על ידי עדים או בהודאתו שפשע — חייב לשלם (כמבואר בסמוך). ⁵ בקרקעות וכו'. ⁶ ולא פטרה תורה את השומר בקרקעות וכו' אלא מדיני שמירה. כלומר, פטרה אותו מן השבועה שלא פשע ומתשלום הפסדים הבאים כתוצאה ממיעוט שמירה, כגון גניבה ואבידה שאילו שמרו שמירה מעולה היה מונע ההפסד, אבל פשיעה שהיא תוצאה מחוסר שמירה החיוב אינו מדיני שמירה בלבד, שהרי כמה שסילק שמירתו — שקיבלה עליו בפירוש — גרם להפסד ואבדן הפקדון ויש לדונו כמזיק. ואף שיש ללמוד דין זה כשנדייק בלשון המשנה (בבא מציעא נו ע"ב): "שומד חנם אינו נשבע שומר שכר אינו משלם" ולא כללו דין השומד חנם והשומר שכר ביחד ושניהם אינם משלמים (ומשמע ששומד חנם פטור רק מהשבועה שחייבתו תורה) במטלטלים, אבל על הפשיעה המחייבת תשלומים — גם בקרקעות חייב (ראה מגיד משנה וכן הוא בפירוש רש"י על המשנה בבא מציעא נו ע"ב), מכל מקום כתב רבינו: "יראה לי", מפני שהוכחה זו אינה ברורה, שיש לומר, שהמשנה נוסחה על פי דיני שומר חנם ושומר שכר האמורים בתורה, כלומר, מה שנאמר בתורה בשומר חנם שחייב בשבועה — בקרקעות פטור, ומה שנאמר בשומר שכר שמשלם על גניבה ואבידה — בקרקעות פטור, אבל בדין עצמו אין הבדל בין שומר חנם לשומר שכר ושניהם פטורים מכל חיוביהם בקרקעות, אפילו על הפשיעה (ראה רא"ש בבא מציעא פרק ד סימן כא) ולכן מבסס

רבינו את הדין על סברא וכתב: "יראה לי". ואמנם חלוקים כמה מן הראשונים על סברת רבינו ואומרים, שאין לדון את הפושע כמזיק המפסיד בידים ממש (ראה השגת הראב"ד כאן ורא"ש שם).
 7 הכוונה להר"י מיגש בחידושו למסכת שבועות מב ע"ב.
 8 המקבל שדה לשומרה בשכר חלק מן הפירות כפי מה שתוציא השרה. 9 לכרות את הענפים היבשים או שגדלו יותר מדאי.
 10 לפזר אבק על שרשי האילנות. 11 את ההפסד שגדם לעצי הכרם כמה שלא עיבדו (מגיד משנה). 12 שהפושע כמזיק הוא.
 ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שא, א.

שְׁלֹשָׁה דִּינֵין הָאֲמוּרִין בְּתוֹרָה בְּאַרְבָּעָה הַשּׁוֹמְרִין¹
 — אֵינָן אֵלָא בְּמִטְלָטְלִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל הַדְּיוּט,
 שֶׁנֶּאֱמָר: כֶּסֶף אוֹ כִּלִּים... וְכָל בְּהֵמָה (שמות כב, ו, ט),
 וְיֵצְאוּ² קִרְקָעוֹת³ וְיֵצְאוּ הָעֶבְדִּים שֶׁהִקְשׁוּ לְקִרְקָעוֹת⁴
 וְיֵצְאוּ הַשְּׁטָרוֹת שֶׁאֵין גּוֹפֵן מִמּוֹן⁵ וְיֵצְאוּ הַקִּדְשׁוֹת,
 שֶׁנֶּאֱמָר: כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ⁶ (שם, ו) — וְיֵצְאוּ
 נֶכְסֵי גוֹיִם⁷. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים⁸: הָעֶבְדִּים
 וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַקִּרְקָעוֹת וְהַקִּדְשׁוֹת — שׁוֹמְרֵי חַנּוּם
 שֶׁלֹּהֶן אֵינוֹ נִשְׁפָּע, וְנוֹשֵׂא שְׂכָר אוֹ שׁוֹכֵר⁹ אֵינוֹ
 מְשַׁלֵּם¹⁰; וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ¹¹ — תֵּיב בְּאַחֲרֵי־יָתֵן¹².

א שכירות, ב, א

¹ שנתכארו בפרק א. ² נתמעטו. ³ שאינם דבר המיטלטל ככסף וכלים. ⁴ שכתוב בהם והתנחלחם אותם לרשת אחוזה (ויקרא כה, מו) — הוקשו לאחוזה. ⁵ שאינם אלא לראיה (=הוכחה) למה שכתוב בהם, וכשנעד כידור הראיה לא יהיה לשטד ערך, שאין לגופו שווי ממון ככסף וכלים. בבבא מציעא נז ע"ב: למדו כל זה במידת כלל פרט וכלל (אחת משלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן): "כי יתן איש אל רעהו" — כלל (משמע — כל דבר שהוא), "כסף או כלים" — פרט (משמע כסף או כלים בלבד), "לשמור" — חזר

וכלל (משמע כל דבר שאפשר לשמרו), כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, פידוש, התורה התכוונה לכל דבר הדומה לדברים שנוכרו בפרט, היינו דבר המיטלטל ממקום למקום וגופו ממוין. ⁶ והקדש אינו דעהו (בבא מציעא נו ע"ב). ⁷ שאינן בכלל "דעהו" (מכילתא משפטים). ⁸ בבא מציעא נו ע"א. ⁹ אמנם הוזכרו במשנה רק שומר חנם ושומר שכר, אבל הוא הדין לשוכר ושואל. השוכר נתבאר בפרק א הל' ב, שרינו כשומר שכר, והשואל הוקש דינו לדיני שומר חנם ושומר שכר הכתובים בפרשה הסמוכה לו, במה שכתוב בו: "וכי ישאל" בוא"ו החיבור (דא"ש שבועות פדקו סי' כד). וכן כתב רבינו בתחילת ההלכה, שדין זה הוא בארבעת השומרים. ובפירושו למשנה בשבועות מב ע"ב מבאר רבינו למה לא הוזכרו השוכר והשואל: שהוא מפני שכללו במשנה זו בדין הקרקעות וכו' גם דין ההקדש, ובהקדש אין מקום להזכיר דין שואל ושוכר, שהרי אסוד בהם שאלה ושכירות, ולכן לא הוזכרו גם בדיני הקרקעות וכו'. ¹⁰ ושומר שכר לא הפסיד את שכרו (מגיד משנה). ¹¹ בקנין סודר שיהא חייב כדין שמירת מטלטלים. ¹² בבא מציעא נח ע"א.

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, סו, מ.

הַמִּפְקִיד¹ אֶצֶל חֵבְרוֹ בָּלִים אוֹ פְרוֹת וְכֵאן גִּנְזִים וְגִנְזִים כְּפָנָיו, וְאֵלּוּ הָיָה צוּנָה הָיוּ כָּאֵין כְּנִי אָדָם וּמִצִּילִין אוֹתָן — הוֹאִיל וְלֹא צָנַח הָרִי זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיִּב לְשַׁלֵּם². וְכֵן כָּל פּוֹשֵׁעַ בְּזֶה.

שאלה ופקדון, ה, ג.

¹ בבא מציעא צג ע"ב. ² בגמרא שם חילקו בין הוכר הגנב ובין לא הוכר וכאן המדובר בלא הוכר ולקמן בפ"ח ה"ו מבואר דין הוכר (דאה שם).

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רצא, ח.

כָּל שׁוֹמֵר שֶׁפָּשַׁע בְּתַחֲלָתוֹ אֶף-עַל-פִּי שְׁנָאָנָם בְּסוּפוֹ — חַיִּב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר¹...

שכירות, א, ד

¹ בפרק ד' מהלכות שאלה ופקדון הלכה ג.

השומר שהניח הפקדון במקום שאינו ראוי לו ונגנב משם או אבד אפלו נאנס שם, כגון שנפלה דלקה ושרף כל הבית — הרי זה פושע וחייב לשלם¹ — ואף-על-פי שהניח הפקדון עם שלו, אם ראוי לשמירה² — פטור; ואם אין המקום ראוי לשמירה — חייב³ בשלו הוא רשאי⁴ ואינו רשאי בשל אחרים.

שאלה ופקדון, ד. ג.

¹ כבא מציעא מב ע"ב אמרו: "והילכתא תחילתו בפשיעה וסופו באונס — חייב". [בהלכות שכירות פרק ג הלכה ו' בדין "פשע בה ויצאה לאגס ומתה" נתבאר, שלא אמרו תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, אלא כשיש איזה קשר שהוא בין הפשיעה ובין האונס, ולולא מעשה הפשיעה לא אירע האונס, כגון כאן, שאם היה מניח הפקדון במקום אחר הראוי לשמירה לא היה נשרף, אבל כשאין כל קשר בין הפשיעה בשמירה ובין האונס, וגם שמירה יעילה היתה מצילה מן האונס — השומר פטור. הרי"ף בסוגיא שלנו מאריך בהבהרת סבדא זו. ראה שם].² לפי המבואר בהלכה הקודמת.
³ ירושלמי כבא מציעא פרק ג הלכה ח: "נתנן במקום שנוהג ליתן שלו, אם היה ראוי לשמירה פטור, ואי לא — חייב", והובא ברי"ף ובדא"ש שם סימן כ.⁴ להתדשל ולא לשמור כדאוי.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, ו.

הפקיד אצל חברו כספים בדרך להוליכם לביתו, או ששלח עמו מעות ממקום למקום — צריכין שיהיו צוררים ומנחים בידו או קשורים פראוי על בטנו מפגד פניו עד שיגיע לביתו ויקברם פראוי; ואם לא קשרם בדרך הזאת אפלו נאנסו — חייב

לשלם², שהרי תחלתו בפשיעה³. מעשה⁴ באחד שהפקיד מעות אצל חברו והניחן במחיצה של קנים והיו טמונות בעבי המחיצה ונגנבו משם, ואמרו חכמים: אף-על-פי שזו שמירה מעלה לענין גנבה אינה שמירה כראוי לענין האש, ומאחר שלא טמנו בקרקע או בכתל בנין – פושע הוא וכל שתחלתו בפשיעה וסופו באנס חייב. וכן כל כיוצא בזה⁵.

שאלה ופקדון, ד, ו

¹ משנה וגמרא בבא מציעא מד ע"א. ² במשנה אמרו: "צורן והפשילן לאחריו וכו' חייב" ובגמרא "מה הוה ליה למעבר" (מה) היה יכול עוד לעשות לשם שמירה? ומתצים שהיה לו להחזיקם בידיו, כמו שנאמר (דברים יר, כה): "וצרת הכסף בירך", וקשירה על הבטן לפניו יותר יעילה מבידו. ³ המרוכר במקרה שאילו היו הכספים בידו או קשורים על בטנו אפשר שהיה יכול להציל, אבל במקרה שגם בשמירה מעולה זו אי אפשר היה לו להציל – פטור, כמו שנתבאר למעלה בה"ג. ⁴ מובא בגמרא שם והמסקנה: והילכתא תחילתו בפשיעה וסופו באונס – חייב. ⁵ בכל מקרה שלולא הפשיעה לא היה קורה האונס. רש"י שם מפרש שהמדובר בשומר חנם, ודין גניבה אצלו כדין אונס, לכן אמרו: וסופו באונס. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, כ.

מתה הבהמה כדרךה – הרי זה אנס והרועה פטור¹; סגפיה² ומתה – אינו אנס³. תקפתו⁴ ועלתה לראשי צוקין⁵ ותקפתו ונפלה – הרי זה אנס⁶; העלה לראשי צוקין או שעלתה מאליה והוא יכול למנעה ולא מנעה, אף-על-פי שתקפתו ונפלה ומתה או נשברה – חייב, שכל שתחלתו בפשיעה⁷ וסופו באנס⁸ – חייב⁹. וכן רועה שהעביר הבהמות על

הַגֶּשֶׁר וְדַחֲפָה אֶתֶּת מֶהֶן לַחֲבֵרָתָהּ וְנִפְלָה לְשִׁבְלָתָהּ¹⁰
הִנֵּה — הָרִי זֶה חֵיב¹¹, שֶׁהִיָּה לוֹ לְהַעֲבִירֵן אֶתֶּת
אֶתֶּת. שְׁאִין הַשּׁוֹמֵר נוֹטֵל שְׂכָר אֶלָּא לְשִׁמּוֹר שְׁמִירָה
מַעֲלָה, וְהוֹאִיל וּפְשַׁע בְּתַחֲלָה וְהַעֲבִירֵן כְּאֶתֶּד אֶף
עַל-פִּי שְׁנֶאֱנַס בְּסוֹף בַּעַת הַנִּפְלָה — הָרִי הוּא
חֵיב¹².

פְּשַׁע בָּהּ¹³ וַיֵּצֵאָה לְאֶגֶם¹⁴ וּמִתָּה שֵׁם כְּדִרְפָּה —
פְּטוֹר, שְׁאִין¹⁵ יֵצִיאָתָה גְרָמָה לָהּ שֶׁתָּבוֹא לִידֵי אֲנָס
זֶה הוֹאִיל וְכִדְרָפָה מִתָּה מָה לִּי בְּבֵית שׁוֹמֵר מָה לִּי
בְּאֶגֶם¹⁶. אָבֵל אִם גִּנְבָה גִּנֵּב מִהָאֶגֶם וּמִתָּה כְּדִרְפָּה
בְּבֵית הַגִּנֵּב — הָרִי הַשּׁוֹמֵר חֵיב אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא
שׁוֹמֵר חֲנֹם¹⁷. שְׁאֶפְלוּ לֹא מִתָּה הָרִי הִיא אֲבָדָה¹⁸
בְּיַד הַגִּנֵּב וַיֵּצִיאָתָה¹⁹ גְרָמָה לָהּ לְהַגְנוֹב²⁰. וְכֵן כָּל
כְּיוֹצֵא בָּזָה.

שְׁכִירוֹת, ג. ט — י

¹ בבא מציעא צג ע"ב. ² עינה ברעב או בעיגוי אחר. "לענות
נפש" מחרגס אונקלוס: לסגפא נפש (במדבר ל, יד). ³ אין דנים
מיתת הבהמה באונס אפי' מתה אחר זמן — חודש ואפילו שנה —
מעת שסיגפה, שיש מקום לחלות שהסיגוף החליש גופה שגרם
בסוף למיתת הבהמה, וכיון שאין השומר יכול לישבע בודאי שלא
מתה בפשיעתו — הרי זה משלם כדין מחויב שבועה ואינו יכול
לישבע. ⁴ גברה הבהמה על הרועה ושחררה עצמה. ⁵ הר גבוה.
⁶ שהרי בין העליה ובין הנפילה מההר בעל כודחו של דועה באו.
⁷ שעלית הבהמה לראשי צוקין שם כרוכה בסכנה, שאפשר שחיפול,
ולכן פשיעה היא. ⁸ שהנפילה באונס היתה — שתקפתו ונפלה.
⁹ כמו שנתבאר בפ"א הל' ד' (משנה בכא מציעא צג וכפי מה שפירשוה
בגמרא בכא מציעא לו ע"ב. וראה ברי"ף בבא מציעא על אתר).
¹⁰ בורס הנהר. ¹¹ עוכרא (שם) לפני רב פפא. ¹² כרב חסדא שם.
¹³ שלא נעל בפניה כדאוי. ¹⁴ מקום שאינה שמודה מפני גנבים
וואבים. ¹⁵ זה נימוק למה פוטרים אנו את השומר, אע"פ שתחילתו

בפשיעה — שהרי יציאתה לאגם בפשיעתו היתה ואמרנו למעלה (פ"א ה"ר) שתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. ¹⁶ גם בבית השומר היה המות פוקד אותה ולכך פוטרים אותו ולא אמרו "תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב" אלא במקום שיש לייחס לפשיעה יסוד לאונס שבא אחר כך כגון רועה שהעביר עדרו על הגשר שנתכבד בהל"ט (כבא מציעא לו ע"ב כרבא). ¹⁷ שפטור מגניבה ואבידה. ¹⁸ מן הבעלים. ¹⁹ בפשיעה. ²⁰ ולכן חייב מפני הפשיעה שקדמה לגניבה — ומיתת הבהמה ברשות אינה פוטרת את השומר מחיובו שקרם למיתת הבהמה.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שג. יא — טו.

2(א) שומר חנם...

הַמִּפְקִיד אֶצֶל חֲבֵרוֹ בְּחֶנֶס¹ וְנִגְנַב אוֹ אֶבֶד — הָרִי זֶה נִשְׁפָּע² וְנִפְטָר, שְׁנֵאֵמַר: וְנִגְנַב מִבֵּית הָאִישׁ וְגו' וְנִקְרַב בְּעַל־הַבֵּית אֶל־הָאֱלֹהִים³ אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֶכֶת רָעָהוּ⁴ (שמות כב, ו—ז). וּמִגְלָגְלִין עָלָיו בְּתוֹךְ הַשְּׁבוּעָה⁵ שֶׁלֹּא פָשַׁע אֱלָא שָׁמַר בְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין וְלֹא שָׁלַח בּוֹ יָד וְאַחַר נִגְנַב; שְׁאִם נִגְנַב אַחֵר שֶׁשָּׁלַח יָד בְּפִקְדוֹן — חֵיב בְּאַחֲרִיּוֹתוֹ⁶.
שאלה ופקדון, ד. א

¹ אינו מקבל כלום בעד שמירתו. ² שנגנבה או נאבדה. בכבא קמא קז ע"ב אמרו שמשביעים אותו שלוש שבועות: שלא פשעתי (ששמדתי כראוי), שלא שלחתי בה יד (שלא השתמשתי בפקדון לטובת עצמי) ושאינה ברשותי. ושיטת רבינו שעיקר השבועה שנאמרה בתורה היא, שאינה ברשותו אלא נגנבה או נאבדה — כטענתו. ³ והכוונה שיקרב לבית דין להישבע (כבא קמא סג ע"ב). ⁴ מפרש רבינו: אימתי נשבע שנגנבה ונפטור — "אם לא

שלח ידו במלאכת רעהו", אבל אם שלח בה יד חייב אפילו נגנבה או נאבדה. ⁵ כשהוא נשבע שנגנבה כוללים בה גם שתי השבועות האחרות כמו שמבאר רבינו והולך. ⁶ בבא מציעא מא ע"ב (ראה להלן פרק ו הלכה ג).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצו, ב.

הואיל ופטר הכתוב את שומר חנם מן הגנבה קל וחמר מן האנסין הגדולים, כגון שבויה ושבויה ומתה. והוא שלא שלח יד בפקדון; אבל שלח יד בפקדון – חייב באנסיו.¹ כיצד דרך השומרים? הכל לפי הפקדון:² יש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית שער,³ כגון הקורות והאבנים; ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בחצר⁴ כגון חבילות פשתן הגדולות וכיוצא בהן; ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית, כגון שמלה וטלית; ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בתבה או במגדל⁵ ונוצל עליו, כגון בגדי משי וכלי כסף וכלי זהב וכיוצא בהן.

שאלה ופקדון, ד, ב

¹ מכיון ששלח בה יד שלא ברשות הבעלים נעשה גזלן, שחייב גם באונסים (בבא מציעא מא ע"ב). ² בבא מציעא מב ע"א. ³ שטח גדול שאינו מקורה אלא מוקף גדר ונכנסים לו דרך שער שבגדר. ⁴ שהיא מוקפת בתי מגורים, והדברים הנמצאים בו נשמרים יותר מבבית שער. ⁵ ארון גדול העומד בבית.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, יג.

השומר שהניח הפקדון במקום שאינו ראוי לו ונגנב משם או אבד אפילו נאנס שם, כגון שנפלה

דִּלְקָה וְשָׂרָף כָּל הַבֵּית – הָרִי זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיִּב לְשַׁלֵּם¹. וְאִם-עַל-פִּי שְׁהֵנִיחַ הַפְּקָדוֹן עִם שְׁלוֹ, אִם רָאוּי לְשְׁמִירָה² – פְּטוּר; וְאִם אֵין הַמָּקוֹם רָאוּי לְשְׁמִירָה – חַיִּב³. בְּשֻׁלוֹ הוּא רֶשָׁאִי⁴ וְאִינוֹ רֶשָׁאִי בְּשֻׁל אֲחֵרִים.

שאלה ופקדון, ד. ג.

¹ בכבא מציעא מב ע"א אמרו: "והילכתא תחילתו בפשיעה וסופו באונס – חייב". נבהלכות שכירות פרק ג הלכה ו בדין "פשע בה ויצאה לאגם ומתה" נתבאר, שלא אמרו תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, אלא כשיש איזה קשר שהוא בין הפשיעה ובין האונס, ולולא מעשה הפשיעה לא אירע האונס, כגון כאן, שאם היה מניח הפקדון במקום אחר הראוי לשמירה לא היה נשרף, אבל כשאין כל קשר בין הפשיעה בשמירה ובין האונס, וגם שמירה יעילה לא היתה מצילה מן האונס – השומר פטור. הרי"ף בסוגיא שלנו מאריך בהבהרת סברא זו, ראה שם]. ² לפי המבואר בהלכה הקודמת. ³ ירושלמי בבא מציעא פרק ג הלכה ח מובא ברי"ף וברא"ש בבא מציעא פרק ג סימן כ. ⁴ להתרשל ולא לשמור כראוי.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, יד.

2(ב) שומר שכר...

מִתָּה הַבִּהְמָה כְּדֹרְפָה – הָרִי זֶה אִנֶּס וְהָרוּעָה פְּטוּר¹; סִגְפָה² נִמְתָּה – אִינוֹ אִנֶּס³. תִּקְפְּתוֹ⁴ וְעָלְתָה לְרֹאשִׁי צוּקִין⁵ וְתִקְפְּתוֹ וְנִפְלָה – הָרִי זֶה אִנֶּס⁶; הָעֵלָה לְרֹאשִׁי צוּקִין אוֹ שְׁעָלְתָה מֵאֲלִיָּה וְהוּא יָכוֹל לְמַנְעָה וְלֹא מְנַעָה, אִם-עַל-פִּי שְׁתִּקְפְּתוֹ וְנִפְלָה נִמְתָּה אוֹ נִשְׁבְּרָה – חַיִּב, שְׁכָל שְׁתַּחֲלָתוֹ בְּפִשְׁיָעָה⁷ וְסוּפוֹ בְּאִנֶּס⁸ – חַיִּב⁹. וְכֵן רוּעָה שֶׁהָעֵבִיר הַבִּהְמוֹת

עַל הַגָּשֶׁר וְדַחְפָּה אַחַת מֵהֶן לַחֲכָרְתָּהּ וְנִפְלָה לְשִׁבְלָתָ¹⁰ הַנֶּהָר — הָרִי זֶה חַיִּב¹¹, שֶׁהִיָּה לוֹ לְהַעֲבִירֵן אַחַת אַחַת. שְׁאִין הַשּׁוֹמֵר נוֹטֵל שָׂכָר אֲלָא לְשׁוֹמֵר שְׁמִירָה מַעֲלָה, וְהוֹאִיל וּפְשַׁע בְּתַחֲלָה וְהַעֲבִירֵן כְּאַחַד אֶף-עַל-פִּי שְׁנֵאָנֶס בְּסוֹף בַּעַת הַנִּפְלָה — הָרִי הוּא חַיִּב¹².

שכירות, ג. ט

¹ בבא מציעא צג ע"ב. ² עינה ברעב או בעינוי אחר. "לענות נפש" מתרגם אונקלוס: לסגפא נפש (במדבר ל, יד). ³ אין דנים מיתת הבהמה כאונס אפילו מתה אחר זמן — חודש ואפילו שנה — מעת שסיגפה, שיש מקום לתלות שהסיגוף החליש גופה שגרם בסוף למיתת הבהמה, וכיון שאין השומר יכול לישבע כודאי שלא מתה בפשיעתו — הרי זה משלם כדין מחויב שבועה ואינו יכול לישבע. ⁴ גברה הבהמה על הרועה ושחררה עצמה. ⁵ הר גבוה. ⁶ שהרי בין העליה ובין הנפילה מההר בעל כורחו של רועה באו. ⁷ שעלית הבהמה לדאשי צוקין שם כרוכה בסכנה, שאפשר שתיפול, ולכן פשיעה היא. ⁸ שהנפילה באונס היתה — שתקפתו ונפלה. ⁹ כמו שנתבאר בפרק א הלכה ד (משנה בבא מציעא צג וכפי מה שפירשוה בגמרא לו בבא מציעא ע"ב ודאה ברי"ף שם). ¹⁰ בודם הנהר. ¹¹ עובדא לפני דב פפא. ¹² כרב חסדא שם. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שג, יא — יד.

הַכְרִיז¹ או הוֹדִיעַ² וְלֹא בָּאוּ הַבְּעָלִים — תִּהְיֶה הַמְצִיאָה מִנִּחַת אֲצִלוֹ עַד שְׂיָבוֹא אֵלֶיהוּ³. וּבְכָל זְמַן שֶׁאֲבָדָה אֲצִלוֹ אִם נִגְנְכָה או אֲבָדָה — חַיִּב בְּאַחֲרִייתָהּ; וְאִם נֶאֱנָסָה⁴ — פָּטוּר, שְׁשׁוֹמֵר אֲבָדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא⁵, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּמְצָוָה וְנִפְטָר מִכַּמָּה מַצּוֹת עֲשֵׂה⁶ כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּשִׁמְרָתָהּ⁷.

גזילה ואבידה, יג, י

המלוה את חברו על המשכון, בין שהלוהו מעות
בין שהלוהו פרות¹ בין שמשכנו בשעת הלוואתו
בין שמשכנו אחר שהלוהו – הרי זה שומר שכר².
לפיכך אם אבד המשכון או נגנב – חייב בדמיו³;
ואם נאנס המשכון, כגון שנלקח בלסטים מזין
וכיוצא בו משאר אנסין – ישבע שנאנס⁴ וישלם
בעל המשכון את חובו עד פרוטה אחרונה⁵.

שכירות, י. א.

¹ כחכמים (כבא מציעא פ ע"ב) ולא כרכי יהורה האומר הלוהו
מעות שומר חנם, פירות שומר שכר. ² לפי שהוא נושא שכר,
שאם יודמן לו עני בשעה שהוא עוסק בשמירת המשכון שלא
יתקלקל, כגון שטיחה וניעור (השוה כבא מציעא כט ע"ב) יהא
פטור מלתת לו פרוטה כפי הכלל שבידינו "העוסק במצוה פטור מן
המצוה" והמלוה ממון לחכירו מצוה הוא עושה, ומתמת הנאה זו
דינו כשומר שכר, ומטעם זה דן רב יוסף (כבא קמא נו ע"ב) את
שומר אכירה כשומר שכר, ועל שם כך קראו בתלמוד (גדרים לג
ע"ב) "פרוטה דרב יוסף" לכל הנאת שכר דוגמת זו, שאינה הנאה
כטוחה, שהרי יתכן, שלא יודמן לו עני בשעה שהוא עוסק
כשמירתה (כבא מציעא שם וברי"ף, על פי תשובת הרא"ש הובאה
בטור חושן משפט סוף סימן עב). ³ "ואם היה שוה המשכון כדי
דמי החוב אין לאחד על חבירו כלום, ואם החוב יתר על המשכון
משלם הלוה היתרון, ואם דמי המשכון יתרים על החוב נותן המלוה
ללוה היתרון" (לשון השולחן ערוך סימן עב סעיף ב). ⁴ כדין
שומר שכר שנתבאר למעלה פרק א הלכה ב. ⁵ היינו אפילו מה
שכנגר המשכון, ולא כשמואל (שם) האומר, שהמלוה אלף זוז
וקיבל ידית של מגל למשכון: "אבד קתא דמגלא (ידית המגל שנחת
במשכון) – אבדו אלפא זוזי" (מגיד משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עב, ב.

כָּל הָאֲמִנִּין שׁוֹמְרֵי שְׁכָר הֵם¹, וְכֻלָּם שְׁאֲמָרוּ: טוֹל אֶת שְׁלָף וְהָבֵא מְעוֹת, אוֹ שְׁאוּמֵר לוֹ הָאֲמִן: גְּמַרְתִּיו, וְלֹא לָקַחוּ הַבְּעָלִים אֶת הַפְּלִי — הָאֲמִן שׁוֹמֵר חֲנָם²; אֲבָל אִם אָמַר הָאֲמִן: הָבֵא מְעוֹת וְטוֹל שְׁלָף³ — עֲדִין הוּא נוֹשֵׂא שְׁכָר כְּשֶׁהִיָּה⁴. שכירות, י. ג.

¹ אף על גב שאינו נוטל שכר שמירה, לפי שהוא נהנה במה שהכלי בשמירתו שעל ידו הוא מקבל שכר אומנותו ודומה לשוכר שנתבאר בפרק א הלכה א שדינו כשומר שכר לפי שהוא נהנה שמשתמש בו לצרכו (כבא מציעא פא ע"ב על-פי המשנה למלך כאן וש"ך סימן שו ס"ק א). ² לפי שנגמרה מלאכתו ואינו משתכר עוד על ידה, והרי הוא כשאר שומר שכר, שאחר שנגמר זמן שמירתו חייב כשומר חנם בלבד (נתיבות המשפט סימן שו ס"ק ב, על-פי שולחן ערוך סימן שמג סעיף ב). ³ שהקדים נתינת המעות לנטילת החפץ גילה דעתו שמעכב החפץ עד שיקבל שכרו. ⁴ שהדי' הוא נהנה במה שהחפץ ברשותו, שהוא תופסו בתור משכון להבטחת שכרו, וזהו שכרו (שם).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שו, א.

(ג) שואל...

הַשּׁוֹאֵל¹ פְּלִים אוֹ בִּהְמָה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם מְשָׁאֵר מִטְּלָטְלִין מַחְבְּרוֹ וְאָבֵד אוֹ נִגְנֵב אֶפְלוֹ נֶאֱנָס אֲנִס גְּדוֹל², כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הַבִּהְמָה אוֹ נִשְׁבִּית אוֹ מָתָה — חֵיב לְשַׁלֵּם הַכֹּל, שְׁנֵאֲמַר: וְכִי יִשְׁאֵל אִישׁ מֵעַם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ-מֵת בְּעֶלְיוֹ אֵין-עֲמוֹ שְׁלֵם יִשְׁלֵם (שמות כב, יג). בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? כְּשֶׁנֶּאֱנָס שְׁלֵא

בשעת מלאכה; אבל אם שאל בהמה מחברו לחרוש בה ומתה כשהיא חורשת – הרי זה פטור³; אבל אם מתה קדם שיחרוש בה או אחר שיחרש בה, או שרכב עליה⁴ או דש בה ומתה כשהיא דשה או בשעת רכיבה – הרי זה חייב לשלם⁵. וכן כל פיוצא כזה. וכן השואל⁶ בהמה מחברו לילך בה למקום פלוני ומתה תחתיו⁷ באותה הדרך, או ששאל דלי למלאה בו ונקרע בבור בשעת מלוי, או ששאל קרדס לפצל בו עצים ונשבר בעת שפצל בו מחמת הבקוע⁸ וכל פיוצא כזה – הרי זה פטור שלא שאל אלא לעשות בו מלאכה זו, והרי לא שנה. שאלה ופקדון. א. א.

¹ משנה בבבא מציעא צג ע"א "שואל משלם את הבל". ² שאין ביד השואל למונעו. ³ רבינו מחלק כאן בין מתה בשעת מלאכה לבין שלא בשעת מלאכה. ותמהו עליו הרמב"ן והרשב"א, שהרי לא מצאנו בגמרא הבדל כזה אלא הבדילו בין מתה מחמת מלאכה ובין לא מחמת מלאכה (בבא מציעא צו ע"ב), ודחו דברי רבינו מהלכה (מגיר משנה). [והדיב"ש בתשובותיו סימן חקג מברר שיטת רבינו ואומר, שלא נטה כלל מההלכה שנאמרה בפירוש בגמרא שם, שמתה מחמת מלאכה פטור ושלא מחמת מלאכה חייב, אלא שהוא מוסיף ומבאר כיצד אנו יודעים שהמלאכה גרמה למיתת הבהמה, ומלמדנו, שאם מתה בשעת המלאכה יש לחלות שמחמת המלאכה מתה, אף על פי שלא ראינו שנתיגעה, ואם מתה שלא בשעת מלאכה – אין תולין במלאכה ואף על פי שנתיגעה (דברי הדיב"ש מובאין כאן בכסף משנה ובלחם משנה ונפלה שם טעות בציון מספר הסימן. והנכון כמו שכתבנו). ורוב הפוסקים חולקים על רבינו בזה ורעחם, שאם נתעפה אגב מלאכתה שלשמה השאילה ומתה אפילו שלא בשעת מלאכה – פטור]. וטעמו של דבר, למה מתה מחמת מלאכה פטור מבואר בריב"ש שם: מפני שהמשאיל

עושה מצנה — לא ישאלנו לאחר³. וכן אין השוכר רשאי להשכיר, אפלו השכירו ספר תורה לא ישכירנו לאחר⁴, שהרי זה אומר לו: אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר⁵. עבר השומר⁶ ומסר לשומר השני, אם יש עדים ששמרה השומר השני בדרך השומרין ונאנס — פטור השומר הראשון, שהרי יש עדים שנאנס⁷ ואם אין שם עדים⁸ — חייב השומר הראשון לשלם לבעלים, מפני שמסר לשומר אחר ויעשה הוא⁹ דין עם השומר השני¹⁰. אפלו היה הראשון שומר חנם ומסר לשומר שכר¹¹ — חייב, שהרי יש לבעל החפץ לומר לו: אתה שומר חנם נאמן אצלי להשבע וזה אינו נאמן¹². לפיכך אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד¹³ דבר זה אצל השומר השני — הרי זה השומר הראשון פטור מלשלם, שהרי הוא אומר לבעלים: זה הדבר שהפקדתם אצלי או השאלתם, אמש¹⁵ הייתם מפקדין אותו אצל זה שהפקדתי אני¹⁶ אצלו¹⁷, והוא¹⁸ שלא ימעט שמירתו. כיצד ימעט שמירתו?¹⁹ כגון שהיה מפקד אצלו בשכר²⁰ והפקידו אצל אותו השני בחנם, או שהיה שאול אצלו והפקידו אצל אותו השני בשכר, הואיל ומעט שמירתו²¹ — פושע הוא ומשלם²². אף-על-פי ששאל או ששכר בבעלים²³ — הרי הוא הוציא הדבר השמור מידו ליד שומר אחר²⁴. ואם הביא השומר השני הראיה שיפטור בה שומר ראשון כדין שמירתו — הרי זה פטור²⁵. כיצד?

שומר שֶׁכָּר שָׁנָתָן הַבְּהֵמָה הַשְּׁמוּנָה אֶצְלוֹ לְשׁוֹמֵר
חָנָם, אִם הֵבִיא הַשׁוֹמֵר הַשְּׁנִי עֲדִים שְׁמֵתָה הַבְּהֵמָה
בְּדֶרֶפָה — הָרִי הַשׁוֹמֵר הָרֹאשׁוֹן פֶּטוּר. וְכֵן כָּל
פִּיּוּצָא בְּזֶה.²⁶

שכירות, א, ד – ה

¹ בפרק ד מהלכות שאלה ופקדון הלכה ג. ² תוספתא בבא מציעא פרק ג, הלכה א: "אין השואל רשאי להשאל ואין השוכר רשאי להשכיר וכו' ולא זה שמפקידים אצלו רשאי להפקידם אצל אחר אלא אם כן נותן לו בעל הבית רשות". ודין זה מנמק רבינו בסמוך. מפני שאנו אומרים, שאין רצונו של המפקיד שיהא פקדונו ביד אחר. ³ ואין אנו אומרים "ניחא ליה לאינש דתיעביד מצוה בממוניה" (רצונו של אדם שתיעשה מצוה בממונו) במקום שיש לחשוש לאיבוד הספר, שהרי אין השני נאמן על הבעלים שיזהר שלא יפסיד כשישתמש בו (גמרא בבא מציעא כט ע"ב). ⁴ שם. ⁵ גיטין כט ע"א. ⁶ על רצון הבעלים. ⁷ ואין בעל הפקדון יכול לבוא בטענה שאין השומר השני נאמן עליו בשבועה (ראה בסמוך). שבמקום שיש עדים אין השומר צריך שבועה (רי"ף בבא מציעא לו). וטענתו של בעל הפקדון "אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר" כוחה יפה רק לאסור על השומר לכתחילה למסור לשומר אחר, אבל אם עבר ומסר אינו חייב לשלם (לחם משנה). ⁸ ויש כאן חיוב שבועה. ⁹ השומר הראשון. ¹⁰ משביעו שבועת השומרים. ¹¹ והוסיף בזה שמירה, ששומר שכר חייב לשמור שמירה יותר מעולה משמירת שומר חנם. ¹² בשבועה. כדברי רבא (בבא מציעא לו ע"כ). ומכיוון שהראשון אינו יכול לישבע, שהרי אינו יודע אם אמת הדבר שנאנסה — חייב הראשון לשלם לבעלים. ומזה יוצא שאם הראשון ראה את האונס — הרי זה נשבע ופטור (מגיד משנה). ¹³ לעיתים קרובות. ¹⁴ כערכו של פקדון זה. ¹⁵ לאו דוקא "אמש" והכוונה — לפני זמן קצר. ¹⁶ כלומר לא חל שום שינוי בנאמנותו ובמצבו של השומר השני, שאין הדבר מצוי שתשתנה בין לילה נאמנותו של אדם, ואם נשתנתה נאמנותו, שנעשה חשוד, או שנשתנה מצבו — שנעשה עני, אין השומר הראשון יכול לפטור עצמו בטענה שהבעלים היו רגילים להפקיד אצלו (כסף משנה).

ALGLQ

פטור לגמרי יש בזה מיעוט כשמירתו, מפני ששמירה כבעלים פוטרת רק מן החשומים בלבד אבל לא מחובת שמירה מעולה (נתיבות המשפט סימן רצ"א ס"ק ל).²⁵ במבואר לעיל שבמקום שיש עדים שנאנס פטור השומר הראשון אפילו כשאינו דרכו של בעל הפקדון להפקיד אצל השני. וכן אין לחייבו מצד "תחילתו בפשיעה וסופו באונס", מפני שדין תחילה בפשיעה וסופו באונס חייב לא נאמר, אלא כשיש איזה שהוא קשר סיבתי בין הפשיעה והאונס וכאן המדובר כשאין לייחס לפשיעה שום סיבה לאונס שבא בסוף (ש"ך חושן משפט סימן רצ"א ס"ק מו וראה לחם משנה).²⁶ באונס שהיה פוקד גם את השומר הראשון, כגון שבא גייס ושרד כל העיר.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצ"א, כו.

כָּל הַמִּפְקִיד אֶצֶל הַבֵּית בֵּין פְּלִים בֵּין מְעוֹת —
עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבְנָיו² וּבְנֵי בֵיתוֹ³ הַגְּדוֹלִים הוּא
מִפְקִיד; אֲבָל אִם מִסֶּרֶם לְבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הַקְּטָנִים⁴
אוֹ לְעַבְדָּיו בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטָנִים אוֹ לְאֶחָד
מִקְרוֹבָיו שְׂאִינֶם שְׂרוּיִין עִמּוֹ בַּבֵּית וְאִין סוֹמְכִין עַל
שְׁלָחָנוֹ⁵ וְאִין צָרִיף לומר אִם מִסֶּרֶם לְאֶחָד — הָרִי
זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיִּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא אִם כֵּן הֵבִיא הַשּׁוֹמֵר
הַשְּׁנִי רֵאזִיה שְׁלֵא פָשַׁע⁶, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ⁷. מַעֲשֵׂה
בְּאֶחָד⁸ שֶׁהִפְקִיד מְעוֹת אֶצֶל חֲבֵרוֹ⁹ וַיִּנְתֵּן הַשּׁוֹמֵר
לְאִמּוֹ וְהַחֲבִיָּאָה אוֹתָן¹⁰ וְלֹא טָמְנָה אוֹתָן¹¹ וַיִּגְנְבוּהָ,
וְאָמְרוּ חֲכָמִים¹²: אִין הַשּׁוֹמֵר חַיִּב לְשַׁלֵּם מִפְּנֵי
שְׁנִיתָנָן לְאִמּוֹ — שְׁכָל הַמִּפְקִיד עַל דַּעַת בָּנָיו וּבְנֵי
בֵיתוֹ הוּא מִפְקִיד. וְאִף־עַל־פִּי שְׁלֵא אָמַר לָהּ: פִּקְדוֹן
הֵם, יֵשׁ לוֹ לְטַעוֹן: כָּל־שֶׁכֶּן שֶׁהִיא נִזְהָרַת בָּהֶן אִם
הִיתָה סְבוּרָה שֶׁהֵן שְׁלִי¹³. וְכֵן אִין אִמּוֹ חַיִּבַּת לְשַׁלֵּם

שְׁהָרִי לֹא אָמַר לָהּ שֶׁהֵם פְּקֻדוֹן¹⁴, וְאָמְרוּ חֲכָמִים:
יִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר שְׁאוֹתָן הַמַּעוֹת עֲצָמָן הֵן שְׁנִיתָן
לְאִמּוֹ, וְתִשְׁבַּע הָאֵם שֶׁחִבִּיָּאָה אוֹתָן וְנִגְנְבוּ, וְיִפְטְרוּ
שְׁנֵיהֶם¹⁵. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה.

מִפְּאֵן¹⁶ אֵתָּה לָמַד: שֶׁהַשּׁוֹמֵר שְׁמִסֵּר הַפְּקֻדוֹן
לְאִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ וְהוֹדִיעָם שֶׁהוּא פְקֻדוֹן וְלֹא שְׁמָרוּ
כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין – שֶׁהֵם חִיבִין לְשַׁלֵּם לְבַעַל
הַפְּקֻדוֹן וּבַעַל הַבֵּית פֶּטוּר¹⁷, שֶׁכָּל הַמַּפְקִיד עַל דַּעַת
אִשְׁתּוֹ וּבְנֵיו הוּא מַפְקִיד. מַעֲשֵׂה בְּאַחַד¹⁸ שֶׁהַפְקִיד
פְּשׁוּת¹⁹ אֶצֶל אֶחָד וְהָיָה לוֹ לְשׁוֹמֵר פְּשׁוּת אַחֶרֶת
וְאָמַר לְשִׁמְשׁוֹ: מִזֶּה הַכְּשׁוּת תִּשְׁלִיף לְתוֹךְ הַשֶּׁכֶר,
וְהִלֵּךְ הַשִּׁמְשׁ וְהִשְׁלִיף מִכְּשׁוּת שֶׁל פְּקֻדוֹן. אָמְרוּ
חֲכָמִים: שֶׁהַשִּׁמְשׁ פֶּטוּר, שְׁהָרִי לֹא אָמַר: מִזֶּה
הַשְּׁלֵף וּמִזֶּה אֵל תִּשְׁלֵף וְדַמָּה שֶׁהוּא מֵרָאָה מְקוֹם²⁰
וְאִינוּ מִקְפִּיד עַל זֶה; וְכֵן בַּעַל הַבֵּית פֶּטוּר, שְׁהָרִי
אָמַר לוֹ מִזֶּה הַשְּׁלֵף וְאִינוּ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי מָה
שְׁנֵהֲנָה²¹ בְּלִבָּד. לְפִיכָךְ אִם נַעֲשֶׂה הַשֶּׁכֶר חֲמִץ²² –
פֶּטוּר מִלְּשַׁלֵּם וּבֵין כֶּף וּבֵין כֶּף – חֵיב הַשּׁוֹמֵר
שְׁבוּעָה שְׁכָף אֶרֶץ. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה.

שאלה ופקדון, ד. ח – ט

¹ מימרא של רבא בבבא מציעא לו ע"א. ² הוא מסכים מראש שהנפקד ימסור שמירתם לאשתו ולבניו. ³ רבינו מוסיף על דברי רבא גם ו"בני ביתו" ולמד זה מהמעשה המוכא למטה במסר לאמו. ⁴ משנה בבבא מציעא מב ע"א. ⁵ אינם מקבלים מזונותם בביתו. ⁶ ואם אינו מביא ראיה ברורה שלא פשע, אף על פי שהוא רוצה להישבע שלא פשע, יכול המפקד לטעון: לראשון אני מאמין בשבועה ולשני איני מאמין. ⁷ בהלכות שכירות פרק א הלכה ד.

⁸ גמרא בבא מציעא מב ע"א. ⁹ שומר חנם. ¹⁰ בארגז. ¹¹ בקרקע או בכותל. ¹² רבא בבבא מציעא מב ע"א, ואין חולק עליו. ¹³ שהיא נזהרת שלא יפסיד בנה. ¹⁴ ומשום כך אין זה פשיעה. ¹⁵ בתוספות מב ע"ב דיבור המתחיל "כל המפקיד" כתבו בשם רבינו חם שמה שאמרו: "כל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד" היינו לענין שלא יוכל לטעון אינני מאמין לשבועתם, אבל אם פשעו ואין להם מה לשלם — מחויב הנפקד לשלם, שאם לא תאמר כן, יכול כל שומר למסור הפקדון לאשתו, והיא תאכל דברים הראויים או תוציא הכספים ויפסיד המפקיד. וכן פסקו הדא"ש והטור בסימן רצא, אולם דעת רבינו אינו כן כמו שיחבאד בהלכה הבאה. ¹⁶ מזה שאמרו שהאם פטורה מפני שלא ידעה שהמעות הם פקדון. ¹⁷ אפילו אין להם ממה לשלם (מגיד משנה וראה רמ"א חושן משפט סימן רצא סעיף כד). ¹⁸ בבא מציעא מב ע"ב. ¹⁹ מין צמח שנותנים לתוך שכר של שעורים להשביח טעמו. ²⁰ מדא לא איפה מקומה של הכשות. ²¹ מהשבחת השכר — כרב עמרם שם. ²² לא תסס השכר אלא החמיץ ואם כן אין כל הנאה לבעל השכר [במסקנא שם אמרו, שאם הכשות של בעל השכר נמצא במקום קרוב למקום תעשית השכר ושל בעל הפקדון במקום רחוק ושהה השליח זמן רב עד שהביא הכשות — חייב בעל השכר לשלם שהרי היה לו להעלות על הדעת שממקום רחוק הביא].

ראה שולחן ערוך. חושן המשפט, רצא. כא — כה.

4. שומר אינו אחראי לאבדן הנכס או לנזקו שנגרמו עקב שימוש רגיל בנכס לפי תנאי השמירה או עקב בלאי טבעי או מום שהיה בו בתחילת השמירה, אולם אין בהוראה זו כדי להפחית מאחריותו בשל רשלנות.

סייג לאחריות

השוכר את החמור¹ להוליכה פהר² והוליכה

בבקעה, אם החלקה³ — פטור⁴, אף-על-פי שעבר על דעת הבעלים⁵; ואם הוחמה — חיב⁶. שכרה להוליכה בבקעה והוליכה בהר, אם החלקה — חיב שהחלקות יתר בהר מן הבקעה; ואם הוחמה — פטור, שחמימות בבקעה יתר מן ההר מפני הרוח שמשכת בראש ההרים. ואם הוחמה מחמת המעלה⁷ — חיב⁸. וכן כל פיוצא בזה. וכן השוכר את הפרה⁹ לחרוש בהר וחרש בבקעה ונשפר הקנקן, והוא הפלי¹⁰ שחורש בו — הרי השוכר פטור¹¹, ודין בעל הפרה עם האמנין שחרשו¹². וכן אם לא שנה על דעת הבעלים ונשפר הקנקן — דין בעל הפרה עם האמנין¹³. שכרה לחרוש בבקעה וחרש בהר ונשפר הקנקן — השוכר חיב¹⁴, ודינו של שוכר עם האמנים¹⁵.

שכירות, ד, א

¹ משנה בבא מציעא עח ע"א. ² על תנאי שיוליכנה דרך ההר. ³ מערה. ⁴ שמעידת החמור בבקעה מעוטה מבהר, נמצא שמעידתה אינה תוצאה מהשינוי. ⁵ שהשכירה לדרך הרים, כחכמים (במשנה בבא מציעא עח ע"א) ולא כרבי מאיר (בגמרא שם) האומר: כל המעביר על דעת בעל הבית נקרא גזול. כלומר, כל עבירה על תנאי השכירות, אפילו שינוי לטובת המשכיר, מפקיעה תורת השכירות מן השוכר ודינו כגזול שחייב אפילו באונסים. ⁶ שמשב הרוח בבקעה תלש מבהר, נמצא שהשינוי גרם לריבוי החמימות (בבא מציעא עח ע"א). ⁷ שהתאמצה בעלייתה להר. ⁸ שהשינוי גרם לה חמימות יתירה. ⁹ עם כלי החרישה. ¹⁰ קנה המחרישה. ¹¹ שהמכשולים בבקעה מעוטים מאשר בהר שמצויים בו סלעים, נמצא ששבירת הקנקן אינה תוצאה מהשינוי (בבא מציעא פ ע"א). ¹² כלומר, תביעת בעל הבית מופנית כלפיהם, שבסיבתם נשבר הקנקן, ואם אין להם לשלם מפסיר בעל הפרה. ¹³ משמיענו, שהאומנים

ALGLD

אבל אם מתה שלא בשעת רכיבה – תייב. ⁸ [בכל הדינים שלמעלה חילק רבינו בין בשעת מלאכה ללא בשעת מלאכה ולא הזכיר כלל "מחמת המלאכה" וכאן שינה והוסיף המלים "מחמת הביקוע". ואולי התכוון בזה לכיבורו של הריב"ש שהבאנו למעלה].

ראה שולחן ערוך. חושן המשפט. שם. א.

5. (א) היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זכאי בעל הנכס לפיצויים הניתנים בשל הפרת חובה.

פיצוי ושיפור

(ב) לא היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, אך היה לו בשל אבדנו או נזקו זכות לפיצוי או לשיפור כלפי צד שלישי, רשאי בעל הנכס לתבוע מן השומר את נזקו מתוך הפיצוי או השיפור המגיע לשומר.

שומר שְׁמֹר לְשׁוֹמֵר אַחֵר¹ וְהוֹסִיף בְּשִׁמְרָתוֹ נִמְתָּה – הַהֲנָאָה² לְבָעָלִים. כִּיצַד? הַשׁוֹכֵר פָּרָה מִחֲבָרוֹ וְהַשְׂאִילָה לְאַחֵר נִמְתָּה כְּדִרְכָּהּ³ בֶּיַד הַשׁוֹאֵל, הוֹאִיל וְהַשׁוֹאֵל חָיֵב בְּכָל – יַחֲזִירוֹ דָּמִי הַפָּרָה לְבָעָלִים, שְׂאִין זֶה הַשׁוֹכֵר עוֹשֶׂה סְחוּרָה בְּפָרְתוֹ שֶׁל חֲבָרוֹ⁴. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה...

שכירות, א. ו.

¹ כגון שנתנו הבעלים רשות לשומר למסור את השמירה לאחרים (ש"ך חושן משפט סימן שז ס"ק ב). ² כשאירע הפסד שהשני חייב לשלם והראשון פטור. ³ בפני עדים או שביכולת הראשון ליטע שהאונס אירע בנוכחותו, כי אין הדבר מתקבל על הדעת. שהשני יסכים להישבע שמתה כדרכה, שהרי לא ירויח כלום בזה. ⁴ כדברי רבי יוסי. בבבא מציעא לה ע"ב נחלקו חכמים בדיון זה: תנא קמא אומר ישבע השוכר למשכיר (במקרה שהאונס אירע בנוכחותו וביכולתו ליטע) שמתה כדרכה (ופטור שהשוכר אינו

חייב באונסין), והשואל ישלם לשוכר. אמר רבי יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו? "אלא תחזור פרה לבעלים". כלומר, הרי הפרה אינה של השוכר ואיך אתה דן שהשואל ישלם לשוכר כאילו הוא בעל הפרה, אלא אנו דנים את השוכר, כאילו השאיל את הפרה בשליחות המשכיר ומעתה — המשכיר הוא בעל דינו של השואל (רא"ש בבבא מציעא פרק ג', סימן ה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שו"ה.

זאה לעת צורך ⁶. שומר רשאי לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה באופן סביר למניעת נזק העלול להיגרם לנכס, כאילו נתן לו בעל הנכס הרשאה לעשות כן.

המפקיד פירות אצל חברו — הרי זה לא יצע פהם, ואף על פי שהם חוסרין ומתמעטין² והולכין. במה דברים אמורים? כשחסרו חסרון הראוי להם³ בכל שנה; אבל אם חסרו יותר מכדי חסרונם — מוכרם⁴ בבית דין⁵, מפני שהוא משיב אבדה⁶ לבעלים. וכשהוא מוכרן ימכור לכהנים בדמי תרומה⁷, שמא עשו אותן הבעלים תרומה או תרומת מעשר על פירות אחרות⁸.

שאלה ופקדון, ד, א

¹ משנה וגמרא בבבא מציעא לח ע"א. ² כתנא קמא שם. ואף על פי שרבי יוחנן אמר (בבא מציעא לח ע"ב) הלכה ברכן שמעון בן גמליאל שימכרם בפני בית דין. וטעמו, משום שרכ נחמן, שהוא אחרון, פסק כתנא קמא. וכן כתב הר"ף שם. ³ שדרכם של פירות אלו להחסיר. למעלה (פרק ה הלכה ה) נתבאר שיעור החסרון למיני פירות שונים. ⁴ כרכי יוחנן בבבא מציעא לח ע"ב, שכיותר מכדי

חסרונם מודה תנא קמא שמוכרם. ⁵ בפיקוחם על המחיר ועל הכמות. ⁶ שאם יניחם — יפסיד המפקיד הרבה [הרמב"ן]. הובא במגיד משנה כאן, מפרש מה שאמרו: "יותר מכדי חסרונן דבדי הכל מוכרן" הכוונה שחסרו בפחות משנה כפי שדרכם לחסוד בשנה תמימה, שאם תפרש כפשוטו יצא מזה, שלרבן שמעון בן גמליאל מוכרם אפילו כשלא חסרו יותר מן הרגיל, וזה אינו מתקבל על הדעת (קדמוהו בזה התוספות כבבא מציעא לח ע"א דיבור המתחיל "מחלוקת"). והמגיד משנה מוסיף שאפשר לפרש כך גם דבדי רבינו כאן. ⁷ מחיר תרומה נמוך ממחיר חולין, מפני שאין הרבה קופצים עליה. ⁸ טבל שיש לו במקום אחר ואסורים באכילה לזרים. הראב"ד כותב: "ועכשיו באלו המקומות שאין תורמין ומעשרין (הכוונה לחוצה לארץ) מוכרן למי שירצה". ברור שגם רבינו התכוון למקומות החייבים בתרומה ומעשר (מגיד משנה). לקמן בהלכה ד כותב רבינו במה דברים אמודים בפקדון שהלכו בעליו למדינת הים, אבל אם היו עמו כאותה הארץ הרי זה לא יגע בו אף על פי שאבד. ונראה שהסתייגות זו כותה יפה גם להאמור בהלכה זו (מגיד משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצב, טז — יח.

המפקיד ספר תורה¹ אצל חברו — גוללו² פעם אחת לשנים-עשר חדש. ואם כשהוא גוללו³ פתחו וקרא בו — מתר; אבל לא יפתח בגלל עצמו⁴ ויקרא, והוא הדין שאר ספרים⁵. ואם פתח וקרא וגלל בגלל עצמו — הרי שלח יד בפקדון ונתחייב באנסין. הפקיד אצלו פסות של צמר⁶ מנענעה אחת לשלשים יום. בדרך שאמרו באבדה, כף אמרו בפקדון⁷. וכן כל כיוצא בזה⁸, שזו חובה עליו משום השב אבדה לבעלים. במה דברים אמורים? בפקדון שהלכו בעליו למדינת הים; אבל אם היו

ALLER

לפשתן ומועיל לצמר. ורש"י שם מפרש להיפך. [בהלכות גזילה ואבידה שם מוסיף רבינו שני תנאים על פי הגמרא שם: שלא ינערו שנים ולא יחבוטו במקל. וסמך כאן על מה שאמר שם].⁷ כרייתא בבא מציעא ל ע"א. במשנה אמרו דין זה באבידה והברייתא מפרשת את המשנה.⁸ בכל מקום שיש לחשוש להפסד מחויב הנפקד לטרוח ולמנעו.⁹ אלא מודיע לו שהפקדון עלול להיפסד.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצב, כ – כב.

ראה מקורות לסעיף 6 לחוק השבת אבידה.

7. (א) שומר שמסר את הנכס לשומר משנה, רואים את מעשיו ומתדליו של שומר המשנה כמעשיו ומתדליו של השומר, ושומר המשנה אחראי גם כלפי בעל הנכס באותה מידה שהוא אחראי כלפי השומר.

שומר שמסר
לשומר משנה

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יחולו בין אם מסירת הנכס היתה ברשות בעל הנכס ובין אם היתה שלא ברשותו, ובלבד שאין בהן כדי לגרוע מאחריותו של השומר לפי סעיף 3 או לפי כל דין אחר.

שומר שמסר לשומר אחר¹ והוסיף בשמירתו ומתה — ההנאה² לבעלים. כיצד? השוכר פרה מחברו והשאלה לאחר ומתה כדרכה³ ביד השואל, הואיל והשואל חייב בכל — יחזירו דמי הפרה לבעלים, שאין זה השוכר עושה סחורה בפירתו של חברו⁴. וכן כל פיוצא כזה. הנה בידו פקדון ושלחו ביד אחר לבעליו, הואיל והשומר הראשון חייב באחריותו⁵ עד שיגיע ליד הבעלים — אם בא לחזור ולהחזיר הפקדון מיד השומר השני, מחזיר⁶; ואם החזק השומר הראשון כפרן⁷ —

אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִיר הַפֶּקֶדוֹן מִיַּד הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי⁸, אֶף-
עַל-פִּי שְׁעָרֵי הַפֶּקֶדוֹן בְּאַחֲרֵיתוֹ שֶׁל רֹאשׁוֹן⁹.

שכירות, א, ו

¹ כגון שנתנו הבעלים רשות לשומר למסור את השמירה לאחרים (ש"ך חושן משפט סימן שז ס"ק ב). ² כשאירע הפסד שהשני חייב לשלם והראשון פטור. ³ בפני עדים או שביכולת הראשון ליטע שהאונס אירע בנוכחותו, כי אין הדבר מתקבל על הדעת. שהשני יסכים להישבע שמתה כדרכה, שהרי לא ירויח כלום בזה. ⁴ כדברי רבי יוסי. בבבא מציעא לה ע"ב נחלקו חכמים בדין זה: תנא קמא אומר ישבע השוכר למשכיר (במקרה שהאונס אירע בנוכחותו וביכולתו ליטע) שמתה כדרכה (ופטור שהשוכר אינו חייב באונסין), והשואל ישלם לשוכר. אמר רבי יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו? "אלא תחזור פרה לבעלים". כלומר, הרי הפרה אינה של השוכר ואיך אתה דן שהשואל ישלם לשוכר כאילו הוא בעל הפרה. אלא אנו דנים את השוכר, כאילו השאל את הפרה בשליחות המשכיר ומעתה — המשכיר הוא בעל דינו של השואל (רא"ש שם). ⁵ של הפקדון בדרך לבית הבעלים, אבל אם היה בעל הפקדון רגיל להפקיד אצל השליח ונפטר המשלח מאחריות הפקדון (כמבואר לעיל הלכה ד), אינו יכול להחזיר הפקדון (מגיד משנה). ⁶ כלומר לא יצא הפקדון מרשותו ולא זכו הבעלים בפקדון במה שמסרו לשליח. ואף על פי שבמלוה הדין שהשליח זכה למלוה (ראה פרק טז מהלכות מלוה ולוה הלכה ב) אין הדין כן בפקדון. מפני שאנו אומרים שאין רצונו של המפקיד בזכיית השליח, כדי שלא תסולק אחריותו של הנפקד, ויהא פקדונו ביד אחד (גיטין יד ע"א). ⁷ בפקדון זה, שהבעלים כבר תבעוהו לשומד להחזיר הפקדון וכפר. ⁸ שבמקרה זה מתקבל על הדעת שרצונו של המפקיד להוציאו מתחת יד השומר הזה ולפיכך זכה בפקדון כשהגיע ליד השליח (גיטין יד ע"א). ⁹ ברייתא בגיטין יד ע"א. ורש"י מנמק, מפני שהמפקיד לא ציווה לשלוח לו על ידי השליח.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שו"ה; רצג, ד.

ראה עוד מקורות לסעיף 3 בחוק זה.

8. (א) בעל הנכס חייב לשפות שומר חנם וכן את המחזיק משכון או בטוחה אחרת, על ההוצאות הסבירות שהוציאו ועל ההתחייבויות שהתחייבו בהן באופן סביר עקב השמירה.

(ב) כל שומר זכאי לשיפוי כאמור בסעיף קטן (א) עקב פעולה שעשה לפי סעיף 6.

כָּל אוֹתָם הַיָּמִים שֶׁמִּטָּפֵּל בְּאַכְדָּה קִדָּם שִׁימְכַרְנָה¹
בְּבֵית דִּין, אִם הָאֵכִילָם מִשְׁלוֹ — נוֹטֵל מִן הַפְּעָלִים.
וַיִּרְאֶה לִּי: שֶׁהוּא נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה מִפְּנֵי תְקוּן
הָעוֹלָם².

גזילה ואבירה, יג, יט

¹ באוכל ואינו עושה. ² ראה הלכה כ.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסז, כו.

רוֹעֶה¹ שֶׁהָיָה לוֹ² לְהַצִּיל הַטֶּרֶפָּה אוֹ הַשְּׁבוּיָה
בְּרוּעִים אֲחֵרִים וּבְמַקְלוֹת³ וְלֹא קָרָא רוּעִים אֲחֵרִים
וְלֹא הֵבִיא מַקְלוֹת לְהַצִּיל — הָרִי זֶה חַיִּב. אֶחָד
שׁוֹמֵר חָנָם וְאֶחָד שׁוֹמֵר שְׂכָר, אֲלֵא⁴ שֶׁשׁוֹמֵר חָנָם
קוֹרָא רוּעִים וּמֵבִיא מַקְלוֹת בְּחָנָם וְאִם לֹא מֵצֵא⁵ —
פְּטוּר; אֲבָל שׁוֹמֵר שְׂכָר — חַיִּב לְשַׁכּוֹר⁶ הַרוּעִים
וְהַמַּקְלוֹת עַד כְּדֵי דְמֵי הַבְּהֵמָה⁷ כְּדֵי לְהַצִּיל, וְחֹזֵר
וְלֹקֵחַ שְׂכָרָן מִפְּעַל הַבֵּית⁸. וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן וְהָיָה
לוֹ לְשַׁכּוֹר וְלֹא שְׂכָר — הָרִי זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיִּב⁹.

שכירות, ג, ו

¹ כבא מציעא צג ע"ב. ² שאפשר היה לו. ³ להזעיק רועים מצויידים במקלות ולהבריח את הטורף. ⁴ חלוקים הם — שומר חנם ושומר שכר. ⁵ בחנם אלא כשכר — פטור, שאין בקבלת השמירה של השומר חנם שיהיו תמיד מעות מצויים אצלו, כדי לשכור מצילים, ולכן אם לא מצא מצילים בחנם — פטור שאין זה

מחובתו לשכור. ⁶ חובת השמירה של השומר שכר היא, שיהיו בידו כל האמצעים להציל. ⁷ שם. ובגמרא שאלו אם שכר ההצלה עולה כרמי הבהמה, מה תועלת לו לבעל הבהמה בהצלתה? ותירצו, שבעל הבהמה מעדיף כהמתו על בהמה אחרת מפני שהיא רגילה כבר אצלו, וגם לא נוח לו לטרות ולחפש בהמה יפה ככהמתו שנטרפה. ⁸ שמחובת השומר שכר לעשות כל האפשרי להצלת הפקדון. אבל אין זה מחובתו להצילו כממונו (שם). ⁹ והראב"ד (בהשגה) אומר, שאין אנו מחייבים אותו לשלם כל דמי שווי הבהמה, אלא מנכים את הסכום שהיה צריך להוציא על הצלת הבהמה, שהרי בעל הבהמה היה מחויב להחזיר רמי ההצלה, ואם השכר עולה כרמי הבהמה, אומדים כמה אדם מוכן להוציא, ולא יטרח לקנות בהמה ככהמתו וסכום כזה ישלם השומר. והמגיד משנה אומר שגם דעת רבינו כך, וסמך על מה שכתב שהשכר משל בעל הכיח, שמזה יש ללמוד שהרועה משלם את ההפרש בלבד. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שג, ח.

11. שומר הזכאי להחזיר את הנכס לבעלו ועשה את המוטל עליו כדי להחזירו, אלא שבעל הנכס לא קיבלהו, רשאי לבקש מבית המשפט הוראות מה יעשה בנכס ויהא פטור מכל אחריות אם פעל כתום לב לפי הוראות בית המשפט; ואם היה שומר שכר או שואל, תהא אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו וחובתו לשיפוי כשל שומר חנם, אף בלי שביקש הוראות מבית המשפט.

בעל נכס שלא
קיבלהו בחזרה

המפקיד אצל חברו והלך בעל הפקדון למדינת
הים, והרי השומר רצה לפרש מיבשה לים או
לצאת בשירה¹, יש מי שהורה שאם בא השומר
והביא הפקדון לבית דין – נפטר מאחריות
שמירתו. ודברים של טעם הם: שאין אוסרין זה
במדינה זו מפני פקדון של זה שהלך ואי אפשר לו

לְהוֹלִיכּוֹ עִמּוֹ שְׁמָא יֶאֱרַע לוֹ אֲנֵס וַיְהִי חַיִּב
בְּאַחֲרֵייתּוֹ. וּבֵית דִּין מִפְקִידִין אוֹתוֹ בְּיַד נֶאֱמָן אֶצְלָם
מִשּׁוּם הָשִׁב אֲבָדָה לְבָעָלִים.²

¹ לדרך רחוקה. ² שאם ישאיר הפקדון ללא שמירה ייגנב או יאבד
(סברת עצמו).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצג, ג.

ראה עוד רמב"ם שכירות, י, ג, במקורות לסעיף 2 (ב) לחוק זה.

14. הוראות חוק זה יחולו על שמירת נכסים כשאין ברין אחר הוראות מיוחדות
לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.

תחולה

מִתְּנָה שׁוֹמֵר חֲנָם לְהִיּוֹת פֶּטוּר מִשְׁבּוּעָה וְהַשְׁוֹאֵל
לְהִיּוֹת פֶּטוּר מִלְּשָׁלֵם.¹ וְכֵן מִתְּנָה בְּעַל הַפְּקָדוֹן עַל
שׁוֹמֵר חֲנָם אוֹ נוֹשֵׂא שְׂכָר וְשׁוֹכֵר לְהִיּוֹת חַיִּבִּין בְּכָל
פְּשׁוֹאָל.² שְׂכָל תְּנָאי בְּמִמּוֹן אוֹ בְּשְׁבּוּעוֹת שֶׁל מִמּוֹן³
— קָיָם וְאִין צָרִיךְ קִנְיָן⁴ וְלֹא עֲדִים.⁵

¹ בכא מציא צד ע"א. ² שם. ³ כרבי יהודה (שם), האומר
שבדבר שבממון אדם מתנה על מה שכתוב בתורה — ותנאו קיים,
שהממון ניתן למחילה, והתנאי הוא כמחילה. ⁴ כרבי יוחנן (שם)
האומר אפילו בשלא קנו מידו "בההיא הנאה דקא נפיק ליה קלא
דאינש מהימנא הוא גמר ומשעביד נפשיה" (מפני ההנאה שיוצא
עליו שם כאדם נאמן — הוא מתחייב ומשעבד עצמו), כלומר אין
הקנין משמש אלא לגילוי הסכמתם הגמורה של שני הצדדים ולכן
אין כאן צורך בקנין, שגם בלי הקנין אנו קובעים שהשומר קיבל על
עצמו את ההתחייבות הזאת מרצונו המלא מפאת ההנאה שנתפרסם

כאדם נאמן. ⁵ שבמקום ששניהם מודים אין צורך בעדים שאין העדים בדבר שבממון אלא מפני השקרנים (קידושין סה ע"ב) כלומר שתהא אפשרות להוכיח ששיקר. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, כו: שה, ד.

יש לשומר להתנות¹ שאינו שומר בדרך השומרין, אלא מעות אלו שהפקיד אצלי – בזוית ביתי אני מניח אותן² וכיצא בזה. טען השומר שתנאי היה בינינו, ובעל הפקדון אומר: לא היה שם תנאי. אף-על-פי שהפקיד אצלו בעדים³, מתוך שיכול לומר: שמרתי בדרך השומרין ונאנסתי⁴ – נאמן לומר שהיה בינינו תנאי⁵. לפיכך ישבע⁶ שלא שלח יד בו, ושאינו ברשותו, ושהיה ביניהם תנאי.

שאלה ופקדון, ה, ב

¹ שנינו (בבא מציעא צד ע"א) "מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם וכו'". ובגמרא שם ביארו הטעם, שכל תנאי בדבר שבממון, אפילו כשהוא נגד האמור בתורה – קיים. ² ואם הניח אותן במקום שהתנה ונגנבו – פטור, אף על פי שכספים אין להם שמירה אלא בקרקע (כאמור למעלה פרק ד הלכה ד). ³ והם לא שמעו את התנאי. ⁴ והיה נאמן בשבועה. ⁵ כלומר, לפני שהפקיד אצלו בעדים הותנה ביניהם התנאי שלמעלה ואחר כך הפקיד בעדים סתם, ותנאי אינו צריך עדים. ואם טען שאמר לו כך בפני העדים – אינו נאמן שאין אומרים מיגו כשעדים מכחישים דבריו (כסף משנה). ⁶ נראה, שנשבע שבועת התורה, שהרי גם הטוען נאנסו חייב שבועת התורה (מגיד משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, יז.

משכון

חוק המשכון, התשכ"ז – 1967

1. (א) מישכון הוא שעבוד נכס כעריכה לחיוב; הוא מזכה את הנושה להיפרע מן המשכון אם לא סולק החיוב.
(ב) העריכה יכול שתהיה לחיוב כולו או מקצתו, קיים או עתיד לבוא, מתחדש או מותנה, קצוב או בלתי קצוב.
2. (א) הוראות חוק זה יחולו בשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.
(ב) הוראות חוק זה יחולו על כל עסקה שכוונתה שעבוד נכס כעריכה לחיוב, יהא כינויה של העסקה אשר יהא.
3. (א) מישכון נוצר בהסכם בין החייב לכך הנושה.
(ב) הגבלה או אנאי התלים, לפי דין או הסכם, על העברת בעלות בנכס יחולו גם על מישכנו.
4. כלפי נושים אחרים של החייב יהיה כוחו של מישכון יפה –
(1) בנכסים שיש לגביהם בדין אחר הוראות מיוחדות לענין זה – בהתאם לאותן הוראות;
(2) בנכסים נדים ובניירות ערך שאין לגביהם בדין אחר הוראות מיוחדות לענין זה והם הופקדו בידי הנושה או בידי שומר מטעם הנושה שאינו החייב – עם הפקדתם כאמור וכל עוד הם מופקדים;
(3) בנכסים נדים ובניירות ערך שלא הופקדו כאמור ובכל מקרה אחר – עם רישום המישכון בהתאם לתקנות שהותקנו לפי חוק זה. אולם כלפי נושה שידע או היה עליו לדעת על המישכון יהיה כוחו של המישכון יפה אף ללא רישום.
5. נכסים נדים שמושכנו כשהיו כהחזקתו של הממשכן, והם הופקדו כאמור בסעיף 4 (2) או שמישכונם נרשם כאמור בסעיף 4 (3), יהיה כוחו של המישכון יפה לכל דבר, אף אם הממשכן לא היה כעל הנכסים או לא היה זכאי למשכנם, ובכלד שהנושה פעל בתוס'לב והנכסים באו לידי הממשכן על דעת כעליהם או על דעת מי שהיה זכאי להחזיקם.
6. (א) החייב רשאי לשעבד את הנכס הממושכן במישכון נוסף בלי נטילת רשות מאת הנושה; אולם נושה נוסף לא יוכל להיפרע מן המשכון אלא לאחר

ית המישכון

לה

ו של
שכון כלפי
ים אחרים

ת השוק

זכון נוסף

הרמב"ם והתוק במדינת ישראל

שולק החיוב שהוכטח במישכון שלפניו; והכל באין קביעה אחרת בהסכם המישכון הקודם.

(ב) בהסכמת הנושה רשאי החייב לשעבד את הנכס הממושכן במישכון נוסף שדרגתו תהיה שווה לדרגת המישכון של אותו נושה או עדיפה ממנו.

חחומה של
הערוכה

7. (א) הממשכן משמש ערובה גם לריבית, להוצאות ולדמי נזק שנתחייב בהם החייב בשל החיוב ולהוצאות של שמירת הממשכן ומימוש, ודינם של כל אלה כדין החיוב; והוא באין קביעה אחרת בהסכם המישכון.

(ב) הוגדל יקפו של החיוב על פי הסכם בין החייב לבין הנושה, לא ישמש הממשכן ערובה ליתרה שנוספה, זולת אם נוצר מישכון נוסף כערובה ליתרה.

8. הופקד הממשכון בידי הנושה או בידי שומר מטעם הנושה, יחול המישכון גם על פירות הממשכון; והוא באין קביעה אחרת בהסכם המישכון.

חלופי הממשכון

9. (א) אבד הממשכון או ניזוק או הופקע ויש לחייב בשל כך זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי צד שלישי, יחול המישכון על הזכות האמורה.

(ב) נתמשה זכות שמושכנה, כולל זכות כאמור בסעיף קטן (א), יחול המישכון על מה שניתן במימושה של הזכות. אולם סכום שקיבל הנושה במימושה של הזכות דינו כאמור בסעיף 22.

(ג) נתחלף הממשכון מכוח סעיף זה, על החייב לעשות, לפי דרישת הנושה, את הפעולות הדרושות כדי שכוחו של המישכון יהא יפה כלפי נושים אחרים של החייב.

10. (א) הופקד הממשכון בידי הנושה או בידי שומר מטעם הנושה שאינו החייב (לשניהם ייקרא להלן – המתזיק), לא יהיה המתזיק רשאי להשתמש בממשכון או לזכות בפירותיו, אלא אם הרשה זאת החייב בהסכם המישכון או לאחר מכן.

הנא מהממשכון
ומפירותיו

(ב) הרשה החייב את השימוש בממשכון או הזכיה בפירותיו, ישלם לו המתזיק, באין הסכם אחר, את התמורה הראויה.

(ג) היה הממשכון נושא פירות שמטבעם משתמרים, תזקה על החייב שהרשה למתזיק לזכות בהם.

11. (א) מושכן חלק בלתי מסויים של נכס –

(1) אין הבעלים המשותפים רשאים לחלק את הנכס אלא בהסכמת הנושה או ברשות בית המשפט;

(2) תהא זכותו של החייב לתבוע חלוקת הנכס נתונה גם לנושה, משעה שהוא רשאי לתבוע מימוש הממשכון.

מישכון של חלק
בנכס

משכון

(ב) חולק הנכס בהתאם להוראות סעיף זה, יחול המישכון על מה שנפל בחלקו של החייב.

12. מושכן נכס של אדם כערוכה לחיובו של אדם אחר, יהא דינו של בעל הנכס כדין מי שערכ אותו חיוב, אך אין להיפרע מבעל הנכס אלא במימוש המשכון כאמור בחוק זה.

ישכון להבטחת
יכו של אחר

13. (א) החייב וכל אדם שזכותו עלולה להיפגע ממתן המשכון או ממימושו, רשאים לפדות את המשכון על ידי קיום החיוב לאחר המועד לקיומו; והוא אף אם יש קביעה אחרת בהסכם המישכון.

דין המשכון

(ב) החייב וכל אדם שזכותו עלולה להיפגע ממתן המשכון או ממימושו, רשאים לפדות את המשכון על ידי קיום החיוב לפני המועד לקיומו, ובלבד שבחיוב לתשלום כסף הנושא ריבית ישלמו לנושה גם את הריבית שהיתה מגיעה לו עד המועד לקיום החיוב או בעד ששה תרשים אחרי התשלום, הכל לפי התקופה הקצרה יותר; סעיף קטן זה לא יחול אם יש קביעה אחרת בהסכם המישכון ולא יחול על משכון שניתן להבטחת סדרה של איגרות חוב.

(ג) מושכן נכס בנסיבות האמורות בסעיף 5, רשאים בעל הנכס או האדם שהיה זכאי להתחייקו לפדות את המשכון לפי סעיף קטן (ב) אף אם יש קביעה אחרת בהסכם המישכון.

(ד) אין בהוראות סעיף זה כדי להקנות זכות לפדות חלק מן המשכון על ידי קיום חלק מן החיוב, זולת אם הוסכם על כך בהסכם המישכון.

14. נפרה משכון לפי סעיף 13 על ידי מי שאינו החייב, זכאי הפודה לחזור אל התייב ולהיפרע ממנו כדין ערב שמילא את ערבותו, ואם הפודה לא היה בעל הנכס יעמוד לו המשכון להבטחת זכותו זו.

ידין משכון
זלא על ידי
חייב

15. (א) חדל החיוב, יפקע המישכון.
(ב) פקע המישכון, רשאי התייב לדרוש החזרת המשכון אם הופקד בידי הנושה או בידי שומר מטעם הנושה; נרשם המישכון, רשאי התייב לדרוש מחיקת הרישום.

יקיעת המשכון

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לפגוע במשכון המשמש ערובה לחיוב מתחדש.

16. (א) לא קיים החיוב במועדו, רשאי הנושה לממש את המשכון.
(ב) אין הצדדים רשאים להתנות על דרכי המימוש לפי תוק זה כל עוד לא הגיע המועד לקיום החיוב.

מימוש המשכון

17. מימוש המשכון יהיה על פי צו בית המשפט, אולם –
(1) כמשכון שיש לגביו בדין אחר הוראות מיוחדות לענין זה יהיה המימוש בהתאם לאותן הוראות;
(2) כמשכון שהופקד כאמור בסעיף 4(2) או שנרשם כאמור בסעיף 4(3) יכול שהמימוש יהיה על פי צו ראש ההוצאה לפועל;
(3) כמשכון הופקד כאמור בסעיף 4(2) והוא משמש ערובה לחיוב המגיע למוסד בנקאי כמשמעותו בחוק בנק ישראל, תשי"ד – 1954, יכול שהמימוש יהיה על ידי המוסד עצמו ללא צו כאמור;
(4) כמשכון שהוא זכות יכול שהמימוש יהיה כאמור בסעיף 20.
18. מימוש משכון על פי צו בית המשפט או צו ראש ההוצאה לפועל יהיה בדרך של מימוש נכס שהוטל עליו עיקול בהוצאה לפועל של פסק דין, וזוהי אם הורה ראש ההוצאה לפועל על דרך אחרת שראה אותה יעילה וצודקת יותר כנסיבות הענין.
19. (א) מימוש של משכון כאמור בסעיף 17(3) יהיה במכירה בדרך מקובלת בשוק שבו נמכרים נכסים מאותו סוג, ובאין שוק כזה – בדרך מסחרית סבירה.
(ב) לא יפתח המוסד הבנקאי במימוש המשכון אלא לאחר שנתן לחייב ולכל אדם שזכותו עלולה להיפגע מן המימוש – והוא ומעניו יודעים למוסד – הודעה במועד סביר מראש על הצעדים שהוא עומד לנקוט למימוש המשכון.
(ג) המוסד הבנקאי אחראי כלפי החייב וכל אדם כאמור בסעיף קטן (ב) לניק שנגרם להם בשל מימוש המשכון שלא בהתאם להוראות חוק זה.
20. מושכנה זכות שיש לחייב כלפי אדם אחר, רשאי הנושה לממשנה כשם שהחייב היה יכול לממשנה; הוא רשאי לעשות כן אף אם חל המועד לקיום הזכות לפני המועד לקיום החיוב המובטח; והבל באין קביעה אחרת בהסכם המימשכון.
21. (א) בית המשפט רשאי, על פי בקשת החייב, הנושה או המחזיק כמשכון, לצוות על מימוש המשכון לפני שהגיע המועד לקיום החיוב או לתת הוראות אתונות שימצא לנכון, אם נוכח שהנכס הממושכן עלול להתקלקל או לאבד שיעור ניכר מערכו או שזכויות הצדדים עלולות להפגע מסיבה אחרת.
(ב) מימוש המשכון לפי סעיף זה יהיה כדרך שיורה בית המשפט.
22. סכום שיקבל הנושה לפני המועד לקיום החיוב מתוך מימוש לפי סעיפים 20 או 21 ייזקף על חשבון החיוב, אם אין בין הצדדים הסכם אחר לענין זה.

דרך המימוש
בהוצאה לפועל

דרך המימוש
על-ידי מוסד
בנקאי

מימוש זכות
שמושכנה

מימוש מוקדם
של משכון

פירעון מוקדם
של החיוב

משכון

23. אין במתן המשכון כדי לגרוע מזכותו של הנושה לגבות את החיוב שלא על ידי מימוש, ואין במימוש המשכון כדי לגרוע מזכותו לגבות את יתרת החיוב שלא סולקה במימוש.
24. לענין חוק זה – דורות
"החייב", תוך מן האמור בסעיף 14 – לרבות בעל נכס שמושכן כעדככה לחיובו של אדם אחר;
"נושים אחרים של החייב" – לרבות הנאמן בפשיטת רגל של החייב, ואם היה החייב תאגיד בפירוק – המפרק;
"ניירות ערך" – תעודה, שטר או מסמך אחר המוצאים לפי דין או נוהג, לפקדה או למוכ"ז, ומקנים לאוחז את הזכות הנדונה בהם.
25. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות לביצועו, ובין השאר להסדיר בחקנות – יצוע ותקנות
(1) סדר הרישום של מישכונים לפי סעיף 4 (3), לרבות סדר הרישום של העברת מישכונים, תסיבתם, תיקון 'נאיהם, פדיונים ומימושם;
(2) סדרי ציון ברישומים וקבלת העתקים מהם;
(3) תשלום אגרות בקשר לפעולות האמורות.
26. (א) הספר החמישי וסעיפים 118-119 ו-396-403 של המג'לה – בטלים.
(ב) אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מכל דין הנוגע לשעבוד צף על נכסי תאגיד. יטול ושמירת ינים
27. תחילתו של חוק זה ביום כ"ו באלול תשכ"ז (1 באוקטובר 1967); על מישכונים שנוצרו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם. תחילה הוראת מעבר

1. (ב) הערובה יכול שתהיה לחיוב כולו או מקצתו, קיים או עתיד לבוא, מתחדש או מותנה, קצוב או בלתי קצוב.

מהות המישכון

וְכֵן הַמְלִיָּה אֶת חֲבֵרוֹ בֵּין שְׁהִלָּתוֹ עַל הַמְשָׁכּוֹן¹ בֵּין שְׁמִשְׁכּוֹנוֹ אַחֲרֵי הַלְוָאָה בִּידּוֹ אוֹ עַל פִּי בֵּית דִּין...

מלווה ולווה, ג, ב

¹ בשעת הלואה (השווה למעלה הלכה א. והראב"ד החולק על רבינו שם השיג עליו גם בהלכה זו).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, צו, ו.

5. נכסים נדים שמושכנו כשהיו בהחזקתו של הממשכן והם הופקדו כאמור בטעיה² (4) או שמישכונם נרשם כאמור בטעיה³ (4), יהיה כוחו של המישכון יפה לכל דבר, אף אם הממשכן לא היה בעל הנכסים או לא היה זכאי למשכנם, ובלבד שהנושה פעל בתוס'לב והנכסים באו לידי הממשכן על דעת בעליהם או על דעת מי שהיה זכאי להחזיקם.

תקנת השוק

...מִשְׁכֵּן הַגִּנְבָּה¹ בֵּין שְׁמִשְׁכָּנָה בִּיתֵר עַל דְּמִיָּה² אוֹ בְּפָחוֹת מִדְּמִיָּה³ – הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לְבַעַל הַמְשָׁכּוֹן וְחוֹזְרִין וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגִּנֵּב, אֲלָא אִם כֵּן הָיָה הַגִּנֵּב מְפָרֵס, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ⁴.

גניבה, ה, ו

¹ אצל מלווה וקבל עליה הלואה (כבא קמא קטו ע"א). ² אפילו כשרמי ההלואה עלים על דמי הגניבה אומרים, שהמלווה סמך על המשכון. ³ שרמי ההלואה פחותים מדמי הגניבה. במקדה זה בוודאי סמך המלווה על המשכון. כך פוסקת הגמרא (כבא קמא קטו ע"א), שכולם עשו תקנת השוק בין מכר בין משכון חוץ מגנב ופרע בחובו, וגנב ופרע בהקיפו. וטובר רבינו שמשכון דינו כמכר גם לענין שווה מנה במאיתם, וכמו במכר עשו כזה תקנת השוק, כך גם במשכון. כך פסק גם רבינו חננאל (ראה אוצר הגאונים, בבא

קמא עמוד 106). נהראב"ד בהשגותיו כתב: אלא בכדי דמיה. והמגיד-משנה פירש, שכוונתו לחלוק ודעתו שבמשכון לא עשו חקנת השוק בשווה מנה והלווה מאתים. אולם אפשר לומר שהראב"ד לא בא להשיג אלא לפרש דברי רבינו, כדרכו בכמה מקומות, ואומר, שבעל החפץ מחזיר למלוה רק דמי החפץ, אבל לא כל הסכום שהלווה].⁴ בהלכה ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שנו, י.

10. (א) הופקד המשכון בידי הנושה או בידי שומר מטעם הנושה שאיננו החייב (לשניהם ייקרא להלן – המחזיק). לא יהיה המחזיק רשאי להשתמש במשכון או לזכות בפירותיו, אלא אם הרשה זאת החייב בהסכם המישכון או לאחר מכן.

(ב) הרשה החייב את השימוש במשכון או הזכיה בפירותיו, ישלם לו המחזיק, באץ הסכם אחר, את התמורה הראויה.

(ג) היה המשכון נושא פירות שמטבעם משתמרים, חזקה על החייב שהרשה למחזיק לזכות בהם.

...וְכֵן הַמְלִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ וְהִתְנֶה עִמּוֹ¹ שְׂיִדּוֹר בְּחֶצֶר
חֲנָם² עַד שְׂיִחְזִיר לוֹ הַלְוָאתוֹ, אוֹ שְׂשֹׁכֵר מִמֶּנּוּ
בְּפִחוֹת³ וְקָצֵב הַדָּבָר שְׂפוּחַת לוֹ מִן הַשֹּׁכֵר עַד
שְׂיִחְזִיר לוֹ הַלְוָאתוֹ, אוֹ שְׂמֶשֶׁן בְּיָדוֹ מְקוֹם
שְׁפִרוֹתָיו מְצוּיִין בְּעַת הַהַלְוָאָה, כְּגוֹן שְׂמֶשֶׁן חֲצֵרוֹ⁴
עַל מְנַת שְׂיִדּוֹר בּוֹ בְּחֲנָם – הֲרִי זֶה רִבִּית שֶׁל תּוֹרָה,
וְיוֹצֵאָה בְּדִינֵין.

מלוה ולוה, ו, א

¹ בשעת ההלוואה (ראה לקמן הלכה ג). ² כבא מציעא סד ע"ב. אף על פי שאין החצר עשויה לשכר (עומדת להשכרה) ואין דרך בעל החצר להשכיר (ראה להלן הלכה ב). ³ מאשר השער המקובל בשוק. ⁴ חפס רבינו חצר בהתאם לרעתו לחלק בין

משכנתא של חצר, שהיא ריכית של תורה, ובין שדה וכרם שאינה ריכית אלא מדבריהם וכמו שיתבאר להלן הלכה ז.

ראה שולחן ערוך, יורה דעה, קסו, ב.

הורי רבותי: שהמלנה את חברו ומשכן לו שדה על מנת שיאכל פרותיה כל ימי המשכונא, אף-על-פי שאינו מנכה לו כלום — הרי זו אבק רבית ואינה יוצאה בדנין. שאין הממשכן את השדה דומה לממשכן בית, שהרי אין בשדה פרות מצוין בעת ההלנאה ואפשר שירויח ויהיו שם פרות ואפשר שיפסיד בזריעתה ועבודתה ולפיכך² היא אבק רבית. וכן אין המשכונא דומה למי שמכר באסמכתא³: שהמוכר באסמכתא לא גמר והקנהו⁴; והממשכן — גמר והקנהו גוף זה לפרותיו⁵. וכנה יראה מן הגמרא⁶ שהמשכונא אבק רבית ואין לה להעמידה⁷ אלא בממשכן שדהו כמו שהורי רבותי⁸. נמצאת למד ששלש משכונות הן: משכונא שהיא רבית קצוצה, ומשכונא שהיא אבק רבית, ומשכונא שהיא מתרת. כיצד? משכן לו מקום שפרותיו מצוין תדיר, כגון חצר או מרחץ או חנות ואכל פרותיהן — הרי זו רבית קצוצה. משכן לו שדה וכיוצא בה וכאו שם פרות ואכלן — הרי זה אבק רבית. וכן אם משכן חצרו וכיוצא בה בנכוי — הרי זה אבק רבית. משכן שדהו בנכוי — הרי זה מתר. כיצד הוא הנכוי? כגון שהלנהו מאה דינרין ומשכן לו בהם חצרו או שדהו ואמר

לו המלוה: הריני מנפה לך מעה כסף בכל שנה
בשכר קרקע זו כדי שיהיו כל פרותיו שלי בְּחֶזֶר
וכיוצא בה — אָסוּר⁹, ובשדה וכיוצא בה —
מִתָּר¹⁰.

מלוה ולוה, ה, ז

¹ שנתכאר לעיל הלכה א שהוא ריבית של תורה. ² הואיל והקציעה היא על דבר שאין הריוח ברור. ³ שנתכאר לעיל הלכות ד — ו. ⁴ נמצא שאוכל פירות של המוכר, בשביל המעות שאצל המוכר בהלוואה. ⁵ וברשות המלוה הם גדלים. ועצם ההקנאה של השדה לפירותיו אינה ריבית קצוצה, שהרי לא קצץ עמו על ריוח ברור כמו שנתכאר (עיין חידושי רבינו חיים הלוי, ובאבן האזול). ⁶ בבא מציעא סב ע"א אמר ליה רבינא לרב אשי והרי משכנתא בלא נכיתא וכו' וכדינינו (בדיני ישראל) אין מחזירין ממלוה ללוה (שאבך ריבית הוא). ⁷ לכאורה דבריו הנזכרים לעיל נוגדים מה שמסופר בשמו בדן מכר באסמכתא (בבא מציעא סז ע"א): עבד רבינא עובדא וחשיב ואפיק (עשה רבינא מעשה וחשיב והוציא הפירות מיד הלוקח), וכן למה ששינו (בבא מציעא סד ע"ב): המלוה את חכירו לא ידור בחצרו חנם וכו' מפני שהוא ריבית, כלומר ריבית של תורה (ועיין ערכין לא) ואין לסלק סתירות אלו אלא אם נפרש את דברי רבינא בדף סב ע"א כמשכנתא של שדה ונפרש שאין דומה משכנתא של שדה לשל בית, וכן אין המשכנתא דומה לאסמכתא, כמו שנתכאר. ⁸ כן הוא דעת רבותיו אבל אצל הראשונים אנו מוצאים ישובים לסתירות הנזכרות, וכתוצאה מזה — גם דעות שונות בענין משכנתא ומגאן הגר"א ביורה דעה סימן קעב וראה להלן הלכה ח. ⁹ משום אבך ריבית ואין זה ריבית קצוצה אף על פי שהוא מנכה פחות מהמקובל בשכירות. והטעם, לפי שלא קצץ בפירוש שמנכה פחות כתשלום בעד ההלוואה. ¹⁰ לפי שהריוח אינו ברור הרי זה כקונה הפירות כזול מפני שאין הריוח בטוח, אבל בחצר שהריוח ברור, נמצא שהזולת הניכוי למטה ממחיר המקובל, כאילו השכירה בפחות, בשכר מותר המעות שהם בהלוואה (על-פי רש"י בבא מציעא סד ע"ב. השווה למעלה הלכה א).

ראה שולחן ערוך, יורה דעה, קעב, א.

הורו מקצת גאונים¹: שְׁכַל מִשְׁכּוֹנָא² שָׁאִין בָּה נִכּוּי כָּלִל — הָרִי הִיא רִבִּית קְצוּצָה וְלֹא יֵרְדּוּ לְעִמָּק הַדָּבָר לְהַפְרִישׁ בֵּין שְׂדֵה לְחֶצֶר וּלְפִיכָךְ נִתְקַשּׁוּ לָהֶם דְּבָרֵי חֲכָמֵי הַגְּמְרָא³. וְכֵן הוּרּוּ: שְׁכַל מִשְׁכּוֹנָא אֶפְלוּ בְּנִכּוּי — אֲסוּר⁴ בֵּין בְּחֶצֶר בֵּין בְּשְׂדֵה וְאִין לָהֶם מִשְׁכּוֹנָא מִתְּתָר אֲלֹא בְּדֶרֶךְ הַזֹּאת. כִּיצַד?⁵ כְּגוֹן שֶׁהִלְחִיחוּ מֵאָה דִּינָרִין וּמִשְׁכָּן לוֹ כֵּהֵן בֵּית אוֹ שְׂדֵה וְהִתְנָה עִמּוֹ שְׁאֲחֵר עֶשֶׂר שָׁנִים תַּחֲזוֹר קָרַקַע זֶה לְבַעֲלֶיהָ חֲנָם — הָרִי זֶה מִתָּר לְאַכּוֹל פְּרוּתִיהָ כָּל עֶשֶׂר שָׁנִים אֶפְלוּ הִיא שְׂכָרָה שְׁוֵה אֶלֶף דִּינָרִים בְּכָל שָׁנָה, שָׁאִין זֶה אֲלֹא כָּמִי שֶׁשָּׂכַר בְּפָחוּת⁶. וְכֵן אִם הִתְנָה בַּעַל הַשְּׂדֵה עִמּוֹ: כָּל זְמַן שֶׁיָּבִיא לוֹ מְעוֹת יִתְשָׁב לוֹ עֶשֶׂר בְּכָל שָׁנָה⁷ וַיִּסְלְקוּ מִמֶּנָּה⁸ — הָרִי זֶה מִתָּר⁹. וְכֵן אִם הִתְנָה הַלֹּהֶה¹⁰: שְׁכַל זְמַן שֶׁיִּרְצָה מִתְשָׁב לוֹ מֵה שְׂדֵר בּוֹ וַיִּתְּזִיר לוֹ שְׂאֵר הַדָּמִים וַיִּסְתַּלַּק — הָרִי זֶה מִתָּר, שָׁאִין זֶה אֲלֹא כְּשִׁכִּירוּת, וְכָל תַּנְאִי שֶׁבְּשִׁכִּירוּת מִתָּר, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. מְלוּה וְלוּה, ה. ה.

¹ כן היא דעת הרי"ף בבבא מציעא פרק ה. ² גם של שדה לפי שגם בשדה הרי זה כשוכרה בפחות בשכר ההלואה. ³ ראה למעלה הלכה ז הערות 6 – 7. ולדעת הרי"ף אין לך להעמיד דברי רבינא (בדף סב ע"א) אלא במשכנתא בדרך שיחבאד לקמן. ⁴ כרב כהנא ורב פפא ורב אשי (בבא מציעא סז ע"ב). ⁵ ומשכנתא זו היא המוזכרת בגמרא בשם "משכנתא דסורא". ⁶ ומותר אפילו בחצר (עיי' בית יוסף סימן קעב), כמו שיחבאר להלן פרק ח הלכה ח: שמותר להרבות בשכר הקרקע. ⁷ ינכה מן ההלואה עשר עשר דינרים לשנה בעד פירות שאכל. ⁸ אבל המלוה אם רצה להחזיר השדה ולגבות מותר המעות — אין שומעים לו, ואפילו אם שטף

משכון

נהר את השדה ואינה מוציאה פירות אינו יכול לגבות מנכסים אחרים של הלזה.⁹ שאין זה אלא כשכירות – מה שאין כן בשאר משכנתות שאם רצה המלוה להחזיר השדה – מחזיר וגובה הלואתו מכל נכסי הלזה – נמצא שהוא שוכרו בפחות מחמת מותר המעות שהם כהלואה (מגיד משנה).¹⁰ פיסקא זו כפי שהיא לפנינו צריכה עיון שהדי הם הם הדכדים שכתב רבינו לפני זה "וכן אם התנה בעל השדה וכו'". ויש נוסחאות שכתוב בהם "התנה המלוה" (וראה פירושו כמשנה למלך ובאור שמח). בפיסקא זו משמיענו רבינו שזה מותר אפילו בבית, אם כי הריווח בדור. וזה שדיקדק רבינו וכתב ככבא הראשונה "בעל השדה" וכאן אומר "מה שדר בו" (כסף משנה ועין ש"ך יורה דעה סימן קעב ס"ק ד).
ראה שולחן ערוך, יורה דעה, קעב. א.

דיון המשכון

13. (א) החייב וכל אדם שזכותו עלולה להיפגע ממחן המשכון או ממימושו, רשאים לפדות את המשכון על ידי קיום החיוב לאחר המועד לקיומו; והוא אף אם יש קביעה אחרת בהסכם המישכון.

(ב) החייב וכל אדם שזכותו עלולה להיפגע ממחן המשכון או ממימושו, רשאים לפדות את המשכון על ידי קיום החיוב לפני המועד לקיומו, ובלבד שכתוב לתשלום כסף הנושא ריבית ישלמו לנושה גם את הריבית שהיתה מגיעה לו עד המועד לקיום החיוב או בעד ששה חדשים אחרי התשלום, הכל לפי התקופה הקצרה יותר; סעיף קטן זה לא יחול אם יש קביעה אחרת בהסכם המישכון ולא יחול על משכון שניתן להבטחת סדרה של איגרות חוב.

(ג) מושכן נכס בנסיבות האמורות בסעיף 5, רשאים בעל הנכס או האדם שהיה זכאי להחזיקו לפדות את המשכון לפי סעיף קטן (ב) אף אם יש קביעה אחרת בהסכם המישכון.

(ד) אין בהוראות סעיף זה כדי להקנות זכות לפדות חלק מן המשכון על ידי קיום חלק מן החיוב. זולת אם הוסכם על כך בהסכם המישכון.

מְקוֹם שֶׁנֶּהְגוּ לְסַלֵּק הַמֶּלֶךְ כָּל זְמַן שֶׁיָּבִיא לוֹ
מַעוֹת – הָרִי זֶה כְּמוֹ שֶׁפָּרַשׁ וְאִין צָרִיף לְפָרֵשׁ²

דָּבָר זֶה. וְכֵן מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֹא יִסְתַּלַּק הַמֶּלֶךְ עַד
סוֹף זְמַן הַמִּשְׁכּוּנָא — הֲרִי זֶה כְּמוֹ שֶׁפָּרַשׁ. וְכָל
הַמִּשְׁכּוּן סֶתֶם³ — אֵינוֹ יָכוֹל לִסְלֹק עַד שְׁנֵים-
עָשָׂר חֹדֶשׁ.

מְקוֹם שֶׁדָּרְכָם לִסְלֹק הַמֶּלֶךְ כָּל זְמַן שִׁירְצָה הַלֵּוֹה,
וְהַתְּנָה עִמּוֹ הַמֶּלֶךְ⁴ שְׁלֹא יִסְתַּלַּק עַד סוֹף זְמַן
הַמִּשְׁכּוּנָא — הֲרִי זֶה אֵינוֹ יָכוֹל לִסְלֹק⁵. הִיא
הַמְּנָהֵג שְׁאִין הַמֶּלֶךְ מִסְתַּלַּק עַד סוֹף זְמַנוֹ וְקִבֵּל
הַמֶּלֶךְ עָלָיו⁶ שִׁיִּסְלַק בְּכָל עֵת שֶׁיָּבִיא לוֹ מְעוֹתָיו
— הֲרִי זֶה צָרִיף לַקְנוֹת⁷ מִיָּדוֹ עַל כָּף. מְלוּה וְלוֹה, ז. ב—ג

¹ בבא מציעא סז ע"א. ² שמן הסתם על דעת המנהג נעשה. ואם
תשאל איך יתכן שיהיה דבר זה במנהג והרי משכנתא כזו אסורה?
שאלה זו שואל רבינו עצמו להלן (הלכה ה) ומשיב: אפשר שיהיה
מנהג זה בטעות וכו'. ³ במקום שנהגו שלא לסלק, ולא התנה עמו
על זמן הפרעון (לחם משנה וכפירוש הריטב"א שם. והמגיד משנה
והכסף משנה מפרשים, שהמדובר במקום שאין בו מנהג מקובל
וידוע בענין סילוק המלוה). ⁴ בשעת מתן מעות (בבא מציעא סז
ע"א, וכרש"י). ⁵ שכשם שאדם מתנה תנאי בשכירות כך מתנה
במשכונא. ⁶ מדעת עצמו. ⁷ בבא מציעא סז ע"א, בקנין סודר,
שאם לא קנה ממנו, כיון שמנהג המקום שלא לסלק, והלוה הוא
המעונין להתנות על כך — אין זה לטובת עצמו, ואם המלוה התנה
אלה דברים בעלמא, ויכול לחזור בו (בית יוסף יורה דעה סימן קעב.
השווה פרק יא מהלכות מכירה הלכה ו ובכסף משנה שם).

הַמִּשְׁכּוּנָא¹ בְּמְקוֹם שֶׁמְנָהֵגִם לִסְלֹק הַמֶּלֶךְ בְּכָל עֵת
שֶׁיָּבִיא² מְעוֹתָיו — אֵין בְּעַל חוֹב שֶׁל מֶלֶךְ³ גּוֹבָה
מִמֶּנָּה⁴ בְּדָרְךָ שֶׁגּוֹבָה מִן הַקֶּרֶקֶע⁵, וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל
כֶּה פִי שְׁנֵים⁶, וְשִׁבְעִית מִשְׁמֻטָּה⁷. וְכִשְׁמֻסְלָק

אותו – אינו נוטל אפלו פרות שפֿשלו ונפלו
 לארץ⁸; ואם הגביה אותן קדם שיסלקו – קנה
 אותן. ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו⁹ –
 בעל חוב גובה הימנו¹⁰, והבכור נוטל פי שנים,
 ואין השביעית משמטתה¹¹.

מלוה ולוה, ז. ד

¹ בבא מציעא סז ע"ב. ² הלוה. ³ שהמלוה הזה לזה ממנו.
⁴ מן יורשי המלוה. ⁵ הואיל והלוה יכול לסלקו בכל עת, אין
 לאביהם קנין בגוף הקרקע אלא לשיעבוד הפירות ודינו כדין
 מטלטלים. ומטלטלים של יתומים אינם משועבדים לבעל חוב של
 אביהם כמו שיתבאר (להלן פרק יא הלכה ז). ⁶ אמרה תורה
 (דברים כא, ז) שהבן הבכור יורש חלק כפול בנכסי אביו מחלק
 הבנים האחרים ומשמיענו כאן שאינו נוטל אלא בנכסים המוחזקים
 – שהם ברשות אביהם, ולא במלוה שיש לו על אחרים כמבואר
 בפרק ג מהלכות נחלות הלכות א, ה. והקרקע הממושכן בידו אינו
 קנוי לו שהרי הלוה יכול לסלקו בכל עת שירצה. ⁷ שאין רינה
 כדין כל משכון שאינה משמטת (כמבואר למעלה פרק ג הלכה ה),
 לפי שלא אמרו המלוה על המשכון אין שביעית משמטת אלא
 במשכון שאין הלוה יכול לסלקו, אבל בניירון שאם רצה מסלקו בכל
 עת – הרי הוא ככל מלוה שבשטר. [הרשב"א הקשה: למה
 משמטת כשהלוה יכול לסלקו, הלא המלוה אינו יכול לררוש פרעון
 החוב לפני זמנו והרי זה כמלוה לעשר שנים שאין שביעית
 משמטת? וחירץ, שהמרוכר כאן כשהלוה לא פרע בזמנו והגיעה
 שביעית אחר זמן הפרעון. ומתוך כך יצא לנו שאם אינו יכול לסלקו
 – אין שביעית שלאחר זמן הפרעון משמטת, משום שהמשכון
 קנוי למלוה עד פרעון החוב (מגיד משנה)]. ⁸ כי בשדה של לוה
 נפלו ולא זכה בהם המלוה. ⁹ כדעת רבו הר"י מיגאש בחידושי
 בבא בתרא קכה ע"א (עיין הגר"א חושן משפט סימן סז ס"ק ט).
¹⁰ בבא מציעא סז ע"ב, כדרך שגובה מן הקרקע – לפי שהיא
 קנויה למלוה עד סוף המשכונא. ¹¹ עיין פרק ט מהלכות שמיטה
 ויובל הלכה ו, ובכסף משנה שם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, סז, ב; רצח, ז.

16. (א) לא קיים החיוב במועדו. רשאי הנושה לממש את המשכון.

מימוש המשכון

(ב) אין הצדדים רשאים להתנות על דרכי המימוש לפי חוק זה כל עוד לא הגיע המועד לקיום החיוב.

17. מימוש המשכון יהיה על פי צו בית המשפט...

דרכי המימוש

מִלֹּהָ¹ שָׁבָא לְבֵית דִּין וְהֵבִיא מִשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ וְאָמַר:
זֶה מִשְׁכּוֹנִי שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא² וְאֲנִי רוֹצֶה לְמָכְרוֹ
וּלְהַפְרֹעַ חוֹבִי – אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לוֹמַר לוֹ:
הִמָּתֵן עַד שִׁבּוֹא לָהּ³ וְיִטְעוֹן, שָׁאם רוֹצֶה לוֹמַר:
לְקוֹחַ⁴ הוּא בְּיָדִי אוֹמֵר⁵. וּמִשִּׁיאִין לוֹ עֲצָה לְמָכְרוֹ
בְּפָנֵי עֲדִים, כְּדִי שִׁידַע לָהּ בְּכֶמָה נִמְכָּר⁶... אָבֵל אִם
הָיוּ שָׁם עֲדִים שֶׁחָפֵץ זֶה מִשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ וְלֹא יָדְעוּ עַל
כְּמָה וְכְמָה – אֵינוֹ יָכוֹל לִטּוֹל אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה⁷...

מלוה ולוה, יג, ג

¹ עיין ספר המקח לרב האי גאון, שער ו. ² וכבר עבר שלושים יום מעת שמשכנו, כמבואר למעלה פרק ג הלכה ו, שהמשכון מניחו אצלו עד שלושים יום – ומשלושים יום ואילך מוכרו בבית דין (כסף משנה בשם הריב"ש). ³ פירוש, עד שנודיע ללוה – שמא יש לו טענה נגדית. ⁴ וכגון שהוא מדברים שאינם עשויים להשאל או אפילו עשויים להשאל אלא שאין הדבר ידוע שכלי זה הוא של הנתבע וכן אין עדים שבא לידו בתורת משכון כמו שיתבאר בפרק ח ופרק ט מהלכות טוען ונטען. ⁵ לפיכך יש להאמינו ובשבועה, כמו שמבאר רבינו בסמוך. ⁶ ולא יכוא לערער, שמכרו ביותר מן השומא ששמוהו בית דין (כסף משנה בשם הריב"ש, שולחן ערוך סימן עג סעיף טו, ועיין ש"ך ס"ק מ). ⁷ ובנקיטת חפץ – מאחר שיש שם עדים שראהו בידו, ומעידים שכתורת משכון בא לידו – אין כאן מיגו דלקוח (מגיד משנה ועיין בעל התרומות שער מט חלק ב, ש"ך סימן עב ס"ק סח).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עג, יב – טו.

משכון

מימוש מוקדם
של משכון

21. (א) בית המשפט רשאי, על פי בקשת החייב, הנושה או המחזיק במשכון, לצוות על מימוש המשכון לפני שהגיע המועד לקיום החיוב או לתת הוראות אחרות שימצא לנכון, אם נוכח שהנכס הממושכן עלול להתקלקל או לאכר שיעור ניכר מערכו או שזכויות הצדדים עלולות להפגע מסיבה אחרת.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, עג, יג: ואם המשכון כלה והולך יכול למוכרו בבית דין אפילו תוך שלושים יום בין שהיו בעליו שם בין שלא היו שם.

מקרקעין

חוק המקרקעין, התשכ"ט – 1969

פרק א: פרשנות

1. בחוק זה –
"מקרקעין" – קרקע, כל הבנוי והנטוע עליה וכל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, וולת מחוברים הניתנים להפרדה;
"מקרקעין מוסדרים" – מקרקעין שנרשמו לאחר הסדר לפי פקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], תשכ"ט – 1969;
"רישום" – רישום בפנקסי המקרקעין המתנהלים לפי חוק זה או התקנות על פיו;
"רשם" – רשם שנחמנה לפי סעיף 116 ללשכה שבאזור פעולתה נמצאים המקרקעין הנדונים;
"מפקח" – מפקח שנחמנה לפי סעיף 117 ושכאזור סמכותו נמצאים המקרקעין הנדונים;
"שכירות" – לרבות שכירות משנה.
2. הבעלות במקרקעין היא הזכות להחזיק במקרקעין, להשתמש בהם ולעשות בהם כל דבר וכל עסקה בכפוף להגבלות לפי דין או לפי הסכם.
3. שכירות מקרקעין היא זכות שהוקנתה תמורת דמי שכירות להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיחת; שכירות לתקופה שלמעלה מחמש שנים תיקרא "חכירה"; שכירות לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים תיקרא "חכירה לדורות".
4. משכנתה היא מישכון של מקרקעין.
5. ויקת הנאה היא שעבוד מקרקעין להנאה שאין עמו זכות להחזיק בהם.

פרק ב: עסקאות ורישומן

6. עסקה במקרקעין היא הקנייה של כעלות או של זכות אחרת במקרקעין לפי רצון המקנה, למעט הורשה על פי צוואה.

הרמב"ם והתוק במדינת ישראל

- גמר העסקה
7. (א) עסקה במקרקעין טעונה רישום; העסקה נגמרת ברישום, ורואים את השעה שבה אישר הרישם את העסקה לרישום כשעת הרישום.
(ב) עסקה שלא נגמרה ברישום רואים אותה כהתחייבות לעשות עסקה.
- צורתה של התחייבות
8. התחייבות לעשות עסקה במקרקעין טעונה מסמך בכתב.
- עסקאות נוגדות
9. התחייב אדם לעשות עסקה במקרקעין ולפני שנגמרה העסקה ברישום חזר והתחייב כלפי אדם אחר לעסקה נוגדת. זכותו של בעל העסקה הראשונה עדיפה, אך אם השני פעל בתום-לב ובתמורה והעסקה לטובתו נרשמה בעודו בתום-לב – זכותו עדיפה.
- רכישה בתום לב
10. מי שרכש זכות במקרקעין מוסדרים בתמורה ובהסתמך בתום-לב על הרישום, יהא כוחה של זכותו יפה אף אם הרישום לא היה נכון.

פרק ג: בעלות והחזקה

סימן א: תחום הבעלות

- עומק וגובה
11. הבעלות בשטח של קרקע מתפשטת ככל העומק שמתחת לשטח הקרקע, בכפוף לדינים בדבר מים, נפט, מכרות, מחצבים וכיוצא באלה, היא מתפשטת בחלל הרום שמעליו, אולם, בכפוף לכל דין, אין בכך כדי למנוע מעבר בחלל הרום.
- המחובר לקרקע
12. הבעלות בקרקע חלה גם על הבנוי הנטוע עליה ועל כל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, זולת מחוברים הניתנים להפרדה, ואין נפקא מינה אם המחוברים נבנו, ניטעו או תוברו בידי בעל המקרקעין או בידי אדם אחר.
- היקף העסקה במקרקעין
13. עסקה במקרקעין תלה על הקרקע יחד עם כל המנוי בסעיפים 11 ו-12, ואין תוקף לעסקה בחלק מסויים במקרקעין, והכל כשאין בחוק הוראה אחרת.
- הגבלת זכויות
14. בעלות וזכויות אחרות במקרקעין, אין בהן כשלעצמן כדי להצדיק עשיית דבר הגורם נזק או אי נוחות לאחר.

סימן ב: הגנת הבעלות וההחזקה

- החזקה
15. כסימן זה, "מחזיק" – בין שהשליטה הישירה במקרקעין היא בידיו ובין שהשליטה הישירה בהם היא בידיו אדם המחזיק מטעמו.

מקרקעין

16. בעל מקרקעין ומי שזכאי להחזיק בהם זכאי לדרוש מסירת המקרקעין ממי שמחזיק בהם שלא כדין. יעה למסירה יקעין
17. המחזיק במקרקעין זכאי לדרוש מכל מי שאין לו זכות לכך שיימנע מכל מעשה שיש בו משום הפרעה לשימוש במקרקעין ושיסלק כל דבר שיש בו משום הפרעה כזאת. יעה למניעת ירעה
18. (א) המחזיק במקרקעין כדין רשאי להשתמש בכוח במידה סבירה כדי למנוע הסגת גבולו או שלילת שליטתו בהם שלא כדין. ימוש בכוח נגר זגת גבול
- (ב) תפס אדם את המקרקעין שלא כדין. רשאי המחזיק בהם כדין להשתמש בכוח במידה סבירה כדי להוציאם מיד החופס, ובלבד שעשה כן, בנסיבות הענין, תוך זמן סביר.
19. מי שמוציא מקרקעין מיד המחזיק שלא באמור בסעיף 18 (ב) חייב להחזירם למחזיק; אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מסמכות בית־המשפט לדון בזכויות שני הצדדים בעת ובעונה אחת, ורשאי בית־המשפט להסדיר את ההחזקה, ככל שייראה לו צורך ובתנאים שימצא לנכון, עד להכרעה בזכויותיהם. חזרת גולה
20. אין בהוראות סעיפים 16 עד 19 כדי לגרוע מזכות לפיצויים או מכל תרופה אחרת או סעד אחר על פי דין. מירת תרופות

פרק ד: בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת

21. (א) הקים אדם מבנה או נטע נטיעות (להלן – הקמת מחוברים) במקרקעין של חברו בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או לפי הסכם עם בעל המקרקעין, הברירה בידי בעל המקרקעין לקיים את המחברים בידו או לדרוש ממי שהקים אותם (להלן – המקים) שיסלקם ויחזיר את המקרקעין לקדמותם. ירית בעל מקרקעין
- (ב) בחר בעל המקרקעין לקיים את המחברים בידו, עליו לשלם למקים את השקעתו בשעת הקמתם או את שוויים בשעת השימוש בכרידה לפי סעיף קטן (א), לפי הפחות יתור.
- (ג) דרש בעל המקרקעין סילוק המחברים המקים לא סילקם תוך זמן סביר, רשאי בעל המקרקעין לסלקם על חשבון המקים.
- (ד) סולקו המחברים, יעבור מה שסולק לבעלותו של המקים; סילקם בעל המקרקעין, רשאי הוא להיפרע מהם על חשבון המגיע לו בעד הסילוק.

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

22. לא בחר בעל המקרקעין באחת הדרכים האמורות בסעיף 21(א) תוך ששה חרשים לאחר שקיבל מהמקום דרישה בכתב לבחור, יראו אותו כמי שבחר לקיים את המחוברים בידו. ביצוע הברירה
23. (א) הוקמו המחוברים במקרקעין לא-מוסדרים, זכאי המקום לרכוש את המקרקעין במחיר שווים בלי המחוברים, בשעת תשלום המחיר, אם נתמלאו שלושה אלה: זכות המקום לרכישת המקרקעין
- (1) המקום סבר בתום לב בשעת הקמת המחוברים כי הוא בעל המקרקעין;
- (2) הסכום שהשקיע המקום במחוברים עלה, בשעת הקמתם, על שוויים של המקרקעין בלי המחוברים באותה שעה;
- (3) רכישת המקרקעין על ידי המקום אינה עלולה לגרום לבעל המקרקעין נזק חמור שאין בתשלום שוויים כדי לפצותו עליו.
- (ב) ההוצאות הקשורות ברכישת המקרקעין לפי סעיף זה – לרבות כל מס, אגרה ותשלום חובה אחר המשתלמים אגב העברת מקרקעין, אך למעט תשלום המגיע בעד תקופה שלפני הקמת המחוברים – יחולו, על אף האמור בכל דין, על המקום.
- (ג) זכויות המקום לפי סעיף זה עדיפות על זכויות בעל המקרקעין לפי סעיף 21.
24. בית המשפט רשאי, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות הענין, לחייב את המקום לשלם לבעל המקרקעין שכר ראוי בעד התקופה שבה החזיק המקום במחוברים שלא כדין. תשלום בעד שימוש
25. בית המשפט רשאי להתיר לבעל המקרקעין לשלם למקום את השקעתו או את שווי המחוברים בשיעורים ובתנאים שיקבע בית המשפט, לרבות ריביתו והבטחת התשלום; והוא הדין בסכומים המגיעים לבעל המקרקעין לפי סעיפים 23 או 24. תנאי התשלום
26. חובות שבעל המקרקעין והמקום חבים זה לזה לפי פרק זה ניתנים לקיזוזו. קיזוז

פרק ה: שיתוף במקרקעין

סימן א: יחסי השיתוף

27. מקרקעין שהם של כמה בעלים, בעלותו של כל אחד מהם לפי חלקו מתפשטת בכל אתר ואתר שבמקרקעין ואין לשום שותף חלק מסוים בהם. בעלות משותפת במקרקעין

מקרקעין

28. חלקיהם של כל אחד מהשותפים במקרקעין. חזקה שהם שווים. ייעור חלקו ול שותף
29. (א) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המקרקעין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויותיהם ותובותיהם בכל הנוגע למקרקעין (להלן – הסכם שיחוף) ניתן לרישום, ומשנרשם, כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכל אדם אחר. סכס שיחוף
- (ב) באין הוראות אחרות בהסכם שיחוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 36.
30. (א) בעלי רוב החלקים במקרקעין המשותפים רשאים לקבוע כל דבר הנוגע לניהול הרגיל של המקרקעין ולשימוש הרגיל בהם. יהול ושימוש
- (ב) שותף הרואה עצמו מקופח מקביעה לפי סעיף קטן (א) רשאי לפנות לבית המשפט בבקשה הוראות, וכית המשפט יחליט כפי שנראה לו צודק ויעיל בנסיבות הענין.
- (ג) דבר החורג מניהול או משימוש רגילים טעון הסכמת כל השותפים.
31. (א) באין קביעה אחרת לפי סעיף 30, רשאי כל שותף, כלי הסכמת יתר השותפים – כותו של שותף חד
- (1) להשתמש במקרקעין המשותפים שימוש סביר, ובלבד שלא ימנע שימוש כזה משותף אחר;
- (2) לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה להחזקתם התקינה של המקרקעין ולניהולם;
- (3) לעשות כל דבר הדרוש באופן סביר למניעת נזק העלול להיגרם למקרקעין ולהגנת הבעלות וההחזקה בהם.
- (ב) עשה שותף כאמור בסעיף קטן (א), יחידע על כך לשותפים האחרים ככל האפשר בהקדם.
32. (א) כל שותף חייב לשאת לפי חלקו במקרקעין המשותפים בהוצאות הדרושות להחזקתם התקינה ולניהולם. שיאת הוצאות
- (ב) שותף שנשא בהוצאות כאמור למעלה מחלקו זכאי לחזור ולהיפרע מן השותפים האחרים לפי חלקיהם במקרקעין.
33. שותף שהשתמש במקרקעין משותפים חייב ליתר השותפים, לפי חלקיהם במקרקעין, שכר ראוי בעד השימוש. זשלוט בעד שימוש
34. (א) כל שותף רשאי להעביר חלקו במקרקעין המשותפים, או לעשות בחלקו עסקה אחרת, כלי הסכמת יתר השותפים. וכות השותף לעשות בחלקו

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

(ב) תניה בהסכם שיתוף השוללת או מגבילה זכות כאמור בסעיף קטן (א) אין כוחה יפה לתקופה העולה על חמש שנים.

35. כל שותף זכאי לחלק מפירות המקרקעין המשותפים לפי חלקו במקרקעין. הזכות לפירות

36. חובות שהשותפים חבים זה לזה עקב השיתוף ניתנים לקיזוז. קחה

סימן ב: פירוק השיתוף

37. (א) כל שותף במקרקעין משותפים זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף. הזכות לחברע פירוק השיתוף
(ב) היתה בהסכם שיתוף תניה השוללת או מגבילה את הזכות לדרוש פירוק השיתוף לתקופה העולה על שלוש שנים, רשאי בית המשפט, כעבור שלוש שנים, לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צורך בנסיבות הענין.

38. (א) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים: נקבעה בהסכם חלוקת המקרקעין בעין, טעון ההסכם אישור המפקח המאשר כי החלוקה תואמת את הוראות חוק התכנון והבניה, תשכ"ה – 1965, וכל תיקון אחר בנדרן. פירוק על פי הסכם או צו בית המשפט

(ב) באין הסכם כאמור בסעיף קטן (א) יהיה פירוק השיתוף על פי צו בית המשפט בהתאם לסעיפים 39 עד 40.

39. (א) במקרקעין הניתנים לחלוקה יהיה פירוק השיתוף בדרך של חלוקה בעין. פירוק דרך חלוקה

(ב) היתה החלוקה בעין אפשרית רק אם ישולמו תשלומי איזון משותף לשותף, רשאי בית המשפט לחייבם בתשלומים כאלה, אם נראה לו הדבר יעיל וצורך בנסיבות הענין: על תשלומי האיזון יחולו הוראות סעיף 25, בשתיים המחייבים.

(ג) ראה בית המשפט צורך בכך, רשאי הוא לצוות על רישום זיקת הנאה בין החלקות.

40. (א) במקרקעין שאינם ניתנים לחלוקה, וכן אם נובת בית המשפט כי חלוקה בעין תגדום הפסד ניכר לשותפים, כולם או מקצתם, יהיה פירוק השיתוף בדרך של מכירת המקרקעין וחלוקת הפדיון. פירוק דרך מכירה

מקרקעין

(כ) המכירה תהיה בדרך שנמכרים מקרקעין מעוקלים בהוצאה לפועל, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת שנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין.

41. (א) היתה מניעה לחלוקת המקרקעין בעין רק לגבי אחד השותפים ולאוחו שותף היו מקרקעין הגובלים במקרקעין המשותפים והוא הסכים שחלקו יצורף למקרקעין הגובלים, יחולקו המקרקעין לפי זה.

יורק במקרים
יזחורים

(ב) היתה מניעה לחלוקה בעין בין כל השותפים אך אין מניעה לחלוקה זאת אם שותפים אחדים יטלו חלקיהם במשותף ואותם שותפים הסכימו לכך, יחולקו המקרקעין לפי זה.

(ג) היתה המניעה לחלוקה בעין רק לגבי מקצת השותפים, רשאים האחרים לקיים את המקרקעין בידם במשותף או לחלקם ביניהם, ובלבד שישלמו לאותם השותפים מה שהיה נופל בחלקם אילו המקרקעין היו נמכרים כאמור בסעיף 40.

42. (א) היה עיקר המקרקעין המשותפים בית הראוי להירשם כבית משותף, רשאי בית המשפט, לאחר שקיבל חוות דעת של המפקח, לצוות על פירוק השיתוף בדרך של רישום הבית כפנקס הכתים המשותפים והקצבת דירות לשותפים לפי חלקיהם.

יורק דרך הפיכה
ל' בית משותף

(ב) היה פירוק השיתוף כאמור בסעיף קטן (א) אפשרי רק אם ישולמו תשלומי איוון משותף לשותף, רשאי בית המשפט לחייבם בחשלומים כאלה, אם נראה לו הדבר יעיל וצודק בנסיבות הענין: על תשלומי האיוון יחולו הוראות סעיף 25, בשינויים המחוייבים.

43. בית המשפט יחשב ככל האפשר בדרישת מקצת השותפים לקיים את השיתוף ביניהם ובשאר משאלותיהם של שותפים.

זשאלות
זשותפים

44. בית המשפט רשאי לתת צו זמני בדבר סדרי ניהול המקרקעין השימוש בהם עד לסיום הליכי הפירוק.

יהול ושימוש
נד לפירוק

45. הוראות הסימן הקודם והסימן הזה, ככל שהן נוגעות לענין, יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכויות אחרות במקרקעין כשהן של כמה בני אדם.

שיתוף בזכויות
זאחרות

סימן ג: כניה ונטיעה במקרקעין משותפים

46. הקים שותף מחוברים במקרקעין המשותפים בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או לפי הסכם עם יתר השותפים (להלן – שותף מקים), רשאי כל אחד משאר

זירוק השיתוף
זשל הקמת
זמחברים
זלא בדין

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

השותפים, על אף כל הגבלה בהסכם השיתוף, לדרוש פירוק השיתוף בהתאם להוראות סימן ב'; לא נדרש פירוק השיתוף, יחולו הוראות פרק ד' בשינויים המחוייבים.

47. בפירוק השיתוף בדרך של חלוקת המקרקעין בעין יקבע בית המשפט ככל האפשר את חלקתו של השותף המקיים בצורה שתכלול את המחוברים.

פירוק השיתוף
דרך חלוקה

48. היה פירוק השיתוף בדרך של מכירת המקרקעין והמחיר שנתקבל עלה על המחיר שהיה מתקבל ממכירת המקרקעין בלי המחוברים, זכאי השותף המקיים להחזרת השקעתו במחברים, אולם לא יותר מן ההפרש בין שני המחירים; היה המחיר שנתקבל פחות מהמחיר שהיה מתקבל ממכירת המקרקעין בלי המחוברים, ישלם השותף המקיים לשותפים האחרים את ההפרש לפי חלקיהם במקרקעין.

פירוק השיתוף
דרך מכירה

סימן ד: מחוברים שבמיצר

49. (א) קורות, גדרות, עצים, ומחוברים כיוצא באלה הנמצאים במיצר של מקרקעין שכנים (להלן – מחוברים שבמיצר), יראום כנכסים בבעלות משותפת של בעלי המקרקעין השכנים, כל עוד לא הוכח היפוכו של דבר.

בעלות ושימוש

(ב) מחוברים שבמיצר רשאי כל אחד מבעלי המקרקעין להשתמש בהם למטרה שלשמה הוקמו, וחייב הוא להשתתף בהוצאות הדרושות כדי להחזיקם במצב תקין לפי שיעור שהוסכם ביניהם, ובאין הסכם כזה – בחלקים שווים, זולת אם מידת השימוש בהם היתה שונה.

50. עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר, פירותיהם שנשרו לתחום מקרקעין שכנים הם של השכן; נשרו למקום שיש לציבור גישה חפשיית אליו, זכאי כל עובר ושב ליטול אותם לעצמו.

פירות שנשרו
לתחום אחר

51. עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר וענפיהם או שורשיהם מחפשיים לחור מקרקעין שכנים, אין בעל המקרקעין השכנים או המחזיק בהם (להלן – השכן) רשאי לדרוש סילוק הענפים או השרשים, אלא אם יש בהם כדי להזיק למקרקעין או להפריע לו במידה בלתי סבירה בהנאה מן המקרקעין; דרש השכן מבעל הצמחים לסלק ענפים או שרשים כאלה ולא סולקו תוך זמן סביר, רשאי הוא לסלקם בעצמו על חשבון בעל הצמחים.

צמחים הגדלים
סמוך למיצר

מקרקעין

פרק ו: בתים משותפים

סימן א: הוראות כלליות

הגדרות

52. בפרק זה, וכן בסימן ד' לפרק ט' –

”בית” – מבנה של קבע, ובכלל זה הקרקע שעליה נבנה;

”דירה” – חדר או תא, או מערכת חדרים או תאים, שנועדו לשמש יחידה שלמה ונפרדת למגורים, לעסק או לכל צורך אחר;

”בית משותף” – בית שיש בו שתי דירות או יותר והוא נרשם בפנקס הבתים המשותפים;

”בעל דירה” – לגבי דירה שהוכרזה לדורות – החוכר לדורות או תוכר המשנה לדורות, לפי הענין, זולת אם נקבע בחוזה החכירה שלענין פרק זה לא יראו אותם כבעלי דירה;

”רכוש משותף” – כל חלקי הבית המשותף חוץ מן החלקים הרשומים כדירות, ולרבות הקרקע, הגגות, הקירות החיצוניים, המסד, חדרי המדרגות, מעליות, מקלטים, וכן מיתקני הסקה או מים וכיוצא באלה המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות או מרביתם אפילו הם כתחומי דירה מסוימת.

חנות דיני
מקרקעין

53. כל הוראה בתוקף זה, וכל דין החל על מקרקעין, יתולו גם על יחידת בבית משותף, בשינויים המתחייבים; ומקום שמדובר ברישום בפנקסי המקרקעין, רואים אותו כאילו מדובר ברישום בפנקס הבתים המשותפים.

בעלות נפרדת
בדירות

54. על אף האמור בסעיף 13 תהא דירה בבית משותף נושא נפרד לבעלות, לזכויות ולעסקאות.

סימן ב: דירות ורכוש משותף

חלקי הרכוש
המשותף
הצמודים לדירות

55. (א) לכל דירה בבית משותף צמוד חלק בלתי מסוים ברכוש המשותף של אותו בית משותף.

(ב) עיסקה בדירה תחול גם על החלק ברכוש המשותף הצמוד אליה, ואין חוקף לעסקה ברכוש המשותף בנפרד מן הדירה; אין בהוראה זו כדי למנוע פעולה הבאה להקטין או להגדיל את שטח הקרקע שברכוש המשותף.

(ג) בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון, כמשמעותו בסימן ג' לפרק זה (להלן – התקנון), שחלק מסוים של הרכוש המשותף יהיה צמוד לדירה פלוגית, ובלבד שלא יקבעו זאת ביחס לחדרי מדרגות, מעליות, מקלטים ומיתקנים

הרכב"ם והחוק במדינת ישראל

המיתעדים לשמש את כל בעלי הדירות; הוצמד חלק מסויים מהרכוש המשותף לדירה פלונית, לא יחולו עליו הוראות פרק זה בנוגע לרכוש המשותף, ודינו לכל דבר כדן הדירה שאליה הוצמד.

א-תחולה
פרק ה'

56. (א) הוראות פרק ה' לא יחולו על הרכוש המשותף.
(ב) האמור בסעיף קטן (א) איז בו כדי למנוע בעלות משותפת בדירה או פירוק השיתוף בדירה כזאת.

החלק ברכוש
המשותף

57. (א) שיעורו של החלק ברכוש המשותף הצמוד לכל דירה יהיה לפי יחס שטח רצפתה אל שטח הרצפה של כל הדירות שבכית המשותף, זולת אם נקבע בתקנון שיעור אחר; בחישוב שיעורו של חלק כאמור לא יעברו את תחום חלקי המאה.

(ב) בחישוב שטח הרצפה לענין סעיף קטן (א) לא יובאו בחשבון שטחים של גוזזטראות ושל קירות חיצוניים, אלא אם נקבעה בתקנון הדאה אחרת.
(ג) הוצמד חלק מסויים של הרכוש המשותף לדירה פלונית, יובא שטחו בחשבון לענין סעיף קטן (א) בשיעור שנקבע לכך בתקנון, ובאין קביעה כזאת – בשיעור שקבע המפקח לפי הנסיבות.

נשיאת הוצאות

58. בעל דירה חייב להשתתף בהוצאות הדרושות להחזקתו התקינה ולניהולו של הרכוש המשותף ולהבטחת השירותים המחוויים על פי דין או המקובלים על פי הנוהג, הכל בהתאם לחלקו ברכוש המשותף, זולת אם נקבע בתקנון שיעור השתתפות אחר.

בית משותף
המורכב ממבנים
או אגפים

59. (א) מקום שבו משותף מורכב ממבנים אחרים או מאגפים אחרים שלכל אחד מהם כניסה נפרדת או מיתקנים נפרדים, ובעלי הדירות קבעו בתקנון כי הרכוש המשותף, או חלק ממנו שבתחומי כל מבנה או אגף יהיה צמוד לדירות שבאותו מבנה או אגף בלבד, תחול חובת ההשתתפות בהוצאות ההחזקה והניהול של הרכוש המשותף שהוצמד כאמור על בעלי הדירות שבאותו מבנה או אגף.

(ב) הוצמד רכוש משותף כאמור בסעיף קטן (א), רשאים בעלי הדירות לקבוע בתקנון שיקיימו אסיפה כללית ונציגות נפרדת לגבי אותו מבנה או אגף.

בית משותף
שדורס

60. (א) נהרס בית משותף, כולו או מקצתו, מכל סיבה שהיא, ובעלי הדירות ששלושה רבעים לפחות מהרכוש המשותף צמודים לדירותיהם (להלן – המשקמים) החליטו להקים את הבית מחדש או לתקנו, ישא כל בעל דירה בהוצאות הכרוכות בכך לגבי דירתו, ובעלי כל הדירות ישתתפו בהוצאות הכרוכות בכך לגבי הרכוש המשותף, כל אחד לפי החלק ברכוש המשותף הצמוד לדירתו.

מקרקעין

(ב) סירב בעל דירה להשתתף בהקמת הרכוש המשותף או תיקונו, רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים ולאחר שנוכח שאין אפשרות מעשית להקים את הבית המשותף לגבי יתר הדירות בלבד, לצוות על בעל הדירה להעביר, תוך המועד שקבע ושלא יפחת משהה חדשים, את זכותו בדירה לאדם אחר שיקבע בעל הדירה, ושיבוא במקומו בכל הנוגע לחובת ההקמה או התיקון.

(ג) לא העביר בעל הדירה את זכותו כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים, לצוות על העברת הזכות למי שהציעו המשקמים, ובאין הצעה מצידם – למי שקבע המפקח, ועל רישומה על שמו של אותו אדם לאחר שישולם לבעל הדירה, או יופקד בידי המפקח, שויה של הזכות.

(ד) נתגלעו חלוקי דעות לגבי שווי הזכות, ייקבע השווי על ידי המפקח לפי בקשת המשקמים או בעל הדירה.

(ה) כל בקשה למפקח להשתמש בסמכות מסמכויותיו לפי סעיף זה, דינה כדין תביעה לפני המפקח לפי סימן ד'.

פרק ז: זכויות במקרקעי הזולת

סימן ג: זיקת הנאה

92. זיקת הנאה יכול שתהא לטובת מקרקעין (להלן – מקרקעין זכאים) או לטובת אדם פלוני, לטובת סוג בני אדם או לטובת הציבור.

הזכאים

93. (א) זיקת הנאה יכול שתקבע –
(1) כי בעל המקרקעין הזכאים או מי שהזיקה ניתנה לטובתו זכאי לשימוש מסוים במקרקעין הכפופים;
(2) כי בעל המקרקעין הכפופים חייב להימנע מביצוע פעולה מסוימת באותם מקרקעין.

צורת הזיקה

(ב) זיקת הנאה לטובת מקרקעין יכול גם שתקבע כי בעל המקרקעין הכפופים חייב לבצע בהם פעולה מסוימת או שלא יהיה זכאי למנוע ביצוע פעולה מסוימת במקרקעין הזכאים.

94. (א) מי שהשתמש בזכות הראויה להיות זיקת הנאה במשך תקופה של שלושים שנים רצופות רכש את הזיקה והוא זכאי לדרוש רישומה.

זיקה מכוח שנים

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

(ב) הודעה בכתב של בעל המקרקעין למי שמשמש בזכות כאמור, לרבות הודעה לציבור, שהוא מתנגד לשימוש בזכות, מפסיקה את התקופה האמורה בסעיף קטן (א).

95. בזיקת הנאה לטובת אדם או סוג בני אדם אין בעלי הזיקה רשאים להעביר זכותם אלא בהסכמת בעל המקרקעין הכפופים, והוא באין הוראה אחרת כתנאי הזיקה.

העברת הזיקה

96. זיקת הנאה היא לתקופה בלתי מוגבלת, וזאת אם נקבעה לה תקופה כתנאי הזיקה; אולם בית המשפט רשאי, על פי בקשת צד מעונין או היועץ המשפטי לממשלה, לבטל את הזיקה או לשנות תנאיה, אם ראה לעשות כן בגלל אי הפעלת הזיקה או בגלל שינוי בנסיבות השימוש בה או במצב המקרקעין הזכאים או הכפופים; ורשאי בית המשפט לפסוק פיצוי למי שנגרם לו נזק על ידי הביטול או השינוי.

תקופת הזיקה ותנאיה

97. חולקו המקרקעין הזכאים או הכפופים, תוצמד זיקת הנאה לחלקה שהזיקה היתה לזכותה או לחובתה, לפי הענין.

98. (א) בעל שתי חלקות מקרקעין רשאי לשעבד אחת מהן בזיקת הנאה לטובת השניה.

זיקה בין מקרקעי בעל אחד

(ב) נתמזגה הבעלות במקרקעין הזכאים ובמקרקעין הכפופים בידי אדם אחד, לא תתבטל זיקת הנאה משום כך בלבד.

(ג) אוחדו המקרקעין הזכאים והמקרקעין הכפופים לחלקה אחת, מבטלת זיקת הנאה.

סימן ד: זכות קדימה

99. (א) בעל מקרקעין, או בעל חלק בלתי מסויים במקרקעין משותפים, רשאי לרשום זכות קדימה לגבי המקרקעין, או לגבי חלקו בהם, לטובת אדם פלוני, ומשעשה כן, לא יהיה זכאי להעבירם לאחר, אלא אם הציע אותם תחילה לבעל זכות הקדימה.

זכות קדימה על-פי הסכם

(ב) על זכות הקדימה לפי סעיף זה, יחולו הוראות הסעיפים 102 – 105, בכפוף למוסכם כתנאי הזכות.

100. (א) מקרקעין שהם משק חקלאי במשמעוהו בסעיף 114 לחוק הירושה, תשכ"ה – 1965, והם עברו בירושה, בין על פי דין ובין על פי צוואה,

זכות קדימה בין יורשים

מקרקעין

ליורשים אחדים במשותף, לא יהיה יורש זכאי להעביר חלקו בהם לאחר אלא אם הציע אותו תחילה ליורש בעל זכות הקדימה.

(ב) בשנתיים הראשונות לאתר מתן צו הירושה או צו אישור הצוואה, יראו כל יורש כבעל זכות קדימה לגבי חלקו של יורש אחר; מכאן ואילך יראו כבעל זכות קדימה רק יורש שרשם תוך השנתיים הראשונות זכות קדימה לעצמו לגבי חלקו של יורש אחר.

101. מקרקעין שהם כבעלות משותפת של בני זוג, והם משק חקלאי או בית עסק המתנהלים על ידיהם במשותף או דירה המשמשת להם מגורים, לא יהיה בן זוג זכאי להעביר חלקו לאחר אלא אם הציע אותו תחילה לבן-זוגו.

יורש קדימה
בן בני זוג

102. (א) הצעה לבעל זכות קדימה תהיה בכתב. שיישלח בדואר רשום, ותציין את המחיר הנדרש בעד המקרקעין המוצעים; העתק מההצעה יישלח לרשם.

יורש על-פי
יורש קדימה

(ב) תוך שלושים יום מיום קבלת ההצעה רשאי בעל זכות הקדימה לשלם את המחיר הנדרש, בצירוף כל מס או תשלום חובה אחר המגיע ממנו בקשר לרבישה, או להפקידם בידי הרשם, ומשעשה כן, יראו את הצדדים כאילו נעשה ביניהם הסכם להעברת המקרקעין במחיר הנקוב בהצעה; הופקד המחיר, ישולם למציע עם גמר העסקה.

(ג) בעל זכות קדימה שלא שילם או הפקיד את הסכומים האמורים בסעיף קטן (ב) תוך המועד הקבוע באותו סעיף קטן, רואים אותו, בתום המועד האמור, כמי שסירב לרכוש את המקרקעין.

(ד) היו שני בעלי זכות קדימה או יותר, תישלח ההצעה לכולם; הסכימו כולם, או אחדים מהם, לרכוש את המקרקעין המוצעים, ינהגו כאמור בסעיף קטן (ב) לפי חלקו של כל אחד מהם בזכות הקדימה; סירב אחד מהם לרכוש, יעמוד חלקו לזכותם של השאר.

103. (א) סירב בעל זכות קדימה לרכוש את המקרקעין המוצאים לו במחיר הנדרש, יהיה המציע רשאי, תוך ששה חודשים מיום הסירוב, להעבירם כרצונו, ובלבד שלא יעצרים במחיר נמוך מהמחיר שצויין בהצעה.

(ב) העביר המציע את המקרקעין תוך תקופת ששת החודשים האמורה בסעיף קטן (א), בטלה זכות הקדימה, ואם נרשמה – תימחק; לא העבירם תוך התקופה האמורה, לא יהיה רשאי להעבירם אלא לאחר שהציעם שוב לבעל זכות הקדימה.

104. החובה להציע מקרקעין לבעל זכות קדימה כאמור בפרק זה לא תחול על העברה ללא תמורה, אלא שזכות הקדימה לא תחבטל ותחול לגבי מי שרכש את המקרקעין ללא תמורה.

י-תחולה על
תנח

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

105. לא תירשם העברת מקרקעין שקיימת לגביהם זכות קדימה, אלא מאחד שנוכח הרשם כי נתמלאו הוראות פרק זה.

106. הוראות סימן זה בדבר העברת בעלות, יחולו, ככל שהן נוגעות לענין, זכות קדימה לגבי חסדה לדורות גם על העברה של חכירה לדורות.

1. "מקרקעין" – קרקע, כל הבנוי הנטוע עליה וכל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, זולת מחוברים הניתנים להפרדה;

פֶּלֶם הַמִּחְבֵּר לַקֶּרֶעַ – הָרִי הוּא פֶּקֶרֶעַ¹, וְנִקְנָה אוֹ בִּכְסֵף אוֹ בְּשֵׁטֶר אוֹ בַּחֲזָקָה; וְאִם אֵינוֹ צָרִיף לַקֶּרֶעַ, כְּגוֹן עֲנָבִים הָעוֹמְדוֹת לְבָצֵר² – הָרִי זֶה כְּמִטְלָטְלִין לְקִנְיָן³ וְיֵשׁ לָהֶם אוֹנָאָה.

מכירה, א. ח

¹ שבועות מב ע"ב. ² בדיני שומרים (פרק ב מהלכות שכירות הלכה ב) אין רבינו מבדיל בין צריך לקרקע או לא צריך ואומר סתם: "אפילו ענבים העומדים להבצר הם כקרקע" וחילוק גדול יש ביניהם, שהלוקח קונה את הפירות על מנת לבצרם, וכיון שהם עומדים לבצירה הרי הם כאילו כבר בצורים, בהתאם לכלל הידוע: "כל העומד לתלוש כתלוש דמי", אבל השומד שתפקידו הוא לשמור ולא לבצור את הפירות – אם אינם עומדים לבצירה בירי השומד, אינם נחשבים כבצורים כבר (כסף משנה בשם ד"י הלוי מגאש, רבו של רבינו). ³ מקור דברי רבינו בבבא בתרא פז ע"א ועיין להלן פרק ג הלכות יז – יח.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצג, א.

2. הבעלות במקרקעין היא הזכח להחזיק במקרקעין. להשתמש בהם ולעשות בהם כל דבר וכל עסקה ככפוף להגבלות לפי דין או לפי הסכם.

המוֹכֵר גוֹף הַקֶּרֶעַ¹ לְזִמֵּן קָצוּב² – הָרִי זֶה מְכִירָה³ וּמִשְׁתַּמֵּשׁ הַלּוֹקֵחַ בְּגוֹף כְּפָפִצוֹ⁴ וְאוֹכֵל הַפְּרוֹת כָּל זִמֵּן הַמְכִירָה, וּבְסוֹף תַּחֲזוֹר לְבַעֲלָיָהּ. וְיֵמָּה הַפֶּרֶשׁ יֵשׁ בֵּין הַמוֹכֵר קֶרֶעַ לְזִמֵּן קָצוּב וּבֵין

מקרקעין

התורה אמרה ושב לאחוזתו — בעינו. הרי שלולא הפסוק הזה, רשאי הקונה קרקע לזמן קצוב שיש לו בה קנין הגוף — לחפור בה בורות שיחין ומערות (וראה בראב"ד ומגיד משנה כאן ובמשנה למלך פרק יא מהלכות שמיטה ויובל הלכה א ובאבן האזל כאן). וראה ברש"י ערכין כט ע"ב דיבור המתחיל "וחדא" (באור הגר"א לחושן משפט סימן ריב ס"ק יג).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריב, ד.

ובירות

3. שכירות מקרקעין היא זכות שהוקנתה תמורת דמי שכירות להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות; שכירות לתקופה שלמעלה מחמש שנים תיקרא "חכירה"; שכירות לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים תיקרא "חכירה לדורות".

וְמֵה הִפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַקּוֹנֶה שָׂדֶה זֶה לְפְרוֹתֶיהָ וּבֵין הַשּׂוֹכֵר שָׂדֶה מִחֵבְרוֹ? שֶׁהַקּוֹנֶה שָׂדֶה לְפְרוֹתֶיהָ יֵשׁ לוֹ לְנִטְעָה אוֹ לְזֶרְעָה¹ כָּל זְמַן שִׁירְצָה² אוֹ לְהוֹבִירָה³; וְהַשּׂוֹכֵר אֵינוֹ כֵּן⁴, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר בְּעֶנְיָן שְׂכִירוֹת⁵. וְאֵין הַשּׂוֹכֵר רֹשֵׁי לְהַשְׁפִּיר⁶; אֲבָל הַקּוֹנֶה מְקַנָּה לְאַחֲרִים כָּל מֵה שֶׁקָּנָה.

מכירה, כג, ח

¹ למרות שהבעלים שזרעה בשנה שעברה, היו מעוניינים אולי להובירה השנה. ² שהלוקח נעשה בעל הבית לתקופת המכירה, ואין הוא חייב לדאוג ולהביא בחשבון מה שיהיה אחריו. ³ להשאירה ריקה, בלתי חרושה וזרועה — ועושים כן כדי שלא תנוצל הקרקע יותר מדי — ואף שהבעלים הובירו אותה בשנה הקודמת, והיו אולי מעוניינים שהיא תזרע השנה, שלא תעמוד שממה יותר מדי. ומקור הדברים נראה מכתובות פ ע"ב: "בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום — שמא תכסיף" ופירש

רש"י שם: "שלא יחוש הלוקח לזבלה ולטייבה (=לחרשה) וכו'".
 הרי שמותר לו לעשות כן (באור הגר"א סימן ריב ס"ק יח).
⁴ שאם נהגים הבעלים לזרעה שנה ולהוכירה שנה, אין השוכר רשאי לשנות (סמ"ע סימן ריב ס"ק טז), שהשוכר אין לו אלא זכות הנאה בלבד, ולא בעלות, ולפיכך הוא חייב להזהר בשמירת החפץ ולדאוג גם לעתידו. ⁵ פרק ח הלכות ג, ו, ח, שאין החוכר (=השוכר) יכול לעשות בה כרצונו. ⁶ (גיטין כט ע"א ופרק א מהלכות שכירות הלכה ד). לפי שאין לו בעלות על החפץ, רק זכות הנאה אישית. ואף על פי שבפרק ה מהלכות שכירות הלכה ה כתב רבינו שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין ולא בקרקע (ראה כסף משנה) — יתכן כי כוונת רבינו כאן למטלטלין. שאף הם הוזכרו למעלה (פרק כג הלכה ב): "רחל לגיזתה או בהמה לולדותיה" (ראה משנה למלך). [נאפשר שלא כתב כן רבינו שם, אלא באופן שבעל השדה נמצא בשדה, שכן כתב שם: "אבל בקרקע או בספינה, שהרי בעלה עמה, אין אומר כן (אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר)", אבל אם אין בעל השדה עמה אין השוכר רשאי להשכיר, כמו במטלטלין].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ריב, ה.

...הלוקח קונה הגוף קנין עולם בְּדָמִים שָׁנָתָן;
 וּמִקְבֵּל מִתְּנָה קִנְיָה הַגּוֹף קִנְיָן עוֹלָם וְלֹא נִתֵּן פְּלוּם;
 וְהַשּׁוֹכֵר קִנְיָה הַגּוֹף לְפִרְוֹתָיו עַד זְמַן קָצוּב בְּדָמִים
 שָׁנָתָן; וְהַשּׁוֹאֵל קִנְיָה הַגּוֹף לְפִרְוֹתָיו עַד זְמַן קָצוּב
 וְלֹא נִתֵּן פְּלוּם...
 שאלה ופקדון, א, ה

אֶחָד הַשּׁוֹכֵר מִחֲבֵרוֹ שָׂדֶה לְזֶרְעָה¹ או כָּרֶם² לְאֶכּוֹל
 פְּרֻתָיו בְּדָמִים³, או שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּפִרְוֹת קָצוּבִים⁴,
 כְּגוֹן שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ שָׂדֶה זֶה בְּעֶשְׂרִים כּוֹר בְּשָׁנָה וְכָרֶם
 זֶה בְּעֶשְׂרִים פָּדִי יֵין בְּכָל שָׁנָה — שְׁנֵיהֶם דִּין אֶחָד

יש להם⁵. והשוכר בפרות — הוא הנקרא: חוכר⁶.

שכירות, ח, א

¹ וכל היכול יהיה לשוכר. ² שהוא נטוע. ³ בכך וכך ריגין לשנה. ⁴ בין אם יזרע השרה בין שלא יזרענה — ובין אם יוציא הכרם פירות הרבה או מעט (ראה להלן פרק ח הלכות יב — יג). ⁵ כרברי חכמים בבבא מציעא קו ע"א (ראה להלן פרק ח הלכה ה). ⁶ כלומר אין ביניהם אלא חלוק השם, שהשוכר בדמים נקרא שוכר ובפירות נקרא חוכר. וכן אמרו בירושלמי (דמאי פרק ו הלכה א): מה בין שוכר לחוכר? השוכר — במעות והחוכר — בפירות.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שכ, א.

כִּשְׁם שֶׁמִּתְנָה אָדָם כָּל תְּנָאֵי שְׂרִיצָה בְּמִקְח וּמִמְכָּר¹
כֶּךָ מִתְנָה בְּשִׁכְרוּת, שֶׁהַשְּׂכִירוֹת מְכִירָה לְזִמָּן קָצוֹב²
הִיא. וְכָל שֶׁמִּמְכְּרוּ בְּנִכְסֵי מִמְכָּר³, שׁוֹכֵר⁴ שְׂכִירוֹתוֹ
שְׂכִירוֹת. וְכָל שֶׁאֵין לוֹ לְמַכּוֹר⁵ כֶּךָ אֵין לוֹ לְשַׁכּוֹר
אֲלָא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ פְּרוֹת בְּלִבְד בְּאוֹתָהּ הַקָּרָע⁶ —
הָרִי זֶה שׁוֹכֵר⁷ וְאֵינוֹ מוֹכֵר⁸.

שכירות, ד, א

¹ ואם נתקיים התנאי נקנה הדבר שהוקנה, ואם לא נתקיים לא קנה כמו שנתבאר בפרק יא מהלכות מכירה הלכה א. ² כן אמרו בבבא מציעא נו ע"ב לענין אונאה (ראה פרק יג מהלכות מכירה הלכה יט) וסובר רבינו שלכל הרברים שכירות כמכר (ולא כדעת התוספות בבבא מציעא נו ע"ב דיבור המתחיל "והאי"). וראה פרק ו מהלכות שכירות הלכה ה בהגדרת מהות קנין השוכר ברבר הנשכר). ³ להוציא חרש שוטה וקטן שממכרם אינו ממכר, כמו שנתבאר בפרק בט מהלכות מכירה. ⁴ בכתב יד תימן חסרה המלה "שוכר". ⁵ כגון דבר שלא בא לעולם או דבר שאינו ברשותו ודבר שאין בו ממש (ראה הלכות מכירה פרק כב). ⁶ כגון הכותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה, שבגוף הקרקע זוכה הבן מהזמן שכתוב בשטר, והפירות הם לאב כל ימי חייו, כמבואר בפרק יב מהלכות

זכיה ומתנה הלכה יג. ⁷ מעביר לאחרים בתורת שכירות הזכות שיש לו בקרקע לפירותיה. ⁸ ואינו רשאי להעביר זכותו בתורת מכירה, שמא הלוקח אדם אלים הוא ולא יהיה ביכולת הבן לאחר מיתת האב להוציא מיד הלוקח את הקרקע שבאה לידו בתורת מכירה. ואם עבר האב ומכרו — מכור עד שימות האב, כמו שכתב רבינו בהלכות זכיה ומתנה פרק יב הלכה יג (על-פי הב"ח סימן רנז, שטו, הגר"א שם ס"ק ד). [תמוה הדבר, שבבא ראשונה עוסקת בפגם שבמוכר ובבא שניה בפגם שבדבר הנמכר. ונראה, שרבינו כלל שני הסוגים גם ברישא וגם בסיפא. ומה שאמר "שאיין לו למכור" הכוונה בין אם העיכוב תלוי בו וכין בנכס].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שטו, ב.

9. התחייב אדם לעשות עסקה במקרקעין ולפני שנגמרה העסקה ברישום חזר והתחייב כלפי אדם אחר לעסקה נוגדת, זכותו של בעל העסקה הראשונה עדיפה, אך אם השני פעל בתום-לב ובתמורה והעסקה לטובתו נרשמה בעודו בתום-לב — זכותו עדיפה.

הָאוֹמֵר לְחֵבְרוֹ¹: כְּשֶׁאֶמְכּוֹר שָׂדֶה זֶה — הֲרִי הִיא מְכֻרָה לְךָ מֵעַכְשָׁיו² בְּמֵאָה זֶזֶז, וְקֵנִי מִיָּדוֹ³ עַל כֶּף, וְלֵאחֶר זָמַן מְכָרָה לְאַחֵר בְּמֵאָה — קֵנָה הָרֵאשׁוֹן; מְכָרָה בְּיוֹתֵר עַל מְנָה⁴ — קֵנָה אַחֲרוֹן⁵. שְׁלֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא "כְּשֶׁאֶמְכּוֹר", שִׁיְהִיָּה מוֹכֵר מִדַּעְתּוֹ תְּחִלָּה⁶ — וְזֶה לֹא הָיָה רוֹצֵה לְמְכּוֹר וְלֹא מְכַר אֶלָּא מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת שֶׁהוֹסִיף עַל שְׁוִיו, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁנֶּאֱמַר וּמְכַר.

מכירה, ח, ז

¹ גמרא בעבודה זרה עב ע"א (הביאה הרי"ף בכבא בתרא פרק ז

בסופו). ² כך כתב הרי"ף שם. וראה בהערה הבאה. ³ גם זה שם בדי"ף. שאם לא קנו מידו ואם לא אמרו לו "מעכשיו" בודאי לא קנה הראשון אם מכרה לאחר. ⁴ גם זה עובדא בגמרא שם: "זבנה לאינש אחרינא במאה ועשרין (=מכרה לאדם אחר במאה ועשרים)" וסובר רבינו ש"מאה ועשרים" לאו דוקא, אלא כל שמכר ביותר אין זו מכירה ברצון. ⁵ כדבי יעקב מנהר פקוד, ולא כרב הונא. ⁶ כלומר ברצונו הטוב בלי שום הכרח. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, ר"א.

ק ונוכה

11. הבעלוח בשטח של קרקע מתפשט ככל העומק שמתחת לשטח הקרקע, ככפוף לדינים בדבר מים, נפט, מכרות, מחצבים וכיוצא באלה, והיא מתפשטת כחלל הרום שמעליו, אולם, ככפוף לכל דין, אין בכך כדי למנוע מעבר כחלל הרום.

המוכר¹ בית לחברו, אף-על-פי שכתב לו: והקניתי לך עמקו ורומו² — צריך לכתוב לו³: קנה לך מהקרקע⁴ התהום⁵ עד רום רקיע⁶. שהעמק והרום אינו נקנה בסתם⁷, וכיון שקנה⁸ העמק והרום קנה הרום שהוא האויר בלבד⁹ והעמק שהוא עבי הארץ¹⁰; אבל לא קנה¹¹ הבינונית¹² שבמעמקים¹³ ושפאור¹⁴; וכיון שכתב לו מקרקע התהום עד רום הרקיע¹⁵ — קנה הפור¹⁶ והדות¹⁷ שבעבי הקרקע¹⁸ והמעזיבות¹⁹ והמחלות²⁰ שבין המעזיבות למעלה²¹.

מכירה, כד, טו

¹ מימרא של רב דימי בבבא בתרא סג ע"ב. ² ותוספת לשון זו באה לרבות את תחום המכירה. ³ בשטר המכירה. אם מתכוון

להקנות לו גם בנינים יתירים, שמתחת לבית ושעל גבו, כמבואר להלן.⁴ צריך להיות: "מקרקע" וכן הוא בכתב יד תימן ובשולחן ערוך (סימן ריד סעיף ג).⁵ שכבת הקרקע האחרונה שבמעמקי האדמה, כלומר, עד הסוף, והיינו: כל העומק.⁶ שהוא סוף הרום, והיינו, כל הרום.⁷ כלומר, אם לא כתב מפורש עומק ורום (גמרא בבא בתרא סג ע"ב).⁸ אחרי שכתב לו מפורש "עומק ורום".⁹ שתהא רשות ללוקח להגביה ולבנות באויר שעל הבית ולשלול זכות זו מאת המוכר, ואם לא כתב לו יכול המוכר לבנות למעלה מהבית על גבי עמודים (כי הרי על כחלי הבית ממש אסור לו לבנות שאוחם מכר ויצאו מרשותו) ואילו ללוקח אין רשות זו (מגיד משנה).¹⁰ לענין זה שיכול הלוקח לחפור בורות תחת קרקע הבית ולשלול זכות זו מאת המוכר, ואם לא כתב לו, יכול המוכר לחפור מחוץ לבית ולהמשיך בחפירה מתחת לאדמה עד שיגיע למטה מן הבית, כתנאי שלא יגרום נזק לבית עצמו על ידי ערעור אשיותיו (רשב"ם בבא בתרא סג ע"ב, ולדעת ר"י בן מיגאש אינו יכול לחפור בקרקע מחשש שמא יזיק) ואילו הלוקח אינו רשאי לעשות כן, ואם חפר בורות, הם של מוכר (מגיד משנה בשם ר"י מיגאש).¹¹ אף שכתב עומק ורום כל זמן שלא כתב "מקרקע התהום וכו'" עד רום רקיע.¹² בדפוס רומי: "הבמות". וצריך להיות: "הבניות" או "הבניות". ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן ריד סעיף ג): "הבניים".¹³ בעומק האדמה, היינו כור ודות דלהלן.¹⁴ היינו המחילות שלמעלה, דלהלן.¹⁵ אף שלא כתב לו "עומק ורום" — שמשפט זה עצמו משמעותו גם עומק ורום וגם הבניים שלמטה ושלמעלה (מגיד משנה).¹⁶ "חפירה בקרקע" (פירוש המשניות), ומים מכונסים בו (רשב"ם דיבור המתחיל "היינו בור והיינו דות").¹⁷ "בנוי על הקרקע" (פירוש המשניות). וראה להלן פדק כה הלכה ב.¹⁸ שחשמישם נפרד מן הבית, שאינו עשוי אלא לשאוב ממנו מים (רשב"ם דיבור המתחיל "אף על פי שכתב לו עומקא ורומא"), ולפיכך לא קנה אלא אם כתב בנוסח זה ולא מספיק אם כתב לו "עומק ורום" בלבד.¹⁹ התקרות. בכתב יד תימן חסרה מלה זו.²⁰ חפירות, כגון מקואות (ראה בחוספות שם דיבור המתחיל "אהני").²¹ כלומר, מחילות שעל פני התקרה, ולא אלו שמתחת לתקרה בכיוון לפני הבית. וסובר רבינו כדעת החוספות שם. אבל

מקרקעין

רעת רשב"ם שמה שכתב "רום רקיע" אינו מוסיף כלום והוא מיותר. ודינו של גג, שיש לו מעקה עשרה טפחים, לרעת רבינו – להלן פרק כה הלכה ב.

12. **הבעלות בקרקע חלה גם על הבנוי והנטוע עליה ועל כל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, זולת מחוברים הניחנים להפרדה, ואין נפקא מינה אם המחוברים נבנו, ניטעו או חוברו בידי בעל המקרקעין או כידי אדם אחר.**
רישא: ראה מקורות לסעיף 1 לחוק זה.
סיפא: ראה להלן פרק ד לחוק זה.

המחובר לקרקע

13. **עסקה במקרקעין חלה על הקרקע יחד עם כל המנוי בסעיפים 11 ו-12, ואין חוקף לעסקה בחלק מסוים במקרקעין, והכל כשאיין בחוק הוראה אחרת.**
ראה לעיל מקורות לסעיף 11 לחוק זה.

היקף העסקה במקרקעין

14. **בעלות וזכויות אחרות במקרקעין, אין בהן כשלעצמן כדי להצדיק עשיית דבר הגורם נזק או אי נוחות לאחר.**
הגבלת זכויות

מ'י שְׁהָיוּ לוֹ חֲלוֹנוֹת לְמִטָּה בְּכִתְלוֹ, וְכֹא חֲבֵרוֹ

לבנות בפניהן ואמר לו: אני אפתח לך חלונות
אחרות בכתל זה עצמו, למעלה מאלו – הרי זה
מעבב עליו ואומר לו: בעת שתפתח החלונות
תרעיד את הכתל ותקלקל אותו. ואפלו² אמר: אני
אסתור כל הכתל ואבנה אותו לך חדש ואעשה בו
חלונות למעלה, ואשכור לך בית שתדור בו עד
שאבנה – יכול לעבב עליו ואומר לו: אין רצוני
שאטרח ממקום למקום³. לפיכך אם לא היה שם
טרח כלל⁴ ואין צריך לפנות – אינו יכול לעבב
עליו, וכופין אותו שיהיה חברו סותם חלון זה
שלמטה ממנו ועושה לו חלון מלמעלה – שזו
מדת סדום⁵. וכן⁶ כל דבר שזה נהנה בו ואין חברו
מפסיד ואין חסר כלום – כופין עליו. שבנים, ז, ח

¹ בבא בתרא ז ע"א מימרא של רב חמא. ² שם. ³ בגמרא שם
השיבו ככה על הטענה שיסתור את כל הבית ואילו על סתירת
הכותל לבדו, השיבו שכותל חדש אחד עם שלשה כתלים עתיקים
לא יתזיקו מעמד ודאה באור הגר"א סימן קנד ס"ק ס. ⁴ מכלל
שאם יש טורח כל שהוא יכול לעבב עליו, ובכלל זה גם בית התבן
ובית העצים כמו שאמרו בבבא בתרא ז ע"א (לחם משנה). ⁵ אין
זה מפורש בגמרא, אבל יש ללמדו מהמבואר למעלה. ודאה בבבא
בתרא נט ע"א (הגר"א סימן קנד ס"ק סא). ⁶ בבא בתרא נט ע"א
בקשר לפתיחת החלון למעלה מארבע אמות, כשאינן שום היזק
לשני.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנד, יג.

מקרקעין

21. (א) הקים אדם מבנה או נטע נטיעות (להלן – הקמת מחוברים) במקרקעין של חברו בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או לפי הסכם עם בעל המקרקעין. הברירה בידי בעל המקרקעין לקיים את המחברים בידו או לדרוש ממי שהקים אותם (להלן – המקים) שיסלקם ויחזיר את המקרקעין לקדמותם.

נזיקת בעל
מקרקעין

(ב) בחר בעל המקרקעין לקיים את המחברים בידו, עליו לשלם למקים את השקעתו בשעת הקמתם או את שוויים בשעת השימוש בכרייה לפי סעיף קטן (א), לפי הפחות יתור.

(ג) דרש בעל המקרקעין סילוק המחברים והמקים לא סילקם חוך זמן סביר, רשאי בעל המקרקעין לסלקם על חשבון המקים.

(ד) סולקו המחברים, יעבור מה שסולק לבעלותו של המקים; סילקם בעל המקרקעין, רשאי הוא להיפרע מהם על חשבון המגיע לו בעד הסילוק.

22. לא בחר בעל המקרקעין באתח הדרכים האמורות בסעיף 21(א) חוך ששה חדשים לאחר שקיבל מהמקים דרישה בכתב לבחור, יראו אותו כמי שבחר לקיים את המחברים בידו.

ניצוצ הברירה

23. (א) הוקמו המחברים במקרקעין לא-מוסדרים, זכאי המקים לרכוש את המקרקעין במחיר שוויים בלי המחברים, בשעת תשלום המחיר, אם נתמלאו שלושה אלה:

נזיקת המקים
רכישת
מקרקעין

(1) המקים סבר בתום לב כשעת הקמת המחברים כי הוא בעל המקרקעין;

(2) הסכום שהשקיע המקים במחברים עלה, כשעת הקמתם, על שוויים של המקרקעין בלי המחברים באותה שעה;

(3) רכישת המקרקעין על ידי המקים אינה עלולה לגרום לבעל המקרקעין נזק חמור שאין בתשלום שוויים כדי לפצותו עליו.

(ב) ההוצאות הקשורות ברכישת המקרקעין לפי סעיף זה – לרבות כל מס, אגרה ותשלום חובה אחר המשתלמים אגב העברת מקרקעין, אך למעט תשלום המגיע בעד תקופה שלפני הקמת המחברים – יחולו, על אף האמור בכל דין, על המקים.

(ג) זכויות המקים לפי סעיף זה עדיפות על זכויות בעל המקרקעין לפי סעיף 21.

24. בית המשפט רשאי, אם נראה לו הדבר צודק כנסיבות הענין, לחייב את המקים לשלם לבעל המקרקעין שכר ראוי בעד התקופה שבה החזיק המקים במחברים שלא כדין.

זשלום בער
שימוש

היורד לתוך שדה חברו¹ שלא ברשות ונטעה², אם

הִתְהַ שְׂדֵה הַעֲשׂוּיָה לְטַע³ — אֹמְרִין כִּמְה אָדָם
רוֹצֶה לִתֵּן בְּשְׂדֵה זֶה לְטַע⁴ וְנוֹטֵל מִבְּעַל הַשְּׂדֵה;
וְאִם אֵינָה עֲשׂוּיָה לְטַע — שְׁמִין⁵ לוֹ וְיָדוּ עַל
הַתַּחְתּוֹנָה⁶.

אָמַר לוֹ בְּעַל הַשְּׂדֵה⁷: עֲקוֹר אֵילָנְךָ וְלֶךְ⁸ —
שׁוֹמְעִים לוֹ⁹; אָמַר הַנוֹטֵעַ: הֲרִינִי עוֹקֵר אֵילָנִי¹⁰ —
אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי שְׁמִכְחִישׁ אֶת הַקֶּרֶקַע¹¹.

גזילה ואבירה, י' ד' — ה'

¹ בבא מציעא קא ע"א. אבותינו בנו כתיבהם במקומות גבוהים
(מטעמי בטחון) והשרות היו בבקעה. מכאן הביטוי "היורד" לתוך
השרה. ² אילנות. ³ שיפה לאילן יותר מלזרעים. ⁴ אלו הם
דברי שמואל כלשונם בגמרא. ⁵ מעריכים לו. ⁶ לפי שיכולים
הבעלים לטעון, שאינם מעוניינים בנטיעות אלא בזרעים, על כן ידו
של הנוטע על התחתונה, כלומר אם השבח עולה על ההוצאה, יקבל
דמי ההוצאה, ואם ההוצאה עולה על השבח, יקבל חלק מן ההוצאה
בשעור השבח ככפרק ט מהלכות גזילה ואבירה הלכה ה' (מגיד
משנה). ⁷ שאינו עשוי לטע, שעליו מדובר בסוף ההלכה הקודמת
(מגיד משנה). ⁸ אני חפץ בשדה אילן אלא בשדה לבן (זרעים).
⁹ כי השדה מתאים יותר לזרעים מלאילנות. נודין זה נאמר גם בארץ
ישראל. ואין חוששים בזה משום יישוב ארץ ישראל (ראה ראב"ד
ומגיד משנה). זה מוכח מהמעשה שבא לפני רב (בבא מציעא קא
ע"א). וזה נאמר בשדה שאינה עשויה לטע בלבד, אבל לא בעשויה
ליטע. ¹⁰ ואינו מסכים שירי תהיה על התחתונה. ¹¹ שהאילנות
ינקו מן השדה (בבא מציעא קא ע"ב כלשון אחרון). ולפי טעם זה
אין הכרח בין ארץ ישראל לבין חוצה לארץ.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שעה, א — ב.

הַתַּחְתּוֹנָה הִרִי הֵם רְאוּיִין לְבָנִין וְלְהוֹסִיף בָּהֶן בְּתִים
וְעֲלִיּוֹת¹. לְפִיכֵךְ הוֹרוּ הַגָּאֹנִים²: שֶׁהַבּוֹנֶה בְּחִצֵּר

חֲבֵרוֹ שְׁלֹא מִרְעָתוֹ — הָרִי זֶה פְּנוּטַע שְׂרָה הָעֲשׂוּיָה
לְטַע ³ וְשָׁמִין לוֹ כִּמָּה אֲדָם רוֹצֶה לְתֵן בְּבִנְיָן זֶה
לְבָנוֹתוֹ, וְהוּא ⁴ שִׁיבְנָה בְּנִין הַמוֹעִיל ⁵ הָרְאוּי לְאוֹתָהּ
חָצֵר כְּמִנְהֵג אוֹתוֹ מְקוֹם ⁶.

גזילה ואבירה, י' ו'

¹ קומה עליונה בבית. ² ראשי הישיבות כבבל אחרי רבנן סבוראי.
³ למעלה פרק י הלכה ד. ⁴ בתנאי. ⁵ המביא תועלת לבעל
החצר. ⁶ סידורי הבנין הפנימיים והחיצוניים וטיב הבנין יהיו
בהתאם למקובל באותו מקום.

ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, שעה, ז.

הַיּוֹרֵד לְשָׂדֶה חֲבֵרוֹ בְּרִשּׁוֹת אֶפְלוּ נָטַע שְׂרָה שְׁאִינָה
עֲשׂוּיָה לְטַע — שָׁמִין לוֹ וְיָרוּ עַל הָעֲלִינָה ¹: שְׁאֵם
הִיתָה הַהוֹצָאָה יִתְרָה עַל הַשִּׁבְחָה — נוֹטֵל
הַהוֹצָאָה ²; וְאִם הַשִּׁבְחָה יִתֵּר עַל הַהוֹצָאָה — נוֹטֵל
הַשִּׁבְחָה ³. וּבַעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ ⁴ וְהַשְׁתָּף ⁵ בְּשָׂרָה שִׁישׁ
לוֹ חֶלֶק בָּהּ — כִּיּוֹרֵר בְּרִשּׁוֹת הֵם וְשָׁמִין לָהֶם וְיָרֵם
עַל הָעֲלִינָה.

גזילה ואבירה, י' ז'

¹ בבא בתרא מב ע"ב. ² וההפסד על הבעלים. ³ נכלומר, חלק
השבח שנהוג היה לתת לאריסים. ראה מגיד משנה. ⁴ צריך
לומר: "בנכסי אשתו הקטנה" (כסף משנה בשם הרשב"א וכן כתב
המגיד משנה). פירוש: יתומה קטנה שהשיא אותה אמה ואחיה ויכולה
היא למאן בבעלה ולבטל הנישואין כשתגדל, הואיל ורק לאב ניתנה
הזכות להשיא את בתו הקטנה. וכן כתב רבינו בפרק כג מהלכות
אישות הלכה י'. ומקור הדברים בכתובות פ ע"א. ואף על פי
שבאשתו הגדולה ירו על התחתונה כמו שאמרנו בכתובות פ ע"א
וכמו שפסק רבינו בפרק כג מהלכות אישות הלכה ט — באשתו
קטנה תקנו חכמים שתהא ירו על העליונה, מפני שחששו פן יפסיד
הבעל את השרה, על ידי ניצול מופרז ללא כל השבחה, מאחר

שהוא חושש תמיד שמא תמאן בו (כתובות פ ע"א). וראה להלן פרק י הלכה יב. ⁵ כבא כתרוא מב ע"כ "שותף כיורד ברשות דמי".

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שעה, ד – ה.

היורד לשדה חברו שלא ברשות ונטע או בנה ואחר כך בא בעל השדה והשלים הבנין או ששמר הנטיעות¹ וכיוצא באלו הדברים שפראין שדעתו נוטה² למה שעשה זה ובוצונו בא הדבר – שמין לו וידו על העליונה³.

גזילה ואכילה, י, ח

¹ כגון שעשה גדר סביבן, כבא מציעא קא ע"א. ² שהוא מסכים. ³ במשמעות הדברים בהלכה ז, ואין מבדילים בין שדה העשויה ליטע לבין שדה שאינה עשויה ליטע.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שעה, ג.

היורד לתוך חרבתו של חברו¹ ובנאה שלא ברשות – שמין לו וידו על התחתונה². ואם אמר בעל הבנין: עצי ואבני אני נוטל³, בבית – שומעין לו⁴; בשדה⁵ – אין שומעין לו⁶, מפני שמכחיש את הקרקע. אמר לו בעל הקרקע: טול מה שבניתי⁷ – שומעין לו⁸.

גזילה ואכילה, י, ט

¹ כבא מציעא קא ע"ב. ² כי הבעלים השאירו חורבה ולא רצו לבנותה, על בן דינה כשדה שאינה עשויה ליטע, שיד הנוטע על התחתונה. ראה למעלה פרק י הלכה ד. ³ ואינו רוצה בתשלום לפי דין "ידו על התחתונה". זה מקביל לטענת הנוטע "הריני עוקר אילני" למעלה פרק י הלכה ה. ⁴ משום שעל ידי הריסת הבנין אינו גורם נזק לבעל הקרקע (כבא מציעא קא ע"ב). ⁵ אם בנה

בשרה. ⁶ בי הבנין גורם להכחשת הקרקע שעליו נבנה. ורש"י פירש: בשדה, כלומר בנטיעות, אבל נראה שרבינו פירש אחרת. הבדל זה בין בית לשדה מפורש בגמרא בבא מציעא קא ע"ב. ודאה למעלה פרק י הלכה ה. ⁷ כי אינני רוצה בבנין. זה מקביל לטענת בעל השדה "עקור אילנך ולך" למעלה פרק י הלכה ה. ⁸ מכיוון שהלה ירד לתוך חורבתו שלא ברשות. כזה אין הבדל בין בבית ובין בשדה. בשניהם יכול לומר: "טול מה שבנית". וראה די"ף לכבא מציעא קא ע"ב.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שעה, ו.

כָּל מִי שֶׁשָּׁמִין לוֹ¹, בֵּין שְׁהִיתָה יָדוֹ עַל הָעֲלִינָה² בֵּין שְׁהִיתָה יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה³ — אֵינוֹ נוֹטֵל כָּלוּם עַד שִׁשְׁבַּע בְּנִקִּיטַת חֶפֶץ⁴ כִּמְהָ הוֹצִיא; וְאִם אָמַר: יָבוֹאוּ הַדֵּינִים וְיַעֲשׂוּ שׁוּמַת הַהוֹצָאָה וְהָרִי הִיא גְלוּיָהּ לְעִינֵיהֶם⁵ וְיַשְׁעֲרוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים וְהַסִּיד וְשֹׁכֵר הָאֲמִין בַּפְּחוֹת שִׁבְשָׁעִירִים⁶ — שׁוֹמֵעִין לוֹ וְנוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה⁷. וְכֵן זֶה שֶׁנוֹטֵל הַשֶּׁבַח בְּלֶבֶד⁸ וְהִיתָה יָדוֹ עַל הָעֲלִינָה — אֵין צְרִיף שְׁבוּעָה⁹.

גזילה ואבידה, ק י

¹ את ההוצאה לעומת השבח. ² כגון היורד לתוך שדה חבירו ברשות ונטעה, למעלה פרק י הלכה ז. ³ כגון היורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות, והשדה אינה עשויה ליטע, למעלה פרק י הלכה ד. ⁴ כשהוא אוחו ספר תורה או דבר קדושה אחר, כגון תפילין, כמו בשבועה מן התורה, כגון שבועת השומרים או מודה במקצת. כל שבועת נשבע ונוטל המפורשת במשנה, היא בנקיטת חפץ, ושבועה זו, שישבע כמה הוציא, מפורשת במשנה כבעל שהוציא הוצאות על נכסי אשתו: "הוציא ולא אכל, ישבע כמה הוציא ויטול" (כתובות עט ע"ב). ⁵ ההוצאה גלויה, שהרי חמדי הבנין לעיניהם. ⁶ במחיר הפחות ביותר, ובלבד שלא ישבע. ⁷ כי

השבועה דרושה רק במקום שיש ספק בטענת בעל הדין, מה שאין כן כאן. ⁸ כגון שהשבח יתר על ההוצאה (למעלה פדק י הלכה ז). ⁹ כי השבח גלוי לעין.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שעה, ח.

30. (ג) דבר החורג מניהול או משימוש רגילים טעון הסכמת כל השותפים.

ניהול ושימוש

אֶחָד מִן הַשְּׁתֵּפִין בְּחָצֵר שֶׁבִקֵּשׁ לְהַעֲמִיד בָּהּ בְּהֶמָּה
או רִחִים או לְגַדֵּל בָּהּ תְּרִנְגוּלִין — חִבְרוּ מַעֲכָב
עָלָיו¹; וְכֵן² שָׁאֵר הַדְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם
לַעֲשׂוֹתָם בְּחִצְרוֹתֵיהֶם — בְּכֹלֶם הַשְּׁתֵּפִין מַעֲכָבִין
זֶה עַל זֶה, חוּץ מִן הַפְּבִיסָה³ לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶכָּן שֶׁל
בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַתְּפֹזוֹת עַל גֵּב הַנֶּהָר⁴.

אֶחָד חָצֵר הַשְּׁתֵּפִין וְאֶחָד מִבֹּי⁵ שֶׁאֵינוֹ מְפֹלֵשׁ⁶ —
כָּל בְּנֵי הַמִּבְּוֵי מַעֲכָבִין זֶה עַל זֶה שֶׁלֹּא לְהַשְׁתַּמֵּשׁ
בְּמִבְּוֵי אֲלֵא בְּדְבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי הַמְּדִינָה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ
בָּהֶם בְּמִבְּוֹאוֹת.

שכנים, ה, ג-ד

¹ להלן פרק ה הלכה ה מביא רבנו, שהתשמישים הנזכרים אין להם דין חזקה בחצר השותפין, ומקור הדברים בבבא בתרא נו ע"א — נו ע"ב שאין דרך השותפים להקפיד אחד על השני כשהוא עושה דברים אלו, ולפיכך אין הוא יכול לטעון שהחזיק. אבל ברוד הדבר שאם הוא מקפיד גם בדברים אלו — יכול לעכב בידי חבירו שלא יעשה אותם בחצר וכן נראה מדברי המשנה (בבא בתרא נו ע"א שהובאה להלן פרק ה הלכה ה) "ואלו דברים שאין להם חזקה היה מעמיר בהמה בחצר תנור ריחים וכיריים ומגדל תרנגולים" — הרי

שאין להם חזקה ויכול לעכב עליו. וכן נראה להלן בדין הכביסה, עיין הערה 4. וכן כתב הר"ן בנדרים מו ע"א ריבוד המתחיל "ושניהם אסורים". ועיין רמב"ם פרק ז מהלכות נדרים הלכה ד.² מימרא של רבי יוחנן בשם ר' בנאה, בבא בתרא נז ע"ב.³ כלומר אפילו יש מנהג בעיר זו, שהנשים מכבסות על יד הנהר, יכול אחר מן השותפין לשנות המנהג ולעשות בחצר (סמ"ע סימן קסא ס"ק ז).⁴ משמע שלולא טעם זה – השותפין מעכבין זה על זה, אף על פי שאין כאן עשיית מחיצה ואין ררך השותפין להקפיד בכך (ראה להלן פרק ה הלכה ה) – שגם בכגון זה יכול לעכב אם ירצה (הגר"א סימן קסא ס"ק ז), וראה למעלה.⁵ תוספתא בבא בתרא פרק ב "כשם שכני חצר יכולין למחות זה על ידי זה בחצר של שותפין, כך בני יכולין למחות זה בזה במבוי של שותפין". ובמגיר משנה הביא מתוספתא בבא מציעא פרק יא "כופין בני מבוי זה את זה שלא להושיב ביניהם לא חייט ולא בורסי (=מעבר עורות)". וראה להלן פרק ו הלכה ח והלכה יא.⁶ היינו, שהוא סתום משלשה צדדים. שאם הוא פתוח משני צדדים ומפולש לרשות הדכים, דינו כרשות הרבים. וכן כתב הרי"ף בבבא בתרא פרק א (רפוס וילנא ז ע"ב).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסא. ה.

מְכָאן¹ אִתָּהּ לְמַד: שְׁאֶחָד מִן הַשְּׁתֵּפִין שֶׁהֵבִיא אֶצְלוֹ לְבֵיתוֹ אֲנָשִׁי בֵּית אַחֶרֶת² – יֵשׁ לְחַכְרוֹ לְעֵכָב עָלָיו³ מִפְּנֵי שְׁמִרְכָּה עָלָיו אֶת הַדֶּרֶךְ. וְכֵן הַמְּשָׁפִיר בֵּיתוֹ לְבַעַל בֵּית אַחֵד וְאַחַר כֵּן הֵבִיא עִמּוֹ קְרוֹבָיו אוֹ מִיִּדְעָיו לְשִׁכּוֹן⁴ עִמּוֹ כְּאַחַד בְּבֵית זֶה – הָרִי הַמְּשָׁפִיר מְעַכֵּב עָלָיו.

שכנים, ה. ט

¹ היינו מן המחצית הראשונה של ההלכה הקודמת.² בכתב יד תימן: "אחרים", וכן נכון.³ שזה הכלל לשיטת רבינו: אסור להרבות בריוורס ומותר להרבות בבנין אם אינו מרבה בריוורס. וכל זה אינו אלא בריוורס קבועים, אבל להכניס אורחים עוברים ושבים

מותר, וראה להלן, אולם לדעת הראב"ד והרשב"ם (הביאו הגהות מיימוני אות ה) הדבר מהופך: מותר להרבות בדיורים, ואסור להרבות בבנינים.⁴ היינו, שכון קבוע, אבל אורחים הסמוכים על שולחנו מותר ללא ספק, ולחנם תמה על כך הראב"ד.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שטז, א.

נשיאת הוצאות 32. (א) כל שותף חייב לשאת לפי חלקו במקרקעין המשותפים בהוצאות הדרושות להחזקתם התקינה ולניהולם.

(ב) שותף שנשא בהוצאות כאמור למעלה מחלקו זכאי לחזור ולהיפרע מן השותפים האחרים לפי חלקיהם במקרקעין.

חֲצֵר¹ הַשְּׁתֵּפִין — כָּל אֶחָד מֵהֶם כּוֹפֶה² אֶת חֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהּ בֵּית שַׁעַר³ וְדֹלֶת⁴, וְכֵן⁵ כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהַחֲצֵר צָרִיכָה לָהֶם צֶרֶף גָּדוֹל, אוֹ דְבָרִים שֶׁנֶּהְגוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה לַעֲשׂוֹתָם; אֲבָל שְׁאֵר הַדְּבָרִים, כְּגוֹן צִיּוֹר וְכִיּוֹר⁶ וְכִיּוֹצָא בּוֹ — אֵינּוּ כּוֹפֶהוּ⁷. עֲשֵׂה אֶחָד מֵהֶם מַעֲצָמוֹ, אִם גָּלָה הַשְּׁנִי דַעְתּוֹ שֶׁנוֹחַ לוֹ בְּמָה שֶׁעָשָׂה חֲבֵרוֹ — מְגַלְגֵּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל⁸ וְנוֹתֵן חֶלְקוֹ בַּהּוֹצָאָה.

מִי⁹ שֵׁישׁ לוֹ בֵּית בַּחֲצֵר אַחֶרֶת¹⁰ — בְּנֵי הַחֲצֵר מְשַׁעֲבְדִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם דָּלֶת¹¹ וְנִגְגֵר¹² וּמִנְעוּל, אֲבָל בְּשְׁאֵר הַדְּבָרִים אֵין מְשַׁעֲבְדִין אוֹתוֹ; וְאִם הָיָה שְׂרוּי עִמָּהֶם בְּאוֹתָהּ חֲצֵר — מְשַׁעֲבְדִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל.

שכנים, ה, א — ב

¹ בבא בתרא ז ע"ב במשנה וכדעת חנא קמא ולא כרכן שמעון בן

ငါ့လူနာ အားလုံး

מסלול' ל' 15

ፍገረሰ፣ ፎጒ ልገረሰ ስህ ስህ ስህ ረጽጧህ ረሽዕ ረሽህ ጸላ

൧൫൦ മെട്രിക് ടൺ. ൧൫൦ മെട്രിക് ടൺ. ൧൫൦ മെട്രിക് ടൺ. ൧൫൦ മെട്രിക് ടൺ. ൧൫൦ മെട്രിക് ടൺ.

[illegible]

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ

מהלכות שבת הלכה ב) ואילו מבוי מפולש אין להתיר אלא על ידי צורת הפתח מצד אחד נוסף ללחי או קורה מצד שני (רמב"ם פרק יז מהלכות שבת הלכה ג). ועיין בסמ"ע סימן קסב ס"ק א שכתב, שגם במבוי מפולש כופין זה את זה להכשירו ולהתירו בטלטול כדינו [אף על פי שלענין עיכוב תשמישים שונים דינו כדשות הרבים, כמבואר למעלה הלכה ד].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסב, א.

37. (א) כל שותף במקרקעין משותפים זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף.

הזכות לחבוע
פירוק השיתוף

אֶחָד־הַקֹּנֵה מִחֲבֵרוֹ חָצִי שְׂדֵהוּ, אוֹ שְׁנַיִם שְׁקֵנוֹ
מֵאֶחָד שְׂדֵה, אוֹ שִׁירְשׁוֹ, אוֹ שְׁנִתְּנָה לָהֶם בְּמִתְּנָה, אוֹ
שֶׁחֲזִיקוּ בָּהּ מִן הַהֶפְקֵר,² אוֹ נִכְסֵי גֵר, כָּלֵלוּ³ שֶׁל
דָּבָר: כָּל שֵׁשׁ בֵּינֵיהֶם שְׁתַּפּוֹת בְּקֶרֶעַ וּבִקְשׁ אֶחָד
מִן הַשְׁתַּפֵּין לְחַלֵּק וְלִטּוֹל חֵלְקוֹ לְבָדוֹ, אִם⁴ יֵשׁ
בְּאוֹתָהּ קֶרֶעַ דִּין חֲלָקָה⁵ — כּוּפָה אֶת שְׂאֵר
הַשְׁתַּפֵּין וְחוֹלְקִין עִמּוֹ; וְאִם אֵין בָּהּ דִּין חֲלָקָה —
אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לְכוּף אֶת חֲבֵרוֹ לְחִלּוּק. וְכֵן
הַדִּין בְּמִטְלָטְלִין⁶. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים⁷? בְּשֵׁאִין
אֶחָד מֵהֶם מִפִּיר אֶת חֵלְקוֹ⁸ בְּמָקוֹם שֶׁהֵם שְׁתַּפֵּין בוֹ,
אֲלֹא יֵד כָּלָם מִשְׁתַּמְשׁ[ת]⁹ בְּכָל הַמָּקוֹם; אֲבָל אִם
הָיָה אֶחָד מֵהֶם מִפִּיר חֵלְקוֹ, אֶף־עַל־פִּי שֵׁאִין בָּהּ דִּין
חֲלָקָה — כּוּפָה כָּל אֶחָד מֵהֶם אֶת חֲבֵרוֹ לְהַבְדִּיל¹⁰
בֵּין חֵלְקוֹ לְחֵלְקֵי חֲבֵרוֹ¹¹.

שכנים, א, א

¹ ככא בתרא כ ע"א לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן (שם ג ע"א) ויא ע"א במשנה. ² כן נראה בכבא מציעא ז ע"ב ובפירושו רבינו חננאל שם (אור שמח). ³ כלשון המשנה כראש המסכת: "השותפין", לשון סחמית ללא כל הכדל, איך הוקמה שותפות זו. ⁴ משנה ככא בתרא יא ע"א ושם ג ע"א לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן במשנה שם ב ע"א. ⁵ פרטי דין חלוקה — להלן פרק א הלכה ד. ⁶ במשנה ככא בתרא יא ע"א מפורטים גם דברים שהם מטלטלין. וראה להלן פרק א הלכה ה. ⁷ הרי"ף סמוך למשנה הנזכרת (יא ע"א) ולמד זאת מהמימרא של רב אשי (ג ע"א) "שהלך זה בתוך שלו והחזיק וזה בתוך שלו והחזיק" (וראה תוספות דיבור המתחיל "רב אשי") וכן כתב רבינו להלן פרק ב הלכה י: "וכן אם הלך זה בעצמו והחזיק בחלקו וכו' אף על פי שלא קנו מידם אין אחד מהם יכול לחזור בחבירו". ועיין להלן. ⁸ ברי"ף שם נוסף: "ואינו יכול להשתמש בחלקו של חבירו", וראה להלן. ⁹ כן הוא בכתב יד תימן. ¹⁰ כי מאחר ששניהם מכירים כל אחד ואחר חלקו — הרי התקיימה כאן חלוקה כיניהם ואינם שותפים עוד בחצר. ואף על פי שלא עשו זאת בקנין, אינם יכולים לחזור עוד אחר שחלקו, כי הרי כל השותפות היתה מתחילה רק עד שיתחלקו, ואף על פי שאנו פוסקים להלכה "האחים שחלקו לקוחות הם" ואין אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שכל אחד ואחד קיבל חלקו המיוחד לו — מכל מקום מעכשיו אנו קובעים כי כל אחד ואחד קיבל חלקו המיועד לו מתחילה כעז החחלת השותפות לכשיתחלקו כיניהם, ולפיכך אינם צריכים קנין (אבן האזל הלכות שכנים פרק ב הלכה י). ¹¹ הבדלה זו מחיצה היא, אלא שיש הבדל בין מקום שיש בו היזק ראייה, שצריכה להיות גבוהה ארבע אמות (כולהלן פרק ב הלכה טז) לבין מקום שאין בו היזק ראייה, שדי לה בגובה כל שהוא (מגיד משנה).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קע"א, א — ב.

39. (א) במקרקעין הניתנים לחלוקה יהיה פירוק השיתוף בדרך של חלוקה בעין.

אי־זהו דין חלקה? כל¹ שאלו יחלק לפי השתפין. יגיע לפחות² שבהם חלק ששם הכל קרוי עליו; אבל אם אין שם הכל נקרא על החלק – אין בה דין חלקה. פיצד?³ כל חצר⁴ שאין בה ארבע אמות⁵ על ארבע אמות – אינה קרויה חצר; וכל שדה שאין בה כדי זריעת תשעה קבין⁶ – אינה קרויה שדה⁷; וכל גנה⁸ שאין בה כדי זריעת חצי קב – אינה קרויה גנה; וכל⁹ פרדס¹⁰ שאין בו כדי זריעת שלשה קבין – אינו קרוי פרדס. לפיכך¹¹ אין חולקין את החצר, עד שיהיה ארבע אמות לכל אחד ואחד מן השתפין; ולא את השדה, עד שיהיה בה כדי זריעת תשעה קבין [לכל אחד ואחד]; ולא את הגנה, עד שיהיה בה חצי קב לכל אחד ואחד; ולא את הפרדס, עד שיהיה בו בית שלשה קבין לכל אחד ואחד. במה דברים אמורים?¹² בארץ ישראל וכיוצא בה¹³, אבל בבבל וכיוצא בה¹⁴ – אין חולקין את השדה, עד שיהיה בה כדי¹⁵ חרישת יום לזה¹⁶ וחרישת יום לזה; ולא את הפרדס¹⁷, עד שיהיה¹⁸ בו ל"ו אילנות לזה [ול"ו אילנות לזה] כדי עבודת אדם אחד ביום אחד; ושדה¹⁹ שמשקין אותה בכלי, עד שיהיה בה כדי שימלא הפועל יום אחד לזה ויום אחד לזה.

שכנים, א. ד

¹ משנה בכבא בתרא יא ע"ב. ² היינו, אם יש הרבה שותפים, ויש ביניהם אחד, שאין לו אלא חלק קטן – אף הוא צריך לקבל

מקרקעין

בשיעור של דין חלוקה. ואם לאו, מעכב הוא את החלוקה (סמ"ע סימן קעא ס"ק ה). ³ משנה בבבא בתרא יא ע"א. ⁴ ובית — כחצר (הגהות מיימוני אות ה). ⁵ חוץ מארבע אמות של פתחים (להלן פרק ב הלכה א). ⁶ היינו סאה (=ששה קבין) וחצי סאה אורך על רוחב סאה והוא שטח של שלשת אלפים שבע מאות וחמשים אמה (רבינו בפירוש המשניות). ⁷ שלא כדאי להשקיע מאמצים בחרישה וזריעה בשטח קטן מזה (תוספות בבא בתרא יא ע"א דיבור המתחיל "ולא את השדה"). ⁸ שזורעין בה ירקות, והיא חשוכה אף בשטח קטן. ⁹ גמרא שם יב ע"א. ¹⁰ כרם (רש"י בבא בתרא יב ע"א ריבור המתחיל "פרדסא") או שדה אילן אחר, כמבואר בסוף ההלכה (מגיד משנה). ¹¹ משנה בבא בתרא יא ע"ב. ¹² גמרא בבא בתרא יב ע"א. ¹³ שהקרקע חשוכה ושוויה דומה לזו שבארץ ישראל. ¹⁴ שהקרקע אינה חשוכה כל כך. ¹⁵ מסקנת רב יוסף בבבא בתרא יב ע"א. ¹⁶ שאין פועל לפחות מיום (רש"י). ובגמרא שם דנו ברבר אם הכוונה ליום חרישה בעונת החרישה, או ליום חרישה בעונת הזריעה. ורבינו לא ציין כלל, אם כוונתו לזו או לזו, ובפירוש המשניות כתב שהעיקר שיהיה בכל חלק שיעור של עבודת יום אחד, "בחרישה או זריעה וכיוצא בהן", וראה לחם משנה. ¹⁷ מימרת רבא בר קטינא בבבא בתרא יב ע"א. ¹⁸ כן הוא בכתב יד תימן ובדפוס רומי. ¹⁹ מימרת רב נחמן בבבא בתרא יב ע"א, וכפירוש רבנו חננאל (בתוספות דיבור המתחיל "דוולא") והיינו, בבבל, בהקבלה לגינה בארץ ישראל (לחם משנה וסרה בזה קושית התוספות שם).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעא, ג.

(ג) ראה בית המשפט צורך בכך, רשאי הוא לצוות על רישום זיקת הנאה בין החלקות.

הָאֶחָדִין¹ שֶׁחֲלָקוּ הָרִי הֵם כְּלָקוּחוֹת זֶה מִזֶּה² — וְאֵין לָהֶם דֶּרֶךְ³ זֶה עַל זֶה, וְלֹא סְלָמוֹת זֶה עַל זֶה⁴, וְלֹא

חלונות זה על זה, ולא אמת המים זה על זה; שְׁבִינִין שְׁחֻלְקוּ לֹא נִשְׁאַר לְאַחַד מֵהֶם זְכוּת בְּחֻלְק חִבְרוֹ. לְפִיכָף יֵשׁ לוֹמַר לְאַחִין: כְּשֶׁהִיָּתָה הַשְּׂדֶה כְּלָה לְאַחַד הִיָּה מַעֲבִיר בָּהּ אֶמֶת הַמַּיִם הַזֹּאת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם; אֲבָל עֲתָה שֶׁנַּעֲשִׂיתָ זֶה חֻלְקִי יֵשׁ לִי⁵ לְהַסִּיר אֶמֶת הַמַּיִם מֵעָלַי. וְכֵן סוֹתֵם הַחֲלוּן⁶ הַמְשַׁקִּיף עַל חֻלְקוֹ וּבֹנֶה⁷ בְּצַד הַסֵּלֶם אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מְבַטֵּל תִּשְׁמִישׁוֹ. וְהוּא הָדִין בְּשָׁנִים שְׁקָנוֹ⁸ שְׂדֶה מֵאַחַד וְחֻלְקוֹ — לֹא נִשְׁאַר לְאַחַד מֵהֶם זְכוּת בְּחֻלְק חִבְרוֹ, וּמִפְסִיק אֶמֶת הַמַּיִם מִחֻלְקוֹ וְסוֹתֵם הַחֲלוּנוֹת⁹.

שכנים, ב, יב

¹ בבא בתרא ז ע"ב ועוד. מימרא של רב נחמן בשם שמואל, בניגור לשיטת רב. ² ואין אנו אומרים "כרירה": הוברר הרבר למפרע שזהו חלקו של זה וזה חלקו של זה אלא לקוחות הם זה מזה בעת החלוקה, גיטין כה ע"א ורמב"ם פרק יא מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ. והקדים זאת בהלכה זו, מפני שזהו יסודה, שכיון שהם כלקוחות זה מזה, הם מוכרים זה לזה בעין יפה, ואינם משיירים כלום אחר אצל חבירו, כרין כל מוכר (בבא בתרא סד ע"ב ופדק כה מהלכות מכירה הלכה ג), ואף על פי שאין זה מפורש בגמרא, שזהו טעמה של הלכה זו — נראה כן בסוגית הגמרא בבא בתרא סה ע"א ועיין מגיר משנה. ³ שאם אחד קיבל חצר חיצונה ואחד פנימית, אין הפנימי יכול לררוש ררך מהחצר החיצונה, אף כי דרך כזו היתה קיימת בחיי אביו, שהרי עם החלוקה כאילו מכר את חלקו, היינו, החצר החיצונה לאחים, ומכר כדרך המוכרים בעין יפה ולא השאיר לעצמו דרך, ובעל החצר החיצונה, ביחס לחצר שלו, אינו מוכר, שנאמר גם עליו שמכר בעין יפה, אלא לוקח הוא (רשב"ם בבא בתרא סה ע"א דיבור המתחיל "אין להם דרך" ותוספות ז ע"ב דיבור המתחיל "אין להם דרך"). ⁴ שאחד קיבל בית וחצר והשני — עלייה, ונמצא הסולם עומד בחצרו של השני (רש"י שם ז ע"ב דיבור המתחיל "ולא סולמות"). או שאחד קיבל בית והשני — חצר

ועלייה, ונמצא הסולם נשען על ביתו של השני (תוספות שם).⁵ [בכתב יד תימן: "יש לו". ולפי זה יכול לכוף לבעל אמת המים להסירה מעליו. וכן כתב הרא"ש (כבא בתרא פרק א סימן כ) בשם רבינו "שצריך לסתום החלון ולהסיר אמת המים מעליו". והכסף-משנה השמיט מדברי הרא"ש את המלים "ולהסיר אמת המים מעליו". ומתוך זה יצא לו, שבאמת המים אינו יכול לכופו. והוכיח כן מהלשון "יש לי להסיר" שהמדובר על הגיזק, ולפיכך בא לפרש בדברי רבינו שגם בחלון סותם הוא בעצמו. ומוכיח כן ממה שכתוב להלן: "ובונה בצד הסולם" שודאי הכוונה לבעל החצר ולא לבעל העלייה].⁶ לדעת הרא"ש (כבא בתרא פרק א סימן כ) כוונת רבינו שיכול לכוף לבעל החלון שיסתום חלונו, וכן כתב הריב"ש (הובא בכסף משנה). אבל הראב"ד (ברא"ש שם) סובר שאינו יכול לכופו לסתום חלונותיו אלא שאם רצה לבנות כותל סמוך להם יכול לעשות זאת. והטעם הרשב"א בחידושו משום "שהוא לא נתחייב לו בבנין", כלומר לא נתחייב לתת לו הוצאות הסתימה. ובהסתמך על דברי הראב"ד הנזכרים שהובאו ברא"ש כתב באור-שמח שכן גם כוונת רבי הראב"ד בהשגה כאן שכתב בהלכה יא: "לא נתחווירו דבריו" והשגה זו אינה שייכת להלכה יא אלא להלכה יב וההתחלות הרומות "האחין שחלקו" – "האחין שחלקו" הן שגרמו לדברים להעתק ממקומם. וראה למעלה שלפי פירוש הכסף-משנה בדברי רבינו – דעתו כדעת הראב"ד.⁷ בעל החצר, וראה למעלה.⁸ שהרי כל עיקר הטעם באחים שחלקו הוא מפני שהם כלקותות המוכרים בעין יפה כמפורש בבבא בתרא סה ע"א (הגר"א סימן קעג ס"ק ה).⁹ והוא הדין שבונה בצד הסולם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעג, ג.

40. (א) במקרקעין שאינם ניתנים לחלוקה, וכן אם נוכח בית המשפט כי חלוקה בעין תגרם הפסד ניכר לשוחפים, כולם או מקצתם, יהיה פירוק השיחוף בדרך של מכירת המקרקעין וחלוקת הפדיון.

אחד¹ מן השתפין² שאמר לחברו במקום שאין בו
דין חלקה, או³ בדבר שאי אפשר שיחלקו, כגון
שפחה או כלי: מכור לי חלקך בכך וכך או קנה
ממני⁴ כשער הזה⁵ — הדין עמו וכופין את הנתבע
למכור לחברו או לקנות ממנו. אבל אם אין התובע
רוצה לקנות או לא ימצא במה יקנה — אינו יכול
לכוף את חברו לקנות ממנו אפילו כשער הזול,
שהרי חברו יכול לומר לו: אין רצוני שאקנה אלא
שאמכור⁶. לפיכך⁷ שני אחין אחד עני ואחד עשיר
שהניח להם אביהם מרחץ או בית הבד, אם עשאם
האב⁸ לשכר — השכר לאמצע⁹ כל זמן שירצו
לעמוד בשתפות¹⁰; עשאם¹¹ האב לעצמו — אינו
יכול לכוף אחיו להשכיר אותם, אלא משתמשין
בהם כדרך שהשתמש אביהם. והרי עשיר אומר
לעני: קח לך זיתים ובוא נעשה אותם בבית הבד,
קנה לך עבדים ויבואו וירחצו במרחץ¹². ואין העני
כופה את העשיר לקנות חלקו¹³ אלא אם כן אמר
לו: קנה ממני או מכור לי והריני לזה וקונה¹⁴ או
מוכר¹⁵ לאחרים וקונין — הדין עמו. אמר כל אחד
מהם: איני קונה אלא הריני מוכר חלקי — מוכרין
אותה לאחרים. אמר כל אחד מהם: איני מוכר,
אלא כל אחד מהם רוצה שיקנה חלק חברו, או
שאין אחד מהם רוצה לא לקנות חלק חברו ולא
למכור חלקו אלא ישארו שתפין כגוף — היאך הם
עושין? אם היה המקום עשוי לשכר¹⁶ — משפירין

אותו וחולקין שָׁכְרוּ; וְאִם אֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׂכָר: אִם חָצֵר הוּא — שׁוֹכְנִין בָּהּ שָׁנָה שָׁנָה¹⁷. שְׂאִי אֶפְשָׁר שִׁישְׁפְּנוּ שְׁנֵיהֶם פְּאֻחַת מִפְּנֵי הַזֶּקֶר רְאִיָּה שְׁהָרִי אֵין בָּהּ דִּין חֻלְקָה¹⁸, וְאֵין אָדָם עָשׂוּי לְטְרוּחַ כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם לְפָנֹת מַחְצֵר לְחָצֵר אֶלָּא מִשְׁנָה לְשָׁנָה; וְאִם מֶרְחָץ הוּא — נִכְנָסִין לָהּ שְׁנֵיהֶם תָּמִיד בְּכָל יוֹם¹⁹. וְכֵן כָּל דְּבָר שֶׁרְאִי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תָּמִיד²⁰ וְאֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׂכָר, כְּגוֹן מֶרְחָץ אוֹ מִצֵּעַ אוֹ סֶפֶר תּוֹרָה — אֵינוֹ יָכוֹל לֵאמֹר לוֹ: הִשְׁתַּמֵּשׁ אִתָּהּ יוֹם וְאֶנִּי יוֹם, שְׁהָרִי אוֹמֵר לוֹ: בְּכָל יוֹם אֲנִי רוֹצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.

שכנים, א, ב

¹ כבא בתרא יג ע"א. ושם, פלוגתת רב יהודה ורב נחמן אם אומרים "גוד או אגוד" (ראה להלן), והלכה כרב יהודה, כמו שפסק אמימר (שם יג ע"ב) וזכרייתא שהובאה שם. ² היינו אלה שנוכרו למעלה: קונה מחבירו חצי שדה, שנים שקנו שדה, ירשו, ניתנה להם מתנה, זכו מן ההפקר. ובבבלי יש דין של "גוד או אגוד". והראב"ד להלן הלכה ג חולק על זה וכתב שלא אמרו "גוד או אגוד" אלא בירושה ומתנה, אבל במקח וממכר לא אמרו כן, שהרי השני אומר לו: על דעת כן נשתתפנו, שלא ניחלק, ועיין שם. ³ יוצא מדברי רבא לרב נחמן, שם יג ע"א. ⁴ זהו "גוד או אגוד" שבגמרא שם. וכפירוש הערוך (ערוך גוד כ, לפי נוסחת הכסף-משנה): גוד: משוך, כלומר קנה. אגוד: אמשוך, כלומר אקנה, היינו מכור. ⁵ ואם כן התובע את החלוקה הוא הוא הקובע את השער, בין לעצמו, במקרה שהוא קונה, ובין לחבירו כשיקנה הוא (בניגוד לרש"י בבא בתרא יג ע"א דיבור המתחיל "אית דינא" שפידש גוד: קרץ. אגוד: אקוץ, שלעולם הקונה קובע את השער וראה כסף משנה). ונראה מדברי רבינו שאפשר לקבוע גם שער העולה על שוויו האמיתי של החפץ, ויש חולקים על זה (ראה במגיד משנה). ⁶ והכל תלוי בתובע האומר "גוד או אגוד", שיוכל לומר כן בשני

לחלוקת שנים, שהשני יכול לטעון, שהוא אינו מוכן להיות נע ונדר, ועוד, אם אין לו להיכן יפנה, מה תהא עליו, אלא: או תסבול היזק ראייה או תחלוק. ¹⁸ ואי אפשר לכופ על חלוקה, אף על פי שיש היזק ראייה. ¹⁹ מקוד לדברים אלו בכדייחא בבא בתרא יג ע"א (הובאה למעלה) שבמרחץ שעשה האב לעצמו משתמשים בה ביחד כדרך שהשתמש בה אביהם (מגיד משנה בשם ר"י מיגאש). ועוד דאיה ממה ששאלו שם מה עושים בבכור ופשוט שהניח להם עבד ובהמה טמאה — מכלל שבפשוט ופשוט לא היתה כל בעייה, מפני ששניהם יכולים להשתמש יחד (ר"י מיגאש, ודאה בתוספות בבא בתרא יג ע"א דיבור המתחיל "בכור ופשוט"). ואם אינו ראוי להשתמש בו יחד, יש אומרים שמחלקים אותו לימים (ד"י מיגאש). ²⁰ שאם דק מזמן לזמן, הרי אפשר לקיים חלוקה בין השותפים בשימוש לזמנים נפרדים.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעא, ר — ח.

אָחַד הַשְּׂוֹכֵר מִתְּכַרְו מְקַצֵּת חֲצֵר או שְׂדֵה שְׂאִין בָּהּ
דִּין חֲלָקָה.¹ או שְׁנַיִם שְׂשֻׁכְרוּ מְקוֹם אֶחָד בְּשִׁתּוּפּוֹת
— כָּל אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לְכוֹף אֶת תְּכַרְו וְלֹאִמַּר לוֹ:
או שְׂכֹר מִמֶּנִּי חֲלָקִי או הַשְּׂכֹּר לִי חֲלָקָה²; וְאִם יֵשׁ
בָּהּ דִּין חֲלָקָה — חוֹלְקִין.

שכנים, א, ג

¹ כלומר לא בחצר ולא בשדה (ובשולחן ערוך חושן משפט סימן קע"א סעיף ט היפך הסדר: "מקצת שדה או חצר שאין בה דין חלוקה"). ² הראב"ד חולק על זה ולדעתו, אין מקום להלכות אלו של גוד או אגוד אלא בידושה ומתנה, אבל לא בשכירות ובמקח וממכר מפני שיכול השותף לטעון, שעל מנת כן שכרו או קנו לכתחילה בשותפות, שימשיכו ככה, וראה למעלה פרק א הלכה ב הערה 2. ורבינו סובב כי התובע יכול לדחות טענת השותף בטענה נגדית, שבזמן השכירות חשב אמנם שיוכל להיות בשותפות עם זה, ורק אחרי כן נתברר לו שזה אינו לפי דוחו (מגיד משנה בשם הרשב"א). והגד"א (סימן קע"א ס"ק לח) מביא בשם הירושלמי (בבא

בתרא פרק ב) והבבלי (כתובות עז ע"א במשנה) שישנה אפשרות של חרטה מאוחרת אחרי הסכמה שלכתחילה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעא, ט.

פירוק במקרים
מיוחדים

41. (א) היתה מניעה לחלוקת המקרקעין בעין רק לגבי אחד השותפים ולאחר שותף היו מקרקעין הגובלים במקרקעין המשותפים והוא הסכים שחלקו יצורף למקרקעין הגובלים, יחולקו המקרקעין לפי זה.

מקום¹ שאין בו דין חלקה שרצו שתפין לחלקו —
אף-על-פי² שקנו מידם, כל אחד מהם יכול לחזור
בו, שזה קנין דברים³ הוא, כמו שבארנו; אבל אם
קנו מידם שזה רצה ברוח פלוני וזה רצה ברוח
פלוני — אינם יכולים לחזור בהם. וכן⁴ אם⁵ הלך
זה בעצמו⁶ והחזיק⁷ בחלקו וזה בעצמו והחזיק
בחלקו⁸, אף-על-פי שלא קנו מידם — אין אחד
מהם יכול לחזור בהברו.

שכנים, ב, י

¹ משנה בבבא בתרא ב ע"א וכפי פירושה בגמרא שם ג ע"א לפי
רבי אסי בשם רבי יוחנן. ² כמו שבררו בשקלא וטריא שם.
³ שאין קנין חל אלא על דבר שיש בו ממש, כגון על חפץ, או אף על
שעבוד של קרקעות, ואילו פעולה של חלוקה — אין בה ממש,
ואין הקנין חל עליה. ⁴ מימרא של רב אשי לבריור רבריו של דבי
יוחנן (בבא בתרא ג ע"א). ⁵ היינו, אחרי שהסכימו ביניהם על
החלוקה. ⁶ לפנינו בגמרא אין המלים "בעצמו" — "בעצמו",
שברברי רבינו אבל ישנם בגמרא כתב יד מינכן וברי"ף ועוד
דאשונים. נוראה להלן שלדברי רבינו אין צריך לשום קנין בחלוקת

מקרקעין

השותפות. ולפיכך אין צריך שיאמר כל אחד לחברו "לך חזק וקני", אלא אף אם הלכו כל אחד ואחד בעצמו — אף על פי שאין זה קנין הרי זו חלוקה].⁷ לדעת דבינו והרי"ף אין כאן קנין חזקה, אלא מכיון שכל אחד ואחד נטל חלקו, הרי נתחלקו ביניהם, וחלוקה אינה צריכה קנין, כמבואר למעלה פרק א הלכה א הערה 10.⁸ [מאחר שלא היה כאן שום קנין חזקה, אלא זוהי חלוקה, כנוכח למעלה — לא די בזה שאחד ילך ויחזיק, אלא צריך ששניהם יחזיקו כל אחד בשלו, ועיין מגיר משנה].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנו, ב.

43. בית המשפט יתחשב ככל האפשר בדרישת מקצת השותפים לקיים את השיחוף ביניהם ובשאר משאלותיהם של שותפים.

משאלות
השותפים

הַאֲחִין או הַשְּׁתֵּפִין שֶׁבָּאוּ לְחַלּוֹק אֶת הַשְּׂדֵה וְלִטּוֹל
כָּל אֶחָד חֵלְקוֹ, אִם הִיְתָה כָּלָה שָׁנָה וְאִין שָׁם מְקוֹם
טוֹב וּמְקוֹם רַע אֲלֹא הַכֹּל אֶחָד — חוֹלְקִין לְפִי
הַמֶּדָה בְּלִבָּד. וְאִם אָמַר אֶחָד מֵהֶם: תָּנוּ לִי חֵלְקִי
מִצֵּד זֶה כְּדִי שִׁיְהֶא סְמוּךְ לַשְּׂדֵה אַחֵר שְׁלִי וְיִהְיֶה
הַכֹּל שְׂדֵה אֶחָד — שוֹמְעִין לוֹ!¹ וְכוּפָה אוֹתוֹ עַל זֶה,
שֶׁעָפוּב בְּדָבָר זֶה מִדַּת סְדוּם הִיא.² אֲבָל³ אִם הָיָה
חֵלֶק אֶחָד מִמֶּנָּה טוֹב אוֹ קְרוֹב לַנֶּהֱר יוֹתֵר אוֹ קְרוֹב
לַדֶּרֶךְ⁴ וְשָׁמוֹ אוֹתָהּ הִיפָה כְּנֶגֶד הָרַע,⁵ וְאָמַר: תָּנוּ לִי
בְּשׁוּמָא שְׁלִי⁶ מִצֵּד זֶה — אִין שוֹמְעִין לוֹ, אֲלֹא
נוֹטֵל בְּגוֹרָל. אָמַר לָהֶם: תָּנוּ לִי (בְּשׁוּמָא שְׁלִי מִצֵּד
זֶה)⁷ חֲצִי מִדֶּתָה מִן הַצֵּד הָרַע⁸ בְּלֹא שׁוּמָא וְטוֹל

אתה מן הצד הטוב, כדי שיהיה חלקי סמוך לשדה
שלי – הורו מקצת הגאונים ששומעין לו⁹. ולזה
דעתי נוטה וכן ראוי לדון.

שכנים, יב, א

¹ כיון ש"היתה כולה שוה ואין שם מקום טוב ומקום רע אלא הכל אחד". וזהו מה שאמרו בכבא בתרא יב ע"ב "תדתי ארעתא אחד נגדא (=שתי שדות ליד נהר אחד, או ליד דרך אחת) אמר רב יוסף כגון זה כופין על מדת סדום", שכיון ששתי השדות שוות אינם יכולים לעכב ולומר "מעלינן ליה עילויא (=מעלים אנו את מחירה כי היא שוה אצלנו יותר) כי נכסי דכי בר מריון (שנכסיו היו משובחין והיה מוכרם כיוקר)". וראה במגיד משנה וכסף משנה ולחם משנה והגר"א סימן קעד ס"ק ג. וכאור שמח ציין גם למשנה במסכת דמאי פרק ו משנה ח ובפירוש המשניות להרמב"ם שם. ² שזה נהנה וזה לא חסר. ³ מקור הלכה זו הוא בדברי רב יוסף (כבא בתרא יב ע"כ): "ההוא דזבן ארעא אמצדא דכי נשיה (=קנה שדה ליד השדות של בית חמיו), כי קא פלגו (=כשמת חמיהם ורצו לחלוק בנכסיו), אמר להו פליגו לי אמצראי (=חלקו לי ליד קדקעי), אמר רבה כגון זה כופין על מדת סדום, מתקיף לה דב יוסף, אמרי ליה אחי מעלינן ליה עילויא כנכסי דכי בר מריון". ועוד שם: "תדי אדעתא אתדי נגרי (=שתי שדות על שתי דרכים), אמר דבה כגון זה כופין על מדת סדום, מתקיף לה דב יוסף זמנין דהאי מדוויל והאי לא מדוויל (=לפעמים זו שותה מן הנהר וזו לא שותה) והלכתא כדב יוסף" – הרי שכשיש יתרון לשדה אחת על השניה – אין שומעין לו. ⁴ זהו פידושו של דבינו למלה: "ניגרא" שהוזכרה בגמרא שם (לחם משנה והגר"א סימן קעד ס"ק ז). וראה להלן הלכה ג ובסמ"ע סימן קעד ס"ק ו. ⁵ כלומר: יפה במדה קטנה כנגד דעה במדה יותר גדולה. ⁶ כלומר: היפה הקטנה. ⁷ ככל המוקף בסוגריים אינו בכתב יד תימן וכן אינו כמגיד משנה ובהגהת מהר"י אבוהב. ונראה שנכפל בטעות מהשורה הקודמת, וראה בשולחן ערוך חושן משפט סימן קעד סעיף א. ⁸ היינו, שהוא מסכים לקבל את המחצית מן הרעה, בלי פיצוי של הכמות על חשכון האיכות, וראה להלן. ⁹ מקור בדדים אלו בכא בתרא יג

מקרקעין

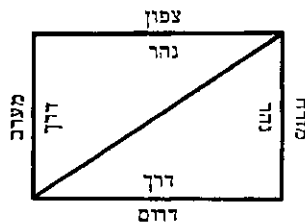
ע"ב: "טול אתה שיעור ואני פחות שומעין לו (לחלק דבר שאין בו כדי חלוקה)". ואף לרבן שמעון בן גמליאל שאמר אין שומעין לו, אין זה אלא מפני שהשני טוען כנגדו: איני רוצה במתנה כי שונא מתנות יחיה (ראה למעלה פרק א הלכה ה), אבל בנידון דידן, אין זו מתנה, שהראשון מעדיף את הזיבורית הסמוכה לשרה שלו (סמ"ע סימן קער ס"ק ז והגר"א שם ס"ק ח).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קער, א.

אָרְץ¹ מְרֻבֶּעֶת שֶׁהָיָה הִנָּהָר מִקִּיף לָהּ מִזְרַח וְצָפוֹן, וְהַדֶּרֶךְ² דְּרוֹם וּמַעֲרֹב — חוֹלְקִין אוֹתָהּ בְּאֶלְכָסוֹן³, כְּדִי שִׁיִּגִיעַ לָזֶה נֶהָר וְהַדֶּרֶךְ וְלָזֶה נֶהָר וְהַדֶּרֶךְ, וְאִם אָמַר: תָּנוּ לִי הַחֲצִי שֶׁמַּצֵּד זֶה שֶׁהוּא בְּצֵד שְׂדֵי — שׁוֹמְעִין לוֹ. כָּלָלוּ שֶׁל דָּבָר: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא טוֹב לָזֶה וְאֵין עַל חֶבְרוֹ הַפֶּסֶד כָּלָל — כּוֹפִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת⁴.

שכנים, יכ, ג

- ¹ בבא בתרא יג ע"א, ודלא כפירוש ר"ח ורש"י שם.
 - ² בגמרא שם: "חד גיסא נגרא ותר גיסא נהרא, ומפרש רבינו "נגרא" — דרך. ³ כצירוף הזה:
 - ⁴ כמו שכתב למעלה בהלכה א.
- ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קער, ג.

45. הוראות הסימן הקודם והסימן הזה, ככל שהן נוגעות לענין, יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכויות אחרות במקרקעין כשהן של כמה בני אדם.

אֶחָד הַשּׂוֹכֵר מִחֲבֵרוֹ מְקַצֵּת חֶצֶר או שְׂדֵה שָׁאִין בָּהּ
דִּין חֲלָקָה¹, או שְׁנַיִם שְׂשֻׁכְרוּ מְקוֹם אֶחָד בְּשִׁתּוּפוֹת
— כָּל אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לְכוּף אֶת חֲבֵרוֹ וּלְוֹמַר לוֹ:
או שְׂכּוֹר מִמֶּנִּי חֲלָקִי או הַשְׁכֵּר לִי חֲלָקְךָ²; וְאִם יֵשׁ
בָּהּ דִּין חֲלָקָה — חוֹלְקִין.
שכנים, א. ג

¹ כלומר לא בחצר ולא בשדה (ובשולחן ערוך חושן משפט סימן קעא סעיף ט היפך הסדר: "מקצח שדה או חצר שאין בה דין חלוקה"). ² הראב"ד חולק על זה ולדעתו, אין מקום להלכות אלו של גוד או אגוד אלא בירושה ומתנה, אבל לא בשכירות ובמקח וממכר מפני שיכול השותף לטעון, שעל מנת כן שכרו או קנו לכתחילה בשותפות, שימשיכו ככה. ורבינו סובר כי התובע יכול לדחות טענת השותף בטענה נגדית, שבזמן השכירות חשב אמנם שיוכל להיות בשותפות עם זה, ורק אחרי כן נתברר לו שזה אינו לפי רוחו (מגיד משנה בשם הרשב"א). והגר"א (סימן קעא ס"ק לח) מביא בשם הירושלמי (בבא בתרא פרק ב) והבבלי (כתובות עז ע"א במשנה) שישנה אפשרות של חרטה מאוחרת אחרי הסכמה שלכתחילה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעא, ט.

49. (א) קורות, גדרות, עצים, ומחוברים כיוצא באלה הנמצאים במיצר של מקרקעין שכנים (להלן — מחוברים שבמיצר), יראום כנכסים בבעלות משותפת של בעלי המקרקעין השכנים, כל עוד לא הוכח היפוכו של דבר.

בעלות ושימוש

חֲצֵרִי הַשְּׁתֵּפִין שִׁישׁ² בָּהּ דִּין חֲלָקָה, או³ שְׁחֲלָקוּהָ

בְּרִצּוֹנָם⁴ אֶף-עַל-פִּי שְׁאִין בָּהּ חִלְקָה — יֵשׁ לְכָל
אֶחָד מֵהֶם לְכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ לְבָנוֹת הַכֶּתֶל⁵ בְּאֻמְצָע⁶
כְּדִי שְׁלֹא יֵרָאֶה חֲבֵרוֹ בְּשַׁעַה שְׁמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחִלְקוֹ,
שֶׁהֵזַק רֵאִיָּה הֵזַק הוּא⁷; וְאִין לוֹ חֲזָקָה בְּחֶצֶר, אֲלֹא
אֶף-עַל-פִּי שְׁעֻמְדוֹ כֵּךְ שְׁנַיִם רַבּוֹת בְּלֹא מְחֻצָּה —
כּוֹפֶהוּ לַעֲשׂוֹת מְחֻצָּה בְּכָל עֵת שְׂיִרְצָה⁸. רַחֲב⁹ מְקוֹם
הַכֶּתֶל — מִשָּׁל שְׁנֵיהֶם. וְכַמָּה יִהְיֶה רַחֲבּוֹ? הַפֶּל¹⁰
כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה¹¹. וְאֶפְלוּ¹² נִהְגוּ¹³ לַעֲשׂוֹת מְחֻצָּה
בִּינֵיהֶם בְּקִנְיָנִים וּבְהוֹצִיָּין¹⁴, וּבִלְבָד שְׁלֹא יִהְיֶה אֲוִיר
שִׁסְתַּכַּל בּוֹ וְיִרָאֶה אֶת חֲבֵרוֹ.

שכנים, ב. יד — ט

¹ משנה בבבא בתרא ב ע"א וכפי פירושה בגמרא שם ג ע"א לפי
הלשון השניה. ² יוצא מתוך השקלא וטדיא שם. שאם יש דין
חלוקה יש כפייה לעשות מחיצה, משום שהיזק דאיה שמו היזק.
³ מימרא של רבי אסי בשם רבי יוחנן כפי שפירושה במסקנא שם.
⁴ שהסכימו לחלוק ובקנין, או שחלקוהו כבר, כמו שכתב רבינו
למעלה (פרק ב הלכה י). ⁵ שגבהו ארבע אמות, כדלהלן.
⁶ היינו, שיש כפייה על שני דברים: א. על עצם בניית הכותל; ב. על
בנייתו באמצע, בחלקם של שניהם, וראה להלן. ⁷ כלשון אחרונה
בגמרא שם ג ע"א שגם רבי יוחנן סובר כמותה. וראה בהגהות
מיימוני כמה הוכחות שהלכה כדעה זו. ⁸ "לפי שאין דעתו של
אדם סובלת נזק [זה] (מאלו) וחזקתו שאינו מוחל, שהיזקו היזק
קבוע" (להלן פרק יא הלכה ז). וראיה לכך ממה שאמרו בגמרא
(בבא בתרא ב ע"ב) שלפי המפרש במשנה שם "השותפין שדצו
לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע" — "מחיצה-כותל"
— על כרחנו שהיזק דאיה לאו שמיה היזק, שהרי נאמד במשנה
שרק אם דצו שניהם בונים את המחיצה. ואם יש חזקה בהיזק דאיה,
אין דאיה מהמשנה שהיזק דאיה לאו שמיה היזק, שהרי כאן החזיקו
כמה שנים בלי מחיצה. אלא על כרחנו שלמאן דאמר היזק דאיה
שמיה היזק לא מועילה חזקה (ד"י מיגאש). ומה שאמרו להלן (פרק

ז הלכות א – ו) שמועילה חזקה בחלון, אף על פי שיש שם היזק דאיה – כאן כל אחד מזיק את השני ולפיכך לא מיחה בו, שאומר לו הרי גם אתה ניזוק ממני והייתי מצפה שאתה תתבע את בנין המחיצה, כמו שכתב ר"י מיגאש בתחלת בבא בתרא. ועיין עוד ברא"ש סימן ב. [וראה במגיד משנה שהביא עוד בשם ר"י מיגאש שמחלק בין חלון לחצר, בזה שבחלון עשה מעשה בפתיחת החלון. אבל ראה להלן פרק ז הלכה א].⁹ משנה בבבא בתרא ב ע"א.¹⁰ שם.¹¹ היינו, כמנהג השותפים לבנות כשחולקים ביניהם ולא כמנהג שארהבנינים במדינה (מגיד משנה).¹² בבא בתרא ד ע"א.¹³ אבל אם המנהג הוא פחות מזה, אין משגיחים בו. שאם לא כן למה צריכה הגמרא לפרוט את אלו דוקא (הגהות מיימוני אות כ בשם התוספות) ומכאן שאף במקום שאמרו "הכל כמנהג המדינה" אין הכל בכלל, ויש גם יוצאים מן הכלל. וראה בתוספות ב ע"א דיבור המתחיל "בגויל".¹⁴ כפות תמרים (רש"י ורבנו גרשום).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנז, א, ג, ד

פְּמָה¹ גְּבוּהַ הַכֶּתֶל? אֵין פְּחוֹת מְאַרְבַּע אַמּוֹת². וְכֵן בְּגִנָּה³ כּוֹפֶהוּ⁴ לְהַבְדִּיל גִּנְתּוֹ מִגִּנַּת חֲבֵרוֹ בְּמַחְצֶה גְבוּהָ עֶשְׂרֵה טַפָּחִים⁵; אֲבָל⁶ בְּבִקְעָה אֵין צָרִיף לְהַבְדִּיל בְּקַעְתּוֹ מִבְּקַעַת חֲבֵרוֹ אֲלָא בְּמָקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ⁷. רָצָה⁸ לְהַבְדִּיל בְּקַעְתּוֹ מִבְּקַעַת חֲבֵרוֹ – כּוֹנֵס לְתוֹף שְׁלוֹ וּבּוֹנֶה, וְעוֹשֶׂה חֲזִית⁹ כְּמוֹ¹⁰ אִמָּה בְּסִיד מִבְּחוּץ¹¹ כְּדִי לְהוֹדִיעַ שֶׁהַכֶּתֶל שְׁלוֹ. לְפִיכָף¹² אִם נָפַל הַכֶּתֶל – הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שְׁלוֹ. וְאִם¹³ עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם – בּוֹנִים הַכֶּתֶל בְּאַמְצַע וְעוֹשִׂין חֲזִית מִפָּאן וּמִפָּאן¹⁴. לְפִיכָף אִם נָפַל הַכֶּתֶל – הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם.

שכנים, ב, טז

¹ משנה בבבא בתרא ה ע"א. ² מפני שבמחיצה פחותה מזה עדיין

אפשר להסתכל מעליה נואף על פי שגבהו של אדם אינו, בדרך כלל, יותר משלש אמות – יכול הוא להגביה עצמו על ראשי אצבעותיו ולהציץ עד גובה ארבע אמות – תוספות חגיגה יא ע"א דיבור המתחיל "ברום".³ משנה בבבא בתרא ב ע"א לפי הפירוש הפשוט שהמרוכר בשתי גינות סמוכות זו לזו.⁴ אפילו בסתם, שאין שם מנהג לגדור, בניגוד לבקעה, ראה להלן. ועיין עוד להלן הלכה יז שאפילו במקום שנהגו שלא לגדור מחייבין אותו.⁵ "כדי שיתפוס אותו כגנב, אם נכנס לרשותו", כמו בין גג לגג (בבא בתרא ו ע"ב ולהלן פרק ג מהלכות שכנים הלכה ו). אבל היזק ראייה "שלא יראהו חבירו בשעה שמשתמש" (מלשון רבינו למעלה פרק ב הלכה יד) אין בגינה, שהרי אין משתמשים בה יותר מבגג שעליו אמרו שדי במחיצת עשרה טפחים (רבינו בחשובה). ומה שאמרו בגמרא (בבא בתרא ב ע"ב) בשקלא וטריא בסוגית "היזק ראייה" שמה שנאמר במשנה "וכן בגינה במקום שנהגו לגדור מחייבין אותו" הוא משום היזק ראייה והקשו מזה למאן דאמר היזק ראייה לאו שמיה היזק ותירצו: "גינה שאני כדרכי אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה", "שלא יזיקנו בעין רעה" (רש"י) – הרי שגינה חמורה מחצר לענין זה? – כבר נשאל על זה רבינו והשיב שיש הבדל גדול בין היזק ראייה שהוא היזק גרול, שיראה אדם חבירו בעת שהוא עומד ויושב ועושה צרכיו, ובין היזק ראייה שיראה קמת חבירו משום עין רעה, שאלו דברי חסידות הם שלא יעיין בו בעין רעה, ואותו התירוץ אינו אליבא דהלכתא, שעיקר היזק ראייה בחצר מקום שבני אדם דרין, עד כאן דברי רבינו. נויש להוסיף בבאור דבריו: שאף על פי שרב אמר "אסור לאדם לעמוד וכו'", הרי שזהו איסור גמור ולא מדת חסידות – רב לשיטתו שאמר (בבא מציעא קז ע"ב) "והסיר ה' ממך כל חולי – זו עין [רעה] – תשעים ותשעה [מתים] בעין רעה". שלפי זה דין הוא שאסור להסתכל, ולפיכך כופין אותו לעשות כותל גבוה ארבע אמות. אבל שמואל חולק עליו שם ואומר "והסיר ה' ממך כל חולי – זה הרוח (=רוח רעה)". "והכל [מתים] ברוח [רעה]". ולפי דבריו אין איסור בהסתכלות בקמת חבירו. ולפי הכלל הירוע, שהלכה כשמואל בדניי ממונות, אין לכופף לעשות כותל גבוה ארבע אמות לגינה, מאחר

שאינן איסור בהסתכלות. ואין כאן אלא מדת חסידות בלבד, כמו שאמרו בפסחים קי"ב בעניני "זוגות" (=סכנה לשותות שתי כוסות ביחד) שמי שאינו מקפיד על זה, אינו נזק, ואף על פי כן "למיחש מיבעי" (=טוב לחשוש). ואם כן על כרחנו שפירוש המשנה "וכן בגינה — מחייבין אותו" היינו לגדור בגדר של עשרה טפחים בלבד כדי שלא ייתפס עליו כגנב, ולא בכותל של ארבע אמות משום עין רעה. וגם שינוי הלשון במשנה מוכיח כן שבחצר אמרו "כותל" ובגינה אמרו לגדור מלשון "גדר", וסתם גדר הוא עשרה טפחים, ראה בכלאים פרק ב משנה ח ובפאה פרק ב משנה ג ברמב"ם ורבנו עובדיה ברטנורא שם. אבל להן בפרק ג הלכה ג כלל רבינו "גדר" ו"כותל" ביחד עיין שם. וראה להלן פרק ג הלכה ח].⁶ משנה בבבא בתרא ב ע"א, ולפי מסקנת הגמרא שם ד ע"א.⁷ מפני שבבבא בתרא אין עומדים הזרעים כל השנה כמו בגינה (סמ"ע סימן קנח ס"ק ג בשם הרמב"ם).⁸ האחד ובמקום שאין מנהג.⁹ מלשון מראה, היינו דבר בולט (רבינו בפירוש המשניות).¹⁰ כרבי יוחנן שם (ד ע"א — ד ע"ב).¹¹ אבל לא מבפנים, שמא יעשה גם חבירו בפנים. אבל שמא יקלוף חבירו סימן זה, אין לחשוש, שהרי יכירו זאת. ובמחיצה של קנים והוצים (ראה למעלה הלכה טו) נתנו בגמרא שם סימנים מיוחדים ורבינו השמיטם, וצריך עיון (כסף משנה).¹² משנה שם ב ע"א.¹³ שם.¹⁴ ובלי סימן כלל אי אפשר, שמא יעשה אחד בצד חבירו ויאמר שלו הוא. ולקלוף אי אפשר, שהרי ניכר הוא (גמרא בבא בתרא ד ע"ב, וראה סמ"ע סימן קנח ס"ק ט).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנח, ג — ד.

שְׁתֵּי¹ גִּנּוֹת זֹז עַל גִּבּ זֹז² וְהִירָק בִּינְתִים בְּגִבֵּה עֲכִי
הָאָרֶץ שְׁבִינֵיהֶם³ — כֹּל שֶׁהָעֲלִיּוֹן יָכוֹל לִפְשׁוֹט אֶת
יָדוֹ וְלִטּוֹל אוֹתוֹ מֵעֲקָרוֹ⁴ — הָרִי הוּא שְׁלוֹ⁵ וּבִלְבָד⁶
שְׁלֹא יֵאָנוֹס אֶת עֲצָמוֹ⁷, וְהַשָּׂאֵר שֶׁל תַּחְתּוֹן⁸. הִיָּה⁹
מִגִּיעַ לְנוֹפוֹ וְאִינוֹ מִגִּיעַ לְעֲקָרוֹ — לֹא יִטּוֹל
הָעֲלִיּוֹן¹⁰, וְאִם נָטַל — אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ.

אָבֵל הָאֵילָן¹¹ הָעוֹמֵד עַל הַמָּצָר, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא
נוֹטָה לְתוֹךְ שָׂדֶה אַחַת מֵהֶן – הֲרִי שְׁנֵיהֶם
חֹלְקִין¹² בְּפִרְוֹתָיו.

שכנים, ד. ט

¹ משנה בבבא מציעא קיח ע"ב. ² ששתיהן סמוכות במורד ההר, וקרקעית האחת גבוהה משל חברתה. ³ ונתעורר דין ודברים ביניהם: העליון אומר שלי הוא, שבקרקעי גדל, והתחתון אומר שלי הוא, שבאוויר שלי גדל, שאם רצה ממלא בעפר עד למעלה ואין כאן ירק. ⁴ אף שאינו מגיע לנופו, ומה שנמצא בגמרא שם: "מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו, מאי, תיקו" ואם כן זה נשאר בספק, ויש לפסוק שלא יטול העליון כדלהלן – נדאה שרבינו לא גרס לה. וכן הוא בכתב יד ה' ברקדוקי סופרים שם, וכן הוא בדא"ש שם, ואין כאן ספק כלל. ⁵ כרבי שמעון במשנה שם, שכן פסק ריש לקיש שם קיט ע"א. ומעיקר הדין סובר רבי שמעון כרבי יהודה שם שהכל לתחתון "שאם ירצה התחתון למלאת גינתו עפר אין כאן ירק", אלא שכל מה שיכול עליון לפשוט את ידו וליטול – מפקיר הוא לגבי תחתון (רמב"ן שם. וכן כתבו הט"ז סימן קסז והגר"א שם ס"ק ג). ⁶ מימדת דבי רבי ינאי שם קיט ע"א. ⁷ כלומר שלא יתפשט כל כך עד שיגיע לידי סכנה (פירוש המשניות לדבנו שם). ⁸ [אפילו השרשים. ומה שאמר רבא (שם קיח ע"א) ששרשי הידק הם של עליון אפילו לרעת רבי יהודה – אין זה אלא אם הוא יכול לפשוט ידו וליטול, אבל אם אינו יכול לפשוט ידו וליטול, הרי הוא מפקיר לתחתון, ועיין רש"י שם במשנה דיבור המתחיל "והשאד"]. ⁹ שם קיט ע"א בעייה של רב ענן שלא נפתרה. ¹⁰ לא פסק שיחלוקו, כדין כל ספק בממון, מפני שהתחתון הוא המוחזק (כסף משנה). ועוד שהדי הלכה כדבי יהודה שהכל לתחתון, אלא שהוא מפקיר לעליון, וכיון שספק הוא אם מפקיר לעליון הרי הוא בחזקתו (=בחזקת התחתון) וראה בט"ז והגר"א סימן קסז. ¹¹ בבא מציעא קז ע"א כשמואל ולא כרב. כלומר ענפיו נוטים, אבל שרשיו בתוך המצד, שהוא של שניהם (תוספות שם דיבור המתחיל "אילן"). ¹² כיון שהוא יונק מקרקע של שניהם.

(ב) מחזירים שבמיצר רשאי כל אחד מבעלי המקרקעין להשתמש בהם למטרה שלשמה הוקמו, וחייב הוא להשתתף בהוצאות הדרושות כדי להחזיקם במצב תקין לפי שיעור שהוסכם ביניהם, ובאין הסכם כזה – בחלקים שווים. זולת אם מידת השימוש בהם היתה שונה.

פְּתָלִי שְׁבִין רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן. אִם הָיוּ שְׁתֵּפוּיִן בָּהּ — שְׁנֵיהֶם מְשַׁתְּמִשִּׁין בּוֹ: זֶה חוֹפֵר מִצַּר זֶה וּמִכְנִי קוּרֹתָיו כָּל שָׁהֵן.² וְזֶה חוֹפֵר מִצַּד זֶה וּמִכְנִי קוּרֹתָיו; הִנֵּה הַפְּתָל שֶׁל רְאוּבֵן לְבָדוֹ — אִין שִׁמְעוֹן יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.³ חָפֵר⁴ שִׁמְעוֹן בְּכַתֵּל זֶה וְהַכְּנִיס בָּהּ קוֹרֶה אַחַת וְשִׁתַּק⁵ רְאוּבֵן וְלֹא מָחָה בּוֹ — הַחֲזִיק בַּמָּקוֹם הַקּוֹרֶה; אִפְּלוּ הִיתָה קִטְנָה וְרָצָה שִׁמְעוֹן לְהַחֲלִיפָהּ בְּקוֹרֶה גְּדוּלָּה וְעָבָה — מִחֲלִיף.⁶ הִיתָה⁷ הַקּוֹרֶה סֶפֶת עֲרֵאִי⁸ — כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם לֹא הַחֲזִיק בָּהּ סֶתֶם, שֶׁהָרִי רְאוּבֵן אוֹמֵר: לֹא מִחֲלָתִי וְהִנַּחֲתִיךָ אֲלֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרֵאִי; לְאַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם — הַחֲזִיק, שְׁאִין זֶה עֲרֵאִי. וְאִם⁹ סֶפֶת יְמֵי הַחֵג הִיא — כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַחֵג¹⁰ לֹא הַחֲזִיק; לְאַחֵר¹¹ שִׁבְעָה — הַחֲזִיק. וְאִם¹² חָפֵר רֹאשׁ הַקּוֹרֶה בְּפְתָל בְּטִיט¹³ — מִיָּד הַחֲזִיק, וְהוּא¹⁴: שְׂיָבִיא רְאִיָּה שֶׁרְאוּבֵן סִיעַ עִמּוֹ אוֹ רְאָה וְלֹא מָחָה.

שכנים, ח, ז

¹ בבא בתרא ה' ע"א. ² אף אם כבדים הם, אבל לא יותר על המדה, והולכים בזה אחר המנהג (רמ"א סימן קנ"ג סעיף יד). ³ פשוט. וכן נראה במשנה בבא בתרא ה' ע"א ובגמרא שם ו' ע"א במימרא של רב נחמן "שתוכנה הובא להלן". ⁴ שם ו' ע"א. ⁵ דבינו לשיטתו, שבחזקות אלו אין צורך לא בשלש שנים ולא בטענה (מגיד משנה). ⁶ כלשון שני של רב נחמן, וכרב יוסף. ⁷ שם ו' ע"ב מימרא של רבינא. ⁸ סוכה קיצית שעשויה לצל כלבד (בבא

מקרקעין

בתרא ו ע"ב). 9 שם. 10 שבעה לאו דוקא, אלא שמונה, שהרי בשמיני עצרת אינו יכול לסתרה (הגהות מיימוני בשם תוספות). 11 מפני שסוכה זו נעשתה לשם חג, ועכשיו לא צריך יותר לסוכת חג ואם כן ברור שדעתו לקבע, או אולי לסוכת החג לכל שנה ושנה, מה שאין כן בסוכת צל, שאין רכבה אלא לשלשים יום, וראה ברש"י בבא בתרא ו ע"ב ריכור המתחיל "ואי סוכה רמצה". 12 שם. 13 שזה סימן ברור שכוונתו לקבע. 14 תוספת של רבינו בהתאם לשיטתו. ומקור דבריו בבבא בתרא מא ע"א (הגר"א סימן קנ"ס ק"מ).

ראה שולחן ערוך, תושן המשפט, קנ"ג, יד – יז.

50. עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר, פירותיהם שנשרו לתחום מקרקעין שכנים הם של השכן; נשרו למקום שיש לציבור גישה חפשית אליו, זכאי כל עובר ושכ ליטול אותם לעצמו.

פירות שנשרו לתחום אחר

המוצא קציעות¹ בדרך ואפלו בצד שדה קציעות² — הרי אלו שלו³. וכן תאנה שהיא נוטה לדרך ונמצאו תאנים תחתיה⁴ — מתרות משום גזל⁵, שהתאנה וכיוצא בה עם נפילתה נמאסת⁶, ופטורות משום מעשר⁷; אבל זיתים וחרובין⁸ וכיוצא בהם — אסורין.

תמרים שמשיין הרוח — מתרות, שהבעלים מחלין¹⁰ לכל אדם וזהו חזקתן¹¹; ואם היו של יתומים שאינם בני מחילה¹² — אסורין. וכן אם הקפיד בעל השדה והקיף¹³ מקום האילנות או תקן

מָקוֹם שֶׁיִּפְּלוּ בוֹ הַנוֹכְלוֹת¹⁴ עַד שֶׁיִּלְקָטוּם – הָרִי אֵלוֹ אֲסוּרוֹת, שֶׁהָרִי גָלָה דַּעְתּוֹ שֶׁלֹא מָחַל.

גזילה ואבידה, טו, טז – טו

¹ תאנים ששוטחים לייבשן (בבא מציעא כא ע"ב). ² שנראה שהקציעות שייכות לבעל השדה. ³ כי הקציעות דבר חשוב הן, והבעלים בודקים אותן לפעמים קרובות והרגישו באבדן כעבור זמן קצר, והגיעו לידי המוצא לאחר יאוש (שם). ⁴ בדרך. ⁵ אף על פי שהתאנים של בעל התאנה הן. ⁶ ובעל התאנה מפקיד אותה. ⁷ כדין הפקר. ⁸ קשים הם ואינם נמאסים, אבל אינם חשובים כקציעות ובעליהם אינם בודקים תכופות לדאות אותם ועל כן אפשר שאינם יודעים שנפלו והרי זה יאוש שלא מדעת והבעלים אינם מפקירים אותם, כי אינם נמאסים. ⁹ היודעים מראש שיש שהרוח משיד תמרים מן העץ. ¹⁰ מפני שבהמות וחיות אוכלות אותם מחמת מתיקותם (בבא מציעא כב ע"ב). ¹¹ שהבעלים מחלום. ¹² שקטנים הם (שם). ונדאה שגם בתאנה של יתומים הדין כך. ¹³ בגדר, שלא יכנסו בהמות וחיות. ¹⁴ הפירות שלא בשלו, הנופלים מן העץ.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רס, ו.

51. עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר וענפיהם או שורשיהם מתפשטים לחוץ מקרקעין שכנים, אין כעל המקרקעין השכנים או המחזיק בהם (להלן – השכן) רשאי לדרוש סילוק הענפים או השרשים, אלא אם יש בהם כדי להזיק למקרקעין או להפריע לו במידה בלתי סבירה בהנאה מן המקרקעין; דרש השכן מבעל הצמחים לסלק ענפים או שרשים כאלה ולא סולקו תוך זמן סביר, רשאי הוא לסלקם כעצמו על חשבון בעל הצמחים.

צמחים הגדלים
סמוך למיצר

מ¹ שֶׁהָיָה לוֹ אֵילָן² בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ קְרוֹב³ לְבוֹר חֲבֵירוֹ
– אֵין בְּעַל הַבוֹר יְכוֹל לַעֲכֹב עָלָיו וְלוֹמַר לוֹ: הָרִי

שְׂרָשֵׁי הָאֵילָן נִכְנָסִים לְבוֹר שְׁלִי וּמִפְסִידִין אוֹתוֹ, שְׁזֶה נֶזֶק הַבָּא מֵאֵלָיו הוּא לְאַחַר זְמַן וּבִעֵת שֶׁנִּטַּע אֵינּוּ מְזִיקוֹ⁴, וְכֵשֶׁם⁵ שְׁזֶה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שְׁלוֹ כֶּף זֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שְׁלוֹ. וְכֵן⁶ רְאוּבֵן⁷ שֶׁחָפַר בּוֹר וַיִּרְדּוּ וּמָצָא שְׂרָשֵׁי אֵילָן שֶׁל שְׁמַעוֹן בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ – קוֹצֵץ וְחוֹפֵר וְהַעֲצִים שְׁלוֹ. וְאִם⁸ הָיָה קְרוֹב לְאֵילָן שְׁמַעוֹן בְּתוֹךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה⁹ – הַשְּׂרָשִׁים שֶׁל שְׁמַעוֹן וְקוֹצֵצֶם וְנוֹתֵנֶם לוֹ. וְאִם¹⁰ אֵין צָרִיף לְחַפּוֹר בּוֹר וַיִּצְאוּ הַשְּׂרָשִׁים שֶׁל שְׁמַעוֹן בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ – הָרִי הוּא מַעֲמִיק¹¹ שְׁלֵשָׁה טַפָּחִים כְּדִי שְׁלֹא יַעֲכֹב הַמַּחְרָשָׁה, וְכֹל שֶׁרֶשׁ שְׁמַצָּא בְּתוֹךְ שְׁלֵשָׁה טַפָּחִים קוֹצֵצוֹ¹², וְאֵינּוּ¹³ חוֹשֵׁשׁ שְׁמָא יִיכַשׁ הָאֵילָן שֶׁל חֲבֵרוֹ, שְׁזֶה¹⁴ בְּתוֹךְ¹⁵ שְׁלוֹ הוּא חוֹפֵר. שְׁכָנִים, י. ז.

¹ בבא בתרא כה ע"ב במשנה וכרבי יוסי, וכמו שפסק שם רב יהודה בשם שמואל. ² הטור (סימן קנה) כתב: "אם היה לחבירו בור אצל שדהו מותר ליטע לוֹ אילן סמוך לוֹ" (הביאו הרמ"א בשולחן ערוך סימן קנה סעיף לב). [אבל מדברי רבינו נראה שלכתחילה אסור, וזהו מפני שיוגק משרה חבירו ובוזה מודה רבי יוסי שאסור (וראה בתוספות בבא בתרא כו ע"ב דיבור המתחיל "גזלן"). ואף על פי שתיקן יהושע שאילן הסמוך למיצר מביא בכורים וקורא עליהם ואינו גזלן (בבא בתרא כו ע"ב) – לא תיקן שמותר לעשות כן, אלא שאם עשה אינו גזלן וראה בתוספות שם, אבל להלן הלכה ח שכתב שחייב להרחיק ארבע אמות מן הגפנים (מחמת עבודת הכרם) – נראה שיותר מזה אינו צריך והרי יניקת האילנות היא ער שש עשרה אמה]. ³ היינו מחוץ לארבע אמות או שיש גדר בין השדות, ראה להלן הלכה יא. ⁴ ואין זה "גירי ריליה". ⁵ מדברי רבי יוסי במשנה בבא בתרא כה ע"ב. ⁶ כלומר כשם שזה נוטע בשלו, כן בעל הבור רשאי לעשות בשדה כרצונו. ⁷ משנה בבא

בתרא כו ע"א. ⁸ שם כו ע"ב לפי פירוש רש"י דיבור המתחיל "בתוך שש עשרה אמה" והפירוש האחרון של התוספות שם דיבור המתחיל "עד דאמרי ליה". ⁹ שעד כאן יונקים השרשים והם נחשבים כגופו של אילן. ¹⁰ משנה בבא בתרא כו ע"א. ¹¹ חורש בעומק. ¹² ואם הוא בתוך שש עשרה אמה, נותנו לבעל האילן (סמ"ע סימן קנה ס"ק ט). ¹³ זה מוסב על כל הנאמר בהלכה זו. ¹⁴ היינו בעל הבור ובעל שדה הניר. ¹⁵ סיום דברי רבי יוסי במשנה (בבא בתרא כה ע"ב).
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, קנה, ל, לב.

מִי שֶׁהִיָּתָה שָׂדֶה חִבְרוּ נְטוּעָה גִּפְנִים אוֹ שָׁאָר אֵילָנוֹת וְכָא הוּא לְנֻטָּע בְּתוֹךְ שָׂדֶה גִּפְנִים בְּצַד גִּפְנִים אוֹ אֵילָנוֹת בְּצַד אֵילָנוֹת — צָרִיף לְהַרְחִיק² אַרְבַּע³ אַמּוֹת⁴. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? ⁵ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל⁶, אֲבָל בְּחוּצָה לְאֶרֶץ⁷ מְרַחֵק בֵּין גִּפְנִים לְגִפְנִים — שְׁתֵּי אַמּוֹת; וּבֵין ⁸ גִּפְנִים לְשָׁאָר אֵילָנוֹת⁹ אוֹ בֵּין אֵילָנוֹת לְאֵילָנוֹת¹⁰ — אַרְבַּע אַמּוֹת בְּכָל מְקוֹם¹¹. הִיָּה ¹² גֹּדֶר בֵּינֵתִים — זֶה סוּמָף¹³ לְגֹדֶר וְזֶה סוּמָף לְגֹדֶר בְּכָל מְקוֹם. ¹⁴ מִי שֶׁהִיָּה אֵילָן חִבְרוּ נוּטָה לְתוֹךְ שָׂדֶה — קוֹצֵץ בְּמֵלֵא¹⁵ מְרֻדָּע¹⁶ עַל גַּבִּי הַמַּחְרֶשֶׁה¹⁷, וּבְחֶרֶב וּבִשְׁקֵמָה — קוֹצֵץ כָּל הַנוּטָה¹⁸ עַד שִׁיְהִיָּה שְׁקוּל¹⁹ כְּנֶגֶד הַמַּצָּר. וְכֵן אִם הִיָּה נוּטָה עַל בֵּית הַשְּׁלֵחִין²⁰ שֶׁל חִבְרוּ אוֹ ²¹ עַל בֵּית הָאֵילָן — קוֹצֵץ אֶת כָּל הַנוּטָה עַד שִׁיְהִיָּה שְׁקוּל כְּנֶגֶד הַמַּצָּר.

שכנים, י, ח

¹ בבא בתרא כו ע"א במשנה. ² שלא יצטרך להבנס במחרשתו לתוך שדה חברו. ³ שזהו שיעור עבודת הכרם (בריייתא בבא בתרא כו ע"א). ⁴ נראה שיותר מארבע אמות אין להרחיק, וראה

להלן.⁵ מימרא של שמואל שם, וכן יוצא מתוך השוואת הברייתא והמשנה הנראות כסותרות.⁶ שמחרשתם רחבה וצריכה ארבע אמות.⁷ שאין מחרשתם רחבה ואינם צריכים ארבע אמות לעבודת הכרם.⁸ וזה לשיטת רבינו בניגוד לזו של הראב"ד, של רש"י ושל עוד מפרשים, שכוונת רב יוסף היתה, שבין אילנות לגפנים אף בכבל צריך יותר הרחקה, והיינו, כמו בארץ ישראל: ארבע אמות.⁹ מלשון זו משמע, שהמזיק יש לו גפנים ולניזק אילנות, וכן הוא בגמרא כתב יד רומי בבבא בתרא שם: "אבל גפנים לאילנות". אבל בגמרא שלפנינו: "אבל אילן לגפנים". וכן פירש רבינו במשנה שם: "ואם היה שדה חבירו ובא לסמוך לו שדה האילן מרחיק ארבע אמות בכל מקום".¹⁰ בגמרא שם מפורש שמאילן לאילן רינו כמגפנים לגפנים, ולפיכך כתב המגיד-משנה שטעות סופר היא בדברי רבינו. ובשולחן ערוך (סימן קנה סעיף כה) העתיק: "אבל בחוצה לארץ מרחיק בין גפנים לגפנים ובין אילנות לאילנות שתי אמות ובין גפנים לשאר אילנות ארבע אמות".¹¹ בגמרא בבא בתרא כו ע"א: "אבל אילן לגפנים בעי טפ"י ופירש ר"י מיגאש (בשם רבו הרי"ף) שרבא הרחיק שתי אמות כריך הרחקה בכבל ועל זה אמרו לו שמאילן לגפנים צריך להרחיק יותר, כלומר ארבע אמות.¹² המשך המשנה שם.¹³ שאז אין חשש שיכנס במחרשתו. וראה בסמ"ע סימן קנה ס"ק סג אם זה מוסב גם על סמיכת אילן לגפנים.¹⁴ בבא בתרא כז ע"ב במשנה.¹⁵ עד הגובה הזה.¹⁶ מלמד הבקר. ולשון רבינו בפירוש המשניות: "הוא עץ המלמד, שיש בשתי קצותיו שיני ברזל".¹⁷ שהענפים לא יפריעו לו בעת החרישה, אבל מה שגבוה יותר ואינו מפריע לו אינו יכול לקצוץ.¹⁸ מפני שאלו יש להם צל מרוכה והוא מזיק לשדה.¹⁹ כעין משקולת הבנאים, כלומר, שיהיה שוה עם המצר, ולא יטה כלום מחוץ למצר.²⁰ כמו "השלחין", והוא מלשון עיפפות. "והוא עיף" (בראשית כה, כט) תרגם אונקלוס: "והוא משליח". והוא: שדה שזקוקה למים מחוץ לגשמים ולה מזיק הצל יותר מלשדה אחרת.²¹ כן הוא בתוספתא בבא בתרא סוף פרק א (לפי נוסחת הדפוס): "בית השלחין ובית האילן כנגד המשקולת" (הגר"א סימן קנה ס"ק פ, ועיין מגיד משנה וכסף משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנה, כה – כו.

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

54. על אף האמור בסעיף 13 תהא דירה בבית משותף נושא נפרד לבעלות, לזכירות ולעסקאות.

בעלות נפרדת
בדירות

ראה להלן מקורות לסעיף 60.

60. (א) נהרס בית משותף, כולו או מקצתו, מכל סיבה שהיא, ובעלי הדירות ששלושה רבעים לפחות מהרכוש המשותף צמודים לדירותיהם (להלן – המשקמים) החליטו להקים את הבית מחדש או לחקנו, ישא כל בעל דירה בהוצאות הכרוכות בכך לגבי דירחו, ובעלי כל הדירות ישתתפו בהוצאות הכרוכות בכך לגבי הרכוש המשותף, כל אחד לפי החלק ברכוש המשותף הצמוד לדירחו.

בית משותף
שנהרס

(ב) סירב בעל דירה להשתתף בהקמת הרכוש המשותף או תיקונו, ושא המפקח, על פי בקשת המשקמים ולאחר שנוכח שאין אפשרות מעשית להקים את הבית המשותף לגבי יתר הדירות כלבד, לצוות על בעל הדירה להעביר, חוץ המועד שקבע ושל לא יפחת משה חדשים, את זכותו בדירה לאדם אחר שיקבע בעל הדירה, ושיבוא במקומו בכל הנוגע לחובת ההקמה או התיקון.

(ג) לא העביר בעל הדירה את זכותו כאמור בסעיף קטן (ב), ושא המפקח, על פי בקשת המשקמים, לצוות על העברת הזכות למי שהציעו המשקמים, ובאין הצעה מצידם – למי שקבע המפקח, ועל רישומה על שמו של אותו אדם לאחר שישולם לבעל הדירה, או יופקד בידי המפקח, שוויה של הזכות.

מי שהיתה לו עליה למעלה מביתו של חברו¹ ונפל
פתל מפתלי הבית – אין בעל העליה נותן לו
כלום ביציאותיו², וכופה³ את בעל הבית לבנותו
כשהיה; אבל⁴ אין בעל הבית כופה לבעל העליה
לבנות פתל עליה שנפל. והתקרה⁵ של בית – הרי
היא של בעל הבית⁶; והמעזיבה⁷ שעל התקרה –
הרי היא של בעל העליה⁸.

שכנים, ד, א

¹ כגון אחים שחלקו ירושת אביהם. באופן שאחד קיבל בית ואחר עליה, וראה בבבא מציעא ק"ז ע"א ברש"י דיבור המתחיל "של שנים". ² שכן אמרו במשנה שם: "הבית והעליה של שנים שנפלו אמר בעל העליה לבנות [את ביתו]" — הרי שבעל הבית בונה לבדו בלי השתתפותו של בעל העליה (כסף משנה). ³ כלומר על ידי בית הדין שיורדין לנכסיו (כסף משנה). ומקור דברים אלו בירושלמי (בבא מציעא פרק י הלכה ד) בדין בית הבד שהוא בנוי בסלע וגינת אחר על גביו ונפחת גגו של בית הבד, היא קרקעיתה של הגינה, שאמרו במשנה שם שבעל הגינה יורד וזורע למטה עד שיתקן בית הבד את גגו, ואמרו על כך בירושלמי שכל זה אינו אלא כשאין בעל בית הבד לפנינו, אבל אם הוא לפנינו אין צריך לירד ולזרוע אלא כופין אותו לתקן (הגר"א סימן קסד ס"ק ב). וראה להלן פרק ד הלכה ג ובהערה 2 שם. ⁴ זהו דבר פשוט, שהרי אין לבעל הבית כל ענין בתיקון העליה, ואדרבה אם אין עליה על גביו — הבית שוה יותר (מגיד משנה). ⁵ הנסרים (בבא מציעא ק"ז ע"א). ⁶ כלומר הוא צריך לתקנה, שהיא חלק מן הבית ולא מן העליה. ⁷ "והוא הטיט והעפר שטוחין על התקרה [כרצפה לבעל העליה]" (פירוש המשניות לרבינו שם) והוא מלשון הפסוק (נחמיה ג, ח) "ויעזבו ירושלים" (רש"י). ⁸ הוא צריך לעשותה, שהיא עשויה להשוות את הגומות ברשותו ולפיכך תקונה מוטל עליו. ואף על פי שלענין שוכר ומשכיר פסק רבינו (פרק ו מהלכות שכירות הלכה ד) שהתחתון, הוא המשכיר, חייב לתקן גם את המעזיבה שברשות העליון מפני "שהמעזיבה חזוק התקרה היא", וכדעת חכמים במשנה (בבא מציעא קטז ע"ב) — סובר רבינו שלא נחלקו חכמים ורבי יוסי אלא בשוכר ומשכיר אבל בשותפין הכל מודים שבעל העליה מתקן המעזיבה שברשותו. והרשב"א בבבא בתרא ז ע"א כתב שגם בשותפין על התחתון לתקן המעזיבה (מגיד משנה). ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסד, א.

נָפְלוּ¹ שְׁנֵיהֶם הַבֵּית וְהָעֲלִיָּה² — הָרִי שְׁנֵיהֶם
חֹלְקִין פְּעֻצִים וּבְאֲכָנִים וּבְעֶפֶר³. וְאִם⁴ נִשְׁתַּבְּרוּ

מקצת האבנים — רואין⁵ אי זו ראויה להשתפר:
 אם אבני הפית או אבני העליה. ודבר זה ידוע
 מדרך הנפילה: אם נפל העליון על התחתון
 והרסו⁶, או נשמט התחתון ונפל העליון ונהרס⁷;
 ואם אינם יודעין כיצד נפל⁸ — חולקין האבנים
 השלמות והשבורות.

שכנים, ד, כ

¹ משנה בבבא מציעא קטז ע"ב. ² ושניהם הסכימו ביניהם שלא לבנותם מחדש, וראה להלן פרק ד הלכה ג. [ונראה מדברי רבינו שכתב בסמוך: "ואם נשתברו מקצת האבנים" — שכאן מרוכר באופן שכולן שלמות, או שכולן שבורות, ואם כן אין הבעיה על כמה שלמות ושבורות לזה, וכמה לזה, אלא על הכמות שתגיע לכל אחד מהם. וראה להלן שבנוסתת הרי"ף ורש"י וכתב יד מינכן לא גרסין בגמרא "עלייתא איתבור" (=העליה נשברה) ו"תתייתא איתבור" (=התחתונה נשברה) אלא הפירוש הוא כנזכר לעיל, וראה עוד להלן]. ³ [חלק כחלק, חצי לכל אחד ואחד (וראה בפרק יא מהלכות זכיה ומתנה הלכה ז ש"יחלוק" הוא מחצה). ובגמרא (בבא מציעא קטז ע"ב) הקשו: "רישא אמאי חולקין ניהוי אי בחבסא נפיל, אי בחבטא נפיל, לא צריכא דנפיל בלייא, וליחזינהו בצפרא, דפנינהו" (כן הנוסחא ברי"ף, ברש"י ובכתב יד מינכן, ועיין רמב"ן). כלומר: הגמרא סברה שאין כאן סכסוך על האבנים השלמות והשבורות אלא על הכמות שתגיע לכל אחד מהם, וכמו שכתבנו למעלה, וסברה כמו כן, שלפי זה, אם נפרש שיש לשניהם חלקים שווים — אין כאן חידוש שחולקים בשווה. אלא על כרחנו שהאחד גבוה מחבירו ואבניו ועפרו מרובה משל חבירו וכמו שפירש רש"י (לפי הנוסחא שהביאו הרמב"ן והרשב"א בדבריו. ועיין במגיד משנה ובמלאכת שלמה ובב"ח סימן קסד). וצריך לומר שזהו אחד מתנאי השותפות שבמקרה של נפילה יתחלקו ביניהם (ועיין רמב"ן ורשב"א שם), ועל זה מקשה הגמרא: "ניהוי אי בחבסא נפיל" =נראה אם נפלה החומה תחתיה, וראי העליונים לבעל העליה והתחתונים לבעל הבית, "אי בחבטא נפיל" =אם נפלה העליה

למדרחוק — הדחוקים לבעל העליה והמקומיים לבעל הבית, ועל זה מתדין שנפל כלילה ופינו אותם משם ולא ידוע. אולם רבינו הביא המשנה כלשונה ולא פירשה כשנפלה כלילה ופינוה, כמו שאמרו בגמרא, מפני שסמך על התוספתא (פרק יא דבבא מציעא הלכה א) המפרשת משנתנו כשיש לשניהם חלקים שווים, ולפי זה לא קשה כלל "ניחזי אי בחבסא נפיל, אי בחבטא נפיל" ואין צורך לפדש כשנפלה כלילה ופינוה, וזו לשון התוספתא: "הבית והעליה של שנים שנפלו [שניהם חולקין בעצים ובאבנים ובעפר — כן הוא ככתב יד וויז וכדפוס ראשון] כמה דברים אמורים בזמן שהיו שניהן שוין, אבל אם היה אחד גרול ואחד קטן, זה נוטל שלו וזה נוטל שלו" ועיין עור ברמב"ן ובמגיד משנה בשם רשב"א.⁴ משנה בבבא מציעא קטז ע"כ, ולפי פירושה בשקלא וטריא בגמרא.⁵ כגון שנפל הבית כיום, או שאפילו נפלו כלילה, אבל עדיין לא פונו.⁶ שאז העליונות משתכרות.⁷ שאז התחתונות משתכרות.⁸ משנה בבבא מציעא קטז ע"כ, והוסברה בגמרא, כגון שנפל כלילה והאבנים פונו, וזה שפינה הלך ואיננו שישאלו אותו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסד, ג.

אמר¹ בעל העליה לבעל הבית לבנות², כדי שיכנה עליתו על גביו והוא אינו רוצה — הרי בעל העליה בונה את הבית כשהיה יושב ודר בתוכו עד אשר יתן כל יציאותיו³, ואחר כך יצא ויכנה עליתו אם רוצה.

ואם⁴ אין אחד מהם יכול לבנות⁵ — בעל העליה נוטל⁶ שלישי⁷ הקרקע ובעל הבית שני שלישים.

שנים, ד, ג-ד

¹ משנה בבבא מציעא קיז ע"א וכחכמים ולא כרבי יהודה. ² על חשבון בעל הבית בלבד. ³ ואינו צריך להעלות לו שכר דירה מפני שהבית משועבד לעליה (בבא קמא כ ע"כ) [ומה שכתב רבינו למעלה הלכה א שכופה בעל העליה את בעל הבית לבנות הכותל

שנפל – אין זה אלא משום שהבית קיים, שהרי "ביתא לעליה משתעבד" (בבא קמא כ ע"ב), ויכול בעל העליה לכוף אותו לבנות הכותל שנפל (ודלא כדעת הרשב"א שהביא המגיד-משנה שרק הבית משתעבד ולא בעל הבית), אבל כאן שנפל הבית אין בעל העליה כופה לבעל הבית לתזרזר ולבנות שמכיון שנפל הבית אין בעל הבית משועבד עוד (כעין סברת הרשב"א וראה במגיד משנה וכסף משנה). ובבית הבר הבנוי בסלע וגינה על גביו ונפחת גגו של בית הבר – ודאי יכול לכופו לבעל בית הבר שיתקן גגו, וכן מפורש בירושלמי פרק י דבבא מציעא הלכה ד. אבל יש להבין למה השמיט זאת רבינו להלן בהלכה ח, ולא כתב שיכול לכופו.⁴ בדייתא בבבא מציעא קיז ע"ב וכרבי נתן וכרבא שהכריע כמותו.⁵ שהם עניים.⁶ כגון שהם רוצים לזרוע על שטח, או שרוצים שניהם למכור אותו, וראה תוספות שם דיבור המתחיל "לא לזה ולא לזה" וסמ"ע סימן קסד ס"ק יד – טו.⁷ וכפי שמנמקת הגמרא, שהעליה אוכלת בקרקע שליש, היינו, שאם היה הבית ראוי לעמוד תשעים שנה, אינו ראוי כעת לעמוד אלא ששים שנה (סמ"ע סימן קסד ס"ק טו) – הרי שיש לבעל העליה בבית התחתון – זכות של שליש, וכן יש לו בקרקע (תורת חיים שם).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסד, ה.

רָצָה¹ בַּעַל הַבַּיִת לְבָנוֹת בֵּיתוֹ – בּוֹנֶה כְּשֶׁהָיָה².
וְאִם בָּא לְשָׁנוֹת בְּפִתְלִים, אִם חָזַק אוֹתָם וְהִרְבֶּה³
בְּרִחְבָּם יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה⁴ – שׁוֹמְעִין לוֹ; רָצָה
לְמַעַט בְּרִחְבָּם אוֹ לְפָחוֹת מִחֻזָּקָם, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אֲבָנִים
וּבִקֵּשׁ לְהַחְזִיר לְבָנִים וּכְיוּצָא בֵּהֶן⁵ – אֵין שׁוֹמְעִין
לוֹ. בָּא⁶ לְשָׁנוֹת אֶת הַתְּקָרָה לְקוֹרוֹת כְּבָדִים וְחֻזְקִים
– שׁוֹמְעִין לוֹ; לְפָחוֹת בְּרִחְבָּן פָּחוֹת מִמָּה שֶׁהָיָה
– אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. הִרְבֶּה בְּחִלּוֹנוֹת⁷ אוֹ שֶׁהוֹסִיף
בְּגִבֵּה⁸ הַבַּיִת – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; מַעַט בְּחִלּוֹנוֹת אוֹ
שֶׁמַּעַט בְּגִבֵּה הַבַּיִת – שׁוֹמְעִין לוֹ. וְכֵן⁹ בַּעַל

העליה בונה אותה אם רצה פשהיתה. ואם בא לשנות הפתלים להרחיב ולהחזיק – אין שומעין לו, מפני שהוא מכביד על פתל התחתון; אבל למעט – שומעין לו. וכן בקורות תקרה העליונה, אם שנה אותן לקלות ממה שהיו – שומעין לו; לכבדות מהן – אין שומעין לו. הרבה בחלונות או שמעט בגבה העליה – שומעין לו; אבל אם מעט בחלונות או הרבה בגבהה – אין שומעין לו. שונים, ד, ה

¹ בבא מציעא ק"ז ע"ב מימרא של רב אחא בר אדא משמו של עולא. ² אבל אסור לו למעט ממדת חוסנו כבסמוך. ³ כלומר או שהרבה ברוחב. ⁴ כגון שהיו לבנים שאין רחבם אלא שלשה טפחים (למעלה פרק ב הלכה יח) ועשאם אבנים שרחבם ששה טפחים (שם). וראה להלן. ⁵ כגון מגזית שרחבה חמשה טפחים (שם) לגויל שרחבו ששה טפחים (שם). כן הוא בגמרא בבא מציעא ק"ז ע"ב. ⁶ מימרא שם. ⁷ במימרא הנזכרת לעיל. ואף זה גורע מהחוזק של הבית. ⁸ שבית נמוך יותר חזק מגבוה. ⁹ היינו לעקרון שלא לשנות, אבל כיחס הפוך: בעל הבית אסור לו למעט בחוזק הכית וברחבו, ומותר לו להרבות; ואילו בעל העלייה אסור לו להרבות בכובד העלייה ומותר לו למעט, ומן הכלל הזה נובעים כל הפרטים דלהלן.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסד, ו – ז.

גתדלדלו¹ קורות הפית ויירדו לאויר הפית, אם הגיעו לתוף² עשרה טפחים – סותר³ ובונה⁴; ואם לא הגיעו – יכול בעל העליה לעצב עליו. ואפלו אמר לו בעל הפית: אני אשכור לך מקום כדי שתדור בו עד שאתקן התקרה – אין שומעין

לו, שְׁהָרִי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי רוֹצֶה שְׁאֶטְרַח מִמָּקוֹם
לְמָקוֹם כְּרִי שְׁתַּתְקֵן אֶת בֵּיתִי.¹
שכנים, ד. ו.

¹ כבא בתרא ו ע"ב — ז ע"א וכרב חמא. נתרלרלו, היינו, שהכתלים
נשארו חזקים ורק התקרה ירדה, שלא כרש"י המפרש שהכתלים
טבעו בקרקע. ² שאין אדם יכול לדור למטה מעשרה טפחים, ואין
זה יכול לדרחוטו מרשותו (סמ"ע סימן קס"ק ו). ³ את התקרה
הרעועה. ⁴ היינו, בעל הבית בונה את התקרה והעליון את
המעזיבה כמו בהלכה א (מגיר משנה).
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסד, ב.

92. זיקת הנאה יכול שתהא לטובת מקרקעין (להלן — מקרקעין זכאים) או
לטובת אדם פלוני, לטובת סוג בני אדם או לטובת הציבור.

הזכאים

93. (א) זיקת הנאה יכול שתקבע —

צורות הזיקה

(1) כי בעל המקרקעין הזכאים או מי שהזיקה ניתנה לטובתו זכאי
לשימוש מסויים במקרקעין הכפופים;

(2) כי בעל המקרקעין הכפופים חייב להימנע מביצוע פעולה
מסוימת באותם מקרקעין.

(ב) זיקת הנאה לטובת מקרקעין יכול גם שתקבע כי בעל המקרקעין
הכפופים חייב לבצע בהם פעולה מסוימת או שלא יהיה זכאי למנוע ביצוע
פעולה מסוימת במקרקעין הזכאים.

94. (א) מי שהשחמש בזכות הראויה להוות זיקת הנאה במשך תקופה של
שלושים שנים רצופות רכש את הזיקה והוא זכאי לדרוש רישומה.

זיקה מכות שנים

(ב) הודעה בכתב של בעל המקרקעין למי שמשחמש בזכות באמור,
לרבות הודעה לציבור, שהוא מתנגד לשימוש בזכות, מפסיקה את התקופה
האמורה בסעיף קטן (א).

כְּפָרִי בְּעַל הַבֵּית וְרִבֵּץ² עָלִיתוֹ אוֹ³ שְׂרָכָה בָּהּ

חלונות⁴ כְּדִי לַעֲשׂוֹת בּוֹ אוֹצָר, וְקִדְּם זֶה וַעֲשֵׂה תַנּוּר
קִדְּם שְׂכָנִים פְּרוֹת לְאוֹצָר, אוֹ⁵ שֶׁהַתְּחִיל לְאַצֹּר
שְׁמִשְׁמִין⁶ אוֹ רְמוֹנִים אוֹ תְּמָרִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶם⁷ וְקִדְּם
זֶה וַעֲשֵׂה הַתַּנּוּר קִדְּם שְׁאֶצֶר הַחֹטִין, אוֹ⁸ שֶׁעָשָׂה
בְּעַל הַחֲנוּת⁹ מַחְלָה¹⁰ עַל גִּבָּה לְהַבְדִּיל בֵּין הַחֲנוּת
וּבֵין הָאוֹצָר — בְּכָל אֱלוֹ בְּעַל אוֹצָר מַעֲכָב עָלָיו¹¹;
וְאִם עָבַד וַעֲשֵׂה תַנּוּר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ — אֵין בְּעַל
הָאוֹצָר יָכוֹל לְהִסִּיר הַתַּנּוּר בְּכָל אֱלוֹ.

¹ בבא בתרא כ"ב שורה של בעיות, שלא נפתרו. ² זילף מים על
פני הרצפה. ³ גם זו בעייה שם, ושתייהן של אב"י. ⁴ והאוצר
זקוק להרכבה אור לחלונות. ⁵ בעייה של רב הונא בריה דרב
יהושע שם. ⁶ אין בגירסא שלנו בגמרא שם. ⁷ שאין החום מזיק
להם (סמ"ע סימן קנה ס"ק י). ⁸ אף זו בעייה של אב"י שם.
⁹ ובקורמים עשה הכל בעל האוצר. ¹⁰ זהו פירושו של רבינו ל"בנה
עלייה על גבי ביתו" (שם). וכן פירשו רבנו חננאל ור"י מיגאש
(מגיד משנה). ורש"י פירש שבעל האוצר בנה אותה, עיין שם.
¹¹ שכולם בעיות שלא נפתרו: בכיבד וריבץ וריבה, מי מהם זכה להיות
הראשון ומי הוא השני. ומספק אין לו לעשות לכתחילה, ואם עבר
ועשה אין מבטלים מעשיו מספק.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנה, ג.

מִי¹ שֵׁישׁ לוֹ בּוֹר לְפָנִים מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ — נִכְנָס²
בְּשָׁעָה שְׁדֵרְךָ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שְׁדֵרְךָ
בְּנֵי אָדָם יוֹצֵאִין³, וְאֵינּוּ⁴ מִכְּנִיס בְּהִמָּתוֹ וּמִשְׁקָה
מְבוּרוֹ אֵלָא מִמֶּלֶא וּמִשְׁקָה מִבְּחוּץ. וּשְׁנִיהֶם⁵ עוֹשִׂין
פּוֹתַחַת⁶ עַל הַבּוֹר⁷: בְּעַל הַבּוֹר — כְּדִי לְשִׁמּוֹר⁸ אֶת
מִמּוֹ; וּבְעַל חֲצֵר — מְשׁוּם חֲשׂד⁹ אֲשֶׁתּוֹ שְׁלֵא
תִּפְנֹס לְשֵׁם אֵלָא מִדַּעְתּוֹ.

שכנים, ו, יג

¹ משנה בבבא בתרא צט ע"א. ² כגון שהתנו כך בשעת החלוקה או המכירה, שיהיה לזה דרך אל הבור (סמ"ע סימן קסט ס"ק א). ³ והיינו, ביום, כמו שכתוב בשולחן ערוך חושן משפט סימן קסט סעיף א. שאף על פי שהתנו שיהיה לו דרך בביתו — לא הסכים זה לקום בלילה ולפתוח לו (סמ"ע סימן קסט, ס"ק ב). ⁴ שאין זה הכרחי להכניס בהמתו אל הבור ויכול להשקותה בחוץ, ורק לצרכים רחופים הסכים לתת לו רשות כניסה. ⁵ משנה בבבא בתרא צט ע"א. ⁶ מנעול, שסוגר את דלת הבור. ⁷ כרבי יוחנן שם. ⁸ שלא יגנוב אותם בעל הבית. ⁹ שלא יסתובב זה סמוך לבורו בהעדרו של בעל הבית מתוך אמתלא, שהוא נכנס לשאוב מן הבור, ויונה עם אשתו, או שיעורר חשד כזה אצל הבריות, מה שאין כן אם יש גם לבעל הבית מפתח, אינו יכול להסתובב שם סתם ולא יכנס אלא בזמן שנמצא בעל הבית. וחשש גניבה בבית אין, שאשתו שומרת שם (רשב"ם בבא בתרא צט ע"ב דיבור המתחיל "משום חשד אשתו").

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסט, א.

מִי שֵׁישׁ לוֹ גֵּנֶה לְפָנִים מִגֻּנְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ — נִכְנָס²
בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ
בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין; וְאִין³ מִכְּנִיס לְתוֹכָה תְּגָרִים⁴ וְלֹא
יִכְנֵס מִתּוֹכָה לְשָׂדֶה אַחֶרֶת⁵. וְהַחִיצוֹן זֹרֵעַ⁶ אֶת
הַדֶּרֶךְ. הַחֲזִירוֹ⁷ אֶת הַדֶּרֶךְ מִן הַצֵּד⁸ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם
— הֲרִי זֶה נִכְנָס וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֵה⁹ וּמִכְּנִיס
לְתוֹכָה תְּגָרִים¹⁰ וְלֹא יִכְנֵס מִתּוֹכָה לְשָׂדֶה אַחֶרֶת¹¹,
וְכָל אֶחָד¹² מֵהֶם יֵשׁ לוֹ לַעֲכָב עַל חֲבֵרוֹ בְּזִרְעִית
הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְּנוּ מִן הַצֵּד.

שכנים, ו. יד

¹ משנה בבבא בתרא צט ע"ב. ² שבעת החלוקה הסכים החיצוני לתת כניסה לפנימי (רשב"ם כבא בתרא צט ע"ב דיבור המתחיל "מי שיש לו"). ³ שהרי הליכה זו באמצע הגינה גודמת הפסד לבעל

הגינה החיצונה ולא הסכים אלא לצורך גדול. ⁴ לקנות ירקות (רשב"ם צט ע"ב דיבור המתחיל "תגרין"). ⁵ שלא הסכים אלא להליכה לצורך הגינה ולא לצרכים אחרים. ⁶ אף שמעכב קצת את ההליכה — מכיון שיצא לו הפסד גדול לחיצון אם לא יזרע באמצע שדהו, מן הסתם לכתחילה הסכים רק באופן זה (סמ"ע סימן קסט ס"ק ה). ⁷ המשך המשנה בבבא בתרא צט ע"ב. ⁸ שביטלו את הדרך הראשונה שבאמצע ועשו דרך חדשה מן הצד. ⁹ שאין זה מפדיע כל כך לבעל הגינה החיצונה. ¹⁰ שמן הצד לא נגרם לו הפסד כל כך על ידי זה, והוא מצרכי הגינה. ¹¹ שלא הסכים לתת לו אלא לצרכי הגינה ולא לצרכים אחרים. ¹² שבעל הגינה החיצונה אינו זקוק כל כך לזרוע דרך זו, כמו אילו היתה זו באמצע הגינה, ולשם כך הסכימו להחליפה, וגם בעל הפנימית אינו יכול לזרוע, שקיבל את הדרך להליכה גרידא ולא לזריעה, וראה סמ"ע סימן קסט ס"ק ה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קסט, ב.

המבקש¹ להוציא זיז² מבתלו על אור חצר חברו כל שהוא³ — בעל החצר מעכב עליו⁴, שהרי מזיקו בראיה⁵ בעת שתולה בו⁶ ומשתמש בו⁷. הוציא את הזיז ולא מחה בו לאלתר בעל החצר — הרי החזיק בעל הזיז⁸.

היה⁹ הזיז טפח¹⁰ — החזיק¹¹ באויר¹² החצר בנגדו, ואם רצה בעל החצר לבנות תחת הזיז ולבטל תשמישו — בעל הזיז מעכב עליו; ואם אין בזיז טפח — לא החזיק באויר החצר¹³, וכל עת שיצא בעל החצר לבנות תחתיו ולבטל תשמישו של זיז — אין בעל הזיז יכול לעכב עליו¹⁴.

היה¹⁵ הזיז שהוציא רחבו טפח ומשנה באויר חצרו של חברו ארבעה טפחים¹⁶ ולא מחה בו — החזיק

בו בארבעה על ארבעה¹⁷, ואם רצה להרחיב את
הזיו עד שייעשה ארבעה על ארבעה¹⁸ הרי זה
מרחיב, ואין בעל החצר יכול לבנות באויר חצרו
תחת הזיו כלום אלא אם כן הניח לו תחתיו גבה
אויר עשרה טפחים¹⁹ כדי שישתמש בזיו. שכנים, ח, א – ג

¹ משנה וגמרא בבבא בתרא נט ע"א ונט ע"ב. ² "הוא הבנין
היוצא מן הכותל" (רכינו בפירוש המשנה שם). ³ אפילו הוא
פחות מטפח. ⁴ שם בדברי רב הונא. ⁵ ולולא טענה זו לא היה
יכול למנוע את בעל הזיו מלהשתמש באויר חצרו, שהרי זה נהנה
וזה לא חסר, וכופין אותו על מדת סדום (בבא בתרא נט). ⁶ שאם
כי אינו דאוי לשימוש מלא, לרגל קוטן שטחו – ראוי הוא לתלות
בו חפצים, ואז בעת פעולת השימוש זו, עלול הוא להזיקן בראיה.
⁷ היינו, מבלי להכנס לחצר חברו, אלא מוציא ידו דרך חלון ותולה.
ואינו יכול לטעון: אחזיר את פני ולא אזיקך, כי בעל החצר טוען
כנגדו: שמא תפחד לעשות כך, או תעשה עצמך מפחד, ובינתיים
תסתכל בחצר, ותזיקני בראיה (בבא בתרא נט ע"ב). ⁸ כלומר,
מכיון שיכול היה למחות ולא מיחה, החזיק זה לאלתר ואינו צריך
לחזקה שלש שנים (ראה להלן פרק יא הלכה ד). ומעילה חזקה
בהיזק ראה באופן זה (ראה למעלה פרק ז הלכה א). וחזקה זו אינה
אלא לענין, שיכול להשתמש בזיו זה בחצר חברו וכן למנוע מבעל
החצר מלהשתמש בו, אבל אינו יכול למחות בבעל החצר מלבנות
תחת הזיו, כשם שיכול למנוע בזיו שהוא טפח (להלן הלכה ב). וזו
לשון המשנה שם: "הזיו עד טפח יש לו חזקה ויכול למחות, פחות
מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות", ומפרשה רב הונא שם
בבעל הגג שהוא יכול למחות בבעל החצר בזיו טפח ואינו יכול
למחות בפחות מטפח, אבל בעל החצר יכול למחות אפילו בפחות
מטפח, וכדור הרבד שאם לא מיחה בעל החצר, שוראי החזיק בעל
הגג, אפילו בזיו פחות מטפח, ואם כן מה שאמרו במשנה שבפחות
מטפח אין לו חזקה, על כרחנו שאין זה לענין השימוש בו, שלענין
זה בוראי יש לו חזקה, מאחר שלא מיחה בו בעל החצר, אלא לענין
מניעה מבעל החצר לבנות תחתיו, ועל זה אמרה המשנה שאינו יכול

למחות בו, אבל לענין שימושים יש לו חזקה ויכול לעכב לבעל החצר מלהשתמש בו. וכן הוא בפירוש המשניות לרבינו שם. משנה בבבא בתרא נט. ¹⁰ שזהו מקום חשוב. ¹¹ היינו, אם לא מיחה בעל החצר, כמבואר למעלה. ¹² היינו, למניעת הבנין במקום הזיו, זכות שיש רק בזיו טפח. זהו פירוש הפסקא במשנה: "הזיו ער טפח יש לו חזקה ויכול למחות". ¹³ אבל החזיק בזיו להשתמש בו ולמנוע מבעל החצר מלהשתמש בו, כמבואר למעלה. ¹⁴ וזהו הפירוש של הפסקא במשנה: "פחות מטפח אין לו חזקה ואין יכול למחות" וכרברי רב הונא. ¹⁵ שם בגמרא מימרא של רבי אסי או רבי יעקב בשם רבי מני, וכפירושה על ידי אביי. ¹⁶ היינו, זיו שרחבו טפח וארכו ארבעה. ¹⁷ שכיון שנחרצה לו באורך של ארבעה, שהוא מקום חשוב, נחרצה לו גם ברוחב ארבעה, שאין מקום חשוב בפחות מארבעה על ארבעה (רשב"ם). ורבינו כאן לשיטתו להלן (פרק יא הלכה ד) שבנוקים ושעבודים לא צריך טענה, ומספיקה מחילה או העדר מחאה. ולדעת הראב"ד, לא החזיק אלא אם הוא מחמת טענה "לפי שזה מקום חשוב, ואינו גונה במחילה, אלא דוקא בטענה מכר או מתנה" (מגיד משנה). ¹⁸ ורק עד ארבעה רוחב ולא יותר, ואפילו יש באורך יותר מבארבעה (מגיד משנה בשם רשב"ם). ¹⁹ שיעור זה לא נזכר בגמרא, אבל סברא היא, שהרי דירת בית היא עשרה טפחים, וכמו כן תשמיש הזיו (מגיד משנה). והרי"ף כתב שמשאיר לו תחת הזיו שיעור ארבעה טפחים.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנג. א – ד.

הַמַּעֲמִיד¹ סֵלֶם קָטָן² שְׁאִין³ לוֹ אַרְבָּעָה חוֹזְקִין⁴
בְּצַד פְּתָלוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵר שֶׁל חֲבֵרוֹ⁵ אוֹ בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ⁶
— לֹא הַחֲזִיק בְּגִזָּק זֶה⁷, וְכָל זֶמֶן שִׁירָצָה בְּעַל
הַחֲצֵר בּוֹנֶה בְּצַד סֵלֶם⁸ וּמִבְטֵל תִּשְׁמִישׁוֹ. וְאִם⁹ הָיָה
סֵלֶם גָּדוֹל¹⁰ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַרְבָּעָה חוֹזְקִין¹¹ אוֹ יָתֵר —
הַחֲזִיק וְאִם בָּא לְבָנוֹת וּלְבָטְלוֹ, בְּעַל הַסֵּלֶם מַעֲכָב
עָלָיו עַד שִׁירְחִיק בְּשַׁעוֹר, שֶׁהָרִי מַחֵל¹² לוֹ לְהַעֲמִיד

סֵלֶם גָּדוֹל. לְפִיכָךְ¹³ כְּשִׁיבֹא בְּעַל הַגַּג לְהַעֲמִיד סֵלֶם
גָּדוֹל — בְּעַל הַחֲצֵר יָכוֹל לְמַחֹת כְּדֵי שְׁלֹא יִחַזֵּק
עָלָיו; אָבָל אִם הַעֲמִיד סֵלֶם קָטָן — אֵינוֹ יָכוֹל
לְמַנְעוֹ¹⁴, שֶׁהָרִי אֹמְרִין לוֹ: אֵין עָלֶיךָ הַפֶּסֶד בְּזֶה¹⁵
— כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה¹⁶ תִּטְלֹנוּ¹⁷.

שכנים, ח, ד

¹ משנה בבבא בתרא נח ע"ב. ² והיינו "סולם המצרי" שבמשנה
שם. ³ כפירושם של תלמידי רבי ינאי שם נט ע"א. ⁴ כן הוא
ברמב"ם בדפוס רומי, וכן הוגה בכתב יר רומי בגמרא שם וכן הוא
בעיטור ערך מחאה. אבל ברמב"ם כתב יר תימן: "חוקים" = חֲנֻקִּים.
כן הוא בגמרא שם בספרים שלפנינו. והם שלבים = מדריגות.
⁵ שסומך את הסולם על כותלו בצד השני, שכתוך חצר חבירו. וכן
פירשו הרשב"ם והרא"ש. וראה בסמ"ע סימן קנג ס"ק כט.
⁶ פירט גם שרה וגם חצר להורות כי החצר הזה רומה לשרה שאין בו
היזק ראייה, היינו שאין שם בית (ש"ך סימן קנג ס"ק י בשם ב"ח)
שאם לא כן, ודאי יכול למנעו מלהעמיד סולם קטן, כשם שיכול
למנעו מלהוציא זיו (למעלה הלכה א) וראה להלן בסוף ההלכה.
⁷ מכיון שהוא קטן, אין בעל החצר מקפיר עליו, ואינו מוחה, ואין
שתיקה זו נחשבת כמחילה, שהיא היסור של החזקה. ⁸ אבל אינו
יכול למנעו מלהשאיר את הסולם, ראה להלן בסוף ההלכה.
⁹ משנה בבבא בתרא נח ע"ב. ¹⁰ והיינו "סולם צורי" שבמשנה שם.
¹¹ ראה למעלה הערה 4. ¹² רבינו לשיטתו, שמחילה בלבר,
מספיקה לרכישת חזקה זו. ¹³ מסקנת רבינו, ואינה מפורש במקור
התלמודי. ¹⁴ כלומר: כל זמן שאינו רוצה לבנוח במקום הסולם,
אינו יכול להכריח אותו לסלקו. ¹⁵ והוא בכלל מה שאמרו חז"ל
בכמה מקומות: כופין על מרת סרוס, שהרי זה נהנה וזה לא חסר.
¹⁶ היינו, לבנות במקום הסולם. ¹⁷ ואין כאן משום היזק ראייה כמו
בזיו (למעלה הלכה א), מכיון שאינו יכול להשתמש בסולם זה אלא
אם נכנס לחצר חברו, ועל זה הוא צריך לבקש רשות מחברו, ואם
צפוי לו היזק ראייה, יכול תברו למנוע זאת ממנו תמיד (מגיד
משנה). וראה למעלה הערה 6 מה שכתבנו בשם הב"ח.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנג, יג.

הרצצה¹ להוציא צנור² על חצר חבירו כדי שיקלח שם המים, או שעשה מזחילה³ על פתלו כדי שיהיו המים נזחלין ויורדין לחצר חבירו – בעל החצר מעכב עליו⁴; ואם⁵ לא מחה בו – החזיק זה בצנור⁶. רצה אחר כך לסתום⁷ הצנור – בעל החצר מעכב עליו, שפשם שהחזיק בעל הגג לשפוף מימיו לחצר חבירו, כך החזיק בעל החצר שיהיו מימי גגו של חבירו באין אצלו לרשותו. רצה בעל הגג לעקור הצנור מצד זה ולהחזירו בצד אחר⁸ או שהיה ארוך ורצה לקצרו⁹ – אין בעל החצר יכול לעכב עליו, שלא החזיק אלא במימי הגג והרי הם באים אצלו מכל מקום¹⁰. וכך¹¹ אם רצה בעל החצר לבנות תחת הצנור – אין בעל הגג יכול לעכב עליו, שאין הצנור עשוי לתשמיש כזו כדי שיחזיק באויר החצר¹², שאינו עשוי אלא לקלוח המים¹³.

שכנים, ח. ה

¹ משנה בבבא בתרא נח ע"ב. ויוצא גם מהמירא של רב יהודה בשם שמואל, שם נט ע"א. ² הוא ה"מרזב" שבמשנה שם והוא ה"צינור" שבדברי שמואל שם, והוא עשוי כך, שמימיו מקלחין מרחוק לחוף החצר ולא זוחלים על פני הכותל. וקובעים אותו פעם פה ופעם פה במזחילה (=הוא הצינור הגדול המחובר לגג). ³ משנה בבבא בתרא נח ע"ב. והוא צינור גדול נמשך לאורך הכותל, שמימיו נזחלים מעל הגג על פני הכותל. ⁴ מכיון שנראה במשנה שם שיש להם חזקה (ראה להלן) – ודאי יכול לעכב, שכל שיש לו חזקה יכול הוא למחות (הגר"א סימן קנג ס"ק כב). ⁵ משנה שם. ⁶ במשנה שם: "המרזב אין לו חזקה ויש למקומו חזקה (ראה להלן). המזחילה יש לה חזקה" ורבינו התחיל בצינור (=במרזב) ובמזחילה וגמר בצינור בלבד. וכוונתו לומר שאפילו צינור יש לו

חזקה, וכל שכן מזחילה, וראה ביאור הגר"א סימן קנ"ג ס"ק כג. וואין רבינו מחלק במרוב בינו לבין מקומו כמו ששנו במשנה שם, משום שרבינו מפרש משנתנו לענין חזקת בעל החצר, אם בעל הגג רשאי לעקור את המרוב ממקום למקום או לקצרו כדלהלן, ולא בחזקת בעל הגג על בעל החצר (ראה להלן). ומחוק זה, שאנו דנים אם בעל הגג יכול לעקרו או לקצרו, אנו למדים, שבעל החצר ודאי אינו יכול לעקרו, ואולי גם לא לשנותו ממקום למקום, הרי שבעל הגג החזיק בצינור⁷. בכא בתרא נ"ט ע"א מימרא של רב יהודה בשם שמואל.⁸ רבינו מפרש מה שאמר (שם נח ע"ב) רב יהודה בשם שמואל בפירושו למשנה שם "המרוב אין לו חזקה ויש למקומו חזקה": "הכי קאמר המרוב אין לו חזקה מרוח אחת (שאפשר להחזירו בצד אחר) ויש למקומו חזקה משתי רוחות (שאי אפשר לעקרו לגמרי)" — שאין המדובר בחזקת בעל הגג על בעל החצר (כמו שפירש הרשב"ם), אלא בחזקת בעל החצר על בעל הגג (וכמימרא של שמואל שם נ"ט ע"א שהובאה למעלה). ולפי זה ברור הדבר כי לבעל הגג יש חזקה על המרוב ובעל החצר אינו יכול לעקרו ואולי אף לא להחזירו מצד לצד (ראה למעלה הערה 6). אלא שהראב"ד השיג על רבינו והעיר עליו: הלא הלכה זו רב יהודה אמר בשם שמואל ואם כן האיך אפשר לפרשה במשנתנו? ⁹ כן מפרש רבינו בדברי רבי חנינא (שם נח ע"ב) בפירושו למשנה הנזכרת: "המרוב אין לו חזקה, שאם היה ארוך מקצרו, ויש למקומו חזקה, שאם בא לעקרו אינו עוקרו" — שאף לפי דבריו אין המדובר בחזקת בעל הגג, אלא שוב בחזקת בעל החצר. [והמזחילה יש לה חזקה", כלומר: אם בעל הגג רוצה לקצר את המזחילה כדי למעט את מימיו של בעל החצר — בעל החצר מעכב עליו ועיין ראב"ד]. ¹⁰ לא כתב רבינו אלא צינור כלכר אבל במזחילה מעכב בעל החצר שלא להחזירו ושלא לקצרו. ¹¹ שם מדברי רב ירמיה בר אבא בפירושו למשנה הנזכרת: "המרוב אין לו חזקה, שאם רוצה לבנות תחתיו בונה, ויש למקומו חזקה, שאם בא לעקרו אינו עוקרו". [וכאן גם רבינו מודה שהמדובר בחזקת בעל הגג על בעל החצר (ראה למעלה) ומזחילה יש לה חזקה, שאם יכנה בעל החצר יערער יסודות המזחילה הבנויה על פי הרוכב באבן וטיט. ולכן לא הזכיר רבינו אלא צינור ולא מזחילה. והראב"ד חשב,

כנראה, שגם כבא זו מתפרשת בחזקת בעל החצר על בעל הגג ולכן שאל: מה לו לבעל החצר אם בעל הגג עצמו רוצה לערער בנין המזחילה שלו?].¹² כמכואר למעלה הלכה א. והמדובר בצינור שגדלו טפח (ראה למעלה הלכה ב שגם בזיו הדין כן). וראה בסמ"ע סימן קנג ס"ק כא.¹³ ואין הכנין מפריע לזה. מה שאין כן בזיו, שצריך לתלות עליו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנג, ו – ח.

מִי¹ שֶׁהוֹרִיד מִי גָּגוֹ עַל חֶצֶר חֲבֵרוֹ וְלֹא מָחָה כּוֹ וְהַחֲזִיק בְּדָבָר זֶה, אִם הַמִּים מְנַטְפִּין² וְרָצָה לְקַפְצֹם לְמָקוֹם אֶחָד וְלַעֲשׂוֹתָם צְנוּר – עוֹשֶׂה³. וְכֵן⁴ אִם הָיָה בְּאֵין דֶּרֶךְ צְנוּר מִמָּקוֹם אֶחָד וְחָלְקָם⁵ עַל רֹחַב הַכֶּתֶל וְהַחֲזִידָם נוֹטְפִין – עוֹשֶׂה; וְאִפְלוּ⁶ לְכִנּוֹת עַל גָּגוֹ כְּמִין צְרִיף⁷ עַד שֶׁיִּרְדּוּ הַמִּים בְּמַהֲרָה⁸ לְחֶצֶר חֲבֵרוֹ – בּוֹנֶה, שֶׁהָרִי הַחֲזָקוֹ מֵימָיו שֶׁל זֶה לִירֵד לְחֶצֶר חֲבֵרוֹ.

שכנים, ח. ו.

¹ כבא כתרא ו ע"א ויכוח בין רב נחמן ורב יוסף, שנמסר בשתי לשונות. ² שהן יורדין טיפין טיפין על פני כל הכותל. ³ שהמים יורדים עכשיו במרוכז דרך הצינור, וזה יותר נוח לבעל החצר, ולפיכך הכל מודים בזה שמותר. ⁴ לפי הלשון הראשון סוכר כן רב יוסף ואילו לפי הלשון השני סוכר כן גם רב נחמן. ⁵ שהסיר את הצינור והמים שוב מתפשטים על פני כל הכותל. ⁶ כרב יוסף לפי הלשון האחרון "ועבד עובדא בצריפא דאורכני". ⁷ בנין, שאין לו גג וראשי הדפנות דבוקים זה בזה, כזה: . וראה בדמב"ס פדק ד מהלכות סוכה הלכה ז. ⁸ שמתוך שהגג משופע, יורדים המים במהירות יתר, וכן כתב ר"י מיגאש.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קנג, י.

100. (א) מקרקעין שהם משק חקלאי כמשמעותו בסעיף 14 לחוק היחודה, תשכ"ה – 1965, והם עברו ביירושה, בין על פי דין ובין על פי צוואה, ליורשים אחדים במשותף, לא יהיה יורש זכאי להעביר חלקו בהם לאחר אלא אם הציע אותו תחילה ליורש בעל זכות הקדימה.

(ב) בשנתיים הראשונות לאחר מתן צו היירושה או צו אישור הצוואה, יראו כל יורש כבעל זכות קדימה לגבי חלקו של יורש אחר; מכאן ואילך יראו כבעל זכות קדימה רק יורש שרשם תוך השנתיים הראשונות זכות קדימה לעצמו לגבי חלקו של יורש אחר.

אֶחָד מֵהָאֲחִין אוּ מִן הַשְּׁתֵּפִין² שֶׁמָּכַר חֶלְקוֹ³ לְאַחַר – מְסַלֵּקִין⁴ אֶת הַלּוֹקֵחַ וְנוֹתְנִין לוֹ שְׂאָר הָאֲחִין אוּ שְׂאָר הַשְּׁתֵּפִין דָּמִים שְׁנֵתָן, וְהוֹלֵךְ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִפְסֵס זֶר בִּינֵיהֶם.

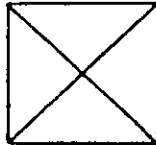
וְלֹא עוֹד⁵, אֲלֹא הַמּוֹכֵר קִרְקַע שְׁלוֹ לְאַחַר – יֵשׁ לְחִבְרוֹ, שֶׁהוּא בְּצַד הַמָּצֵר שְׁלוֹ, לִתֵּן דָּמִים לְלוֹקֵחַ וְלִסְלֵק⁶ אוֹתוֹ וְזֶה⁷ הַלּוֹקֵחַ הָרְחוֹק כָּאֵלוֹ הוּא שְׁלִיחַ⁸ שֶׁל בֶּן־הַמָּצֵר. בֵּין שֶׁמָּכַר הוּא בֵּין שֶׁמָּכַר שְׁלוֹחוֹ⁹ בֵּין שֶׁמָּכְרוּ בֵּית־דִּין¹⁰ – יֵשׁ בּוֹ דִּין בֶּן־הַמָּצֵר. אֲפִלוּ¹¹ הִיָּה הַלּוֹקֵחַ תַּלְמִיד חֶכֶם וְשֹׁכֵן¹² וְקָרוֹב לַמּוֹכֵר, וּבֶן־הַמָּצֵר עִם הָאָרֶץ רְחוֹק – בֶּן־הַמָּצֵר קוֹדֵם, וּמְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ. וְדָבָר זֶה¹³ מִשּׁוּם¹⁴ שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֲשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב (דברים ו, יח) אָמְרוּ חֲכָמִים¹⁵: הוֹאִיל וְהַמָּכַר אֶחָד הוּא¹⁶, טוֹב וַיֵּשֶׁר הוּא שִׁיקְנָה מְקוֹם זֶה בֶּן־הַמָּצֵר, יוֹתֵר מִן הָרְחוֹק. הֵיוּ¹⁷ בְּנֵי הַמָּצֵר רַבִּים – כָּלֵם זֻכִּים בְּזוֹ הַשָּׂדֶה הַנִּמְכָּרֶת וְהִיא בִּינֵיהֶם¹⁸ לְפִי מִנְיָנָם¹⁹ וְנוֹתְנִין מִן הַדָּמִים לְלוֹקֵחַ, וְהוּא: שֶׁבְּאוֹ כָּלֵם בְּפַעַם אַחַת; אֲבָל²⁰ אִם קָדַם אֶחָד מֵהֶם וְסָלַק אֶת הַלּוֹקֵחַ –

זָכָה בָּהּ לְבָדוֹ הוֹאִיל וְהוּא בֶן־הַמָּצָר²¹. וְכֵן אִם בָּאוּ
מִקְצָתָם, וּמִקְצָתָם בְּמִדְיָנָה אַחֶרֶת²² — מִסְלָקִין
אוֹתוֹ אֵלּוּ הָעוֹמְדִים פָּאן בְּלִבָּד וְהִיא לָהֶם. וְכֵן
הַמוֹכֵד לְאַחַד מִבְּנֵי הַמָּצָר אוֹ לְאַחַד מִן הַשְּׁתֵּפִין
שְׁלוֹ בְּמִשָּׁא וּמִתֵּן, אֶף־עַל־פִּי שְׁאִינוֹ שְׁתַּפּוּ
בְּקִרְקַע²³ — זָכָה בָּהּ, וְאִין שְׁאֵר הַשְּׁתֵּפִין אוֹ שְׁאֵר
בְּנֵי הַמָּצָר נוֹטְלִין עִמּוֹ.

שכנים, יב, ד – ה

¹ בבא מציעא קח ע"א כרב נחמן ולא כרב יהודה בשם רב, וכפירוש
רב האי ברא"ש שם (פרק ט סימן כא). ² לדעת רב האי שם,
מדובר כשהיו שלשה או ארבעה אחים או שותפים. וזהו החידוש
כאן, שאם בא אחר מהם לסלק את הלוקח, והלה טוען: שמה יקבל
השותף הזה חלקו בצד אחר ולא יהיה "בר מצרא" שלו — שאין זו
טענה כלל, לפי שלכל שותף — חלק בכל השטח, וכולם נחשבים
בני מצר (סמ"ע סימן קעד ס"ק ו). וראה כהערה הבאה. ³ ממה
שכתב רבינו כאן: "חלקו" ולא הזכיר "קרקע" כמו להלן בהלכה ה,
למד מהרי"ק שבאחין ובשותפין נוהג דין זה אף במטלטלין (ועיין
כסף משנה). [ולדעת מהרי"ק זהו החידוש בשותפין, מה שאין בבן
מצר אחר]. ⁴ מדין עשיית הישר והטוב, כבהלכה הבאה. ⁵ בבא
מציעא קח ע"א, כנהרדעי ולא כרב נחמן. ⁶ אפילו בעל כרחו של
המוכר (הגהת הרמ"א בסימן קעה סעיף ה). ⁷ יוצא מתוך הסוגיא
בבבא מציעא קח ע"א. ⁸ כן נראה שם שאמרו על בן המצר:
"לחקוני שדרתיך ולא לעוותי" — לשון הנאמר בשליח בכתובות
צט ע"ב (מגיד משנה להלן פרק יג הלכה ז). ברם אינו כשליח ממש
(אור שמח להלן פרק יג, עיין שם הלכה יא) וראה להלן הלכה יא
ובפרק יד הלכה ד. ⁹ שכשם שאם הוא עצמו מוכר יש בו דין בן
מצר, כן יש דין בן מצר בשלוחו שהוא כמותו, ומקור לזה ממה
שאמרו בבבא מציעא קח ע"ב שבמכירה למזונות האשה אין דין בן
מצר (ראה להלן הלכה ט), וסתם מכירה למזונות היא על ידי
האלמנה שהיא כשלוחה (כתובות צח ע"א) — הרי שרק במזונות
אין דין בן מצר, אבל באופן אחר יש דין בן מצר בשליח (הגר"א

סימן קצה ס"ק יד). ¹⁰ שמכרו לאיזה צורך שהוא, ולא לצורך מזונות, ראה להלן הלבח ט ובראב"ד ומגיד משנה. וגם דין זה, שבבית-דין יש בן מצר נלמד מדין מזונות הנזכר, שגם בית דין מוכרים למזונות — הרי שבאופן אחר יש דין בן מצר גם בבית דין (הגר"א סימן קצה). ¹¹ בבבא מציעא קח ע"ב אמרו: "שכן ותלמיד חכם, תלמיד חכם קודם. קרוב ותלמיד חכם, תלמיד חכם קודם", וממה שאמרו "קודם — קודם" ולא אמרו "אין בו רינא דבר מצרא", כמו שאמרו שם ביתר הדברים — נראה שכאן מדובר רק בדין קרימה וכגון ששניהם אינם בני מצר, אבל אם השכן או הקרוב בני מצר — הם קודמים לתלמיד חכם, שאף הוא צריך לקיים ועשית הישר והטוב. וראה ברי"ף, ברש"י ובתוספות שם. ¹² אבל לא בן מצר. ¹³ הוא העקרון המוסרי של עשיית הישר והטוב, שנצטוינו לעשותו. ויש שלא נצטוינו עליה, והיא ההקדמה במכר שלא בדין בן מצר, שאינה אלא מדת חסירות. ראה להלן פרק יד הלכה ה. ¹⁴ לשון הגמרא בבבא מציעא קח ע"א בדברי נהרדעאי. ¹⁵ שהחכמים הם שקבעו מה הם דרכי היושר, שהתורה מצווה עליהם, אך עצם העקרון יסודו בתורה גופא. ¹⁶ כלומר, שלמוכר לא איכפת למי הוא מוכר, ואין לו כל הפסד בדבר, וראה להלן. ¹⁷ בבא מציעא קח ע"ב בסוף הסוגיא. ¹⁸ ובגמרא אמרו שמחלקים

אותה ב"קין זיל", היינו בארבעה אלכסוניות כזו: שיגיע לכל אחד מהמצרנים לצר המצר שלו. ¹⁹ היינו, לא לפי הרוחות, אחד לכל רוח, כדעת יש אומרים, אלא לפני המניין. שאם יש שנים ברוח אחד, וליתר הרוחות שלשה, אחר לכל רוח — מחלקים את השדה לחמשה חלקים. ²⁰ בבא מציעא קח ע"ב. ²¹ כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "הני ד' בני מצרני דקדים חד מינייהו וזבין, וזבינה זביני" (מגיד משנה). ²² שאז אין להם טענת בן מצר כמבואר להלן פרק יד הלכה ג. ²³ שם בגמרא: "ולשושפי לית בה משום דינא רבר מצרא". ולא כרש"י שפירש שהשותפות היא בקרקע, עיין שם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קצה, ה, ו, יא.

מקרקעין

ישה על-פי
ות קדימה

102. (א) הצעה לבעל זכות קדימה תהיה בכח, שישלח בדואר רשום, וחציין אח המחיר הנדרש בעד המקרקעין המוצעים: העתק מההצעה ישלח לרשם.

(ב) תוך שלושים יום מיום קבלת ההצעה רשאי בעל זכות הקדימה לשלם את המחיר הנדרש, בצירוף כל מס או תשלום חובה אחר המגיע ממנו בקשר לרכישה, או להפקידם בידי הרשם, ומשעשה כן, יראו את הצדדים כאילו נעשה ביניהם הסכם להעברת המקרקעין במחיר הנקוב בהצעה; הופקד המחיר, ישולם למציע עם גמר העסקה.

(ג) בעל זכות קדימה שלא שילם או הפקיד את הסכומים האמורים בסעיף קטן (ב) תוך המועד הקבוע באותו סעיף קטן, רואים אותו, בתום המועד האמור, כמי שסירב לרכוש את המקרקעין.

(ד) היו שני בעלי זכות קדימה או יותר, תישלח ההצעה לכולם; הסכימו כולם, או אחדים מהם, לרכוש את המקרקעין המוצעים, ינהגו כאמור בסעיף קטן (ב) לפי חלקו של כל אחד מהם בזכות הקדימה; סירב אחד מהם לרכוש, יעמוד חלקו לזכותם של השאר.

צברת
מקרקעין

103. (א) סירב בעל זכות קדימה לרכוש את המקרקעין המוצאים לו במחיר הנדרש, יהיה המציע רשאי, תוך ששה חדשים מיום הסירוב, להעבירם כרצונו, ובלבד שלא יעבירם במחיר נמוך מהמחיר שצויין בהצעה.

(ב) העביר המציע את המקרקעין תוך תקופת ששת התדשים האמורה בסעיף קטן (א), בטלה זכות הקדימה, ואם נרשמה – תימחק; לא העבירם תוך התקופה האמורה, לא יהיה רשאי להעבירם אלא לאחר שהציעם שוב לבעל זכות הקדימה.

הַרוּצָה¹ לְמַכּוּר שְׂדֵהוּ וְהִבִּיא בֶן־הַמָּצֵר שְׁלוֹ וְזֶה
שְׂרוּצָה לְקַח מִמֶּנּוּ לְבֵית דִּין, וְאָמַר לְבֶן־הַמָּצֵר: אִם
תִּרְצֶה לְקַנּוֹת בְּכָךְ וּבְכָךְ עֲשֵׂה, וְאִם לֹא סִלַּק אֶת
עֲצָמְךָ וְנִהְרִי זֶה לְזֻקָּת – הִרִי זֶה לֹא נִשְׁאַרָה לוֹ
טַעֲנָה, אֲלֵא אוֹ מִבִּיא מַעוֹת מִיָּד² וְיִקְנֶה אוֹ בְּטָלָה
אֶת³ זְכוּתוֹ. אָמַר⁴: אֶטְרַח⁵ וְאָבִיא – אֵין שׁוֹמְעִין
לוֹ⁶. אֵלֶּךְ⁷ וְאָבִיא, אִם הוּא אָמוּד שְׁיֵשׁ לוֹ⁸ –
מִמֵּתִינִין לוֹ עַד שֶׁיִּלָּךְ וְיָבִיא; וְאִם אֵינוֹ אָמוּד –
אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שְׁאִינוֹ רוּצָה אֲלֵא לְהַשְׁמֵט. לְפִיכָךְ

אומרים לו: או תוציא עתה זוזים או בטלה זכותך, שאין⁹ קובעין זמן לבעל המצר. הוציא¹⁰ בן-המצר המעות והוציא הלוקח מעות, אם היו של לוקח טובים¹¹ מזוזיו¹² או ממהרים לצאת יותר מזוזיו¹³ — בטלה זכותו ואין לו דין בן-המצר. היתה¹⁴ רוצה הלוקח לקנותה לבנות בה בתים ובן המצר רוצה לזרעה¹⁵ — הלוקח זוכה משום ישוב¹⁶ הארץ¹⁷ ואין בה דין בן-המצר.

שכנים, יד. א

¹ מקור הלכה זו בבבא מציעא קח ע"ב וראה להלן. ² כלומר נותן מעות מיד מבלי כל טרחה ושהות, וראה להלן. ³ בכתב יד תימן חסרה מלה זו. ⁴ בבא מציעא קח ע"ב. ⁵ שאין לו במזומן, והוא צריך לעשות מאמצים להשיג את הכסף הדרוש. ⁶ שעשיית הטוב והישר הזאת אינה צריכה לגרום למוכר שום אי-נעימות ושום הפסד. ⁷ שהכסף מוכן בכיתו ויש רק ללכת ולהביאו. ⁸ כלומר אמדוהו שעשיר הוא ויש לו ממון בכיתו (דרישה סימן קעה אות מא). ⁹ וזה כולל גם את המקרה המוכבא כגמרא, שכן המצר המציא כסף צרור, שאין המוכר יכול לפתחם כי אם לאחר זמן, שהרי גם לזה דרוש זמן-מה והכלל הוא, שאין קובעין זמן (מגיד משנה). ¹⁰ בבא מציעא קח ע"ב. ¹¹ בעלי משקל יותר. ¹² של בן המצר. ואף כי לזוזיו של בן המצר מעלה אחרת, שהם ממהרים לצאת (רש"י ריבזר המתחיל "זוזי טכיו"). ¹³ של בן המצר. ואף כי זוזיו של בן המצר טובים יותר (רש"י שם). כלל של דבר: אין המוכר צריך להפסיד אף במשהו בגלל עשיית הטוב והישר. ¹⁴ שם, ולפי הגירסא והפירוש של רש"י, רי"ף ועוד ראשונים, שבתים עדיפים מזרעים. ¹⁵ ויתכן ש"לזרעה" דוקא, אבל "לנטעה" הנטיעה עדיפה מבתיים, מפני שהאילנות מושרשים בקרקע יותר מבתיים, מה שאין כן בזרעים (טור סימן קעה ושולחן ערוך שם סעיף כו). ¹⁶ שבתים קבועים ויציבים יותר מזרעים. ¹⁷ כל הארץ, ולא דוקא ארץ ישראל (בית יוסף סימן קעה, באר הגולה שם אות צ וסמ"ע שם ס"ק מג וראה אור-שמח פרק ד מהלכות שכנים הלכה י). ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעה, כג, כה — כו.

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ

(מגיד משנה בשם רב האי ורי"ף), אפילו לא ראהו בונה וסותר וכו' (כסף משנה). וכאן בדברי רבינו מדובר כשחבעו תוך הזמן הנזכר ואף על פי כן איבר את זכותו מכיון שסייע עמו או ראהו בונה וסותר (כסף משנה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעב, כט — ל.

הִיָּה¹ בֶּן־הַמָּצֵר בְּמִדְיָה אַחֶרֶת או חוֹלָה או קֶטָן² וְאַחֵר זָמַן הַכְּרִיא הַחוֹלָה וְהַגְדִּיל הַקֶּטָן וְכָא הַחוֹלָה — אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְקוֹ. שָׁאם אִתָּה אוֹמֵר בֶּן — אֵין אָדָם יָכוֹל לְמַכּוֹר קֶרְקָעִיתוֹ, שֶׁהָרִי הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר: לְאַחֵר כְּמָה שָׁנִים תֵּצֵא מִיָּדִי³. וְכֵזָה הוֹרִי הַגָּאוֹנִים.

שכנים, יד, ג

¹ הוראת הגאונים, כמו שמביא רבינו להלן. ² והמרוכר כשבית־דין לא ראו זכות לקטן בקנייה זו, ראה למעלה פרק יג הלכה יג (לחם משנה). ³ ואין אומרים "ועשית הישר והטוב" באופן זה. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעה, לד.

הַמוֹכֵר¹ שְׁוֶה מְאֻתִּים בְּמָנָה, אִם לְכָל הָעָם מוֹזִיל וּמוֹכֵר — נוֹתֵן לוֹ בֶּן־הַמָּצֵר מָאָה וּמִסְלָקוֹ; וְאִם אֵינוֹ מוֹזִיל לְכָל הָעָם — נוֹתֵן לוֹ מְאֻתִּים שֶׁהוּא שְׁוֶה, שֶׁהַמוֹכֵר נָתַן לָזֶה מִתְּנָה². לִקַּח³ שְׁוֶה מָנָה בְּמְאֻתִּים — אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְקוֹ עַד שִׁיתֵּן הַמְּאֻתִּים⁴. טָעַן בֶּן־הַמָּצֵר: שֶׁעָשׂוּ קִנּוּיָא⁵ בִּינֵיהֶם — נִשְׁבַּע⁶ הַלּוֹקֵחַ בְּנִקִּיטַת חֶפֶץ⁷ וְנוֹטֵל⁸ מְאֻתִּים זֵוִז⁹. וְאִם הִיָּה שָׁם עֲדִים שֶׁנָּתַן מְאֻתִּים, וּבֶן־הַמָּצֵר טוֹעֵן שֶׁאִמְנָה הִיָּתָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמוֹכֵר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ¹⁰ [בְּנֵדָא] שֶׁלֹּא לִקַּח מִמֶּנּוּ אֶלָּא מָאָה — הָרִי זֶה

נותן¹¹ דמים כמו שהעידו העדים ואחר כך מסלקו ומשפיעו הסת שלקח במאתים ונפטר. שכנים, ד, ד

¹ בכא מציעא קח ע"א. ² ולא מתנה ממש, שכמתנה אין רין כן מצר, מפני שאומר לו: לו אני רוצה לתת מתנה ולך אני רוצה לתת. ראה למעלה פרק יג הלכה א. וראה לחם משנה שהאריך. ³ בכא מציעא קח ע"א כנהרעאי בשם רב נחמן וכמסקנת הגמרא. ⁴ שאין אונאה לקרקעות אפילו מכר שוה דינר באלף (פרק יג מהלכות מכירה הלכה ח). וראה סמ"ע סימן קעה ס"ק יד. ואף על פי ששליח שטעה, חוזר אפילו בכל שהוא, בין במטלטלין בין בקרקע (פרק יג מהלכות מכירה הלכה ט) — כאן הרי לקח לעצמו ואינו שליח ממש (רא"ש פרק ט רבכא מציעא סימן כה ודרישה סימן קעה אות יד) וראה פרק יב מהלכות שכנים הלכה ז. ⁵ הערמה. ולאמיתו של דבר לא נתן לו אלא מאה בלבד. ⁶ אף אם טענתו אינה ודאית יכול להשביעו כדין השליח שמשביעים אותו על הספק (פרק ט מהלכות שלוחין ושותפין הלכה ה, וראה ביאור הגר"א סימן קעה ס"ק כז). ⁷ שעשוה כשבועת התורה וראה פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ב. ⁸ מפני שאינו טוען על גוף החפץ, היינו השרה, אלא על התשלום, נקרא נוטל ורינו כמלוה על המשכון שנשבע בנקיטת חפץ, וראה בפרק יג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג. ⁹ וראה למעלה פרק יג הלכה ב. ¹⁰ בטור ושולחן ערוך סימן קעה סעיף ט, הגירסא: "והוא יודע", וכן כתב המגיד משנה שזו היא עיקר הנוסחא (וטעות הדפוס יש בדבריו וצריך להיות "והרי הוא אומר אני יודע"). אבל אם אינו יודע אין משביעין אותו, כדין שבועת היסט שאין משביעין אלא על טענת כרי. ושבועת שליח אין כאן, שאין משביעין השליח אלא אם טוען שנשאר בידו כלום, אבל כאן שהערים מעירים שנתן מאתים, ואין לו טענה אלא שמא אמנה היתה, אין זו אלא שבועת היסט רגילה ולא שבועת השומרים (הגר"א סימן קעה ס"ק כז). ¹¹ כלומר, לפי השבועה, כדין שבועת היסט, ואילו בשבועת השליח, הוא נשבע ואחר כך נוטל (הגר"א סימן קעה).

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קעה, ז, ט.

104. התובה להציע מקרקעין לבעל זכות קדימה כאמור בפרק זה לא תחול על העברה ללא תמורה, אלא שזכות הקדימה לא תתבטל ותחול לגבי מי שרכש את המקרקעין ללא תמורה.

הנִּוֹתֵן¹ מִתְּנָה — אֵין² בָּהּ דִּין בֶּן־הַמָּצֵר. הִזָּה³ כָּתוּב בְּשֵׁטֶר מִתְּנָה שְׁאֲחָרִיּוֹת⁴ מִתְּנָה זֶה עַל הַנּוֹתֵן — יֵשׁ בָּהּ דִּין בֶּן־הַמָּצֵר; הוֹאִיל⁵ וַיֵּשׁ בָּהּ אֲחָרִיּוֹת, מְכִירָהּ הִיא וְלֹא כָתַב מִתְּנָה אֶלָּא לְבִטּוֹל זְכוּת בֶּן־הַמָּצֵר⁶. וְכִמָּה נּוֹתֵן לוֹ?⁷ מָה שֶׁהִיא שָׁוָה.

שכנים, יג, א

¹ בבא מציעא קח ע"ב. ² שאין המקבל יכול להשיג מתנה במקום אחר, ואין כאן משום עשיית הישר והטוב. ועוד שהמוכר אומר לו לזה אני רוצה ליתן מתנה ולך אין אני רוצה, ועיין לחם משנה להלן פרק יד הלכה ד' וסמ"ע סימן קעה ס"ק קא. ³ בבא מציעא קח ע"ב מימרא של אמימר. ⁴ במקרה ויחטפו את השדה ממקבל המתנה. ⁵ כן כתב הרי"ף שם. ⁶ כלומר, ויש כאן הערמה. כמו שכתב הרי"ף. ⁷ כמה צריך בן המצר לשלם ללוקח, ואף זה ברי"ף שם. ראה שולחן ערוך, חושן משפט, קעה, יח.

106. הוראות סימן זה בדבר העברת בעלות, יתולו, ככל שהן נוגעות לענין, גם על העברה של חכירה לדורות.

זכות קדימה
לגבי חכירה
לדורות

הַשְּׂכִירִיּוֹת — אֵין בָּהּ מְשׁוּם דִּין בֶּן־הַמָּצֵר¹. שכנים, יב, ח

¹ שלשה פירושים להלכה זו: א. שהמדובר בפעולות שכירות (במקום פעולת מכירה בדין בן המצר). כגון שהשכיר חצר לראובן ושמעון בן המצר רוצה לסלק את השוכר והוא רוצה לשכרה (כסף משנה בשם הטור), שאין כאן דין בן המצר, משום שיכול המשכיר

පැමිණි ලෙස පැමිණි).

[illegible]

946456

השבת אבידה

חוק השבת אבירה, התשל"ג – 1973

1. בחוק זה – הגדרות
- “אבירה” – מיטלטלין שאבדו לבעליהם, או שבנסיבות הענין יש להניח שיצאו משליטתם;
“בעל”, לגבי אבירה – לרבות מי שזכאי להחזיק בה.
2. (א) המוצא אבירה ונוטלה (להלן – המוצא) חייב להשיבה לבעלה או להודיע עליה בהקדם למשטרה, זולת אם בנסיבות הענין יש להניח שבעל האבירה התיימש ממנה מחמת מיעוט שוויה.
(ב) הודיע המוצא למשטרה, רשאי הוא למסור לה את האבירה והוא חייב לעשות כן אם היא דרשה זאת ממנו.
3. המוצא אבירה ברשותו של אדם אחר חייב להודיע עליה לבעל הרשות ולמסרה לו לפי דרישתו; קיבל בעל הרשות את האבירה לידו, יראו אותו כמוצא.
- אבירה שנמצאה ברשות הזולת
4. (א) קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבירה תוך ארבעה חדשים, יראו כאילו התיימש ממנה והמוצא יהיה לבעל האבירה; התקופה האמורה תתחיל מהיום שהודיע למשטרה על האבירה, ואם לא היה עליו להודיע כאמור בסעיף 2(א) – מיום מציאתה.
(ב) לא קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבירה תוך ארבעה חדשים לאחר שנודע למשטרה על מציאת האבירה, יראו כאילו התיימש ממנה והאבירה תהיה לבעלת האבירה; והוא הדין אם המוצא מסר את האבירה למשטרה והיה לבעלה לפי סעיף קטן (א) אך לא דרש אותה תוך חדשים לאחר שהיה לבעל כאמור.
- אבירה שלא נתגלה בעלה
- (ג) שר המשטרה רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, לקבוע בתקנות שעל אבידות יקרות ערך, או שניתן להגן שהן בעלות ערך רגשי מיוחד לבעליהן, ועל סוגים מיוחדים אחרים של אבידות, לא יחולו הוראות סעיף זה או שיתולו בהארכת התקופות האמורות בו או בשינויים אחרים שנקבעו בתקנות.
5. זכה המוצא או המדינה באבירה לפי סעיף 4, זכאי בעלה הקודם, תוך שנה לאחר הזכיה, לפדותה מהזוכה, או ממי שרכש אותה מן הזוכה שלא בתמורה, בתשלום שוויה בזמן הפדיון, זולת אם חל בה שינוי של ממש.
- פדיון האבירה

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

- מכירת האבירה 6. (א) אבירה שהיא נכס שעלול להתקלקל או לאבד שיעור ניכר משוויו, או שהוצאות שמירתו אינן סבירות לעומת שוויו, או אבירה שהיא בעל חיים, רשאי המוצא למכרה בדרך סבירה, וכן רשאת לעשות המשטרה, אם האבירה נמסרה לה.
- (ב) המוצא לא ימכור את האבירה כאמור אלא לאחר שהודיע על כך למשטרה זמן סביר מראש והמשטרה לא דרשה למסור לה את האבירה.
- (ג) נמכרה האבירה, יבוא, לענין חוק זה, הפדיון במקומה.
- נכס שהונח 7. (א) נכס שהופקד או הושאר במוסד שבו מתאכסנים, מאושפזים או מבקרים בני אדם, או במקום כיוצא באלה, ולא נדרש תוך חודשים מהיום שהושאר או מתום תקופת ההפקדה, יראוהו כאבירה ואת בעל המוסד או המקום – כמוצא.
- (ב) הוראות סעיף קטן (א) אין בהן כדי לגרוע מתנאי הפקדה.
- נכס של נער 8. מיטלטלין של אדם שעקבותיו נעלמו, או שנפטר ויורשיו אינם ידועים, והאפוטרופוס הכללי או אדם אחר המוסמך לכך לא קיבלם לידו, יחולו עליהם סעיפים 2 ו-6 בשינויים המחוייבים.
- עבירות 9. מי שאינו מקיים את המוטל עליו לפי חוק זה, דינו – מאסר ששה חדשים או קנס 2,000 לירות.
- אצילת תפקידים וסמכויות 10. שר המשטרה רשאי, בהסכמת שר הפנים, לאצול את תפקידי המשטרה וסמכויותיה לפי חוק זה לרשות מקומית שהסכימה לכך; אצילה זו יכול שתהיה מוגבלת או מותנית.
- ביצוע ותקנות 11. שר המשטרה ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, ובין השאר לקבוע בהן –
- (1) מה יעשו המשטרה או הרשות המקומית באבירות שנמסרו להם;
- (2) מה ייעשה באבירה שהמדינה היתה לבעלה ובפדיון ממכירתה;
- (3) מה ייעשה בסוגי אבירות שהוראות סעיף 4 (א) ו-(ב) אינן חלות עליהם;
- (4) מה ייעשה בנכסים האמורים בסעיף 8.
- תחולה 12. הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.
- ביטולים 13. בטלים –
- (1) סעיף 770 למגילה;
- (2) סעיף 94(6) לפקודת המשטרה [נוסח חרש], חשל"א – 1971.

1. כחוק זה –

“אבירה” – מיטלטלין שאבדו לבעליהם, או שבנסיבות הענין יש להניח שיצאו משליטתם;

“בעל”, לגבי אבירה – לרבות מי שוכאי להחזיק בה.

... מטלטלין שאבדו לבעליהם...

כל המוצא אבירה בין שיש ביה סימן בין שאין ביה סימן, אם מצאה דרך הנחה¹ אסור לגע ביה², שמה בעליה הניחיה שם³ עד שיחזרו לה, ואם יבוא לטלנה והיה דבר שאין בו סימן – הרי אבד ממון חברו בידו⁴, שהרי אין לו ביה סימן להחזיר בו; ואם היה דבר שיש לו סימן – הרי זה הטריחם לרדוף אחריה ולתת סימנה. ולפיכך אסור לו שיגע ביה עד שימצאנה דרך נפילה⁵ ואפלו נסתפק לו הדבר ולא ידע⁶ אם דבר זה אבוד או מנח – הרי זה לא יגע בו⁷, ואם עבר⁸ ונטלו – אסור לו להחזירו לשם⁹, ואם היה דבר שאין בו סימן – זכה בו¹⁰ ואינו חייב להחזירו¹¹.

גוילה ואבירה, טו, א

¹ ראה הלכה ב. ² “מצא כלי באשפה, אם מכוסה לא יגע בו” (משנה בבבא מציעא כה ע”ב). ושם מדובר בכלי שיש בו סימן, שהרי נאמר שם “אם מגולה נוטל ומכריז”. ³ “דאמרינן הני אינש אצנעניהו, ואי שקיל להו לית להו למרייהו סימנא בגווייהו, הלכך לשבקינהו עד דאחי מרייהו ושקיל להו” (=שאנו אומרים: אלו – הגחלות שנזכרו במשנה – איש הטמינם. ואם המוצא יטול אותם, אין להם לבעליהם סימן בהם. משום כך יעזוב אותם עד שיבואו בעליהם ויטלו אותם, גמרא בבא מציעא כה ע”ב). ⁴ על ידי שנטל את האבירה לידו. ⁵ כגון פירות מפורזים בשוק, או פרה רצה בין הכרמים. “או את שיו נדחים, כדרך הנדחים. מכאן אתה אומר, איזו

היא אבידה... פרה ורצה בין הכרמים" (ספרי כי חצא רכב). ⁶ כגון גוזלות מרדים מאחורי גדר ומקושרים בכנפיהם. שהם ספק אבדו בשוק והגיעו בקפיצות לגדר, ספק הניחום מאחורי הגדר, הואיל והם מקושרים. ⁷ "כל ספק הינוח לכתחילה לא יטול", בבא מציעא כה ע"ב. ולדעת רבינו "כל ספק הינוח" פירושו בין שאין בו סימן ובין שיש בו סימן, וראה כסף משנה, שהביא דעת הרשב"א והר"ן, שביש בו סימן, אפילו בספק הינוח נוטל ומכריז. ⁸ על דין "לא יגע בו". ⁹ "ואם נטל לא יחזיר" (בבא מציעא כה ע"ב). והטעם שאסור לו להחזירו לשם הוא, שמא כינתים באו הבעלים ולא מצאו את החפץ שהניחו, ושוב לא יחזרו לשם, ועל כן חייב המוצא שנטל להכריז. וראה ירושלמי כאן ותוספות דיבור המתחיל "ואם נטל". ¹⁰ שהרי אין בו סימן ולא יוכל להחזירו לבעלים, ולהחזיר למקום אינו חייב, כמו שאמרנו "ואם נטל לא יחזיר", דאח כסף משנה כאן. ¹¹ בדבר שיש בו סימן אסור להחזירו, משום שהוא חייב להכריז, כדבר שאין בו סימן חייב להחזירו, אבל אין אוסרים עליו להחזירו, מכיוון שזכה בו. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רס, ט.

...או שבנסבות הענין יש להניח שיצאו משליטתם

קורות ואבנים¹ ועצים וכיוצא בהם ששטפם הנהר, אם נתאשו הבעלים² מהם — הרי אלו מתירין³ והם של מצילים; ואם אינו יודע⁴ אם נתאשו אם לא נתאשו — חייב להחזיר, ואין צריך לומר⁵ אם היו הבעלים מרדפין אחריהם.⁶ לפיכך המציל מן הנהר⁷ ומזוטו של ים⁸ ומשולוליתו של נהר⁹ ומן הגוים¹⁰ ומן הדלקה ומן

הָאֲרִי וּמִן הַדָּב וּמִן הַנֶּמֶר וּמִן הַבְּרָדִלִים¹¹, אִם יָדַע
בְּיָדָיו שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים¹² — הָרִי אֵלָיו שָׁלוֹ; וְאִם
לֹא יָדַע — יַחְזִיר¹³.

גוילה ואבירה, ו, א – ב

¹ בבא מציעא כב ע"א ותוספתא כתובות פרק ח. ² אם ידוע
שהבעלים כבר נתייאשו, זוהי הגירסא בתוספתא שם: "אם נתייאשו
הבעלים הדי אלו שלו", ולא כגירסת רש"י בגמרא שם "מפני
שנתייאשו הבעלים". ³ ואין בהם משום איסוד גזל. ⁴ כגון שהיו
הבעלים במקום אחר וידעו אמנם ששטף נהר את הקורות, אבל
המציל אינו יודע אם התייאשו. ראה תוספתא פרק ח. ⁵ שחייב
להחזיר. ⁶ כדי להצילם. זה מוכיח שלא נתייאשו. דוגמה
זו מובאת בתוספתא שם. ⁷ משנה בבבא קמא קיד ע"א.
⁸ מקרקעית הים במקומות הנשטפים על ידי מי הים כשהם עולים,
בבא מציעא כד ע"א. ⁹ כשהנהרות גואים על ידי גשמים מרובים,
הם עובדים על גדותיהם ושוללים כל מה שמוצאים בדרכם, בבא
מציעא כד ע"א. ¹⁰ מקביל למציל מן הגיזס. ¹¹ בבא מציעא כד
ע"א. ¹² כגון ששמע מפיהם, או שאין כל אפשרות להציל ובודאי
נתייאשו הבעלים (שם, וראה מגיד משנה). ¹³ כגון שיש אפשרות
להציל, ואפילו על ידי הדחק, יחזיר, כי יתכן שהבעלים לא נתייאשו
ומקוים להציל כשם שזה הציל.

ראה שולחן ערוך, תושן המשפט, רנט, ז.

הַמוֹצֵא אֶבְרָה בְּזוּטוֹ שֶׁל יָם¹ וּבְשִׁלּוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר²
שֶׁאִינוֹ פּוֹסֵק³, אֶף-עַל-פִּי שֵׁישׁ בֶּה סִימֵן — הָרִי זֶה
שֶׁל מוֹצְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תֹּאבֵד מִמֶּנּוּ⁴ וּמִצֹּאֲתָהּ
(דברים כב, ג) מִי שֶׁאֲבֹדָה מִמֶּנּוּ וּמִצֹּיָהּ הִיא אֶצֶל כָּל
אָדָם⁵, יֵצֵאת זֶה⁶ שֶׁאֲבֹדָה מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם, שֶׁזֶה
יָדָא נִתְיָאֲשׁ מִמֶּנָּה.

גוילה ואבירה, יא, י

¹ כשמי הים גואים, הם נכנסים ליבשה ומכסים שטח מסוים,
וכשחוזרים לנקודת השפל הם גורפים אתם כל מה שנמצא בשטח

שנשטף.² כימות הגשמים עוברים הנהרות על גדותיהם וכשהמים חוזרים הם שוללים אתם כל מה שעומד בדרכם, בבא מציעא כא ע"ב כפירוש רש"י שם.³ זרימתו, והחפץ נשטף עם הזרם, והבעלים מתייאשים.⁴ המלה "ממנו" מיותרת ולהרגשה באה.⁵ כגון פרה ורועה בשדה, שכל הרואה אותה יכול ליטלה.⁶ זו שנפלה לים יצאה מכלל אבירות אלה. כל ההלכה הזאת מקורה בברייתא בבא מציעא בב ע"ב.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רנט, ז.

המאבד ממונו לדעת – אין נזקקים לו.¹ כיצד?
הניח פרתו בפרפת שאין לה דלת ולא קשרה והלך
לו, השליך פיסו² ברשות הרבים והלך לו וכל
פיוצא כזה – הרי זה אבד ממונו לדעתו. ואף-על-
פי שאסור לרואה דבר זה לטול לעצמו³ – אינו
זקוק להחזיר, שנאמר: "אשר תאבד"⁴, פרט
למאבד לדעתו.⁵

גזילה ואבדה, יא, יא

¹ להחזירו לו. ² רוגמה זו חזקה מן הקודמת. שם הוא מאבד ממונו לדעת, על ידי זה שלא שמר על ממונו, וכאן מאבד ממונו לדעת על ידי מעשה. ³ כי יש בעלים לממן. ⁴ בלי דעתו. ⁵ ראה בבא מציעא כה ע"ב.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסא, ד.

2. (א) המוצא אכידה ונוטלה (להלן – המוצא) חייב להשיבה לבעלה או להודיע עליה בהקדם למשטרה, וזאת אם בנסיבות הענין יש להניח שבעל האכידה התייאש ממנה מחמת מיעוט שויה.

חובת המוצא

השבת אבירה

המוצא אבירה ונוטלה... חייב להשיבה לבעלה...

הַשְּׁבֶת אַבְדָּה לְיִשְׂרָאֵל¹ מְצֹת עֲשֵׂה, שְׁנֹא־מֵר: הַשֵּׁב תְּשִׁיבָם (דברים כב, א). וְהִרְאָה אַבְדָּת יִשְׂרָאֵל וְנִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה וְהִנִּיחָהּ — עֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֹא־מֵר: לֹא תִרְאָה אֶת שׁוֹר אֲחִיקָךְ [וְגו'] וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם (שם) וּבָטַל מְצֹת עֲשֵׂה²; וְאִם הִשִּׁיבָה — קַיָּם מְצֹת עֲשֵׂה.

לִקַּח אֶת הָאֲבֵדָה³ וְלֹא הִשִּׁיבָה — בָּטַל מְצֹת עֲשֵׂה וְעֹבֵר עַל שְׁנֵי לֹאֲוִיִּן: עַל לֹא תֹכֵל לְהִתְעַלֵּם (דברים כבג) וְעַל לֹא תִגְזֹל⁴ (ויקרא יט, יג)...

¹ ראה להלן הלכה ג. ² השב תשיבם. ³ מה שאין כן בהלכה הקודמת שנחטלם בלבד. ⁴ בשעה שנטלה לעצמו, מימרא של רבא בבבא מציעא כו ע"ב. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רנט, א.

... או להודיע עליה בהקדם למשטרה...

הַמוֹצֵא אַבְדָּה שֶׁהוּא חֵיב לְהַחְזִירָהּ¹ — חֵיב לְהַכְרִיז² עָלֶיהָ וּלְהוֹדִיעָה³ וְלֹא־מֵר: מִי שֶׁאַבְדָּה לוֹ מִין פְּלוּנִי⁴ יְבוֹא וְיִתֵּן סִמְנֵי⁵ וְיִטּוֹל. אִפְּלוּ הִיטָה שָׁוָה פְּרוּטָה בְּעֵת הַמְצִיאָה וְהוֹזְלָה⁶ — חֵיב לְהַכְרִיז⁷ עָלֶיהָ. וְאִבָּן גְּבוּהָה⁸ הִיטָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם שֶׁעָלֶיהָ הָיוּ מַכְרִיזִין.

גזילה ואבירה, יג, א

¹ על אבירה שאינו חייב להחזירה עיין פרק יא ופרק יד וכו'.
² משנה בבבא מציעא כז ע"ב. ההכרזה היא במקום פומבי, כמו בסוף הלכה זו, ועיין להלן הלכות ח – ט. ³ במקום שאי אפשר להכריז, דין שיודיע לשכניו ולמירדעיו. ראה הלכה ט. ⁴ דוגמאות בהלכה ב ואל יכריז סתם "אבירה" מצאתי, כדי שלא להטריח לשוא את אלו שאבדו חפצים אחרים. הלכה זו היא כרעת רב נחמן, בבא מציעא כח ע"ב, וכך פסק הר"ף. ⁵ המייחדים חפץ זה מיתר החפצים מאותו מין. ⁶ ופחות משה פרוטה אינה מציאה. ⁷ שבשעה שמצאה היתה שוה פרוטה ונתחייב בה (בבא מציעא כז ע"א). ⁸ זו הנזכרת בברייתא שם כח ע"ב "אבן טוען" משום שלשם באו כל אלו שאבדו להם אבידות (בתענית יט ע"ב הגירסא "הטועין").

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רנט, ג.

בְּרֵאשׁוֹנָה¹ כָּל מִי שֶׁמָּצָא אֲבֵדָה הֵיךְ מְכָרִיו עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים². רְגֵל רֵאשׁוֹן אוֹמֵר: רֵאשׁוֹן. שְׁנִי³ – אוֹמֵר: שְׁנִי. שְׁלִישִׁי מְכָרִיו סֵתֵם⁴, כְּדֵי שְׁלֹא יִתְחַלֵּף לוֹ שְׁנֵי בְּשָׁלִישִׁי⁵. וְאַחֵר רְגֵל הָאַחֲרוֹן בְּשִׁבְעַת יָמִים מְכָרִיו פָּעַם רְבִיעִית, כְּדֵי שֶׁיִּלָּךְ הַשּׁוֹמֵעַ⁶ לְבֵיתוֹ בְּשִׁלְשָׁה יָמִים⁷ וַיִּמָּשֶׁשׁ כָּלִיו⁸ וַיַּחֲזֹר בְּשִׁלְשַׁת הַיָּמִים וַיִּמָּצָא זֶה הַמְכָרִיו מְכָרִיו בְּשִׁבְעִיעִי⁹.

מִשְׁחָרֵב¹⁰ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ שֶׁיְהִי מְכָרִיזִין בְּכֹתִי כִּנְסִיּוֹת¹¹ וּבְכֹתִי מִדְּרָשׁוֹת¹². מְשֻׁרְבוּ הָאֲנָסִין¹³ וְאָמְרוּ: הַמְּצִיאה שֶׁל מֶלֶךְ הִיא¹⁴ – הִתְקִינוּ שֶׁיְהִי מוֹדִיעִין לְשִׁכְנָיו וְלַמִּדְעִיו¹⁵ וְדִיו. גזילה ואבירה, יג, ח – ט

¹ ברייתא בבבא מציעא כח ע"ב. ² כדעת רבי יהודה במשנה שם כח ע"א. והטעם הוא, כי בשלושת הרגלים חייבים כל בני ישראל לעלות לירושלים, ומי שלא עלה בראשון ובשני יעלה בשלישי. ³ המוצא מציין שזהו הרגל השני שהוא מכריז, כדי שהמאבד ידע

שיש לו שהות עד הרגל השלישי ולא יצטרך לחזור מיד (בבא מציעא כח ע"כ). ⁴ כלי לציין איזה רגל זה, וכל השומע ידע, שזהו הרגל האחרון, ואם נמצא שאבד לו חפץ, יחזור מיד. ⁵ אם יכריז שלישי עלול השומע בטעות להחליפו בשני (כגלל ה"שין" המשותפת), ויחשוב שיש לו שהות עד הרגל הבא, ולא יחזור מיד ויפסיד את אבירתו. ⁶ שלא היה בשני הרגלים הקודמים. ⁷ אם ביתו נמצא במרחק כזה. ⁸ כדי לכרד אם אבד לו כלי ממין זה. ⁹ יותר משבעה ימים לא הטריחו חכמים את המוצא שישיהה בירושלים. ואף על פי ששבעת הימים מספיקים דק לאלו הגדים עד דרך שלושת ימים מירושלים ולא יותר (דעת רבא שם). ¹⁰ המשך הברייתא הקודמת שם. ¹¹ שמתפללים שם ורבים מצויים שם. ¹² שלומדים שם ורבים מצויים שם. ¹³ שלקחו בכוח את המציאה מיד המוצא. ¹⁴ כגון הפרסים (שם), ומשום כך חששו להכריז במקום פומבי. ¹⁵ והם הודיעו למכרים שלהם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסז, ג.

... זולת אם בנסיכות הענין יש להניח שבעל האבירה התייאש ממנה מחמת מיעוט שוויה.

זֶה הַפֶּלֶל בְּאַבְדָּה: כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן פִּינּוֹן
שֶׁאֵבֵד וַיֵּדְעוּ בּוֹ הַבְּעָלִים שֶׁאֵבֵד — הָרִי זֶה בְּחִזְקָת
שְׁנֵת־אֲשׁוּ בְּעֶלְיוֹ מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן מִסְמֵר אֶחָד אוֹ מִחֹט
אַחַת² אוֹ מִטְבֵּעַ, שֶׁהָרִי אֵינָם יְכוּלִים לִתֵּן סִימָן
לְהַחֲזִירוֹ לָהֶם וּלְפִיכָךְ הָרִי הוּא לְזֶה שֶׁמָּצְאוֹ³.
וְכָל דָּבָר שֶׁישׁ בּוֹ סִימָן, כְּגוֹן שְׂמֹלֶה וּבִהְמָה — הָרִי
זֶה בְּחִזְקָת שְׁלֹא נִתְּיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּעֶלְיוֹ, שֶׁהָרִי דַּעְתָּם

תלוייה לתן סימנין שיש בו ויחזור להם. לפיכך המוצאו חייב להכריז⁴ אלא-אם-כן ידע שנתאיאשו הפעלים, כגון ששמע אותם אומרים: ני לחסרון כיס⁵ וכיוצא בדברים אלו שמראין שנתאיאשו הרי אותה האבדה של מוצאה.

גזילה ואבירה, יד, ב – ג

¹ מכיון שלא יוכלו להוכיח את בעלותם על החפץ. ² בבא מציעא כר ע"א. אם יש יותר מאחד, חייב להכריז, שהרי המספר הוא סימן. ראה להלן פרק טז הלכה א. ³ כי הגיע לידו לאחר יאוש. ⁴ משנה בבבא מציעא כר ע"ב כז ע"א. ⁵ כללא ראבירא, כיוון דאמר ווי לה לחסרון כיס, מיאש ליה מינה" (שם כג ע"א). ברבר שאין בו סימן אין צורך שיאמרו שמתייאשים, אלא בשעה שידעו הבעלים שאבר, הרי זה בחזקת שנתייאשו.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רנט, כ: רסב, ה.

יאוש שלא מדעת¹ אפלו בדבר שאין בו סימן² — אינו יאוש³. כיצד? נפל ממנו דינר ולא ידע בו שנפל, אף-על-פי שקשידע בו שנפל יתיאש — הרי זה אינו יאוש עתה עד שידעו הפעלים שנפל; אבל אם עדין אומרים הפעלים: שמא נתתיו לפלוני או במגדל⁴ הוא מנח או שמא טעיתי בחשבון וכיוצא באלו הדברים — אין זה יאוש.

גזילה ואבירה, יד, ה

¹ כשירע המאבר שהחפץ אבר ממנו יתיאש, מכיון שאין בו סימן, אבל בשעה שמצא המוצא לא ידע עדיין בעל החפץ על מקרה האבירה ועל כן לא התיאש, בבא מציעא כא ע"ב. ² ברבר שיש בו סימן, אפילו שמעו במפורש שהמאבר התיאש לבסוף, אחרי שהגיעה האבירה ליד המוצא, לדעת הכל יאוש זה אינו קונה, מכיון שהחפץ הגיע ליד המוצא לפני יאוש, ואסור היה למוצא לקחתו

לעצמו (כבא מציעא כא ע"ב). ³ כדעת אב"י ולא כרבא. ודין זה הוא אחד מן הששה דברים שנפסקה הלכה בגמרא כאב"י נגד רבא, כלל נקבע בגמרא: הילכתא כוותיה דאב"י ב"יעל קגם" (נוטריקון של ששת הדינים). ואפילו אם לא ברור הדבר אם נודע לבעלים שהחפץ אבד או לא, אסור למוצא לקחתו לעצמו (מגיד משנה). ⁴ בארון.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסב, ג.

אֲבִידָה שְׁאִין בָּהּ שָׁנָה פְּרוּטָה¹ — אֵינוֹ חָיִב לְהַטְפִּיל² וְלֹא לְהַחְזִירָה³.
גזילה ואבירה, יא, יב

¹ "אשר תאבד ממנו פרט לאבירה שאין בה שוה פרוטה", משום שאינה קרויה אבירה (ספרי תצא ובכא מציעא כז ע"א). ² זו לשון הרי"ף כאן (כבא מציעא טו ע"א). ³ אם לקחה, משום שאינה ממון, והבעלים מוותרים עליה. ראה תוספתא בכא מציעא פרק ב הוצאת צוקרמנדל עמוד 374.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסב, א.

³ המוצא אבירה ברשותו של אדם אחר חייב להודיע עליה לבעל הרשות ולמסרה לו לפי דרישתו; קיבל בעל הרשות את האבירה לידו, יראו אותו כמוצא.

אבירה שנמצאה ברשות הוולת

הַמוֹצֵא מַעוֹת בְּחִנּוּת¹, אִם הָיוּ בֵּין תְּכָה² לְחִנּוּנִי — הָרִי הֵן שֶׁל בַּעַל הַחֲנוּת³; וְאִם מִצָּאֵן עַל הַתְּכָה וְאִין צָרִיף לֹאמַר מִתְּכָה וְלַחוּץ — הָרִי הֵן שֶׁל מוֹצָאֵן⁴. וְלָמָּה⁵ לֹא תִקְנֶה הַחֲנוּת לְבַעְלֶיהָ? לְפִי שְׁאִינָה חֲצִיר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת⁶ וְאִף-עַל-פִּי שֶׁבַעֲלֶיהָ בְּתוֹכָהּ⁷ צָרִיף לֹאמַר: תִּקְנֶה לִּי חֲנוּתִי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְּבָאֶר⁸.

מִצָּא מַעוֹת בַּחֲנוּת הַשְּׁלַחֲנִי⁹, בֵּין כֶּסֶּא¹⁰ לַשְּׁלַחֲנִי —
הָרִי אֱלוֹ שֶׁל שְׁלַחֲנִי¹¹; מִצָּאֵן עַל הַכֶּסֶּא לִפְנֵי הַשְּׁלַחֲנִי
אֶפְלוֹ הָיוּ צְרוּרִין¹² וּמִנְחִין עַל הַשְּׁלַחֲנִי — הָרִי אֱלוֹ
שֶׁל מוֹצָאֵן, וְהוּא שְׂיָהָיו רֹב גּוֹיִם¹³ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ¹⁴;
אָבֵל אִם הָיוּ רֹב יִשְׂרָאֵל — חַיֵּב לְהַכְרִיז, מִפְּנֵי שֶׁהֵם
צְרוּרִים¹⁵ יֵשׁ לָהֶם סִמֵּן.

גזילה ואכידה, טז, ד – ה

¹ משנה בבבא מציעא כו ע"ב. ² שהחנוני יושב לפניה. ³ שמיר
החנוני נפל, שהרי שם מקומו. ⁴ שאנו אומרים מאחד הקונים נפל
והתיאש. דעת רבי אלעזר שם. ⁵ ולמה לא זכה כהן החנוני הרי
חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו? (בבא מציעא יא ע"א).
⁶ שהרי רבים יוצאים ונכנסים שם. ⁷ אין רינה כחצר המשתמרת,
מהטעם הנזכר. ⁸ להלן פרק יז הלכה ח. ⁹ מחליף מעות (משנה
בבא מציעא כו ע"ב). ¹⁰ התיבה ששמים עליה את המעות,
והמפרידה בין השולחני לקונים נקראת כסא. ¹¹ שממנו נפלו, שהרי
אין הקונה ניגש לשם. ¹² ויש כהן סימן. זוהי גירסת רבינו חננאל
והרי"ף כגמרא: "אמר רבי אלעזר אפילו צרוּרין ומונחין על גבי
השולחן הרי אלו שלו (של המוצא)". ורש"י לא גרס "צרוּרין", ראה
שם. ¹³ שנתייאשו הבעלים אפילו מדבר שיש בו סימן, וראה
בתוספות בבא מציעא כו ע"ב דיבור המתחיל "אפילו צרוּרין".
¹⁴ למעלה פרק יד, הלכה ד. ¹⁵ אבל אם אינם צרוּרים, אפילו
כרוב ישראל הרי אלו שלו, מפני שאין כהן סימן והבעלים
מתייאשים מיר, והמעות הגיעו ליר המוצא לאחר יאוש, ראה
למעלה פרק יד הלכה ב ובבא מציעא כא ע"ב.
ראה שולחן ערוך. חושן המשפט, רס, ה.

חֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנֶה לוֹ שְׁלֵא מִדַּעְתּוֹ¹, וְאִם נִפְלָה כָּה
מִצִּיאָה — הָרִי הִיא שֶׁל בַּעַל הַחֲצֵר². בְּמָה דְּבָרִים
אֲמוּרִים? בַּחֲצֵר הַמְּשַׁתְּמֶרֶת³, אָבֵל בְּשָׂדֶה וְגִנָּה
וְכִיּוֹצֵא כֶּהֵן אִם הָיָה עוֹמֵד בְּצַד שְׂדֵהוּ⁴ וְאָמַר: זָכָתָה

לִי⁵ שְׂדֵי — זָכָה בָּהּ; וְאִם אֵינִי עֹמֵד שָׁם אוֹ שְׁהִיָּה עֹמֵד וְלֹא אָמַר: זָכָה לִי שְׂדֵי — כָּל הַקּוֹרֵם זָכָה. וְכֵן אַרְבַּע אַמּוֹת⁶ שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עֹמֵד בְּצִדּוֹ הָרִי אֵלֹו קוֹנִים לוֹ⁷, וְאִם הִגִּיעָה הַמְצִיָּאָה לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שְׁלֹו — זָכָה בָּהּ.

גזילה ואבירה, יז, ח

¹ שאינו יודע שהחפץ בחצרו (בכא מצינא יא ע"א), ואילו היה יודע היה רוצה לזכות בה. והטעם הוא שהחצר היא כהמשך לידו, שהרי כל מה שבירו נותן שם (גימוקי יוסף בשם הרנב"ר). ² ואסור לאחר ליטלה. ³ כגון מוקפת גדר, ובעל החצר סומך על כך שאיש לא יכנס לחצרו לקחתה (בכא מצינא יא ע"א). ⁴ דעת שמואל שם. ⁵ משנה שם. רבינו סוכר, שבחצר שאינה משתמרת צריכים שני הדברים: עומד בצד החצר וגם שיאמר זכתה לי חצרי. ⁶ ראה הלכה ט. ⁷ בכא מצינא יע"א. ארבע אמות קונות אפילו לא אמר "זכו לי". קנין ארבע אמות עדיף מקנין חצר, מפני שיכול הוא להושיט יד ולקחת את המציאה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסח, ב — ג

4. (א) קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבירה תוך ארבעה חדשים, יראו כאילו התיימש ממנה והמוצא יהיה לבעל האבירה; התקופה האמורה תתחיל מהיום שהודיע למשטרה על האבירה, ואם לא היה עליו להודיע כאמור בסעיף 2(א) — מיום מציאתה.

אבירה שלא נתגלה בעלה

(ב) לא קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבירה תוך ארבעה חדשים לאחר שנודע למשטרה על מציאת האבירה, יראו כאילו התיימש ממנה והמדינה תהיה לבעלת האבירה; והוא הדין אם המוצא מסר את האבירה למשטרה והיה לבעלה לפי סעיף קטן (א) אך לא דרש אותה תוך חדשים לאחר שהיה לבעל כאמור.

(ג) שר המשטרה רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, לקבוע בתקנות שעל אבירות יקרות ערך, או שניתן להניח שהן בעלות ערך רגשי מיוחד לבעליהן, ועל

סוגים מיוחדים אחרים של אכידות, לא יחולו הוראות סעיף זה או שיחולו בהארכת התקופות האמורות בו או כשינויים אחרים שנקבעו כתקנות.

זֶה הַכָּל בְּאִבְדָּה: כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בוֹ סִמֵּן פִּינּוֹן שֶׁאֵבֵד וְיָדְעוּ בוֹ הַבְּעָלִים שֶׁאֵבֵד – הָרִי זֶה בְּחֻזְקָה שֶׁנִּתְאַשּׁוּ בְּעֲלֵיו מִמֶּנּוּ... וְלִפְיֶקֶף הָרִי הוּא לְזֶה שֶׁמֻּצָּא¹.

וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בוֹ סִמֵּן, כְּגוֹן שֶׁמָּלָה וּבִהְמָה – הָרִי זֶה בְּחֻזְקָה שֶׁלֹּא נִתְאַשּׁוּ מִמֶּנּוּ בְּעֲלֵיו, שֶׁהָרִי דַּעַתָּם תְּלוּיָה לְתֵן סִמָּנִין שֶׁיֵּשׁ בוֹ וַיַּחְזֹר לָהֶם. לִפְיֶקֶף הַמֻּצָּאֹ תַּיֵּב לְהַכְרִיז²...

גזילה ואכידה, יד, ב – ג

¹ מכיון שלא יוכלו להוכיח את בעלותם על החפץ. ² כי הגיע לידו לאחר יאוש. ³ משנה בבבא מציעא כד ע"ב כז ע"א. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסב, ג.

הַכְּרִיזוּ אוֹ הוֹדִיעוּ² וְלֹא בָּאוּ הַבְּעָלִים – תִּהְיֶה הַמַּצִּיָּאָה מִנְחַת אֶצְלוֹ עַד שֶׁיָּבֹא אֲלֶיהָ³. וְכָל זֶמֶן שֶׁהָאִבְדָּה אֶצְלוֹ אִם נִגְנְבָה אוֹ אִבְדָּה – תַּיֵּב בְּאַחֲרֵיוֹתָהּ; וְאִם נֶאֱנָסָה⁴ – פְּטוֹר, שֶׁשׁוֹמֵר אִבְדָּה כְּשׁוֹמֵר שְׂכָר הוּא⁵, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמַצָּוָה וְנִפְטָר מִכֶּמֶה מַצּוֹת עֲשֵׂה⁶ כָּל זֶמֶן שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּשִׁמְרָתָהּ⁷.

גזילה ואכידה, יג, י

¹ בבית המקדש או בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ² למיודעיו בשעה שיש אנשים. ³ ויוודע מי הוא בעל האכידה (בבא מציעא ל ע"א). ⁴ כגון על ידי שורד מזויין, ולא היה בכוח המוצא למנוע זאת. ⁵ שחייב כנגיבה ופטור באונס. פסק כרב יוסף (בבא מציעא כט ע"א, פב ע"א, ובבא קמא נו ע"א) שהרי התלמוד אומד "דכולי עלמא אית להו דרב יוסף" (דעת הכל כדעת רב יוסף, בבא מציעא פב ע"א), וכך

פסק רבינו חננאל. ⁶ שיש בהן חסרון כיס, כגון נתינת פת לעני וכיוצא בה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועל כן דינו כשומר שכר. ⁷ כגון שמנער את הכסות לצרכה, אבל לא כשהיא מונחת אצלו ללא טיפול. שהרי אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה. והכלל הוא: כל שאפשר לו לקיים שתי המצוות יחד, חייב בשתייהן, שאם לא כן, מי שתפילין כראשו וציצית בבגדו יהא פטור מכל המצוות. ודאה בתוספות בבא קמא נו ע"א דיכור המתחיל "בההיא הנאה".
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסז, טו – טז.

6. (א) אבירה שהיא נכס שעלול להתקלקל או לאבר שיעור ניכר משוויו, או שהוצאות שמירתו אינן סבירות לעומת שוויו, או אבירה שהיא בעל חיים, רשאי המוצא למכרה בדרך סבירה, וכן רשאית לעשות המטרה, אם האבירה נמסרה לה.

מָצָא תְּפִלִּין¹ – שָׁם² דְּמִיָּהֶם וּמִנִּיחָם עָלָיו³, שְׂדָכָר
מְצוּי הוּא בְּיַד הַכֹּל⁴ וְאֵין עֲשׂוּיָן אֶלָּא לְמַצּוֹתָם
בְּלָכָד⁵.

¹ מימרא של שמואל כבבא מציעא כט ע"ב. ² מעריך. ³ את התפילין. ⁴ ואם המאבד ירצה תפילין, יוכל לקנותם בדמים. ⁵ ואין לחשוש שיהיה מעוניין דוקא בתפילין שלו.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסז, כא.

מָצָא דָּכָר שֵׁשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים שֶׁהָרִי צָרִיךְ הוּא
לְהַאֲכִילוֹ, אִם הָיָה דָּכָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל¹, כְּגוֹן פָּרָה
וְחִמּוֹר, מְטַפֵּל בָּהֶם² שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ³ מִיּוֹם
הַמָּצִיאוֹתָהּ וּמִשְׁפִּירָם⁴ וְלוֹקֵחַ שְׂכָר וּמֵאֲכִילָם; וְאִם הָיָה

שְׂכָרָם יִתֵּר עַל אֲכִילָתָם הָרִי הֵיטֵר לְבָעֲלִים. וְכֵן
הִתְרַנְּגוּלִין⁵ — מוֹכֵר בִּיצִיָּהֶן וּמֵאֲכִילָן כָּל שְׁנֵים עָשָׂר
חֹדֶשׁ, מִכָּאן וְאֵילָף שֵׁם דְּמִיָּהֶם עָלֵיו⁶ וְהָרִי הֵן שָׁלוּ
וְשָׁל בְּעָלִים בְּשִׁתְפוּת⁷ כְּדִין כָּל הַשֵּׁם בְּהֶמָּה מִחֲבָרוֹ.⁸
מִצָּא עֲגָלִין וְסִיחִין⁹ שֶׁל רָעִי¹⁰ — מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁלֹשָׁה
חֳדָשִׁים, וְשָׁל בְּרִיאָה¹¹ — שְׁלֹשִׁים יוֹם. אֲנִזִּים
וְחִרְנָגוּלִין גְּדוּלִים¹² — מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם;
מִצָּא קִטְנִים¹³ וְכָל דָּבָר שֶׁטַפּוּלוֹ מְרַבָּה מְשָׁכְרוּ —
מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים¹⁴, מִכָּאן וְאֵילָף מוֹכְרָם
בְּבֵית דִּין¹⁵. וְכֵן פְּרוֹת¹⁶ שֶׁהִתְחִילוּ לְהִרְקִיב וְכִיּוּצָא
בָּהֶם — מוֹכְרָם בְּבֵית דִּין.

גזילה ואבידה, יג, טו — טו

¹ ויכולים להאכילו את שכר מעשיו (משנה וברייתא בבבא מציעא כח ע"ב). ² ואל ימכור אותם, כמו בתפילין, מפני שהמאבד מעונין בבהמתו שלמרה לשמוע בקולו. ³ "לא הטריחו רבנן באבירה יותר מדאי", שם כח ע"א. ⁴ ניש ספרים שגורסים "ושוכרם" ונראה שהתכוונו לומר שמותר לו לשכור בעצמו ואין חושדים בו, אבל מלשון רבינו: "ולוקח שכר" משמע שמשכיר לאחרים]. ⁵ התרנגולות (בריתא בבבא מציעא כח ע"ב). ⁶ השומה צריכה להיות על פי בית דין כלהלן, וראה הגהות חידושי אנשי שם על הרי"ף בסוגיה כאן. ⁷ מחצה על מחצה, כשכר על הטיפול בתרנגולות. ⁸ משנה בבא מציעא סט ע"ב וכן כתב רבינו בפרק ח מהלכות שותפין הלכה ג. ⁹ שאוכלים ואינם עושים (בריתא בבבא מציעא כח ע"ב). ¹⁰ שרועים במרעה ואין טיפולם מרובה. ¹¹ שצריך להאכילם (בזמן שאין מרעה) ועולה בדמים מרובים. ¹² שמוצאים בעצמם את מזונם (כך פירש שם רבנו חננאל שלא כרש"י שם). ¹³ צריך להאכילם והטרחה וההוצאות מרובות. ¹⁴ שמא יבואו הבעלים. יותר משלשה ימים לא יטפל, כדי למנוע הפסד מן הבעלים. ¹⁵ בגמרא הגירסא: "שם דמיהם", והרי"ף גורס מוכרם בבית דין והכוונה לשומת בית דין. [נראה שמותר למוצא למכור

השבת אבירה

לעצמו לפי שומת בית הדין. ראה למעלה הלכה טו שכתב: "שם רמיהם עליו". וראה רא"ש כאן וטור ובית יוסף חושן משפט סימן רסד].¹⁶ במפקיד פירות והתחילו להרקיב יש מחלוקת במשנה (בבא מציעא לח ע"א). החכמים אומרים: לא יגע בהם, ורבן שמעון בן גמליאל אומר: מוכרם בפני בית דין, מפני שהוא כמשיב אבירה לבעלים. מכאן יוצא, שבאבירה גופה לדעת הכל ימכור בבית דין. והטעם הוא: במפקיד אל יגע, שהרי יש בעלים שיטפלו בהם, מה שאין כן באבירה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסז, כב – כד.

(ג) נמכרה האבירה, יבוא, לענין חוק זה, הפדיון במקומה.

מה יעשה בדמים? ¹ ינתנו למוצא ² ויש לו רשות ³ להשתמש בהם. לפיכך אם נאנסו ⁴, כגון שטרפם גיס או טבעו בים – חייב לשלם ואף-על-פי שלא נשתמש ⁵ בהן. שפירן שיש לו רשות להשתמש בהם הרי הם אצלו כשאלה ⁶.

גוילה ואבירה, יג, יז

¹ שאלת המשנה בבא מציעא כח ע"ב. ² עד שיבואו הבעלים. ³ כדעת שמואל שפסק כרבי טרפון במשנה שם כט ע"ב. ⁴ לפיפירוש רב יוסף מחייב רבי טרפון באונסין (בבא מציעא כט ע"א). ⁵ זכות השימוש מחייבת אותו באונסין (בבא מציעא כט ע"א). ⁶ ושואל חייב אף על פי שלא נשתמש.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסז, כה.

ראה עוד מקורות לסעיף 6 לחוק השומרים.

עשיית עושר ולא במשפט

חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט – 1979

1. (א) מי שקיבל שלא על פי זכות שכרין נכס, שירות או טובת הנאה אחרת (להלן – הזוכה) שכאו לו מאדם אחר (להלן – המזכה), חייב להשיב למזכה את הזכיה, ואם השכה בעין כלתי אפשרית או כלתי סבירה – לשלם לו את שוויה. (ב) אחת היא אם באה הזכיה מפעולת הזוכה, מפעולת המזכה או בדרך אחרת.
2. בית המשפט רשאי לפטור את הזוכה מתובת ההשכה לפי סעיף 1, כולה או מקצתה, אם ראה שהזכיה לא הייתה כדרכה בחסרון המזכה או שראה נסיבות אחרות העושות את ההשכה כלתי צודקת.
3. הזוכה רשאי לנכות ממה שעליו להשיב את מה שהוציא או התחייב להוציא או השקיע באופן סביר להשגת הזכיה.
4. מי שפרע חובו של אדם אחר בלי שהיה חייב לכך כלפיו, אינו זכאי להשכה אלא אם לא הייתה לזוכה סיבה סבירה להתנגד לפרעון החוב, כולו או מקצתו, ואינו זכאי להשכה זו אלא כדי מה שנתן לפרעון החוב.
5. (א) מי שעשה בתום לב ובסבירות פעולה לשמירה על חייו, שלמות גופו, בריאותו, כבודו או רכושו של אדם אחר, בלי שהיה חייב לכך כלפיו, והוציא או התחייב להוציא הוצאות בקשר לכך, חייב הזוכה לשפותו על הוצאותיו הסבירות, כולל חיוביו כלפי צד שלישי, ואם נגרמו למזכה עקב הפעולה נזקי רכוש, ירשאי בית המשפט לחייב את הזוכה בתשלום פיצויים למזכה, אם ראה שמן הצדק לעשות כן בנסיבות הענין. (ב) לענין החיוב בפיצויים לפי סעיף קטן (א) דין מי שנכסיו שימשו לשמירת הערכים האמורים כדין מי שעשה פעולה לשמירתם. (ג) אין חובת שיפוי או פיצוי לפי סעיף זה על זוכה שהתנגד לפעולה או לשימוש בנכסים או לשיעור ההוצאות או שהייתה לו סיבה סבירה להתנגד להם, זולת אם הפעולה או השימוש בנכסים היו לשמירה על חייו, שלמות גופו או בריאותו.
6. (א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון ואין הסכם אחר כך הצדדים.

זכות ההשבה

טור מהשבה

יכוי הוצאות

יין הפורע חוב
זולת

יין הפועל
לשמירת ענין
זולת

חחולה ושמירת
חריפות

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

(ב) חוק זה יחול גם על המדינה.

(ג) אין בחוק זה כדי לגרוע מתרופות אחרות.

7. סעיף 3 לחוק לתיקון דיני הגזיקין האזרחיים (הטבח נזקי גוף), תשכ"ד – 1964 – בטל.

מיטול

1. (א) מי שקיבל שלא על פי זכות שבדין נכס, שירות או טובת הנאה אחרת (להלן – הזוכה) שבאו לו מאדם אחר (להלן – המזכה), חייב להשיב למזכה את הזכיה, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויה. (ב) אחת היא אם באה הזכיה מפעולת הזוכה, מפעולת המזכה או בדרך אחרת.

הָדָר בַּחֲצֵר חֲבֵרוֹ¹ שְׁלֹא מִדַּעְתּוֹ, אִם אוֹתָהּ חָצַר אֵינָה עֲשׂוּיָה לְשֹׁכֵר – אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שֹׁכֵר². אִף־עַל־פִּי שְׁדָרְךָ זֶה הָדָר לְשֹׁכֵר מְקוֹם לְעֲצֻמוֹ, שְׁזֶה³ נִהְיָה וְזֶה אֵינוֹ חֶסֶר⁴; וְאִם הֶחָצֵר עֲשׂוּיָה לְשֹׁכֵר, אִף־עַל־פִּי שְׁאִין דָּרְךָ זֶה⁵ לְשֹׁכֵר – צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שֹׁכֵר, שֶׁהָרִי חֶסֶרוֹ מִמוֹן⁶.

גזילה ואבידה, ג, ט

¹ בבא קמא כ ע"ב – כא ע"א. ² לשלם לו שכר. ³ הדר. ⁴ בעל החצר, משום כך פטור הדר. לא ההנאה של הדר היא הקובעת, אלא תלוי בזה, אם בעל החצר חסר או לא. זוהי דעת רב ורב כהנא בשם רבי יוחנן שם, ואם בעל החצר חסר, כגון שהיה בית חדש והשחיר הדייר את הקירות, ישלם את כל השכר, אפילו בחצר שאינה עשויה לשכר, ראה מגיר משנה כאן. ⁵ של הדר. ⁶ שמנע ממנו מלהשכיר לאחרים, ועליו לשלם את דמי ההפסד. כך פסק הרי"ף.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שסג, ה.

מִי שֶׁהִיָּה¹ לוֹ חֲרֻבָּה בֵּין חֲרֻבוֹת חֲבֵרוֹ וְעַמְדַּת חֲבֵרוֹ וְגֵדֵר רוּחַ רֵאשׁוּנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית עַד שְׁנִמְצָאת חֲרֻבָּה זֹו מְשַׁלֵּשׁ רוּחוֹתֶיהָ גְדוּרָה – אֵין מְחִיבִין אוֹתוֹ לְתֵן לוֹ הַהוּצָאָה כָּלוּם, שֶׁהָרִי לֹא הוֹעִיל לוֹ וְהָרִי חֲרֻבָּתוֹ פְּתוּחָה לְרִשׁוֹת הָרָבִים² כְּשֶׁהִיָּתָה. לְפִיכָף אִם גָּדֵר לוֹ³ רוּחַ רְבִיעִית עַד שְׁנִמְצָאת חֲרֻבָּתוֹ מִקְּפַת גֵּדֵר – מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכָּל וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוּצָאָה

שְׁהוּצִיא זֶה בְּאַרְבַּע רוּחוֹת⁴ עַד אַרְבַּע אַמוֹת⁵ וּבִלְבָד
שְׁיִהְיֶה מְקוֹם הַכֶּתֶל שֶׁל שְׁנֵיהֶם⁶.
אָבֵל אִם הָיָה הַכֶּתֶל שֶׁל זֶה שְׁבָנָה וּבְחֻלְקוֹ בָּנָה —
יִרְאֶה לִי: שְׁאִין מְגַלְגֵּלִין עָלָיו אֲלֵא דָּבָר מוּעָט כְּמוֹ
שְׁיִרְאוֹ הַדִּינִין, שְׁהָרִי אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בַּכֶּתֶלִים⁷.
וְכֵן⁸ אִם הַנֶּקֶף עֲצָמוֹ הוּא שְׁגֵדֵר רוּחַ רְבִיעִית — הָרִי
גִּלָּה דַעְתּוֹ וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוּצָאָה שֶׁל שְׁלֹשׁ רוּחוֹת⁹, אִם
הָיָה הַכֶּתֶלִים¹⁰ שֶׁל שְׁנֵיהֶם. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה.

שכנים, ג, ג' — ד

¹ במשנה (בבא בתרא ד ע"ב): "המקיף את חבירו משלש רוחותיו וגרר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית אין מחייבין אותו. רבי יוסי אומר אם עמד וגרר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל". ואמרו שם בגמרא "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי ראמר אם עמד וגרר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל, לא שנא עמד ניקף לא שנא עמד מקיף". ויש אומרים שמשנה זו מדברת בבקעה ובמקום שלא נהגו לגרור, שאילו בחצר יכול לכוף אותו לבנות הכתלים באמצע כמפורש למעלה פרק ב הלכות יר — טז (רשב"ם ועוד). אבל לדעת רבינו כיון שכבקעה לא נהגו לגרור אין לחייבו אפילו אם עמד וגרר. ולפיכך הוצרך רבינו להעמיר הלכה זו בחורבה, כלומר חצר שחרבה ולא משתמשים בה עכשיו, ואם עמד המקיף וגררה מכל ארבע רוחותיה הרי הוא כיווד לשדה חבירו שלא ברשות ונטעה, שאם היתה שדה העומרת ליטע שמין לו ונוטל כאריסי העיר (בבא מציעא קא ע"א ופרק י מהלכות גזילה ואבירה הלכה ר), שהרי חצר חרבה עומרת להיגרר (כסף משנה הלכה ד והגר"א סימן קנח ס"ק ז בשם ירושלמי), [וכן הוא בירושלמי בבא מציעא פרק י הלכה ג]. ואף על פי שכית חרב אינו עומר להבנות (הלכות גזילה ואבירה פרק י הלכה ט — אבן האזל). ולרעת חכמים החולקים על רבי יוסי ואינם מחייבים אלא באופן שהניקף עמד וגרר שגילה רעתו שרוצה בגרר — חצר חרבה אינה עומרת להיגרר ורינה כשדה שאינה עומרת ליטע שרק אם בעל השדה גילה רעתו חייב לשלם לו וירר על העליונה (בבא

מציעא קא ע"א).² רבינו מפרש במשנה שם כפירוש רש"י בבבא קמא כ ע"ב שגדרו היה בין המקיף לבין הניקף. ועיין בתוספות שם דיבור המתחיל "את", שפירשו שהקיף מסביב.³ המקיף וכדעת רבי יוסי כנזכר לעיל.⁴ כרב הונא (שם) ולא כחייא בר רב שאמר שמשלם דק דמי קנים בזול [נאף שבשדה העשויה ליטע אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה ונוטל מבעל השדה (הלכות גזילה ואבירה פרק י הלכה ד) — כאן בחורבה שהנאתם שווה, גם הוצאתם שווה].⁵ כגובה הכותל שבין חצרות (למעלה פרק ב הלכה טז).⁶ שיכול להשתמש בכתלים, כמבואר להלן הלכה ד. ובביאור הגר"א סימן קנח ס"ק יא הביא מקוד לדברי רבינו מהירושלמי בבא בתרא למשנה הנזכרת.⁷ והראב"ד חולק על רבינו, ולדעתו להפך, אם בנה הראשון על שלו, הרי הקל בזה על השני שהדריח לו את מקוד הכותל, ולפיכך אין לו להפסיד בשביל כך את ההוצאות.⁸ כלומר, לא דק באופן שהמקיף גדר כל ארבע הדוחות אלא אפילו אם המקיף לא גדר אלא שלש דוחות שלא הועילו מעשיו כלום בכל זאת חייב הניקף לשלם אם הוא עצמו גמר לגדוד (סמ"ע סימן קנח ס"ק טו).⁹ בניכוי הוצאת חצי הכותל הרביעי (ערוך השלחן).¹⁰ בכתב יד תימן ובדפוס דומי: "היו הכתלים". ובאבן האזל חיקן "היה מקום הכתלים".

הַבְּהֵמָה מוֹעֵדֶת לֶאֱכֹל פְּרוֹת או יִרְקוֹת וְכִיּוֹצֵא בָהֶם.¹ לְפִיכָף אִם נִכְנְסָה לְרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק וְאָכְלָה דְּבָרִים שְׂדֵרָפָה לֶאֱכֹלָם — מִשְׁלָם נֶזֶק שְׁלָם, שְׁנֹאֲמַר: וּבִעַר בְּשָׂדֶה אַחֵר מִיֵּטֵב שְׂדֵהוּ וְגו' (שמות כב. ד). וְאִם אָכְלָתָם בְּרִשּׁוֹת הָרֶבִים — פְּטוּר.² וְאִם נִהְיִית — מִשְׁלָם מֵה שְׁנֵהֲנִית,³ לֹא מֵה שְׁהֲזִיקָה. פִּיֵּצֵד? נִכְנְסָה לְרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק וְאָכְלָה שְׁמִשְׁמִין או לֹט וְכִיּוֹצֵא בָהֶם בְּשָׂדֶה דִּינָר — מִשְׁלָם דִּינָר;⁴ וְאִם אָכְלָתָם בְּרִשּׁוֹת הָרֶבִים וְנִהְיִית — רוֹאִין אוֹתָם קָאֵלוּ הֵם שְׁעוּרִים⁵ או עֲמִיר⁶ וּמִשְׁלָם דְּמֵי עֲמִיר או

דְּמִי שְׁעוּרִים בְּזוּל.⁷

אֲכִלָּה אֲכָלִים הָרָעִים לָהּ, כְּגוֹן שְׂאֲכָלָה חֲטִין —
הוֹאִיל וְלֹא נִהְיִית פֶּטוּר⁸...

נזקי ממון, ג, א — ג

¹ משנה, בבא קמא יט"ע"ב. ² כי כתוב "בשדה אחר", ופירושו חכמים: ברשות הניזק. הטעם שהוא פטור, מכיון שיש לבהמה רשות ללכת ברשות הרבים, ודרכה ללכת ולאכול. ראה למעלה פרק א הלכה ח. ³ הרמ"ם שבעל הבהמה חסך לו על ידי האכילה. ⁴ ריגור של כסף [=זוז]. אע"פ שאין רגילים להאכיל שומשמין לבהמה משלם דינר, כי שן ברשות הניזק משלם נזק שלם והנזק הוא דינר. ⁵ ברשות הרבים פטורים מלשלם את דמי הנזק של האכילה. החיוב הוא רק משום שבעל הבהמה נהנה, כי לולא אכלה היה צריך לתת לה אוכל. משום כך ישלם לא דמי שומשמין, אלא דמי שעורים או עמיר, שרגילים להאכיל את הבהמה. ⁶ שעורים בשבלים שרגילים להאכיל את הבהמה בזמן הקציר (ראה מגיד משנה וכסף משנה). ⁷ דהיינו שני שלישי המחיר. בבא בתרא קמ"ב. גם במקרה שדרכו להאכילה שעורים הוא משלם בזול, מכיון שזה היה בעל כרחו (דברי הרמ"ה המוכאים בנימוקי יוסף שם, כ"ע"א). ⁸ ברייתא שם. ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שצ"ח.

מִפְּאֵן¹ אֵתָּה לְמַד: שֶׁהַשּׁוֹמֵר שְׁמֵסֵר הַפְּקָדוֹן לְאִשְׁתּוֹ
וּבְנֵי בֵיתוֹ וְהוֹדִיעָם שֶׁהוּא פְּקָדוֹן וְלֹא שְׁמָרוּ כְּדֶרֶךְ
הַשּׁוֹמְרִין — שֶׁהֵם חִיבִין לְשַׁלֵּם לְבַעַל הַפְּקָדוֹן
וּבַעַל הַבֵּית פֶּטוּר², שְׁכָל הַמִּפְקִיד עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ
וּבְנָיו הוּא מִפְקִיד. מַעֲשֶׂה בְּאַחַד³ שֶׁהִפְקִיד פְּשׁוּת⁴
אֶצֶל אֶחָד וְהָיָה לוֹ לְשׁוֹמֵר פְּשׁוּת אַחֲרָת וְאָמַר
לְשִׁמְשׁוֹ: מָזָה הַפְּשׁוּת תִּשְׁלִיךְ לְתוֹךְ הַשֶּׁכֶר, וְהִלֵּךְ
הַשִּׁמְשׁ וְהִשְׁלִיךְ מִפְּשׁוּת שֶׁל פְּקָדוֹן. אָמְרוּ חֲכָמִים:
שֶׁהַשִּׁמְשׁ פֶּטוּר, שֶׁהָרִי לֹא אָמַר: מָזָה הַשִּׁלֵּךְ וּמָזָה

אל תִּשְׁלַף וְדָמָה שֶׁהוּא מֵרָאָה מְקוֹם⁵ וְאֵינוֹ מִקְפִּיד
עַל זֶה; וְכֵן בַּעַל הַבַּיִת פֶּטוּר, שֶׁהָרִי אָמַר לוֹ מִזֶּה
הַשִּׁלָּף וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִי מִזֶּה שְׁנֵהֲנָה⁶ בְּלִבָּד.
לְפִיכָךְ אִם נַעֲשֶׂה הַשֹּׂכֵר חֲמִץ⁷ – פֶּטוּר מִלְשַׁלֵּם
וּבֵין כֶּף וּבֵין כֶּף – חַיֵּב הַשּׂוֹמֵר שְׁבוּעָה שְׁכָרָא אֲרַע,
וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה.

שאלה ופקרן, ר. ט

¹ מזה שאמרו בגמרא בבא מציעא מב ע"א שהאם פטורה מפני
שלא ידעה שהמעות הם פקרון. ² אפילו אין להם ממה לשלם
(מגיר משנה וראה רמ"א חושן משפט סימן רצא סעיף כר).
³ בבא מציעא מב ע"ב. ⁴ מין צמח שנותנים לתוך שכר של
שעורים להשביח טעמו. ⁵ מראה לו איפה מקומה של הכשות.
⁶ מהשבחת השכר – כרב עמרם שם. ⁷ לא תסס השכר אלא
החמץ ואם כן אין כל הנאה לבעל השכר [במסקנא שם אמרו, שאם
הכשות של בעל השכר נמצא במקום קרוב למקום תעשית השכר
ושל בעל הפקדון במקום רחוק ושהה השליח זמן רב עד שהביא
הכשות – חייב בעל השכר לשלם שהרי היה לו להעלות על הרעת
שממקום רחוק הביא].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רצא, כה.

ראה עור הלכות גזילה ואבירה פרק י הלכות ר – ט בחוק המקרקעין סעיפים 21-26.
והלכות שכירות פרק א הלכה ו בחוק השומרים סעיף 7.

2. בית המשפט רשאי לפטור את הזוכה מתוכת ההשבה לפי סעיף 1, כולה או
מקצתה, אם ראה שהזוכה לא היתה כרוכה בתסרון המוכה או שראה נסיבות אחרות
העושות את ההשבה בלתי צודקת.

נטור מהשבה

הָדָר בְּחֶצֶר חֲבֵרוֹ¹ שְׁלֹא מִדַּעְתּוֹ, אִם אוֹתָהּ חָצַר אֵינָהּ
עֲשׂוּיָה לְשֹׂכֵר – אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שְׂכָר². אִף-

על-פי שְׂרָרָךְ זֶה הָרָר לְשָׁכֹר מְקוֹם לְעֶצְמוֹ, שְׁזָה³
נִהְיָה וְזֶה אֵינוֹ חֹסֵר⁴; וְאִם הִחְצֵר עֲשׂוּיָה לְשָׁכֹר, אָף-
על-פי שְׂאִין רָרָךְ זֶה⁵ לְשָׁכֹר — צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ
שָׁכֹר, שֶׁהָרִי חֹסְרוֹ מְמוֹן⁶.

גזילה ואכידה, ג. ט

¹ בבא קמא כ"ב — כא ע"א. ² לשלם לו שכר. ³ הדר. ⁴ בעל
החצר, משום כך פטור הדר. לא ההנאה של הדר היא הקובעת, אלא
חלוי בזה, אם בעל החצר חסר או לא. זוהי דעת רב ורב כהנא בשם
רבי יוחנן שם, ואם בעל החצר חסר, כגון שהיה בית חרש והשתיר
הדייר את הקירות, ישלם את כל השכר, אפילו בחצר שאינה עשויה
לשכר, דאם מגיד משנה כאן. ⁵ של הדר. ⁶ שמנע ממנו מלהשכיר
לאחרים, ועליו לשלם את רמי ההפסד. כך פסק הרי"ף.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, שסג, ו.

ראה עוד הלכות שכנים פרק ז הלכה ח, בחוק המקרקעין סעיף 14.

4. מי שפרע חובו של אדם אחר בלי שהיה חייב לכך כלפיו, אינו זכאי להשבה
אלא אם לא הייתה לזוכה סיבה סבירה להתנגד לפרעון החוב, כולו או מקצתו, ואינו
זכאי להשבה זו אלא כדי מה שנתן לפרעון החוב.

דין הפורע חוב
הנזיל

...וְכֵן הַפּוֹרֵעַ שְׁטָר חוּבוֹ שֶׁל חֵבְרוֹ שְׁלֵא מִדַּעְתּוֹ¹
אֶפְלוּ הָיָה הַחוּב עַל הַמְשָׁכוֹן² — אֵין הַלֹּה חֵיב
כָּלוּם וְנוֹטֵל מִשְׁכוּנוֹ בְּחִנָּם וְהָרִי אֵבֵר זֶה הַנּוֹתֵן אֶת
מַעֲוָתוֹ, שְׁמָא הָיָה הַלֹּה מְפִיס אֶת הַמַּלְוָה וּמוֹחֵל
לוֹ³...

מלוה ולוה, כו, ו

¹ משנה כתובות קז ע"ב וגמרא שם קח ע"א, וכן פסק רבינו בפרק

יב מהלכות אישות הלכה יט. ² ירושלמי כתובות פרק יג הלכה ב. ³ נימוק זה אמרו בירושלמי שם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, קכח, א.

הִלֵּךְ בַּעֲלָהּ וְלִוְתָהּ וְאָכְלָה, כְּשִׁיבֹא חֵיב לְשַׁלֵּם.¹
עַמֵּד אֶחָד מִדַּעַת עֲצָמוֹ וְזָנָה מְשֻׁלוֹ,² אִם יָבֹא הַבֶּעַל
— אֵינוֹ חֵיב לְשַׁלֵּם לוֹ וְהָרִי זֶה אֵבֶד אֶת מְעוֹתָיו,
מִפְּנֵי שֶׁלֹּא צָנְהוּ לְזוֹנָה וְהָיָא לֹא לְוִתָּהּ מִמֶּנּוּ.³

אישות, יב, יט

¹ כתובות קז ע"ב. ואפילו כאן אין הבעל מחשב עמה על מעשה ידיה (ראה למעלה הלכה טז) אלא פורע הקפותיה (מגיד משנה).
² לא בתורת הלואה. ³ כי אילו לותה ממנו כסף למזונותיה על מנת שתשלם לו, יכול הוא לתובעה, והיא תובעת הבעל וישלם. אבל עכשיו שפירנסה שלא לשם הלואה — הניח מעותיו על קרן הצבי, (כתובות קז ע"ב (דש"י). והרי זה כפורע חובו של חבדו שלא מדעתו שאינו חוזר ונפרע ממנו כלום (מגיד משנה). ולדעת הרשב"א לא הפסיד אלא כשאמר מפורש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא מפרנסה, במקום בעלה, ולפיכך יכול הבעל לטעון ולאמר לו: "לא אמרתי לך לפרוע בשבילי". אבל כשפרנסה סתם — חוזר וגובה, כי כל המפרנס סתם אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלואה.

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, ע, ח.

5. (א) מי שעשה בתום לב ובסבירות פעולה לשמירה על חייו, שלמות גופו, בריאותו, כבודו או רכושו של אדם אחר, בלי שהיה חייב לכך כלפיו, והוציא או התחייב להוציא הוצאות בקשר לכך, חייב הזוכה לשפותו על הוצאותיו הסבירות, כולל תיובתו כלפי צד שלישי, ואם נגרמו למזכה עקב הפעולה נזקי רכוש, רשאי בית המשפט לחייב את הזוכה בתשלום פיצויים למזכה, אם ראה שמן הצדק לעשות כן בנסיבות הענין.

דין הפועל
לשמירת ענין
הזולת

(ב) לענין החיוב בפיצויים לפי סעיף קטן (א) דין מי שנכסיו שימשו לשמירת הערכים האמורים כדין מי שעשה פעולה לשמירתם.

(ג) אין תוכת שיפוי או פיצוי לפי סעיף זה על זוכה שהתנגד לפעולה או לשימוש בנכסים או לשעור ההוצאות או שהיתה לו סיבה סבירה להתנגד להם, זולת אם הפעולה או השימוש בנכסים היו לשמירה על תייו, שלמות גופו או בריאותו.

כָּל הַיָּכוֹל לְהַצִּיל¹ וְלֹא הִצִּיל – עוֹבֵר עַל: לֹא תַעֲמֹד² עַל-יָדָם רָעָךְ (ויקרא יט, טז). וְכֵן הִרְוָא אֶת חֲבֵרוֹ טוֹבֵעַ בֵּינָם³, או לְסָטִים בָּאִים עָלָיו, או חִיָּה רָעָה בָּאָה עָלָיו וַיְכּוֹל לְהַצִּילוֹ הוּא בַּעֲצָמוֹ, או שִׁישְׁכּוֹר אֲחֵרִים⁴ לְהַצִּילוֹ וְלֹא הִצִּיל, או שִׁשְׁמַע גּוֹיִם או מוֹסְרִים מִחֲשָׁבִים עָלָיו רָעָה⁵ או טוֹמֵנִין לוֹ פֶּחַ וְלֹא גָלָה אֶזְנֵן חֲבֵרוֹ וְהוֹדִיעָו⁶, או שִׁידַע בְּגוֹי או בְּאִנָּס שֶׁהוּא בָּא עַל חֲבֵרוֹ וַיְכּוֹל לְפִסּוֹ בְּגִלְלֵי חֲבֵרוֹ לְהַסִּיר מֵה שֶׁבִּלְבּוֹ וְלֹא פִּיסּוֹ וְכָל פִּיּוּצָא בְּדִבְרֵים אֱלוֹ⁷ – הַעוֹשֶׂה אוֹתָם עוֹבֵר עַל "לֹא תַעֲמֹד עַל-יָדָם רָעָךְ"⁸.

רוצח ושמירת נפש, א, יד

¹ חבירו מסכנה, ולא דוקא מיד רודף. ² ופשוטו של מקרא, שאם רואה חבירו בסכנה, לא יעמוד בחיבוק ידים, אלא ישתדל בכל הדרכים להצילו. ³ והרואה יודע לשחות ויכול להצילו, ספרא קרושים פרק ר, ח וסנהדרין עג ע"א. ⁴ אף על פי שיש בזה טרחה, שם. ומוכן מאלין, שהניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא, שאין אדם חייב להציל חבירו כממון של עצמו, כשיש ממון לניצול, רא"ש סנהדרין פרק ח. ⁵ טובע בים הוא דוגמה לאדם שכבר נתון בתוך הסכנה; לסטים באים עליו – דוגמה לסכנה המתקרבת לאדם; מוסרים מחשבים עליו רעה – הסכנה עריין במחשבה בלבד, ובכולם דין אחד, שחייבים להציל. ⁶ אף על פי שבאותו כתוב אסרה תורה ללכת רכיל ולגלות סור, בכל זאת כאן כשסכנה אורכת לחבירו הוא חייב לגלות ולהודיע לו. ⁷ כגון היורע עדות

עשיית עושר ולא במשפט

לחבירו ואינו מעירו, ספרא שם.⁸ כי הכתוב מחייב את האדם להשתמש בכל האמצעים, כדי להציל את חבירו.
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, תכנ, א.

הְרוּאָה מִים¹ שׁוֹטְפִין וְכֹאִין לְהִשְׁחִית בְּנֵין חֲבֵרוֹ אוֹ
שִׂדְהוֹ — חֵיב לְגִדּוֹר² בְּפִנְיָהֶם וּלְמַנְעֵם³, שְׁנֹאמֵר:
לְכָל-אֲבֹת אַחִיד (רכבים כב, ג) לְרַבּוֹת אֲבֹת קִרְקָעוֹ⁴.
גזילה ואכילה, יא, כ

¹ בבא מציעא לא ע"א. ² אף על פי שהבנין לא יתמוטט, אלא
יתקלקל בלבד. ³ אף על פי שהכתוב מנה מטלטלין בלבד.
⁴ מימרא של רבא בבבא מציעא לא ע"א.
ראה שלחן ערוך, חושן המשפט, רנט, ט.

הַנִּית אֲבֹתוֹ¹ וְהִחְזִיר אֲבֹת חֲבֵרוֹ — אֵין לוֹ אֶלָּא
שְׂכָר הָרְאוֹי לוֹ². בִּיצֵד? שְׂטָף נִהָר³ חֲמורוֹ וְחֲמור
חֲבֵרוֹ, שְׁלוֹ יָפָה מִנָּה וְשָׁל חֲבֵרוֹ מֵאִתּוֹ, הַנִּית אֶת
שְׁלוֹ וְהִצִּיל אֶת שָׁל חֲבֵרוֹ — אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ
הָרְאוֹי לוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ: אֲצִיל אֶת שְׁלָךְ וְאַתָּה נֹתֵן
לִי דָמִי שְׁלִי, אוֹ שֶׁהִתְנָה בְּפָנַי בֵּית דִּין⁴ — חֵיב לָתֵן
לוֹ⁵ דָּמִי שְׁלוֹ. וְאַף-עַל-פִּי שְׁחֲמורוֹ עָלָה מֵאֲלִיוֹ⁶,
הוֹאִיל וְלֹא נִתְעַסַּק בּוֹ⁷ זָכָה בְּמָה שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ⁸.

גזילה ואכילה, יב, ג

¹ לפניו משורת הדין, כי מן הדין שלו קורמת, כלמעלה בהלכה א.
² לפי הטירחה והזמן שטיפל באכירת חבירו, ולא דמי אבדתו
שהפסיד, מכיון שעשה זאת מעצמו, כרי לזכות במצווה. ³ משנה
בבבא קמא קטו ע"ב. ⁴ כגון שבעל החמור לא היה במקום. ראה
בבא מציעא ל ע"ב. ⁵ כי התנאי בפני בית-דין מזכה את המציל
לקבל את מה שהתנה. אף על פי שבעל החמור לא היה נוכח שם.

ואם התנה עמו, הריהו חייב לקיים את התנאי, ואינו יכול לטעון "משטה אני בך" (ראה בבא קמא קטז ע"א ופירוש המשנה לרבינו שם).⁶ ולא הפסיד כלום.⁷ והפקירו כדי להציל את של חבירו, דינו כאבוד.⁸ בבא קמא קטז ע"א. כי רואים את החמור כאבוד, ומן השמים ריחמו עליו וניצל חמורו מטביעה.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסד, ג.

יִרְדּוּ לְהַצִּיל וְלֹא הִצִּילוּ – אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ הָרְאוּי לֵאמֹר.² וְכֵן³ אִם הָיָה עוֹסֵק בְּמִלְאָכָה וְכִטֵּל מִמְּלָאכְתּוֹ שְׂשֻׁנָּה דִּינָר וְהִחְזִיר אֲבָדָה שְׂשֻׁנָּה מֵאָה דִּינָר, לֹא יֵאמָר לוֹ: תֵּן לִי דִּינָר שֶׁהִפְסַדְתִּי – אֶלָּא נֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוּעֵל כִּטֵּל⁴ שֶׁיִּכְטֵל מֵאוֹתָהּ מִלְאָכָה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בָּהּ.⁵ וְאִם הִתְנָה עִם הַכְּעָלִים אוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין⁶ שֶׁיִּטְוֹל מֵהַ שִׁיפְסִיד וְהִרְשֻׁהוּ⁷ – הָרִי זֶה נוֹטֵל. וְאִם אֵין שֵׁם בְּעָלִים וְלֹא בֵּית דִּין – שְׁלוֹ קוֹדֵם.⁸

גזילה ואבידה, יב, ד

¹ בבא קמא קטז ע"ב. ² ולא דמי חמורו, אף על פי שהתנה, מכיון שלא עשה שליחותו. ³ מקביל לשטף נהר חמורו שבהלכה ג. ⁴ בבא מציעא ל ע"ב, לא ע"ב. ⁵ "כגון שהיה חייט והניח מלאכתו והלך להשיב את האבידה ונשחטה בהשבתה כשיעור תפירת בגד ששכרו באותו יום סלע, לא יאמר לו, כבד בטלתי ממלאכתי שיעור סלע, תנה לי, אלא משעדין שכרו כעת שאין לו מה יתפור ויושב ובטל, אם יבוא אדם ויאמר לו, הנך יושב ובטל, תקח בתפירת בגד חצי סלע, או תשאר בטל כל היום, ומה שמתברר שנוטל בשעה שאין לו תפירה לתפור, הוא שנוטל מבעל האבידה" (דבינו חננאל, בבא מציעא לא ע"ב). ⁶ משנה בבבא מציעא ל ע"ב. ⁷ נחנו לו הרשאה (יפוי כח) לטפל באבידה לפי התנאי שהתנה. למעלה בהלכה ג לא נאמר "והרשוהו", מכיוון שזה מובן מאליו, שהבעלים או בית דין יסכימו לתנאי לתת לו דמי חמורו שיפה מנה, כדי להציל את של חבירו השווה מאתיים, אבל בדין זה לא ידוע כמה

יבטל ולכן הדגיש רבינו ואמר "והרשוהו".⁸ משנה וגמרא שם.
מן הדין אין הוא חייב להפסיד ממונו, כדי להציל ממון חבירו.
ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסד, ד.

וכן שנים¹ שהיו באים בדרך: זה בחבית של יין וזה
בכד של דבש ונסדק הכד של דבש², וקדם שישפך
הדבש לארץ שפך זה את יינו והציל את הדבש³
לתוך החבית — אין לו אלא שכרו הראוי לו⁴;
ואם אמר: אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי,
או שהתנה בפני בית דין — הרי זה תיב לתן לו.
ואם נשפך הדבש לארץ — הרי זה הפקר⁵ וכל
המציל, לעצמו מציל.

היה זה בא בכד של דבש וזה בא בקנקנים ריקנים
ונסדקה כד הדבש ואמר לו פעל הקנקנים: איני
מציל לך דבש זה בקנקני עד שתתן לי חציו או
שלישו או כף וכו' דינרין וקבל עליו פעל הדבש
ואמר לו: הן — הרי זה שחק בו⁶ ואינו נותן לו
אלא שכרו הראוי לו, שהרי לא הפסידו כלום⁷.

גזילה ואבידה, יב, ה — ו

¹ משנה בבבא קמא קטו ע"א. ² והדבש מטפף ררך הסדק.
³ שדמיו מרובים מדמי היין. ⁴ אף על פי שבמו ידיו שפך את יינו
ועסק באיסוף הדבש. והטעם ראה למעלה בפירוש להלכה ג. וראה
בבא קמא קטו ע"א. ⁵ בבבא קמא קטו ע"ב אמרו, שרק במקרה
שחישוק כרוך על הכד ומעכב את שפיכת הדבש אין הדבש הפקר,
ומפדש רבינו שהחישוק מעכב לזמן מסוים את שפיכת הדבש,
ומכאן יצא לו שאם כבר נשפך הרי הוא הפקר. ראה מגיד משנה.
⁶ שהרי חייב הוא להציל ממון חבירו, בבא קמא קטו ע"א. ⁷ שם.

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסד, ה — ו.

וְכֵן מִי שֶׁפָּרַח¹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים וְהִיָּתָה מַעֲפָרָת² לְפָנָיו וְאָמַר לוֹ: הֶעֱבִירָנִי נָאֲנִי נוֹתֵן לָךְ דִּינָר, וְהֶעֱבִירוּ – אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ³ הָרְאוּי לוֹ. וְאִם הָיָה צֶדֶק⁴ וְאָמַר לוֹ: בְּטֵל מְצוּדָתְךָ וְהֶעֱבִירָנִי – נוֹתֵן לוֹ כֹּל מֶה שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ⁵. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה.

גזילה ואבידה, יב, ז

¹ בבא קמא קטז ע"א. ² רפסודה. ³ שמצוה היא להצילו. ⁴ השולה דגים מן הים, שם. ⁵ נאפילו אם התנה עמו יותר ממה שהפסיד, כן כתב הלחם משנה. וקשה למצוא את ההבדל שבין זה ובין הדין שבהלכה ו. ואפשר, משום ששם לא הפסיד כלום, אבל כאן הפסיד משהו. ודוחק. אמנם סגנונו של רבינו בהלכה ו מסייע לטעם זה, שכתב: שהרי לא הפסידו כלום].

ראה שולחן ערוך, חושן המשפט, רסז, ז.

לֹא רָצָה לְקַבֵּל אֶת אֲשֶׁתוֹ וְעָמַד אַחֶד מִדַּעַת עֲצָמוֹ וְקִבְּרָה – מוֹצִיאִין מִבְּעָלָהּ עַל פְּרָחוֹ וְנוֹתְנִין לָזָה, כְּדִי שֶׁלֹּא תִהְיֶה זֹו מְשֻׁלָּכֶת לְכָל־כִּים¹. הִיָּה בְּמִדִּינָה אַחֶרֶת כְּשֶׁמָּתָה אֲשֶׁתוֹ, בֵּית דִּין יוֹרְדִין לְנִכְסָיו² וּמוֹכְרִין בָּלֹא הַכְרָזָה³ וְקוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי מָמוֹן הַבְּעַל וּלְפִי כְבוֹדוֹ אוֹ לְפִי כְבוֹדָהּ⁴.

אישות, יד, כד

¹ ירושלמי כתובות פרק ד הלכה ו. ² כתובות מח ע"א. ³ כתובות פז ע"א. שאין פנאי להמתין להכרזה. ואפילו אם משהו הלוח לצורך קבורה כשבא בית דין לפרעו מוכרים בלא הכרזה כדי שלא תנעל דלת בפני גומלי חסדים (תוספות כתובות פז ע"א, ומגיד משנה). ⁴ אם הוא יותר מכבודו וכמבואר למעלה הלכה כג.

ראה שולחן ערוך, אבן העזר, פט, ב.

וראה שולחן ערוך, יורה דעה, רנב, יב: הפורה חבירו מן השביה – חייב לשלם לו...

מפתחות

מפתח העניינים

אברה (ראה גם: השבת אברה)	ביטול החוזה, 138
אבדה מדעת, 512	במשא ומתן, 105
בעלי חים, 521	במתנה, 106
ברשות הזולת, 517	בשכירות, 285, 288, 295
הגדרתה, 514	בשליחות, 61
הכרזה, 514	בשמירה, 361, 366
חובת המוצא, 514	אורכתא, 45
יאוש, 511, 515	אותיות נקנות במסירה, 181
כפיקדון, 390, 396	אי עביר לא מהני, 144
לא הטריחו רבנן באבדה יותר מדאי, 522	אין רצוני שיהי פיקדוני ביד אחר, 307
מכירתה, 521	אין לו עליו אלא תרעומת (ראה: תרעומת), 380
סימנים, 521	אין שליח לדבר עברה, 39
פחות משווה פרוטה, 513, 517	אל תמנע טוב מבעליו, 309
שמירתה, 373, 520	אליהם, לוזה, 200
שמירת פדיונה, 523	אמנה, שטר, 98
אבק ריבית, 145	מחוסר אמנה, 81, 92, 115, 170
אומד הדעת, 100, 126, 136, 138, 265, 443	אסמכתא, 83, 114, 135, 170, 171
אומן	אסמכתא, 194, 408
אומן כשומר שכר, 347, 376	אפטרופוס, 18
אומן קונה בשכח כלי, 327, 341	הבא בהרשאה, 46
343	בגיר, 16
אומן שטעה, 343	ביטול מקח, 122
אומן שקלקל, 327, 342	בין השמשות, 30
פטוריו ללא התראה, 345	בין לתקן בין לעוות, 52
אונאה, 90, 93, 102, 122, 225, 243, 433	בית משותף
מחילתה, 111	בנייתו מחדש, 478, 481
אונס	שתי ייעור, 484
בגייטין, 143	שינויים במבנה הבית המחודש, 482
בהפרת חוזה, 172	שיפוצו, 483

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

הגבהה (ראה: קנין-הגבהה)	443	בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת,
הגנת הבעלות והחזקה, 443	446	הריסת מבנה שנבנה ללא רשות,
הולכין בממוץ אחר הרוב, 230	443	תשלום בעד שימוש,
החזקת מקרקעין, 439	154	בעל חוב גובה מזכורית,
הטעיה, 100	439	בעלות במקרקעין,
היזק ראייה, 487, 468, 467, 459	245	העברתה,
הלנת שכר, 341	439	עומק וגובה,
המחאה	500, 498, 497, 494	כרימצרא,
המחאת זכות, 179	502	כמתנה,
המחאת חבות, 184	494	בני מצר רבים,
המחאת חיובים, 175	502	בשכירות,
הפקד, 328	499	מחילה על זכות,
ביטול ההפקדה בקרקע, 330	500	מכירה במחיר מופקע,
זכייה, 320	16	גדול,
חצר המשתמרת, 323, 321	461, 458	גוד או אגוד,
חצרו של אדם קונה לו, 321	106	גזלן אין לו חזקה,
כל הקודם זוכה, 324		גיל
לא נקנה בהבטחה, 324	29	חישובו,
לזמן קצוב, 331	24	עשרים,
לעניים ולעשירים, 329	16	שלוש-עשרה,
מחנה, 259	19	שש,
פירות זרוקים, 473	16	שחים-עשרה,
קרקע, 329	474, 153, 143, 136, 127	גילוי דעת,
הרחקת נזק, 476	370	גלגול שבועה,
הרשאה, 45	83, 82	גמירות דעת,
הכא בהרשאה, 46		גנב (ראה גם: חקנת השוק)
לדון, 44	248	מישכון חפץ ע"י,
השכח אבדה (ראה גם: אברה), 505	247	מכירת חפץ ע"י,
ואשר לא טוב עשה בעמיו, 235	248	פריעת חוב ע"י,
ועשית הישר והטוב, 496, 494	93	גנבת דעת,
זה נהנה וזה אינו חסר, 533, 529	229, 169, 112, 96	גרמא בנוקין, גרמי,
זוטו של ים, 510	349	דבר האבד,
זיקת הנאה, 485	87	דבר מסוים,
זכויות במקרקעי הזולת, 484	85	דבר שאינו מסוים,
זכות קדימה	84, 82	דבר שאינו קצוב,
בין יורשים, 494	278, 219	דבר שלא בא לעולם,
רכישה על פיה, 497	137	דברים שבלב אינם דברים,
זכות שימוש בחצר חברו, 487	169, 96	דינא דגרמי,
זכייה מן ההפקד, 320	322, 22	דרכי שלום,

מפתח העניינים

זכין לאדם שלא בפניו, 88, 146, 147,	חוזים (כללי), 69
260	חוזים (תרופות), 159
זקיפת תשלומים, 153	חוכר, 436
חוב	חולה נפש (ראה: שוטה)
מחילתו, 258, 267	חזקה, 489, 491, 493
שטר-תוכ, 171, 181	חזקה אין אדם שותה ככוס אלא אם כן
חווה	בדקו, 227
אכיפתו, 166	חיבור וערכוב של מטלטלין, 325
אסור, 144, 145	חיוב יחד ולחוד, 155
בטלותו, 97, 134	חליפין, 217
בטלותו כאונס, 138	חצר המשתמרת, 321, 323
ביטול, 167	חצרו של אדם קונה לו, 321
ביטול חלקי, 109	חרש, שוטה וקטן
גמירות דעת, 82	כדי חייו, 18, 21, 26
הצעה וקיבול, 82	כמשלח, 49
השבה לאחר ביטול, 112, 168	כשליח, 49
השלמת פרטים בחווה, 128	מעמדו, 18, 26
זקיפת תשלומים, 153	טובת הנאה בשליחות, 60
טעות בחווה, 99	טעות
טעות סופר, 103	בחווה, 99
כפייה, 104	במקח, 89, 224, 231
כריחתו, 81	מומחה, 343
לטובת אדם שלישי, 146	טעות סופר, 103
לשון דר-משמעת, 121	יאוש, 247
מקום קיומו, 150	באבדה, 511, 515
פיצויים מוסכמים, 170	וי לחסרון כים, 516
פיצויים עקב הפרתו, 168	יאוש שלא מדעת, 516
פירוש, 120	ספק יאוש, 511
פסול, 144	יודע בטיב משא ומתן, 24
צורתו, 115	יורד לשדה חברו, 443, 445, 446, 447
קיום מוקדם, 150	יורשים, בחלוקת רכוש, 455
קיומו, 148	כדי חייו, 18, 21, 26
תנאי, 134	כופין על דבר שהוא טוב לזה ואין
חווה קבלנות (ראה גם: קבלן, קבלנות),	לחברו הפסד, 465
337	כופין על מידת סדום, 442, 463, 488
זכות עכבון, 346	כופין שלא תנעל דלת בפני גומלי
חיובי הצרדים, 341	חסדים, 540
מהותו, 341	כל המוכר בעין יפה מוכר, 130
תרופות בשל פגם, 342	כפייה, התקשרות ב-, 104, 108

הרמב"ם והתוק במדינת ישראל

זמני, 213	כריתת חחה, 81
חובת התשלום, 238	כשרות השליח, 48
חיובי הקונה, 238	כשרות משפטית, 11
חישוב המחיר, 238	בשליחות, 48
ידיעה על אי-החאמה, 231	הכרזה פסלות, 25
כמות עודפת, 243	לא איברו סהדי אתא לשקרי, 41, 81,
מהותו, 213	267, 82
מוחלט, 213	לא שביק איניש נפשית ויהיב להכריה,
מום, 243	97
מועד המסירה, 224	לא תעמד על דם רעך, 536
מקום המסירה, 224	לאו בעל דברים ידידי את, 45, 46
ניכוי מהמחיר, 242	לוזה אלים, 200
פגם בזכות, 235	לקוי בשכלו (ראה: שוטה)
קרקע, 213	לשון בני אדם, 132, 133, 282
שדה לפרוחיה, 214, 221	לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, 51, 59
תום לב, 223	מגדר חורבת חברו, 529
מכר חלק מנכסיו, 124	מודעה (ראה: מסירת מודעה)
מכר יפות וגמצאו רעות, 226	מומחה שטעה, 343
מלוה	מחוסרי אמנה, 81, 92, 115, 264
מלוה על המשכון בשומר שכו, 375	מחילת אונאה, 111
סתם מלוה שלושים יום, 149	מחילת חוב, 258, 267
פרעונו בכל מקום, 150	מי שפרע, 20, 91, 92, 115, 128, 246
מנהג, מנהג מדינה, 96, 115, 132, 133,	מידת סדום
135, 152, 169, 223, 246, 279,	כופין על הבר שהוא טוב לזה ואין
280, 282, 421, 445, 448, 450	לחבירו הפסד, 465
מנהג רמאות, 58	כופין על מידת סדום, 442, 463, 488
מגיעת גזק, 537	מיטלטלין, 315
מסירת מודעה, 42, 104, 106, 107	חיבור וערכוב, 325
מעות (ראה: קניין)	שמירתם, 365
מעמד שלשתן, 179, 184	מולי לא מימסרי לשליח, 36
מעשה אסור, 144	מכר, 205
מפני דרכי שלום, 22, 322	אחריות המוכר לטיב הממכר, 229
מפקיד על דעת אשתו ובני ביתו הוא	אי התאמה במכר, 224
מפקיד, 382, 532	בדיקת הממכר, 232
מפרנס אשת חכרו, 535	הסכם ונוהג, 223
מציאה (ראה: אבדה)	הספקת נכס, 217
מציל, 536	העברת בעלות, 245
דרישה לחשלוש מופקע, 539	העברת סיכון, 239
כל המציל לעצמו הוא מציל, 539	העלמת אי-החאמה, 235

מפתח העניינים

מחנה, 253	שיפור, 537
באונס, 106	שלא הצליח בנסיון ההצלה, 538
בבריימצרא, 502	מצר
ביטולה, 264	בעלות ושימוש, 466
במחילת חוב, 258	מחוכרים שבמצר, 466
בשטר מחנה, 268	צמחים הגדלים במצר, 471
הפקדה, 259, 261	צמחים הגדלים בסמוך למצר, 474
הקניה, 257, 258, 266	שימוש בכותל המצר, 467
החחייכות לתח, 264	מצרן, 494, 497, 498, 500
זכין לאדם שלא בפניו, 260	מקח בטל, 122
חזקת הסכמה, 259	מקח טעות, 89, 224, 231
חזרה לבעלים, 259	מקרקעין, 417
לא לתת, 259	כניה ונטיעה במקרקעי הזולח, 443
לזמן קצוב, 263	בעלות והחזקה, 433, 439
מהוה, 256	הגבלות מכירה, 24
מועטת, 264	הגדרות, 433
מרוכה, 264	הפקדה, 329
עדים, 268	זכות קדימה, 494
על מנת להחזיר, 263	חליפין, 218
על תנאי, 142, 262	מחוכרים, 131, 433, 441
קטין, 24	מכירה, 213
קרקע, 131	מכירה לפירות, 214
שטר, 268	מתנה, 131
שכיב מרע, 100	ניהול ושיתוף, 448
מתעבר על ריב לא לו, 47	קטין, 20, 24
נזק, מניעתו, 537	שכירות, 215, 435
נזקי שן, 531	שמירה, 365
נכפה, 27	מראה דינר לשולחני, 343
נכרי	משיכה (ראה: קניין)
איסור הונאתו, 93	משכון, 399
נערה	בירוש, 412
הגדרות, 17	הנאה מהמשכון ומפירותיו, 407
נשרפו חטיף בעלייה, 240	מהותו, 406
סיטומתא, 116, 246	מימוש, 414
סמיכות דעת, 82, 86	משמט בשביעית, 412
סרסור	פדינו, 411
אחריות בממ, 233	משכנתא דסורא, 410
כשומר שכר, 374	מתה מחמת מלאכה, 377, 386
סתם מלוה שלושים יום, 149	

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

פורע חובו של חברו, 534	עבירה
פטור מהשבה, 533	שליחות בעבירה, 39
פועל חוזר בו בחצי היום, 166, 348	עדים
פועל למען הזולת, 535	במתנה, 267
פורע חובות של חברו, 534	בקניין, 81
פחת	בשליחות, 40
מום בממכר, 243	לא נבראו עדים אלא לשקרנים, 41, 81, 267
פיקדון כאבדה, 390, 396	עובר
פידיק השיתוף, 332, 452	מעמדו, 15
פרוטה דרב יוסף, 375	עומד בצד שדהו, 321
פתי, 27	עסקאות נוגדות, 333, 438
צורת חוזה, 115	עני המהפך בחררה, 58
ציד בשדה חברו, 321	ערבוב מיטלטלין , 325
קבלן (ראה: חוזה קבלנות)	ערבות , 187
קבלנות (ראה: חוזה קבלנות)	אחריותו, 197
קבלנות כשכירות, 341	זכות לחזור על החייב, 201
קטין	טענות הגנה, 197
דעתו, 16	יצירתה, 196
הגדרתו, 16	מהותה, 192
הלואה, 23	מוגבלת, 195
כדי חייו, 18, 21, 26	ערב לערב, 192
משא ומתן עמו, 20	ערב לשניים, 152
משלח, 49	ערב-קבלן, 198
מתנתו, 24	קטין, 23
סמכויות האפוסטרופוס, 18	קצובה, 82
ערב, 23	ריבוי ערבים, 202
פעולתו המשפטית, 18	שותפין, 156
פעולתו בקרקע, 20	שעבוד נכס של החייב, 202
שליח, 49	תחולתה, 203
קיוזי חוב, 154	עשיית עושר ולא במשפט , 525
קגוניה, 98	דרישה לתשלום מופקע, 539
קניין	הנאה מנכס המופקד, 532
אגב, 258	זה נהנה וזה אינו חסר, 529, 533
כטשיות, 102, 224, 231, 244	חובת ההשבה, 529
בערים, 81	מגדר חורבת חברו, 529
גוף לפירות, 220, 277	מציל, 536
הגבהה, 118, 120, 217, 239, 242	נזקי שן, 531
257, 267	פועל למען הזולת, 535
הגדרה, 436	

מפתח העניינים

חזקה, 257, 267	שוטה (ראה גם: חרש שוטה וקטן,
חליפין, 217	נכפה, פתי)
חצר, 258, 518	מעמדו, 26
מסירה, 118, 120	משלח, 49
מצות, 239, 245	פעולתו המשפטית, 18
מצמד שלשחן, 179, 184	שליח, 49
משיכה, 118, 120, 217, 239, 242,	שוכר (ראה: שכירות)
257, 267, 311	שומר שכר, 372
סודר, 218, 258	אבדה, 373, 520
ערכות, 192	אומן, 347, 376
פירות, 220	נוטל שכר לשמירה מעולה, 369, 373
שטר, 116	סרסור, 374
קנס, 170	שומרים, 355
קרקע (ראה: מקרקעין)	אבדה, 373, 520
דשם על המקח, 115, 246	אונס, 361
ריבוי חייבים ונושים, 155	אחריות, 360
ריבוי שולחים, 67	אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אתר,
ריבוי שלוחים, 67	307, 380
ריבית, 145	בעל נכס שלא קיבלהו בחזרה, 395
רמאי	דרך שמירה, 371
שליח שקנה לעצמו, 57, 58	הזעקת עזרה, 366
רשות המוכר, 241	התמרת אחריות, 378
רשות הקונה, 241	הגאה מנכס המופקד, 532
רשע	הרשאה לעת הצורך, 389
שליח שקידש לעצמו, 57, 58	התרשלות בשמירה, 364, 367, 371,
שאילה	394
אחריות, 242, 361	טיפול בנכס, 396
הגדרתה, 436	מיטלטלין, 365
העברת זכויות, 311	מכירת נכס שפחת, 389
העברתה, 313	מתה כדרכה, 368
זמן מינימלי להשאלה, 281	מתה מתמת מלאכה, 377, 386
מהותה, 310	סייג לאחריות, 384
מתה מחמת מלאכה, 377,	ערכוב פירות, 325
386	פיצוי ושיפוי, 388
סיומה, 310	פיקדון כאבדה, 390, 396
שואל, 376	פשיעה, 363
שבתת היסט, 501	קרקעות, 365
שבתת השומרים, 370	שבועת השומרים, 370
שואל (ראה: שאילה)	שומר שמסר לשומר, 378, 388, 392

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

קניין גוף לפירות, 277	שיפור, 388
קרקע, 215	שכר, 372
שימוש בכתלי הבית, 279	שליחות יד, 370
שימוש במושכר, 299	שמירה פחותה, 368
שינה השוכר בחנאים, 297	תחלתו בפשיעה וסופו באונס, 366
תקופת השכירות, 301	שותפות (ראה גם: בית משותף; שכנים), 332
תרופות בשל אייתיקון המושכר, 283	במקרקעין, 448
שכנים	הוצאות, 450
אחזקת הרכוש המשותף, 450	ניהול ושימוש, 448
אילן העומר על המצר, 471	פירוק במקרים מיוחדים, 462
הוצאות, 450	פירוק דרך חלוקה, 454
ניהול ושימוש ברכוש המשותף, 448	פירוק דרך מכירה, 457
פירות שנשדו לתחום אחר, 473	שטר
שימוש בכותל המצר, 470	שטר אמנה, 98
שלוחו של אדם כמותו, 37, 41	שטר חוב, 171, 181
שליחות, 31	שטר מתנה, 268
אין רצוני שיהיה פקדוני בידי אחר, 307, 380	שטר קניין, 116
אין שליח לדבר עבירה, 39	שיכור
ביטול, 64	מעמדו, 28
היקפה, 51	שכיב מרע
העברתה, 39	מתנתו, 100
הקנאתה, 40	שכירות, 269
חובות השליח, 57	אחריות המשכיר, 293
טובת הנאה, 69	אחריות השוכר, 361
כשרות משפטית, 48	אין השוכר רשאי להשכיר, 308
כתב הרשאה, 44	ביטול, 305
מחילה על ידי שליח, 51	בית שנפל, 289
מילי לא מימסרי לשליח, 37	הגדרה, 436
מינוי, 40	הוצעה מראש, 303
נאמנות, 57	החזרת המושכר, 302
סיום, 64	העברת המושכר, 306
עדים, 40	זמן מינימלי להשכרה, 280
פעולה ללא הרשאה, 51	חובת תיקון המושכר, 282
פעולה שאין בה דין שליחות, 39	חיובי המשכיר, 293
פשרה על ידי שליח, 51	מהותה, 277
קטין, 49	מכירה לזמן קצוב, 277
ריבוי שולחים ושולחים, 67	מקרקעין, 435
	סיום, 301

מפתח העניינים

תינוק	ריחחי השליח, 60
הגדרה, 17	שיפוי על הוצאות השליח, 63
תיקון העולם, 394	שלומו של אדם כמותו, 37, 41
תנאי	שליח שטעה, 52
האומר על מנח כאומר מעכשיו, 141	שליח שלא עשה שליחותו, 58
חזרה, 134	שליח שלא פעל כראוי, 59
מקח וממכר, 277	שליח שעשה שליח, 67
מתנה, 142, 262	שליח שקנה לעצמו, 55, 57, 58
קניין, 83	שליח ששינה, 53, 56, 152
שכירות, 277, 410, 437	שליחות משנה, 67
שמירה, 397	שליחות נסתר, 56
תנאי בני גרובני ראובן, 84, 139, 262	תרופות, 59
תנאי כפול, 139, 263	שליחות יד, 370
תנאי שבממון, 43, 150, 204, 222	שמירה (ראה: שומרים)
396	שנה
תפיסת נכסי גר שמת, 323	הגרחה, 29
תקנת השוק, 179, 247, 406	שעבוד במיטלטלין מחוברים, 326
תרופות בשל הפרת חזקה, 159	תום לב, 88, 223
תרומת, 61, 152, 286, 307, 348	תחילתו בפשיעה וסופו באונס, 366

מפתח ההלכות

אהבה					
מילה					
		ב		יב	
				כשרות משפטית	
				סעיף 11	
				עמוד 30	
נשים					
אישות					
17	3	כשרות משפטית	א	ב	א
17	3	כשרות משפטית	י	ב	י
29	11	כשרות משפטית	כא	ב	כא
37	2	שליחות	טו	ג	טו
41	3(א)	שליחות	טו	ג	טו
181	1	המחאת חיוכים	יז	ה	יז
139	27	חזים (כללי)	א ב	ו	א ב
140	27	חזים (כללי)	טו טז	ו	טו טז
141	27	חזים (כללי)	יז	ו	יז
58	8	שליחות	יז	ט	יז
65	14(א)	שליחות	כ	ט	כ
535	4	עשיית עושר	יט	יב	יט
540	5	עשיית עושר	כד	יד	כד
82	2	חזים (כללי)	יט	יז	יט
66	14(א)	שליחות	טו	ב	טו
65	14(א)	שליחות	טז	ו	טז
143	27	חזים (כללי)	ח טו	ט	ח טו
הפלאה					
נדרים					
324	3	מטלטלין	יד	ב	יד
329	7	מטלטלין	טו	ב	טו
329	7	מטלטלין	טז	ב	טז
330	7	מטלטלין	יז	ב	יז
331	7	מטלטלין	יח	ב	יח
324	3	מטלטלין	יט	ב	יט
39	2	שליחות	ו	ז	ו
88	2	חזים (כללי)	בה	ו	בה
שבועות					
ערבין וחרימין					

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

עמוד 39	סעיף 2	שליחות	ב	ז	עבודה מעילה
					נויקין
531	1	עשיית עושר	א-ג	ג	נוקי ממון
247	34	מכר	כ	ה	גניבה
248	34	מכר	ג	ה	
248	34	מכר	ו	ה	
249	34	מכר	ז ח	ה	
250	34	מכר	ט	ה	
406	5	משכון	ו	ה	
529	1	עשיית עושר	ט	ג	גזילה ואבירה
533	2	עשיית עושר	ט	ג	
511	1	השבת אבירה	א ב	ו	
443	21-26	מקרקעין	ד ה	י	
444	21-26	מקרקעין	ו	י	
444	21-26	מקרקעין	ז	י	
446	21-26	מקרקעין	ח	י	
446	21-26	מקרקעין	ט	י	
447	21-26	מקרקעין	י	י	
513	(א)2	השבת אבירה	א ב	יא	
511	1	השבת אבירה	י	יא	
512	1	השבת אבירה	יא	יא	
517	(א)2	השבת אבירה	יב	יא	
537	5	עשיית עושר	כ	יא	
537	5	עשיית עושר	ג	יב	
538	5	עשיית עושר	ד	יב	
539	5	עשיית עושר	ה ו	יב	
540	5	עשיית עושר	ז	יב	
513	(א)2	השבת אבירה	א	יג	
514	(א)2	השבת אבירה	ט ח	יג	
520	4	השבת אבירה	י	יג	
373	(ב)2	שומרים	י	יג	
521	(א)6	השבת אבירה	יד-טז	יג	
523	(ג)6	השבת אבירה	יז	יג	
394	8	שומרים	יט	יג	
520	4	השבת אבירה	ב	יד	
520	4	השבת אבירה	ג	יד	
515	(א)2	השבת אבירה	ב ג ה	יד	

מפתח ההלכות

509	עמוד	סעיף 1	השבת אכירה	א	טו	
473		50	מקרקעין	טו טז	טו	
517		3	השבת אכירה	ד ה	טז	
518		3	השבת אכירה	ח	יז	
536		5	עשיית עושר	יד	א	רוצח
115		23	חזוים (כללי)	א	א	קנין מכירה
81		1	חזוים (כללי)	א ב	א	
116		23	חזוים (כללי)	ג	א	
245		33	מכר	ג	א	
116		23	חזוים (כללי)	ז	א	
433		1	מקרקעין	יז	א	
117		23	חזוים (כללי)	יח	א	
239		22(א)	מכר	א	ג	
245		33	מכר	א	ג	
118		23	חזוים (כללי)	א	ג	
118		23	חזוים (כללי)	ג	ג	
119		23	חזוים (כללי)	ד	ג	
166		3	חזוים (תרופות)	ד	ג	
238		19	מכר	ד	ג	
240		22	מכר	ה	ג	
241		22	מכר *	ו	ג	
217		3	מכר	א	ה	
218		3	מכר	ה	ה	
42		3(א)	שליחות	יא-יג	ה	
179		1	המחאת חיוכים	ח	ו	
184		6	המחאת חיוכים	ט	ו	
181		1	המחאת חיוכים	י-יב	ו	
91		12	חזוים (כללי)	א	ז	
115		12	חזוים (כללי)	ו	ז	
246		33	מכר	ו	ז	
92		12	חזוים (כללי)	ח	ז	
264		5	מתנה	ט	ז	
57		8	שליחות	י יא	ז	
60		10	שליחות	יב	ז	
68		17(ב)	שליחות	יג	ז	
62		10	שליחות	יג יד	ז	
438		9	מקרקעין	ז	ח	

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

333	עמוד 12	סעיף 12	מטלטלין	ז	ח
334		12	מטלטלין	ח	ח
104		17	חוזים (כללי)	א	י
106		17	חוזים (כללי)	ב ג	י
107		17	חוזים (כללי)	ד	י
108		17	חוזים (כללי)	ה	י
83		2	חוזים (כללי)	א ב	יא
134		27	חוזים (כללי)	א-ג	יא
136		27	חוזים (כללי)	ח ט	יא
171		15(א)	חוזים (תרופות)	ה-ז	יא
256		1(א)(ב)	מתנה	טו	יא
84		2	חוזים (כללי)	טז	יא
110		20	חוזים (כללי)	ה-ז	יב
101		14	חוזים (כללי)	א ב	טו
224		11(2)	מכר	א ב	טו
243		29	מכר	ב	טו
227		11(2)	מכר	ג	טו
232		13	מכר	ג	טו
228		11(2)	מכר	ד	טו
243		28	מכר	ד	טו
223		5	מכר	ה	טו
228		11(2)	מכר	ו	טו
231		12	מכר	ו-ח	טו
89		12	חוזים (כללי)	ז ח	טו
90		12	חוזים (כללי)	יא	טו
112		21	חוזים (כללי)	א	טז
229		11(3)	מכר	א	טז
230		11(3)	מכר	ב	טז
112		21	חוזים (כללי)	ו	טז
114		21	חוזים (כללי)	ח ט	טז
233		13	מכר	ט-יא	טז
226		11(2)	מכר	א ב	יז
235		16	מכר	א	יח
93		12	חוזים (כללי)	א	יח
94		12	חוזים (כללי)	ב	יח
94		12	חוזים (כללי)	ה	יח
96		12	חוזים (כללי)	יב יג	יח
90		12	חוזים (כללי)	א	יט
235		18	מכר	א	יט

מפתח ההלכות

236	עמוד	18	סעיף	מכר	ב	יט	
103		16		חוזים (כללי)	ג	יט	
138		27		חוזים (כללי)	ה ו	יט	
122		25		חוזים (כללי)	ו	יט	
85		2		חוזים (כללי)	א-ג	כא	
238		20		מכר	ד	כא	
124		25		חוזים (כללי)	יח	כא	
125		25		חוזים (כללי)	יט	כא	
126		25		חוזים (כללי)	כא	כא	
219		4	(א)	מכר	א	כב	
15		1		כשרות משפטית	י יא	כב	
220		4	(א)	מכר	יג יד	כב	
221		4	(א)	מכר	א ב	כג	
433		2		מקרקעין	ה ו	כג	
435		3		מקרקעין	ה ו	כג	
213		1		מכר	ה ו	כג	
214		1		מכר	ז	כג	
215		1		מכר	ח	כג	
128		26		חוזים (כללי)	א	כד	
130		26		חוזים (כללי)	י	כד	
167		7		חוזים (חרופות)	יג	כד	
439		11		מקרקעין	טו	כד	
130		26		חוזים (כללי)	ג	כה	
131		26		חוזים (כללי)	ה	כו	
132		26		חוזים (כללי)	ז ח	כו	
122		25		חוזים (כללי)	ה	כז	
133		26		חוזים (כללי)	יא	כז	
133		26		חוזים (כללי)	טו	כח	
18		4		כשרות משפטית	א	כט	
26		8		כשרות משפטית	א ד ה	כט	
19		6		כשרות משפטית	ו ז	כט	
18		4		כשרות משפטית	ז	כט	
20		6		כשרות משפטית	ז	כט	
16		3		כשרות משפטית	יב	כט	
24		7		כשרות משפטית	יג יד	כט	
28		8		כשרות משפטית	יח	כט	
147		34-38		כשרות משפטית	א	ל	
144		30 31		כשרות משפטית	ז	ל	
320		3		מטלטלין	א-ג	א	זכיה ומחנה

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

322	עמוד	סעיף 3	מטלטלין	ד	א
323		3	מטלטלין	ה ו	א
257		1(א)(ב)	מתנה	א	ג
259		2	מתנה	א	ג
258		1(ג)	מתנה	ב	ג
266		6	מתנה	א ב ד	ג
87		2	חוזים (כללי)	ה	ג
142		27	חוזים (כללי)	ו	ג
262		4	מתנה	ו	ג
263		4	מתנה	ז ט	ג
147		34-38	חוזים (כללי)	ב	ד
259		3	מתנה	א-ג	ד
22		6	כשרות משפטית	ז	ד
15		1	כשרות משפטית	ח	ד
36		1(ב)	שליחות	י	ד
268		6	מתנה	יא	ד
265		5	מתנה	א	ו
126		25	חוזים (כללי)	א	ו
100		14	חוזים (כללי)	א	ו
97		12	חוזים (כללי)	יב	ו
169		10	חוזים (חרופות)	כד	ו
265		5	מתנה	ט	ז
452		37(א)	מקרקעין	א	א שכנים
458		40	מקרקעין	ב	א
461		40	מקרקעין	ג	א
466		45	מקרקעין	ג	א
454		39	מקרקעין	ד	א
462		41(א)	מקרקעין	י	ב
455		39(ג)	מקרקעין	יב	ב
466		49(א)	מקרקעין	יד טו	ב
468		49(א)	מקרקעין	טז	ב
529		1	עשיית עושר	ג ד	ג
478		60	מקרקעין	א	ד
479		60	מקרקעין	ב	ד
481		60	מקרקעין	ג ד	ד
482		60	מקרקעין	ה	ד
482		60	מקרקעין	ו	ד
470		49(א)	מקרקעין	ט	ד
450		32	מקרקעין	א ב	ה

מפתח ההלכות

448	סעיף 30(ג) עמוד	מקרקעין	ה ג ד
449	30(ג)	מקרקעין	ה ט
451	32	מקרקעין	ה יב
485	92-94	מקרקעין	ו יג
486	92-94	מקרקעין	ו יד
441	14,13	מקרקעין	ז ח
487	92-94	מקרקעין	ח א-ג
489	92-94	מקרקעין	ח ד
491	92-94	מקרקעין	ח ה
493	92-94	מקרקעין	ח ו
472	49(ב)	מקרקעין	ח ז
484	92-94	מקרקעין	ט יג
474	51	מקרקעין	י ז
476	51	מקרקעין	י ח
463	43	מקרקעין	יב א
465	43	מקרקעין	יב ג
494	100	מקרקעין	יב ד ה
502	106	מקרקעין	יב ח
502	104	מקרקעין	יג א
497	102,103	מקרקעין	יד א
499	102,103	מקרקעין	יד ב
500	102,103	מקרקעין	יד ג
500	102,103	מקרקעין	יד ד
38	2	שליחות	א א
40	3(א)	שליחות	א א
51	6	שליחות	א ב-ד
58	8	שליחות	א ה
61	10	שליחות	א ה
59	9	שליחות	א ו
48	3(ב)	שליחות	א ח
48	4	שליחות	ב ב
43	3(א)	שליחות	ב ג
56	7	שליחות	ב ד
55	6	שליחות	ב ד ה
374	2(ב)	שומרים	ב ז
63	11(א)	שליחות	ג א
44	3(ב)	שליחות	ג א
46	3(ב)	שליחות	ג ה
64	14(א)	שליחות	ג ח

שלוחין ושותפין א

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

ג	ח	שליחות	סעיף 16	עמוד 67
ג	ט	שליחות	5(א)	51
ג	י	שליחות	3(ב)	48
ג	י	שליחות	15(ב)	66

משפטים

שכירות				
א	א	שומרים	1	360
א	ב	שומרים	2(א)	360
א	ד	שומרים	2(א)	366
א	ד	שכירות ושאלה	22	307
א	ד ה	שומרים	3	378
א	ו	שומרים	5	388
א	ו	שומרים	7	392
ב	א	שומרים	2(א)	365
ב	ג	שומרים	2(א)	363
ב	ט	שומרים	14	396
ב	ט	מכר	4(ב)	222
ג	ו	שומרים	8	394
ג	ט	שומרים	2(ב)	372
ג	ט י	שומרים	2(א)	368
ד	א	שומרים	4	384
ד	א ב	שכירות ושאלה	16	299
ד	ח	שכירות ושאלה	3	278
ה	א	שכירות ושאלה	7-10	283
ה	ב	שכירות ושאלה	7-10	285
ה	ג	שכירות ושאלה	7-10	288
ה	ד	שכירות ושאלה	22	307
ה	ה	שכירות ושאלה	22	308
ה	ו	שכירות ושאלה	7-10	289
ה	ז	שכירות ושאלה	7-10	290
ה	ח	שכירות ושאלה	7-10	291
ו	א	שכירות ושאלה	3	278
ו	ג	שכירות ושאלה	7-10	293
ו	ד	שכירות ושאלה	7-10	294
ו	ו	שכירות ושאלה	3	280
ו	ז-ח	שכירות ושאלה	19 20	302
ו	ט י	שכירות ושאלה	19 20	304
ו	יא	שכירות ושאלה	21	306
ז	א	שכירות ושאלה	2(ג)	277

מפתח ההלכות

277	עמוד	שכירות ושאלה	א	ז
437	3	מקרקעין	א	ז
436	3	מקרקעין	א	ח
295	15	שכירות ושאלה	ד	ח
297	15	שכירות ושאלה	ה	ח
281	3	שכירות ושאלה	ו	ח
170	15(א)	חוזים (תרופות)	יג	ח
152	44	חוזים (כללי)	ג	ט
548	7	חווה קבלנות	ד	ט
166	3(ב)	חוזים (תרופות)	ד	ט
375	2(ב)	שומרים	א	י
376	2(ב)	שומרים	ב	י
347	6	חווה קבלנות	ג	י
327	6	מטלטלין	ד	י
342	4	חווה קבלנות	ד ה	י
345	4	חווה קבלנות	ז	י
341	2	חווה קבלנות	ג	יא
282	3	שכירות ושאלה	ח	כו
386	4	שומרים	א	א
376	2(ג)	שומרים	א	א
436	3	מקרקעין	ה	א
213	1	מכר	ה	א
277	1	שכירות ושאלה	ה	א
256	1(א)(ב)	מתנה	ה	א
310	26	שכירות ושאלה	ה	א
310	29	שכירות ושאלה	ה ו	א
281	3	שכירות ושאלה	י	א
241	22(א)	מכר	א	ג
370	2(א)	שומרים	א	ד
371	2(א)	שומרים	ב	ד
367	2(א)	שומרים	ג	ד
371	2(א)	שומרים	ג	ד
367	2(א)	שומרים	ו	ד
533	1	עשיית עושר	ס	ד
382	3	שומרים	ח ט	ד
366	2(א)	שומרים	ג	ה
325	4	מטלטלין	ה	ה
397	14	שומרים	ב	ו
389	6	שומרים	א	ז

שאלה ופקדון

הרמב"ם והחוק במדינת ישראל

390	עמוד	סעיף 6	שומרים	ד	ז	מלווה ולווה
151	44		חוזים (כללי)	יא	ז	
395	11		שומרים	יב	ז	
98	12		חוזים (כללי)	ו	ב	
406	ו(ב)		משכון	ב	ג	
109	19		תנאים (כללי)	ו	ד	
145	30 31		חוזים (כללי)	ו	ד	
148	39		חוזים (כללי)	יב	ד	
114	21		חוזים (כללי)	א	ו	
407	10		משכון	א	ו	
408	10		משכון	ו	ו	
410	10		משכון	ח	ו	
411	13		משכון	ב ג	ז	
412	13		משכון	ד	ז	
414	17		משכון	ג	יג	
149	41		חוזים (כללי)	ה	יג	
150	44		חוזים (כללי)	ח	יג	
180	1		המחאת חיובים	ג	טז	
185	6		המחאת חיובים	ד	טז	
154	53		חוזים (כללי)	י	כד	
192	ו(א)		ערכות	ב	כה	
193	ו(ב)		ערכות	א ב	כה	
200	ד)8		ערכות	ג	כה	
198	8		ערכות	ג-ה	כה	
194	ו(ב)		ערכות	ז ח	כה	
156	54-57		חוזים (כללי)	ט	כה	
203	13		ערכות	י	כה	
153	50		חוזים (כללי)	יא	כה	
192	ו(א)		ערכות	יב	כה	
195	ו(ב)		ערכות	יג	כה	
82	2		חוזים (כללי)	יג	כה	
196	ד)4		ערכות	ב	כו	
203	18		ערכות	ב	כו	
200	ד)8		ערכות	ג	כו	
197	ד)7		ערכות	ה	כו	
201	9		ערכות	ו	כו	
534	4		עשיית עושר	ו	כו	
23	6		כשרות משפטית	י יא	כו	
120	25		חוזים (כללי)	יד	כו	

מפתח ההלכות

נחלות	כז	טז	תוויים (כללי)	סעיף 25	עמוד 121
	י	ד	כשרות משפטית	4	19
שופטים	כג	א	חוזים (כללי)	31	146
סנהדרין	ט	ט י	כשרות משפטית	8	27
עדות					

